

ՄՏԵՓԱՆՈՍ ՏԱՐԱԲՆԵՑԻ ԱՍՈՂԻԿ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՏԻԶԵՐԱԿԱՆ

ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՏԱՐՕՆԵՑԻՆ ԵՒ ՆՐԱ «ՏԻԵՁԵՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ» ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ստեփանոս Տարօնեցին ապրել է ստեղծագործել է մի ժամանակաշրջանում (Ժ դարի կեսերից մինչև ԺԱ դարի սկիզբը), որը համարուել է «խաղաղ շինարարութեան դար», եւ այդ շնորհիւ Բագրատունիների ռազմաքաղաքական հզօրացման, երբ համեմատաբար դադարել էին օտար նուաճողների ասպատակութիւնները եւ մեղմացել միջֆեոդալական ներքին պառակտումները: Մ. Աբեղեանը գրել է. «Դա մեր ֆեոդալիզմի ամենաբարեբախտ շրջանն է»¹: Այդ ժամանակ յատկապէս զարկ է տրուում եկեղեցաշինութեանը, աշխուժանում է հոգեւոր եւ մշակութային կեանքը, որի զարգացմանն իրենց նպաստն են բերում մի շարք նշանաւոր գործիչներ, այդ թւում նաեւ բանիբուն վարդապետ, պատմիչ Ստեփանոս Տարօնեցին:

Ստեփանոս Տարօնեցի Ասողիկի վերաբերեալ կենսագրական որոշակի մանրամասներ յայտնի չեն: Տարօնեցի անուանումից պէտք է եզրակացնել, որ նա հաւանաբար ծնուել է Մեծ Հայքի Տարօն գաւառում: Ասողիկ կամ Ասողնիկ է անուանուել լաւ ձայն ունենալու եւ ճարտասան լինելու պատճառով:

Ասողիկը, գրելով Անանիա Ա. Մոկացի կաթողիկոսի (946-968) եւ ժամանակի նշանաւոր հոգեւոր գործիչների մասին, նշում է, որ իր «տղայութեան» ժամանակ նրանցից ումանց տեսել է իր աչքով, վայելել նրանց քաղցրաճաշակ խօսքը: Սա նշանակում է, որ այդ ժամանակ Ստեփանոսը դեռեւս պատանի էր: Նա իր գործունէութիւնը ծաւալել է յատկապէս Սարգիս Ա. Սեւանցու (992-1019) կաթողիկոսութեան օրօք, որի պատուէրով էլ գրել է իր «Պատմութիւն»-ը:

Ինչպէս երեւում է Գրիգոր Մագիստրոսի վկայութիւնից, Ստեփանոս Ասողիկը հեղինակել է նաեւ «Մեկնութիւն Երեմիայի մարգարէի» վերտառութեամբ մի երկասիրութիւն²:

Ստեփանոս Ասողիկի «Պատմութեան» բուն վերնագիրը տարակարծութիւնների տեղիք է տուել: Զեռագրերի մեծ մասում այն վերնագրուած է «Պատմութիւն ժամանակաց»: Նախահիմք N 2865 ձեռագրի (XIII դ.) սկիզբը պակաս է, երկրորդ հանդէսը վերնագրուած է «Ստեփանոսի Տարաւնեցույ պատմութիւն բանի ի պատմագրական տառից», այսինքն՝ «Ստեփանոս Տարօնեցու պատմութիւնն ըստ պատմագրական գրուածքների»: Ըստ ՆՀԲ-ի գրաբարում տառ նշանակել է նաեւ գիրք, մատեան (Հտ. II, էջ 847): Իսկապէս, ինչպէս առաջին հանդէսը, այնպէս էլ երկրորդը քաղագրութիւն են նախորդ դարաշրջանների պատմիչների գրուածքներից, հետեւաբար այդպէս պէտք է վերնագրուած լինէր նաեւ առաջին հանդէսը: Մասնաւորապէս ապացոյց է նաեւ երրորդ հանդէսը, որը հիմնականում ինքնուրոյն աշխատանք է, այդ պատճառով էլ այն A ձեռագրում վերնագրուած է՝ «Ստեփանոսի Տարաւնեցույ պատմութեան ժամանակաց, ինքնախաւսութիւն, երրորդ հանդէս»:

Օ ձեռագրում եւ առաջին տպագրութիւնում գրուած է «Ստեփանոսի Տարօնեցույ պատմութիւն ժամանակաց ինքնախաւսութեան, երրորդ հատոր»: Այսինքն՝ ձեռագրերում

1 Մ. Աբեղեան, Հայոց իմ գրականութեան պատմութիւն, հտ. 1, եր., 1944, էջ 507:

2 «Գրիգոր Մագիստրոսի Թղթերը», Ալեքանդրապոլ, 1910, բուրձ ԾԵ:

չկայ «Պատմութիւն տիեզերական» վերնագիրը: Անհիմն է այն կարծիքը, ըստ որի իբրև թէ «Ասողիկն ինքն է իր Պատմութիւնը կոչել «Տիեզերական...»»¹:

ԺԱ դարի պատմիչ Արիստակէս Լաստիվերցին Ասողիկի եւ նրա գրքի մասին գրել է. «Ստեփաննոս Տարօնացին, որ զաշխարհապատում գիրան շարագրեաց սքանչելի յօրինուածովք»²: Ուշագրաւ է նաեւ, որ հետագայում Մ. Չամչեանն այն համարել է «Պատմութիւն Հայոց»³, ՆՀԲ-ն՝ «Պատմութիւն»⁴, Մ. Օրմանեանը՝ Պատմութիւն կամ ըստ Լաստիվերցու՝ Աշխարհապատում⁵, Կ. Շահնազարեանցը, ինչպէս երեւում է, չունենալով ձեռագրական հիմք, Ասողիկի գիրքն առաջին անգամ տպագրելով, այն վերնագրել է «Տիեզերական պատմութիւն»՝ հաւանաբար նկատի ունենալով Արիստակէս Լաստիվերցու «աշխարհապատում գիրք» բնորոշումը եւ Ասողիկի աշխատութեան դարեր տեւած պատմական իրադարձութիւնների ընդգրկուն բովանդակութիւնը⁶: Մ. Էմինը, նկատի ունենալով առաջին հրատարակութիւնը, Ասողիկի գիրքը վերնագրել է «Всеобщая история»⁷: Ստ. Մալխասեանցը հետեւել է Կ. Շահնազարեանցին՝ 2-րդ հրատարակութիւնը վերնագրելով «Տիեզերական պատմութիւն», չնայած իր կազմած բնագրի հիմք հանդիսացող С ձեռագրում բացակայում է այդպիսի բնորոշումը: Այնուամենայնիւ այս գրքի «Տիեզերական պատմութիւն» անուանումը գտել է լայն տարածում: Մեզ համար ընդունելի է ձեռագրերում եղած «Պատմութիւն ժամանակաց» անուանումը, բայց դժուար է խախտել տեւական ժամանակաշրջանում համընդհանուր ճանաչում գտած աւանդոյթը:

Ստեփաննոս Տարօնացին իր «Պատմութիւն»-ը բաժանել է երեք հանդէսների՝ նպատակ ունենալով շարադրել հայկական երեք թագաւորական իշխանութիւնների (Հայկազեան, Արշակունիներ եւ Բագրատունիներ) համառօտ պատմութիւնը՝ զուգահեռաբար ներկայացնելով Հայոց աշխարհին մօտակայ, նաեւ ինչ-որ չափով հեռաւոր երկրների եւ ժողովուրդների համառօտ պատմութիւնը՝ ըստ հայկական եւ օտարագրի գրաւոր աղբիւրների:

Բոլոր ձեռագրերում առաջին հանդէսի սկզբնամասը պակաս է. այն սկզբում եղել է, ինչը հաստատում է հեղինակը՝ գրելով. «Արդ սկիզբն արասցուք սկզբնականս, յորում նախահայրն մեր ել արտաքս ի դրախտէն...»⁸: Այդ նոյնն է հաստատում եւ ԺԱ դարի պատմիչ Արիստակէս Լաստիվերցին՝ Ասողիկի մասին գրելով. «Սկսեալ ի մարդն առաջին եւ գայ բովանդակէ զպատմութիւն իւր ի վախճան Գագկայ»⁹:

Առաջին հանդէսը բաղկացած է հինգ գլուխներից, որոնցում շարադրուած է աշխարհի արարչագործութիւնից սկսած մինչեւ Հայոց առաջին Արշակունիների ժամանակաշրջանն ընդգրկող համառօտ պատմութիւնը: Այս հանդէսում անդրադարձ կայ նաեւ Եգիպտոսի

1 «Հայ մշակոյթի նշանաւոր գործիչները» (V-XVIII դարեր), Եր., 1976, էջ 196:

2 «Պատմութիւն Արիստակէսի Լաստիվերցուոյ», Եր., 1963, էջ 26:

3 Մ. Չամչեան, Պատմութիւն Հայոց, հտ. Բ., Վեներտիկ, 1785, էջ 877:

4 ՆՀԲ, հտ. Ա., էջ 9:

5 Մ. Օրմանեան, Ազգապատում, հտ. Ա, Ս. Էջմիածին, 2001, էջ 1383:

6 Յայտնի է, որ մեզն պատմութիւն է գրել նաեւ Վարդան Արեւելցին: Մ. Էմինը, անշուշտ, Կ. Շահնազարեանցի հետեւութեամբ, 1861 թ. Մոսկուայում հրատարակել է Վարդան Արեւելցու (իմբը կոչել է Վարդան Բարձրաբերդցի) այդ գիրքը «Պատմութիւն տիեզերական» անուանումով, իսկ Ղ. Ալիշանը 1862 թ. Վեներտիկում այն հրատարակել է հնագոյն ձեռագրի հիման վրայ «Հաւաքուած պատմութեան» վերնագրով:

7 «Всеобщая история Степаноса Таронского Асохика по прозванию», Москва, 1864.

8 Ստեփաննոս Տարօնացի, էջ 7: Հմմտ. T2, էջ 295, ծմ. 10:

9 Արիստակէս Լաստիվերցի, էջ 26:

Պտղոմէոսեանների տիրապետութեան, երբայցի աշխարհիկ եւ հոգեւոր առաջնորդների, հռոմէական կայսրերի, պարթեւական թագաւորների վերաբերեալ:

Երկրորդ հանդէսի վեց գլուխներում համառօտակի շարադրուած է Հայոց պատմութիւնը Տրդատ III-ից սկսած մինչեւ Արշակունեաց հարստութեան անկումը (428 թ.) եւ Բագրատունիների հանդէս գալը: Այստեղ ներկայացուած են Գրիգոր Լուսաւորչից սկսած մինչեւ Սահակ Պարթեւը գահակալած Հայոց կաթողիկոսների համառօտ գործունէութիւնը, ինչպէս նաեւ «Սասանեան թագաւորների, արաբական խալիֆների ու բիւզանդական կայսրերի յաջորդական աղիւսակները՝ ժամանակագրութեամբ հանդերձ»¹:

Չնայած առաջին եւ երկրորդ հանդէսները քաղաքրութիւններ են նախորդ դարաշրջանների պատմիչների գրուածքներից, յատկապէս Մովսէս Խորենացու, Սեբէոսի եւ Ղեւոնդի աշխատութիւններից, սակայն դրանք ունեն աղբիւրագիտական կարեւոր նշանակութիւն, քանի որ Ասողիկն օգտուել է այս եւ այլ հեղինակների մեզ չհասած աւելի հին ձեռագրերից, իսկ դրանք հետագայ դարերի ընթացքում վերստին ընդօրինակուելիս ինչոր չափով խաթարուել են:

Այսպէս, օրինակ, Մովսէս Խորենացու «Պատմութիւն Հայոց»-ի՝ մեզ հասած ամենանախնական գրչագիրը (ՄՄ, ձեռ. 2865, ԺԳ դ.) 1684 թուականին մէկ այլ ձեռագրի հիման վրայ զգալի չափով վերանորոգուել է գրիչ Դաւիթ Ճնճղուկի կողմից: Մ. Աբեղեանը հանգամանօրէն նշել է հին ձեռագրի եւ նոր կարկատանների ուղղագրական էական տարբերութիւնները: Սկզբնական օրինակը գրուած է հին ուղղագրութեամբ՝ աւ, եւ երկբարբառներ, օր, առեւծ, արեւն, նորը՝ օ, իւ, առիւծ, արիւն, բայերի անկատարը՝ հինը՝ եր, եիր, նորը՝ էր, էիր եւ այլն²:

Ստեփանոս Տարօնեցու «Պատմութիւն տիեզերական»-ի մեզ հասած ամենահին ձեռագիրը նոյն N 2865 գրչագիրն է, որտեղ Ասողիկի գիրքն ընդօրինակուել է ԺԳ դարում. այնտեղ Խորենացու գրքից կան համառօտ եւ ընդարձակ քաղաքրութիւններ: Հետեւաբար Խորենացու գրքի հին եւ նոր գրութիւնների եւ Ասողիկի գրքի համապատասխան հատուածների համեմատութեամբ հնարաւոր է կատարել բնագրային ճշգրտումներ: Այդպէս էլ ճշգրտումներ կարելի է կատարել Սեբէոսի (է դար) եւ Ղեւոնդի (Ը դար) գրքերում, փոխադարձաբար՝ նաեւ Ասողիկի աշխատութիւնում³:

«Պատմութիւն տիեզերական»-ի Գ. հանդէսը ե՛ւ ծաւալուն է, ե՛ւ արժէքաւոր, քանի որ այն իսկապէս ինքնախօսութիւն է, որտեղ քառասունութ գլուխներում հեղինակը շարադրել է Բագրատունեաց հայկական թագաւորութեան 117 տարիների պատմութիւնը՝ սկսած Աշոտ I-ից (885-890) մինչեւ 1004 թուականը, այսինքն՝ մինչեւ Գագիկ I-ի գահակալութեան 15-րդ տարուայ պատմութիւնը, ըստ որում վերջին 80 տարիների պատմութիւնը շարադրել է որպէս պատմական իրադարձութիւնների ժամանակակից եւ լաւատեղեակ հեղինակ: Երրորդ հանդէսում անդրադարձ կայ նաեւ արաբների եւ Բիւզանդիայի պատմութեանը:

1 Ստ. Մելիք-Բախշեան, Հայոց պատմութեան աղբիւրագիտութիւն, Եր., 1979, էջ 159:
 2 Հմմտ. Մովսէս Խորենացի, Պատմութիւն Հայոց, աշխատութեամբ Մ. Աբեղեան եւ Ս. Յարութիւնեան, Տփղիս, 1913, էջ ԻԱ:
 3 Սեբէոսի Պատմութեան ամենահին ձեռագիրը, որն ընդօրինակուել է ԺԶ դարում, այժմ կորած է, մեզ հասած ամենահին միւս ձեռագիրը (ՄՄ, N 2639) ընդօրինակուել է ԺԷ դարում՝ Բաղէշի Յովհանէս Մկրտչի Ամրոզու վանքում: Ղեւոնդի Պատմութեան հնագոյն ձեռագիրը (ՄՄ, N 1902) ԺԳ դարի ընդօրինակութիւն է: Բնական է, Ասողիկն օգտուել է Սեբէոսի եւ Ղեւոնդի գրքերի աւելի հին ձեռագրերից, հետեւաբար այստեղ եւս ծագում է համեմատութեան եւ նշգրտման անհրաժեշտութիւն:

Ասողիկը, լինելով ճանաչուած հոգեւորական գործիչ, սերտ շփումներ է ունեցել կաթողիկոսարանի եւ Բագրատունեաց արքունիքի հետ, հետեւաբար լաւատեղեակ էր կատարուած եւ կատարուող պատմական իրադարձութիւններին, ինչպէս նաեւ Հայաստանի ներքին կեանքին: Նա գրաւոր աղբիւրների միջոցով քաջատեղեակ է ոչ միայն հայոց, այլեւ յունաց, պարսից, եգիպտական, եբրայական, վրաց եւ Հայաստանի շրջակայ այլ պետութիւնների եւ ժողովուրդների պատմութեանը, իմացել է նաեւ օտար լեզուներ, լաւատեղեակ է եղել տոմարին եւ տոմարագիտութեանը, յաճախակի դիմել է Եւսեբիոս Կեսարացու «Քրոնիկոն»-ին, բազմիցս կատարել ժամանակագրական հաշուարկներ: Սակայն նա Պատմահայր Խորենացու նման չի գրել քննական պատմութիւն, նոյնիսկ տեղ-տեղ նոյն պատմական իրադարձութիւնը կրկին ներկայացրել է ըստ այլ աղբիւրների հաղորդած տարբերոյթ փաստերի:

Ստեփանոս Ասողիկը հայրենասէր պատմիչ է, կողմնակից է հայոց միացեալ թագաւորութեանն ու հայոց առաքելական եկեղեցուն, դէմ է քաղկեդոնութեանը եւ որոշակի պայքար է ծաւալել ընդդէմ երկբնակութեան: Հէնց այս նկատառումով էլ նա իր գրքի Գ. հանդէսի մէջ է ներառել Հայոց Խաչիկ Ա. կաթողիկոսի հրամանով ընդդէմ Սեբաստիայի քաղկեդոնիկ մետրապոլիտին գրուած ծաւալուն պատասխան «Թուղթը», որը կրօնափոխութեան խորաթափանցութեամբ եւ փաստարկումներով դաւանաբանական գրականութեան գլուխգործոցներից է:

Ստեփանոս Տարօնեցին իր գրքի վերջում «Բան վախճանի փառատրական ի սպառուած յիշատակարանիս» աւարտական խօսքում որոշակիօրէն նշել է իր «Պատմութեան» աւարտման ժամանակը՝ 1004 թուականը, սակայն կայ տեսակէտ, ըստ որի գիրքն աւարտուել է 1000 թուականին¹: Ասողիկն իր այս յիշատակարանում գրել է. «Ձոր քննեալ գտաք ի հանդիպման ամին յԱդամայ մինչեւ առ մեզ լինել ամբ ցմճք [6282] եւ ի խաչելութենէ կենարար չարչարանաց Տեանն՝ ամբ ջհք [972]: Իսկ ըստ Յունաց թուականին ի Փիլիպպոս կայսերէ՝ ամբ չծէ [757], եւ ըստ հայերէն չափոյ թուականիս մերոյ՝ ամբ նծք [453]»: Անգամ գրել է, որ այն յունաց կայսր Վասիլի թագաւորութեան երեսուներորդ տարին է, Մեծ Հայքի թագաւոր Գագիկի իշխելու տասնհինգերորդ տարին, իր գրքի պատուիրատու Տէր Սարգսի հայրապետութեան տասներեքերորդ տարին²:

Հեղինակի այս հաշուարկները ճիշտ են:

Պրոֆ. Ա. Գ. Աբրահամեանը քննել է այս հարցը՝ ելակէտ ունենալով այն, որ «Հռոմէական (այն է՝ յունական – Գ. Մ.) թուականը» մեր ներկայ թուականին վերածելու համար, եթէ Նաւասարդից առաջ է, անհրաժեշտ է աւելացնել 247, իսկ եթէ Նաւասարդից յետոյ է, պէտք է գումարել 248³: Յունաց Փիլիպպոս կայսրից անցել է 20 է [757] տարի, այսինքն՝ 757+247=1004 թ.: Հայոց ՆԾԳ [453]+551(Հայոց մեծ թուականութեան սկիզբը)=1004 թ.:

Այսպիսով, Ասողիկն իր Պատմութիւնն աւարտել է 1004 թուականին:

Երրորդ հանդէսի ԽԶ գլխի վերջում կայ մի տարբերութիւն, որը տարակուսելի է. «Եւ ապա Գուրգէն վախճանի ի նծք [452] թուականին եւ Սենեքերիմ ունի զաթոռ թագաւորութեանն ամս ի [20]»⁴: Ինչպէս ականյայտ է, այստեղ ի (20) տարուայ նշումն աղաւաղում է, քանի որ Վասպուրականում Գուրգէնը եւ Սենեքերիմը թագաւորել են միասին մինչեւ հայոց 452 [1003] թուականը, Գուրգէնի վախճանուելուց յետոյ Սենեքերիմը դարձեալ թագաւորել է 20 տարի, ուրեմն մինչեւ 1023 թուա-

1 Մ. Զամչեան, Պատմութիւն Հայոց, հտ. Բ, էջ 877:

2 Ստեփանոս Տարօնեցի, էջ 285:

3 Ա. Գ. Աբրահամեան, Հայոց գիր եւ գրչութիւն, Եր., 1973, էջ 128:

4 Ստեփանոս Տարօնեցի, էջ 281:

կանը, մինչդեռ Ասողիկն իր գիրքն աւարտել է **1004 թուականին**: Հետեւաբար, ըստ Ստ. Մալխասեանցի՝ այստեղ պէտք է լինի **ամ մի**, որը սխալմամբ դարձուել է **ամս** **ի**¹:

* * *

Ասողիկի աշխատութիւնը հանրայայտ է եղել դարեր շարունակ եւ յաճախ ընդօրինակուել է: Ստեփանոս Տարօնեցուն եւ նրա գիրքը յիշատակել են Արիստակէս Լաստիվերցին (ԺԱ դ.), Սամուէլ Անեցին (ԺԲ դ.), Մխիթար Այրիվանեցին (ԺԲ դ.), Մխիթար Անեցին (ԺԳ դ.), Կիրակոս Գանձակեցին (ԺԳ դ.), Վարդան Արեւելցին (ԺԳ դ.), Առաքել Դաւրիժեցին (ԺԷ դ.) եւ ուրիշներ:

Այսպիսով՝ կարգաւորվ «Տիեզերական պատմութիւն»-ն ընթերցողը եզրահանգում է, որ դարերի թոհուրէր հում ինչպիսի՝ մահաշունչ փոթորիկներ են անցել Հայոց աշխարհով, սակայն հայ ժողովուրդը շարունակել է գոյատեւել եւ վերակառուցել կործանուած գիւղերն ու քաղաքները, ստեղծել հոգեւոր եւ մշակոյթի այլեւայլ կենտրոններ:

Ասողիկի գիրքը հայ ժողովրդին հաղորդել է յաւերժելու ուժ եւ կենսունակութիւն: Այս աշխատութիւնը, իսկապէս, անցած դարերի **հայոց մաքառման գրականութեան կոթողներից է**:

ՏԻԵԶԵՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ստեփանոս Տարօնեցու «Պատմութիւն տիեզերական» աշխատութիւնն առաջին անգամ լոյս է տեսել 1859 թուականին Փարիզում Ս.Էջմիածնի միաբան, բանիբուն եւ բազմադրիւն վարդապետ Կարապետ Շահնազարեանցի կողմից երկու ձեռագրերի համեմատութեամբ: Մի ձեռագիրը, ըստ Կ. Շահնազարեանցի, ընդօրինակուել է Բաղէչի Ս. Յովհաննու Մկրտչի Ամլորդու վանքի գրատանը, իսկ միւսը 1843 թուականին ինքն է ընդօրինակել Սիւնեաց նահանգի Տաթեւի մայրավանքի մի ձեռագրից իր հոգեւոր տեսչութեան ժամանակ:

Ըստ Կ. Շահնազարեանցի՝ այդ երկու ձեռագրերի բնագրային տարբերութիւնները չնչին են եղել. «Աղբիւր երկոցունցն մի գուրով՝ տարբերութիւնքն չնչին իմն էին. այլ դժբախտաբար յերկոսին եւս պակասէր մասն ինչ երրորդ գլխոյ երկրորդ գրոցն» (էջ 11): Կ. Շահնազարեանցը նամակով խնդրել է Մխիթարեան հայրերին՝ լրացնելու պակասը: Պատասխանել են, որ իրենց օրինակում եւս այն պակաս է: Յաւելենք, որ Ասողիկի մեզ յայտնի բոլոր ձեռագրերում այդ հատուածը պակաս է: *AB* ձեռագրերը պակասը չեն նշել եւ տեղ չեն թողել, իսկ *ODE* ձեռագրերը ոչ միայն նշել են, որ այդտեղ պակաս կայ, այլեւ տողեր, անգամ էջեր են ազատ թողել: *O* ձեռագրի գրիչը գրել է. «Բ թողթ ի յօրինակ պակասէ. անմիտ գրիչս չի մեղադրէք» (էջ 380): *D* ձեռագրում (էջ 93ա) նշուած է. «ի յաւրինակն թ էջ թողած» (էջ 380):

Կան ապացոյցներ, որ Վենետիկի N 869 ձեռագիրը Կ. Շահնազարեանցի համեմատած միւս ձեռագիրը չէ: Երկրորդ տպագրութիւնը, որը հատուածաբար լրացուած է երեք այլ ձեռագրերից, եւ N 869 ձեռագիրը հիմնականում համընկնում են բնագրի ամբողջականութեամբ (օրինակ՝ *T*₂, էջեր 132-135, 135-145, *O* ձեռագիր, էջ 395, 396-404). երկուսում էլ կան երկրորդ հանդէսի Ե, Զ գլուխները, իսկ *T*₁-ը այս մասերում պակասաւոր է, այնտեղ չկան նաեւ նշուած Ե, Զ գլուխները:

1 Ստեփանոս Տարօնեցի, էջ 393-394, ծճ. 146:

Վենետիկի N 896 ձեռագիրը, չնայած իր առկայ թերութիւններին, Ասողիկի «Պատմութիւն տիեզերական»-ի լաւագոյն գրչագրերից է: Այն 1683-1684 թուականներին ընդօրինակուել է Բաղէշում: Նոտրդիր այդ ձեռագրի գրիչը Դաւիթ ձնճղուկն է: Այն մեր համեմատած O ձեռագիրն է:

Կ. Շահնագարեանցի համեմատած երկու ձեռագրերից մէկի վերաբերեալ Ստ. Մալխասեանցը գրել է, որ եթէ ինքը չի սխալուում, այն գտնուում է Սարգիս վարդապետ Տէր-Պասապարեանցի մօտ, գրուած է մագաղաթի վրայ մանր երկաթագրով, երեւելի հնութեամբ, բայց ոչ լրութեամբ եւ ընտիր ընթերցուածներով¹: Այդ գրչագրի մասին գրել են նաեւ Ն. Մառը², Մ. Աբեղեանը³ եւ ուրիշներ:

Ըստ Մ. Աբեղեանի՝ այն ընդօրինակուել է Լօռու Աւգորի գիւղում, Սանահին ուխտում. ստացող՝ «Սարգիս արհեստիւկոպոս Սանահնեցի»: Այժմ այդ ձեռագիրը պահուում է Մաշտոցի անուան Մատենադարանում, N 3160: Եւ քանի որ «Պատմութիւն տիեզերական»-ի նոր բնագրի համար համեմատուած ձեռագրերից մէկն է (ըստ մեր համեմատութեան՝ ձեռ. B), ըստ «Ցուցակ ձեռագրաց»-ի ներկայացնենք այն. «1633-1652⁰ թթ.: Աւգաւր գիւղ (Լօռի): Գրիչ՝ Ներսէս, ստացող՝ Սարգիս Սանահնեցի: Թերթ՝ 289: Մագաղաթ: 22×16: Երկսիւն: Բոլորգիր, տող՝ 27: Կազմ՝ կաշեպատ գրոշմագարդ տախտակ, բովանդակութիւնը՝ «Մովսէս Խորենացի, Պատմութիւն Հայոց, Աշխարհացոյց, Ստեփանոս Ասողիկ, Պատմութիւն ժամանակաց (էջ 133-221բ), Արիստակէս Լաստիվերցի, Վասն անցից անցելոց»: Ըստ մեր հետազօտութեան՝ այս ձեռագիրն ընդօրինակուել է ոչ թէ 1633-1652 թթ., այլ 1646-1681 թուականներին⁴: Անհրաժեշտ է շեշտել, որ այս ընդօրինակութիւնը սխալաշատ է, սակայն կան նաեւ բնագիրը ճշգրտող ընթերցումներ:

Անշուշտ, հեշտ չէ ոչ ամբողջական ձեռագրերի հիման վրայ եւ այն էլ առաջին անգամ որեւէ պատմիչի որեւէ աշխատութեան բնագրի կազմումը, քանի որ առաջանում են բազում դժուարութիւններ՝ բառանջատում, նախադասութիւնների եւ բառակապակցութիւնների տարանջատում, հասարակ եւ յատուկ անունների որոշում, Հայոց այբուբենի տառերով նշուած թուականների տարբերակում, տառերի, բառերի շփոթութեան ճշգրտում, ճիշտ կէտադրում: Անհրաժեշտ են պատմական եւ այլ երեւոյթների իմացութիւն, ձեռագրերը ճիշտ ընթերցելու եւ բազում այլ բարդութիւններ յաղթահարելու կարողութիւն: Ի պատիւ Կ. Շահնագարեանցի պէտք է արդարամտօրէն ասել, որ նա շատ դժուարութիւններ կարողացել է յաղթահարել, իհարկէ, շատ հարցեր էլ մնացել են անլուծելի:

Ստեփանոս Տարօնեցու գրքի առաջին տպագրութիւնն արդէն գրուել էր գիտական շրջանառութեան մէջ, նրա հիման վրայ կատարուել էին ռուսերէն, ֆրանսերէն թարգմանութիւններ, սակայն զգացուում էր այդ աշխատութեան գիտական լիարժէք հրատարակութեան հրատապ պահանջ:

Բանասէր եւ պատմաբան Կ. Հ. Եղեանցի (1835-1905) խորհրդով այդ կարեւոր գործը ձեռնարկեց Ստեփանոս Մալխասեանցը (1857-1947): Աշխատասիրողի ձեռքի տակ կար, ճիշտ է, բաւականին լաւ, բայց միայն մէկ ձեռագիր՝ ընդօրինակուած 1668 թուականին, որն իր գրադարանից Մալխասեանցին է տրամադրուում Կ. Եղեանցը: Այժմ այդ ձեռագիրը պահուում է Մաշտոցի անուան Մատենադարանում՝ N 4864, ըստ մեր համեմատութեան՝ ձեռ. C:

Առաջին տպագրի պակաս հատուածները Ստ. Մալխասեանցը լրացրել է երեք ձեռագրերից՝ Այլ ձեռագիր (այժմ Մաշտոցի անուան Մատենադարանի N 2865 ձեռագիրը), Բրոսէի ձեռագիրը (այժմ

1 Ստեփանոս Տարօնեցի, էջ ԼԲ:

2 **Н. Март**, Из летней поездки в Армению. Записки восточного отделения, т. VI, вып. I-VI, 1892, ст. 179. Նոյնը կրճատումներով քարգմանուել է հայերէն՝ «Ամառնային ուղեւորութիւնից դէպ ի Հայս», Վիեննա, 1892, էջ 85-90:

3 **Մովսէս Խորենացի**, Պատմութիւն Հայոց, էջ ԺԹ:

4 **Գ. Մանուկեան**, Արիստակէս Լաստիվերցի, Երեւան, 1977, էջ 243-244:

Ս.Պետերբուրգի N B-129 գրչագիրը) եւ Վենետիկի մի ձեռագիր: Նկատի է ունեցել նաեւ Ասողիկի գրքի՝ Մ. Էմինի ուսուերէն թարգմանութեան հայերէն երեք յաւելուածները. գրանք են՝ երկրորդ հանդէսի չորրորդ գլխի վերջը, նոյն գրքի հինգերորդ եւ վեցերորդ գլուխները, որոնք եւս Մ. Էմինը թարգմանել է ուսուերէն (էջ 329-335):

Սակայն Մալխասեանցի ձեռքի տակ չեն եղել ոչ միայն ամբողջական այլ ձեռագրեր, այլեւ Ասողիկի գրքի նախահիմք եւ հնագոյն (XIII դ.) գրչագիրը: Այժմ այն պահուում է Մաշտոցի անուան Մատենադարանում (N 2865), ըստ մեր համեմատութեան՝ ձեռ. A:

Ստ. Մալխասեանցի խնդրանքով Կիւրեղ վարդապետ Սրապեանն այլ ձեռագրից ընդօրինակել եւ նրան է ուղարկել առաջին տպագրութիւնում պակասող երկրորդ հանդէսի Դ, Ե եւ Զ գլուխները:

Նոր բնագիր կազմելիս ի՞նչ սկզբունքներով է առաջնորդուել Ստ. Մալխասեանցը:

Առաջին հերթին նա ձգտել է վերականգնել Ասողիկի գրքի առաջին տպագրութեան պակասող մասերը, իսկ եթէ կան տարբերութեամբներ, ընտրութիւն կատարելիս նկատի է ունեցել «Պատմութեան» յօրինման ժամանակաշրջանը, ինչպէս նաեւ հեղինակի լեզուի եւ ոճի ընդհանուր յատկանիշները, որոչ ղէպքերում ինքն է լրացրել: Եւ քանի որ նրա համեմատած բուն ձեռագիրը Ժէ դարի (1668 թ.) ընդօրինակութիւն է, այնտեղ զանազան եւ կրկնուող գրչագրական միջամտութիւններ լինելիս Մալխասեանցն իր կազմած բնագրում առաջնութիւնը տուել է ոչ թէ հնագոյն եւ նախնական ընթերցումներին, այլ, ինչպէս ինքն է ասում, կրկնուող եւ նորագոյն ձեւերին:

Առաջին, երկրորդ հանդէսները եւ երրորդ հանդէսի սկզբնամասը կազմելիս հաշուի է առել նաեւ նախորդ պատմիչների այն գրուածքները, որոնք ընդօրինակել է Ասողիկը: Եւ քանի որ տարբեր պատմիչների գրուածքներում կան միմեանցից տարբեր ընթերցումներ, Մալխասեանցն իր կազմած բնագրի զանազան էջերում թողել է նոյն անուան, միեւնոյն տեղի՝ յատկապէս ուղղագրական տարբեր ընթերցումներ: Իսկ ինքնուրոյն գրած երրորդ հանդէսի բնագիրը կազմելիս հիմք է ընդունել առաջին տպագրի ընթերցումները, իսկ որոչ տեղերում էլ ինքն է յաւելումներ կատարել՝ դրանք վերցնելով անկիւնաւոր փակագծերի մէջ: Ստ. Մալխասեանցն իր կազմած բնագրի տարբերութեամբները ներկայացրել է տողատակերում, իսկ առանձին աղաւաղուած կամ դժուարընկալելի հատուածներ, անձնանուններ, էթնիկական անուններ, տեղանուններ, թուականներ, թարգմանութիւններ բազմակողմանիօրէն ծանօթագրել է 148 ուշագրաւ ծանօթագրութիւններում: Կազմել է հայոց, հարեւան եւ նոյնիսկ հեռաւոր ժողովուրդներին եւ թագաւորութիւններին վերաբերող ժամանակագրական ցանկեր, ներկայացրել ըստ Խորենացու եւ ըստ Ասողիկի 303-1004 թուականների հայոց կաթողիկոսների գաւազանացանկը: Մալխասեանցի կազմած այս ծանօթագրութիւններն չափազանց արժէքաւոր են:

Առանց վարանելու կարելի է ասել՝ Մալխասեանցը կատարել է դասական բանասիրութեանը բնորոշ մեծածաւալ աշխատանք: Վրիպումները, թերացումները հիմնականում բնագիրը կազմելիս ԺԳ դարի հիմք ձեռագիրը եւ այլ ձեռագրեր չընդգրկելու հետեւանք են:

ՍՏԵՓԱՆՈՍ ԱՍՈՂԻԿԻ ԵՐԿԻ ԼԵԶՈՒՆ, ՈՃԸ ԵՒ ԲԱՌԱՊԱՇԱՐԸ

Թ-Ժ դարերն առանձնապատուկ են հայ ժողովրդի կեանքում: Այդ Բագրատունեաց թագաւորութեան հիմնադրման (885) եւ առաջընթացի ժամանակաշրջանն է: Ինքնուրոյն պետականութեան հաստատմամբ մեծ աշխուժութիւն է ապրում նաեւ հայոց մշակոյթը, այդ թւում՝ նաեւ պատմագրութիւնը:

Թ-Ժ դարերում վերականգնում են Ե դարի մեր Հարուստ պատմագրութեան աւանդները: Առանձնապէս հզօր է Պատմահայր Մովսէս Խորենացու եւ գեղագէտ պատմիչ Եղիշէի գրուածքների բարերար ազդեցութիւնը նաեւ լեզուի ու ոճի առումով: Այդ դարերի մատենագիրներ Մովսէս Կաղանկատուացին, Թովմա Արծրունին եւ Անանունը, Յովհաննէս Դրասխանակերտցին եւ Ստեփանոս Ասողիկը ոչ միայն հետեւում են անցեալի աւանդներին, այլեւ իրենց ինքնուրոյն խօսքն են ասում, որը եւ ընդօրինակում է հետագայ դարերի մատենագիրների կողմից:

Փոթորկուն, ինքնահաստատման այդ պատմաշրջանում բաւականին բարդ էր գրաբարի վիճակը: Նշանաւոր հեղինակները, ստացած լինելով վանական կրթութիւն, գրաբարով ստեղծում են գրական գլուխգործոցներ: Սակայն, կենդանի խօսքն աստիճանաբար հեռանում է դասական հայերէնից, եւ այդ իր ազդեցութիւնը չէր կարող չունենալ յատկապէս պատմագրութեան լեզուի ու ոճի վրայ: Ահա թէ ինչու ի յայտ են գալիս եւ ձեւաւորում ոճական մի քանի ուղղութիւններ՝ ճարտասանական կամ հռետորական ոճը, որի նշանաւոր ներկայացուցիչը Ժ դարի ականաւոր հոգեւոր գործիչ եւ պատմիչ Յովհաննէս Դրասխանակերտցին է, եւ «գեղջուկ բանը», որի սկզբնավորողը Շապուհ Բագրատունին է: Նրա երկը, ցաւօք, կորել է, միայն տեղեկութիւններ են մնացել այլ հեղինակների գրուածքներում:

Բանաստեղծական արուեստում ճարտասանական ոճի կարկառուն ներկայացուցիչը, անշուշտ, Ժ դարի հանճարեղ բանաստեղծ Գրիգոր Նարեկացին է:

Կայ նաեւ ոճական մէկ այլ ուղղութիւն, որը հարում է ճարտասանական ոճին, դա, այսպէս ասած, խրթին կամ գաղտնածածուկ ոճն է¹: Ոճային այդ ուղղութիւնն իր բարձրակէտին է հասել Ժ-ԺԱ դարերի պետական հանրայայտ գործիչ, մատենագիր, բանաստեղծ, թարգմանիչ, փիլիսոփայ Գրիգոր Մագիստրոսի թղթերում:

Քննուող ժամանակաշրջանի պատմագրութեան լեզուի եւ ոճի մասին առաւել ամբողջական պատկերացում կազմելու համար, մասնաւորապէս, մի քանի խօսքով բնութագրենք Ստեփանոս Տարոնեցի Ասողիկի «Պատմութիւն տիեզերական» երկի լեզուաոճական առանձնայատկութիւնները:

Ասողիկը, լինելով եկեղեցական նշանաւոր գործիչ, ոչ միայն քաջածանօթ էր մեր պատմագրութեանը, այլեւ լաւատեղեակ էր գրաբարի անցած ամբողջ ուղուն: Նրա վրայ առանձնապէս մեծ ազդեցութիւն է թողել Մովսէս Խորենացին, որի «Պատմութիւն Հայոց»-ից բանաբաղութիւն է կատարել՝ շարադրելով իր «Տիեզերական պատմութեան» առաջին, երկրորդ հանդէսները եւ երրորդ հանդէսի սկզբնամասը: Նա ձգտել է ոչ թէ ճառօրէն շարադրել, այսինքն՝ ծաւալել պատմական իրադարձութիւնների նկարագրութիւնները եւ գրանք ներկայացնել գեղարուեստական շնչով, այլ ներկայացնել փաստերը: Ինքն է խոստովանում՝ ասելով, որ ոչ թէ «ճառից են ժամանակ, այլ դոյզն յիշատակարանաց»²: Պէտք է նկատի ունենալ, որ այս շրջանում սկսում է ձեւաւորուել նաեւ մեր պատմագրութեան մէկ այլ ուղղութիւն՝ ժամանակագրութիւնը, որի համար էականը փաստերի վերհանումն էր, ոչ թէ փաստերը գեղարուեստական ոճաւորումով շարադրելը: Ասողիկի երկը գտնւում է պատմագրութեան եւ ժամանակագրութեան խաչմերուկում: Ժամանակագրութեան ուղղութիւնն առանձնապէս զգացում է այն հատուածներում, որոնք ան-

1 Մ. Արեղեան, Երկեր, հտ. Գ, Երևան, 1968, էջ 613-615:

2 Ստեփանոս Տարոնեցի, էջ 275:

ցեալի հեղինակներին, յատկապէս Մովսէս Խորենացու երկից բանաքաղութիւններ են: Սակայն, ինչպէս Ժ-ԺԱ դարերի միւս պատմիչները, այնպէս էլ Ասողիկը ժամանակագիրներ չեն. նրանք դեռեւս հաւատարմօրէն հետեւել են դարերի ընթացքում սրբագործուած պատմագեղարուեստական արձակի աւանդներին: Պարզապէս նրանց երկերում ետ է մղւում գեղարուեստական խօսքը, առաջնային է դառնում փաստական նիւթի հաղորդումը: Այս հիմքի վրայ էլ առաջանում ու զարգանում է միջնադարեան ժամանակագրութիւնը, սակայն պատմագրութիւնը չի կորցնում իր դերն ու կշիռը: Իսկ այս ամենը լեզուի եւ ոճի առումով ստանում է իր ուղղակի դրսեւորումը:

Բաւականին հարուստ եւ բազմաբնոյթ է «Պատմութիւն տիեզերական» երկի բառապաշարը: Այնտեղ կայ մօտաւորապէս 6208 բառարանային բառաքանակ, որը գործածուել է մօտաւորապէս 49.165 անգամ, շուրջ 12,62 % յաճախականութեամբ¹:

Սրանք Ժ-ԺԱ դարերում Յովհաննէս Դրասխանակերտցու «Պատմութիւն Հայոց»-ից յետոյ երկրորդ ցուցանիշներն են՝ գերազանցելով Մովսէս Կաղանկատուացու, Թովմա եւ Անանուն Արծրունիների գրուածքների բառապաշարը՝ առանձին վերցրած:

Ասողիկի գրքի բառապաշարը ՆՀԲ-ում բազմիցս վկայուած է այլ հեղինակների գրուածքների բառամթերքի հետ, սակայն կան գլխաբառեր, որոնք բառարանում վկայուած են միայն Ասողիկի գրքի բնագրով, իսկ այս նշանակում է, որ այդ բառերը կա՛մ հեղինակային նորակազմութիւններ են, կա՛մ դրանք մեզ հասած գրաւոր խօսքում առաջին անգամ գործածել է ինքը՝ հեղինակը, որն էլ ապացուցում է, որ նա մեր միւս նշանաւոր մատենագիրների պէս լեզուաշինարար է:

Այդ բառերն են՝ ամահամար, ամբարանոց, ամիրացուցանել, այրացել (այրացեալ), անգանազանապէս, անմարդացուցանել, առաւօտել, յառաւօտանալ, առեղծուած (=պարզապէս եղծումն եւ դիւրեղծական ինչ նշանակութեամբ), աստուածարելաբար (=իբրեւ Աստուած համարելով), արդարահայց, արձականիստ (=ընդարձակ), աւելածայնութիւն, բով, հրազէն (նշանն Տէրունական, ըստ Մ Էմինի՝ հրաշագէն): Ըստ ՆՀԲ-ի (Հտ. Բ, էջ 129) հրով սպառազինեալ, որպէս գէն կամ սուր բոցեղէն), բազմաբոյժ, զազրագործել (ՆՀԲ-ում՝ չի՛ք, Առձեռն, Բ տպ., էջ 285):

Ժժան, կամ՝ ժրժան, հակաճառ (=հակաճառող, ընդդիմախօս), հանապազմաեռիկ, հանդարտագնաց (Մ. Խոր.՝ հանդարտ գնացիւք), հետեւակազունդ (=գօրատեսակ), հիւպատուորութիւն (=հիւպատոսական աստիճան), (հմմտ. Հր. Աճառեան, Արմատական բառարան, Հտ. IV, էջ 322), հնգազլխեան գրովք (ըստ հնգազլխեան գրոց Մովսիսի), հովտային (Մ. Խոր., Թ. Արծր.՝ հովտաձեւ), մայրաբուսակ (=ուր բուսեալ իցեն մայր ծառք, ՆՀԲ, Հտ. Բ, էջ 26): (Ասողիկը գրել է՝ ի մայրաբուսակ լերինն Մեծրաց), մայրագերան, մեծաշնորհ, միայարեմ (=ի մի յարել, շարակարգել, շարագրել), ներդիմեալ (Զեռ. Ա, էջ 218բ, իսկ T, էջ 224, ծն 5 – ներգիմեալ), շնմոլութիւն, պաշտօնապայծառ (=պայծառ ի պաշտաման, որ փառաւոր առնէ զպաշտօնն), պէս գունակ, (պէսգունակ, Հր. Աճառ., Արմատական բառարան, Հտ. IV, էջ 78), վեհագունեան, փորածոյ (=փորեալ, փորելով գործեալ, վիմափոր), քաջաբարոզ (=լաւ քարոզող) եւ այլն:

1 Ասողիկի գրքի Համարարբարի 3-րդ մասը ցայօր չի տպագրուել, անյայտ է անգամ, թէ որտեղ է ձեռագիրը, դրա համար էլ մօտաւորապէս եմք հաշուարկել «Տիեզերական պատմութեան» բառապաշարը՝ համեմատութեան համար նկատի առնելով Ա եւ Բ հանդէսների ծաւալը եւ բառաքանակը:

Ասողիկի գրքում կան մի քանի բառեր, որոնք բացակայում են Նոր Հայկազեան եւ Առձեռն բառարաններում:

Այդպիսիք են՝

1) անկերպանալ (անկերպացալ), ՆՀԲ-ն ունի կերպանամ (հտ. I, էջ 1082), սակայն ժխտականը չի վկայուած:

2) արհեստաւոր (բազում ջան եղեւ արհեստաւոր ճարտարացն Յունաց առ ի վերստին նորոգել, էջ 251):

3) գեր ի վերոյ. ՆՀԲ-ում կայ վեր ի վերոյ՝ արտաքնապէս նշանակութեամբ, սակայն գեր ի վերոյ կապակցութիւնը վկայուած չէ:

4) ապուհիւպատ:

5) հիւպատաւորութիւն, (զհիւպատաւորութեան պատիւն, այսինքն՝ ապուհիւպատ պատիւն, Ասողիկ, T₂, էջ 144): Հ. Աճառեանը տեղեկացնում է, որ ՆՀԲ-ն չունի հիւպատաւորութիւն բառը (Արմատ. բառարան, հտ. Դ, էջ 322): Բառս ունի «Առձեռն բառարան»-ը հիւպատոսութիւն բացատրութեամբ, էջ 497: Երկու բառարաններում չկայ ապուհիւպատ բառը:

6) ներգիմեալ (Հմմտ. Ձեռ. A, էջ 218բ): Ձեռ. C-ի (T₂-ի հիմք ձեռագիրը) ներգիմեալ (T₂, էջ 225). վրիպակ է՝ դ>գ:

7) նոյնահետ (Ձեռ. A, էջ 240ա – նոյնհետ):

8) Չկաթողիկոս (T₂, էջ 102):

9) Քակեդոնիկ (T₂, էջ 102) եւ այլն:

ԱՍՈՂԻԿԻ ԲՆԱԳՐԻՆ՝ ՆՈՐԱՅՐ ԲԻԻԶԱՆԴԱՅՈՒ ԿՈՂՄԻՑ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ԲՆԱԳՐԱՅԻՆ ՃՇԳՐՏՈՒՄՆԵՐԸ

Ասողիկի երկում բնագրային ուղղումներ կատարել են այլեւայլ ուսումնասիրողներ, բայց առանձնապէս արժէքաւոր են Նորայր Բիւզանդացու (1844-1916) «Նախնիք» աշխատութիւնում առաջարկած՝ Ասողիկի գրքին վերաբերող բնագրային աւելի քան 80 ուղղումները¹:

Բազմավաստակ հայագէտն իր «Հայկական բառաքնութիւն»² եւ «Նախնիք» աշխատութիւններում ստեղծել է գրաբար բնագրերը ճշգրտելու ուրոյն համակարգ, որը դեռեւս 1890 թուականին ներկայացրել է Հռոմի Արքայական ակադեմիային³:

Ասողիկի գրքում Ն. Բիւզանդացու գրեթէ բոլոր ճշգրտումներն ընդգրկուած են բուն բնագրում՝ տարընթերցումների բաժնում ՆԲ.Ն. համառօտագրութեամբ:

Որպէսզի պարզ դառնայ, թէ որքան արժէքաւոր են Ն. Բիւզանդացու՝ յաճախ չափազանց սրամիտ արուած ճշգրտումները, դրանցից մի քանիսը ներկայացնենք այստեղ.

1) Առաջի փխ. առաքի, էջ 141:

Ձեռագրերում եւ տպագիրներում աղաւաղուած է թեւաւոր այն խօսքը, ըստ որի Բիւզանդիայի հայագգի կայսր Մորիկի մասին ասուած է. «Աստի յՕշական խունկ առաջի»: Ն. Բիւզանդացին ուղղել է. «Աստի յՕշական խունկ առաքի» (Այստեղից Օշական խունկ

1 Նորայր Ն. Բիւզանդացի, Նախնիք, հրատարակութեան պատրաստեց Մարտիրոս Մինասեանը, ժնեւ, 1996:

2 Ն. Բիւզանդացի, Հայկական բառաքնութիւն, ուղղութիւնի ընթերցումն ու մատենագրութեանց նախնեաց եւ նշանակութեան բառից ինչ, Կ. Պոլիս, 1880:

3 Մանրամասները տե՛ս Գ. Մանուկեան, Հայ նշանաւոր բանասէրի մի անտիպ աշխատութիւնը, «Գրական թերթ», 1969, օգոստոսի 22:

է առաքում), որով ակնարկուում է նրա Օչականցի լինելը: Առանց այս ուղղման թեւաւոր խօսքը մնում է անհասկանալի:

2) Շփոթուել են՝ Տայք փխ. Հայք (էջ 267), լուծումն փխ. լուցումն (էջ 195), պիտանի փխ. պատանի (էջ 47), պատուոյ փխ. պատառոյ (էջ 115): Ընդունելով պատերազմից բերուած աւարը՝ թագաւորը դժգոհ ասում է. «Ընթրիքն առաւել մեծագոյն, եւ նշանն ի պատառոյս ծանեաց» (էջ 115), Առանց ուղղման ասուածի իմաստը չի ընկալուի:

3) Վարդան փխ. Վահան (էջ 125):

Խօսքը Վահան Գողթնացու մասին է. մինչդեռ բնագրում Վարդան Գողթնացի չի եղել. այն շփոթահար ուսումնասիրողներին ստիպել է տարբերակներ որոնել:

4) Եգիպտացիք փխ. Եգերացիք (էջ 163):

5) Մեծբաց լեառն փխ. Մեծրաց լեառն (էջ 279):

6) Լսարան փխ. լուսարան (էջ 177):

7) Սըրման փխ. Կըրման (էջ 89):

8) Ժառանգ որդի փխ. Ժառանգորդի (էջ 67):

9) Ոսկէ փուռնջ փխ. ոսկեփուռ (էջ 107):

10) Ընդ Հալպի դաշտն փխ. Ընդ Հալպ ի դաշտն (էջ 274):

11) Թագաւորեցուցանէին փխ. Թագաւորացն էին (էջ 616):

12) Թէպէտ փխ. Թէ դէպ (էջ 44):

13) Նորայր Բիւզանդացին ճշգրտել է Սեբէոսի գրքի բնագրում եղած չփաքարն աղաւաղուած «բառը», որը զչփաքարն աղաւաղուած ձեւով փոխանցուել է Ասողիկի երկին (էջ 96):

Առանձնապէս շատ աղաւաղումներ կան Խաչիկ Ա կաթողիկոսի՝ Սեբաստիայի մետրապոլիտին ուղղուած պատասխան թղթում: Այսպէս, օրինակ, թղթի վերջում կայ բնագրային մի խաթարում, որը փոխում է ամբողջ շարադրանքի իմաստը:

Որպէս պատասխան «Թղթի» աւարտ եւ եզրահանգում Խաչիկ կաթողիկոսը գրում է մետրապոլիտին. «Արդ դու խոստովանեսցի՞ս մի եւ անբաժանելի բնութիւնն զեկեալն եւ զգալոցն յանուն Տեառն, եւ զերծեսցի՞ս ի բաժանմանէ բաժանողաց սրոյն եւ յառաջահետեւող հրոյն...» (էջ 243): Մալխասեանցի կազմած բնագրում «բաժանողաց սրոյն»-ը դարձուած է բաժանողաց սրբոյն, որն անբնական է եւ հիմնովին սխալ: ABCODE ձեռագրերում եւ առաջին տպագրութիւնում (էջ 235) գրուած է սրոյն, որը ճիշտ է, քանի որ բաժանողը սուրն ու հուրն են, ոչ թէ սուրբը: Այն Մալխասեանցի կազմած բնագրում, անշուշտ, վրիպակ է, այլապէս տողատակում կնշուէր T-ի ճիշտ ընթերցումը:

ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՏԱՐՕՆԵՑԻ ԱՍՈՂԻԿԻ

«ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՏԻԵԶԵՐԱԿԱՆ»-Ի ԶԵՌԱԳՐԵՐԸ

Ստեփանոս Տարօնցի Ասողիկի «Պատմութիւն տիեզերական» (ձեռագրերում՝ «Պատմութիւն ժամանակաց») աշխատութիւնը դարեր ընդգրկող պատմական փաստերի իր համահաւաք բովանդակութեամբ մշտապէս փնտրուել է հայոց մատենագրութիւնում եւ յաճախակի ընդօրինակուել: Միայն Մաշտոցի անուան Մատենադարանում այժմ կան այդ աշխատութեան տասնմէկ ձեռագրեր: Ասողիկի Պատմութեան ձեռագրեր կան նաեւ Վենետիկում, Վիեննայում, Ս. Պետերբուրգում:

Առաջին անգամ մի քանի ձեռագրերի համեմատութեամբ «Պատմութիւն տիեզերական»-ի քննական բնագիրը կազմելու համար հիմնականում ընտրել ենք ՄՄ N 2865 (XIII դ.), N 3502 (1663 թ.), N 4584 (1668 թ.) եւ Վենետիկի N 869 (1683-1684 թթ.) ձեռագրերը՝ հաշուի առնելով նրանց աւելի վաղ ընդօրինակման ժամանակային գործօնը: Իհարկէ, կարեւորուել է նաեւ նրանց բովանդակային լիարժէքութիւնը: Համեմատաբար ամբողջական են եւ ունեն նախընտրելի ընթերցումներ յատկապէս AGO գրչագրերը: Չնայած C ձեռագիրը Բ տպագրութեան հիմքն է եղել, մենք այն եւս համեմատեցինք, քանի որ Ստ. Մալխասեանցը բնագիրը կազմել է առաջին տպագրի եւ յատկապէս այս միակ ձեռագրի համեմատութեամբ: Իսկ երբ վերջնականապէս ճշգրտուում են C ձեռագրի ընթերցումները միւս ձեռագրերի համեմատութեամբ, աւելի վստահ է կազմուում բուն բնագիրը, նաեւ պարզ են դառնում այդ ձեռագրի տարբեր ընթերցումների հիմքերը:

Նախապէս քննուել է ձեռագրերի ընդօրինակման ժամանակի հարցը, այս առումով կատարուել են որոշ ճշգրտումներ:

Այսպէս, պարզել ենք, որ N 2865 ձեռագիրը ոչ թէ ԺԴ-ԺԵ դարերի ընդօրինակութիւն է, այլ ընդօրինակուել է ԺԳ դարում: Այս է պայցուցում այդ ձեռագրի 306ա էջի լուսանցքում գրչի ձեռքով գրուած տեղեկութիւնը. «Ի ՈՁԵ (1236) Թաթարն էառ զԱնի եւ զամենայն տիեզերս» նախադասութիւնը¹: Դրանից յետոյ Անիի հետ կատարուած այլ ցնցող դէպքեր էլ են եղել, սակայն այսքանով աւարտուում է գրչի յաւելումը:

Ինչպէս ասուեց, ճշգրտուում է «Սանահինեան» կոչուած N 3160 ձեռագրի ընդօրինակման թուականը (ոչ թէ 1633-1652 թթ., այլ 1646-1681 թթ.²), այլեւ որոշուում են N 3502 ձեռագրի աւարտման ժամանակը՝ 1661 թ. եւ ամբողջ գրչագիրը ընդօրինակողի անունը՝ Մատթիա վարդապետ³:

Բնագիրը կազմելիս նկատի ենք ունեցել նաեւ միւս ձեռագրերի ընթերցումները: Իսկ երբ A ձեռագրին համընկել են ձեռագրերի մեծ մասի ընթերցումները, քննութեամբ առաւել վստահօրէն ենք դրանք տեղափոխել բուն բնագիր:

Բնագիրը կազմելիս մեր ձեռքի տակ են եղել ոչ միայն նշուած 8 ձեռագրերի տարընթերցումները, այլեւ A ձեռագրի լուսապատճենը եւ O ձեռագրի քսերոպատճենը:

N 2865 մայր ձեռագրի եւ հետագայում ընդօրինակուած միւս գրչագրերի առնչութիւնները, յատկապէս խմբաւորումները պարզելու համար առաջին հերթին հաշուի ենք առել երկու հանգամանք՝

1) N 2865 ձեռագիրը եւ հետագայում ընդօրինակուած միւս ձեռագրերն ինչպէ՞ս են համընկնում նիւթի ամբողջականութեան առումով:

2) N 2865 ձեռագրի նախագաղափար օրինակի սկզբնական յիշատակարանը եւ նրան անմիջապէս յաջորդած եւ աւելացուած նոր գրչի յիշատակարանն ինչպիսի՞ առնչութիւններ ունեն⁴:

Առաջին հարցադրումը պարզելու համար առանձնացրել ենք Ասողիկի գրքի ձեռագրերում պակասող տողերն ու ընդարձակ հատուածները:

1 Գ. Մանուկեան, Արիստակէս Լաստիվերցի, էջ 217, 237-238: Ըստ այս ուղղման՝ այժմ N 2865 ձեռագիրը համարուում է ԺԳ դարի ընդօրինակութիւն:

2 Նոյնը, էջ 243-244:

3 Նոյնը, էջ 238-242:

4 Այստեղ մկատի չունենմ հետագայում այլ էջերում աւելացուած միւս յիշատակարանները:

Բոլոր ձեռագրերում բացակայում է Ասողիկի գրքի բուն վերնագիրը, խաթարում կայ առաջին հանդէսի ցանկի սկզբնամասում¹:

Բովանդակային առումով եւս պակաս է առաջին հանդէսի սկիզբը: Պակաս է նաեւ առաջին հանդէսի (T₂) էջ 98 վ. 14 տողից սկսած մի հատուած²: Բոլոր ձեռագրերում պակաս է T₂-ի էջ 113, ն. 6-ից սկսած մի ընդարձակ հատուած: Այդ պակասը գրիչների կողմից չի նշուած ABEN ձեռագրերում, իսկ միւս ձեռագրերում կա՛մ դատարկ էջեր են թողնուած, կա՛մ դրանից բացի առանձին նշում է արուած: Օրինակ, D-ն դատարկ է թողել 3,5 էջ եւ յաւելել. «Ի յաւրինակն Թ էջ թողած էր»: Օ-ն տեղ է թողել եւ գրել. «Բ թողի՞ր յօրինակ պակաս է. անմիտ գրչիս չի մեղադրէք»: Ստ. Մալխասեանցը T₂ 360-362 էջերի այս պակասը լրացրել է Սեբէոսից (ծան. 87):

Միւս դէպքերում AGO ձեռագրերն ամբողջական են: Մի առանձին խումբ են կազմում CE ձեռագրերը, որոնք AGO ձեռագրերից շատ, իսկ միւսներից համեմատաբար քիչ են պակասաւոր: Այդ ձեռագրերում կան T₂ 132₅, 134₈ հատուածները, չկայ T₂ 144 վ. 10 – 145 էջերի շարադրանքը:

Միւս ձեռագրերը (BDFH, B-129, P) առաւել չափով են պակասաւոր:

N 2865 ձեռագիրը նկարագրուել է մի քանի անգամ³: Այն «Պատմագիրք Հայոց» ժողովածու է, բովանդակութիւնն է՝ Մովսէս Խորենացի, Պատմութիւն Հայոց (4ա-132ա), Ստեփանոս Տարօնեցի, Պատմութիւն (137ա-242 ա), Արիստակէս Լաստիվերցի, Պատմութիւն (242բ-342բ)...

A ձեռագիրն այժմ ձեռագրացուցակում նկարագրուել է այսպէս՝ ԺԳ դար, թերթ 312, մեծութիւն՝ 33,5×25, նիւթ՝ թուղթ, կազմ՝ կաշեպատ դրոշմազարդ տախտակ, գրութիւն՝ երկսիւն, տողեր՝ 28-30, գրիչ՝ Յոհան, գիր՝ բոլորագիր: Կան մի քանի յիշատակարաններ. նախագաղափար օրինակի յիշատակարանում գրող գրչի անունը չի պահպանուել, ԺԳ դարում այս ձեռագիրն ընդօրինակել է Յոհան գրիչը (242ա): Պահպանուել են տարբեր ժամանակաշրջաններում ձեռագիրը նորոգողների եւ կազմողների անունները:

N 2865 ձեռագրի գրչի՝ Յոհանի բուն յիշատակարանը գտնուել է Ասողիկի գրքի վերջում, Լաստիվերցու աշխատութեան սկզբում: Այդ յիշատակարանն առկայ է այդ խմբին պատկանող հինգ ձեռագրերում, բացառութիւն է N 4584 մատեանը, որը, սակայն, նման է 1482 ձեռագրին, որտեղ կայ այս յիշատակարանը: N 1482 եւ 4584 ձեռագրերը պատկանում են նոյն խմբին, քանի որ ունեն ընթերցումների ընդհանրութիւն: Յիշատակարանի սկիզբը եղել է այն մայր ձեռագրում, որից ընդօրինակուել է N 2865 ձեռագիրը: Յոհան գրիչը բարեխղճօրէն գծեր է քաշել նախագաղափար ձեռագրի յիշատակարանի տակ եւ գրել է իրենը. «Ընդ նմին եւ ես յետինս յամենեսեան եւ քան զբնաւս յանցաւորս եւ անթիւ մեղաւք ծանրաբեռնեալս եւ արժանիս բազում մահուց եւ ոչ մի կենաց, խաւարամած

1 Մաշտոցի անուան Մատենադարանի N 1883 (1639թ.) ձեռագրում միայն Խորենացու «Պատմութիւն Հայոցն» է եւ «Աշխարհացոյց»-ը: «Պատմութեան» վերջում կայ Ստեփանոս Ասողիկի գրքի ցանկի մի փոքր հատուած, այնպէս ինչպէս A ձեռագրում է: Գրիչը գրել է. «Վայ ինձ հազար բերան գծողիս անարժան, զի օրինակն ցանկ չկէր, եւ այս միայն էր, անմեղադիր լերուհ»:

2 Այն նկատել է Ստ. Մալխասեանցը, սակայն այդ «պակասը» չի նշուած եւ ոչ մի ձեռագրում:

3 Մովսէս Խորենացի, Պատմութիւն Հայոց, Տփղիս, 1913, էջ ԺԹ-ԻԱ: «Պատմութիւն Արիստակիսի Լաստիվերցու», Եր., 1963, էջ 8-10: Ցուցակ ձեռագրաց Մաշտոցի անուան Մատենադարանի, Եր. 1965, էջ 891-892:

ողուով Յոհան գրիչ աղաչել յիշել յաղաւթս առաջի Քրիստոսի զիս եւ ծնաւդս իմ եւ զեղբայրն իմ, եւ զբամբկոցն...»¹:

Յոհան գրիչը, ինչպէս ասացինք, պահպանել է նախագաղափար ձեռագրի գրչի յիշատակարանը՝ այն գծերով տարանջատել է իր նոր յիշատակարանից: Ըստ երեւոյթին նրա ընդօրինակած ձեռագրի յիշատակարանում պահպանուած չի եղել նախորդ մայր ձեռագրի գրչի անունը:

Եթէ Յոհանը նրա անունը ջնջելիս լինէր, գծերով չէր տարանջատի նրա յիշատակարանն իր գրածից: Իրա ապացոյցներից մէկն էլ N 1482 ձեռագրում (էջ 89բ) նախորդ մայր ձեռագրի յիշատակարանի պահպանումն է՝ առանց նրա գրչի անունան նշումի: Այդ ձեռագրում չկայ ո՛չ Յոհան գրչի անունը եւ ո՛չ էլ նրա յիշատակարանը: Այստեղից թերեւս կարելի է եզրակացնել, որ N 1482 ձեռագիրն ուղղակիօրէն կամ միջնորդաւորուած ընդօրինակուել է N 2865-ի մայր ձեռագրից, որտեղ եւս չի եղել նախորդ գրչի անունը:

Հետագայում N 2865 ձեռագրից ընդօրինակելիս գրիչները ոչ միայն չեն պահպանել նախորդ գրչի եւ Յոհանի յիշատակարանները տարանջատող գծերը, այլեւ դէպքեր կան, որ անգամ ջնջել են Յոհանի անունը, նրա փոխարէն գրել իրենցը՝ շփոթ ստեղծելով որոշ «ուսումնասիրողների» մօտ: Այսպէս ՄՄ N 3070 մատեանի (1669-1674 թթ.) Գրիգոր գրիչը, մայր ձեռագրից արտագրելով այս յիշատակարանը, Յոհան անունան տեղը գրել է Գրգր (էջ 159ա), սակայն վերջինիս վրայ մէկ այլ ձեռքով գծեր են քաշուած եւ վրան աւելացուած Յոհան, որը N 2865 ձեռագրի գրչի՝ Յոհանի անունան վերականգնումն է, ոչ թէ մէկ այլ գրչի անունան յաւելում. այդ նոր ձեռագրի գրիչներից մէկի՝ Գրիգորի անունը պահպանուել է նաեւ 159ա էջում:

Ուշագրաւ է N 2865 եւ N 869 ձեռագրերի վերաբերեալ Մ. Աբեղեանի կարծիքը: Աբեղեանը խորենացու «Պատմութիւն Հայոց»-ի ձեռագրերը նախ բաժանել է անտիպ եւ տպագիր խմբերի, իսկ Հետագայում, երբ պարզուել է, որ անտիպների մէջ էլ կան տպագրուածներ, վերագասաւորել է այդ խմբաւորումները: Ա խմբի մէջ են մտնում Ամստերդամի տպագրութեան ձեռագրերը, իսկ Տ խմբին են պատկանում Վենետիկի տպագրութեան ձեռագրերը: Կայ նաեւ Խ (խառը) խումբ, որի մայրն է Համարել այժմ ՄՄ N 2865 Հնագոյն (XIII դ.) ձեռագիրը: Ըստ Աբեղեանի՝ փաստօրէն եղել են երկու մայր ձեռագրեր՝ Ա, Տ եւ Խ (խառը) խմբերի Համար: Ըստ Աբեղեանի՝ խառը խմբի ընդհանուր մայրը այժմ ՄՄ N 2865 ձեռագիրն է, որից ծագում են նոյն մատենադարանի NN 1482, 1883, 3160, 3502, 4856, Վենետիկի N 1156 ձեռագրերը: Եթէ սրանց աւելացնենք նաեւ N 3070, Ս. Պետերբուրգի B-129 եւ այլ ձեռագրեր, կստացուի, որ Ասողիկի՝ մեզ Հասած ութ ձեռագրեր, թերեւս նոյնիսկ աւելին, ծագել են միեւնոյն N 2865 ձեռագրից: Սակայն նշուած ձեռագրերի մեր նախընտրած խմբաւորումները, ըստ «Պատմութիւն տիեզերական»-ի նիւթի ամբողջականութեան, պակասող հատուածների առկայութեան եւ ըստ N 2865 ձեռագրի՝ նախագաղափար բուն օրինակի գրչի եւ Յոհանի յիշատակարանների առկայութեան՝ բնագրում եղած տարբերումների այդպիսի խոշոր խմբաւորում ստեղծելը չի դառնում միանշանակ, քանի որ դժուար է ապացուցել, թէ նշուած ձեռագրերից ո՞րն է ուղղակիօրէն եւ ո՞րը միջնորդաւորուած ընդօրինակուել N 2865 Հնագոյն ձեռագրից: Այստեղ կայ նաեւ մէկ այլ կարեւոր հանգամանք: Մ. Աբեղեանը գտնում է, որ Վենետիկի N 869 ձեռագիրը պատկանում է Տ (տպագիր) խմբին, ոչ թէ Խ (խառը) խմբին: Այն գրիչ Դաւիթ Ճնճղուկն

1 Գ. Մանուկեան, նշվ. աշխ., էջ 234-255:

ընդօրինակել է Վարդան Վարդապետի տուած տպագիր խմբին պատկանող մի լաւ եւ ընտիր ձեռագրից, որից կարկատուած են N 2865 ձեռագրի մաշուած էջերը¹: Այստեղ Աբեղեանը ներկայացրել է անհերքելի փաստ. N 2865 ձեռագրի վերանորոգուած էջերը ուղղագրութեամբ տարբերուում են նոյն ձեռագրի նորոգուած մասերից:

Ըստ Աբեղեանի՝ առանձնանում են երկու մայր ձեռագրեր՝ A ձեռագիրը (N 2865) եւ Վենետիկի N 869 ձեռագրի մէկ այլ մայր ձեռագիր: Սա, իհարկէ, չի բացառում: Սակայն երբ համեմատում ենք այս ձեռագրերը, հաշուի առնում նրանց պակասող տողերն ու հատուածները, համադրում ոչ միայն լուսանցքների յաւելումները, այլեւ այդ յաւելումների տեղադրման միաձեւութիւնը, եզրակացնում ենք, որ, իսկապէս, նրանք ծագել են տարբեր, բայց ըստ էութեան բաւականին միանման նախագաղափար ձեռագրերից, բայց, իհարկէ, ոչ հեղինակային բուն գրչագրից:

ԱՍՈՂԻԿԻ «ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՏԻԵԶԵՐՈՎԱԿԱՆ»-Ի
ՆՈՐ ԲՆԱԳՐԻ ԿԱԶՄՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐԸ

Առաջին անգամ կազմելով Ստեփանոս Տարօնեցի Ասողիկի «Պատմութիւն Տիեզերական» (ձեռագրերում՝ «Պատմութիւն ժամանակաց») գրքի քննական բնագիրը՝ հիմք է ընդունուել պատմիչի մեզ հասած ամենահին, համեմատաբար ամբողջական եւ լաւագոյն ձեռագիրը՝ N 2865 (ԺԳ դ.), նկատի են առնուած նաեւ ՄՄ, NN 3502 (1663 թ.), 4584 (1668 թ.), Վենետիկի N 869 (1683-1684 թթ.) ձեռագրերը², ինչպէս նաեւ Ասողիկի գրքի երկու տպագրութիւնները՝ T₁ (1859 թ.), T₂ (1885 թ.): Յաճախ անհրաժեշտութեան դէպքում, բուն բնագրային ընթերցումը պարզելու համար դիմել ենք Մաշտոցեան Մատենադարանում պահուող մեր համեմատած ութ ձեռագրերին: Այսպիսի համեմատութիւն է կատարուել յատկապէս երրորդ հանդէսի բնագիրը կազմելիս, քանի որ այդ հանդէսը, ինչպէս ասուած է, ինքնուրոյն աշխատանք է եւ պատմագիտական, աղբիւրագիտական առումներով բացարձակ արժէք է ներկայացնում:

Այստեղ է տեղադրուած նաեւ Սեբաստիայի մետրապօլիտին ուղղուած Հայոց Խաչիկ Ա. կաթողիկոսի հրամանով գրուած ընդարձակածաւալ պատասխան «Թուղթը», որը, սակայն, գրիչների կողմից տեղ-տեղ աղճատուել է. այն փորձել ենք ճշգրտել ութ ձեռագրերի եւ երկու տպագիրների համաձայն:

Առաջին հերթին կարեւորուել են Ասողիկի ձեռագրերի մեծ մասի մայր A (N 2865) գրչագրի ընթերցումները, սակայն այստեղ եւս կան խնդրահարոյց հարցեր: Զեռագիրը վերջնականապէս բառանջատուած չէ, նախադասութիւնները եւս ամբողջովին տարրորչուած չեն, չկայ համապատասխան կէտադրում, միայն առանձնացուած նախադասութիւններն սկսւում են մեծատառով, աւարտուում վերջակէտով: Յատուկ անունները գրուած են փոքրատառով: Նախադասութիւնները քերականօրէն եւ տրամաբանօրէն առանձնացուած չեն: Ընդօրինակուած բոլոր ձեռագրերում եւ նոյնիսկ T₁ եւ T₂ տպագրութիւններում դրանք յաճախ ներկայացուած են բաւականին ծաւալուն՝ ինքնակամ կէտադրմամբ:

Ինչպէս ասուեց, Ասողիկն առաջին, երկրորդ հանդէսներն ամբողջովին, իսկ երրորդ հանդէսի միայն սկզբնամասը շարադրել է ըստ Ե-Թ դարերի գրութեան կնիքն ունեցող

1 Մ. Աբեղեան, նշ. աշխ., էջ Ժ-ԻԱ:

2 N 4584 ձեռագիրն Ասողիկի գրքի Բ հրատարակութեան հիմքն է: Այն եւս համեմատեցիմք՝ նոր կազմուած քննարկի առաւել ամբողջական դարձնելու նկատառումով:

Հայոց մատենագրութեան գրաւոր փաստերի, ինչպէս նաեւ N 2865 ձեռագիրն ընդօրինակուել է ԺԳ դարում, երբ գրաբարն այլեւս խօսակցական չէր, եւ միջին Հայերէնն այս կամ այն չափով ներթափանցել էր գրաբարով գրուող պատմագեղարուեստական արձակ, անգամ չափածոյ խօսք: Այստեղ կայ նաեւ ընդօրինակուած ձեռագրերի գրիչների գործօնը. նրանք եւս գրաւոր խօսքում խօսակցական լեզուի ազդեցութեամբ կատարել են գրաբարեան կանոններից շեղումներ: Այս ամենը յատկապէս գրուել է N 2865 ձեռագրի բաղաձայնական համակարգում: Նշենք մի քանի փաստեր:

Յայտնի է, որ գրաբարի բաղաձայնական համակարգը եռաշարք է՝ ձայնեղ, խուլ եւ շնչեղխուլ կիրառմամբ: N 2865 ձեռագրում կան ուշագրաւ դրսեւորումներ:

1) Խուլ բաղաձայնների ձայնեղացում՝ պ>բ, կ>գ, տ>դ, ծ>ձ, ս>զ, խ>ղ: Օրինակ՝ ցանգ, փխ. ցանկ, խորամանգ, փխ. խորամանկ, Մաշոց, փխ. Մաշտոց, Պոնդոս, փխ. Պոնտոս, ը-ռուզ, փխ. ռուս...:

2) Ձայնեղների խլացում՝ բ>պ, դ>տ, գ>ս, դ>խ, ջ>ճ: Օրինակ՝ Սմաատ, ապստամպել, Մուշեխ, բուլխարաց...:

3) Խուլերի շնչեղխլացում՝ կ>ք, օր.՝ մաքիթ, փխ. մակիթ...:

4) Շնչեղխուլների ձայնեղացում՝ փ>բ, ք>գ, չ>ջ, թ>դ: Օր.՝ ընդ վաջէիւք, փխ. ընդ վաջէիւք (վրանի կամ սայլի ծածկի տակ): Յղբութիւն, փխ. յղփութիւն, պատրիարգ, փխ. պատրիարք, քերական, փխ. քերթող...:

Ուշագրաւ է նաեւ լ>ղ փոխանցումը, որն ըստ Հ. Աճառեանի՝ Հայերէնում ձեւաւորուել է Թ-Ժ դարերում, ետնալեզուային լ բաղաձայնն աստիճանաբար արտասանութեամբ կոչտացել է եւ վերածուել ետադաս ղ (դատ) հնչիւնի¹:

Կարծիք կայ, որ գրաբարում եղել է միջնալեզուային ղ՛, որը միացել է ետնալեզուային ղ-ին, եւ ստացուեցին ետադաս՝ ղ, նախադաս՝ ղ²:

Այս դրսեւորուել է N 2865 ձեռագրում եւս, սակայն առաջացել են նաեւ զուգաձեւութիւններ: Օր.՝ լ>ղ. այլ//այլ, այլեւայլ//այլեւայլ, Հերակղ//Հերակլ, Ղեւոն/Ղեւոն եւ այլն:

Յայտնի է, որ Ե դարում է-ն արտասանուել է եյ, իսկ ե-ն՝ է: Հետագայում բառավերջում ե չի գրուել: Ա ձեռագրում հիմնականում պահպանուել է այս կանոնը: Գրուել են թե, եթե, ինչպէս նաեւ անցեալ անկատարի վերջաւորութիւնները՝ եի, եիր, եր եւ այլն: Մինչեւ ԺԳ դարը Հայերէնում չի գործածուել Ֆ տառը, դրա փոխարէն կիրառուել է փ-ն, բնականօրէն N 2865 ձեռագրում Ֆ չի գործածուած:

N 2865 ձեռագրում պահպանուել են գրաբարեան երկբարբառներ՝ առանց պատմական հնչիւնափոխման՝ աւ, ոչ թէ օ, եւ, առանձին դէպքերում՝ իւ, թուական, ոչ թէ թվական: Եւ գրուել է եւ, և գրութեամբ:

Ուղղագրական այս եւ այլ ձեւեր ներթափանցել են N 2865 ձեռագրից ընդօրինակուած գրչագրերը, հետեւաբար դրանց միատեսակ դարձնելու հարցը մտահոգել է եւ T₁, T₂ հրատարակիչներին, ինչպէս նաեւ T₃ բնագիր կազմողին: T₃-ում ճիշտ համարուած ընթերցումը ներկայացուած է բուն բնագրում, իսկ միւս ընթերցումներն արտացոլուած են տարընթերցումների բաժնում:

Բնագիրը կազմելիս առաջնորդուել ենք հետեւեալ սկզբունքներով:

1 Հր. Աճառեան, Երբ է Լ դարձաւ Ղ, «Տեղեկագիր», ՀՍՍՀ ԳԱ հաս. գիտ., 1948, N 5:

2 Ս. Գիւլբուղաղեան, Հայերէնի ուղղագրութեան պատմութիւն, Եր., 1973, էջ 17-19, 78-83:

1) Փորձել ենք կարգաւորել նախադասութիւնները, կէտադրել ենք ըստ ժամանակակից հայոց լեզուում գործող հիմնական կանոնների, երբեմն էլ հաշուի ենք առել նաեւ գրաբարեան համահասարակ բնագրերի ավանդական կէտադրումը:

2) Յաճախ առաջնութիւնը տրուած է *A* ձեռագրի ընթերցմանը, եթէ այն աւելի նախնական է եւ ճշգրիտ: Օր.՝ գեւղ//գիւղ, թուական// այլ ձեռագրերում՝ թվական, եւթն, այլ ձեռագրերում՝ եօթն. նախընտրուած են՝ գեւղ, թուական, եւթն ընթերցումները:

3) Եթէ *A* ձեռագրի ընթերցումն ունի զուգաձեւութիւններ, որոնցից մէկը յաճախ կրկնուում է կամ խմբաւորուում այլ ձեռագրերի նոյնատեսակ ընթերցմամբ եւ լեզուական առումով ճիշտ է, ընտրուած է այդ ընթերցումը:

4) Նկատի են առնուել նաեւ ձեռագրերում եղած յետին ուղղումները: Այդպիսիք կան յատկապէս *BCDO* ձեռագրերում (*bcdο*)¹:

Եթէ որեւէ ձեռագրի յետին ուղղումը ճիշտ է, առաջնութիւնը տրուած է նրան: Օր.՝ *D* ձեռագրի *d* յետին ուղղումները բաւականին շատ են եւ հիմնականում ճշգրիտ են. ըստ երեւոյթին համեմատուած են լաւագոյն ձեռագրով: Երբեմն բնագիր ենք տեղափոխել այդ *d* ուղղումը, իսկ *D* ձեռագրի ընթերցումը թողել ենք տարընթերցումների բաժնում: Յաճախ *BD* ձեռագրերն իրենց ընթերցումներով միաւորուում են, որն օգնում է միմեանցով ճշգրտել նրանց ընթերցումները:

5) [] փակագծերում նշուում են Ստ. Մալխասեանցի յաւելումները, իսկ () փակագծերում՝ նոր յաւելումներն ու ճշգրտումները:

6) Յետին ուղղումներ կատարելիս բնագրում նշուում է ուղղուած բառը, իսկ տարընթերցումների բաժնում բառի բուն բնագրային մասը դրուում է կլոր փակագծերում, իսկ յաւելուող մասը՝ փակագծերից դուրս: Յաւելուող բառից առաջ լատինատիպ փոքրատառով նշուում է ձեռագրի յետին յաւելուած բառը կամ բառի յաւելուած մասը:

7) Նորայր Բիւզանդացու «Նախնիք»-ում եղած մօտ 80 ուղղումները նոյնութեամբ դրուած են բնագրում, իսկ ուղղումը՝ ՆԲ.Ն. Համառօտագրութեամբ՝ տարընթերցումների բաժնում:

8) Գործածուած են չիք (= չկայ) եւ փի (= փոխարէն) կրճատ գրութիւնները:

9) Ընդգծուած մեծատառերով են թիւ կամ թուական նշանակող տառերը²:

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ա. ԲՆԱԳՐԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1. Տիեզերական պատմութիւն Ստեփաննոս վարդապետի Տարօնեցոյ, ի լոյս ընծայեաց հանդերձ ծանօթութեամբ Կարապետ վարդապետ Շահնազարեանց, Փարիզ, 1859:

2. Ստեփանոսի Տարօնեցոյ Ասողկան Պատմութիւն տիեզերական. երկրորդ տպագրութիւն, բնագրի կազմումը եւ ծանօթագրութիւնները Ստ. Մալխասեանցի, Ի Ս. Պետերբուրգ, 1885:

Գրախօսութիւնը տե՛ս Ֆր. Միւլլէր, «Հանդէս ամսօրեայ», 1888, էջ 128–130:

1 Միւսնոյն ձեռագրում երբեմն կան տարբեր ձեւով գրուած յետին ուղղումներ, որոնք տարբերակուած չեն միմեանցից:
2 Յատկապէս *A* ձեռագրում տառանկիչերով տրուած թուականները մեծ մասամբ աղաւաղուած չեն, կան չնչին բացառութիւններ:

3. Ստեփանոս Տարոնեցի Ասողիկ, Պատմութիւն տիեզերական, գիրք Ա.-Բ (համա-
բարբառ), կազմեց Ս. Մ. Ղազարեանը, Երեւան, 1987:

բ. ԹԱՐԳՄԱՌԻԹԻԻՆՆԵՐ

1. Всеобщая история Степаноса Таронского, Асох'ика по прозванию, писателя 11-го сто-
летия, переведена с армянского и объяснена Н. Эминым, Москва, 1864.

2. Histoire universelle par Etienne Acoghig de Daron, traduit de l'arménien et annoté par E. Dulaurier,
Paris, 1883.

3. Das Stephanos von Taron Armenische Geschichte, aus dem Altarmenischen ubersetzt von H. Gelzer
und Aug. Burckhardt, Leipzig, 1907.

Գրախօսութիւնները տե՛ս A. Meillet, «Revue Critique», 1908, p. 281; E. W. Brooks, «English
historical Review», 1908, N 23, p. 243; K. Krumbacher, «Geschicthe der Byz. Lit.», 1908, p. 406.

4. Acoghic of Taron (Etienne), Histoire Universelle, traduit de l'arménien et annotée par Frederic
Macler, Paris, 1917.

5. Ստեփանոս Ասողիկ Տարոնեցի, Տիեզերական պատմութիւն, աշխարհաբար
թարգմանութիւնը, առաջաբանը եւ ծանօթագրութիւնները Վ. Հ. Վարդանեանի, Երե-
ւան, 2000:

գ. ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

1. **Արգարեան Գ. Վ.**, Կարծեցեալ Ստեփանոս Տարոնացիին նոյն ինքը Ստեփանոս
Տարոնացի Ասողիկին է, տե՛ս «Պատմա-բանասիրական հանդէս», 1962, N 1, էջ 210-255:

2. **Արեղեան Մ. Խ.**, Ստեփանոս Տարոնեցի Ասողիկ, տե՛ս Հայոց հին գրականութեան
պատմութիւն, հտ. 1, Եր., 1944, էջ 507-511:

3. **Ալիշան Ղ.**, Ստեփանոս Ասողիկ, տե՛ս Ղ. Ալիշան, Հայապատում, հտ. Ա, Վենետիկ,
1901, էջ 89:

4. **Բարայեան Լ. Հ.**, Դրուագներ Հայաստանի զարգացած ֆեոդալիզմի դարաշրջանի
պատմութեան (IX-XIII դարեր), Երեւան, 1981, էջ 114-125:

5. **Բիւզանդացի Նորայր**, Հայկական բառաքնութիւն. ուղղութիւնի ընթերցուածոց,
մատենագրութիւնի նախնեաց եւ նշանակութեան բառից ինչ, Կ. Պոլիս, 1880:

6. **Բիւզանդացի Նորայր**, Տեղեկութիւն ի գիրս Պատմութեան Ստեփանոսի Տա-
րոնեցոյ Ասողիկ կոչեցելոյ, Մոսկուա, 1889:

7. **Բիւզանդացի Նորայր**, Նախնիք, Ժնեւ, 1996:

8. **Զամինեան Արք.**, Հայ գրականութեան պատմութիւն, Ա. մաս, Նոր Նախիջեւան,
1914, էջ 155-157:

9. **Զարպիանալեան Գ.**, Պատմութիւն հայ հին դպրութեան (Դ-ԺԳ դար), Վենետիկ,
1932, էջ 555-560:

10. **Մաթեոսեան Ա.**, Ստեփանոս Տարոնեցի Ասողիկը եւ Անանիա Շիրակացու
Քննիկոնը, տե՛ս «Պատմա-բանասիրական հանդէս», 1986, N 3, էջ 125-133:

11. **Մանուկեան Գ.**, Ստեփանոս Տարոնեցի (Ասողիկ) եւ Արիստակէս Լաստիվերցի,
տե՛ս Գ. Մանուկեան, Արիստակէս Լաստիվերցի, Եր., 1977, էջ 226-232:

12. Մելիք-Բախշեան Ստ. Տ., Հայոց պատմութեան աղբիւրագիտութիւն, Երեւան, 1979, էջ 156-162:

13. Վարդանեան Վ. Վ., Ստեփանոս Ասողիկ Տարօնացիի բանասիրութեան մէջ, տե՛ս «Բանբեր Երեւանի համալսարանի», 1996, N 3, էջ 148-153:

14. Քիպարեան Կ., Ստեփանոս Տարօնցի (Ասողիկ), տե՛ս Խ. Կիւրեղ վրդ. Քիպարեան, Պատմութիւն հայ հին գրականութեան, Վենետիկ, 1992, էջ 313-316, 321:

15. Գոլանջեան Ա. Էդ., Ստեփանոս Տարօնցի Ասողիկ, տե՛ս «Հայ մշակոյթի նշանաւոր գործիչները» (V-XVIII դարեր), Երեւան, 1976, էջ 185-192:

16. Օրմանեան Մ., Ազգապատում, հտ. Ա., Ա. Էջմիածին, 2001:

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՊԱՅՄԱՆԱՆԻՇԵՐ ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԱԾ ՁԵՆԱԳՐԵՐԻ ԵՒ ՏՊԱԳԻՐՆԵՐԻ

1. ՁԵՆԱԳՐԵՐ			2. ՏՊԱԳԻՐՆԵՐ		3. ԱՅԼ ՅԱՊԱՒՈՒՄՆԵՐ
	Բուն ձեռագիր	Յետին ուղղում	ա) Բնագրեր	բ) Թարգմանութիւն	
1	A = ՄՄ, ձեռ. 2865, ԺԳ դար	a	T ₁ = Տիեզերական պատմութիւն Ստեփաննոս վարդապետի Տարօնցւոյ, ի լոյս ընծայեաց հանդերձ ծանօթութեամբ Կարապետ վարդապետ Շահնագարեանց՝ միաբան Սրբոյ Էջմիածնի, Փարիզ, 1859:	R = Всеобщая история Степаноса Таронского Асохика по прозванию, переведена с армянского и объяснена Н. Эминим, Москва, 1861.	ՆՀԲ - Նոր բառգիրք Հայկազեան լեզուի, հտ. Ա. Բ., Վենետիկ, 1836, 1837:
2	B = ՄՄ, ձեռ. 3502, 1661 թ.	b			
3	C = ՄՄ, ձեռ. 4584, 1668 թ.	c			
4	D = ՄՄ, ձեռ. 3070, 1669-1674 թթ.	d			
5	E = ՄՄ, ձեռ. 1482, 1678 թ.	e			
6	F = ՄՄ, ձեռ. 3160, 1681 թ.	f			
7	G = ՄՄ, ձեռ. 1894, 1782 թ.	g			
8	H = ՄՄ, ձեռ. 6598, ԺԸ դար	h			
9	I = ՄՄ, ձեռ. 2765, 1848 թ.	i	T ₂ = Ստեփանոսի Տարօնցւոյ Ասողկան Պատմութիւն տիեզերական. երկրորդ տպագրութիւն, աշխատասիրութեամբ Ստ. Մալխասեանցի, Ա.Պետերբուրգ, 1885:		
10	K = ՄՄ, ձեռ. 3730, 1855 թ.	k			
11	L = ՄՄ, ձեռ. 8860, ԺԹ դար	l			
12	M = ՄՄ, ձեռ. 8860, ԺԹ դար	m			
13	N = Պետերբուրգ, ձեռ. B-129, 1843 թ.	n			
14	O = Վենետիկ, ձեռ. 869, 1683-1684 թթ.	o			
15	P = Վենետիկ, ձեռ. 1156, (1655 թ. ?)	p			
16	Q = Վիեննա, ձեռ. 2129, ԺԳ/ԺԴ դար ?	q			

ԲՆԱԳՐԱՅԻՆ ՀԱՄԱՌՕՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

[] - բնագրային յաւելում T_2 -ում

() - բնագրային յաւելում նոր հրատարակութիւնում

ԾՆ. - ծանօթութիւն

ԲՃ - բնագրային նշգրտումներ

ՆԲ.Ն. - Նորայր Բիւզանդացի, Նախնիք (բնագրային նշգրտում)

չիք - չկայ

փխ - փոխարէն

ՆՀԲ - Նոր բառգիրք Հայկազեան լեզուի

ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ՏԱՐԱԽԵՑԻՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԲԱՆԻ
Ի ՊԱՏՄԱԳՐԱԿԱՆ ՏԱՌԻՑ¹

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՆԴԵՍ²

ԳԼՈՒԽ¹⁶ Ա.¹⁷

Ցանկ առաջին գլխոյ գրոցս³

Յաղագս¹⁸ թէ ո՛յք եղեն պատմագիրք
յայլոց ազգաց¹⁹ եւ նախասացութիւն բանի

1 Ա⁴ Յաղագս թէ ո՛յք եղեն պատմա-
գիրք յայլոց ազգաց եւ նախասացութիւն
բանի⁵:

1 Որք յաստուածայինն²⁰ պատուեալ
չնորհէ պուետիկոսք²¹ եւ հռետորք²² Հա-
յաստանեայց²³ եւ այլոց ազգաց, նախանձ
բարւոյ²⁴ ի մէջ²⁵ առեալ ընդ մարգարէա-
կան հոգեշարժ²⁶ լեզուսն, որպէս նոքայն²⁷
ի սկզբանց²⁸ արարչութեան Արարչին
սկսեալ՝ տալ ցոյցս ապագայիցս²⁹ զանցե-
լոցն ներկուռ ուղեւորութեամբ, անմոլար
հետեւմամբ, ի նախաստեղծէն մինչեւ
ցդարս ժամանակաց իւրեանց:

2 Բ⁶ Յաղագս Պտղոմեանց, Եգիպտաց-
ւոց⁷ թագաւորաց:

2 Որպէս Մովսէս՝ այրն Աստուծոյ
հնգազլխեան³⁰ գրովք զարարչութեանցն
Աստուծոյ եւ զնախնեացն³¹ բարեպաշտու-
թիւն մինչեւ ի ժամանակս իւր: 3 Եւ Յե-
սուայն³² անուանեալ գիրք³³: 4 Եւ Յէու³⁴
որդի Անանիայ՝ զերկու գլուխս³⁵ թագա-
ւորութեանցն. եւ Երեմիա³⁶ զայլ եւս եր-

3 Գ⁸ Յաղագս իշխանացն⁹ Եբրայեցւոց,
որք ի քահանայից անտի¹⁰ առաջնորդեցին
ժողովրդեանն յետ դարձին¹¹:

4 Դ¹² Յաղագս թագաւորաց Ասորես-
տանեաց¹³ Մարաց եւ Պարսից¹⁴:

5 Ե¹⁵ Յաղագս թագաւորաց Հայոց Ար-
շակունեաց:

1 ABCODGP չի՞ Ստեփանոսի Տարօնեցւոյ պատմու-
թիւն բանի ի պատմագրական տառից E Ստեփա-
նոսի եպիսկոպոսի Տարօնեցւոյ պատմութիւն ի
սկզբանց
2 ABCODGP չի՞ առաջին հանդէս
3 ABCODGP չի՞ Ցանկ առաջին գլխոյ գրոցս O ցանկ
գրոց արարեալ Ստեփանոսի Տարօնեցւոյ
4 O ա
5 O յաղագս թէ ոյ՞ եղեն պատմագիրք յայլ ազգաց եւ
նախասացութիւն բանի A ե փիս ա ABCDEP չի՞ յա-
ղագս՝ թէ ոյ՞ եղեն պատմագիրք յայլոց ազգաց եւ
նախասացութիւն բանի ABCDGP [c զանգ] յաղագս
զարմիցն սեմաց եւ ամենայն տոհմին արդարոց
թագաւորաց եւ ժամանակաց նոցին
6 AD Ջ փիս Բ O Գ փիս Բ
7 A եգւպտացւոց
8 A Է փիս Գ O Դ փիս Գ
9 O իշխանաց
10 ACD անդի
11 T1 չի՞ յետ դարձին
12 A Ը փիս Դ O Ե փիս Դ
13 T1 Ասորւոց
14 T1 Պարսից եւ Մարաց
15 AD Թ՝ փիս Ե O Ջ փիս Ե

16 ABCODEPG T1 չի՞ գլուխ
17 AOT1T2 (գլուխ) Ա
18 ACBE չի՞ յաղագս
19 ACDE յայլ ազգաց B յայլ ազգեաց
20 ABP յաստուածային ACO յաստուածային
21 ACG պիետիկոսք
22 ABDOP հոտորք o հոտորք d հոտորք
23 ABDEP հայաստանեաց
24 C բարոյ
25 T1 ընդ մէջ
26 ACGO հոգեշարժ
27 CPG նոքա
28 A սկզբանց
29 T1 ապագայից
30 C հնգեա գլխեան G հնգեգլխեան P հնգա գլխեան
31 BD գնախնեաց
32 ABODEG գեսուայն C գեսուայն
33 ABCEGOP գիրս
34 CE գլուխ
35 BDEP գր գլուխս
36 E երեմիայ

կու գլուխսն. եւ գիրք Մնացորդացն. եւ Եզրաս եւ Նեեմի¹ գլխատակ ելիցն² ի Բաբելոնէ³, եւ⁴ գիրկին շինումն Տաճարին եւ զնորոգումն⁵ Երուսաղէմի: 5 Որոց գկնի ժամանակաւք Մակաբայեցւոցն⁶ պատմութիւն⁷ հուպ առ գալստեամբն⁸ Քրիստոսի ի Յովսեպոսէ⁹ ասացեալ:

6 Այսպէս եւ բանիւ պատուեալ բանականքս, գկնի գալստեան Բանին մարմնով՝ յաշխարհ¹⁰ գրական տառիւք պատմագրեցին զանուանս եւ զժամանակս թագաւորաց եւ զամենայն գործեալսն ի ժամանակին արժանի յիշատակի: 7 Որպէս եւ ճշմարիտ թուողն¹¹ ժամանակաց Եւսեբի Պամփիլիեայ¹² սկսեալ ի մարդն առաջին, յորժամ ել նա արտաքս ի վայրէն վայելչութեան՝ աւարտաբանէ ի Քսանեմեակն¹³ Կոստանդիանոսի թագաւորի Մեծի¹⁴: 8 Եւ գկնի նորա Սոկրատէս: 9 Նաեւ¹⁵ այլ¹⁶ եւս անթիւք են ի մէջ Յունաց պատմագիրք, բայց սոքա երկուքս¹⁷, որպէս լուսաւորքդ¹⁸ մեծամեծ քան զաստեղս, առաւելուն պայծառութեամբ:

10 Իսկ ըստ հայրուսն՝ նախ եւ առաջին¹⁹ քաջն Ագաթանգեղոս, որ նորաս-

քանչ հրաշից եւ չարչարանաց սրբոյն Գրիգորի եւ աստուածածանաւթութեանս մերոյ է պատմիչ: 11 Եւ գկնի մեծն Մովսէս, հանգոյն Եւսեբեայ²⁰, որ քերթողացն²¹ անուանի²² հայր: 12 Եւ ապա Եղիշէ վարդապետ, որ վասն Վարդանանց եւ սուրբ քահանայիցն չարչարանաց²³ եւ կատարման: 13 Եւ գկնի՝ Ղազարու Փարպեցւոյ²⁴ ճարտասանի²⁵ պատմութիւն. եւ Փաւստոս²⁶, որ եւ Բիւզանդ. եւ պատմութիւն Հերակլի²⁷, որ ի Սեբէոսէ²⁸ եպիսկոպոսէ ասացեալ. եւ պատմութիւն Ղեւոնդ երիցու, որ ինչ վասն Տաճկաց ելիցն²⁹ եւ անցից Հայոց ի նոցունց³⁰ բռնութենէ: 14 Հուսկ յետոյ ի վերջին աւուրս պատմութիւնք³¹ Շապհոյ Բագրատունւոյ եւ Տեառնն Յովհաննիսի³² Հայոց կաթողիկոսի³³, որք առ ժամանակաւքն Աշոտոյ եւ Սմբատայ³⁴, առաջին թագաւորաց Բագրատունեաց:

15 Արդ³⁵ յամենեցունց ի սոցանէ, իբր ի լայնալիր մարգաց եւ ի հովտային լեռանց՝ հաւաքեալ ծաղիկս հեշտալի³⁶ աչաց հայելոյ գեղեցկագոյն գունովքն եւ անուշահամ³⁷ հոտովքն՝ բերեալ ընծայ մատուցանեմ աստուածասէր անձինդ³⁸ եւ հար-

1 ABDOP նեմէի օ նեմէի CE նեմէիս
 2 BDP T1 գիիշատակելոցն
 3 A ի բաբելոնովն COG ի բաբելովնէ
 4 T1T2 չի՛ք եւ
 5 ABCDEO նորոգումն
 6 ABCDEGO մակաբայեցւոց
 7 ACEGO պատմութիւնն
 8 A գալրստեամբն O գալրստն
 9 BDP եւ յովսեպոս D չի՛ք եւ d ի (յովսեպոս)է
 10 CEGO յաշխարհս գրական B յաշխարհագրական
 11 A թուաւղն BCDGEO թուողն
 12 ABCDEO եւսեբի պամփիլիեայ
 13 E ի ի եմեակն d ի քսան եւ մի ամն C ի բ եմեակն T1 ի քսան եւ ի մի ամն
 14 A կոստանդիանոսի ^օ թագաւորի A մեծի O մեծի թագաւորի
 15 CO նա եւ
 16 A այլ
 17 E բ ս
 18 ABCDOP զլուսաւորքդ
 19 ABCDEGO նախ առաջին

20 ACO Եւսեբեայ B Եւսեբեայ
 21 AB Բերդոդայն CE Բերդոդայն P Բերդոդայն
 22 P անամի
 23 ACEG չարչարանացն
 24 A փարպեցիոյ BODP փարպեցոյ T1T2 փարպեցւոյ
 25 a նարտասանի A չի՛ք նարտասանի
 26 A փաւստոս T1 փոստոս
 27 ADP հերակղի B հելակղի
 28 ABCDEOP ի սեբիոսէ G սեբիոսէ T1 ի սեբէոսէ T2 որ ի սեբէոսէ
 29 BD ելից d (ելից)ն
 30 O ի նոցին
 31 CGO պատմութիւն
 32 ABDOP յովաննիսի CEG յովանիսի
 33 ABOP կաթողիկոսի
 34 ABCDEGO սմպատայ D սմպատա P սպատա
 35 DP (արդ) ի
 36 BDOP հրաշալի d հեշտալի
 37 T1 անուշահոտ
 38 ABCDEP անձինն d անձինդ

ցասիրական խորհրդոց քոց¹, ի հարկեցուցանող² հրամանէ քոյ ստիպեալ³, ո՛վ⁴ ամենիմաստղ⁵ յիմաստունս աստուածազարդ եւ առաքինազարդ վայելչութեամբ դերապատուեալ քան զբնաւս, Տէր Սարգիս:

16 Արդ սկիզբն արասցուք սկզբանս, յորում նախահայրն մեր ել արտաքս ի դրախտէն, փշալից երկրի⁶ եղեալ ժառանգորդ. ընդ որ թուեն զայս ձեւ աւերինակի:

17 Յամի հինգերորդի եւթանասներորդի⁷ կենացն Աբրահամու յայտնեցաւ նմա Աստուած եւ զաւակի նորա տալ խոստացաւ զերկիրն Աւետեաց: 18 Եւ արդ լինին⁸ յառաջին տիոցն Աբրահամու ամք Հե, եւ յՀե ամէն Աբրահամու մինչեւ ցելսն յԵգիպտոսէ⁹ ամք ՆԼ: 19 Զսոյն¹⁰ եւ Առաքեալն¹¹ ասէ. «Զկտակն, ասէ, որ յառաջագոյն հաստատեալ էր Աստուծոյ, աւրէնքն որ յետ չորեք հարիւր եւ երեսուն¹² ամի երան՝ ոչ կարեն խախտել»¹³: 20 Ապա յայտ է, թէ յառաջին ամէն Աբրահամու մինչեւ ի Մովսէս¹³ եւ ցելսն յԵգիպտոսէ¹⁴ են ամք Շե, զոր եւ¹⁵ իսկ թուեն զայս ձեւ աւերինակի:

Աբրահամ լեալ ամաց ձ ծնանի գիսահակ¹⁶.

Իսահակ¹⁷ ամաց Կ ծնանի զՅակոբ¹⁸.

1 ABCDGOP fn
2 DP հարկեցուցան
3 A ստիպել BDP ստիպելով
4 BDEP չի՞ ո՛վ
5 AC ամէնիմաստղ BDP ամէն իմաստղ
6 D երկի d երկրի
7 T1T2 եօթանասներորդի
8 ABCDEGOP լինի
9 A յեգիպտոսէ
10 D գայն d գայն
11 AE առաքեալ
12 ABCDEGO
* Գաղաթ. Գ. 17
13 BDEP մինչեւ Մովսէս COG մինչեւ ցՄովսէս
14 A յեգիպտոսէ
15 AO գոր եւ իսկ CE գոր եւ... եր իսկ
16 A գիսահակ CDOGP գսահակ E սահակ
17 ABCDEOGP սահակ

Յակոբ ամաց ԶԶ ծնաւ¹⁹ զՂեւի.
Ղեւի ամաց ԽԶ ծնաւ զԿահաթ.
Կահաթ ամաց ԿԳ ծնաւ զԱմրամ²⁰.
Ամրամ ամաց Հ ծնաւ զՄովսէս ի Յոքաբեթայ²¹ կնոջէ իւրմէ.

Մովսէս ամաց Զ հանէ զժողովուրդն յԵգիպտոսէ²²:

21 Միանգամայն յառաջին²³ ամէն Աբրահամու մինչեւ ցելսն՝ ամք Շե²⁴ եւ յԱրամայ՝ ՎՊԹ:

22 Արժանի հաւատարմութեան առն զժամանակագրութիւնս շրջագայն յոյժ գեղեցկախաղաղ²⁵, քանզի ՎՊԹ ամդ ստուգապէս դիպեցուցանէ տասն երեք²⁶ Նիսանայ²⁷ ելիցն յԵգիպտոսէ²⁸: 23 Իսկ յԵլիցն յԵգիպտոսէ²⁹ մինչեւ ցշինուած³⁰ տաճարին ըստ Որոգինեայ³¹ եւ Անանիայի³² Շիրակացւոյ ժողովին ամք ՆԶ, հանեալ ի բաց զԵբրայեցոց³³ ծառայութեան³⁴ ժամանակն, զոր այլազգեացն³⁵ ծառայեցին. մանաւանդ եթէ³⁶ միանգամայն իսկ յար զժամանակն թուիցեմք, զազատութեանն³⁷

18 A գլակովր
19 ABCDEGP ծնաւ
20 ABCEGOP գլամրամ
21 ACE ի յոքբայ B ի յոգբբայ DP ի հոգբբա d (ի հոգբբայ) O ի յոգբբայ eo ի յոգբբբայ T1 Յովգարբթ
22 A յեգիպտոսէ
23 B առաջի
24 AO շ եւ Ե (նիսանայ)
25 ABCDEP յոյժ գեղեցկախաղաղ T1T2 գեղեցկապէս, ՆՀԲ, (Ա. էջ 537) գեղեցկախաղաղ կամ գեղեցկախաղաց, «Առձնոն» (էջ 207) գեղեցկախաղաղ:
26 ABCDEO ԺԳ
27 BD նիսանա
28 A յեգիպտոսէ
29 ABCDEP յեգիպտոսէ
30 BDO մինչեւ ցշինումն
31 ABCDEG ըստ որոգիմի
32 A անանիայի BDP անանիա O անանիայ
33 A գեբրայեցոց
34 ACE ծառայութեան
35 O այլ ազգաց Bod այլ ազգաց DP այլ ազգաց E այլազգացն
36 A եթէ
37 ABDP զազատութեան

խառն ընդ ծառայութեանն¹ եւ զժամանակ
Դատաւորացն առանձինն թուիցեմք², ե-
լանէ ըստ չափ³ պատմագրաց⁴ ամենեցուն:

24 Ապա համարեալ լիցի այսպէս՝
Մովսիսի⁵ յետ⁶ ելիցն՝ Խ ամ.
Յեսուայ⁷ Իէ⁸ ամ.

Այլազգեացն⁹ եւ Գողոմնիէլի¹⁰ դատաւո-
րի՝ Խ ամ.

Այլազգեացն¹¹ եւ Աւովդայ եւ Սամէ-
զարայ¹² Զ ամ.

Այլազգեացն¹³ եւ Դերովրայ եւ Բարա-
կայ¹⁴ Խ ամ.

Գէդէոնի¹⁵ ամս Խ.

Աբիմէլէքի¹⁶ ամս Գ.

Թովղայ¹⁷ ամս ԻԲ.

Յայիրայ¹⁸ ամս ԻԲ.

Այլազգեացն¹⁹ եւ Յեփթայաեայ²⁰ դա-
տաւորի՝ ամս Զ.

Եսերոնի²¹ ամս Է.

Եղոնի²² ամս Ժ.

Ղաբդոնի²³ ամս Ը.

Իղիոն²⁴ քաղաքն²⁵ առաւ:

1 BDO ծառայութեան
2 E բուեցեմք O թվիցեմք
3 A ըզչափ BCDEOG զչափ do նԲ.ն ըստ չափ
4 ABCDEOP պատմագրացն
5 ABGOP Մովսէսի CE Մովսէս D Մովսեսի
6 E ի յետ
7 BDO յեսուեայ P յեսուայ
8 T₁ 25
9 A այլազգեացն CO այլ ազգեացն
10 AO գեղեոնիլի CG գեղեոնիլի
11 A այլազգեացն CO այլ ազգեացն
12 ACE աւովգայ եւ սամեզարայ
13 A այլազգեացն BDOP այլ ազգեացն
14 B բարակայ
15 A գեղեոնիլի BCDEP գեղեոնիլի G գեղեոնիլի
16 ABDEOP արիմելիւք CG արիմելիւք
17 ABDR թովղայ
18 ABDP յայիրայ T₁ Յայիրի
19 A այլազգեացն
20 ABDCO յեփթայեայ
21 ABCE Էսերովնի DO Էսերովնի G Էսերովնի P Էսերով-
նի
22 ABDEGP ելովնի CO ելովնի
23 ABCDOEGP դաբդոնի
24 ABDEP իղովնի CGO իղովնի
25 ABCDOGP քաղաք

25 Այլազգեացն²⁶ եւ Սամփսոնի՝ ամս²⁷
Ի.

Հեղեայ²⁸ ամս Խ.

Սամուէլի եւ Սաւուղայ²⁹ ամս Խ,
Դաւթի³⁰ ամս Խ³¹.

Սողոմոնի³² ամս Խ:

26 Միանգամայն ի Մովսիսէ³³ եւ յե-
լիցն յԵզրայտոսէ³⁴ մինչեւ ցհանդերձանս
տաճարին Ն Ղ ամք³⁵:

27 ԶՄովսիսի³⁶ փոխանակէն³⁷ զՅե-
սուայ³⁸ անուանակից³⁹ գիրքն իւր ո՛չ ինչ
նշանակեն, բայց միայն ի վախճանելն⁴⁰
նորա՝ ընդ ամենայն⁴¹ ասեն կեցեալ ամս
ՃԺ⁴²: 28 Իսկ Եբրայեցիք⁴³ զվերակացու-
թեան⁴⁴ նորա ժամանակն⁴⁵ ասեն Իէ ամ,
որպէս եւս⁴⁶ լինել նմա մինչեւ ցՄովսի-
սի⁴⁷ ելսն⁴⁸ յԵզրայտոսէ⁴⁹ ԽԴ ամաց: 29 Իսկ
վասն Սամուէլի⁵⁰, զի եւ ոչ զնորա ժամա-
նակն ասեն յայտնի Գիրք, համարիմ, թէ⁵¹
որ յաստուածային առաքեալսն ասացաւ՝

26 A այլազգեացն B այլ ազգեացն
27 G (ամս) Բամս
28 ABCODEP հեղեայ
29 A սամուէլի եւ սաւուղի CDEG սամուէլի եւ սաւուղի
BOP չի՞ սամուէլի եւ սաւուղի o սամուէլի եւ սաւուղի
30 ABCDOP Դաւթի
31 BOP չի՞ ամս Խ o ամս Խ
32 ABDEOP սողոմովն C սողովմոն G սողովմոն T₁ Սա-
ղոմոնի
33 AB ի մովսէսէ CEG ի մովսէսէ
34 A յեզրայտոսէ
35 ABCDEGP ամ
36 CEG գմովսէսիս
37 CEG փոխանակելն
38 AECGյեսուայ BDOP յեսուայ
39 DPանուանակից
40 O ի վախճանելն T₁ ի վախճանելն
41 T₁ ընդ ամէնն
42 DO (ամս) Ճ եւ Ճ
43 AP հեբրայեցիք CGO հեբրայեցիք
44 ABDE զվերակացութիւն P վերանացութիւն
45 ABDCOG ժամանակ
46 COG չի՞ եւս
47 ABCG գմովսէսի
48 ABDEP ելն C յելն
49 A յեզրայտոսէ
50 A սամուէլի D սամուէլի O սամուէլի
51 A թեւ.
* Գ.Պ.Ձ.Ճ. Ժ.Գ. 21

զՍաւուղայ¹ եւ Սամուէլի². քանզի երեւի Սամուէլի³ բազում ամս լինել առաջնորդ ժողովրդեանն⁴, եւ Սաւուղայ⁵ միայն զերկեամ մի վկայէ բանն: 30 Քանզի ի Թագաւորութեանն⁶ գրեալ է այսպէս. «Որդի տարեւոր Սաւուղ ի Թագաւորելն իւրում»⁷. այս ինքն մի ամի⁸ եւ անփորձ ի չարեաց նշանակեաց զառնէն ի ժամանակին⁹, յորում եղեւ սկիզբն Թագաւորութեան, եւ զերկեամ մի կալ յայնպիսի միտս եւ ապա եղծանել եւ լինել նմա տարագիր յԱստուծոյ, մինչեւ գլխի խեղդել զնա: 31 Վասն այնորիկ⁹ այլ¹⁰ եւս ամք՝ Սամուէլի¹¹ համարեալ¹² են. ի նմին¹³ իրի իսկ Սամուէլի եւ Սաւուղայ¹⁴ համարեցաք իս ամ: 32 Բայց ոչ¹⁵ միայն յառաքելական վակայութենէն¹⁶ այսչափ ամաց ժամանակ գումարի¹⁷ Սաւուղայ¹⁸, այլ¹⁹ եւ ի ստոյգ մանր քննելոյ զգիրս. քանզի յետ մահուանն²⁰ Սաւուղայ ասէ պատմութիւնն, թէ «Քառասնամեայ²¹ էր Եփուստէ²² որդի Սաւուղայ²³, յորժամ Թագաւորեաց ի վերայ Իս-

րայելի. եւ երկու²⁴ ամ Թագաւորեաց²⁵, բայց²⁶ միայն ի տանէն Յուդայ²⁷, որ էին²⁸ զհետ Դաւթի»²⁹: 33 Քանզի յիշատակեն Գիրք ի սկզբան²⁹ Թագաւորութեանն³⁰ Սաւուղայ³¹ զերից որդւոցն՝ զՅովնաթամայ³² եւ զԵսաւէ³³ եւ զՄէլքիսաւէ³⁴. եւ զԵփուստեայ³⁵ չյիշատակեն ինչ, որպէս իմանալ մեզ՝ եթէ³⁶ յետոյ ծնաւ³⁷. եւ այսչափ լինել Թագաւորութեանն³⁸ Սաւուղայ³⁹ որչափ⁴⁰ որդւոցն⁴¹ յետ նորա վախճանելոյն⁴² գտանին ամք: 34 Այլ⁴³ ընդ սմին եւ զայն⁴⁴ գիտասաղիք, որ ասէ յերկրորդ գլուխ Թագաւորութեանն⁴⁵, թէ⁴⁶ «Իբրեւ⁴⁷ եղեւ Նիս ամ յելիցն յԵգիպտոսէ⁴⁸, սկսաւ Սողոմոն⁴⁹ շինել զտունն⁵⁰ Աստուծոյ»⁵¹:

35 Իսկ Հրէիցն վարդապետք⁵¹ եւ⁵² Եւ-

1 ACG սաւուղայ BD սաւուղայ
 2 A սամուիդի C սաւուղայ
 3 A սամուէլ
 4 A ժողովրդեանն
 5 BD սաւուղայ
 6 BD ի թագաւորութեանն
 7 Լ. Թ. Գ. Ժ. Գ. 1
 8 T₂ այս ինքն միամիտ
 9 ABCDEG ի ժամանակէն
 10 T₂ այսորիկ
 11 A այլ
 12 A սամուիդի
 13 E համարել են
 14 T₂ նմին
 15 A սամուիդի B սաւուղայ եւ սամուէլի D սամուիդի P սամուէլ
 16 BCODEGP չի՞ ոչ
 17 BP վկայութեանէ C վկայութեանն
 18 D դումարի
 19 DP սաւուղայ
 20 A այլ
 21 D մահուան
 22 ADP իս ամեա BCEG իս ամեայ
 23 ACEG յեփուստեա BODP յեփուստեա
 24 BD սաւուղայ

24 AODE Բ ամ
 25 CG չի՞ եւ երկու ամ թագաւորեաց
 26 A բաց
 27 DP յուդա
 28 A եին
 29 Բ. Թ. Գ. Ժ. Գ. 10
 30 A ի սկզբան
 31 BDP թագաւորութեանն
 32 DP սաւուղայ
 33 ABCDEGP գիսաւէ
 34 ACDEG գմբխաւէ O գմբխիքի սաւէ
 35 ADP գեփուստեա O գեփուստայ CE գերոսթայ G գեփուստայ
 36 AO թէ
 37 D ծնաւ
 38 ABO թագաւորութեանն
 39 D սաւուղայ
 40 BDO չի՞ որչափ do որչափ E որ չափ
 41 ABDP որդւոց
 42 O վաղնանելոյն
 43 A այլ
 44 D գայս
 45 DP թագաւորութեանն d թագաւորութեանն (Ձեռագրերում՝ յերկրորդ գլուխ փոյ յերկրորդ գլուխ):
 46 A թե
 47 ABCDG չի՞ իբրեւ
 48 A յեգիպտոսէ C յեգիպտոսի
 49 ADOP սողոմովն
 50 A ըզտունն
 51 Գ. Թ. Գ. Ժ. Գ. 1
 52 AOG վարդապետք
 52 P չի՞ եւ

սերի¹ ժամանակագիր² ՆԶ ամ³ ասեն յե-
լիցն յեզիպտոսէ մինչեւ ցշինուած⁴ տա-
ճարին: 36 Իսկ Որոգինէս⁵ եւ Անանիա⁶
ՆՂ ամ ասեն, համարելով եւ զժ ամն⁷ Ե-
ղոնի⁸ դատաւորի: 37 Եւ վասն ճառելոյ⁹
զրոց Թագաւորութեան¹⁰ ՆՆ ամին՝ այս-
պէս ասէ, եթէ «Յորժամ զՅորդանանաւ
անց ժողովուրդն եւ յերկիրն¹¹ Աւետեաց¹²
առկայացաւ¹³՝ զայն ելս կոչէ. որպէս եւ
պատգամաւորէին¹⁴ առ միմեանս թագա-
ւորքն՝ եթէ¹⁵ «Ազգ ել յեզիպտոսէ»՝:
38 Յոր¹⁶ համարեալ իս ամ յանապատին եւ
Դ ամ Սողոմոնի¹⁷ մինչեւ ցշինուած¹⁸ տա-
ճարին լինին ամք ՆԼ եւ յառաջին ամէն
Աբրահամու՝ ԶՂէ ամ. եւ յԱդամայ՝
ՏՄՂԹ ամք¹⁹:

39 Եւ զէ ամ շինեցաւ տաճարն սատա-
րութեամբ Քիրամայ²⁰ արքային Տիւրաց-
ւոց. [զկնի²¹] ճիւղ ամաց Փիսմանուն թա-
գաւորեաց Տիւրացւոց²²: 40 Ի սորա²³ է աս-
մին քոյր սորա հատուածեալ ի Լիբէացւոց
աշխարհն՝ շինեաց զԿարբեղոն²⁴:

1 ABCDE եւսերի
2 O ժամանակագիրն
3 O չի՛ր ամ
4 O ցշինուածն P ցշինուած
5 A ովրոգենէս BCODEP ովրոգինէս
6 EP անանիայ
7 BODP ժ ամ
8 O ելոնի
9 B վանառելոյ փիս վասն նառելոյ
10 CEG թագաւորութեանն
11 AE յերկիր
12 AE ւետեացն
13 ABCODG առկայացան
14 A պատգամաւորեին BOD պատգամաւոր էին
15 A եթե
* Հմմտ. Թագ. Գ. Զ 1
16 ABCODEG յոր
17 ABCODE սողոմովնի
18 O ցշինուածս
19 ABCDOEG ամ
20 ABD Քիրամայ
21 ABCODGE T1 չի՛ր զկնի T2 [զկնի]
22 E չի՛ր ճիւղ ամաց փիսմանուն թագաւորեաց տիւ-
րացւոց
23 O ի սորայ
24 ABCODEG կարբեղովն

41 Բայց որ առաջի կայ ժամանակագ-
րութիւնն՝ ժողովէ ի յերրորդ ամէն Սողո-
մոնի²⁵ եւ ի տաճարին շինուածոյ մինչեւ
ցտաճարին²⁶ աւերումն ի Բաբելացւոցն²⁷
ամս ՆԽԱ²⁸: 42 Եւ թուին²⁹ այսպէս՝

- Սողոմոնի³⁰ այլ³¹ եւս ամս ԼԶ³².
- Ռոբովամ ամս ԺԷ.
- Աբիա³³ ամս Գ.
- Ասա³⁴ ամս իՄԱ³⁵.
- Յովսափատ³⁶ ամս ԻԵ.
- Յովրամ՝ ամս Ը.
- Ոքոզիա³⁷ ամ մի³⁸.
- Գողոզիա³⁹ մայրն ամս է.
- Յովաս ամս իս.
- Ամասիա ամս իԹ⁴⁰.
- Ոզիա, որ եւ Ազարիա՝ ամս ԾԲ.
- Յովաթամ ամս ԺԶ.
- Ողոմպիադն⁴¹ առաջին:
- 43 Աքազ⁴² ամս ԺԶ
- Եզեկիա⁴³ ամս ԻԹ.
- Մանասէ⁴⁴ ամս⁴⁵ ԾԵ.
- Ամովս ամս ԺԲ.
- Յովսիա⁴⁶ ամս ԼԱ.
- Յովաքազ ամս Գ.

25 ABODE սողոմովնի CG սողովմոնի
26 O մինչեւ ի տաճարին
27 O ի բաբիլացւոցն
28 E դն իսա
29 O թվին
30 ABO սողոմովնի
31 A այլ (եւս) G այլեւս
32 T1 ամս 35
33 E արիայ
34 B ասիա
35 T1 ամս 54
36 ABCODEG յովսափաթ
37 BE ոֆոզիայ D ոֆոզա
38 ABCOGE ամ մի T2 ամ ա
39 A գողոզիա BD գողոզա CE գողոզիայ
40 E ամասիայ T1 ամս 49 T2 ամս իԹ
41 COG ոլոմպիադն E ոլոմպիաթն
42 O ամագն
43 CE եզեկիայ
44 A մանաստէ
45 CE յովսիայ
46 D չի՛ր ամս d ամս

Եղիակիմ¹, որ եւ Յովակիմ² ամս ԺԲ.
Յովակիմ³, որ եւ Յեքոնիա⁴ ամիսս Գ.
Մատթանի, որ եւ Սեղեկիա⁵ ամս ԺԱ.

Միանգամայն ամք ՆԽԱ: 44 Յետ այսորիկ գերութիւնն⁶ Հրէից ի Բաբելոն⁷ ամս Հ. որ գումարեալ կատարին յերկրորդ ամին Դարեհի արքային⁸ Պարսից:

45 Եւ աստի ուշ եղեալ ասիցես, եթէ⁹ «Զիարդ իցէ¹⁰ ասացեալ ի սկզբան գրոցն Եգրի, եթէ¹¹ «Յամին առաջնում¹² Կիւրոսի¹³ Պարսից¹⁴ արքային¹⁵ զարթոյց¹⁶ Տէր¹⁷ զոգի Կիւրոսի արքային¹⁸. եւ հրաման ետ յամենայն¹⁹ թագաւորութեան²⁰ իւրում գրով իսկ զազատութիւն²¹ Հրէից», եւ եթէ²² զիարդ ետ հրաման²³ գտաճարն շինել Կիւրոս: 46 Համարեսցիս²⁴ այսոքիւք առ Կիւրոսիւ եւթանասնամեայ²⁵ ժամանակ գերութեանն²⁶ կատարեալ, եւ ոչ առ Դարեհիւ»:

47 Առ այս ասեմ, եթէ²⁷ գերկու եւթանասնամեայ²⁸ ժամանակէ մարգարէական բանքն գուշակեն, մի՛ յաւերածոյ տաճարին, որ դիպի ի գլուխ ելեալ յերկրորդ ամին Դարեհի, եւ միւսն՝ յերեքտասաներորդ ամէն Յովսիայ, որ է սկիզբն մարգարէութեանն²⁹ Երեմիայի³⁰ մինչեւ ցԲաբելոնի³¹ առնուլն՝ եւ ցբառնալ թագաւորութեանն Քաղդէացւոց առ Կիւրոսիւ: 48 Արդ յերեքտասան ամէն Յովսիայ³², որ է սկիզբն մարգարէութեանն³³ Երեմիայի³⁴, մինչեւ ցտաճարին հրձիգ լինելն են³⁵ ամք Խ, եւ մինչեւ ցառաջին ամն Կիւրոսի՝ ամք Հ: 49 Իսկ յերկրորդ ամէն Յովակիմայ Հրէից թագաւորի³⁶, առ որով զառաջին գերութիւնն³⁷ արար Նաբուգոդոնոսոր, որ էր որդի Նաբուպալսարայ³⁸, մինչեւ ցառաջին ամն Կիւրոսի ժողովին Մ ամք³⁹, որ կոչի Յոբելեան⁴⁰:

50 Պարտ եւ արժան էր յայնմ ամի⁴¹ լինել դարձ գերութեանն⁴², յորում զճառայիցն⁴³ ազատութիւն⁴⁴ հրամայեալ էր Աստուծոյ. բայց⁴⁵ աւերածոյ տաճարին առ Կիւրոսիւ Լ ամ էր, եւ յերկրորդ ամին Դարեհի լնոյր եւթանասուն⁴⁶ ամն: 51 Եւ

1 C եղիայկիմ
2 AB յովակիմ
3 ABCOG յովակիմ
4 ACE յեհոնիայ
5 CE սեղեկիայ
6 O գերութիւն
7 A ի բաբելոն
8 A արիայի
9 AB եթէ
10 B զիարդից
11 A եթէ
12 OG յառաջնումն
13 C կիւրոսի
14 E չիբ պարսից
15 ABDGOG արիայի
16 A (զարթոյց) ասէ
17 A չիբ տէր
18 ABDGOG արիայի
19 A յամենայ
20 ACEG թագաւորութեանն
21 ACOEG զազատութիւնն
* Լ. Կ. Կ. Բ. 2
22 A եթէ
23 ACG հրաման ետ
24 B համարիցես CE համարեսցի T2 համարիցիս (Ծն. համարեմ/իմ: ADGO համարեսցիս):
25 ABCODE Հ ամեա G Հ ամեայ
26 BD գերութեան

27 A եթէ
28 AC Բ եւթանասնամեա D ԶԲ եւթանասնամեա O Բ եթանասնամեա T2 գերկու եթանասնամեայ
29 A մարգարէութիւնն
30 A երեմիայի
31 A ցբաբելոնի BCO ցբաբելոնի
32 A յովսիայ B յովսիայ
33 B մարգարէութեան
34 AB երեմիայի
35 T2 չիբ են
36 ABCDEGO թագաւորին
37 A գերութիւն
38 BD նաբուպալսարայ
39 AC ամ
40 C որելեան
41 B չիբ ամի
42 BDO գերութեան
43 A զճառայիցն
44 AE ազատութիւնն
45 B չիբ բայց
46 ABCDO Հ ամ

յայնմ ժամանակս կացին մնացին
 Հրէայքն¹ առանց թագաւորի յիւրեանց²
 թագաւորաց, եւ քահանայապետիւքն իւ-
 րեանց, իբրեւ առաջնորդաւք եւ իշխա-
 նաւք վարէին³, եւ զամենայն ժամանակս
 Պարսից թագաւորութեանն ի հնազանդու-
 թեան նոցա կային: 52 Եւ յետ նոցա Մակե-
 դոնացւոց⁴ ծառայեցին, որ յետ Աղեք-
 սանդրի՝ մինչեւ ցեպիփանէսն Անտիոքոս⁵,
 որ թագաւորեաց Ասորւոց⁶ եւ ի հեթանո-
 սութիւն դառնալ զագգն Հրէից նեղէր:

53 Առ որով Մատթիա⁷ քահանայ Ե-
 րուսաղէմացւոց, Ամովնայ⁸ որդի եւ նորին
 որդի Յուդա⁹, որ կոչեցաւ Մակաբէոս, եւ
 սոցա պայազատք զիշխանութիւն Հրէից
 վերստին¹⁰ նորոգեցին եւ ձգեալ կալան
 մինչեւ ցՈգոստոս¹¹: 54 Առ որով նախ՝
 յայլազգեաց¹² Հերովդէս, հրամանաւ Հռո-
 մայեցւոց¹³, առ զՀրէից թագաւորու-
 թիւնն¹⁴ ի ժամանակին¹⁵, յորում Քրիստոս՝
 Որդին Աստուծոյ ծնանէր. եւ վախճան¹⁶
 առնոյր ասացեալքն ի Մովսիսէ¹⁷, թէ¹⁸
 «Մի՛ պակասեցէ իշխան Յուդայ¹⁹, եւ մի՛
 պետ յերանաց նորա, մինչեւ եկեսցէն²⁰, ո-

րում կայն պահի. եւ նա է²¹ յոյս Հեթանո-
 սաց»²²: 55 Այլ²² այս այսպէս:

56 Բայց ժողովի ամենայն ժամանակն
 ի Սողոմոնէ²³ եւ յառաջին շինուածոյ տա-
 ճարին մինչեւ ցերկրորդ ամն Դարեհի
 Պարսից արքայի, մինչեւ ցտաճարին նորո-
 գումն ամք ՇժԱ²⁴: 57 Եւ յերկրորդ ամէն
 Դարեհի մինչեւ ցխաչելութիւն²⁵ Փրկչին,
 յիննեւտասներորդ²⁶ ամին Տիբերեայ²⁷ ե-
 ղելոյ²⁸ ժողովին ամք ՇԱ, որք մանր մա-
 սամբ²⁹ այսպէս համարին:

58 Յետ Կիւրոսի, որ թագաւորեաց ամս
 Լ, առնու զթագն Կամբիւս³⁰ ամս Ը.

Ապա Մոգքն³¹ ամիսս է.

Ապա Դարեհ, որ թագաւորեաց ամս
 ԼԶ³²:

59 Առ Դարեհիւ Զաւրաբաբէլ³³ վերա-
 կացու եղեւ Եբրայեցւոց հանդերձ Յե-
 սուաւ քահանայապետիւ եւ կատարէր
 զշինուած տաճարին: 60 Եւ մարգարէանա-
 յին³⁴ Անգէ եւ Զաքարիա:

61 Քսերքսէս Դարեհեան ամս ԻԱ.

Արտաւան ամիսս է.

Արտաշէս³⁵ Երկայնաձեռն ամս Խ:

62 Առ նովաւ Եզրաս ելեալ յերուսա-
 ղէմ եւ³⁶ ուսուցանէր զԱւրէնս: 63 Եւ ի
 քսաներորդ³⁷ ամին նորին թագաւորու-

1 A հրեայքն
 2 B իւրեանց
 3 A վարեին
 4 ABDEGO մակեդոնացւոց
 5 ABCDEO անտոքոս
 6 B ասորոց
 7 COEմատաթիայ
 8 BCO ամովնայ
 9 AEO յուդայ
 10 AD վերըստին
 11 A ցաւգոստոս
 12 BD այլ ազգեաց
 13 ABD հռովմայեցւոց O հռոմայեցւոց
 14 C առ ի հրէից գրագաւորութիւնն
 15 AB ի ժամանակի
 16 O վաղման
 17 A ի մովսեսէ
 18 A թե
 19 B յուդա
 20 ABCODE եկեսցէ (Ծն. Աստուածաշնչում՝ եկեսցեն, Ասողիկի բնագիրը, բւոււմ է, նիշտ է, քանի որ եզակի է եմբական, որի համար էլ Մայիսասեանցը եզակի է գործածել):

21 B նայէ փխ նա է
 * ԴՆՊ. ԽԹ. 10
 22 A այլ
 23 A ի սողովնէ B ի սողոմովնէ D ի սողովմոնէ
 24 ABDE ամս T1 711
 25 B ցխաչելութեան
 26 AC ինն եւ տասներորդ O ինն եւ Ժ երորդ
 27 A տիբերայ B տիբերա
 28 C եղելոյ
 29 A մանր մասամբ COE T1 մանրամասամբ
 30 A կամբես BC կամբես
 31 B մոգն
 32 O Լ եւ Զ
 33 A զաւրաբաբէլ O գորոբաբէլ
 34 A մարգարէանային
 35 ABCDEO Արտաշէլգ
 36 T2 չի՛ եւ
 37 ABCDEO ի Ի երորդ

Թեանն Նեեմաս¹ տակառապետն արքայի, խնդրեալ յարքայէ՝ ել յԵրուսաղէմ², շինեաց զպարիսպս եւ կազմեաց զհրապարակս նորա:

64 Քսերքսէս³ Երկրորդ ամիսս⁴ Բ.

Սուգղիանոս⁵ ամիսս Բ.

Դարեհ Խորթ⁶ ամս ԺԹ.

Արտաշէս Ուշեղ ամս Խ.

Արտաշէս, որ եւ Ովգոս⁷ ամս ԻԶ.

Արտաշէս Ովքայ⁸ ամս Դ.

Դարեհ Արսամայ⁹ ամս Զ:

65 Զսա¹⁰ սպանեալ Աղեքսանդրի¹¹ ի վեցերորդ¹² ամի թագաւորութեանն¹³ իւրոյ՝ եբարձ զՊարսից թագաւորութիւնն, որ տեւեաց¹⁴ ամս ՄԼ: 66 Եւ թագաւորեաց այլ եւս¹⁵ Զ ամ եւ ամիսս է յետ ունելոյ զԲաբելոն¹⁶. եւ կեցեալ ընդ ամենայն¹⁷ ամս ԼԲ՝ վախճանի:

1 ABCDO նեեմաս
2 B երուսաղեմ
3 C քսերքսէս
4 B ամիս
5 A կոստանդիանոս BCDE սոգղիանոս O չիք սոգղիանոս o սուգղիանոս
6 T1 խորդ
7 ABCDE ովգոս
8 ABCDEO արսուէֆու չիք Արտաշէս Ովքայ
9 BD դարեհ Արսամա
10 T1 գայս
11 E աղեքսանդրի
12 BD ի Զ երորդ
13 BD թագաւորութեան
14 A տեւեաց
15 A այդ եւս
16 A գրաբելովն BD բաբելովն
17 ABCDEO ընդ ամենայն եւ կեցեալ T2 եւ կեցեալ ընդ ամենայն

ԳԼՈՒԽ Բ¹⁸

Յաղագս Պտղոմեանց Եգիպտացոց¹⁹ թագաւորաց²⁰

1 Յետ նորա թագաւորէ Աղեքսանդրիոյ²¹ եւ Եգիպտոսի²² Պտղոմէոս Ղազիրոս²³ ամս ԻԳ.

Պտղոմէոս²⁴ Փիլադելփոս ամս ԼԸ

Առ սովաւ Եբրայեցոց Գիրք սուրբք ի յոյն²⁵ լեզու թարգմանեցան եւ յԱղեքսանդրիա քաղաքի ի մատենից տունս եղան: 2 Առ սովաւ թագաւորէ Պարթեւն Արշակ քաջ:

3 Յետ սորա Պտղոմէոս Եւերգետէս²⁶ ամս ԻԶ.

Պտղոմէոս Փիլոպատովր²⁷ ամս ԺԲ:

4 Առ սովաւ թագաւորեաց Անտիոքոս, որ կոչեցաւ Եպիփանէս, առ որով որ ի Մակաբայեցոց²⁸ գիրսն գործք²⁹ գործեցան. որ զազգն չրէից ի հեթանոսութիւն դառնալ բռնադատէր: 5 Առ այսու Անտիոքաւ³⁰ Մատթիա ուստր Ասամովնեայ³¹ նախանձ վասն հայրենի կրաւնիցն առեալ՝ լինէր զաւրավար ժողովրդեանն: 6 Յետ որոյ նորին որդի³² Յուդա³³, որ կոչեցաւ³⁴ Մակաբէոս³⁵:

18 ABCO չիք գլուխ A Ե O Գ
19 A Եգիպտացոց
20 CO թագաւորացն
21 AB աղեքսանդրի CO աղեքսանդրի
22 A Եգիպտոսի
23 ABDE դազիրոս
24 B պլտղոմէոս
25 C ի յուն լեզու
26 ABD պտղոմէոս Եւերգետէս
27 ABCOE փիլիպետովր
28 A մակաբայեցոց D մակաբայեցոց
29 ABCDE գործ
30 ABC անտոքաւ
31 ABCO ասամովնեայ
32 OD T1 որդի նորին
33 CO յուդայ
34 A կոչեցան
35 ABDE մակաբէ

7 Իսկ յետ Փիլեմեատովր¹ Պտղոմեայ² թագաւորեաց Եգիպտոսի³ Պտղոմէոս, որ երկրորդ Եւերգեատէս⁴ ամս ԻԹ.

Պտղոմէոս Փիւսգոն⁵ ամս Ժէ.

Պտղոմէոս Աղեքսանդրի⁶ ամս Ժ.

Պտղոմէոս, որ մերժեցաւն՝ ամս Ը⁷.

Պտղոմէոս Դիոնիսիոս⁸ ամս Լ.

Պտղոմէա⁹ դուստր Կղէոպատրայ¹⁰ թագաւորեաց ամս Բ յառաջ քան զԳայիոսի թագաւորելն եւ զտիրելն Հռոմայեցւոց¹¹ Եգիպտոսի¹², եւ Ի ամ Հրամանաւ Հռոմայեցւոց¹³ թագաւորեաց: 8 Բայց մեզ պարտ է գերկուսն ընդունել ի կանոն եւ անտի¹⁴ յառաջ զՀռոմայեցւոցն¹⁵ թուել զիշխանութիւն:

9 Յետ երկուցն Կղէոպատրայ¹⁶ թագաւորեաց Գայիոս Յուլիոս առաջին կայսր Հռոմայեցւոց¹⁷ միահեծան՝ ամս Դ.

Յետ նորա Սեբաստոս Հոգտաւիոս¹⁸, որ եւ Ոգոստոս¹⁹ ամս ԾԶ.

Յետ սորա Տիբերիոս²⁰ ամս ԻԴ ցնաչելութիւն²¹ Փրկչին:

10 Արդ ժողովի ամենայն ժամանակն յերկրորդ ամէն Դարեհի, յորում եղեւ երկրորդ²² շինութիւն²³ տաճարին, մինչեւ

ցիննեւտասներորդն²⁴ Տիբերեայ²⁵, մինչեւ ցնաչելութիւն²⁶ Փրկչին ամք²⁷ ՇԱ. Իսկ ի Սողոմոնէ եւ յառաջին շինուածոյ²⁸ տաճարին՝ ամք ՌԺԲ. եւ ի Մովսիսէ²⁹ եւ յելիցն յԵգիպտոսէ³⁰ ամք ՌՇԱ³¹. եւ յառաջին ամէն Աբրահամու՝ ամք ՍԶ. եւ ի Ջրհեղեղէն՝ ամք ՎԿԸ եւ յԱդամայ՝ ամք ԲՅԺ: 11 Իսկ ըստ Եւսեբեայ³² յԱդամայ մինչեւ ցիննեւտասներորդ³³ ամն³⁴ Տիբերեայ³⁵, յորում խաչեցաւ Փրկչին, ամք ԲՄԼԲ³⁶:

ԳԼՈՒԽ³⁷ Գ³⁸

Յաղագս իշխանաց³⁹ Եբրայեցւոց, որք ի քահանայից անտի⁴⁰ առաջնորդեցին ժողովրդեանն յետ դարձին ի Բաբելոնէ⁴¹

1 Յեսու⁴² որդի Յովսեփեկեայ⁴³ Հանդերձ Ջաւրաբաբէլիւ⁴⁴ էր առ Կիւրոսիւ թագաւորաւ⁴⁵ Պարսից.

Յակիմոս որդի Յեսուայ⁴⁶.

1 ABE փիլեմատովր T1 փիլիպատովրայ
2 ABE պտղոմեայ
3 A եգպտոսի
4 ADE երգեստէ B երգեստէ O Լեբգեստէ C երգեստէ
5 ABDECO փիւսկոն
6 CO աղէփսանդրի
7 T1 ամս 30
8 ABEDC դիոնեսիոս O դիոնէսոս
9 ACO պտղոմէոս
10 BD կղէոպատրայ
11 ABC հոովմայեցւոց OE հոովմայեցւոց
12 A եգպտոսի
13 A հոովմայեցւոց BC հոովմայեցւոց OE հոովմայեցւոց
14 AC անդի
15 ABD զհոովմայեցւոցն OE զհոովմայեցւոցն
16 ABCD կղէոպատրայ
17 AB հոովմայեցւոց D հոովմայեցւոց E հոովմայեցւոց
18 ABD հոփտաւիոս C հոփտաւիոս
19 A աւգոստոս
20 BDO տիբերոս
21 O ցնաչելութիւնն
22 ACO կրկին չիֆ երկրորդ

23 ABED շինուած O շինումն
24 ACD մինչև յինն եւ ժ երորդն O մինչև յինն եւ ի ժ երորդն B մինչև յինն եւ տասներորդն
25 AE տիբերայ BO տիբերայ
26 O մինչև ցնաչելութիւնն
27 ACE չիֆ ամֆ a ամֆ
28 C շինուած
29 AC ի մովսէսէ
30 A յեգպտոսէ
31 ACE ՌՇԱ ամֆ
32 ABC եւսեբայ O եւսեբայ
33 ADCO մինչև ցինն եւ ժ երորդն B մինչև ցինն եւ տասներորդն
34 ABCO չիֆ ամն
35 AC տիբերայ B տիբերայ
36 CE ՌՄԼԲ T2 չիֆ ՌՄԼԲ
37 ABCD չիֆ գլուխ
38 A է փիւ O Գ BC չիֆ Գ
39 B իշխանացն
40 AC անդի
41 T1 չիֆ յետ դարձին ի Բաբելոնէ CE ի Բաբելոնէ
42 A յեսու T1 Յետ դարձին ի Բաբելոնէ Յեսու
43 AE յովսեփեկիայ B յովսեփեկիայ
44 A զաւրաբաբելիւ CO զորաբաբելիւ
45 ABCDEO քաղաւորի
46 BD յեսուս

Եղարոս որդի Յակիմայ¹.

Յովղայէ² որդի Յասերայ.

Յովհաննէս³ որդի Յովղայ.

Յեայուղոս⁴ որդի Յովհաննոս⁵, առ որով Աղեքսանդրոս զԱղեքսանդրիա շինեաց, եկեալ⁶ յԵրուսաղէմ՝ Աստուծոյ երկիր եպագ:

2 Ոնրա որդի Յաղբայ⁷.

Եղիազարոս, առ որով Եւթանասունքն⁸ զաստուածեղէն Գիրս թարգմանեցին.

Ոնրա⁹ որդի Սիմոնի¹⁰ եղբայր Եղիազարոս.

Սիմոն, առ որով Յեսու Սիրաքայ ճանաչէր.

Ոնրա¹¹, առ որով Անտիոքոս¹² զՀրէայսն¹³ պաշարէր եւ¹⁴ ի Հեթանոսութիւն դառնալ բռնադատէր¹⁵.

Յուղա¹⁶ որդի Մատաթեայ¹⁷ ամս Գ:

3 Սա սրբեաց յամբարիշտ¹⁸ ազգացն զաշխարհն:

4 Յովնաթան եղբայր նորին ամս ԺԹ.

Սիմոն¹⁹ եղբայր Յովնաթանու ամս Ը.

Հիւրկանոս Յովհաննէս²⁰ ամս ԻԶ.

Արիստաբուլոս²¹ ամ Ա²². որ նախ՝ թագ եղ թագաւորական առ քահանայապետութեամբն²³, զոր ունէր:

5 Յանէս, որ եւ Աղեքսանդրոս²⁴ ամս Իէ. սա թագաւոր միանգամայն եւ քահանայապետ: 6 Մինչեւ ցսա²⁵ ւածեալքն²⁶ ի²⁷ Կիւրոսէ իշխանք եղեն, տեւեալ ամս²⁸ ՆԶԳ, որ լինին²⁹ եւթներորդք³⁰ ամաց ԿԹ, որք³¹ առ Դանիէլի³² ասացան զայս ւաւրինակ³³. «Եւ գիտասցե՛ս, ասէ, եւ իմասցիս յեկից բանին³⁴ տալ պատասխանի: 7 Եւ ի³⁵ շինելն Երուսաղէմի մինչեւ ցաւծեալ³⁶ առաջնորդն³⁷ եւթներորդք է³⁸ եւ եւթներորդք³⁹ ԿԲ»: 8 Առաջին եւթներորդքն⁴⁰ թուին ի Կիւրոսէ առ Դարեհ, առ որով շինուած տաճարին կատարեցաւ, իսկ այլեւս⁴¹ ԿԲ եւթներորդքն⁴² ձգին յառաջիկայս⁴³. եւ յայտնէր տեսիլ⁴⁴ եւթներորդացս⁴⁵ այսոցիկ⁴⁶ Դանիէլի⁴⁷ յառաջնում ամին Դարեհի, որդւոյ Արշաւրի⁴⁸. եւ աս-

1 BD յակիմա
2 AO յովղաէ
3 AOC յովաննէս
4 AO յուղաս C յուղայ
5 AO յովաննու
6 ABCODE չիբ եւ (եկեալ) T1 եւ
7 ACO աղղայ BDE աղղայ
8 T1T2 եօթանասունքն
9 ABOD ունիա C ունիայ
10 ABCO որդի սիովմի
11 ABCO ունիաս
12 AB անտուոֆոս E անտուոֆոս
13 A զհրեայսն
14 ABCOED չիբ եւ T1 եւ T2 [եւ]
15 B բռնադատէր դառնալ
16 ACO յուղայ
17 ABC մատաթեա O մատաթիա
18 A յամպարիշտ B ամբարիշտ O յանբարիշտ T2 յամբարիշտ
19 ABCO սիմովմ
20 ABCO յովնաթանէս

21 A արիստաբուլիա BCO արիստաբուլիս
22 ACO ամ մի
23 A քահանայապետութեամբ B քահանայետութեամբն
24 ACOD աղէֆանդրոս B աղէֆանդրէս
25 ABO չիբ ցսա O ցսա
26 A մինչեւ ցաւծեալքն D մինչեւ ցոծեալքն
27 B չիբ ի
28 ACODE յամս
29 CE լինի
30 T1T2 եօթներորդք
31 CE որ
32 A առ Դանիէլի
33 A արիմակ
34 O բանէն
35 ABCOD չիբ ի (չինելն)
36 A ցածեալ
37 ABCDE առաջնորդք
38 T1T2 եօթներորդք D եօթներորդք եօթն
39 T1T2 եօթներորդք O է երորդք
40 T1T2 եօթներորդքն
41 C այլ եւս
42 T1T2 եօթներորդքն
43 B առաջիկայս C յառաջի կայս
44 C տեսանիլ
45 T1T2 եօթներորդացն
46 O այսորիկ
47 A Դանիէլի OD դանիիլի
48 BOD արշուրի CE արշարի

տանաւր¹ կատարի ի Յանէս², որ եւ Աղեքսանդրոս³, աւծեալն⁴ առաջնորդ, որ եւ քահանայապետ եւ թագաւոր: 9 Առ որով սպառեցան⁵ որք ըստ յաջորդութեան⁶ քահանայիցն⁷ առաջնորդք եւ աւծեալք⁸ ի մարգարէութենէն անուանեցան:

10 Յետ որոյ թագաւորէ Սաղին⁹, կրին¹⁰ Աղեքսանդրի¹¹:

11 Յետ սորա հակառակութիւն եղեալ ընդ միմեանս որդւոց սորա Արիստաբուլայ¹² եւ Հիւրկանայ¹³ Պոմպէոս¹⁴ գաւրավար Հռոմայեցւոց¹⁵ պաշարեալ գքաղաքն Երուսաղէմ՝ ունի եւ մտանէ ի տաճարն:

12 Յայնժամ ամենայն ազգք¹⁶ ընդ հարկաւք եղեն¹⁷ Հռոմայեցւոց¹⁸: 13 Եւ տայ Պոմպէոս¹⁹ գքահանայպետութիւնն Հիւրկանայ²⁰, եւ գԱնտիպատրոս²¹ Ասկաղոնացի ի Պաղեստինի²² վերայ կացուցանէ:

14 Առ որով Հռոմայեցւոց²³ նախ միահեծան Գայիոս Յուլիոս կայսր թագաւորեաց ամս Դ եւ ամիսս է: 15 Ոգոստոս²⁴ ամս ԾԶ եւ ամիս Զ:

16 ԶԵբրայեցւոց թագաւորութիւնն²⁵ նախ ի հեթանոսաց յութերորդ ամին²⁶ Ոգոստեայ²⁷ առնու Հերովդէս, որդի Անտիպատրոսի²⁸ Ասկաղոնացւոյ. որոյ զՀիւրկանոս սպանեալ՝ ոչ եւս²⁹ ըստ յաջորդութեան³⁰, այլ³¹ գծոծ ոմանց զվարդապետութիւնն³² բաժանէր:

17 Առ որով ծնեալ Տեառն եւ Փրկչին մերոյ³³ Յիսուսի Քրիստոսի՝ լնու մարգարէութիւնն Յակոբայ³⁴, թէ «Մի պակասեցէ իշխան Յուդայ³⁵, եւ մի՛ պետ յերանաց նորա՝ մինչեւ եկեսցէ այն, որոյ իւրն է թագաւորութիւն. եւ նա է՝ յոյս հեթանոսաց»³⁶: 18 Ծնանի Փրկչին մեր Տէր Քրիստոս ի քառասուն երկու³⁷ ամին Ոգոստեայ³⁸ թագաւորութեանն եւ յերեսուն երկու³⁹ ամի թագաւորութեանն⁴⁰ Հերովդէայ⁴¹, որդւոյ Անտիպատրոսի⁴², որ թագաւորեաց ամս ԼԷ. այլազգի⁴³:

19 Եւ զկնի սորա Արքեղաւոս որդի իւր՝ ամս Թ:

20 Հերովդէս Չորրորդապետ եղբայր Արքեղաւոսի ամս ԻԴ:

21 Ի հնգետասաներորդ ամին Տիբերեայ⁴⁴ եւ ի հնգետասան⁴⁵ Հերովդի գայ

1 A աստամար
2 ACO ի յարեհոս օ ի յանէս
3 BCODE աղեքսանդրոս
4 A աւծեալն
5 CE պարտեցան փի սպառեցան
6 BD յառաջնորդութեան d յաջորդութեան
7 O ֆահանայից
8 A աւծեալք
9 ABCODE սաղին
10 ACO կրին
11 A աղեքսանդրին C աղեքսանդրէին O աղեքսանդրին
12 ABCDE արիստարուլեա
13 BD հիւրկանայ
14 ABCODE պոմպիոս
15 ABD հռովմայեցւոց OE հոմայեցւոց
16 C ազգ
17 A ընդ հարկաւք եղեն
18 AB հռովմայեցւոց O հոմայեցւոց
19 ABCDO պոմպիոս
20 ABCO հիւրկանեա
21 ABCO գանթիպատրոս
22 C պաղեստինի
23 AB հռովմայեցւոց O հոմայեցւոց
24 AO ոգոստոս

25 BD թագաւորութիւն
26 ABDCO ամի C յԼ երորդ
27 A աւգոստեա BO օգոստեա C օգոստոսեա
28 ABOC անթիպատրոսի
29 BOD ոչ եւ od (ոչ եւ)ս
30 C ըստ աջորդութեան
31 A այլ
32 BD զվարդապետութիւն E զվերակացութիւնն
33 O մերոյ փրկչին
34 AB յակովբայ
35 BD յուդա
36 B նայէ (յոյս) փի նա է (յոյս)
* Ծննդ. ԽԹ 10
37 ABCODE ի ԽԲ
38 ABDE ոգոստեա CO օգոստեա T2 օգոստեայ
39 ABCOE յ ԼԲ
40 OB թագաւորութեան
41 ABC հերովդիայ O հրերովդէի
42 ACE անթիպատրայ O անթիպատրեայ
43 A այլազգի
44 A տիբերայ BO տիբերեայ
45 BD ի հնգետասան

Յիսուս ի Յորդանան առ Յովհաննէս¹ մկրտիլ ի նմանէ եւ անտի² սկիզբն առնէ աւետաւոր վարդապետութեանն³ իւրոյ արդեամբք⁴ եւ բանիւք: 22 Եւ յինն եւ տասներորդին⁵ Հերովդի եւ յինն եւ տասներորդն⁶ Տիբերեայ⁷ կայսեր Յիսուս, Աւծեալն Աստուծոյ, ըստ մարգարէութեանցն որ զնմանէ⁸ գայ⁹ ի չարչարանս:

23 Եւ զկնի¹⁰ Հերովդի Չորրորդապետի թագաւորէ Ազրիպպաս ամս Է.

Եւ¹¹ Ազրիպպաս նորին որդի ամս ԻԶ:

24 Առ սովաւ Երուսաղէմի վերջին աւերն ի Վեսպասիանոսէ¹² եւ ի Տիտոսէ:

25 Ի խաչելութենէ Փրկչին մերոյ, ի տասնեւինն¹³ ամէն¹⁴ Տիբերեայ¹⁵, մինչեւ ի Կոստանդիանոսի¹⁶ ժողովն ամք ՄՂԱ, որ թուին գայս ձեւ աւերինակի¹⁷.

Յետ Խաչելութեան Փրկչին նոյն ինքն Տիբեր ի վերայ ժԹ ամացն այլ եւս¹⁸ ամս Դ:

26 Գայիոս ամս Դ.

Կղաւղիոս¹⁹ ամս ԺԳ.

Ներոն ամս ԺԴ.

Վեսպասիանոս²⁰ ամս Ժ.

Տիտոս²¹ ամս Բ.

Դոմետիանոս ամս ԺԶ.

Ներուաս²² ամ Ա.

Տրայանոս²³ ամս ԺԹ.

Ադրիանոս²⁴ ամս ԻԱ.

Տիտոս Անտոնինոս ամս ԻԳ.

Աւրեղիոս²⁵ ամս ԺԹ.

Կոմոդոս ամս ԺԳ.

Եղիոս Պերտինաքս ամ Ա²⁶.

Սեւերիոս²⁷ ամս ԺԸ

Անտոնինոս առաջին ամս Դ.

Աղեքսանդրոս Մարեայ²⁸ ամս ԺԴ.

Մաքսիմիանոս²⁹ ամս Գ.

Գորգիանոս³⁰ ամս Զ.

Փիլիպպոս ամս Է.

Դեկոս ամս Ա³¹.

Գալոս ամս Բ.

Վաղերիանոս³² ամս ԺԵ.

Կղաւղիոս³³ ամս Բ.

Աւրեղիանոս³⁴ ամս Զ.

Տակիտոս³⁵ ամիսս Զ.

Փլորիանոս³⁶ աւուրս ԶԸ.

Պուրբոս ամս Զ.

Կարոս ամս Բ.

Դիոկղետիանոս³⁷ ամս Ի.

Կոստանդիանոսի³⁸ Քսանեմեակն, որ է առաջին խաղաղութիւն³⁹ Եկեղեցւոյ:

1 D յովանէս
2 ACOE անդի BD անդ
3 OD վարդապետութեան
4 B արդեամբք
5 A յինն եւ ժ Երորդին C յինն եւ ժ Երորդն OD յ Թ եւ ժ Երորդին
6 AC յինն եւ ժ Երորդն OD յ Թ եւ ժ Երորդն
7 AB տիբերայ CO տիբերեայ D տիբերա
8 A ըզնմանէ O ի նմանէ
9 D գա
10 A ըզկնի
11 BCDEO չիբ եւ d եւ
12 ABCOD ի վեսպիանոսէ E ի վեսպիանոսէ T2 վեսպասիանոսէ
13 ABCDOE ի ժԹ
14 BO ամին (A ի...ամէն)
15 A տիբերայ BDO տիբերա
16 A կոստանտիանոսի
17 A աւրինակի
18 A այդ եւս
19 A կղաւղիոս
20 ABCO վեսպիանոս

21 C տիտիանոս
22 A ներուաս
23 A տրաիանոս BCO տրայիանոս
24 OT1 անդրիանոս
25 AD աւրիղոս BCO օղիղոս O օրեղիոս
26 AVCDOE ամ մի
27 CO սեբիոս օ (սեբ)եթ(իոս) T1T2 Սեվերոս
28 ABCDO մարեայ
29 OD մաքսիմոս
30 T1T2 գորգիանոս
31 CE ամ մի OD ամ մէկ
32 ACE վաղեբասիանոս
33 A կղաւղիոս B կղեղիոս
34 A աւրիղիանոս B օրեղիանոս C օրիղիանոս
35 ABCDOET1 տատիկոս
36 B փլորեանոս CE փլորիանոս
37 A դիոկղետիանոս D դիոկղիտիանոս
38 AD կոստանտիանոսի BO կոստանդիանոս d (կոստանտիանոս)ի
39 ABCO խաղաղութեան

ԳԼՈՒԽ¹ Դ²

Յաղագս թագաւորաց Ասորեստանեայց³,
Մարաց եւ Պարսից⁴

1 Վասն երկուց⁵ որդւոցն Նոյի՝ Յաբեթի⁶ եւ Սեմայ⁷ նախկին Հատուցաք զբան, իսկ վասն ազգին Քամայ եւ որ⁸ ի նմանէ թագաւորք՝ սակաւ ինչ ասացեալ⁹ այլն կայ¹⁰ առաջի ասել:

2 Յետ ջրհեղեղին յերից արանց ընդ բնաւ իսկ տիեզերս ազգ մարդկան սերեցան, քանզի ի Յաբեթէ¹¹ Եւրոպէ¹² ամենայն, յեմաւոն¹³ լեռնէ մինչեւ յարեւմտեայ¹⁴ Ովկիանոս¹⁵ ասեն զազգացն բնակութիւն. եւ ի Քամայ՝ զԵգիպտոս եւ զԼիբէացւոց աշխարհն եւ եւս անդր յարեւմտեայ¹⁶ կողմանս: 3 Եւ ի Սեմայ¹⁷, որ երէց¹⁸ եղբայրն էր՝ զԱսորեստանեայց¹⁹ եւ զամենայն²⁰ կողմանս Արեւելից²¹: 4 Եւ զԲաբելոնի²² զառաջին շինուածն Նեբբոլթայ²³ Համարին Եբրայեցւոց Գիրք, եւ առաջին թագաւոր քան զամենեսեան զնա

ասեն լինել, զայս ձեւ աւրինակի, եթէ²⁴ «Քուշ ծնաւ զՆեբբոլթ²⁵», Քուշ եթէովպացի²⁶, որ ծնաւ զՆեբբոլթ²⁷, զորմէ Գիրն ասէ²⁸, եթէ «Նա սկսաւ լինել սկայ ի վերայ երկրի: 5 Եւ եղեւ սկիզբն թագաւորութեան Բաբելոն²⁹: 6 Եւ Որեդ³⁰ եւ Աքադ³¹ եւ Քաղանէ յերկրին³² Սենէար: 7 Յերկրէն յայնմանէ ել Ասուր եւ շինեաց զՆինուէ»³³, որ է առաջին քաղաք Ասորւոց³³, զոր շինեաց Ասուր, եւ էր յորդւոցն³⁴ Սեմայ, զորմէ ասացաք ունել զամենայն կողմանս Արեւելից:

8 Ասեն լինել որդի Սեմայ³⁵ զԵլամ³⁶ եւ զԱսուր եւ զԱրփաքսադ³⁷ եւ զԱրամ եւ զԼուդ³⁸: 9 Եւ զԵլամայ³⁹ լինին Ելամացիք⁴⁰, առաջին ազգ Պարսից, յորոց եւ Ելամայիս⁴¹ քաղաք շինէր⁴²: 10 Եւ յԱսուրայ⁴³ Ասորեստանեայք: 11 Եւ յԱրփաքսադայ⁴⁴ Արփաքսացիք⁴⁵, որ եւ Քաղդէացիք կոչեցան: 12 Եւ յԱրամայ⁴⁶ Արամա-

1 ABCO չիբ գլուխ
2 ABCO (գլուխ) Ը փխ Դ (գլուխ) Ե փխ Դ
3 BCDO ասորոց ասորոց
4 BCDO Պարսից եւ Մարաց
5 BCDO Բ
6 ABCOD յեփեթի d (յ)ա(փեթի)
7 ABCO սեմա
8 O որ
9 BD ասացեալ O ասացալ
10 CE կայս կա d կայ
11 ACO յեթեթէ ED յեփեթէ
12 ACODE երովպէ D Լրոպ
13 ABCODE յեմաւովն
14 ABCODE յարեւմտեա
15 C յովկիանոս
16 AC յարեւմտեա O յարեւմլտեայ
17 BD եւ սեմա չիբ ի (սեմայ)
18 CO Էրէց
19 ABD OE զասորեստանեայց
20 T₁ յամենայն
21 BD յարեւելից
22 A զբաբիղովնի C զբաբիլոնի T₁ զբաբելովնի B զբաբիլովնի
23 BD նեբբոլթա

24 A եթե
25 CO զնեբբոլթ
* Նօնօ. Ժ 8
26 ACO եթեովպացի
27 ACO զնեբբոլթ
* Նօնօ. Ժ 8
28 ACOE զորմէ ասէ գիր BD զորմէ գիր (չիբ ասէ) d ասէ
29 A բաբելոնի CO բաբելովն
30 ABCDE ուրեդ O ուրէդ
31 ABCO աքադ
32 ABCO յերկրին
* Նօնօ. Ժ 8-11
33 C ասորոց
34 B յորդւոց C յորդւոցն
35 BD սեմա
36 AC զելամ
37 CE զարփաքսադ
38 AO զղուդ C զղուք
39 AO յելամայ
40 AC եղեմացիք BD եղեմացիք
41 B ելիմայիս ACO եղիմայիս
42 O շինէ
43 D յասուր
44 B յարփաքսադ D յարփաքսադ O յարփաքսադայ
45 ACE արփաքսացիք
46 BD յարամա

ցիք, որ եւ Ասորիք անուանին¹: 13 եւ ի
Լուդայ՝ Լուդացիք²: 14 եւ Ասուր շինէ
զՆինուէ քաղաք, զոր երկրորդ շինէ Նի-
նոս արքայ Ասորեստանեայց³ եւ յիւր ա-
նուն անուանէ Նինուէ⁴:

15 ԶՆինոսս զայս ասեն յորդւոցն Քա-
մայ լինել, վեցերորդ ի Նեբրովթայ⁵, որ ա-
ռաջին թագաւոր Ասորեստանեայց⁶ առ
Աբրահամու եկաց ամենայն Ասիացւոց⁷
բաց ի Հնդկաց՝ ամս ԾԲ:

16 Յետոյ Շամիրամ կին նորա՝ ամս
ԽԲ⁸.

Զամեսէ, որ եւ Նինուաս՝ ամս ԼԸ⁹.

Արիոս ամս Լ.

Արայլիոս ամս Խ.

Քսերքսէս, որ եւ Բաղիոս՝ ամս Լ.

Արամիթրէս ամս ԼԸ.

Բելիքոս¹⁰ ամս Լ¹¹.

Սպերոս ամս Ի.

Մամեղոս ամս Լ.

Սպարեթոս ամս Խ¹².

Ասկակաղէս ամս Խ¹³.

Ամիւնդէս ամս ԽԵ¹⁴.

Բելիքոս միւս ամս ԼԵ¹⁵.

Բարեարոս¹⁶ ամս Լ.

Ղաբեղէս¹⁷ ամս ԼԲ.

Մոսարէս ամս Ժ¹⁸.

Ղամբարէս ամս Լ.

Պաննիաս ամս ԽԵ.

Սոսարմաս ամս ԺԹ.

Միթրէոս¹⁹ ամս ԻԷ.

Տեւտամոս ամս ԼԲ²⁰:

17 Առ սովաւ Իլիոն²¹ քաղաք առաւ:

18 Տեւտէոս²² ամս Խ.

Թիւնեւս²³ ամս Լ.

Դերկիոս ամս Խ.

Եպաղմէս ամս ԼԸ.

Ղաւոսթենէս ամս ԽԵ.

Պերեդեստէս²⁴ ամս Լ.

Ոփրատ²⁵ ամս ԼԲ.

Ոփրատանէս²⁶ ամս Ծ.

Ակոազանէս ամս ԽԲ.

Սարդանապալլոս ամս Ի:

19 Մինչեւ ցսա թագաւորք Ասորես-
տանեայց²⁷ թագաւորեցին ամենայն Արե-
ւելից եւ մասին ինչ²⁸ Հիւսիսոյ²⁹ եւ Հարա-
ւոյ եւ Արեւմտից, եւ եղեն բռնակալուք եւ
զաւրաւորք³⁰ յոյժ մինչեւ ցթոնոս Կոնկո-
ռելոս³¹, որ յունարէն կոչեն³² զանուն նո-
րա Սարդանապալլոս³³, որ մատնեալ ի
պարտութիւն ի Վարբակայ Մարէ³⁴ եւ ի

1 D անւանին
2 ABD ի դուդա դուդացիք CO ի դուդայ դուդացիք
3 ABDEO ասորեստանեայց
4 D ցինուէ
5 A վեցերորդն յեփրովթայ BCD վեցերորդն յեփրով-
թա
6 ABOE ասորեստանեայց
7 AE ասիացոց
8 ABCOE ամս ԾԲ
9 ABDCO ամս ԼԲ
10 AB մաֆաղէոս CO մաղաֆէոս
11 B ամս Զ T₁ ամս 10
12 ACE ապերեթոս BOD չիֆ սպարեթոս ամս Խ d ա-
պերեթոս ամս Խ T₁ սպարեթոս ամս 3
13 T₁ ամս 20
14 ABDCO ամս ԽԷ T₁ ամս Ժ T₂ ԽԷ (էջ 26, ծն. 3, ձեռ. C
ԽԷ, փոխանակ ԽԵ)
15 ADE քելեֆոս ամս ԻԵ CO Մելեֆոս միւս ԻԵ B
մելեֆոս ԻԷ T₁ ամս 35
16 CO քարեարոս T₁ քարեսարոս

17 AC դաբիդէս
18 AC ամս Ի T₁ Մուարէս
19 ABED միւթրէոս
20 A տեւտամոս T₁ ամս 51
21 O իլոն o իլիոն
22 ABCODE տեւտէս
23 B թիւնեւս C թիւն եւս
24 ABCD պերդիեստէս
25 ABCD ոփրատիս E ոփրատիսայ O ոփրատրիսայ
26 ABD ոփիտանէս O ոփի տանէս C ոփրիտանէս
27 AOE ասորեստանեայց
28 C մինչ
29 AC հիւստոյ
30 T₁ չիֆ եւ գորաւորք
31 ABCDE կոնկոռիլոս O կոնկոռիլոս
32 T₂ կոչի զանուն A նորա CO T₁T₂ չիֆ զանուն նորա
33 AC սարդանապալլոս B սարդանապալլոս O սան-
դանապալլոս
34 AD ի վարբակայմարէ BE ի վարբակամարէ O ի
վարբակայ մարէ

Բեկեսիոսէ՞ն՝ ինքն զանձն իւր՝ ի հուր մատնեաց:

20 ԶԱսորեստանեայց՝ զիշխանութիւնն՝ Վարբակայ՝ բարձեալ՝ զԲեկեսիոս՝ կացոյց՝ արքայ Բաբելացոց, եւ ինքն ի Մարս փոխեաց զԱսորեստանեայց՝ իշխանութիւնն՝, որ ձգեցաւ զայսչափ՝ ժամանակս՝ թուեալ՝ զայս ձեւ աւրինակի:

Թագաւորեաց՝ ամենայն Արեւելից Վարբակէս Մար՝ ամս ԻԸ:

Մաղակէս՝ ամս Ի.

Տարմոս՝ ամս 14 Լ.

Հակաղիմոս՝ ամս Լ.

Դերկէս՝ ամս ԾԴ.

Փրաւորտէս ամս ԻԴ՝.

Կուարկսարէս՝ ամս ԼԲ.

Աժդահակ ամս ԼԸ, զոր ընկեցեալ Կիւրոսի՝ եբարձ զիշխանութիւնն Մարաց. եւ ոչ միայն զՄարաց, այլ՝ եւ զՔաղղէացոց եւ զԲաբելոնի՝: 21 Սոյնպէս՝ եւ

զԿրեսոս՝ սպանեալ Կիւրոսի՝ եբարձ զիշխանութիւնն՝ Լիւզացոց:

22 Եւ թագաւորեաց Կիւրոս ամս Լ.

Կամբիւտոս ամս Ը.

Դարեհ Վեշտասպայ՝ ամս ԼԶ.

Քսերքսէս՝ ամս ԽԱ.

Արտաշէս՝ Երկայնաբազուկ ամս Խ.

Դարեհ Հարճորդի՝ ամս ԺԹ.

Արտաշէս ամս ԽՃ.

Արտաշէս՝, որ եւ Ուլքոս՝ ամս ԻԶ

Արշեղ Ուլքոսայ՝ ամս Դ.

Դարեհ Արշեսայ՝ ամս Զ.

Զսա սպանեալ Աղեքսանդրի Մակեդոնացոյ՝ Փիլիպպեայ՝ եւ՝ միանգամայն Պարսից եւ Ասորեստանեայց՝ թագաւորութեանցն՝ տիրեաց ամս Զ:

23 Յետ սորա վախճանին՝ ի բազումս անկաւ իշխանութիւնն՝, որպէս յառաջագոյն իսկ ասացաք, եւ ամենեցուն տէրութիւն՝ ի Մակեդոնացոց՝ անուանէր՝ ա-

1 T1 ի բելիսիոսէ
2 ABC T1T2 չիբ իւր
3 ABO գասորեստանեաց
4 BOD զիշխանութիւնն d (զիշխանութիւնն)
5 BO վարբակայ D վարկարայ d վարբակ
6 O գրեկեսիոս
7 OBD կացուցանէ
8 ABO գասորեստանեաց
9 BO իշխանութիւն
10 B այսչափ
11 O թվեալ
12 O թագաւորեալ
13 C մաղակայ
14 ABDO T1 չիբ տարմոս ամս Լ, o տարմոս ամս լ
15 A հակաղիմոս BCEOD չիբ հակաղիմոս ամս լ d հակաղիմոս ամս լ
16 A դերկոս BD դեկոս O դեկէս o (դե)ր(կէս)
17 ABCE ԽԴ OD Խ եւ Դ
18 CE կուարկսարէս
19 A այլ
20 A գրաբիղովնն BD գրաբելովն OE գրաբելովնի C գրաբիղովնի
21 A նոյնպէս

22 ABDECO գկրասոս
23 BD զիշխանութիւն
24 BDO վեշտասպայ
25 AE քսերքսէս
26 ABDEO արտաշէղ երկայնաբազուկ
27 T1T2 հարճորդի
28 A արտաշէղ BCDOE չիբ արտաշէս ամս Խ d (արտաշէս) ամս Խ
29 ADEO Արտաշէղ (որ եւ ուլքով)
30 ACE արշէղ ուլքոսայ O արտաշէղ Ուլքոսայ o արշէղ T1T2 Արտաշէս ուլքոսայ փիւ Արշէղ Ուլքոսայ
31 AE Դարեհ արշեսայ BD արշեսայ C արշեղայ O արշեղայ (C ձեռագրում շփոթմունք կայ՝ քսերքսէս ամս Խա. արտաշէղ, որ եւ ուլքոս ամս ԽԶ. Դարեհ հարճորդի ամս ԺԹ. արտաշէղ երկայնաբազուկ ամս Խ. արշէղ ուլքոսայ ամս Դ. Դարեհ արշեղայ ամս Զ): (Հմմտ. T2, էջ 28, Ծն. 2)
32 ABD աղեքսանդր CEO աղեքսանդր ABCEO մակեդոնացոց D մակեդոնացոց
33 BCDEO փիլիպպեայ T1 փիլիպպայ [որդոյ]
34 T1T2 չիբ եւ
35 ABDEO ասորեստանեաց
36 ACE թագաւորութեանն D թագաւորութեան
37 O վաղմանին
38 BD իշխանութիւն
39 A տերութիւն
40 ABCD ի մակեդոնացոց
41 D անուանէր

նուն: 24 Թագաւորէ Եգիպտոսի¹ Պտղոմէոս Ղազոսեայ², եւ Բաբելոնի³ եւ Ասորեստանի եւ ամենայն Պարսից՝ Սելեւկոս Նիկանովր. իսկ Ասիացւոց եւ Ասորւոց⁴ թագաւորեն Անտիգոնոս եւ Դեմետրիոս⁵ նորին որդի, որում Պաշարիչ⁶ անուն կոչեցաւ յորջորջանաց⁷: 25 Եւ պատերազմին ընդ միմեանս Սելեւկոս եւ Դեմետրիոս⁸ ի վերայ Ասորւոց⁹: 26 Յայնժամ գայր Հասանէր Պտղոմէոս առաջին, որ եւ Ղազոսեայ¹⁰ արքայ¹¹ Եգիպտացւոց¹² ի Հին Գազայ¹³ եւ ի մարտ պատերազմի¹⁴ գումարէր ընդ Դեմետրի Անտիգոնեայ¹⁵, եւ յաղթէր եւ թագաւոր զՍելեւկոս¹⁶ կացուցանէր Ասորւոց¹⁷ եւ Բաբելոնի¹⁸ եւ վերնոց կողմանցն եւ Պարսից:

27 Իսկ Պարսք եւ Պարթեւք եւ ամենայն Արեւելեայք¹⁹ ոչ կամէին²⁰ մտանել ընդ ծառայութեամբ²¹ Մակեդոնացւոց²²: 28 Բայց Սելեւկոս²³ զաւրաւք բազմաւք²⁴ չոգաւ ի մէջ նոցա, ետ պատերազմունս եւ

յաղթեաց. եւ անտի²⁵ կոչէր Նիկանովր, որ է յաղթող²⁶ եւ թագաւորէր ամս ԼԱ եւ կեայր ընդ ամենայն՝ ամս ՀԵ²⁷:

29 Զսա պայագատէր սորին որդի Անտիոքոս²⁸, որ կոչեցաւն Սովտեր²⁹ յԱպամայ, որ ելեալ ի Պարսկաստանէ. կեցեալ ամս ԿԴ եւ թագաւորեալ ամս ԺԹ³⁰:

30 Յետ սորա յաջորդէ զիշխանութիւնն³¹ Անտիոքոս³², որ կոչեցաւ Թէոս³³ տիրեալ ամս ԺԵ³⁴:

31 Եւ եղեւ ի ԺԱ ամին³⁵ սորա եւ ի Կ ամի զկնի վախճանին³⁶ Աղեքսանդրի ապստամբեցին³⁷ Պարթեւք ի ծառայութենէ Մակեդոնացւոց³⁸, եւ թագաւորէ ի վերայ նոցա³⁹ Արշակ Քաջ ի Բահլ շահաստանի յերկրին⁴⁰ Քուշանաց, եւ թափէ զամենայն կողմանս Արեւելից եւ տայ⁴¹ պատերազմ սաստիկ յոյժ⁴²: 32 Հայածէ եւ⁴³ ի Բաբելոնէ⁴⁴ զՄակեդոնացւոց⁴⁵ իշխանութիւնն⁴⁶ եւ թագաւորէ ընդ ամենայն ամս ԾԷ:

33 Եւ յետ նորա որդի նորա Արտաշէս⁴⁷ ամս ԼԱ.

1 A եգիպտոսի
 2 ABCO դագոսեա
 3 A բաբիլոնի BDE բաբելոնի
 4 ABCD ասորոց
 5 AD Բ գիմոս եւ դեմետրէ BCEO գիմոս եւ դեմետրէ O չիբ (գիմոս)
 6 B պաշարիչ
 7 ABCDEO յորջորջանաց
 8 AE սելեւկոս A դեմետրէ C դեմետրի BDE դեմետրէ
 9 D ասորոց
 10 ABDE դագոսեա
 11 D արբա
 12 A եգիպտոսի a եգիպտացոց CET₁ եգիպտոսի
 13 D գազա
 14 ABCDO պատերազմին
 15 ABDE անտիգոնեա
 16 ABCDEO սելեւկոս
 17 C ասորոց
 18 A բաբիլոնի BCDEO բաբելոնի
 19 BD արեւելեայք d արեւելեայք
 20 A ոչ կամեն
 21 D ծառայութեամբ
 22 ABCDO մակեդոնացւոց
 23 ABCDEO սելեւկոս
 24 A զաւրաւք բազմաւք

25 ACE անդի
 26 A յաղթող DE յաղթող
 27 CE ամս ՀԵ
 28 ABCDE անտիոքոս
 29 CDEO սովտեր
 30 CO ամս Ժ
 31 BDO զիշխանութիւնն
 32 ABDE անտիոքոս
 33 O Թիոս
 34 CO չիբ յետ սորա յաջորդէ զիշխանութիւնն անտիոքոս, որ կոչեցաւ Թէոս՝ տիրեալ ամս ԺԵ
 35 ABCDEO ամի
 36 BDO վախճանին
 37 A ապստամբեցին
 38 ABCDE մակեդոնացւոց
 39 AD նորա
 40 ABCDEO յերկրին
 41 BCD տա
 42 A ոյժ
 43 BDEOT₁ չիբ եւ
 44 A ի բաբելոնի B ի բաբելոնի
 45 BE մակեդոնացւոց
 46 B իշխանութիւն
 47 ABDCEO արտաշէս

եւ յետ սորա թագաւորէ սորին որդի Արշակ, որ կոչեցաւ Մեծ:

34 Ի վերայ սորա եկեալ Դեմետրիոս¹ արքայ² Մակեդոնացւոց³ ի Բաբելոն⁴ եւ պարտեալ ի գերութիւն ըմբռնեցաւ ի նմին Արշակայ⁵, զոր առեալ տարաւ ի Պարթեւս, ուստի եւ Սեպերիթէսն⁶ կոչեցաւ, քանզի գերի չոգաւ եւ յերկաթս⁷ կապեալ կայր ի պահեստի⁸: 35 Էր Դեմետրի եղբայր կրտսեր, որ կոչէր Անտիոքոս⁹, ի Սիդէ¹⁰ քաղաքի սնեալ, որ յայն սակս¹¹ Սիդէացի¹² կոչեցաւ: 36 Իմացաւ, թէ¹³ եղբայրն ի կալանս է¹⁴, գնայր ի Սիդէ¹⁵ քաղաքէ եւ գայր ունէր զԱսորիս: 37 Սա նուաճէր¹⁶ զՀրէայս¹⁷ ընդ ձեռամս եւ¹⁸ ի պաշարմանէն զպարիսպ քաղաքին երուսաղէմի քակէր եւ զընտիր ընտիրս ի նոցանէ կոտորէր:

38 Իսկ արքայն Պարթեւաց Արշակ Մեծ երկոտասան¹⁹ բիւրովք գայր Հասանէր. եւ սա խար կամէր գործել. արձակէր զեղբայր իւր զԴեմետրիոս²⁰, որ ի գերութեան էր, բայց Անտիոքոս²¹, քանզի ձմեռն եկեալ Հասեալ էր, յանձուկ²² տեղիսն եկեալ ի

վերայ Արշակայ²³ զաւրացն՝ սաստկացուցանէր զպատերազմն. եւ խոցեալ անկանէր եւ մեռանէր, որոյ Լէ ամ էր ի ծննդեանէ²⁴: 39 Իսկ զնորին որդի զՍելեւկոս, որ եկեալ էր զՀետ Հաւրն, կալեալ Արշակայ տանէր²⁵ գերի եւ թագաւորաբար պահէր:

40 Յայնմ ժամանակի Արշակ Մեծ թոռն Արշակայ Քաջի թագաւորեցոյց զեղբայր իւր զՎաղարշակ ի վերայ աշխարհիս Հայոց: 41 Թողու ի նա եւ զամենայն աշխարհս արեւմտից, որ ընդ ձեռամբ նորա իշխանութեանն էին²⁶ հնազանդեալք, եւ ինքն չուեալ գնաց ի Բա՛հլ²⁷:

42 Արդ այսպէս զատուցեալ երեւին երկու²⁸ ցեղքն թագաւորութեանց²⁹ Պարսիցն եւ Հայոցն³⁰:

43 Արշակ Քաջ՝ նախնեաց երկուց ցեղից, թագաւորեցելոյ³¹ Պահլաւկանին³² եւ Արշակունւոյն³³, ամենայն քաջութեամբ թագաւորեաց ամս Ծէ. յետ որոյ որդին զատուցեալք թագաւորք Պարսից³⁴.

Արշակ Մեծ ամս ԾԲ³⁵.

Արշական ամս Լ³⁶.

Արշանակ ամս ԼԲ.

Արտաշէս³⁷ ամս Ի.

Արշաւիր ամս ԽԶ.

Արտաշէս ամս ԼԱ.

1 A դեմէտր BCDEO դեմետր
2 D արթա
3 ABE մակեդոնացւոց C մակեդոնացւոց
4 A ի բաբելոն BCDEO ի բաբելոն
5 BCD արշակա
6 ABCDE սիրիպիդէսն O սիպիրիդէս
7 B երկաթս
8 O պաղէստիմէ o ի պահեստի
9 ABCO անտոքոս
10 O ի սիդէս C ի սիդէ
11 B որ սակս այնր չի՛ր յայն
12 ABCD նիդէացի
13 AE եթե
14 O ի կապանսն է T2 ի կալանս է
15 O ի սեդէ
16 BDO նուաճեալ էր
17 A գիրեայս
18 CDEO չի՛ր եւ d եւ
19 ABCE ժԲ O ԲԺ ան բիրոք
20 A գդեմետրոս
21 ABCD անտոքոս
22 ABCD յանձուկ

23 BD արշակա
24 AB ի ծննդեանն CDEO ի ծննդեանն
25 BD տանէ o տանէր
26 A եին
27 A ի բաղ
28 ACDEO Բ
29 ADEO թագաւորութեանցն
30 BDO պարսից եւ հայոց
31 O թագաւորելոյ
32 ABO պահլաւկանին
33 ABCO արշակունոյն
34 BDO T1 չի՛ր յետ որոյ որդին զատուցեալք թագաւորք պարսից o յետ որոյ որդին զատուցեալք թագաւորք պարսից
35 BDO T1 չի՛ր արշակ մեծ ամս ԾԲ o արշակ մեծ ամս ԾԲ
36 ABC ամս Լ T2 չի՛ր ամս
37 BEO արտաշէտ

Դարեհ ամս Լ.
 Արշակ ամս ԺԲ.
 Արտաշէս ամս Ի¹.
 Պերոզ ամս Լ Գ.
 Վաղարշակ ամս Ծ.
 Արտաւան ամս ԼԶ:

44 Զսա սպանեալ Ստահրացւոյն² Արտաշրի, որդւոյ Սասանայ³ եբարձ⁴ զտէրութիւնն⁵ Պահլաւկաց յերկրորդ ամին Փիլիպպեայ⁶ թագաւորին Հռոմայ⁷: 45 Աստանաւր⁸ դադարէ թագաւորութիւնն⁹ Պարթեւաց յազգէն Պահլաւկաց¹⁰ սկսեալ¹¹ յԼ ամի¹² թագաւորութեան¹³ Փիլադելփոս¹⁴ Պտղոմէոսի¹⁵, կալեալ սոցա ընդ ամենայն ամս ՆԾԷ:

46 Յետ որոյ նուաճեալ Ստահրացւոցն Արտաշրի¹⁶ որդւոյն¹⁷ Սասանայ զամենայն Արիս եւ զԱնարիս եւ զբազումս ի նոյն ազգէ թագաւորութեանն¹⁸ Պարթեւաց եւ Պահլաւկաց¹⁹ թագաւորէ ինքն. եւ յետ նորա պայազատք նորին զնոյն ձեւ աւրինակի²⁰:

ԳԼՈՒԽ²¹ Ե²²

Յաղագս թագաւորաց Հայոց
 Արշակունեաց²³

1 Բայց մեք անդրէն ի կարգն առաջին դարձցուք:

2 Որպէս ասացաք, յետ Կ ամի մահուանն Աղեքսանդրի²⁴ թագաւորէ ի վերայ Պարթեւաց Արշակ Քաջ ի քաղաքին, որ կոչի Բահլ²⁵ Առաւատին²⁶ յերկրին Քուշանաց: 3 Եւ յետ սորա որդի²⁷ սորա²⁸ Արտաշէս²⁹ ամս ԼԱ: 4 Զսա պայազատէ սորին որդի³⁰ Արշակ, որ կոչի Մեծ³¹, եւ տիրէ երրորդ մասին աշխարհի, որպէս յիրականաց պատմութեանց Հերովդոտեայ³² է ուսանել ի չորրորդէն, որ յաղագս բաժանելոյ զբոլոր երկիր յերիս մասունս, եւ կոչել զոմն Եւրոպէ³³, եւ³⁴ զոմն՝ Լիբիա³⁵, եւ զոմն՝ Ասիա³⁶, որում եւ տիրեաց Արշակ:

5 Եւ ի ժամանակին յայնմիկ թագաւորեցուցանէ զՎաղարշակ՝ զեղբայր իւր մերոյ աշխարհիս՝ զՏիւսիսի³⁷ եւ զարեւմուտս³⁸ տալով նմա սահմանս³⁹:

6 Որ ի թագաւորելն միաբանէ զաւերս⁴⁰ բազումս Հայոց⁴¹ մաւտ⁴² յԱրմաւիրն

1 D չի՞ ամս Ի d ամս Ի
 2 ACO ստահրացւոյն B ստրիացւոյն
 3 B սասանա
 4 O եւ (երարձ)
 5 BDO գտէրութիւն
 6 ABCDE փիլիպպեայ
 7 ABO հռովմայ C հռոմայ
 8 A աստանաւր
 9 O թագաւորութիւն
 10 AD պահլաւկանաց CO պահլաւկանաց BE պահլաւկանաց
 11 ABCDE սկսեալ
 12 AC յերեսուն ամի E L (ամի)
 13 AC թագաւորութեանն
 14 ABCDO փիլիդելփոս
 15 O պտղոմէոսի
 16 BDOT₁ չի՞ արտաշրի d արտաշրի
 17 AC որդւոյ
 18 BDO թագաւորութեան
 19 A պահլկաց CDO պահլկաց
 20 AD աւրինակի

21 ABCO չի՞ գլուխ
 22 A (գլուխ) Թ փխ (գլուխ) Ե O (գլուխ) Զ փխ (գլուխ) Ե
 23 DEO եւ (արշակունեաց)
 24 DE աղէֆանդրի
 25 A բահլ
 26 D բահլ առաւատ d (բահլ առաւատ)ին
 27 D որդին
 28 B սորին
 29 ABE արտաշէս
 30 B որդի սորին
 31 BD արշակ մեծ BD չի՞ որ կոչի d որ կոչի
 32 AE հերովդոտեայ D հերովդոտիայ
 33 ABDE բովպէ CO բովպէ
 34 T₁T₂ չի՞ եւ
 35 CDE լիբիայ
 36 E ասիայ
 37 AC զհիւսիսի D զհիւսիսի E զհիւսուսի
 38 C զարեւմուտ
 39 ACDE սահման
 40 A զաւերս D զաւերս d զօրս
 41 ABCDEO բազումս հայոց T₂ ի Հայոց
 42 T₂ մօտ

բլուր եւ չուեալ հասանէ ի սահմանս
 Խաղտեաց¹. պատերազմի ընդ Մորփոլի-
 կայ², որ բռնացեալ ունէր զսահմանս³ Մա-
 ժաքայ եւ Պոնտոսի⁴: 7 Եւ պատահեն⁵ մի-
 մեանց առ բարձրաւանդակ քարազագաթն
 բլրին Կողոնիոյ⁶: 8 Եւ մեռանի Մորփոլի⁷
 ի ձեռն քաջացն, որ յազգէն Սենեքերի-
 մայ⁸ եւ որ ի տոհմէն Հայկայ: 9 Եւ
 զաւրքն⁹ փախստեայ¹⁰ եղեալ՝ երկիրն¹¹
 նուաճի¹² ընդ ձեռամբ¹³ Վաղարշակայ¹⁴,
 եւ Մակեդոնացւոցն¹⁵ դադարէ դռն:

10 Եւ թագաւորն չուեալ ի Մծբին¹⁶
 յաւրինէ գտուն թագաւորութեանն¹⁷ իւ-
 րոյ: 11 Եւ զկոչեցեալն ի Հրէից Բագարատ
 պատուէ՝ գտանուտէրական¹⁸ պատիւն¹⁹
 ազգին պարգեւելով. եւ թագադիր թագա-
 ւորին լինէր այլ²⁰ եւ ասպետ, եւ առանց
 ոսկոյ²¹ եւ ականց զկրտսեր²² մարգարիտն
 երեքտակեան²³ վարսակալ ածեալ²⁴, յոր-
 ժամ յարքունիս եւ ի տուն²⁵ թագաւորին²⁶

չըջիցի: 12 Եւ զգեցուցանողս²⁷ զձեռէս ի
 զաւակէ Քանանացւոց եւ Քանիդայ²⁸, որ
 ի ժամանակս Յեսուայ ի Քանանացւոց
 փախուցեալ եկին²⁹ ի Հայս. եւ անուն կոչէ
 ազգին Գնթունիս: 13 Եւ թիկնապահս³⁰
 իւր զինու Տանդերձ ի զաւակէ Խոռայ³¹
 Հայկազնոյ³² զՄաղխազ³³ ոմն բարի, այր
 ուժեղ եւ սրտեայ³⁴. եւ անուն ազգին
 զնախնականն³⁵ պահէ զԽոռայ: 14 Իսկ
 զԳատն³⁶, որ ի զաւակէ³⁷ Գառնկայ³⁸, որ ի
 Գեղամայ՝ ի վերայ որսոց արքունական
 կարգէ, որոյ որդի եղեալ Վարաժ³⁹ յա-
 նունս⁴⁰ նորա անուանի⁴¹ ազգն Վարաժնու-
 նիք: 15 Եւ զԳաբաղ ոմն՝ ի վերայ կուտից,
 եւ զԱբէլ՝ սպասարար եւ գահաւոր. եւ
 շէնս պարգեւէ նոցա, յորոց⁴² անուն կոչի
 նախարարութիւն⁴³ Աբէղեան⁴⁴ եւ Գաբե-
 դեան⁴⁵: 16 Եւ զԱրծրունիսդ, որք⁴⁶ զար-
 ծուիս⁴⁷ առաջի նորա կրէին⁴⁸: 17 Եւ
 զԳնունիսդ⁴⁹, որք զարժանիս թագաւորին
 պատրաստէին⁵⁰ զըմպելիս⁵¹:

1 O խախտեաց
 2 B մորփիլիկեայ
 3 A գահմանսն
 4 B պոնդոսի
 5 O պատահէն
 6 ACO կողոնիա
 7 ACO ի մորփոլիոն B մորփիլիկսն
 8 O սենէֆէրիմայ
 9 T₂ գորն B գորն
 10 ACO փախստեա D փախըստեա
 11 BD երկիր d (երկիր)ն
 12 ABCDEO նուանեալ
 13 O ընդ ձեռամբն
 14 D վաղարշակա
 15 AB մակեդովնացւոցն D մակեդովնացւոց T₂
 մակեդոնացւոցն
 16 DO ի մծբին
 17 BDO թագաւորութեան d (թագաւորութեան)ն
 18 ACEO գտանուտերական
 19 O պատիւ D պատւէ
 20 A այլ եւ
 21 DO ոսկոյ
 22 ACO զկրտսեր
 23 T₂ չիֆ երեքտակեան
 24 T₂ ածել
 25 AO ի տան D ի տուն չիֆ T₁ ի տան
 26 BD թագաւորի

27 A զգեցուցանալով CO զգեցուցանող
 28 B քանիդեա C քանիդեայ
 29 O եկն
 30 C (եւ) ի (թիկնապահս)
 31 B խոռա C գիտոռա
 32 AC հայկազնոյ
 33 ABCO գմախազ
 34 ABC սրտեա
 35 ADO գնախնական CE գնախնեացն
 36 ABCO գղատ D դատ d (դատ)
 37 ABO որ (ի գաւակէ) C որ ի գաւակէն T₂ չիֆ որ D
 որ գաւակէ d (որ) ի (գաւակէ)
 38 D գառնկա
 39 T₂ Վարժ
 40 C անուն
 41 D անունի
 42 B որոց
 43 ADEO T₁ չիֆ եւ T₂ (կոչի) եւ (նախարարութիւն)
 44 ACEO արեղեան BD արեղեան d արեղեան
 45 B գաբելեան
 46 O որ
 47 ABCDE զարծուիսդ O զարծուիսդ d (զարծ)ր(ու)-
 ն(իսդ)
 48 A կրեին
 49 BD գնունիսդ
 50 A պատրաստեին
 51 O զըմպելիս C զմբելիս

18 Եւ են այս երկու տունքս¹ ի գաւա-
կէ² Սենեքերիմայ³, Արծրունիք եւ Գնու-
նիք:

19 Եւ Սպանդունիսդ՝ ի վերայ⁴ գենա-
րանացն. եւ զՀաւունիսդ՝ բազէակիրս⁵. եւ
զԶիւնականս⁶ ընդ⁷ ամարանոցաց պա-
հակա եւ ձիւնակիրս:

20 Եւ երկրորդ թագաւորութեանն լինել
ի գաւակէ Աժդահակայ⁸ Մարաց թագաւո-
րին, որ այժմ Մուրացան⁹ կոչին. քանզի ա-
սի Մարացւոյն տէր: 21 Եւ թողու ի վերայ
նորա զամենայն շէնսն, որ ի գերութենէն
Մարաց: 22 Եւ արեւելեան կողմնակալս¹⁰
բիւրաւորս՝ գերկուս ի ցեղից տանց նահա-
պետութեանց, զՍիսականն եւ որ ի տանէն
Կադմեայ¹¹: 23 Եւ յարեւելեան ի հիւսիսոյ¹²
կողմանէն կարգէ կողմնակալ¹³ զԱռան առ
Կուր¹⁴ գետով, որ հատանէ զղաշտն մեծ:
24 Զի ի Սիսակայ ցեղէն¹⁵ էր գունդն, որ
ժառանգեաց զղաշտն Աղուանից եւ զլեռ-
նակողմն նորին դաշտի, ի գետոյն Երաս-
խայ մինչեւ ցամուրն Հունարակերտ¹⁶. եւ
աշխարհն յանուն նահապետին նոցա ա-
նուանեցան Աղուանք. զի աղու ձայնէին¹⁷
զնա¹⁸ վասն քաղցրութեան բարուցն: 25 Եւ
ի սորա ծննդոց¹⁹ այս Առան անուանի եւ

քաջ՝ կարգեցաւ բիւրաւոր կողմնակալ²⁰ ի
Վաղարշակայ²¹: 26 Ի սորա²² ծննդոց²³ սե-
րեցան ազգք²⁴ Ուտէացւոց եւ Գարգա-
նացւոց եւ²⁵ Մովզէացւոց²⁶ եւ Գարգարաց-
ւոց:

27 Իսկ Գուշարայ²⁷, որ յորդուցն²⁸ Շա-
րայի, ժառանգեաց զլեւոն²⁹ Մթին, որ է
Կանգարք, եւ կէս մասին³⁰ Զաւախաց,
զԿողբ եւ զԾոփ եւ զԶորն մինչեւ ցա-
մուրն Հունարակերտ³¹: 28 Բայց զտէրու-
թիւնն³² Աշոցաց եւ Տաշրայ կարգէ ի գա-
ւակէ Գուշարայ³³ Հայկազնոյ³⁴: 29 Իսկ
ընդգէմ լերինն Կովկասայ կողմնակալ³⁵
հիւսիսոյ³⁶ կարգէ զմեծ եւ զհզաւր³⁷ ազգն,
եւ նահապետութեան անուն կարգայ³⁸
Բդեաշխ³⁹ Գուգարացւոց, որ ելեալ ի գա-
ւակէ Միհրդատայ⁴⁰, Դարեհի նախարարի,
թողեալ իշխան ի վերայ գերւոյն⁴¹ Իվե-
րիացւոց⁴² ազգին, զոր⁴³ էած⁴⁴ Նաբուգո-
դոնոսոր: 30 Զի Նաբուգոդոնոսոր ուժգ-
նագոյն⁴⁵ քան զԵրակլէս⁴⁶ ի Լիբէացւոց⁴⁷

1 ABCDEO տունս T1 Բ տունս
2 AO ի գաւակէ E ի գաւակէն
3 B սենեքերիմայ O սենեքերիմայ
4 T2 ի վեմայ փխ ի վերայ
5 ABCO բազէակիրս
6 ABC զգիւնականսն O զգիւնականսդ
7 O չիբ ընդ
8 BD աժդահակա
9 ABCO մուրացեան
10 AO կողմնակալս
11 ABC կադմեայ
12 A զարեւելեան հիւստոյ BD զարեւելեան հիւստոյ C զարեւելեան եւ զհիւստոյ
13 AC կողմնակալ
14 ACO կուր
15 ABCDEO չիբ ցեղէն
16 C հոնարակերտ
17 A ձայնէին
18 ABCDEO նա
19 CO ծննդոց

20 ABCO կողմնակալ
21 BD ի վաղարշակա d (ի վաղարշակայ)
22 T1 չիբ եւ (ի սորա)
23 AC ծննդոց
24 ABCDO ազգն
25 ABC չիբ եւ
26 ABCO ծողեացւոց
27 ACO դուշարայ B դուշարա
28 ABCO ի յորդուցն
29 ACO զլեւոնն T1T2 մթին
30 T1 զկէս մասն T2 լակէս մասին
31 CE հոնարակերտ
32 BD գտէրութիւն
33 AB դուշարայ D դուշարա
34 ABDO հայկազնոյ
35 AC կողմնակալ
36 ACD հիւստոյ
37 A զհզաւր
38 ABD կարգայ
39 O բդեշխ
40 BD միհրդատա
41 ABCDO գերոյն
42 D ի վերիացւոց O իվերիացւոց
43 AE զորս C սորս
44 AE էած
45 B (ուժգնագոյն) էր
46 AO զերակլէս
47 B լիբիացւոց

(եւ¹) յիվերիացւոց² աշխարհն զաւրաժո-
ղով³ լեալ՝ ընդ ձեռամբ նուաճէ⁴, (եւ)
մասն⁵ մի ի նոցանէ յաջակողմն⁶ Պոնտոս⁷
ծովուն⁸ տարեալ բնակեցուցանէր:

31 Եւ յիվերիոյն⁹ անցեալ յեզերս երկ-
րի յարեւմուտս՝ ի¹⁰ հովտին մեծի¹¹ Բասե-
նոյ կարգէ նահապետութիւն¹² գորդունին
անուանեալ, որ ի գաւակացն¹³ Հայկայ:

32 Իսկ զՏուրք անուն, որ վասն ժահա-
ղիմութեանն¹⁴ կոչէր Անգեղեայ¹⁵, ի գա-
ւակէ Պասքամայ, ի Հայկակայ¹⁶ թոռանէ¹⁷
հաստատէ կուսակալ արեւմտից, եւ յերե-
սացն անպիտանութենէ կոչէ զանուն ազ-
գին Անգեղ տուն: 33 Զսմանէ երգեն ձի
փղի ոյժ¹⁸ ունել եւ բուռն հարկանել զոր-
ձաքար վիմաց եւ հերձուլ ըստ կամաց եւ
զրել եղնգամբ¹⁹ արծուիս եւ²⁰ կամ այլ
ինչ²¹: 34 Որ եւ յեզերս ծովուն Պոնտոսի
զիպեալ նաւաց²² թշնամեաց՝ վէմս բլրա-
ձեւս²³ ձգեալ զկնի նաւացն²⁴ ի ծովն, եւ ի
պատառմանէ ջուրցն բազում նաւք ընկը-
մեցան, եւ այլքն²⁵ բազում մղոնս²⁶ յա-

լեացն վարեցան: 35 Այլ²⁷ այս թէպէտ²⁸ եւ
առասպել, այլ²⁹ արժանի զրուցացս էր
այրն այն³⁰:

36 Իսկ զՇարաշան ի տանէն³¹ Սանա-
սարու³² հաստատէ բղեաշխ մեծ եւ կուսա-
կալ յարեւելս հարաւոյ³³, յեզեր սահմա-
նաց Ասորեստանի, առ փին Տիգրիս գե-
տոյ³⁴, գաւառս պարգեւելով զԱրզն³⁵ եւ
որ շուրջ զնովաւ եւ զլեառն Տաւրոս³⁶, որ
է Սիմ: 37 Իսկ զՄոկացին՝ ի նոյն գաւառէ
գտեալ այր, որ ունէր ընդ իւրեաւ սրի-
կայս բազումս, ի³⁷ նախարարութիւն հաս-
տատէ: 38 Սոյնպէս եւ զԿորդացին³⁸ եւ
զԱնձեւացին³⁹ եւ զԱկէացիսն ի նոյն գա-
ւառէ: 39 Իսկ զՌիշտունին⁴⁰ եւ զԳորդթնե-
ցին գտի պատմեալ ի Սիսականէն⁴¹ արդա-
րեւ հատուած⁴²:

40 Եւ յետ այսր ամենայնի մեհեան շի-
նեալ յԱրմաւիր⁴³ անդրիս հաստատէ արե-
գական⁴⁴ եւ լուսնի: 41 Եւ աղերսեալ որ ի
Հրէիցն Շամբատայ⁴⁵ Բագարատայ⁴⁶, որ
էր⁴⁷ թագադիր եւ ասպետ, հանդերձ հար-
կեցուցանող⁴⁸ բանիւ թողուլ գաւրէնս⁴⁹

1 ABCDEO չիբ եւ T₂ [եւ]
2 ABCDE ի վերիացւոց O իվերիացւոց C իվերիացւոց
3 A գաւրաժողով
4 ABCO չիբ եւ T₂ [եւ]
5 ABC զմասն T₁ մասն մի T₂ [եւ] մասն մի
6 ABCD յաջակողմ
7 DO պոնտոսի
8 ABD ծովու D չիբ ծովու
9 ABCDO ի վերիայն E իվերայն
10 B իսկ (ի հովտին)
11 C մեծին
12 O (կարգէ) նախարար նահապետութիւն T₁T₂ նա-
խարարութիւն
13 A ի գաւրացն ACO ի գորացն b գաւակացն
14 BD ժահաղիմութեան
15 ABCO անգեղեայ
16 AC հայկայ BO ի հայկայ
17 ABCDE թոռնէ
18 ABCO ուժ
19 ABC եղնգամբ O եղնկամբ D եղնգամբ
20 DO չիբ եւ
21 A այլ ինչ
22 B նաւուց
23 B բողորածեւ
24 O նաւուցն
25 A այլքն

26 AC մղոնս
27 A այլ
28 A թեպէտ
29 A այլ
30 AC չիբ այն
31 B ի տանէ
32 ACDE սանասարէ O սանասարայ է B սանասարա
33 A յարեւելսս հարաւոյ C արեւելսս հարաւոյ
34 C գետոյն
35 ABCDO գազրն օ գգբրզն
36 ABDO տորոս CE սորոս
37 ABCDEO չիբ ի
38 AE գկորդուացին BDO գկորդացին
39 ABCEO եւ գանձաւացին
40 C գրորշտունին B գրուշտունին
41 ABCD ի սիսականէն
42 D հատուած
43 C արմաւիր
44 C արեգականն
45 ACO շամբատայ BD շամբատայ
46 O բագարատայ D բագարատայ
47 C է
48 A հարկեցուցանող BCO հարկեցուցանող
49 A գաւրէնս

հրէսութեան¹ եւ պաշտել զմեհեանս². զոր ոչ առեալ յանձն՝ ըստ կամաց թողու զնա արքայն³ Վաղարշակ: 42 Կարգէ եւ երկուս յիշեցուցանողս⁴ ի ձեռն գրոյ՝ ոմն զբարուոյ յիշողութիւնս⁵ առնելով եւ այլ⁶ ոմն՝ զվրէժիւնդրութեանց: 43 Բարուոյ յիշեցուցանողին հրաման տայ ի բարկութեան արքայի յիշեցուցանել զիրաւն եւ զմարդասիրելն: 44 Եւ կարգեաց աւրէնս՝ զմի յորդոց թագաւորացն առ ինքեանս⁷ պահել ի համար թագաւորաց⁸ եւ զայլսն⁹ ի կողմանս Հաշտենից առաքել: 45 Այսպէս եւ զիւր որդին¹⁰ կարգեաց զԱրշակ առ իւր պահելով հանդերձ Արտաշիսիւ¹¹ նորին որդևով եւ զայլսն¹² ի Հաշտէնս¹³ առաքեաց: 46 Եւ ինքն մեռանի ի Մծբին՝ թագաւորեալ ամս ԻԲ:

47 Եւ ապա Արշակ որդի նորա թագաւորէ ի վերայ Հայոց ամս ԺԳ: 48 Եւ պատերազմեալ¹⁴ ընդ Պոնտացիս¹⁵ նշան եթող¹⁶ յեզր ծովուն մեծի՝ զնիզակն բոլորատէգ, զոր արեամբ ասեն աւձից¹⁷ եւ զեռնոց միեալ, ձգեալ ի հետեւակուց՝ խորագոյնս նստոյց յերկանաքար¹⁸ արձան, զոր կանգնեաց ի ծովեզերն¹⁹: 49 Զայս արձան պատուեցին Պոնտացիքն²⁰ իբրեւ զաս-

1 A հրէութեանն
 2 ACDE զմեհեանսն
 3 ACO արբայ BD արբա
 4 A յիշեցուցանաւուս BCO յիշեցուցանաւուս
 5 O յիշողութիւնսն
 6 A այլ
 7 BO առ ինքեան
 8 BD թագաւորացն
 9 A զայլսն
 10 ABCDEO որդիսն
 11 ACE արտաշէսիւ
 12 A զայլսն
 13 ABCDE ի հաշտեանս
 14 B պատերազմել
 15 BD ընդ պոնդացիս O ընդ պոնդացիսն
 16 B նշանակ եթող CE թողեալ
 17 A աւձից
 18 BT₁ յերկայնաքար
 19 B ի ծովեզերին
 20 BO պոնդացիքն

տուածոց գործ. զոր ի գոռալն Արտաշիսի²¹ միւսանգամ²² ընդ Պոնտացիսն²³ ի ծով²⁴ ընկեցին զարձանն: 50 Ի սմանէ նեղեալ որդիք²⁵ Բագարատայ²⁶ վասն զկուռս²⁷ պաշտելոյ՝ երկուք²⁸ ոմանք սրով²⁹ կատարեցան արիաբար՝ նմանեալ Անանիանց եւ Եղիազարեանց:

51 Իսկ զկնի այսորիկ Արտաշէս³⁰ թագաւորէ Հայոց փոխանակ Արշակայ³¹ հաւր³² իւրոյ ի քսան եւ ի չորրորդ ամի³³ Արշականայ Պարսից արքայի³⁴: 52 Եւ յառաջագէմ եղեալ՝ ոչ զերկրողականն ունի գահ, այլ³⁵ զաւագութեան թեկն ածէ³⁶, դրամ առանձին եւ զիւր պատկերն հարկանէ:

53 Եւ հրաման տայ Արտաշէս³⁷ զաւր³⁸ բազում յարուցանել, մինչեւ³⁹ ոչ գիտել նմա զհամար, այլ⁴⁰ յանցս եւ յէջս եւ յիջեւանս⁴¹ քար ըստ մարդաթուի կարկառնշան բազմութեանն⁴² թողուլ: 54 Խաղայ⁴³ յԱրեւմուտս, եւ ձերբակալ⁴⁴ արարեալ զԿրասոս⁴⁵ Լիւդացւոց⁴⁶ թագաւորն եւ

21 A արտաշեսի C արտաշէսիւ
 22 O միւս անգամ T₂ միւսանգամ (նշք-ն ընդունում է երկու գրութիւնները):
 23 BOD ընդ պոնդացիսն
 24 CEO ի ծովն
 25 BO որդիքն
 26 B բագարատա
 27 O զկուռսն
 28 A երկուք
 29 O սրով
 30 ABCDEO արտաշէս
 31 BD արշակա
 32 A հաւր
 33 ABCDE ի իդ երրորդ ամի O ի իդ երրորդի ամի
 34 DO արբային
 35 A այլ
 36 D թեկնածէ E թէկն ածէ
 37 O արտաշէս
 38 T₁T₂ գոր
 39 BDT₁ մինչ
 40 A այլ
 41 AE յիջավանս C յիջեվանս
 42 BD բազմութեանն
 43 C խաղա
 44 O ձերբակալ o ձերբակալ
 45 B զկրասոս CE զկրասոս
 46 ABCD զլիւդացւոց

նուաճեալ զցամաք միջոցաց¹ ծովուցն երկոցունց² ընու զովկիանոս բազմութեամբ³ նաւաց՝ ծառայեցուցանել կամելով զբոլոր Արեւմուտս: 55 Եւ ոչ գիտեմ յորպիսի ազդմանէ աղմկեալ բազմութեան զաւրացն⁴ զմիմեանս կոտորեալ: 56 Իսկ Արտաշէս փախուցեալ մեռանի, որպէս ասեն՝ յիւրոց զաւրացն, թագաւորեալ ամս ԻԵ⁵:

57 Բայց եւ յԵլլադայ⁶ առեալ զպատկերսն Դիոսի, զԱրտեմիդեայ⁷, զԱթենայ⁸, զԵփեսոս եւ⁹ զԱփրոզիտեայ¹⁰ տայ բերել¹¹ ի Հայս, որք ոչ ժամանեալ միջամուխ լինել յաշխարհս մեր՝ լուեալ զբաւթ¹² մահուանն¹³ Արտաշիսի¹⁴, փախուցեալ անկանին յամուրն Անի:

58 Յետ Արտաշիսի Առաջնոյ¹⁵ թագաւորէ Տիգրան որդի նորա¹⁶ յիննեւտասներորդ ամի¹⁷ Արշականայ թագաւորի Պարսից: 59 Եւ ընդդէմ երթայ զաւրացն Յունաց, որք յետ մահուանն¹⁸ Հաւր նորա Արտաշիսի¹⁹ եւ ցրուելոյ²⁰ զաւրացն²¹ Հետամուտ լեալ²² դիմեալ զային յաշխարհս մեր, որոց ընդդէմ պատահեալ Տիգրա-

նայ²³ արգելեալ ի վերջ նահանջէ: 60 Եւ ի քեռայր իւր Միհրդատ Հաւատայ²⁴ զՄաթաք²⁵ եւ զՀոգս Միջերկրեայց²⁶: 61 Եւ զաւր բազում գումարեալ ընդ նմա՝ դառնայ²⁷ յաշխարհս մեր եւ իջանէ ի Միջագետս. երթեալ յաշխարհն Պաղեստինացւոց եւ²⁸ առեալ բազում գերի ի Հրէիցն²⁹ դառնայ³⁰ այսրէն:

62 Յայնմ ժամանակի Պոմպիոս Հռոմայեցւոց³¹ զաւրավար զաւրաւք³² բազմաւք եկեալ Հասանէ³³ ի Մէջերկրեայս³⁴ եւ ոչ Հանդիպեալ Տիգրանայ³⁵ պատերազմի ընդ Միհրդատայ, եւ [զոր]³⁶ փախստական ի Պոնտոս³⁷ անկանի: 63 Եւ առեալ զՄաթաք քաղաք եւ կալեալ զորդին³⁸ նորա զՄիհրդատ՝ ինքն փութով ի Հրէաստան Հասանէ: 64 Իսկ թագաւորն³⁹ Հայոց Տիգրան լուեալ զայն՝ խաղայ զնայ⁴⁰ յԱսորիս ի վերայ զաւրացն⁴¹ Հռոմայեցւոց⁴²: 65 Եւ Գաբիանոս զաւրավար Հռոմայեցւոց⁴³ զայ⁴⁴ ընդդէմ նորա ի պատերազմ, զի Պոմպէի ի Հռոմ⁴⁵ դարձեալ էր. եւ ոչ կա-

1 O միջոցայց
 2 C չի՛բ երկոցունց
 3 BD բազմութեան
 4 A գաւրացն
 5 T₂ ամս իե
 6 A յեղդայ BD յեղդադա
 7 ABD գարտեմիդայ C արտեմիդայ
 8 C գաթենա
 9 ACDEO չի՛բ եւ
 10 ABC գափրոզիտեա O գափրոզիտեա
 11 ACD տա քերել
 12 A գրաւք
 13 D մահուանն
 14 AB արտաշեսի CE արտաշէսի
 15 AB արտաշէզի առաջնոյ C արտաշէսի առաջնոյ T₂ Արտաշիսի Ա.
 16 C որդի նորա տիգրան
 17 T₂ յիննեւտասներորդ ամի
 18 ABO մահուանն
 19 AO արտաշէսի
 20 C ցրուելոց
 21 C գորաց
 22 B չի՛բ հետամուտ լեալ

23 C տիգրանա
 24 B հաւատա C հաւատաց
 25 O զմաթակ
 26 C ի մէջ երկրեայցս
 27 BO դառնա
 28 ABCO չի՛բ եւ
 29 BO ի հրէից
 30 BO դառնա
 31 ABC հռովմայեցւոց O հռոմայեցւոց
 32 B գորավար հռովմայեցւոց գորով O գորավարն
 33 EO հանէ փիս հասանէ
 34 ABE ի միջերկրեայս C ի մէջ երկրեայս O ի միջերկրայս o (ի միջերկր)ե(այս)
 35 B տիգրանա
 36 ABCDEO չի՛բ [զոր]
 37 BD պոնդոս T₂ պոնտոս անկանի [Միհրդատ]
 38 B գորդի
 39 D թագաւոր d թագաւորն
 40 B խաղա գնա
 41 AC գաւրուն
 42 ABCO հռովմայեցւոց
 43 ABC հռովմայեցւոց O չի՛բ եւ գաբիանոս գաւրավար հռոմայեցւոց
 44 CD գա
 45 A ի հռովմ E հոմ

րացեալ Գաբրիանոսի պատերազմել՝ գաղտնաշտուութիւն խաւսեցեալ ընդ Տիգրանայ՝ տայ՝ զքեռորդին՝ նորա՝ զպատանին Միհրդատ:

66 Զկասկած առեալ Հռոմայեցւոց⁴ զԳաբրիանոս փոխեն եւ զԿրասոս փոխանակ նորա առաքեն, որոյ⁵ եկեալ եւ առեալ զամենայն գանձս գտեալ⁶ ի տաճարին Աստուածոյ որ յերուսաղէմ, խաղայ⁷ ի վերայ Տիգրանայ⁸. եւ անցեալ ընդ Եփրատ⁹ սատակի ամենայն զաւրաւքն ի պատերազմելն ընդ Տիգրանայ¹⁰. զորոյ զգանձս ժողովեալ Տիգրանայ¹¹ դառնայ¹² ի Հայս:

67 Զայսու ժամանակաւ պատանին Միհրդատ ապստամբեալ¹³ ի քեռոյն¹⁴ իւրմէ¹⁵ Տիգրանայ¹⁶ գնայ¹⁷ առ Կեսար: 68 Իշխանութիւն գտեալ ի նմանէ զՊերգեայ¹⁸ քաղաքի¹⁹ շինէ զՄաթաք²⁰ ընդարձակագոյն եւ պայծառ շինուածովք եւ անուանէ Կեսարիա²¹ ի պատիւ Կեսարու: 69 Եւ յայնմհետէ բարձեալ լինի իշխանութիւն Հայոց ի քաղաքէն²² յայնմանէ: 70 Իսկ Տիգրանայ յԱրտաշէզ²³ Պարսից արքայէ

զաւր յաւգնականութիւն առեալ՝ եւ զՀայոց զաւրս²⁴ տայ²⁵. սպարապետ²⁶ նոցա կացուցանէ զԲարզափրան Ռշտունեաց²⁷ նահապետ²⁸ եւ առաքէ յերուսաղէմ: 71 Ռոբոց երթեալ, զՀիւրկանոս²⁹ Հրէից քահանայապետ³⁰ կալեալ եւ մտեալ յերուսաղէմ, առեալ զինչս նորա աւելի քան զ Յքանքար, եւ զՍամարացւոց քաղաքն գերեալ³¹, թագաւոր կացուցանելով զԱնտիգոնոս: 72 Եւ զՀիւրկանոս կապեալ ածեն Տիգրանայ եւ³² հանդերձ գերութեամբն նստուցանեն ի քաղաքին Շամիրամայ³³: 73 Եւ Տիգրանայ ոչ աւելի բաւեալ քան զերկեամ յետ այնորիկ՝ վախճանի³⁴ թագաւորեալ ամս ԼԳ:

74 Իսկ Անտոնինոս ամենայն զաւրաւքն Հռոմայեցւոց³⁵ հասեալ ի Շամշատն՝ լսէր³⁶ զմահն Տիգրանայ³⁷ եւ առեալ զքաղաքն՝ դառնայ յԵփրատոս³⁸. եւ սպանեալ զԱնտիգոնոս՝ թագաւորեցուցանէ զՀերովդէս ամենայն Հրէաստանի եւ Գալիլեայ³⁹:

75 Իսկ Հայոց թագաւորէ Արտաւազդ՝ Տիգրանայ⁴⁰ որդին: 76 Եւ զեղբարս եւ զքորս իւր⁴¹ ժառանգեցուցանէ ի գաւառին Ադիոփտայ եւ Առբերանոյ⁴², որպէս զայլ

1 B տիգրանա
2 B տա
3 O գեռորդի
4 ABCD հոռովմայեցւոց EO հոռովայեցւոց
5 C որ
6 ABC գանձս գտեալն O գտեալսն
7 BD խաղա
8 BO տիգրանա
9 ABC Եփրատ D Եփրատ
10 BD տիգրանա
11 BD տիգրանա
12 BD դառնա
13 A ապստամպեալ
14 B գեռոյն CO ի քեռոյն
15 B իւրոյ
16 B գտիգրանայ
17 BC գնա
18 ACDE գալերգեա
19 ABC քաղաք
20 A մաթաք
21 ACDE կեսարիայ
22 B ի քաղաքէ
23 ACEO յարտաշէզայ BD յարտաշէզայ

24 BC գաւրսն
25 C չի տայ
26 C սպարապետ
27 ABC ուշտունեաց O ընդշտունեաց
28 O նահապետն
29 A գիւրկանոս
30 O քահանայապետն
31 AC գերի առեալ
32 ABCDEO չի բա
33 A շամիրամա CO շամարամայ o շամիրամայ
34 DO վաղնաքի
35 ABD հոռովմայեցւոց O հոռովայեցւոց
36 O լսէ
37 BD տիգրանա
38 A յեփրատոս
39 AD գաղիլեայ B գալիլեայ
40 B տիգրանա
41 B գեղբայրս իւր եւ գորս O գեղբայրս եւ գորս O չի իւր o իւր
42 BD ադիոփտայ BDE առբերանոյ O առ բերանոյ

Արչակունիսն¹ ի Հաշտէնս եւ ի Ձոր²:
 77 Եւ ինքն հանեալ զբիւրաւորսն Ատրպա-
 տական³ նահանգին եւ զբնակիչս լերինն
 Կովկասու հանդերձ Աղուանաւք եւ
 Վրաւք՝ խաղայ⁴ իջանէ ի Միջագետս եւ
 հալածական առնէ զգաւրս⁵ Հռոմայեցոց⁶:

78 Եւ մռնչեալ⁷ առիւծաբար⁸ Անտոնի-
 նոս⁹ եւ առեալ զբազմութիւն զաւրացն՝
 դիմէ ի վերայ Արտաւազդայ¹⁰, եւ անցեալ
 ընդ Միջագետս՝ կոտորէ անհնարին
 զգաւրս¹¹ Հայոց եւ ձերբակալ առնէ զար-
 քայն նոցա. եւ դարձեալ յեգիպտոս¹²
 պարգեւէ Կղէոպատրայ¹³ զԱրտաւազդ
 բազում ընչիւք:

79 Եւ ի քսաներորդի [ամի]¹⁴ կատար-
 ման աւուրց կենացն Արտաշիսի¹⁵ թագաւո-
 ըէ Հայոց Արջամ, որ է Արշամ՝ որդի Արտա-
 շիսի¹⁶, եղբայր Տիգրանայ, հայր Աբգարու:
 80 Բայց¹⁷ զի ի նմին ամի վախճանեցաւ¹⁸
 Արտաշէզ¹⁹, եւ թագաւորէ Պարսից Արշա-
 լիր, մանուկ փոքր տղայ յոյժ. եւ ոչ ոք էր,
 որ աւգնէր Արշամայ²⁰: 81 Խաւսի ընդ Հռո-
 մայեցիս²¹ զխաղաղութիւն՝ հարկս տալով ի
 Միջագետաց եւ ի կողմանցն Կեսարու²²: 82

Այս եղեւ սկիզբն Հայոց մասնաւոր²³ մտա-
 նել ընդ հարկաւ Հռոմայեցոց²⁴:

83 Իսկ Հերովդէս յետ բազում գործոց
 արութեանց²⁵ ձեռնամուխ լինի ի բարեգոր-
 ծութիւնս, շինուածս բազումս առնելով
 բազմաց քաղաքաց՝ սկսեալ ի Հռոմայ²⁶
 մինչեւ ց Դամասկոս: 84 Խնդրեալ յԱրջա-
 մայ²⁷ բազմութիւն²⁸ արանց անարուեստից.
 եւ զի ոչ առեալ յանձն Արջամայ²⁹ գաւրս
 ժողովէ ընդդէմ նորա եւ հրեշտակս առաքէ
 առ կայսր՝ զի ի բաց արասցէ³⁰ զնա յիշխա-
 նութենէ Հերովդի: 85 Իսկ կայսրն³¹ ոչ
 միայն զԱրջամ, այլ եւ զամենայն Միջերկ-
 րեայս³² հաւատայ³³ ի Հերովդէս: 86 Յայն-
 ժամ Արջամայ³⁴ կամաւ հնազանդեալ Հե-
 րովդի՝ տայ զգործաւորսն զոր խնդրէր, ո-
 ըրով լցեալ զհրապարակն Անտիոքացոց³⁵
 քսան վտաւանաւ³⁶ երկայնութեամբ յատա-
 կեալ³⁷ սպիտակ կճեայ³⁸ սալաւք³⁹: 87 Բայց
 Արջամայ վարեալ զթագաւորութիւն⁴⁰ ամս
 Ի՛ վախճանեցաւ⁴¹:

88 Եւ թագաւորեաց Աբգար որդի Ար-
 շամայ⁴² ի քսաներորդ⁴³ ամի Արշաւրի⁴⁴
 թագաւորի Պարսից: 89 Ի սորա երրորդ ա-

1 A գայլ արչակունիքի BD գայլ արչակունիքի O գայլ արչակունիքի
 2 T₁ Ձոր T₂ ձոր
 3 BD ատրպատականի
 4 BD խաղա
 5 C գաւրս
 6 ABCD հռովմայեցոց E հոմայեցոց
 7 ADC մռնչեալ O մրռնչեալ
 8 ABE առիւծաբար
 9 O անտոնիսնսի
 10 BD արտաւազդայ
 11 C գորս
 12 A յեգիպտոս
 13 O կղէոպատրայ
 14 ABCO ի Ի երրորդի T₂ [ամի] ABCOT₁ չի՛ ամի
 15 A արտաշեսի BCO արտաշէսի
 16 AO արտաշեսի BC արտաէսի
 17 T₁T₂ չի՛ զի
 18 BO վաղնանեցաւ
 19 CO արտաշէզ
 20 D արշամայ
 21 ABCD հռովմայեցիս O հոմեացիս
 22 B կեսարույ

23 O չի՛ մասնաւոր o մասնաւոր
 24 AC հռովմայեցոց B հռովմայեցոց O հոմայեցոց
 25 ABC արութեանց
 26 ABC ի հռովմայ O ի հոմայ
 27 B յարջամայ
 28 C բազմութեան
 29 A արջամայ
 30 T₂ չի՛ զնա
 31 ABO կայսր
 32 ABCO միջերկրայսն
 33 B հաւատայ
 34 A արջամայ
 35 ABC անտիոքացոց
 36 ABCO Ի վտաւանաւ T₂ քսան վտաւանաւ
 37 CE յարակեալ
 38 ABC կճեայ
 39 ABCO սալովք
 40 A գրագաւորութեան
 41 B վաղնանեցաւ
 42 B արշամայ
 43 AE ի Ի երրորդ CO ի Ի երրորդ B ի քսան եւ հինգե-
 րորդ
 44 O արշաւրի C արշորի

մի թագաւորութեանն¹ հարկին բոլորովին
Հռոմայեցւոց² ամենայն կողմանքն³ Հա-
յոց. զի հրաման ել յՈգոստոս⁴ կայսերէ
աշխարհագիր առնել ընդ ամենայն տիե-
զերս⁵, որպէս ասի⁶ ի Ղուկայ Աւետարա-
նի⁷: 90 Եւ ի Հայս⁸ առաքէ գործակալս⁹,
որք¹⁰ եկեալ՝ զպատկերն Ոգոստեայ¹¹ յա-
մենայն տեղիս կանգնէին¹²:

91 Զայսու ժամանակաւ լինի ծնեալ
Փրկիչն մեր Յիսուս Քրիստոս Որդին Աս-
տուծոյ, աւրհնեալն յաւիտեանս. ամէն:

92 Իսկ Հերովդէս հրամայէ զիւր պատ-
կերն հուպ ի կայսերական պատկերն
կանգնել ի մեհեանս Հայոց, զոր չառեալ
յանձն Աբգարու. եւ¹³ Հերովդէս զաւր յա-
րուցանէ ի վերայ Աբգարու ի ձեռն քե-
ռորդւոյն իւրոյ: 93 Որ եկեալ ի Միջագետս՝
պատահի¹⁴ Աբգարու ի զաւրանիստ գաւա-
ռին Բուզնան եւ մարտուցեալ մեռանի, եւ
զաւրն փախստական լինի: 94 Նոյնհետայն
վախճանի¹⁵ եւ Հերովդէս. եւ Հրէից ազգա-
պետ՝ զԱրքեղայոս¹⁶ նորին որդի¹⁷ Ոգոս-
տոս¹⁸ կացուցանէ: 95 Եւ զկնի ոչ բազում
ինչ աւուրց վախճանի¹⁹ Ոգոստոս²⁰ կայսր,
եւ փոխանակ նորա թագաւորէ Տիբեր:

96 Յայնժամ Աբգար շինէ քաղաք
զՈւրհայ²¹՝ զտեղի պահպանութեան գնդին
Հայոց, ուր յառաջագոյն զգուշանային
Եփրատու²² ի Կարիոսէ, որ կոչի Եդեսիա²³.
Եւ փոխէ ի նա զարքունիս իւր ի Մծբնայ²⁴
եւ զկուռս իւր եւ զմատեանս մեհենից
վարժարանին: 97 Յետ այսր մեռեալ²⁵ Ար-
շաւիր՝ թագաւորէ ի վերայ Պարսից Ար-
տաշէս որդի նորա: 98 Եւ երթեալ Աբգա-
րու յարեւելս²⁶ խաղաղութիւն առնէ ի մէջ
նոցա. զի Արտաշէս խորհէր ազգաւ թա-
գաւորել, եւ եղբարք²⁷ նորա ընդդիմացան
նմա, Կարէն²⁸ եւ Սուրէն եւ քոյրն Կոշմ,
եւ Արտաշիսի²⁹ պաշարեալ զնոսս՝ յոյժ
անմիաբանութիւն³⁰ էր ի մէջ զաւրացն
Պարսից: 99 Իսկ Աբգարու համոզեալ զնո-
սա ի խաղաղութիւն՝ սահմանէ Արտաշի-
սի³¹ իւրովք ծննդաւք³² թագաւորել, եւ
զեղբարսն³³ անուանել³⁴ Պահլաւս³⁵ յա-
նուն քաղաքին իւրեանց³⁶ եւ աշխարհին
մեծի³⁷ եւ քաջաբերոյ³⁸, որպէս զի լինել³⁹
նոցա առաջինս քան զամենայն նախա-
րարս Պարսից, որպէս արդարեւ զարմս
թագաւորաց: 100 Եւ դաշինս երգմամբ ի

1 BO քագաւորութեան
2 D հոռովմայեցւոց
3 ABCO կողմանիս c երկիրս
4 A յաւգոստոս B օգոստոս
5 C երկիրս
6 ABCO ասէ
7 ABO ի դուկաս օ ի դուկայ աւետարանին
• Ղուկ. Բ 1
8 A ի հայսս
9 AB գործակալս O գործակալսւք
10 CE առ որք
11 ABCEO օգոստի
12 A կանգնեին B կանգնել
13 ABCO և (հերովդէս)
14 ACDEO պատահէ
15 O վաղնանի
16 C արքեղայոս
17 O որդի նորին
18 A ոգոստոս
19 BO վաղնանի
20 A ոգոստոս

21 A գուրիայ պահպանութեան OT₁ ի պահպանու-
թեան գամս ի (պահպանութեան) փխ գտեղի T₂
ֆաղաք գտեղի պահպանութեան ABCDEOT₁ չիք
գտեղի BCDEOT₁T₂ չիք ուրիայ
22 ABDO և փրատու C և փրատոյ
23 AB եդեսիայ CO եդեսիայ
24 B ի մծբնա
25 CDE մեռանի d մեռեալ
26 A յարեւելս
27 DO եղբայրք d եղբարք
28 A կարեն
29 ACE արտաշէսի
30 C անմիաբանութիւն
31 A արտաշէսի C արտաշէսի
32 ACO ծննդովք D ծննդովք T₂ ծննդովք
33 AC զեղբարս O զեղբայրս BD զեղբայրս d զ(եղ-
բարս)ն
34 ABE անուանեալ D անուանեալ
35 AD պահլաւս BE պահլաւս T₂ պալիաւս
36 B չիք իւրեանց
37 C մեծիմ
38 AC քաջաբերոյ B քաջաբերոյ O քաջաբարոյ
39 C որպէս զի ի լինել

միջի հաստատեալ, զի թէ դէպ լինիցի¹ Արտաշիսի² սպառել³ պատանեացն, նոքա մատիցեն ի թագաւորութիւն: 101 Եւ արտաքոյ ցեղից նոցա⁴ թագաւորելոց⁵ ցեղս որոշեալ⁶ զնոսա երիս⁷ կոչմամբ՝ Կարենի Պահլաւ⁸, Սուրենի Պահլաւ⁹, եւ¹⁰ զքոյրն՝ Ասպահապետի¹¹ Պահլաւ¹², յառն տանուտէրութենէ զանուն նորա որոշեալ, որ էր կին զաւրավարին ամենայն Արեաց: 102 Եւ ասեն զսրբոյն Գրիգորէ՝ ի Սուրենեան Պահլաւայ եւ զԿամսարականէն՝ ի Կարենեան¹³:

103 Իբրեւ դարձաւ Աբգար յԱրեւելից, եկն¹⁴ ի քաղաքն իւր յԵրեսիս¹⁵ միաբանեաց ընդ արքային Պատրիարքոց, սատարս զաւրաց նմա տալով¹⁶. զի պատերազմէր նա¹⁷ ընդ Հերովդէս վասն անարգանաց դստերն. յորում սաստկապէս սատակեցան զաւրքն Հերովդի յաւանականութենէ քաջացն¹⁸ Հայոց, որպէս թէ աստուածային տեսչութիւնն¹⁹ վրէժս պահանջեալ սպանման Մկրտչին:

104 Ընդ այն²⁰ ժամանակս եկաց ի գործ հազարապետութեան կայսեր ի վերայ Փիւնիկեցւոց²¹ եւ Պաղեստինացւոց, Ասորւոց²² եւ Միջագետաց՝ Մառինոս որդին Ստորգեայ²³: 105 Առ որ առաքեաց Աբգար զերկուս²⁴ ի գլխաւորաց իւրոց, զՄար-Իհաբ²⁵ բղեաշխ²⁶ Աղձնեաց եւ Շամչագրամ նահապետ Ապահունեաց եւ զԱնան հաւատարիմ իւր²⁷, ի քաղաքն Բեդքորիբիմ զգացուցանել զպատճառս երթալոյն իւրոյ յԱրեւելս²⁸, որ վասն խաղաղութեան ընդ Արտաշէս²⁹ եւ ընդ եղբարս³⁰ իւր: 106 Եւ եկեալ գտին զնա յԵրեւթերոյ պաւլիս³¹. ուրոյ ընկալեալ զնոսա³² մեծարանաւք՝ առնէ պատասխանի Աբգարուն՝ մի՛ կասկածել ի կայսերէն³³ սակս այնր: 107 Եւ նոքա դարձեալ ելին յԵրուսաղէմ՝ տեսանել զՓրկիչն մեր Քրիստոս, վասն լրոյ համբաւոյ սքանչելագործութեանն³⁴, որում աւանանտես եղեալ՝ պատմեցին Աբգարուն: 108 Ընդ որ զարմացեալ Աբգարուն³⁵ հաւատաց ճշմարտապէս իբրեւ յՈրդի Աստուծոյ եւ ետ տանել նմա թուղթ աղաչանաց՝ գալ եւ բժշկել զնա ի ցաւոցն³⁶, որ ի մարդկանէ չեղեւ հնար բժշկութեան: 109 Զայս վկայէ աւետարանական բանն³⁷, եթէ «էին³⁸ ոմանք ի հեթանոսաց ելելոց¹ առ

1 ABDEO զի բե պէտ լինիցի նԲՆ օ զի բէ դէպ լինիցի C զի բէպէտ լինիցի
 2 AC արտաշէսի
 3 ABC սպառեալ
 4 ABCO նորա
 5 B թագաւորելից
 6 BO որոշել
 7 ACO գ
 8 A Կարենի պահլաւ T₂ պալիաւ
 9 ABD Սուրենի պահլաւ T₂ պալիաւ
 10 ACD չի՛ր եւ d եւ
 11 ACO ասպապետի E ասպայապետի
 12 A պահլաւ BCO պահլաւ T₂ պալիաւ
 13 AC զկամսարականն ի կարենեան O զկամսարականն ի պահլաւ կարենեան B զկամսարականն ի պահլաւ կարենեան T₁ զկամսարականն ի պահլաւ Կարենեան T₂ Սուրենեան Պալիաւայ
 14 ABCE չի՛ր եւ (եկն) T₂ եւ (եկն)
 15 ACEO յեղեւսայ B յեղեւսայ
 16 ABCDEO տալով նմա
 17 T₁T₂ չի՛ր նա
 18 BD քաջացն d (քաջացն)ն
 19 BD տեսչութիւն

20 C յայն
 21 B փիւլիկեցւոց
 22 C ասորոց
 23 T₁ Մարինոս BD ստորգեայ C ասորգեայ
 24 ACO բ B երկու
 25 ABO զմարիիայ CDE զմարիիայ T₁ զՄար-Իհաբ
 26 A բղեաշխ CO բղեաշխն
 27 ABCDEO չի՛ր իւր
 28 ABD յարեւելս
 29 AD արտաշէսի
 30 O եղբարս
 31 BDO յԵրեւթերոյ պաւլիս
 32 A զնա
 33 BCE ի կայսերէ
 34 AB սքանչելագործութեան
 35 ABD արգար
 36 C ի ցաւոցս T₁ ի ցաւոց T₂ ի ցաւոց(ն)
 37 O (աւետարանական բանն) յովհանոս
 38 A եթե եին

նա»¹: 110 Որում եւ պատասխանի հրամայէ Փրկիչն գրել Թովմայի² Առաքելոյն³: 111 Եւ եբեր զայս թուղթ⁴ Անան սուրհանդակ⁵ Աբգարու, ընդ որում եւ գկենդանագրութիւն փրկչական պատկերին, որ կայր յեղեսացւոց Ուրհայ⁶ քաղաքին մինչեւ յաւուրս⁷ Նիկիփոռայ⁸ Յունաց արքայի⁹, զոր նա ի ձեռն Աբրահամու մետրապալտի տարաւ ի Կոստանդնուպալիս¹⁰:

112 Բայց յետ համբառնալոյ Փրկչին մերոյ Թաղէոս¹¹, մի յելթանասնից¹² հրամանաւ Թովմայի¹³ առաքելոյն¹⁴ եկն առ Աբգար եւ բժշկեաց զնա. որ եւ հաւատաց յԱստուածն¹⁵ կենդանի, ինքն եւ ամենայն քաղաքն Եղեսացւոց: 113 Թագաւորեալ¹⁶ ամս ԼԸ՝ վախճանի¹⁷:

114 Եւ Անանուսն, որդի նորա¹⁸ թագաւորեալ յեղեսիս¹⁹ սպան զԱղէշ, որ էր կացուցեալ յԱռաքելոյն²⁰ փոխանակ իւր²¹ յեղեսացւոց քաղաքին, սրով գերկոսին ոտան հատեալ, մինչ նստէր յաթոռ վարդապետութեան: 115 Իսկ առաքեալն Թաղէոս անցեալ առ Սանատրուկ՝ կատարեցաւ ի նմանէ յԱրտագ գաւառի: 116 Բայց

վիճակեցան²² Հայոց եւ Թովմաս Առաքեալն եւ Բարդողիմէոս²³, որ եւ կատարեցաւ առ մեզ յԱրաբիովն²⁴ քաղաքի: 117 Եւ խնդրեցաւ վրէժ մահուանն Աղէշի՝ յորդուոյն²⁵ Աբգարու, քանզի սիւն²⁶ կճեայ²⁷ անկաւ ի վերայ եւ խորտակեաց զոտսն եւ սատակեաց:

118 Եւ իսկոյն տիրէ Սանատրուկ Ուրհայի²⁸, որ էր քեռորդի Աբգարու, զոր էր յառաջ²⁹ թագաւոր կացուցեալ Հայոց:

119 Քանզի զչինուած Մծբին³⁰ քաղաքի խարխալեալ³¹ ի շարժմանէ³² քակեաց եւ վերստին³³ շինեաց պայծառագոյն եւ պարսպեաց կրկին պատուարաւ: 120 Սա թագաւորեալ յերկոտասան³⁴ ամի Արտաշիսի³⁵ Պարսից արքայի՝ կեցեալ ամս Լ՝ մեռաւ յորսի, նետիւ³⁶ ուրուք դիպեալ փորոտուոյն³⁷, իբրեւ վրէժս հատուցանել չարչարանաց³⁸ սրբոյ դատերն:

121 Իսկ յետ մահուանն Սանատրուկ թագաւորէ Հայոց Երուանդ յութերորդ³⁹ ամի Դարեհի վերջնոյ Պարսից արքայի. եւ սատակէ զամենայն որդիսն Սանատրուկոյ, բայց միայն մնաց⁴⁰ Արտաշէս մանուկ, զոր առեալ ստնտուի⁴¹ նորա եւ Սմբատ⁴²

1 O յելելոց
 * Յ.Վ.Շ. Վ.Ֆ. 20
 2 CO թումայի
 3 ABCE առաքելոյ
 4 C գայս թուղթս
 5 B սուրհանդակն
 6 ABCEO ուրհայ
 7 A յաւուրսն
 8 A նիկիփառայ C նիկիփոռայ T2 նիկիֆոռայ
 9 C արխային
 10 AD կոստանտնուպոլիս
 11 A թաթղէոս B թաթէոս
 12 A յելթանասնիցն B յեթանասնից E յելթանսնից
 13 CEO թումայի
 14 ABCOD առաքելոյ
 15 ABCO յաստուած
 16 T1T2 (թագաւորեալ) [Աբգարու]
 17 ADO վաղնանի
 18 B չի՛ր նորա
 19 CO յեղեսիս
 20 ABCO առաքելոյն
 21 A փոխան իւր O իւր փոխանակ CE փոխանորդ

22 ABDEO վիճակեցաւ
 23 AD բարդողիմէոս B բարդուղիմէոս
 24 T1T2 յԱրաբիոն
 25 C յորդուոյ
 26 ABDE սոյն bd սիւն
 27 ABCDE կճեա
 28 C Ուրհայի
 29 T1T2 յառաջագոյն
 30 DO մրծբին
 31 B (խարխալեալ) էր
 32 A ի շարժմանէ
 33 AO վերստին
 34 ACO ի ժր ամի
 35 ABE արտաշեսի CO արտաշէսի
 36 BDO (մեռաւ) յորս ի նետիւ T1 չի՛ր յորսի
 37 ABCO փորոտոյն
 38 A չի՛ր չարչարանաց a չարչարանաց
 39 CE յ է երորդ BDO յ է երորդ T1 յեթններորդ
 40 O մնայ
 41 ABD ստընտուի CE ստընդուի O ստնտուի
 42 ABCO սմպատայ

դայեկի նորա՝ անցանեն առ Դարեհ ար-
քայ¹ Պարսից՝ սնուցանել զմանուկն:
122 Յայսմ կասկածէ երկուցեալ Երուանդ՝
Թիկունս իւր առնելով զՀռոմայեցիս² ոչ
ինչ վտանգիլ³ ի Թագաւորութեանն⁴ Վես-
պասիանոսի⁵ եւ Տիտոսի՝ թողլով ի նոսա
զՄիջագետս: 123 Եւ յայսմհետէ բարձաւ
իշխանութիւնն⁶ Հայոց ի Միջագետաց, եւ
հարկս աւելագոյնս եւս տայր⁷ ի Հայոց Ե-
րուանդ: 124 Իսկ գործակալացն Հռոմա-
յեցոց⁸ մեծապէս հանդերձեալ զքաղաքն
Եդեսիա⁹ ի նմա¹⁰ հաստատեն զտունս
զանձուց¹¹, եւ ժողովեն զամենայն դիւանս
եւ կարգեն երկուս¹² զպրոցս, մի՝ զասորին
եւ մի՝ զյոյնն¹³:

125 Յաւուրս սորա փոխին¹⁴ արքու-
նիքն յԱրմաւրայ¹⁵ յարեւմուտս կոյս ի
քարակտուր մի բլուր, զորով պատ առեալ
Երասխայ¹⁶ ընդդէմ Ախուրեանն հոսեալ
գետոյ¹⁷. պարսպեալ զբլուրն, որ այժմ ասի
Երուանդաքար: 126 Եւ փոխեալ անդր¹⁸
զամենայն ինչ յԱրմաւրայ¹⁹ բաց²⁰ ի
կռոցն, զորս իբր²¹ Խ ասպարիզաւ²² հեռա-

գոյն ըստ հիւսիսոյ²³ քաղաք փոքր շինեալ
ի վերայ Ախուրեան գետոյն եւ անուա-
նեաց Բագարան եւ անդ զբազինսն²⁴ ե-
դեալ՝ զեղբայր իւր զԵրուազ²⁵ քրմապետ
կացուցանէ:

127 Ի²⁶ զարգանալ²⁷ մանկանն Արտա-
շիսի²⁸ հայցէ Սմբատ²⁹ յարքայէն³⁰ Պար-
սից զաւրս յաւգնականութիւն³¹ գալ Թա-
գաւորեցուցանել զԱրտաշէս Հայոց:
128 Ձոր լուեալ Երուանդ՝ կուտէ առ ինքն
զգաւրս Հայոց եւ Վրաց³². եւ պատերազ-
մին ի տեղին³³, որ Մարաց մարզն³⁴ ասեն,
ի վերայ Ախուրեան գետոյն³⁵, որ է բացա-
գոյն ի քաղաքէն Երուանդայ³⁶ Յ ասպա-
րիզաւ³⁷: 129 Եւ պարտեալ Երուանդայ՝
փախստական անկանի ի քաղաքն իւր՝ յԵ-
րուանդաքար³⁸. զորոյ զհետ մտեալ Ար-
տաշիսի³⁹ եւ զաւրացն՝ սպանանեն զնա
յամրոցին իւրում:

130 Եւ Թագաւորէ Արտաշէս ի քսան
եւ իններորդի⁴⁰ ամի Դարեհի Պարսից ար-
քայի: 131 Եւ երթեալ Արտաշիսի⁴¹ ի տեղի
մի⁴², ուր խառնին Երասխ եւ Մեծամաւր,
եւ հաճեալ ընդ բլուրն՝ շինէ քաղաք⁴³ եւ
յիւր⁴⁴ անուն անուանէ Արտաշատ.

1 B առ արբայ պարսից դարեհ
2 A ըզհոովմայեցիս B ըզհովմայեցիս C գհոովմա-
յեցիս O գհոովմայեցւոց թագաւոր
3 AC վտանկիլ B վտանգել O վտանգիլ o վտանգի
4 B թագաւորութեան
5 ABDO վեսպիանոսի C եսպիանոսի
6 BO իշխանութիւն
7 T1 չիբ կս T2 հարկս կս աւելագոյնս տայր
8 ABCO հոովմայեցւոց
9 ABO եդեսիայ
10 BO ի նա
11 O գանձուցն
12 ABCO Բ
13 B յոյն
14 ABCO փոխի
15 CEO յարմօրայ BD յարմաւրա
16 B երասխա
17 C գետոց
18 ABDEO անդ չիբ C անդ
19 BD յարմաւրա CEO յարմօրայ
20 BCDEO բայց d բաց
21 ABCO գոր իբրեւ
22 ABCO ասպարիսաւ

23 AD հիւսւոյ d հիւսիւոյ C հիւսւոյ
24 B գրագնիս
25 DO գերւագ od գերւագ
26 B իսկ ի փի ի
27 B զարգանալն
28 C արտաշէսի
29 O սմպատ
30 B արբայէն
31 C օգնականութիւն
32 B վրաց
33 BD ի տեղի
34 O մարաց մարզ
35 T2 գետոյ
36 B երուանդա
37 A ասպարիսաւ
38 D Երուանդաքար T1 Երվանդաքար T2 Երուանդաքար
39 AE արտաշեսի CD արտաշէսի
40 ACO ի իբ երորդի ամի
41 AO արտաշէսի C արտաշէս
42 BDO չիբ մի d մի CE չիբ ի տեղի մի
43 C քաղաքն
44 C իւր

ձեռնառու¹ լինի նմա եւ Երասխ փայտիւք մայրեաց²: 132 Եւ զամենայն վայելչութիւն քաղաքին Երուանդայ³, զոր տարեալ էր յԱրմաւրայ⁴ եւ զոր իւր արարեալ էր, փոխէ յԱրտաշատ: 133 Եւ ապա հրամայէ զսահմանս գեւորից⁵ եւ ազարակաց որոշել, քանզի բազմամարդացոյց զաշխարհս Հայոց՝ եկամուտս բազումս անելով ազգս եւ բնակեցուցանելով ի լեռինս եւ⁶ ի հովիտս եւ ի դաշտս: 134 Եւ նշանս սահմանացն հաստատէ այսպէս. հրաման⁷ տալով քարինս կոփել չորեքկուսիս⁸ եւ պնակաձեւ փոսել զմէջսն⁹ ծածկելով յերկրի, եւ չորեքկուսի¹⁰ ի վերայ յարուցանել ամբարտակս¹¹, սակաւ ինչ բարձրագոյն յերկրէ: 135 Ընդ որ նախանձեալ Արտաշրի որդւոյ Սասանայ՝ զնոյն նման հրամայէ առնել եւ¹² ի Պարսից աշխարհին եւ յիւր անուն անուանել, զի մի՛ եւս յիշեսցի անուն¹³ Արտաշիսի¹⁴: 136 Բայց ասի ի ժամանակս Արտաշիսի¹⁵ ոչ մնալ երկիր անգործ յաշխարհիս Հայոց, ո՛չ լեռնային եւ ո՛չ դաշտային, յաղագս շինութեան երկրիս:

137 Յաւուրս սորա կարգեցան աւուրք շաբաթուց եւ ամսոց եւ տարեաց բոլորմանց. եւ ի ծովակս աշխարհիս¹⁶ նաւագնացութիւնք¹⁷, եւ կամուրջք, եւ գործիք որսոց¹⁸ ձկանց յաւուրս սորա յաւրինին:

138 Եւ ոչ յամենայն¹⁹ տեղիս երկրագործութիւնք էին մինչեւ ցաս, այլ²⁰ ըստ աւրինակի հիւսիսականացն²¹ շաղղակերութեամբ կեցեալք: 139 Սորա թագաւորեալ ամս իՍԱ՝ վախճանի²²:

140 Եւ թագաւորէ Արտաւազդ՝ որդի նորա, որ յետ սակաւ ինչ աւուրց անցեալ զկամրջով²³ Արտաշատ²⁴ քաղաքի, որսալ կինճս եւ իշավայրիս՝ եւ²⁵ աղմկեալ ի ցնորից իմն խելագարանաց՝ ընդ վայր անելով երիվարին²⁶ անկանի ի խոր մի մեծ եւ խորասոյց լեալ²⁷ անհետի:

141 Եւ թագաւորէ Տիրան որդի Արտաշիսի²⁸ յերրորդ ամի Պերոզի Առաջնոյ²⁹ Պարսից արքայի³⁰: 142 Սորա³¹ ձիոց երկուց լեալ թեթեւ առաւել քան զՊիգասոս, երագութեամբ անբաւ, զորս ոչ երկրակոխս, այլ³² աւագնացս համարէին:

143 Սա ի գնալն իւրում ի կողմանս Եկեղեաց³³ մեռաւ ի ճանապարհի՝ ձեան հիւսոյ³⁴ կալեալ, որ թագաւորեաց ամս իՍԱ:

144 Եւ փոխանորդէ զՏիրան՝ եղբայր իւր Տիգրան Վերջին ի քսան եւ չորրորդ³⁵ ամի³⁶ Պերոզի³⁷ արքայի³⁸ Պարսից. եւ երկայնակեաց եղեալ ամս իՍԲ՝ մեռանի:

1 ACO ձեռնառու
 2 CE մարեաց
 3 B երուանդա D երուանդա
 4 B յարմաւրա CEO յարմորայ
 5 T2 գեղից B գեղից O գիւղից
 6 EO չի՛ք եւ ու
 7 O հրամանս
 8 ACO չորեք կուսիս
 9 ABCO զմէջն
 10 BE չորեք կուսի O չորեք կուսիս
 11 ABCO անպարտակս
 12 E չի՛ք եւ
 13 ABCO անունն
 14 AC արտաշեսի O արտաշէսի
 15 AC արտաշեսի D արտաշէսի
 16 C աշխարհին
 17 ABCO նաւագնացութիւնս
 18 C որսաց

19 B ամենայն
 20 A այլ
 21 AD հիւսսականացն C հիւսսականացն
 22 DO վաղնամի
 23 T2 ընդ կամրջով ՆԲ.Ն. զկամրջով
 24 B յարտաշատ
 25 B չի՛ք եւ
 26 A երիւարին
 27 BDO խորասուզեալ
 28 A արտաշեսի C արտաշէսի
 29 ABDE պերոզի առաջնոյ T2 (Պերոզի) Ա.
 30 BDO արքային
 31 B սա
 32 A այլ
 33 ACEO եկեղեաց
 34 A հիւսոյ C հիւսոյ B հիւսիսոյ
 35 ABC ի իդ երրորդ O ի իդ երրորդի
 36 O չի՛ք ամի
 37 O պերոզայ
 38 B արքային

145 Եւ թագաւորէ Վաղարշ որդի նորա
 Ի¹ Լ ամի հոմանուան² իւրոյ Վաղարշայ
 Պարսից արքայի³: 146 Սա շինէ աւան մեծ
 Ի գաւառին Բասենոյ, ուր Երասխ եւ
 Մուրց ի միմեանս⁴ խառնին, եւ անուանէ
 Վաղարշաւան յիւր անուն. զի յայնմ տեղ-
 ւոջ ծնաւ զնա մայրն⁵ իւր, յորժամ երթայր
 Ի ձմերոց յԱյրարատ⁶: 147 Սա պատեաց
 պարսպաւ եւ զհզաւր աւանն⁷ Վարդգէսի⁸,
 որ ի վերայ Քասախ գետոյ. զի Վարդգէս
 քեռայր էր Երուանդայ Առաջնոյ⁹ Սակա-
 ւակեցի¹⁰, որ ի Հայկազանց¹¹, որ զսա ա-
 ւան շինեաց¹²: 148 Եւ այժմ Վաղարշ պա-
 տեաց պարսպաւ¹³ հզաւր պատուարաւ եւ
 անուանեաց Վաղարշապատ, որ եւ Նոր
 քաղաք: 149 Եւ թագաւորեալ ամս¹⁴ Ի՝ մե-
 ռաւ:

150 Բայց ասեմ եւ կեալ յետ մա-
 հուանն յաղագս բարի անուանն քան
 զթուլագոյնս ի թագաւորացն. վասն զի ի
 սորա աւուրս միաբանեալ ամբոխութիւն
 հիւսիսականաց¹⁵, զԽաղրաց ասեմ եւ
 զԲարսլաց¹⁶ արտաքս քան զդուռն ձո-
 րայ¹⁷ ելանել, առաջնորդ եւ թագաւոր ու-
 նելով իւրեանց զՎնասեպ ոմն Սուրհայ¹⁸.
 որք անցեալ զԿուր¹⁹ գետով²⁰ վտարին

այսր, որոց պատահեալ Վաղարշ՝ բանա-
 կեն²¹ ամբոխիւ²² մեծաւ եւ արամբք²³
 մարտկաւք: 151 Եւ²⁴ ձիդ²⁵ զհետ²⁶ առեալ՝
 անցանէ ընդ կապանն ձորայ²⁷: 152 Ուր
 միւսանգամ միաբանեալ թշնամեաց²⁸ յաւ-
 րինեցին²⁹ ճակատ. զորս թէպէտ³⁰ վա-
 նեալ³¹ քաջացն³² Հայոց փախստական³³
 առնէին, սակայն Վաղարշ մեռանի ի ձե-
 ոաց կորովեաց աղեղնաւորաց³⁴:

153 Եւ առնու զթագաւորութիւնն³⁵
 Խոսրով որդի նորա յերրորդ ամի Արտա-
 ւանայ Պարսից արքայի: 154 Եւ նոյնհե-
 տայն³⁶ միաբանեալ զզաւրս Հայոց՝ անցա-
 նէ ընդ լեառնն³⁷ մեծ՝ վրէժս պահանջելով
 զմահուան³⁸ հաւրն: 155 Եւ վանեալ սրով
 եւ զեղարդեամբ³⁹ զհզաւրսն զայնոսիկ
 ազգս՝ մի ի հարիւրոց⁴⁰ յամենեցունց ի
 պիտանեացն առնու պատանդս, եւ զիւ-
 րոյ⁴¹ տէրութեանն⁴² նշանակ⁴³ արձան
 հաստատէ հելլենական⁴⁴ գրով:

156 Յայսմ ժամանակի սպանանէ Ար-
 տաշիր որդի⁴⁵ Սասանայ⁴⁶ զԱրտաւան

1 AC յԼ BDO Լ
 2 C համանունն O համանունն
 3 ADO արբային
 4 BDO T₁ ի միասին d ի միմիանցս
 5 ABO մայր
 6 AC յարայրատ B յարարատ
 7 AB աւան
 8 ABCDEO վարդգեսի
 9 T₂ Երուանդայ Ա.
 10 B սակաւակեցիկ
 11 AC հայկազնաց
 12 A շինեց
 13 O պարսպեաց
 14 CE ամ մի
 15 AC հիւսսականաց
 16 ACE զբարդաց BD զբարդաց O զբարսդաց
 17 ABD չորս CO չորայ
 18 ABCDEO զնասէպ ոմն սուրհանդակ
 19 DOT₁ ընդ կուր ՆԲՆ. գկուր
 20 CE գետովն

21 ABDEOP բանակին
 22 BC ամբոխս
 23 AB արամբք
 24 ACDEO չիք եւ
 25 D ձիք
 26 O ըզհետ առեալ
 27 ABCDEO չորայ
 28 B թշնամեացն
 29 C օրինեցին
 30 A թեպէտ
 31 A վանել
 32 AB քաջացն D քաջաց
 33 E փախստական
 34 AO աղեղաւորաց
 35 BD զբագաւորութիւն
 36 BD նոյն հետայն C նոյնհետոցն
 37 BDO ընդ լեառն
 38 D զմահուան
 39 A զեղարդամբ
 40 A ի հարիւրուց
 41 ACE զիւրոց D զիւրո
 42 A տէրութեանն BO տէրութեանն
 43 O նշանակ
 44 AO հելլենական
 45 O որդին
 46 D սասանաց

Պարսից արքայ¹, եւ թագաւորէ ինքն:
 157 Զոր լուեալ խորովու² Հայոց արքայի՝
 ազգէ Փիլիպպոսի կայսեր Հռոմայեցւոց³
 աւգնականութիւն ի նմանէ⁴ խնդրելով:
 158 Եւ տայ⁵ նմա յաւգնականութիւն
 զաւրս բազումս⁶ յԵգիպտոսէ⁷ եւ յանապա-
 տէն մինչեւ ցծովեզրն⁸ Պոնտոսի⁹: 159 Ո-
 րոյ գտեալ զայնչափ¹⁰ բազմութիւն՝ խա-
 դայ¹¹ ի վերայ Արտաշրի եւ ճակատ տալով
 ի փախուստ դարձուցանէ՝ թափելով ի
 նմանէ զԱսորեստան եւ զայլ արքայա-
 նիստ աշխարհս¹²: 160 Եւ փախուցեալ ի
 խորովայ Արտաշրի մերձ յաշխարհն
 Հնդկաց եւ նեղեալ յոյժ՝ բազում խոստ-
 մունս նախարարացն առնէ՝ եթէ¹³ ոք բու-
 ժեսցէ զնա յայնմանէ, եթէ¹⁴ հնարիւք դե-
 ղոց, եթէ¹⁵ խողխողմամբ սրոյ, պէսպէս
 պարգեւս տալ խոստանայր, եւ զհասարակ
 Արեացն ընդ իւրով ձեռամբ երկրորդ իւր
 լինել: 161 Յոր հրապուրեալ Անակ, որ էր
 ի ցեղէն Սուրենեան Պահլաւէ¹⁶, յանձն
 առնու սպանանել զԽորով¹⁷. եւ հատուա-
 ծի պատճառաւ փախստական լինի յԱր-
 տաշրէ եւ գայ առ խորով: 162 Եւ ի
 գալն¹⁸ Անակայ ի դաշտն Արտազոն՝ պա-
 տահէ¹⁹ նմա տեղի²⁰ աւթարանի²¹ մաւտ առ

դիրս²² սրբոյ առաքելոյն Թադէոսի, որպէս
 թէ²³ ի²⁴ ներքսագոյն սրակապանի²⁵ խորա-
 նին: 163 Եւ անդ ասեն լինել զյղութիւն
 մաւր սրբոյ եւ²⁶ մեծի մերոյ²⁷ Լուսաւոր-
 չին:

164 Եւ յետ անցանելոյ երկու²⁸ տա-
 րեաց Անակայ ի Հայս՝ յերրորդումն²⁹
 սպանանէ զԽորով, որ թագաւորեաց ամս
 ԽԸ:

165 Եւ այնուհետեւ համարձակաբար
 արշաւեալ ի մեզ Արտաշրի եւ զգաւրս
 Յունաց³⁰ փախստական³¹ արարեալ, գերե-
 լով զյոյով³² մասն աշխարհիս՝ յաւեր դար-
 ձուցանէր. եւ ապա ընդ ձեռամբ իւրով³³
 նուաճեալ զաշխարհս, սահմանադրու-
 թեամբ³⁴ փոսս³⁵ գործելով: 166 Իսկ յետ
 մեռանելոյն խորովու³⁶ Արտաւազդ՝ նա-
 խարար յազգէն³⁷ Մանդակունեաց, առեալ
 զՏրդատ՝ որդի խորովու՝ փախստեայ³⁸
 անկանի յաշխարհն Յունաց: 167 Իսկ
 Բունդար, որ էր յազգէն Պարսից³⁹, եւ կին

1 D արիա
 2 CO խորովայ BD խորովա
 3 ABCD հոովմայեցւոց E հոամայեցւոց
 4 DO չի՛ր ի նմանէ do ի նմանէ
 5 BCD տա
 6 ACE չի՛ր բազումս
 7 A յեգւպտոսէ
 8 CE ցծովեզրն
 9 B պոնդոսի
 10 BDO զանչափ
 11 D խադա
 12 ABCO աշխարհն
 13 A եթե
 14 A եթե
 15 A եթե
 16 AB պահլաւէ CDE պահլաւէ O պահլալէ
 17 O չի՛ր յանձն առնու սպանանել զխորով
 18 BO T₁ ի գալն o ի գալն
 19 BD պատահի
 20 BDO չի՛ր տեղի o տեղի

21 B օթևանի
 22 O (մօտ) առ դիրքս T₂ մօտ առ դուրս նԲ.ն., Ի դրա-
 մէ (դուրք, դուրն) փխ ի դրէ (դիրք): Հմմտ Մ.Խոր.,
 Բ, հգ, 328 «Մաւտ առ դիրս սրբոյ Առաքելոյն»:
 23 A բե
 24 DO չի՛ր ի
 25 A սրակապարի B սկապարի C սրկապանի O սրք-
 կապանի
 26 O չի՛ր սրբոյ o սուրբ եւ ACE (սրբոյ) և (մեծի) T₂ չի՛ր
 եւ
 27 B չի՛ր մերոյ C մերո
 28 AC երկուց BDO ր
 29 BD յերկրորդումն
 30 BDO չի՛ր եւ զգորս յունաց od եւ զգորս յունաց
 31 A փախստականս C փախստական
 32 C գյուլով
 33 ABDO ընդ իւրով ձեռամբ
 34 ABC սահմանադրութիւն
 35 ABCO փոս
 36 ACO խորովայ B խորովա
 37 AC յազգէ
 38 ABCO փախստեա
 39 ABDOT₁ չի՛ր իսկ բունդար որ էր յազգէն պարսից
 o իսկ բունդար որ էր յազգէն պարսից BCOT₁T₂ չի՛ր
 եւ էր մանդակունի յազգատոհմէ: (Մն. A յաշխարհն
 Յունաց... եւ էր մանդակունի յազգատոհմէ)

նորին¹ հաւատացեալ Սոփիա², որ էր ստնտու³ մերոյ Լուսաւորչին, առեալ զմանուկն Գրիգոր՝ գնաց[ին]⁴ փախստեայ⁵ յաշխարհն Գամրաց⁶, ի քաղաքն Կեսարացոց. սնուցանէին զմանուկն պահլաւիկ⁷ եւ Քրիստոսի ընծայէին հաւատով:

168 Իսկ Արտաշիր, յետ սպանանելոյն⁸ զԽոսրով⁹, կալեալ զաշխարհս Հայոց ամս Իջ՝ վախճանի¹⁰ թողլով զԹագաւորութիւնն¹¹ Պարսից որդւոյ իւրում¹² Շապուոյ, որ թարգմանի¹³ արքայի մանուկ:

169 Իսկ Տրդատ ի Հռոմայեցոց¹⁴ սնեալ յաշխարհին¹⁵ բազում գործս արութեան ցուցանէր. որ զերկուց ցլուց վայրենեաց միով ձեռամբ կալեալ զեղջերացն¹⁶ թափեաց հանդերձ ընդվզեալ ջախջախմամբ: 170 Եւ ի ձիւնթացս Մեծի Կրկէսիոսի¹⁷ վարել կամելով՝ ի հմտութենէ հակառակադրին ոստուցեալ յերկիր անկաւ, եւ բուռն հարեալ արգել զկառսն¹⁸, ընդ որ ամենեքեան¹⁹ զարմացան:

171 Այլ²⁰ որ ինչ ի թագաւորութենէն Արշակայ²¹ Քաջի²² մինչեւ ցայսր²³ ասա-

ցաւ²⁴ ի մեծէ²⁵ պատմագրէն Մովսիսէ²⁶ Տարաւնեցոյ²⁷ Բագրեւանդայ²⁸ եւ Արշարունեաց²⁹ եպիսկոպոսէ³⁰ է, որ է³¹ աւարտումն բանիս³² մերոյ մահն Խոսրովու³³ Հայոց արքայի:

ՄՏԵՓԱՆՈՍԻ ՏԱՐԱԻՆԵՑԻՈՅ³⁴

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԲԱՆԻ Ի

ՊԱՏՄԱԳՐԱԿԱՆ ՏԱՌԻՑ³⁵

ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՆԴԵՍ³⁶

Յանկ³⁷ երկրորդ գլխոյ գրոցս³⁸

1 Ա. Յաղագս թագաւորութեանն³⁹ Տրդատայ⁴⁰, եւ որ ի նմանէ թագաւորք Արշակունիք. եւ լուսաւորութեանս Հայոց ի ձեռն սրբոյն Գրիգորի, եւ որ ի նմանէ հայրապետք Հայաստանեայցս⁴¹:

2 Բ. Յաղագս⁴² իշխանացն⁴³ Հայոց, որք զկնի թագաւորացն Արշակունեաց, եւ հայրապետացն⁴⁴ Հայոց, որք⁴⁵ զկնի տոհմին⁴⁶ սրբոյն Գրիգորի:

1 BT₁ ոմն
2 ACO սոփիայ B սոփիա
3 A ստնտուայ B ստընտու C ստընդու
4 ABCDEOT₁ գնաց T₂ գնաց[ին]
5 ABDE փախստեա C փախըստեա
6 C գամրեաց
7 ABD պահլաւիկ
8 BD սպանանելոյ
9 E խոսրովու
10 O վաղնամի
11 BD գթագաւորութիւն
12 BDOT₁ իւրոյ
13 D թարգմանի
14 AC ի հոռովմայեցուցն B ի հոռովմայեցուց O հոռովմայեցուց
15 ACO աշխարհի B աշխարհի սնեալ E սնեալն
16 B գեղջրացն
17 ABCEO կրկիսիոսի
18 DO գկառս
19 T₂ ամենեքին
20 A այլ
21 AB արշակա
22 A քաջի
23 E ցայս

24 A ասացեալ BDO չի՞ր ասացաւ
25 O ի մեծ
26 ABC մովսէսէ O մովսեսէ
27 E տարօնեցոյ
28 ABDO քագրանդայ օ (քագր)եւ(անդայ)
29 AO աշարունեաց
30 AC եպիսկոպոսի
31 ABDE չի՞ր է
32 AT₁ աշխարհիս
33 B խոսրովայ օ խոսրովայ
34 BD ստեփաննոսի E տարօնացուց
35 BDO չի՞ր տարից do տարից
36 A չի՞ր երկրորդ հանդէս
37 AD ցանգ՞ C ցանգ
38 C չի՞ր գրոցս
39 BD թագաւորութեան
40 BD տրդատա
41 BD հայաստանեացս O հայաստանեայց
42 D աղագս
43 ABD իշխանաց
44 ABCO հայրապետաց
45 ABCDE որ
46 ABC տոհմի

3 Գ. Թագաւորք Պարսից Սասանա-
կանք¹, անուանք եւ ժամանակք նոցա:

4 Դ. Ամիր-ալ-մումնիքն² Տաճկաց, եւ
որ ինչ յաւուրս նոցա գործեցան:

5 Ե. Յայլմէ աւրինակէ: 6 Յաղագս ա-
միր-ալ-մումնեացն³ Տաճկաց եւ երկանուն
կոչմանցն⁴:

7 Զ. Կայսերք Յունաց⁵, անուանք եւ
ժամանակք նոցա⁶ ի Կոստանդիանոսէ⁷ եւ
այսր⁸:

ԳԼՈՒԽ⁹ Ա¹⁰

Յաղագս թագաւորութեանն¹¹ Տրդատայ¹²,
եւ որ ի նմանէ¹³ թագաւորք Արշակունիք.

եւ լուսաւորութեանս¹⁴ Հայոց ի ձեռն
սրբոյն Գրիգորի, եւ որ ի նմանէ
Հայրապետք Հայաստանեայցս¹⁵

1 Ակիզքն սկզբան¹⁶ պատմութեանս ի
նախաստեղծ մարդոյն¹⁷ նախահաւրն մե-
րոյ Ադամայ սկսեալ¹⁸ քաղուածոյս¹⁹ յաս-
տուածայնոց գրոց կարճ ի կարճոյ Համա-

ռաւտիւ²⁰ ընդ բնաւս անցեալ, զժամա-
նակսն ճշգրտութեամբ եւ զթիւսն²¹ նշա-
նակեալ՝ ածեալ Հասուցաք մինչեւ ի ժա-
մանակս թագաւորութեանն²² Տրդատայ²³,
որ առաջին ի Քրիստոս Հաւատովքն²⁴
պայծառացեալ թագաւոր: 2 Իսկ երկրորդ
գրոցս գլուխ եւ սկիզբն դիցուք գերկորդ
Հայրն մեր եւ զառաջին լուսաւորիչ Հա-
յաստանեայցս²⁵ կարգաւ մինչեւ ի ժամա-
նակս մեր, եւ զթագաւորսն²⁶ Արշակունիս՝
մինչեւ²⁷ ցբառնալ նոցին: 3 Եւ գկնի գիշ-
խանսն²⁸ կարգեալ մինչեւ ցԲագրատու-
նեաց թագաւորութիւնն²⁹, եւ զթագաւորս
Պարսից զՍասանեանս եւ³⁰ մինչեւ ցբառ-
նալ նոցին ի Հերակլէ³¹: 4 Եւ ապա զամիր-
ալ-մումնիսն³² Տաճկաց, թէ³³ ո՛րչափ տե-
ւեցին, եւ որ ինչ յաւուրս նոցա³⁴ գործք
արութեան³⁵ քաջացն³⁶ գործեցան, կամ³⁷
ճգնագղեցիկ³⁸ արք, որք ըստ Աստուծոյ
պայծառացան. եւ թէ ո՛ր վարդապետք յո-
րո՛ւմ ժամանակի երեւեցան ճարտասանք
կամ պուետիկոսք³⁹ պայծառք. եւ թէ⁴⁰ որ
ժամանակք իցեն⁴¹ խաղաղութեան եւ
խռովութեան Հանդիպեալ մեզ:

1 ABC սահմանականք
2 AB ամիրալմումնիքն CE ամիրալմումնիքն T2 Ա-
միր-ալ մումնիքն
3 A ամիրալմումնեացն O ամիր ալմումնեացն B ա-
միրալմումնեաց T2 Ամիր-ալ-մումնիքն
4 BD կոչմանց
5 O Յաղագս կայսերաց յունաց
6 D նոցայ
7 A ի կոստանտիանոսէ
8 B կայսր
9 ABCDEO չի՞ր գլուխ
10 AO (գլուխ) ա
11 BD թագաւորութեան
12 BD տրդատու
13 B ինչ (ի նմանէ)
14 B լուսաւորութեան
15 ABE հայաստանեացս B հայոց CO հայաստանեայց
(Ծն. A, էջ 140բ, 154ա՝ տողատակին՝ գրեցաւ (?) յա-
կոբէ):
16 O սկզբան
17 a նախահաւրն մերոյ ադամայ BDE մարդոյն
18 AB սկսեալք
19 C քաղածոյս

20 BCDEO համառոտիւք
21 DO թիւսն օ գ(թիւսն)
22 BD թագաւորութեան
23 BD տրդատու
24 T1 հաւատով
25 ABE հայաստանեացս
26 B գրագաւորս
27 O և
28 A իշխանս O իշխանսն
29 B թագաւորութիւն
30 O և
31 A ի հերակլէ
32 ABO ամիրալմումնիքն
33 ABCDEO չի՞ր թէ
34 BDOT1 նոցին
35 AB արութեան O չի՞ր արութեան օ (ար)ւ(ութեան)
36 B քաջացն
37 BD կար փիս կամ dT1 ամենայն
38 C նգնագղեցիկք
39 ABO պիետիկոսք C պիետիկոսք
40 ACDEO եւ թէ ո՛ր T1T2 եթէ որ
41 T1T2 եղեն

5 Արդ խնդրելով զառաջին ամն Տրդատայ՝ գտաք թագաւորեալ յերրորդ¹ ամին Դիոկղետիանոսի² եւ յերկրորդ ամին Շապհոյ Պարսից արքայի³: 6 Որոյ հասեալ ի Կեսարիա՝ յոյովք ի նախարարացն Հայոց ընդ առաջ⁴ ելանէին: 7 Եւ յառաջին ամի⁵ թագաւորութեանն⁶ Տրդատայ⁷ սուրբն⁸ Գրիգոր անտանելի չարչարանացն տարեալ վասն Քրիստոսի հաւատոցն՝ վիրապընկէց լինէր: 8 Իսկ քաջին Տրդատայ⁹ արագապէս¹⁰ բազում ճակատս տուեալ նախ՝ ի Հայս եւ ապա՝ ի Պարսս¹¹. զորոյ զփորձ առեալ կորովեացն Պարսից զսաստկութեան¹² հսկային՝ բազում վիրաւք զձին սատակեցին նետաձգութեամբ, որ զարկուցեալ յերկիր ընկենոյր զարքայն: 9 Իսկ նորա յարուցեալ եւ ի¹³ հետի յարձակեալ՝ փոխանակ իւր՝ զբազումս ընկենոյր ի թշնամեացն. եւ զմիոյ ուրումն ձի կալեալ՝ աշտանակեաց արիաբար¹⁴: 10 Դարձեալ յերկրորդումն¹⁵ միւսանգամ կամաւոր լեալ ի հետի¹⁶ սուսերաւ զփղոցն¹⁷ գերամակս պուղէր: 11 Եւ այսպիսի նահատակութեամբ յամեալ ի Պարսս¹⁸ եւ յԱսորեստան՝ անդր եւս քան զՏիգրոն¹⁹ յարձակի:

1 ABCDEO յերկրորդ
 2 AD դիոկղիտիանոսի B դիոկղիտեանոսի
 3 BO արբայիմ CE չիբ արբայի
 4 O յառաջ
 5 B ամին
 6 BD թագաւորութեան
 7 BD տրդատա d տրդատայ
 8 O սուրբ
 9 BD տրդատա
 10 CE ստուգապէս
 11 ABCEO ի պարս
 12 ABCE զսաստկութիւն
 13 ABCDEO չիբ ի
 14 ABDE արւարար
 15 AE յերրորդումն
 16 C ի հետի
 17 O զփղոցն
 18 ACO ի պարս
 19 B գտիսրոն

12 Եւ ի հնգետասաներորդ²⁰ ամին Տրդատայ²¹ սուրբ կոլոսանքն Հոիփսիմեանք²² եւ Գայիանեանք²³ վասն աստուածպաշտութեան հալածեալք ի Դիոկղետիանոսէ, եկեալ ի Վաղարշապատ քաղաք՝ զմարտիրոսական²⁴ չարչարանս ընկալան ի Տրդատայ²⁵ արքայէ. յորում աստուածատուր պատուհասն ի վերայ²⁶ Տրդատայ եւ աշխարհիս Հայոց: 13 Եւ ի նմին աստուածահրաշ յայտնութեամբ²⁷ ելեալ ի վիրապէն սուրբն Գրիգոր՝ լուսաւոր վարդապետութեամբ²⁸ սկիզբն առնէ եւ բժշկութեան²⁹ հարուածոցն³⁰. որ հինգ³¹ աւր անսուաղ³² մնացեալ ամենայն բազմութեանն³³ ունկն դնելով վարդապետութեան սրբոյն Գրիգորի, որ են Առաջաւոր Պահք³⁴, յամենայն ամի³⁵ պահեալք մինչեւ ցայժմ. թո՛ղ զայլ եւս³⁶ Կ աւր վարդապետութեան նորա:

14 Այլ ի գնալն Տրդատայ³⁷ ի Հռոմ³⁸ առ սուրբն Կոստանդիանոս³⁹ նիւթէ չարիս Շապուհ ի վերայ մերոյ աշխարհիս. եւ ի խորհրդուէ⁴⁰ նորա ելեալ բազմութիւն հիւսիսային⁴¹ ազգացն¹ յաշխարհս մեր:

20 C ի հնգետասաներորդ O ի հնգետասաներորդի
 21 BD տրդատա
 22 AC հուփսիմեան B հոիփսիմեան
 23 ABC գայիանեան
 24 A զմարտիրոսական
 25 B տրդատա
 26 A ի վերայ
 27 ABCO յայտնութեամբն
 28 ACO վարդապետութեան BD վարդապետութեան
 29 DO բժշկութիւն
 30 DO հարուածոցս
 31 ABCO ք (աւր)
 32 DO անսուաղ
 33 DO բազմութեան
 34 O պահի առաջաւորի
 35 ABDEOT₁ չիբ ամի C ամ ամի T₂ ամի ամի
 36 A գայլ եւս
 37 BD տրդատա
 38 ABDO ի հռովմ E հռոմ
 39 A կոստանտիանոս
 40 ABCO ի խորհրդութեան T₁ ի խորհրդէ
 41 AD հիւսայիմ d հիւսիւսայիմ C հիւսայիմ B հիւսայիմ

15 Ի նորին բանս² հրապուրեալ նահապետ ազգին Սլկունեաց³ ապստամբեալ⁴ յարքայէ ամրանայ⁵ յամուրն Ողական⁶: 16 Եւ այն ինչ ընդ հուպ եկեալ մեծին Տրդատայ⁷ յարեւմտից՝ առաքէ առ Սլկունն⁸ զճենազեանն Մամգուն, որոյ եկեալ պատրողական բանիւք խաբեաց զնա, եւ յորժամ որսայր նա երէս՝ հարեալ նետիւ՝ սպան զնա: 17 Զոր լուեալ արքայի՝ կարգէ զնախարարն Մամգուն⁹ ի տեղի ապստամբին¹⁰՝ անուանելով զՏարաւն յանուն իւր Մամգունեան¹¹ տուն:

18 Իսկ թագաւորն Տրդատ ամենայն Հայաստանաւք իջեալ ի դաշտն Գարգարացւոց՝ պատահէ հիւսիսականացն¹² ճակատու պատերազմի. եւ ի խառնել¹³ երկուց կողմանցն՝ յերկուս ճեղքէ զամբոխ¹⁴ թշնամեացն¹⁵ սկայաբար շահատակելով երազութեամբ ձեռին¹⁶: 19 Եւ¹⁷ ամբաւք¹⁸ ի նմանէ յերկիր անկեալ թաւալազլոր¹⁹ խաղային, զոր աւրինակ գեղեցիկ ցանցորդի լի ձկամբք²⁰ յերկիր թաւթափեալ²¹ ի²² ցանցոյն՝ կայտռէին²³ ի վերայ երկրին²⁴:

20 Զոր տեսեալ թագաւորն Բարսիւաց²⁵ մաւտ հասանէ առ արքայն, եւ ձգեալ զպարանն կորովութեամբ յետուստ կողմանէ՝ ճահ²⁶ դիպեցուցանէ յուս ձախակողմանն²⁷. զի էր վերացուցեալ ումեք սուսերաւն: 21 Եւ ինքն²⁸ վառեալ վերտ պահպանակաւք, ուր ոչ գծէին²⁹ նետք: 22 Եւ քանզի ոչ կարաց ձեռամբ շարժել զհսկայն՝ զլանջաւք երիվարին³⁰ առեալ, եւ ոչ այնչափ ինչ շութափեաց մտրակել զերիվարն³¹ քան թէ³² ահեակ ձեռամբն ի ներդեայ³³ պարանն աճապարեալ հսկային³⁴ եւ սաստկութեամբ ուժոյն զիւրեաւ ցանցեալ³⁵ ի ճահ³⁶ դիպեցուցանէ³⁷ գերկսայրին³⁸ եւ ընդ մէջ կտրէ զայրն, եւ ընդ զոյգ պարանոցին զգլուխ երիվարին³⁹ հատանէ: 23 Իսկ զաւրացն ամենեցուն զայս տեսեալ՝ ի փախուստ դառնային:

24 Սակայն Տրդատ աւարաւ մեծաւ դառնայ⁴⁰ անդրէն. միաբանեալ զամենայն հիւսիս⁴¹ խաղայ յաշխարհն Պարսից, դիմեալ ի վերայ Շապհոյ որդւոյ Արտաշրի՝ չորս յիւրոցն ածելով⁴² զաւրավարս՝ զՄիհրան, առաջնորդ Վրաց, վստահացեալ վասն քրիստոսական հաւատոցն. (զի

1 B չի՛ր ազգացն
 2 O բանսն
 3 ABC սղկունեաց
 4 A ապստամպեալ
 5 BD ամրանա
 6 AB ողոկան C ող կան
 7 BD տրդատա
 8 AC սղկունն
 9 OT₁ մամգուն
 10 A ապստամպին
 11 ACE մամիկունեան BO մամգունեան
 12 BC հիւսիսականացն D հիւսիսականացն
 13 DO ի խառնիլ E չի՛ր ի խառնիլ
 14 O զամբոխն
 15 O բշնամեաց
 16 ACO ձեռինն
 17 ABCDEO չի՛ր եւ d և
 18 ABO ամբաւք
 19 ABOT₁ թաւալզլոր D թաւազլոր
 20 CE ձկամբք
 21 E թափեալ
 22 ABCO չի՛ր ի
 23 A կայտռեին B կայտառեին

24 B երկրի
 25 B բաղդաց DT₁ բարսիւաց
 26 ABCDEO մարպ od մահ
 27 BDO ձախ կողմանն d (ձախ)ա(կողմանն)
 28 D ինքն d ինքն
 29 A ոչ գծերն նԲ.ն. գծեմ փխ գործեմ, ուր ոչ գործէին նետք
 30 A երիւարին
 31 AC մտրակեալ գերիւարն
 32 A եթե CE եթէ
 33 ABC ի ներդեայ
 34 ABCO սկային
 35 B անցեալ
 36 C ի մահի
 37 BD դիպեցուցեալ O դիպուցեալ o դիպեցուցանէ
 38 DO գերիվարին փխ գերկսայրին
 39 AC երիւարին
 40 BD դառնա
 41 A հիւսիսի O հիւսիսի C հիւսիսի
 42 A չորս իւր առնելով C Դ իւր ածելով O ընդ իւր ածելով O չի՛ր չորս յիւրոցն E օծելով

յայսմ ժամանակի հաւատացին Վիրք¹ յԱստուած կենդանի առաջնորդաւն իւրեանց Միհրանաւ ի ձեռն Նունեայ², որ էր յընկերաց սրբոյն³ Հռիփսիմէի⁴), եւ զԲագարատ ասպետ եւ զՄանաճիհ⁵ նահապետ Ռշտունեաց⁶:

25 Յեւթն եւ ի տասներորդ⁷ ամի արքայութեանն⁸ Տրդատայ⁹ եկաց յաթոռ հայրապետութեանն¹⁰ Հայոց սուրբն Գրիգոր, եւ զԼ¹¹ ամ պաշտեաց ի նմա. եւ ի¹² Խէ ամի տէրութեանն¹³ Տրդատայ¹⁴ զՌատակէս¹⁵ կրտսեր որդին Գրիգորի հանդերձեալ կազմեաց եւ առաքեաց ի քաղաքն Կեսարացոց¹⁶, ի ձեռնադրութիւն¹⁷ հայրապետութեան Հայաստան աշխարհիս. որ պաշտեաց զաթոռ¹⁸ հայրապետութեան¹⁹ ամս է: 26 Սա շինեաց զմեծ եկեղեցին յաշխարհին²⁰ Ծոփաց ի գիւղաքաղաքին²¹ Խոզան²²: 27 Որոյ լուեալ զանառակ զնացս²³ Արքեղայոսի²⁴ Չորրորդ Հայոց իշխանի, յանդիմանէր զնա հանապազ:

28 Եւ նորա սպասեալ դիպող ժամու՝ եգիտ զսուրբ հայրապետն Ռատակէս²⁵ ի ճանապարհին²⁶ Ծոփաց, սուսերահար արարեալ՝ յերկիր ընկենոյր: 29 Եւ ինքն զանգիտեալ ի թագաւորէն՝ փախստեայ²⁷ անկանի ի Տարսոն Կիլիկեցոց²⁸: 30 Զոր բարձեալ սարկաւազացն՝ տարեալ թաղեցին յեկեղեաց գաւառի²⁹ ի գիւղն³⁰ Թորդան:

31 Եւ ի³¹ ԾԴ ամին Տրդատայ³² զՎրթանէս՝ զերէց³³ որդին Գրիգորի կաթողիկոս³⁴ կացոյց Հայոց Մեծաց, որ պաշտեաց զաթոռ հայրապետութեանն³⁵ ամս ժԵ³⁶:

32 Իսկ Տրդատ արքայ Հայոց յետ հաւատոցն որ³⁷ ի Քրիստոս՝ ամենայն առաքինութեամբ բացափայլեալ՝ զամենայն Հայաստանեայսս քրիստոսական կրաւնիւքն կամէր զարդարել: 33 Իսկ բարձրալանակ³⁸ եւ խստասիրտ չարաբարոյ³⁹ ազգին մերոյ⁴⁰ ընդդիմացեալ⁴¹ կամաց թագաւորին՝ ընկեցեալ զերկրաւոր պսակն զհետ երթայր⁴² երկնաւորին՝ արագ հասանելով ի տեղի սուրբ ճգնաւորին Քրիստոսի, որ Մանեայ⁴³ այրքն կոչին, ծակամուտ, լեռնակեցիկ⁴⁴ լինէր: 34 Եւ զհետ առաքեալ նախարարացն կոչեն զնա, խոս-

1 O վիրքն
 2 ABCDO նունեա
 3 A սրբոյն
 4 ABD հռիփսիմէ d (հռիփսիմէ)ի
 5 C մանանիքի E գմանանիքի
 6 ABD ոռշտունեաց CE ըռշտունեաց O ազգին ըռշտունեաց
 7 A յեւթն եւ ի տասներորդ B յեթն եւ տասներորդ D յեւթն եւ տասներորդ O յեթն եւ ի ժ երորդ C յեւթն եւ ի ժ երորդ
 8 BD արքայութեան
 9 BD տրդատ
 10 BD հայրապետական
 11 ABCDO L (ամ)
 12 CDEO չի՛հ ի
 13 BD տէրութեան
 14 BD տրդատ
 15 ABDO գոքստակէս C զըքստակէս
 16 A կեսարացոց
 17 B ձեռնագրութիւն
 18 CE չի՛հ գաթոռ
 19 ACO հայրապետութեան
 20 ABCDEOT₁ յաշխարհին T₂ յաշխարհի
 21 BCD ի գեղաբաղաբիւն d ի գիւղաբաղաբիւն
 22 AB (խոզան). զանառակ CE խոզան ... գփի
 23 ABD զնացս E զնացսն d (զնաց)ս
 24 AO արքեղայոսի BD արքեղայոս ի

25 ABDO ոքստակէս C ըքստակէս
 26 A ի մանապահին a (ի մանապարհին)
 27 ABC փախստեա
 28 A կիլիկեցոց BC կիլիկեցոց
 29 O գաւառին
 30 ADE ի գեղն B ի գեղն
 31 ABCDEO չի՛հ ի
 32 B ի տրդատ
 33 AB երէց CO էրէց
 34 AB կաթողիկոս
 35 BCO հայրապետութեան
 36 CDEO ամս ժԵ
 37 O չի՛հ որ o որ
 38 C բարձրալանակ E բարձրալանակ
 39 AC չարաբարոյ
 40 AE ազգս մեր BDO ազգն մեր d ազգին մերոյ
 41 BD ընդդիմաւալ O ընդդիմաձեալ
 42 ACO երթայ BD երթա
 43 ABDO մանեա
 44 A լեռնակեցից O լեռնակեցիկ o լեռնակեցիկ

տանան սուրբ լինել ըստ կամաց նորա եւ ունել նմա զթագաւորութիւնն¹: 35 Իսկ ոչ հաւանեալ² սրբոյն՝ տան նմա արբուամն մահու, որպէս³ Սոկրատայ⁴ զմոլեխինդն կամ որպէս կատաղեալ Եբրայեցիքն⁵ ըմպելի լեղեալ⁶ խառնեալ՝ Աստուծոյ մերոյ: 36 Եւ զայս արարեալ շիջուցանեն յինքեանց զբազմափայլ ճառագայթն⁷ աստուածապաշտութեան⁸. եւ զրկեցան ի լուսոյ շնորհաց ճառագայթից նորա, որ թագաւորեաց ամս ԾԶ:

37 Եւ ի հասանել համբաւոյ վախճանին⁹ Տրդատայ [առ¹⁰] երանելի հայրապետն Վրթանէս ի Տարաւն գաւառի յեկեղեցոջն Աշտիշատի ի հսկման տաւնի Զատիին. եւ ժողովեալ բնակիչք լերինն ի սաղրելոյ¹¹ տիկնաց տիկնոջն¹² վասն հանապազորդ յանդիմանելոյն՝ կամելով սպանանել զնա: 38 Եւ¹³ ելեալ¹⁴ հայրապետն՝ ետես կապեալ զամենեսեան աներեւոյթ կապանաւք եւ հարցեալ զպատճառսն՝ արձակեաց զնոսա. եւ ինքն¹⁵ անցեալ զնաց յեկեղեաց գաւառ¹⁶:

39 Ի նոյն համբաւոյ¹⁷ մահունն¹⁸ Տրդատայ¹⁹ զԳրիգորիս՝ զերէց²⁰ որդին Վրթա-

նայ²¹, որ էր եպիսկոպոս կողմանցն Աղուանից, ի դաւելոյ Սանատրկոյ, որ էր իշխան աշխարհին յագգէն Արշակունեաց, սպանին բարբարոսքն ընթաղրեալ ձիաւք ի Վատնեան դաշտին, մերձ ի ծովն Կասպից²². զոր բարձեալ սարկաւագաց²³ նորին եւ²⁴ բերեալ ի Փոքր Սիւնիս՝ [թաղեցին²⁵] յԱմարասն²⁶ աւանի:

40 Իսկ Սանատրկոյ թագաւորեալ յինքն²⁷ ունի զբաղաքն Փայտակարան, խորհէր տիրել բոլոր Հայոց: 41 Զայն տեսեալ մեծ իշխանն²⁸ Բակուր, որ էր բղեշխ²⁹ Աղձնեաց³⁰, զնոյն եւ ինքն խորհեցաւ, եւ ձեռն ետ³¹ յՈրմիզդ³² Պարսից արքայ: 42 Այլ նախարարքն Հայոց ժողովեցան առ մեծն Վրթանէս եւ առաքեցին զերկուս³³ ի պատուաւոր³⁴ իշխանացն³⁵ առ կայսրն Կոստանդինոս³⁶ որդի Կոստանդինոսի³⁷, որպէս զի առաքեսցէ զաւր յաւգնականութիւն եւ թագաւորեցուցէ Հայոց³⁸ զԽոսրով որդի³⁹ Տրդատայ⁴⁰: 43 Որոյ լսող եղեալ առաքեաց զԱնտիոքոս զաւրու ծանու: 44 Եւ նորա եկեալ թագաւորեցոյց զԽոսրով. եւ զՄանածիհր հարաւային զաւրաւքն եւ կիլիկեցի⁴¹ զնդաւն ա-

1 BD գթագաւորութիւն
 2 ABCDE ոչ հաւանեալ T₂ յոչ հաւանել
 3 ABCD չի՞ որպէս
 4 AO սուկրատայ BD սոկրատա
 5 ACDO հեբրայեցիքն
 6 BD լեղաւ
 7 ABCO նառագայթ
 8 ACO աստուածապաշտութեանն
 9 BD վախճանի
 10 ABCDEOP չի՞ առ T₁T₂ [առ]
 11 B ի սաղրելոյ
 12 T₂ տիկնոջն
 13 ABCO գոր
 14 B եկեալ
 15 ABCDO իւր d ինքն
 16 BO գաւառն
 17 ABCO համբաւու
 18 B մահունն O մահուանն
 19 BD տրդատա
 20 CE զերէց

21 BD վրթանա
 22 AB կասպից CO կազբից
 23 C սարկաւագացն
 24 ABCO չի՞ եւ
 25 ABCDEO չի՞ թաղեցին T₂ [թաղեցիքն]
 26 ABDP յամարասն CO յամարան
 27 ABCO յինքեան
 28 B իշխանին
 29 ABO բղեշխ
 30 CE աղձնեացն
 31 ABCO ձեռն ետ
 32 B որմիզդ
 33 A երկուս BCO Բ
 34 DO պատուաւոր
 35 AB իշխանաց
 36 ADE կոստանտինոս B կոստանտի
 37 D կոստանտինոսի
 38 CE չի՞ հայոց
 39 O որդի
 40 BD տրդատա
 41 A կիլիկեացի B կիլիկեացի CO կիլիկեացի

ուաքէ ի վերայ Բակուր բղեշխին¹: 45 Եւ իւր առեալ Անտիոքայ² ընդ իւր գայլ³ զաւրս⁴ Հայոց միահամուռ ամենայն յունականաւն՝ խաղայ ի վերայ Սանատրկոյ: 46 Իսկ նորա պարսկական զաւրաւք լցեալ զքաղաքն Փայտակարան՝ ինքն առ արքայն Պարսից փախուցեալ⁵ անկանի Հանդերձ Աղուանից նախարարաւքն: 47 Եւ զաւրն Հայոց զաշխարհն նոցա⁶ յաւարի առեալ⁷ դառնան այսրէն⁸:

48 Իսկ Մանածիհր երթեալ⁹ զհարաւով սատակէ զԲակուր բղեշխ¹⁰ եւ զզաւրս նորա¹¹, եւ հալածեաց որ ի Պարսից աւգնականք նորա էին¹²: 49 Եւ բազում գերի ածէ¹³ ի կողմանց¹⁴ Մծբնայ¹⁵, ընդ որս եւ զուրթ սարկաւագունսն¹⁶ Յակոբայ¹⁷ մեծի եպիսկոպոսին. որոց զհետ եկեալ Յակոբայ¹⁸ խնդրէր արձակել զգերիսն. եւ ոչ հաւանեալ Մանածիհր¹⁹ դէմ եղեալ²⁰ Յակոբայ²¹ երթալ առ արքայ: 50 Ընդ²² որ չարացեալ²³ Մանածիհր²⁴ զուրթսին²⁵ սարկաւագունսն հրամայէ ի ծով ընկե-

նուլ: 51 Զոր լուեալ մեծին²⁶ Յակոբայ²⁷ դառնայ ի տեղի իւր բարկութեամբ, որպէս Մովսէս յերեսաց²⁸ Փարաւոնի²⁹. եւ³⁰ ելեալ ի լեառն ինչ, յորմէ երեւէր գաւառն՝ անէծ զՄանածիհր³¹ եւ զգաւառն: 52 Եւ ոչ յամեցին դատաստանքն Աստուծոյ. այլ³² Մանածիհր³³ նման Հերովդի³⁴ արագապէս սատակեցաւ, եւ աշխարհն յանպտղութիւն դարձաւ, եղեալ ի վերայ նորա երկինք պղնձի³⁵. եւ ծով հակառակեալ ինքն ընդունէր զսահմանս անդաստանաց³⁶. զոր լուեալ արքային Խոսրովայ³⁷ ցասուցեալ հրամայէ արձակել զգերիսն: 53 Այլ յետ ելիցն Յակոբայ³⁸ յաշխարհէ՝ ժառանգորդի³⁹ Մանածիհրի⁴⁰ գեղեցիկ ապաշխարութեամբ, ուժգին արտասուաւք եւ հառաչմամբ՝ նորին բարեխաւսութեամբ գտեալ բժշկութիւն ինքեան եւ գաւառին:

54 Արդ՝ յերկրորդ ամի Որմզդի Պարսից արքային⁴¹ եւ յուրթորդ⁴² ամի ինքնակալութեանն⁴³ Կոստանդեայ⁴⁴ յաւգնակալութենէ նորին թագաւորեաց Խոսրով. եւ ոչ ինչ արուրթիւն⁴⁵ քաջութեան ցուցեալ որպէս զհայրն. զի թէպէտ եւ էր⁴⁶ մարմ-

1 AB բղեշխի
 2 AC անտոնայ B անտոնա
 3 A գայլ
 4 ABC զաւրսն
 5 CE փախստական
 6 A նոցայ
 7 A գերի առեալ
 8 B անդրէն
 9 A երթեալ փխ երթեալ C երթալ
 10 ABC բղեշխի
 11 O եւ գորս նորա
 12 A չիբէին B նորայ էին
 13 C մածէ
 14 ACE ի կողմանցն BDO չիբ ի կողմանց
 15 O ի մրծբնայ
 16 ACEO զլ (սարկաւագունսն) BO ընդ որ եւ լ սարկաւագունս
 17 AB յակովբայ
 18 AB յակովբայ
 19 BCO մանանիի
 20 T1 դէմ եղեալ
 21 ABO յակովբայ
 22 ABC ընդ որս
 23 O զչարացեալ
 24 CO մանանիի
 25 CE զլ եսին

26 BDO չիբ մեծին
 27 ABO յակովբայ
 28 B երեսաց
 29 A փարաւովնի
 30 ABCDEO չիբ եւ
 31 C մանանիի
 32 A այլ
 33 A մանանիի
 34 AC հերովդի
 35 A պղնձի CE երկինք ի վերայ նորա պղնձի
 36 ABO անդաստանացն C անդաստանեաց
 37 BD Խոսրովայ
 38 ABO յակովբայ D յակոբայ d (յակոբայ)
 39 BC ժառանգ որդի
 40 C մանանիի O մանանիի
 41 ABCO արմայի
 42 A յու լ երորդ BD յլ երորդ C (եւ) յլ երորդի c չիբ ամի
 43 B ինքնակալութեան
 44 A կոստանտնայ B կոստանտնա C կոստանդեայ
 45 CE արուրթիւն
 46 BOD չիբ էր ու էր

նով փոքր, այլ ոչ որքան¹ Մակեդոնացին² Աղեքսանդր³, որ միայն երից կանգնոց ունէր չափ⁴ հասակի⁵. այլ միայն զի շինեաց քաղաք առ ստորոտով լերինն⁶ Գեղամայ. եւ զարքունիսն փոխէ յոստ մի, ապարանս⁷ հովանաւորս շինեալ, որ ըստ պարսկական լեզուին Դուին կոչի⁸, որ թարգմանի⁹ բլուր: 55 Քանզի ի ժամանակին յայնմիկ արէս ուղեկցեալ արեգական¹⁰, եւ աւղբ ջերմայինք պղտորեալ ժանտահոտութիւն¹¹ փչէին՝ վասն որոյ բնակիչք Արտաշատու կամաւ յանձն առին¹² գփոխումն¹³:

56 Յաւուրս սորա¹⁴ միաբանեալ հիւսիսոյ¹⁵ բնակիչք Կովկասու արշաւանաւք¹⁶ ի միջոց աշխարհիս մեծաւ ամբոխիւ, որպէս թէ երեք բիւրովք¹⁷, եւ հասեալ ի դրունս Վաղարշապատու՝ պաշարէին: 57 Որոց¹⁸ յանկարծակի ի վերայ անկեալ զաւրացն Հայոց՝ պատերազմեցան ընդ նոսա¹⁹ առ Աւշական առապարաւն²⁰: 58 Եւ անարի ոմն հսկայ²¹, վառեալ, թաղեալ կաճեայ²² բոլոր ամենեւին պարածածկեալ՝ շահատակէր ի մէջ զաւրացն, մինչ ոչ ինչ²³ կա-

րէին²⁴ զաւրել նմա, քանզի հարեալ²⁵ նիզակաւ՝ ճախր առնոյր կաճեայն²⁶: 59 Յայնժամ քաջին Վահանայ²⁷ Ամատունւոյ հայեցեալ յեկեղեցին կաթողիկէ²⁸ ասէ. «Աւգնեա ինձ, Աստուած, որ զդաւթեան պարսաքարն դիպեցուցեր ճակատուն Գողիաթու²⁹. ուղղեա եւ զնիզակս իմ հսկայ³⁰ հզաւրիս³¹ այսմիկ³²»: 60 Եւ ոչ վրիպեցաւ ի խնդրոյն. եւ ընդ գաւակ ձիոյն յերկիր կործանեաց զահագին վիրագն. յորմէ զարհուրեալ թշնամեացն ի փախուստ դառնային³³: 61 Եւ անտի դարձեալ յաշխարհն Մոփաց՝ Բագարատ վկայ հաստատուն առանց նախանձու լինի արքայի: 62 Վասն որոյ պարզելէ նմա արքայ գտեղի ճակատուն զԱւշական³⁴:

63 Բայց արքայ ոչ յերկարեալ զկեանս իւր՝ վախճանի³⁵ թագաւորեալ ամս թ: 64 Եւ բարձեալ զնա եղին³⁶ յԱնի առ հաւրն³⁷:

65 Եւ յեւթն եւ ի տասներորդի³⁸ ամի ինքնակալութեան³⁹ իւրում Ոգոստոս Կոստանդինոս⁴⁰ թագաւորեցուցանէ զՏիրան որդի Խոսրովայ եւ առաքէ ի Հայս:

66 Իսկ յետ լնլոյ ժե ամի եպիսկոպոսութեան⁴¹ մեծին Վրթանայ⁴² փոխի յաշ-

1 ABCO քան
 2 ABD գմակեղովնացիմ CO գմակեղովնացիմ
 3 CO աղեքսանդր
 4 ABCDEO չափ T2 գչափ
 5 BO հասակիմ օ հասակի
 6 ABCEO լերիմ
 7 B յապարանս
 8 C կոչիմ
 9 DO քարմանի
 10 ABCO արեգականմ
 11 T2 ժանդահոտութիւն
 12 B անձն առին
 13 A ըգփոխումն B գփոխումն
 14 O սորայ
 15 AD հիւսոյ C հիւսոյ B հիւսիսայիմ
 16 ABCO արշաւանք
 17 BDO Գ բիւրովք
 18 ABCDEOP որոյ
 19 B չիք ընդ նոսա
 20 D առապարանաւն COE առապարան
 21 ACDEOP սկայ
 22 ABC կնեա O կանեա
 23 BO չիք ինչ

24 A կարեիմ
 25 BD քան զհարեալ d (քան) զի հարեալ
 26 O կանեայն BP կնեան
 27 BD վահանա
 28 ABO կաթողիկէ
 29 BC գողիաղու
 30 ABDP սկան O սկան C որ կան
 31 O հզորիմ
 32 BDO այսորիկ
 33 A դառնաիմ B դարձան
 34 A աւշական
 35 DO վաղմանի
 36 ABCDO չիք եղիմ d եղիմ
 37 BDO առ հայրն օ առ հորն
 38 A յեւթն եւ ի ժ երորդ O յէ եւ ի ժ երորդի C յէ եւ ի ժ երորդ ACDEO չիք ամի T2 յեթն (եւ)
 39 ACO ինքնակալութեանմ
 40 A աւգոստոս AO կոստանդինոս C կոստանդինոս
 41 A եպիսկոպոսութեանմ CO եպիսկոպոսապետութեանմ
 42 B վրթանայ D վրթանա

խարհէս յերրորդ ամին Տիրանայ: 67 Եւ յետ նորա զորդի¹ Վրթանիսի՝ զՅուսիկ առաքեն ի քաղաքն Գամրաց, ի ձեռնադրուծիւնն հայրապետութեանն Հայոց. որ պաշտեաց զաթոռ հայրապետութեանն² ամս 2:

68 Իսկ Տիրանայ³ ոխացեալ ընդ երանելոյն Յուսկանն⁴ վասն հանապազորդ յանդիմանութեանն⁵ իւրոյ եւ վասն պատկերին Յուլիանոսի, զոր արքայ⁶ կանգնեաց յեկեղեցւոյ ի գաւառին Ծոփաց, զոր կոխեալ մանրեաց⁷ երանելին Յուսիկ. եւ հրամայեաց ջալոտիւք⁸ հարկանել զնա, մինչեւ ի գանելն աւանդեաց զհոգին⁹:

69 Եւ յետ այնորիկ նգովեալ Տիրանայ¹⁰ ի Դանիէլէ¹¹ ծերունւոյ¹² քորեպիսկոպոսէ, որ էր աշակերտ լեալ¹³ սրբոյն Գրիգորի. ընդ որ չարացեալ Տիրան՝ հրամայեաց խեղդամահ առնել զնա: 70 Եւ թաղեցին զնա ի մենարանին, որ կոչի Հացեաց դրախտ:

71 Իսկ զմարմին¹⁴ երանելոյն¹⁵ Յուսկանն տարան առ հայրն¹⁶ իւր ի գիւղն¹⁷ Թորդան:

72 Եւ յերկրորդ¹⁸ ամի Տիրանայ յաջորդէ զաթոռն Փառնեբսեհ, որ էր¹⁹ յԱշտիշատայ²⁰ Տարաւնոյ, այր գովելի, ամս Դ:

73 Եւ ընդ այն ժամանակս զաւրավար եկեալ²¹ արքային²² Պարսից Շապհոյ զաւրու ծանու ի Հայս, եւ խաբկանաւք²³ կոչեալ առ ինքն զՏիրան²⁴ խաւարեցոյց զաչս նորա յԱպահունեաց գաւառին, ի գիւղն²⁵, որ²⁶ Արձկաղն²⁷ կոչեն, որպէս պատմէ Բիւզանդ, փոխանակ զի խաւարեցոյց զերկուս²⁸ լուսաւորս²⁹ Հայոց:

74 Եւ յետ Տիրանայ թագաւորեաց Արշակ որդի իւր ամս է³⁰: 75 Սա ի չորրորդ ամի տէրութեանն իւրոյ պատրաստեաց կազմեաց զՆերսէս որդի Աթանագինեայ³¹, որդւոյ Յուսկան, որդւոյ Վրթանայ³², որդւոյ սրբոյն Գրիգորի. եւ³³ զաւրու ծանու առաքեաց յաշխարհն Գամրաց՝ ձեռնադրել³⁴ ի հայրապետութիւնն Հայոց, որ պաշտեաց զաթոռ հայրապետութեանն³⁵ ամս ԼԴ³⁶: 76 Էին յաւուրս նորա սպարապետ զաւրուն Հայոց Վասակ որդի Վաչէի, որ զՎասակակերտ³⁷ շինեաց յեկեղեաց գաւառին, եւ քաջն Մուշեղ որդի Վասակայ³⁸ ի³⁹ Մամիկոնեան տոհմէն: 77 Սա սպանա-

1 C գորդիմ
2 BDE հայրապետութեան
3 BD տիրան d (տիրանայ)
4 ACE ընդ երանելոյ BD ընդ երանելոյն T1 Յուսկայ
5 BDT1 յանդիմանութեան
6 D արբա d արբայ
7 CE կոխեաց եւ մանրեաց
8 O ջալոտիւք
9 AE գոգին
10 D տիրանա d տիրանայ
11 A ի դանիիլէ
12 A ծերունոյ O ծերունւոյն
13 BDT1 աշակերտեալ
14 DO գմարմինն
15 BDO երանելոյն
16 O հայր
17 ADE ի գիւղն B ի գեղն C ի գեղն
18 E յերրորդ ամի
19 O չիբէր
20 ABCEOP յաշտիշատ

21 B եկեալ գորավար
22 B յարբայէն
23 ACP խաբանօք
24 B ըգտիրան
25 ACEO ի գիւղն B ի գեղն
26 EO գոր
27 C արձկաղն
28 B երկուս C գերկու
29 ACO լուսաւորսն
30 AE ամս Լ O ամս է (Ծն. A ձեռագրում ուղղում կայ այլ թանաքով տակից երեսացող է կամ ե թիւ նշանակող տառը վրայից դարձուած է Լ):
31 ABCO աթանագինի
32 A որդւոյ յուսկանն, որդւոյ վրթանիսի, որդւոյ սրբոյն գրիգորի BDO չիբ որդւոյ Յուսկան, որդւոյ վրթանայ, որդւոյ սրբոյն Գրիգորի CO որդւոյ յուսկանն, C որդւոյ վրթանիսի d յուսկանն, վրդանիսի
33 ABDO չիբ եւ d ե
34 ABCEOP չիբ ձեռնադրել D ի ձեռնադրել T1T2 ձեռնադրել
35 BD հայրապետութեան
36 DO Լ և Դ
37 AE զվասակերտն C վասակերտ O զվասակերտն DP զվասակերտ d (զվասակ)կ(երտ)
38 B վասակա DO վասակի do վասակայ
39 DO չիբ ի do ի

նէ գ Գնէլ եղբաւորդի¹ իւր վասն նախան-
 ձու Փառանձեմայ² կնոջ նորա՝ ի քսութե-
 նէ Տիրիթայ³ վատախորհրդի, որ էր
 դուստր Անդոկայ⁴ Սիւնեաց իշխանի:
 78 Վասն այսր աղէտի⁵ նզովեալ սրբոյն
 Ներսիսի⁶ զԱրշակ եւ զաշխարհս Հայոց,
 եւ իւր խոյս տուեալ⁷ չոգաւ յաշխարհն
 Յունաց՝ փոխանակ իւր թողեալ զԽաղ ե-
 պիսկոպոս⁸ Բագրեւանդայ⁹, որ լեալ էր ի
 Կարին գաւառէ, ի գեղջէն¹⁰ Մարգաց, որոյ
 շտեմարանք¹¹ աղբիւրացան ըստ նմանու-
 թեան մեծին Եղիայի¹²:

79 Ընդ այն ժամանակս եկեալ Շապհոյ
 Պարսից արքայի¹³ յԱտրպատական¹⁴ եւ
 առ¹⁵ ինքն կոչէ զԱրշակ: 80 Եւ կալեալ կա-
 պեաց¹⁶ զնա եւ ետ տանել ի Խորասան:
 81 Զոր զգացեալ Փառանձեմայ¹⁷ կնոջ նո-
 րա¹⁸ փախստեայ¹⁹ անկանի յամուրն Ար-
 տագերից: 82 Իսկ արքային Պարսից զՄե-
 րուծան²⁰ Արծրունի Հայոց իշխան հաստա-
 տեալ՝ ինքն դառնայ ի Պարսս²¹: 83 Եւ պա-
 շարեալ Մերուծանայ²² զամուրն Արտագե-
 րից՝ առնու²³ զնա եւ հանէ զՓառանձեմ²⁴,

ըստ պարսկական աւրինաց՝ ընդ ցից սայլի:
 84 Զայս ամենայն լուեալ մեծին Ներսիսի²⁵
 եւ աղաչեալ զինքնակալն Թէոդոս²⁶ չառ-
 նել անտես զաշխարհս²⁷ Հայոց. զորոյ
 զպաղատանս ընկալեալ մեծին Թէոդոսի²⁸
 կոչեաց զորդին Արշակայ²⁹ զՊապ, որ էր
 պատանդ³⁰ ի դրան արքունի, եւ թագ ե-
 դեալ նմա, եւ զԱնատաւլիս³¹ զաւրավար
 [տուեալ]³² աւգնական նմա, եւ զՆերսէս
 հայրապետ³³ Հայոց, հանէ զաւրու ծանու ի
 Հայս: 85 Եւ եկեալ հալածական առնէին
 զՄերուծան³⁴ եւ զզաւրս³⁵ Պարսից: 86 Եւ
 յայնմհետէ հաստատեցաւ երկիրս ընդ ձե-
 ուամբ Պապայ³⁶ ամս է:

87 Յայնմ ժամանակի Անատաւլեայ³⁷
 զաւրավարի ընկալեալ զհրամանն արքու-
 նի եւ եկեալ յաշխարհս³⁸ մեր եւ շրջեալ
 ընդ բազում կողմանս՝ հաճի ի գաւառին³⁹
 Կարնոյ⁴⁰ շինել զքաղաքն արգաւանդա-
 հող, շատաջուր եւ բերրի, իբր միջոց վար-
 կուցեալ զվայրսն՝ ո՛չ կարի ի բացեայ⁴¹ ի
 տեղեացն, ուր⁴² Եփրատայ⁴³ մասինն⁴⁴ ինչ
 բղխեն աղբերք⁴⁵ եւ հանդարտագնաց⁴⁶
 յառաջանան ծովացեալ մաւրաբար երե-

1 DO եղբոր որդի
 2 BD փառանձեմա
 3 BD տիրիթա
 4 BD անդոկա
 5 ABC աղետի
 6 CO մերսէսի B մերսիսէ D մերսեսի
 7 O խոյս տուեալ
 8 A եպիսկոպոս
 9 BD բագրեւանդա
 10 ABC ի գեղջէ
 11 CD շտեմարանքն O ըշտեմարանաքն
 12 A եղիայի
 13 ABCO արքային
 14 O յատրպատական
 15 T1T2 չի՞ եւ
 16 CE կապէ
 17 ACO փառանձեմայ BD փառանձեմա
 18 D չի՞ կնոջ նորա մ կնոջ նորա
 19 ABCO փախստեա
 20 ACOT1 գմեհրուծան
 21 ACEO ի պարս
 22 AT1 մեհրուծանայ B մերուծանա DO մեհրուծանա
 23 D առնէ մ առնու
 24 ABCDO գփառանձեմ

25 CE մերսէսի DO մերսեսի E հայրապետի
 26 A թեոդոս O թեոդորոս
 27 ABO զաշխարհն
 28 A թեոդոսի
 29 BD արշակա
 30 ABCDO (պատանդ) չի՞ ի պատանդի մ ի (պա-
 տանդ) T1T2 ի պատանդի
 31 A գանատոյիս BCO գանատոյիս
 32 T1T2 նմա [տուեալ] ABCEO չի՞ տուեալ
 33 BD հայրապետն
 34 A ըգմեհրուծան BO գմեհրուծան
 35 ABC զզորն
 36 BD պապա
 37 ABCO անատոլեա E անատոլեա
 38 ABEOP յաշխարհս T2 յաշխարհն
 39 CEO ընդ գաւառին ո (ընդ) գաւառն
 40 AB կարնա
 41 ABCO բացեալ չի՞ ի (բացեայ)
 42 O չի՞ ուր
 43 A Եփրատայ CO Եփրատեայ BD Եփրատա
 44 B մասին
 45 DEO աղբերք
 46 E հանդարտ գնաց

ւութիւք: 88 Յորում անբաւուրիւնք ձկանց եւ զանազանութիւնք հաւուց ճարակաւորաց, յորոց¹ ի ձուոց² միայն կերակրեալ լինէին³ բնակիչքն: 89 Եւ զեզերք⁴ մաւրին⁵ շամբք եւ բազմութիւնք⁶ եղեգանց. եւ դաշտն ունի զթանձրութիւն խոտոց⁷ եւ քաջաբերութիւն սերմանաւոր պտղոց. եւ լերինքն⁸ լի են⁹ երէաւք կճղակաբաշխիւք¹⁰ եւ որոճողաւք¹¹: 90 Նաեւ զանասուն¹² պաճարս¹³ բազմացուցանեն մեծահասակս, քաջամարմինս եւ յոյժ¹⁴ սնուցանեն համակեալս ի գիրութիւն: 91 Եւ առ ստորոտով մի գեղեցկանիստ լերինն գտեալ բազում աղբերս¹⁵ ականակիտս¹⁶ եւ մանունս բղխեալ՝ անդ¹⁷ տեղագրեաց զքաղաքն, զորով շրջափակեալ խոր փոսիւ՝ անդնդալիւր¹⁸ հաստատեաց զհիմունս պատուարին. եւ ի վերայ բարձրաբերձ աշտարակս ահագինս շինեաց, յորոց¹⁹ զառաջինն Թէոդոս²⁰ անուանեաց ի պատիւ Թէոդոսի²¹: 92 Եւ ի նմանէ եւ անդր²² շինեաց աշտարակս ժայռաւորս²³,

իբրեւ²⁴ զնաւացուկս²⁵, եւ առանցս²⁶ գոգաւոր²⁷ խորշիւք, որ ընդդէմ լերինն հային. սապէս²⁸ եւ ընդդէմ դաշտին հիւսիսոյ²⁹, ընդդէմ արեւելից եւ արեւմտից կանգնեաց աշտարակս բոլորածեւս: 93 Եւ³⁰ ի մէջ քաղաքին ի բարձրաւանդակ վայրի՝ մթերանոցս³¹ շինեալ բազմապատիկս եւ Աւգոստինոս³² անուանեաց ի պատիւ Աւգոստեայ³³. եւ այլ³⁴ ջուրս ընդ յուով տեղիս ածեալ մտոյց³⁵ անյայտ գնացիւք. եւ ելից զինու եւ պահպանական գնդիւ զքաղաքն եւ անուանեաց Թէոդուպաւլիս³⁶, զի յիշատակաւ քաղաքին անմահ լիցի անունն: 94 Եւ ի վերայ ջերմ բղխեալ աղբերացն յարկս ի վիմատաշ քարանց շինեալ:

95 Իսկ Պապ ամաւթալի ախտիւ զագրագործէր եւ բազում անգամ յանդիմանեալ լինէր³⁷ ի սրբոյն Ներսիսէ: 96 Ընդ որ չարացեալ Պապայ՝ դեղ մահու արբուցանէ նմա յեկեղեաց գաւառի³⁸ ի գիւղն³⁹ Խախ եւ բառնայ⁴⁰ ի կենացս՝ կալեալ գաթոռ հայրապետութեան⁴¹ ամս ԼԴ: 97 Զոր լուեալ մեծ հայրապետին Կեսարացոց⁴² սրբոյն Բարսղի՝ նզովէ զՊապ եւ զիւրսն ամենայն. երգմամբ հաստատէ՝ այլ ո՛չ եւս

1 BC որոց
 2 AO ի ձուոցն C ի ձուոցն
 3 ABCO լինին
 4 AB գեզերք O գեզերքն
 5 C եւ գեղեցկամօրին
 6 B բազմութիւն
 7 ABCO խոտոյ
 8 B լերինքն
 9 A եին BCO էին
 10 T₁ էրէօք ABCO կնդակաբաշխ D կնդակաբաշխք d կնդակաբաշխ(իւ)ք
 11 ABCO որոճողօք (A որոճողաւք) T₁T₂ որոճայնօք
 12 ABC զանասունս
 13 BCO պաշարս o (պա)ն(արս)
 14 ABCEOP յոյժ չիք յոյրս T₁T₂ յոյրս
 15 BO աղբիւրս
 16 O և (ականակիտս)
 17 O անտ
 18 AB անդրնդալիւր
 19 C որոց
 20 A թեոդոս
 21 A թեոդոսի B թեոդոդոսի
 22 CE և անդ
 23 DO ժառանգաւորս d ժայռաւորս

24 BD իբր
 25 B նաւուցըրուկս D նաւուց ուուկս d զնաւացուկս
 26 ACDE եւ առանց
 27 C գոգաւորս
 28 ABCDEO որպէս
 29 AD հիւսւոյ d հիւսւոյ C հիւսւոյ
 30 DT₁ չիք եւ
 31 O մթերանոցս
 32 ABC ոգոստինոն
 33 ABCO ոգոստեա D ոգոստեա
 34 A այլ
 35 ABCO մատոյց
 36 A թեոդոսուպաւլիս E թեոդուպոլիս C գթեոդոսուպոլիս
 37 ABCDO չիք լինէր
 38 DO գաւառին
 39 ACO ի գիւղն B ի գեղն
 40 BCD բառնա d (բառնա)յ
 41 ACO հայրապետութեանն
 42 ADE կեսարացոյ

ձեռնագրեր կաթողիկոս¹ Հայոց յաթոռն Կեսարու. որոյ նզովքն արագ կատարեալ:

98 Իսկ Պապ² կաթողիկոս³ կացոյց Հայոց զՇահակ ոմն ի գաւառէ⁴ Ապահունեաց առանց հրամանի մետրապաւլտին Կեսարու, ի Մանագերտ գեղջէ, որ եկաց ամս Դ⁵:

99 Այլ քաջ գաւազարին⁶ Անատաւլեայ⁷ նոյնժամայն ըմբռնեալ զՊապ՝ կապեաց երկաթի կապանաւք եւ ետ տանել առ կայսր⁸: 100 Եւ ոչ տեսութեան արժանի արար⁹, այլ հրամայեաց ի ծով ընկենուլ¹⁰: 101 Եւ նոյնժամայն զկնի նորա թագաւորեցոյց զՎարագդատ ոմն արշակունի, մանուկ տիաւք, որ թագաւորեաց ամս Դ: 102 Սա կացոյց կաթողիկոս¹¹ Հայոց զԶաւէն¹² եղբայր Շահակայ¹³, որ տեւեաց ամս Դ:

103 Իսկ զկնի Վարագդատայ¹⁴ թագաւորեցին որդիքն Պապայ¹⁵ Արշակ եւ Վաղարշակ ամս Ե: 104 Եւ ի վեցերորդ¹⁶ ամի սոցա բաժանեցաւ թագաւորութիւնս Հայոց. Արշակայ առեալ զկողմն Յունաց, իսկ Վաղարշակայ առեալ զկողմն Պարսից՝ զԱրարատեան¹⁷ աշխարհն: 105 Յաւուրս սոցա զկնի Զաւենայ¹⁸ եկաց կաթողիկոս

Հայոց Ասպուրակէս եղբայր նորին¹⁹ ի նմին գեղջէ՝ ամս Ե:

106 Իսկ յետ Վաղարշակայ²⁰ թագաւորէ մասինն արեւելից Խոսրով արշակունի հրամանաւ Շապհոյ Պարսից արքային²¹ ամս Գ: 107 Սա կացոյց կաթողիկոս Հայոց²² զսուրբն Սահակ՝ զորդի²³ մեծին Ներսիսի²⁴, որ պաշտեաց զաթոռ հայրապետութեանն ամս Ծ:

108 Իսկ զկնի երից ամաց²⁵ մերժի ի տէրութենէն²⁶ Խոսրով ի ձեռն չարախաւսաց ի նոյն Շապհոյ արքայէ: 109 Եւ յաջորդէ ի տեղի նորա Վռամ-Շապուհ²⁷ եղբայր նորա, որ թագաւորեաց ամս ԺԵ:

110 Եւ գտաք հանգիպեալ յերկրորդ ամին Արտաշրի²⁸ արքային Պարսից՝ զհինգերորդ²⁹ ամն Վռամ-Շապհոյ³⁰ արքայի Հայոց. յորում Մաշտոցն³¹ երանելի³², որ էր ի գաւառէն³³ Տարաւնոյ, ի գեղջէն³⁴ Հացեկաց՝ ի ձեռն Վռամ-Շապհոյ³⁵ եւ մեծի հայրապետին Սահակայ³⁶ դանիէլեան³⁷ նշանագրաւք զգլորութիւն³⁸ ըստ հայու մս յաւրինէր ընկերաւք³⁹ ոմամբք, տուելովք նմա ի Սահակայ⁴⁰: 111 Յետ որոյ դարձեալ

1 A կաթողիկոս
2 B պապա
3 AB կաթողիկոս
4 ABCO ի գաւառէն
5 O ամս Գ
6 O գորավարի
7 A անատոլեայ B անատոլեա C անատոլեա O անատոլեայ
8 C առ կայսրն
9 O չի՛ր արար օ արար
10 ABCDEO ի ծով ընկենուլ T₁T₂ ընկենուլ ի ծով
11 A կաթողիկոս
12 O գաւէն օ գ(գաւէն)
13 AOT₁ սահակայ BD սահակա
14 AB վարագդատա
15 BD պապա
16 C ի Զ երորդ
17 AC գարայրատեան E գայրատեան
18 AD գաւենա

19 ACDEO նոցաին
20 BD վաղարշակա
21 O (իրամանաւ) պարսից արքային շապհոյ
22 A կաթողիկոս AC չի՛ր Հայոց
23 O գորդին
24 O ներսեսի CE ներսէսի
25 C չի՛ր ամաց
26 A ի տերութենէն
27 AC գլոամշապուհ B վոամշապուհ O գլոամ շապուհ
28 C արդաշրի
29 BDE գ է երորդ
30 AO վոամշապհոյ
31 ACE մաշոցն BDO մաշթոցն
32 BDO երանելին d երանելի
33 C ի գաւառին
34 ABCO ի գեղջէ
35 A վոամշապհոյ
36 BD սահակա
37 AD դանիելեան C դանիելեան
38 A ըզգլորութիւն
39 ABC ընկերով
40 BCD ի սահակա d ի սահակայ

եւս ի վեցերորդումն¹ նորին Վռամ-Շապ-
հոյ², որ է ամ առաջին Վռամ-Կրման³ ար-
քայի՝ վերստին⁴ աստուածատուր⁵ նշա-
նագրաւք զնոյնս յեղանակեալ⁶ յաւրինէր,
որովք եւ դպրութիւնք⁷ եւ Գիրք աստուա-
ծաշունչք ուղղեալ թարգմանին⁸, որպէս
պատմեն⁹ Կորիւն եւ Ղազար¹⁰: 112 Եւ
սկիզբն դպրութեանս Հայոց եղեւ սկիզբն
մեծ¹¹ գիտութեան եւ անպայման խնդու-
թեան բազում աշխարհաց. զի ոչ միայն
Հայոց, այլ¹² եւ Վրաց եւ Աղուանից¹³
տուաւ գիր ի խնամոցն Աստուծոյ ի ձեռն
երանելոյն¹⁴ Մեսրոպայ¹⁵ վարդապետին:

113 Վռամ-Շապուհ¹⁶ բարեք վախճա-
նեալ¹⁷. յորոյ¹⁸ տեղին¹⁹ թագաւորեցուցեալ
Կրման արքայի զԽոսրով եղբայր նորին՝
զմերժեալն, որ եկաց ի կրկնումն ամ մի²⁰:

114 Յետ որոյ Յազկերտ ոչ եւս²¹ ի նո-
ցունց, այլ²² զՇապուհ զորդի իւր թագա-
ւորեցուցեալ Հայոց. որ յետ մահուան
հաւրն սպանաւ ի նոցունց իսկ ի մեծամե-
ծացն²³: 115 Եւ մնայր աշխարհս Հայոց ա-

ռանց թագաւորի ի²⁴ հարուստ ամս:
116 Զոր խնդրեալ գտաք լեալ զժամանակ
անիշխանութեանն²⁵ ամս ԺԱ: 117 Յովսէփ
եւ Եզնիկ՝ արբանեակք Սահակայ²⁶, զայ-
սու ժամանակաւ առաքեալք յԱսորիս,
ուստի եւ ի Յոյնս՝ ի գրաւորութիւնս²⁷
զրոց վարդապետականաց:

118 Յետ որոյ թագաւորէ Արտաշէս²⁸,
որ եւ Արտաշիր, հրամանաւ Վռամայ²⁹
արքային Պարսից՝ ամս Զ: 119 Մեսրոպ³⁰,
որ եւ Մաշտոց³¹ այր սքանչելի, քահա-
նայ, նախագտող³² եւ վարդապետ ըստ
հայրուսնս նշանագրութեան եւ դպրութեան՝
զայսու ժամանակաւք յաւէտ եւս երեւեալ
պայծառանայր: 120 Իսկ մեծ³³ քահանա-
յապետն Սահակ, որ ի զաւակէ սրբոյն
Գրիգորի՝ զԳիրս սուրբս դարձեալ ի յոյն
լեզուէն³⁴ ի հայ լեզու թարգմանէր³⁵ հան-
դերձ Եզնիկաւ ի ստոյգ³⁶ աւրինակացն բե-
րելոց³⁷ սրբոյն Ղեւոնդի եւ այլոցն ի Կոս-
տանդիական³⁸ քաղաքէն: 121 Սա նորո-
գեաց զտաճար սրբոց³⁹ կուսանացն, զկոր-
ծանեալն ի Շապուհոյ⁴⁰ թագաւորէ. եւ ան-
գէտ տեղոյ⁴¹ ոսկերացն⁴² սրբոյն Հռիփսի-
մեայ⁴³ խնդրուածովք⁴⁴ յԱստուծոյ գիտակ

1 B ի Զ երորդ CDEO ի Զ երորդումն
2 A վռամշապուհոյ O վռամայ շապուհոյ
3 ABCDO վռամայ կրման BD վռամա կրման
4 BD վերստին
5 O աստուածային շնորհաց տուեալ (նշանագրոփ)
6 CD եղանակեալ d յ(եղանակեալ)
7 ABCE դպրութիւն
8 BO թարգմանիւն
9 ABDO պատմէ
10 CE որպէս կորիւն պատմէ եւ Ղազար
11 O մեծի
12 DE այլ և
13 DE աղուանից
14 BDO երանելոյն
15 A մեսրոպայ BD մեսրոպա d (մեսրոպայ) O մես-
րովպայ
16 A վռամշապուհ
17 DO վաղնանեալ
18 B յորոց
19 ABDEO տեղի
20 A ամ Ա. BCDEO ամս Ա.
21 ABCDEO ևս T₁T₂ չիբ ևս
22 A այլ
23 ABDEO ի նոցունց իսկ մեծամեծացն CoP ի նոցունց
իսկ ի մեծամեծաց T₁T₂ ի նոցունց ի մեծամեծացն

24 ABDEO չիբ ի
25 BD անիշխանութեան
26 BD սահակա
27 ABC ի գրաւորութիւն
28 ABCO արտաշէգ
29 CD վռամա
30 A մեսրոպ
31 A մաշտոց BDE մաշքոց
32 A նախագտաւդ CEOP նախագտող BT₁ նախագիտող
33 D չիբ մեծ d մեծ
34 DO լեզուէն
35 DO թարգմանէր
36 C ի ստուգ
37 ABCDO բերելոցն d բերելոց
38 ADO ի կոստանդիական
39 BD սր
40 BOT₁ ի շապուհ
41 ABCDE տեղոյն
42 ACE ոսկերաց
43 A հռիփսիմեա BCDEO հռիփսիմեա
44 ACE խնդրովք BD խնդրելովք O խնդրելով d խնդ-
րովք

եղեւ: 122 Սա է՛, որ նախ քան զքահանայապետութիւնն՝² ետես ի գիշերի տեսլեան՝³ զբառնալ թագաւորութեանն՝⁴ Արշակունեաց եւ զգագարել՝⁵ քահանայապետութեանն՝⁶ յազգէն՝⁷ սրբոյն Գրիգորի եւ այլոց՝⁸ ոմանց զկարգն վիճակել. իսկ ի վախճան՝⁹ ժամանակի անդրէն, ասաց, դարձեալ զյառնել թագաւորութեանն՝¹⁰ եւ զնորոգել՝¹¹ քահանայապետութեանն՝¹² ի նոցունց ազգաց սահմանեալ ժամանակաւ:

123 Զայսու ժամանակաւ միաբանեալ նախարարքն Հայոց եկին առ սուրբն Սահակ՝ չարախաւսել զԱրտաշրէ, վասն անառակ ցանկութեանցն ի բաց ընկենուզ զթագաւորն եւ պարսիկ ածել՝¹³ ունող՝¹⁴ աշխարհիս: 124 Այլ՝¹⁵ նա՛¹⁶ ասէ. «Ինձ քա՛ւ լիցի զոչխարն իմ մատնել անաւրէն գայլուն՝¹⁷, եւ փոխանակել զհիւանդոտ գառնն՝¹⁸ ընդ առողջ գազանի, որոյ առողջութիւնն՝¹⁹ մեծ վնասուց է պատճառ»:

125 Ընդ որ զայրացեալ ազատագունդն Հայոց՝ դէմ եղեալ գնացին առ Վռամ արքայ՝²⁰ Պարսից՝ չարախաւսել զԱրտաշրէ զիրեանց՝²¹ թագաւորէն եւ զսրբոյն Սա-

հակայ՝²² սակս մախանաց հայրապետութեանն: 126 Եւ հաւանեալ Վռամայ՝²³ արքայի Պարսից նախարարացն Հայոց՝ նոյն ժամայն ի դուռն արքունի կոչեալ զթագաւորն Հայոց եւ զսուրբն Սահակ. եւ զԱրտաշիր՝²⁴ կալեալ եւ կապեալ՝ ի խուժաստան յուղարկեաց, եւ զսուրբն Սահակ հրամայեաց ընկենուզ յաթոռոյ հայրապետութեան՝²⁵:

127 Եւ ի խնդրոյ՝²⁶ նախարարացն ետ նոցա կաթողիկոս՝²⁷ զԱբգիշոյ ոմն ասորի յակոբիկ՝²⁸ չարագործ, որ ոչ տեւեաց տարի մի: 128 Եւ յետ նորա գճմուէլ՝²⁹ ոմն ի նմին՝³⁰ ցեղէ՛ վատթար քան զնա, որ եւ նա յետ երկու՝³¹ ամի վախճանեցաւ՝³²: 129 Եւ յետ նորա զՍուրմակ ոմն անվեհեր, որ չարախաւսն էր զսրբոյն՝³³ Սահակայ, ի գաւառէն Բզնունեաց, ի գեղջկէն՝³⁴ Արծկէոյ՝ ամս է: 130 Սա անկաւ ի թիւ հայրապետաց՝³⁵. իսկ Աբգիշոյ՝³⁶ եւ Շմուէլ ոչ թուեցան՝³⁷:

131 Զոր տեսեալ մեծ վարդապետին Մովսիսի՝³⁸ քերթողահաւրն՝³⁹ եւ զազաղակ բարձեալ՝ թէ «Ողբա՛մ զքեզ, Հայոց աշխարհ՝⁴⁰, զի բարձաւ ի քէն թագաւոր եւ

1 BDO չի՛բ է ո է
 2 A գփահանայապետութիւնն D գփահանայապետութիւն
 3 ABC տեսլեամբ O տեսլեանն
 4 B թագաւորութիւնն D թագաւորութեան
 5 O գղադարելն D գղադարիլն
 6 B փահանայապետութիւնն O փահանայապետութեանն
 7 ABDE յազգէ
 8 CE այլոցն
 9 DO վաղնան
 10 BDO թագաւորութեան
 11 B նորոգել
 12 BDO փահանայապետութեան
 13 O չի՛բ ածել
 14 CDE ունող O ունել
 15 A այլ
 16 O նա
 17 A գայլոյն
 18 DO գառն
 19 D առողջութ. d (առողջութիւնն)
 20 D արքա
 21 B իւրեանց

22 BD սահակա
 23 BD վռամա
 24 ABCDEO գարտաշէս
 25 ACO հայրապետութեանն
 26 B ի խնդրո
 27 A կաթողիկոս
 28 ABDO յակոբիկ
 29 ABCO գճմուէլ ո գճմուէլ
 30 BDOT₁ ի նոյն
 31 ABCO Բ
 32 O վաղնանեցաւ
 33 ABDO սրբոյն d գ(սրբոյն)
 34 ABCO ի գեղջէն
 35 AB հայրապետացն C հայրապետաց
 36 A արդիշու C արդիշաւ
 37 O ոչ թվեցան
 38 ABCO մովսէսի
 39 A փերդոյախարն B փերդաւրախարն CO փերդոյախարն
 40 ABO աշխարհ հայոց

քահանայ: 132 Ողբա՛մ գքեզ, եկեղեցի՛¹ Հայաստանեայց², զի բարձաւ ի քէն մարգարէ եւ խորհրդական», որպէս ժիր մանուկ մարգարէն Երեմիա³ ողբայր զկործանումն ազգին Հրէից եւ զանապատանալ⁴ Տաճարին:

133 Եւ եկեալ սուրբն Սահակ դոյզն⁵ ժամանակ անցուցանել⁶ ի գաւառին Բագրեւանդ ի գիւղն⁷ Բլուր՝ ի կամս Աստուծոյ վախճանեցաւ⁸ ի կենացս: 134 Եւ զնշխարս ոսկերաց⁹ նորա առեալ թոռին նորա Մամիկոնէից տիկնոջ, որ Դիստիկն¹⁰ անուանէին¹¹ տարեալ հանգոյց ի Տարաւն գաւառի, ի գիւղն¹² Աշտիշատ¹³, որ կալաւ զաթոռ հայրապետութեան¹⁴ ամս Ծ:

135 Եւ յետ սակաւ աւուրց անցելոց մեծ վարդապետն Հայոց¹⁵ Մեսրոպ¹⁶ վախճանեցաւ¹⁷ ի Քաղաքուղաշտի ի Վաղարշապատ, զոր տարեալ¹⁸ հանգուցին ի գիւղն¹⁹, որ Աւշական²⁰ կոչի²¹:

136 Աստանաւր դարգարէ թագաւորութիւն²² Հայոց յազգէն Արշակունեաց՝ սկսեալ յԺԲ ամի²³ Երկրորդ Եւերգետէս²⁴

Պտղոմէոսի թագաւորի Եգիպտացւոց²⁵ եւ դարգարեալ ի ԻԴ²⁶ ամին²⁷ Թէոդոսի թագաւորի Յունաց, կացեալ²⁸ ընդ ամենայն թագաւորութեան Հայոց²⁹ ամս ՇԾԹ:

ԳԼՈՒԽ³⁰ Բ³¹

Յաղագս իշխանացն³² Հայոց, որք զկնի թագաւորացն Արշակունեաց³³ եւ հայրապետաց³⁴ Հայոց, որք զկնի տոհմին սրբոյն Գրիգորի

1 Իսկ յետ մահուանն Արտաշրի³⁵ Հայոց թագաւորի ժողովեալ նախարարացն³⁶ Հայոց՝ զսուրբն³⁷ Վարդան իւրեանց սպարապետ կացուցանէին, որ էր ի Մամիկոնէից³⁸ տոհմէն, թոռն սրբոյն Սահակայ: 2 Եւ երբեմն ի հնազանդութեան կային Պարսից թագաւորացն եւ երբեմն՝ յապստամբութեան, որպէս ուսուցանէ պատմութիւնն³⁹ Եղիշէի վարդապետի:

3 Եւ յետ մահուանն Սուրմակայ⁴⁰ ժողովեալ հայրապետացն Հայոց՝ խնդրեալ գտին քահանայ ոմն Յովսէփ անուն, որ լեալ էր աշակերտ մեծին Մեսրոպայ⁴¹, ի գաւառէն⁴² Վայոց ձորոյ, ի գեղջէն⁴³ Հո-

1 B եկեղեցիք
 2 AEO հայաստանեաց
 3 CEO երեմիայ
 4 O գանապատանալն
 5 B դոյզ
 6 ABD անցուցեալ
 7 ACDE ի գիւղն B ի գեղն
 8 O վաղնանեցաւ
 9 O ոսկերացն
 10 D դրիստիկն
 11 A անուանեին CE անուանեմ
 12 ACDE ի գիւղն B ի գեղն
 13 ABD արտաշատ a աշտիշատ
 14 ACO հայրապետութեանն
 15 B չի՛հ հայոց
 16 ACE մեսրոպ O մեսրոպ
 17 O վաղնանեցաւ
 18 B տարեալ ACOT₁T₂ չի՛հ տարեալ
 19 ADE ի գիւղն B ի գեղն
 20 AD աւշական BDO օշական
 21 B անուանէն փ/ս կոչի
 22 ACEO թագաւորութիւնն
 23 ABCDEO ի ԺԲ ամի T₁ յերկուսսան ամի
 24 ABCDE երգատէս O Լերգետէս

25 A եգիպտացւոց
 26 ABCDE ամի
 27 A թեոդոսի
 28 ABCDEO կալեալ
 29 ABCDEO ազգին հայոց արշակունեաց
 30 ABCO չի՛հ գլուխ
 31 AO (գլուխ) Բ
 32 AB իշխանաց
 33 B չի՛հ որք զկնի թագաւորացն արշակունեաց
 34 B հայրապետեաց
 35 CE արտաշիսի
 36 D նախարարաց
 37 A ըզսուրբն
 38 AE մամիկոնեցից
 39 A պատմութիւնն BD պատմութիւն
 40 BD սուրմակայ
 41 AE մեսրոպայ BD մեսրոպայ
 42 B ի գաւառէ
 43 ABDO ի գեղջէ

ղոցիմայ: 4 Եւ հրամանաւ Վարդանայ¹ նստուցին յաթոռ կաթողիկոսութեան². ամս Բ: 5 Սա արար ժողով ի Շահապիվանի³, ուր զտուգանաւք կանոնսն⁴ կարգեցին: 6 Իսկ սուրբն⁵ Վարդան միաժողով կալեալ զնախարարսն⁶ Հայոց ամս ԺԲ եւ պատերազմեալ ընդ Յազկերտի Պարսից արքայի⁷ մեռանի ի վերայ սուրբ ուխտի եւ քրիստոսական հաւատոց⁸ ի դաշտին Աւերայրի⁹, ի գաւառին Արտազու:

7 Եւ յետ պատերազմին Վարդանայ, զկնի երկուց¹⁰ ամաց սուրբ Ղեւոնդեանք¹¹ Յովսեփաւ¹² հայրապետաւ կատարեցան յամսեանն¹³ հրոտից¹⁴, որ աւր ԻԶ էր ամսոյն, նոյն յուլիսի¹⁵ յաւուր կիւրակէի: 8 Ըստ որում ստուգեալ մեր զամս թագաւորացն՝ գտաք հանդիպեալ ի ԺԵ¹⁶ ամն Յազկերտի եւ յերեքն¹⁷ Մարկիանոսի Անիծելոյն¹⁸:

9 Իսկ¹⁹ յետ մահուանն Վարդանայ անիշխան եղեալ երկիրս Հայոց ամս Ժ՝ հաւածանք եւ խռովութիւնք բազմանային. թէեւ²⁰ սակաւ ինչ Յազկերտ ի²¹ սպառիչ խորհրդոյն²² դադարեալ՝ զվնասն զուրացեալ Վասակաւն²³ արկանէր եւ զնա մե-

ծապէս անարգանաւք քարչել հրամայէր: 10 Եւ ապա Պերոզ որդի նորա թագաւորեալ՝ զնախարարս²⁴ Հայոց արձակէր²⁵ ի կապանաց: 11 Եւ առնու զսպարապետութիւնն²⁶ Հայոց²⁷ Մանգնոս որդի Վարդանայ²⁸ ամս Ի:

12 Իսկ զկնի Տեառն Յովսեփայ կալաւ²⁹ զաթոռ հայրապետութեան³⁰ Տէր Գիւտ ամս Ժ, որ էր ի գաւառէն Վանանդայ³¹ յՈւթմսոյ³² գեղջէ: 13 Եւ յայսմ ժամանակի էր մեծ փրկիստիայն³³ Հայոց Մովսէս, որ զճարտասանական արուեստ ի գործ առնու ի Հայս: 14 Եւ ճգնազգեացն Անտոն, որ եւ Թաթուլ՝ առ սոքաւք ասի թողեալ զամենայն վասն Քրիստոսի հանդերձ Վարոսիւ եղբարք իւրով երիցաւ, եւ երթեալ ի վայրս դժնդակս³⁴ ընդ զազանաց եւ ընդ վիշապաց բնականայր ի տեղին³⁵, որ այժմ ասի Գազանաձակք կամ Թաթլոյ վանք:

15 Եւ յամին քսան եւ հինգերորդի³⁶ Պերոզի Հայք ի Պարսից ապստամբեալ³⁷ ընդդէմ կացին խիստ մարտիւք ի ձեռն Վահանայ, որդւոյ Հմայեկի, եղբաւր Վարդանայ: 16 Եւ էին սորա եղբարք Վասակ քաջ եւ Արտաշէս եւ Վարդ պատրիկ, զոր ուսուցանէ քեզ Ղազար Փարպեցի³⁸, որոց առաջնորդէր խրատու եւ պաշտպանու-

1 BD վարդանա
 2 A կաթուղիկոսութեան
 3 BDO ի շահապի վանի
 4 ACEO կանոնն BD կանոն d (կանոն)ն
 5 C սուրբ
 6 AD գնախարարս
 7 BDO չիֆ պարսից արֆայի od պարսից արֆայի
 8 ABDO հաւատոյ
 9 E ավեր այրի
 10 BDEO Բ
 11 C դեւոնդիանք
 12 C յովսեփաւ
 13 BD յամսեան
 14 ABCO հրոտի
 15 ACE յուլիոսի
 16 A Ժէ
 17 D յԳ ամն T₂ յԳ-ն
 18 ACE անիծելոյ
 19 CE եւ (յետ)
 20 A քեւ B քէ
 21 BCDE յազկերտի
 22 ABCO խորհրդոցն
 23 ABCO վասակաւ T₁ զվասակաւն

24 BO գնախարարսն
 25 ABCDO արձակոյր d արձակէր
 26 BD զսպարապետութիւնն
 27 B չիֆ հայոց
 28 BD վարդանա
 29 CE կալեալ
 30 ACO հայրապետութեանն
 31 BD վանանդա
 32 A յութմայ
 33 ABCOT₁ փրկիստիոսն
 34 AB դժնդակ C դժնդակ OD դժնդակս
 35 ABCO ի տեղի
 36 ABCO ի ե երորդի
 37 A ապստամբեալ
 38 aCdO (ad՝ յաւելում լուսանցում, CO՝ քնագրում) եւ էին սորա (d unfa) եղբարք վասակ քաջ եւ արտաշէս (O արտաշէտ) եւ վարդ պատրիկ, զոր ուսուցանէ քեզ Ղազար փարպեցի (O փարպեցի T₁T₂ փարբեցի), BD չիֆ յաւելում

թեամբ ինքն իսկ առլցեալն¹ իմաստնական հանճարով երանելի հայրապետն Յովհանն² Մանդակունի³, որ զկնի Տեառն⁴ Գիւտի պաշտեաց զաթոռ հայրապետութեանն⁵ ամս Զ⁶: 17 Յայսմ ժամանակի երանելին Տեառնթագ, որ էր ի գաւառէն Արշարունեաց, ի Կալոց⁷ գեղջէ, վկայեալ վասն Քրիստոսի քաջութեամբ՝ կատարեցաւ ի Զառմիհրն⁸ Հազարաւուխտոյ⁹ ի գաւառ վարէն Պարսից: 18 Նշխարք սորա՝ ի Շիրակ¹⁰ գաւառի, ի գիւղն¹¹, որ Բեռնաւանս¹² կոչի, յեկեղեցւոյն, որ Տեառնթագ ասեն¹³:

19 Իսկ Վաղարշ արքայ Պարսից լսող¹⁴ եղեալ բարի խրատտուացն¹⁵ իւրոց՝ բարերարութեամբ զՀայս անդրէն նուաճեաց եւ մեծապատիւ մեծարեալ հաշտութիւն արար: 20 Առ որս նշան¹⁶ հաշտութեան՝ մուրհակս մոռացութեան¹⁷ կնքէր: 21 Եւ առաւել եւս յարգեալ զՎահան՝ ի ձեռն Անդեկանայ¹⁸ զաշխարհս Հայոց ի նա¹⁹

հաւատայր մարգպանութեամբ, որ պետանայր²⁰ ամս Լ:

22 Յայսմ ժամանակի Մամբրէ՝ եղբայր Մովսիսի²¹, զորմէ ասեն երրորդ գտեալ²² ի փիլիսոփայս, դառնայր ի Հայս, եւ Դաւիթ աշակերտ Մովսիսի²³ ի Հարք գաւառէ, ի Հերեան գեղջէ: 23 Զայսու ժամանակաւ երանելին Յովհանն²⁴ Մանդակունի, որ էր ի գաւառէն Արշարունեաց ի գեղջէն Ծախնոտայ²⁵ զՀայոց բազում կարգս ուղղութեան կատարեաց, զքարոզս գիշերի եւ տունջեան²⁶, զկարգս մկրտութեան, զսարկաւազի, զքահանայի եւ զեպիսկոպոսի եւ զաւրհնութիւնս եկեղեցւոյ եւ զլիսովիմբ²⁷ զպատարագամատոյցն²⁸, զոր Աթանասի ասեն լինել: 24 Եւ ինքն հանգեալ ի կամս Աստուծոյ:

25 Եւ յետ նորա եկաց կաթողիկոս²⁹ Տէր Բարկէն³⁰ ի գաւառէն³¹ Վանանդայ³² յՈւթմսոյ գեղջէ՝ ամս Գ:

26 Եւ զկնի նորա Տէր³³ Սամուէլ³⁴ ի գաւառէն³⁵ Բզնունեաց ի գեղջէն Արծկէոյ՝ ամս Ժ:

27 Եւ յետ նորա Տէր³⁶ Մուշէ ի գաւառէն³⁷ Կոտայից³⁸ ի գեղջէն³⁹ Այլաբերդից⁴⁰ ամս Ը:

1 B առլցեալ D առլըցեալ
 2 A յովհան C յոհան
 3 B մանդակունիին
 4 OT1 տէր
 5 BD հայրապետութեան
 6 CET1T2 (յաւելում) (ամս գ) նշխարք սորա ի շիրակ գաւառի, ի գիւղն որ բեռնաւան կոչի, յեկեղեցւոյն, որ տեառնթագն ասեն a (էջ 162բ, տողատակին) նշխարք սորա ի շիրակ գաւառի, ի գիւղն որ բեռնաւան կոչի յեկեղեցւոյն որ տեառնթագ ասեն: (Յաւելման փոխանցման նշանը ստորեւ «ի գորավարէն պարսից» բառակապակցութիւնից յետոյ: Հմմտ. T2, էջ 80):
 7 CE ի կողոց
 8 A գառնմիհրն BCDE գառն միհրն գառն միհր
 9 ABCO հազարուխտոյ
 10 T2 [հանգուցան] (ի Շիրակ)
 11 AE ի գիւղն
 12 O բեռնաւս
 13 BD չի՞ նշխարք սորա ի Շիրակ գաւառի ի գիւղն որ բեռնաւան կոչի, յեկեղեցւոյն որ տեառնթագ ասեն
 14 CO լսող
 15 A բարեխրատուցն CO բարեխրատուցն BD խրատուցն
 16 ADO նշանս
 17 C մուրացութեան
 18 ACEO անտիկանայ BD անտիկանա
 19 A ի նայ

20 C մարգպանութիւն, որպէս անայր
 21 AC մովսէսի
 22 B երկրորդ B չի՞ գտեալ ի
 23 CE մովսէսի
 24 CE յոհան
 25 ACO ծախնոտայ B ծախնոտայ T1 ծախնոտայ
 26 ABO տունջեան C տունջեանն E տընջեան
 27 B եւ զլիսով իմբ
 28 D պատարագամատոյցն E զպատարագամատուցն
 29 A կաթողիկոս
 30 ABO բարգեն DE բարգեն
 31 B գաւառէ
 32 BCD վանանդայ
 33 CE չի՞ տէր
 34 A սամուէլ
 35 B ի գաւառէ
 36 CE չի՞ տէր
 37 AC ի գաւառէ
 38 A կոտայից D կոտայից
 39 ACE ի գեղջէ
 40 A այլաբերդից B այլաբերդից

28 Եւ յետ նորա Տէր Սահակ ի գաւա-
ռէն¹ Հարքայ², ի գեղջէն³ Եղեգականայ⁴
ամս Ե:

29 Եւ յետ նորա Տէր Քրիստափոր փի-
լիսոփայ⁵ ի գաւառէն⁶ Բագրեւանդայ⁷ եւ⁸
ի գեղջէն⁹ Տիրառճայ¹⁰ ամս Զ¹¹:

30 Իսկ Վահան գեկեղեցիս Աստուծոյ
լուսազարդեալ նորոգէր, զպաշտաւնեայս¹²
ուխտին մեծարելով, բարեշէն զաշխարհս¹³
առնելով¹⁴: 31 Նոյն եւ ի ժամանակս իշ-
խանութեանն¹⁵ իւրոյ զմեծ¹⁶ կաթողիկէ¹⁷
եկեղեցին, որ ի Հայս, վերստին մեծապէս
նորոգեաց՝ զգասս կրաւնաւորացն¹⁸ բազ-
մացուցանելով, որ Սուրենայ անապատն
ասի, վերակացու նոցա կարգեալ զՂազար
Փարպեցի¹⁹, ճարտասան եւ պատմագիր:
32 Սա եւ զԱլանս արգելականս արար:
33 Յաւուրս յայտոսիկ արեգակնդ ամենե-
ւին կորեաւ. յետ որոյ եղեւ սով սաստիկ²⁰:
34 Իսկ Վահան բարւոք վճարեալ՝ թողու

փոխանակ իւր զեղբայր իւր՝ զՎարդ
պատրիկ²¹ ամս Դ:

35 Իսկ յաւուրս Վահանայ յայտնեցան
նշխարք սուրբ Առաքելոյն Թադէոսի եւ
Սանդխտոյ եւ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւոր-
չին մերոյ²²:

36 Իսկ զկնի Տեառն Քրիստափորի յա-
ւուրս յայտոսիկ²³ եկաց Հայրապետ Հայոց
Տէր²⁴ Ղեւոնդ ի գաւառէն²⁵ Առբերանոյ²⁶,
ի գեղջէն²⁷ փոքր Առեստու՝ ամս ԻԱ:

37 Եւ ապա զկնի Վարդ պատրկայ²⁸
եղբաւրն Վահանայ, մարզպանք պարսիկք
տիրեցին Հայոց ամս ԺԱ: 38 Յորում ժա-
մանակի Եզրաս Անգեղացի՝ աշակերտ
ճարտասանին Մովսիսի²⁹ եպիսկոպոսի³⁰
Բագրեւանդ գաւառի, զգասս ճարտասա-
նիցն³¹ բազմացուցանէր³²:

39 Եւ ապա եկաց իշխան Հայոց Մե-
ծէժ³³ Գնունի ամս Լ:

40 Եւ ի սորա եւթներորդ³⁴ ամին եկաց
կաթողիկոս³⁵ Հայոց Տէր Ներսէս ի գաւա-
ռէն³⁶ Բագրեւանդայ³⁷, ի գեղջէն³⁸ Աշտա-
րակաց՝ ամս Թ: 41 Սա ի չորրորդ ամի
Հայրապետութեան իւրոյ եւ ի տասներորդ

1 BC ի գաւառէ
2 A հարայ B հարխ
3 ABCDO ի գեղջէ
4 ACO եղեգակայ BD եղեգակա
5 D փիլիսոփա
6 ABCD ի գաւառէ
7 BD բագրեւանդա
8 A չիբեւ
9 ABCDEO ի գեղջէ T2 գեղջէն
10 ABCDO տիրառճոյ
11 C (ամս գ) Յաւուրս Վահանայ յայտնեցան նշխարք
սուրբ առաքելոյն Թադէոսի եւ սանդխտոյ եւ սր-
բոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ (Հմմտ. ա, ձեռ.
2865, էջ 163ա, տողատակ) ըստ գրչի՝ այն պէտք է
տեղադրել «վարդ պատրիկ ամս Դ» գրուածքից
յետոյ. տե՛ս T2, էջ 82, վճ: Ձեռ. C տեղը շփոթել է,
իսկ ձեռ. O ընագրում նիշտ է տեղադրուած:
12 A զպաշտօնայս C պաշտօնայս
13 O զաշխարհսն
14 AOT1 ունելով
15 BDO զիշխանութեան
16 BCDEO զմեծն
17 ACDO կաթողիկէ
18 ABC կրօնաւորաց
19 ABC փարպեցի DO փարպեցի T1T2 փարբեցի
20 ABC սովն O սովն սաստիկ եղեւ օ եղեւ սովն սաս-
տիկ

21 O պատրիկն C զվարդպատրիկ
22 a իսկ եւ յաւուրս վահանայ յայտնեցան նշխարք
սուրբ Առաքելոյն Թադէոսի եւ սանդխտոյ եւ
սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ (ձեռ. A, էջ
163ա, յաւելումը՝ տողատակում, ընագրում նշուած
է յաւելման տեղը: Տե՛ս T2, էջ 81, Ծն. 10, էջ 82, վ.
9-11:
23 CE յայտմիկ
24 T1T2 սուրբն
25 ABCO ի գաւառէ
26 EO առբերանոյ
27 ABCO ի գեղջէ
28 ABCO վարդկայ ABCO չիբ պատրկայ
29 AC մովսէսի
30 A եպիսկոպոսի
31 ABCO ճարտասանացն
32 CO բազմացոյց
33 CO մեծէժ T1 մծէժ
34 ABCO է երորդ T1T2 եօթներորդ
35 A կաթողիկոս
36 ABC ի գաւառէ
37 B բագրեւանդա
38 ABCO ի գեղջէ

ամի¹ իշխանութեան² Մեծէժայ արար ժողով ի քաղաքն³ Դուին⁴: 42 Եւ էին գլխաւորք ժողովոյն Պետրոս⁵ եպիսկոպոս քերթող⁶ Սիւնեաց եւ⁷ Ներշապուհ ի Տարաւնոյ. եւ կարգեցին զթուականն Հայոց ի ԺԴ-ն Յոսատիանոսի կայսեր, որ զսուրբն Սոփիա⁸ շինեաց, եւ ի ԺԴ-ն Խոսրովայ⁹ որդւոյ Կաւատայ¹⁰ Պարսից արքայի: 43 Յորում ամի սուրբն Յիզիրաբուզիր¹¹ կատարեցաւ ի Քրիստոս: 44 Եւ Հայք յայդմ ամի եւ յայդմ¹² ժամանակի ի բաց կացին ի Յունաց հաղորդութենէ: 45 Եւ էր Յունաց թուականն ՅԴ յէ¹³ ամէն Փիլիպպոսի¹⁴ կայսեր:

46 Ժողովի ամենայն ժամանակն ի ծննդենէ¹⁵ Փրկչին մինչեւ ցժողովն¹⁶ Դունայ¹⁷ եւ ցթուականն¹⁸ Հայոց ամք ՇԾԳ, եւ ի լուսաւորութենէ սրբոյն Գրիգորի, որ է սկիզբն աստուածածանաւթութեան աշխարհիս Հայոց, ամք ՄԾԲ:

47 Եւ զկնի Տեառն Ներսիսի¹⁹ եկաց կաթողիկոս²⁰ Հայոց Տէր Յովհաննէս²¹ ի

գաւառէ²² Գաբեղենից²³, ի գեղջէ Սիւն-ծեղնոյ²⁴, ի վանականութենէ Թաթլոյ վանից²⁵ ամս ժե:

48 Եւ զկնի սորա²⁶ Տէր²⁷ Մովսէս ի գաւառէ Արագածոտնէ²⁸, ի գեղջէն²⁹ Եղիվարդայ՝ ամս Լ: 49 Այս Մովսէս զԿիւրիոն՝ սրբոյ կաթողիկէի³⁰ վանաց երէց³¹, ձեռնադրէ³² կաթողիկոս³³ Վրաց, որ մերձ ի վախճանն³⁴ Մովսէսի³⁵ յերկուացեալ³⁶ Կիւրիոն յուղղափառ հաւատոց³⁷ ընդունի զժողովն Քաղկեդոնի³⁸: 50 Եւ Տեառն Մովսիսի³⁹ բազում⁴⁰ անգամ աստուածային խրատու կշտամբեալ զնա եւ ոչ ինչ աւգտեալ ինքն վախճանի⁴¹:

51 Իսկ ըստ իշխանաց կարգին յետ Մեծէժին⁴² Գնունոյ⁴³ պարսիկ մարզպանք⁴⁴ եկին ի Հայս⁴⁵:

52 Նախ Դենշապուհ⁴⁶, որ զշնմուլութիւնն⁴⁷ շատացոյց եւ զորմզդական հուրն

1 ABCO ի ժ երորդ ամի
 2 ABCDEO (իշխանութեան) իւրոյ փի մեծէժայ ABCO մեծէժ (արար ժողով)
 3 ABCO ի քաղաքին
 4 DO դըւին
 5 CE պօղոս
 6 A քերթող BCO քերթող
 7 ACE չիբ եւ
 8 ABCO սոփի
 9 ABD խոսրովայ
 10 BD կատայ
 11 AB յիզիրաբուզիր C յիզիրաբուզիր O յիզիրաբուզիր oT₁ եզիրաբուզիր T₂ Յիզիրաբուզիր (Ծն. անուանացանկում, էջ 83, Յիզիրաբուզիր):
 12 A յայդմ ամի եւ յայդ B յայսմ (ամի) եւ յայսմ
 13 AC յԴ յեւթմ ամէն B յԴ յեւթմ
 14 ABC փիլիպոսի
 15 ABCO ի ծննդեանէ
 16 C ի ժողովն
 17 BCO դըւնայ
 18 O ցթուականն
 19 O ներսիսի C տէր ներսիսի B ներսիսի
 20 A կաթողիկոս
 21 C յովհաննէս

22 O ի գաւառէն
 23 BE գաբեղենից
 24 O սիւն ձեղնոյ
 25 A քաթու վանից DO քաթու C վանից E վանաց
 26 BCDE չիբ սորա
 27 AO չիբ տէր
 28 C արագածոտն O արագածոտն
 29 ABCO ի գեղջէ
 30 ABCO սրբոյ կաթողիկէի
 31 AD էրէց
 32 A ձեռնադրեաց
 33 A կաթողիկոս
 34 ABO ի վաղմանն
 35 O մովսիսի
 36 A յերկուացեալ
 37 ABCO հաւատոյ
 38 ABD քաղկեդոնի
 39 ABCO մովսէսի
 40 a (ձեռ. A, էջ 163բ՝ ոչ բնագրային յաւելում տողատակին) «յայսմ ամի եղաւ թվականն Հայոց»:
 41 ABC վախճանեալ O մեռանի փի վախճանի D վաղմանեալ d (վախճան)ի
 42 A մեծէժին
 43 BCO գնունոյ
 44 B մարզպան
 45 ACO ի հայք
 46 D զշնմուլու
 47 A շնմուլութիւնն B շնմուլութիւնն CO զշնմուլութիւնն

վառեաց ի Ռշտունիս¹. եւ ստիպէր զՔրիստոնեայս² կրակի երկիր պագանել³, յաղագս որոյ բազումք մեռան:

53 Եւ յետ նորա Վարագդատ ոմն պարսիկ ի նմին տոհմէ: 54 Յորում ժամանակի մարդամահն սաստիկ հանդերձ չարչարանաւք: 55 Եւ ապա նշան ահեղ հրափայլ եւ արիւնատեսակ յերկնէ սկսաւ երեւել⁴, որ յուրվագոյն ընդ կողմն հիւսիսոյ⁵, յարեւմտից⁶ մինչեւ յարեւելս⁷ յամենայն գիշերի⁸ սիւնաձեւ ցոլացեալ՝ զնայր ամիսս⁹ Ը:

56 Եւ ապա Խոսրով արքայ¹⁰ Պարսից զՍուրէն ոմն ազգական իւր, որում անուն էր ձիհովր-Վշնասպ¹¹, հանէ ի հազարապետութիւն Հայոց: 57 Որ եկեալ կալաւ գերկիրս մեր՝ յոյժ հարստահարելով զնախարարս Հայոց. զի շնայր ընդ կանայս ազատաց՝ ոչ առնելով զայրն տէր կնոջ¹² իւրոյ: 58 Ընդ որ զայրացեալ Վարդանայ¹³ բզեշխի որդւոյ Վասակայ, որ էր յազգէն Մամիկոնէից, սպասեալ դիպող ժամանակի, սուսերահար առնէր¹⁴ զՍուրէն մարգպան [եւ¹⁵] յերկիր կործանէր յամի քառասներորդի առաջներորդի¹⁶ թագաւորութեանն¹⁷ Խոսրովու, որ է ամ եւթներորդ¹⁸ թագաւորութեան¹⁹ Յուստիանոսի²⁰, յամ-

սեանն արեգի ԻԲ սն²¹ ամսոյն, որ է փետրուարի²², յաւուր երեքշաբաթեան²³: 59 Եւ իշխանքն Հայոց համարէն ապստամբեալ²⁴ ի Պարսից՝ ձեռն ետուն ի Յունականն²⁵ նոքաւք ընդդէմ կալով սաստիկ մարտիւ: 60 Իսկ Վարդանայ²⁶ առեալ զընտանիս²⁷ իւր եւ զայլ պայազատսն՝ փախստեայ²⁸ անկանի յաշխարհն Յունաց, ի թագաւորեալ քաղաքն Կոստանդնուպալիս²⁹: 61 Եւ երթեալ յանդիման լինէր թագաւորին Յուստիանոսի, որ զսուրբն Սոփիա³⁰ շինեաց. եւ հազորդի ընդ նմա աւրինաց, եւ յիւր անուն³¹ անուանէ զաւագդուռնն³² սուրբ Սոփիայ³³, որ մինչեւ ցայսսաւր կոչի դուռն Հայոց:

62 Եւ այս են ժամանակք³⁴ մարտից երկպառակութեան, անթիւ սպանմանց, գերութեան առից³⁵, խռովից, կապանաց, նեղութեանց, պակասութեանց, խիստ սովու³⁶, սրոյ³⁷ եւ մարդամահու, աւերելոյ³⁸ աւանից³⁹, հրդեհից⁴⁰ շինուածոց եւ⁴¹ ամենայն վնասուց բազում աշխարհաց, յերկուց կողմանց հասանէր՝ մոռացեալ աստուածպաշտութիւն⁴²:

1 ABC յուշտունիս O յրուշտունիս
2 O գրիստոնեայսն
3 A երկի պագանել C երկրպագանել
4 AD երեւել
5 ADO ընդ կողմ հիւստոյ C հիւստոյ
6 AB արեւմտից
7 A յարեւելս
8 ABC գիշեր
9 CO յամիսս
10 ABCO արքայն
11 ABO նիհովր շնասպ C նիհովրշնասպ
12 ABCO կնոջն
13 B վարդանա
14 ABCO առնէ
15 ABCDEO չիւ և T1T2 [և]
16 ABDO ԽԱ երորդի C ԽԱ երորդ
17 BD թագաւորութեան
18 ABCO (ամ) է երորդ T2 եօթներորդ
19 ABCO թագաւորութեանն BD թագաւորութեան
20 ACO յուստիանա B յուստիանայ D յուստիան

21 ABCEO ԻԲ սն T1T2 փամեբրկուսն
22 BCO փետրվարի
23 BD Գ շաբթուոյ C երեքշաբթոյ
24 A ապստամպեալ O ապստամբեալ
25 ABCO ետուն յունականն
26 B վարդանա
27 ABDEO զընտիրս C զնտիրս փ/ս զընտանիս (T1T2 զընտանիս)
28 ABCO փախստեա
29 A կոստանտնուպալիս D կոստանտնուպոլիս
30 BO սոփիայ
31 DO անունն
32 BO դուռն
33 ABCO սոփէ
34 B ժամանակ
35 ABO գերութեանց առից T1 գերութեանց, առից
36 AC սովոյ
37 O սրու
38 B ավերումն և (ավեր)ել C ավերելո
39 C յաւանից
40 B հրդեհումն և (հրդեհ)ել
41 CE չիւ և
42 BO T1 աստուածպաշտութեան

63 Իսկ զկնի Տեառն¹ Մովսիսի² եկաց կաթողիկոս³ Հայոց Տէր Աբրահամ ի գալառէն⁴ Ռչտունեաց⁵, ի գեղջէ⁶ Աղբաթանից՝ հրամանաւ Սմբատայ⁷ Բագրատունւոյ⁸, որ էր մարզպան Հայոց ի Խոսրովու⁹ հրամանէ: 64 Այս Սմբատ¹⁰ երթեալ յաշխարհն¹¹ Վրկանի պատերազմաւ եւ գտեալ անդ ազգս¹² գերեալս ի Հայոց եւ բնակեալ ի Թուրքաստան անապատին, որ Սագաստանն¹³ անուանի, մոռացեալ զլեզու եւ զգրպրութիւն հայերէն: 65 Զոր տեսեալ Սմբատայ¹⁴ եւ ուրախացեալ յոյժ երէց¹⁵ մի Հաբէլ¹⁶ անուն վարդապետ նոցա կարգէ. յորմէ ուսեալ զգրպրութիւն հայերէն՝ կան մինչեւ ցայսաւր վիճակ սրբոյն Գրիգորի:

66 Իսկ հայրապետն Աբրահամ բազում ջանիւ¹⁷ հոգ տարեալ¹⁸ վասն Վրաց աշխարհին՝ ոչ¹⁹ կարաց դարձուցանել յուղղութիւն. ապա հատեալ աստուածային սրովն²⁰ նզովեաց ամենայն Հայոց միաբանութեամբ:

67 Իսկ կայսր²¹ Մաւրիկ²² զՅովհան²³ ոմն նստուցանէ կաթողիկոս մասինն²⁴

1 CO տէր
 2 ABCO մովսէսի
 3 A կաթողիկոս
 4 ABDO ի գալառէ
 5 AB ուշտունեաց CO ընդտունեաց
 6 CE ի գեղջէն
 7 A սմպատայ E սմբատա
 8 CE բագրատունոյ
 9 AB ի խոսրովոյ CEO խոսրովայ
 10 A սմպատ E սմբատ
 11 CE յաշխարհ
 12 C գազգս
 13 BD սարգաստան O սագաստան
 14 A սմպատայ B սմբատա
 15 CDEO էրէց
 16 ABO հաբէլ
 17 C բազում ջանացեալ փխ բազում ջանիւ
 18 A հոգս տարեալ B հոգացեալ O հոգալ փխ հոգ տարեալ
 19 AB և (ոչ կարաց)
 20 BDO սրով
 21 ABCO կայսրն
 22 BD մուրիկ

Յունաց: 68 Եւ Աբրահամ նստէր ի Դուրն²⁵:

69 Եւ Աշոտ ոմն առաքեալ յարքայէն Պարսից Խոսրովու եւ հարեալ զՅոյնն՝ էառ²⁶ զԿթուրճ քաղաք Հաշտենից, նոյնպէս եւ²⁷ զքաղաքն Կարնոյ²⁸, եւ գերեաց զՅովհան կաթողիկոս²⁹ ամենայն սպասուք³⁰ եկեղեցւոյն³¹ եւ տարաւ ի յԱհմատան³² շահաստան. որ կալաւ զաթոռն ամս ժՁ³³: 70 Այլ³⁴ Աբրահամու³⁵ կալեալ զաթոռ հայրապետութեանն³⁶ ամս ԻԳ՝ վախճանի³⁷:

71 Իսկ յետ սուսերահարն լինելոյ³⁸ Սուրենայ ոչ եւս պարսիկ մարզպան առաքէր ի Հայս թագաւորն Պարսից. այլ³⁹ ի խնդրոյ նախարարացն իշխան հաստատէ Հայոց զԴաւիթ Սահառունի, որ կալաւ զհազարապետութիւն⁴⁰ Հայոց ամս Լ հրամանաւ Որմզդի, որդւոյ⁴¹ Խոսրովու Պարսից արքային⁴²: 72 (Յաւելում)⁴³:

73 Ի սորա երկոտասան ամին⁴⁴ երեւեցաւ Մահմէտ⁴⁵ որդի Աբղլայի, ի ԿԸ

23 O գիովհան
 24 BD մասին
 25 C ի դուրն O ի դւրն
 26 AD եառ
 27 DO չիք և d և
 28 ABCO կարնայ
 29 A կաթողիկոս
 30 ABCE սպասուորոք O սպասոքն
 31 C եկեղեցւան
 32 BDO տարաւ համատան T2 յԱհմատան (Ծն. էջ 114 չիք ի) T1 ի Համատան
 33 ABCO (ամս) Ձ T1T2 (ամս) ժՁ
 34 A այլ
 35 AO արքահամայ BE արքահամ
 36 BD հայրապետութեան
 37 DO վաղեանի
 38 C լինելո
 39 A այլ
 40 B զաշխարհս փխ զհազարապետութիւն
 41 AC որդւոյն
 42 ABO արքայի
 43 ACEO ի մրեն (O ի մրեն) զեկեղեցիւն սա շինեաց: Տե՛ս T2, էջ 87, Ծն. 5: Տե՛ս Յովհ. Կաթ., ժԹ:
 44 ABDEO ժԳ (ամին) C ԲԺ ան(ամին)
 45 ABC մահմետ

թուականին¹: 74 Եւ սկիզբն լինի թագաւորութեան² Իսմայելի³ յՀԲ թուականին⁴:

75 Եւ գլխի Տեառն⁵ Աբրահամու եկաց⁶ կաթողիկոս Հայոց Տէր Կոմիտաս ի գաւառէ Արագածոտնէ⁷, ի գեղջէ Աղցից՝ ամս Ը:

76 Սա շինեաց զհանգստարան⁸ սրբոյն Հոփսիմեայ⁹ գեղեցկաղբի շինուածովք¹⁰, քանզի խարխալեալ¹¹ էր առաջին շինուածն¹² սրբոյն Սահակայ¹³: 77 Եւ ի սորա ժամանակս փայլէր¹⁴ վարդապետութեամբ Յովհան Մայրոզոմեցի¹⁵, որում գկաթողիկոսարանն¹⁶ հաւատացեալ էր Կոմիտաս¹⁷: 78 Սա գրեաց երիս¹⁸ գիրս եւ զանուն¹⁹ իւր ոչ վերագրեաց ի նոսա, վասն չընդունելոյ ժողովրդեանն²⁰. անուն միոյն՝ Խրատ վարուց²¹, եւ անուն միւսոյն²² Հաւատարմատ, եւ անուն միւսոյն²³ Նոյեմակ:

79 Եւ ապա Տէր Քրիստափոր ազատ յաբրահամեան²⁴ բարձէն յԱպահունեաց գաւառէն՝ ամս Զ: 80 Զսա ընկեցին յաթո-

ռոյն, զի խռովութիւն առնէր ի մէջ իշխանացն: 81 Յետոյ եւ այլ ինչ պատճառ սացին:

82 Տէր Եզր ի Նգայ²⁵ գաւառէ, ի գեղջէ Փառածնակերտոյ²⁶ ամս Ժ: 83 Սա հանդիպեալ Հերակլի²⁷ ի Կարնոյ քաղաքի, ոչ տանելով ընդ իւր զՅովհան²⁸ փակակալ սրբոյն Գրիգորի, որ յայնմ ժամանակի կատարեալ էր աստուածային գրոց²⁹ գիտութեամբ, այլ³⁰ զոմն կիսակատար գիտութեամբ ընդ իւր առնոյր: 84 Եւ հասեալ ի ժողովն՝ խնդրէ³¹ ի նմանէ Հերակլ ձեռնարկ հաւատոյ: 85 Իսկ նոքա իբրեւ տգէտ գոլով աստուածային գրոց՝ խաբեալ խորամանկութեամբն Յունաց՝ նզովեալ³² զամենայն հերձուածողս³³ բաց³⁴ ի ժողովոյն Քաղկեդոնի³⁵, հաղորդեալ նոցա ըստ աւրինաց³⁶ մեծապարգեւ փառաւք դառնային. զԿողբ ժառանգեաց փոխան հաւատոյն: 86 Որոյ ընդ առաջ³⁷ ելեալ նմա ուխտ³⁸ եկեղեցւոյն³⁹, իսկ Յովհան⁴⁰ ոչ ել: 87 Եւ մեղադրեալ Եզրի՝ ծանուցանէ նմա որոյ ասացեալ. «Քա՛ւ լիցի ինձ հաղորդել այնմ, որ քակեաց զցանկ⁴¹ հաւատոյ»:

88 Եւ ապա բռնութեամբ մուծեալ ի սենեակն⁴² ասաց Եզր. «Զի՞ ընդվզեալ եւ խրոխտացեալ ոչ տեսանես զմեզ»: 89 Եւ

1 A ի ԿԸ C ի ԿԲ Բվակամիմ O Բվիմ
2 CO Բագաւորութեանն
3 A իսմայիլի B իսմայելի C իսմայիլի
4 ABE յ ՀԲ Բուակամիմ CO (յ ՀԲ) Բվակամիմ
5 CEO տէր
6 A կաթողիկոս O (եկաց) յաթոր
7 DO արագածնոտնոյ
8 A համգրստարան
9 AC հոփսիմէ B հոփսիմէի D հոփսիմեա
10 AO շինուածով
11 O խարխալեալ
12 ABCO շինուած
13 BD սահակա
14 A փայլէր
15 ACDEO մորոզոմեցի T1 մայրագոմեցի
16 A գկաթողիկոսութիւնն B գկաթողիկոսութիւն T1T2 գկաթողիկոսութիւնն ՆԲ.Ն. գկաթողիկոսարանն
17 ACO կոմիտասայ B կոմիտասա
18 O Գ T1 գերիս
19 O զանունն
20 BE ժողովրդեանն
21 CE (Խրատ վարուց) Յաւելում ի մրեմ գեկեղեցի սա շինեաց
22 O անուն միոյն BCE չի՞ անունն
23 O անուն միոյն
24 C յաբրահամեանն

25 AC ի նգա B ի նրգայ
26 BD փառածնակերտոյ
27 A հերակլի
28 BCEO գրոհան
29 BO չի՞ գրոց
30 A այլ
31 B խնդրէիմ C խնդրէր
32 O նրզովեալ
33 O հերձուածողս DE հերձուածողս
34 O բայց
35 ACDEO քաղկեդովնի B քաղկեդոնի ժողովոյն
36 BO ըստ օրինացն
37 ABDE ընդ յառաջ O ընդդէմ յառաջ ելեալ
38 O ուխտիմ
39 O եկեղեցւոյ
40 C յոհան
41 AD զցանգ
42 A ի սինեակն

նա ասէ. «Խրոխտումն յիս ոչ գոյ, այլ¹ ջատագով² ճշմարտութեանն³ կամիմ լինել. բայց դու յիրաւի կոչեցար Եզր, զի յեզր հանեալ⁴ տրոհեցեր զՀայաստանեայս⁵, քակեալ⁶ զսահման⁷ հաւատոյ Հարցն եւ խրամատեալ զառաքելական զցանկն⁸, կործանեալ ի մարդադաւան տաւմարն⁹ Լեւոնի¹⁰»: 90 Եւ զայս ասացեալ՝ զնաց յերեսաց նորա անարգանաւք: 91 Եւ երթեալ բնակեցաւ ի Մայրոյ վանս¹¹. ուստի հալածեալ զնա Եզրի՝ կոչէ զտեղին Մայրոյ գոմ¹², եւ զՅովհանն¹³ Մայրոգոմեցի¹⁴: 92 Իսկ նորա զնացեալ ի Գարդման¹⁵ անդ կատարէ զկեանս իւր առաքինաջան հանդիսիւ: 93 Զսմանէ համբաւի¹⁶ հերձուած մոծանել յեկեղեցի, որ ոչ է սորա, այլ ոմն¹⁷ Սարգիս անուն յաշակերտաց¹⁸ նորա արար զայն, զոր հալածեաց¹⁹ Յովհան²⁰ յիւրմէ²¹:

94 Իսկ զկնի Դաւթի Սահառունւոյ²² եկաց իշխան Հայոց Թէոդորոս Ռշտունի²³ ամս ԻԵ:

1 A այդ
 2 O ջաղագով o (ջա)տ(ագով)
 3 BDO նշմարտութեան
 4 B եզր հանեալ
 5 A զհայաստանայսս Ti զհայաստանեայս
 6 ABC քակել
 7 BD գահամանս
 8 ABC զցանգն
 9 AO տումարն BC տումարն
 10 D լեւոնի
 11 D ի մայրովանս
 12 CD մայրո գոմ
 13 A գյովհան CE գյոհան
 14 ABO մայրոյ գոմեցի C մայրոգոմեցի D մայրո գոմեցի
 15 ACDEO ի գարոման փիս ի գարդման (Ծն. A (էջ 166ա) Գարդման բառի դ տառը վերանորոգուած է ոչ նիշտ) o (ի գար)դ(ման)
 16 CE համարի փիս համբաւի
 17 ABD այլ գայր ոմն O այլ գայլ ոմն C (այլ) այլ (ոմն) E այլ այր ոմն
 18 O յաշակերտացն
 19 ABCE հալածեալ
 20 ADO յովհաննէս B յոհանն
 21 E իւրմէ
 22 ABDO սահառունոյ CE սահոունոյ

95 Եւ զկնի Եզրի յաջորդէ զաթոռն Ներսէս²⁴ եպիսկոպոս²⁵ Տայոց: 96 Սա շինեաց զվկայարան սրբոյն Գրիգորի ի վերայ վիրապին յԱրտաշատ եւ զմիւս եւս հրաշապայծառ եկեղեցին զսուրբ²⁶ Գրիգոր ի Վաղարշապատու առապարին, զանազան յաւրինուածով²⁷:

97 Յայսմ ժամանակի ամիրապետն Տաճկաց ել ի Սին²⁸ անապատէն զաւրուծանու եւ անցեալ ընդ ծով²⁹ ի հարաւակողմն³⁰ յարեւելս³¹ ի Սինդ, ի Պարս, ի Սագաստան³² եւ ի Սրման եւ ի Հնդիկս եւ աւերեալ գերեաց բառնալով զամենայն թագաւորութիւնս ազգաց, բաց³³ ի Հոռոմայեցոցն³⁴: 98 Զոր տեսեալ ապա Թէոդորոսի³⁵ Ռշտունեաց³⁶ տեառնն, որ էր զաւրավար Հայոց եւ այլոց³⁷ համախորհից՝ ի բաց կացեալ ի կայսերէ՝ հնազանդին Տաճկաց: 99 Իսկ կայսրն³⁸ կոստանդին³⁹ թոռն Հերակլի⁴⁰ մեծաւ ցասամաբ դիմէ ի Հայս. խրոխտայր⁴¹ ջնջել ի միջոյ: 100 Որում ընդ առաջ⁴² ելեալ հայրապետն Ներսէս՝ համոզէր ի խաղաղութիւն. եւ ի միասին հասեալ ի Դուին⁴³ քաղաք՝ հրամայէ

23 ABDO ոուշտունի CE որշտունի
 24 A ներսես
 25 A եպիսկոպոս
 26 O սրբոյն
 27 C օրինուածով
 28 O սինես
 29 DO ընդ ծովն
 30 ABO ի հարաւակողմ
 31 ABO յարեւելս
 32 ACEO յարեւելս ի պարս եւ ի սագաստան, ի սնդ B ի սնդի
 33 BCO բայց ի
 34 ABC հոովմայեցոցն O հոովայեցոցն
 35 A թեոդոսի C թեոդոսի
 36 ABO ոուշտունեաց C որշտունեաց
 37 A այլոց
 38 ABC կայսր
 39 A կոստանտին
 40 A հերակլի
 41 O խրոխտայր Co խրոխտ(ան)այր
 42 ABCDE ընդ յառաջ
 43 O ի դին

կայսր¹ հոռոմ² երիցանցն³ մատուցանել պատարագս⁴ յեկեղեցիսն, եւ ի միասին հաղորդեցան աւրինաց կայսրն եւ կաթողիկոսն⁵: 101 Յորմէ գայթակղեցան բազումք, զի ութ աւր⁶ ի խորհրդին⁷ եկաց կայսրն ըստ սովորութեանն⁸, եւ ի ժամ ճաշոյն⁹ արհամարհեալ լինէին ազատքն¹⁰ Հայոց առաջի նորա:

102 Իսկ գնացեալ¹¹ կայսրն ի Կոստանդնուպաւլիս¹² թողու ի գաւրաց իւրոց վերակացուս աշխարհիս Հայոց:

103 Եւ ապա վիշապն ապստամբ¹³, ամենաչար դեւն, աստուածամարտ գազանն ոչ լռէր յիւրոց¹⁴ խորամանկ¹⁵ խորհրդոցն¹⁶ չարութենէ, այլ¹⁷ անքուն ակամբ երկնէր¹⁸ յանձն իւր՝ յարուցանել հալածանս ի վերայ եկեղեցեացն Աստուծոյ, որ ի Հայաստան աշխարհիս. քանզի յամս¹⁹ թագաւորութեանն Կոստանդնի²⁰ որդւոյ Կոստանդեայ²¹ թողին Հերակլի²² արկ նա ի գործ զբնիկ կախարդութեանն²³ իւրոյ զչարութիւնն²⁴ պղտորել զհաւատս մանկանց եկե-

ղեցուոյ, եւ արբանեակս²⁵ իւր կալաւ զգաւրսն Յունաց, որ²⁶ ի Հայաստան աշխարհիս: 104 Քանզի ոչ երբէք ընդունէին²⁷ Հայք զՀոռոմն ի հաղորդութիւն մարմնոյ եւ արեան²⁸ Տեառն: 105 Եւ արդ զրեն նոքա ամբաստանութիւն²⁹ ի Կոստանդնուպաւլիս³⁰ առ Կոստանդին³¹ թագաւորն³² եւ առ հայրապետն, թէ «Իբրեւ գանաւրէնս համարեալ եմք յաշխարհիս այսմիկ³³, զի անարժանս համարին Քրիստոսի Աստուծոյ զժողովն Քաղկեդոնի³⁴ եւ զտոմարն³⁵ Լեւոնի, եւ նզովեն³⁶ զնոսս եւ զամենեսին³⁷, որք ըստ նոցա³⁸ խորհին ի հաւատս»:

106 Յայնժամ հրաման ետ թագաւորն հայրապետան՝ գրել ի Հայս հրովարտակ առ սրբասէր կաթողիկոսն³⁹ Հայոց⁴⁰ Ներսէս եւ առ եպիսկոպոսունսն ամենայն եւ առ մեծն Թէոդորոս Ռշտունեաց⁴¹ տէր, որ էր իշխան աշխարհիս եւ զաւրավար գաւրացն, եւ առ ամենայն իշխանս աշխարհիս, զի միաբանութիւն հաւատոյ⁴² արասցեն ընդ Հոռոմոց եւ մի՛ խոտեսցեն զժողովն զայն եւ զտոմարն⁴³. Եւ թէ՛ գտցի ոք յիշխանացն⁴⁴, որ ընդդիմացի⁴⁵ հրամա-

1 AC կայսրն O կայսր o (կայսր)ն
2 B հոռմ
3 OT₂ երիցանց
4 T₂ պատարագ
5 A կաթուղիկոսն
6 ABCO Ը օր
7 A ի խորհրդին O ի խորհրդի
8 BO ըստ սովորութեան
9 OT₂ ճաշուն
10 C ազատբ
11 ABCDEO իսկ գնացեալ կայսրն T₂ իսկ կայսրն գնացեալ
12 AD կոստանտնուպաւլիս
13 A ապստամպ
14 B իւրոց
15 AB խորամանկ
16 BD խորդոց O խորհրդոց o (խորհրդոց)ն
17 A այդ
18 E յերկնէր
19 BO յայսմ C ամս T₂ [յ] ամս
20 ABO կոստանտի C կոստանդի
21 ABO կոստանտե C կոստանդե
22 A հերակլի
23 BD կախարդութեան
24 ABCD չարութիւն

25 B արբանակս
26 O չիբ որ
27 A ընդունեին
28 ABC արեանն
29 C ապստամբութիւն
30 A կոստանտնուպաւլիս BD կոստանտնուպոլիս
31 AB կոստանտին
32 ABC թագաւոր O արեայ
33 ABCO յայսմիկ
34 AC քաղկեդոնի
35 DO գտումարն
36 B նզովեցին
37 AB զամենեսեան
38 O ընդ նոսս
39 A կաթուղիկոսն
40 B չիբ հայոց
41 AO թեոդորոս ռոշտունեաց C ըրշտունեաց
42 ABCO հաւատոց
43 AC գտումար O գտումարն
44 B իշխանացն
45 C ընդդիմացի

նին, ի պատուոյն եւ յիշխանութենէն¹ ի բաց ընկեսցի, եւ զինչս նորա զամենայն յարքունիս կալցեն², եւ տարեալ զնա ի³ դրունս թագաւորաց⁴ անդ արասցէ⁵ պատասխանի: 107 Եւ էր անդ այր մի ի Բագրեւանդ գաւառէ, ի Բագւան⁶ գեղջէ, որ էր ուսեալ զարուեստ փրկիստփայլութեան, եւ էր⁷ անուն նորա Դաւիթ. զնա հրամայեաց արձակել ի Հայս, զի երթեալ ի բաց⁸ հատցէ զհակառակութիւն⁹ եւ արասցէ միաբանութիւն:

108 Եւ ժողովեցան ի միասին¹⁰ ամենայն եպիսկոպոսունքն¹¹ եւ ամենայն իշխանք աշխարհին ի Դուին¹² քաղաքի¹³ առ քրիստոսասէր եւ ճշմարտապատուժ կաթողիկոսն¹⁴ Հայոց Ներսէս եւ առ բարեպաշտ իշխան աշխարհին եւ զաւրավարն Հայոց Թէոդորոս¹⁵ Սահառունի¹⁶ պատրիկ, որ էր Ռչտունեաց¹⁷ տէր, եւ տեսին զհրամանս թագաւորին եւ լուան զբանս¹⁸ ի փրկիստփայլէն¹⁹, որ ուսուցանէր բաժանմամբ զերկուց բնութեանցն վարդապետութիւն ըստ ժողովոյն Քաղկեդոնի²⁰: 109 Եւ իբրեւ լուան՝ ոչ առին յանձն²¹ փոխել զճշմարիտ վարդապետութիւն սրբոյն Գրիգորի ըստ

տոմարին²² Լեւոնի²³: 110 Արդ հաճոյ թուեցաւ ամենեցուն առնել բանիցն պատասխանի եւ ցուցանել զհաստատութիւն հիմնադրութեան²⁴ ճշմարիտ հաւատոյն իւրեանց, զոր ունէին²⁵ յառաջին եւ ի բուն վարդապետացն իւրեանց: 111 Զաղաղակ բարձեալ ամենեցուն ասէին, թէ «Լաւ լիցի մեզ²⁶ մեռանել, քան թէ փոխանակել զվարդապետութիւն սրբոյն Գրիգորի ընդ ժողովոյն Քաղկեդոնի եւ տոմարին Լեւոնի²⁷: 112 Յոյս²⁸ ճշմարիտ թուի մեզ եւ²⁹ ամենեցուն իսկ, որ զուղիղն կամիցին պարագիտել³⁰ ճանապարհ՝ ասացեալն յառաքելոյն. «Արդ աղաչեմ նախ քան զամենայն առնել աղաւթս, խնդրուածս, պաղատանս, գոհութիւնս վասն ամենայն մարդկան, մանաւանդ վասն թագաւորաց եւ ամենայն իշխանաց. զի խաղաղութեամբ եւ հանդարտութեամբ վարեսցուք զկեանս մեր ամենայն³¹ աստուածապաշտութեամբ եւ սրբութեամբ»:

113 Արդ թէպէտեւ³² անարժանութիւնս³³ մեր յուրվագոյն է, բայց զհրամայեալսն մեզ³⁴ յոյժ փութամբ կատարել. առնել աղաւթս ի վերայ ամենայն մարդկան, բայց եւս առաւել ի վերայ աստուածընկալ փառաց թագաւորութեանդ եւ ամենայն իշխանաց եւ զաւրաց եւ բոլորո-

1 B յիշխանէն C իշխանութենէն
 2 ABO կալցին
 3 AD չի՞ ի
 4 B թագաւորին
 5 ABCDO արասցեն օ արասցէ
 6 ABCO ի բագուան
 7 ABCO չի՞ էր
 8 O ի բայց
 9 ABO զհակառակութիւնն
 10 A ի միասին BCO T₂ չի՞ ի միասին
 11 B եպիսկոպոսունքն
 12 O ի դւին
 13 AB քաղաք
 14 A կաթողիկոսն
 15 AC թեոդորոս պաուլի փիս սահառունի
 16 ABCDO չի՞ Սահառունի
 17 ABO ուշտունեաց C ըրչտունեաց
 18 ABC բանս
 19 C ի փրկիստփայլ
 20 BCDO քաղկեդոնի
 21 O ոչ յառին յանձն B անձն

22 B ըստ տոմարին
 23 A դևոնի
 24 CO հիմնադրութիւն
 25 A ունէին
 26 BD չի՞ մեզ
 27 a (ընդ) ժողովոյն քաղկեդոնի եւ տոմարին Ղևովմի T₁ (որ) տե՛ս T₂, էջ 91, Ծմ. 8, էջ 346, ծմ. 73, CE ընդ ժողովոյ O քաղկեդոնի
 28 B յոյժ
 29 ABCDEO չի՞ եւ T₂ (եւ)
 30 T₁ պարագիտել
 31 BD չի՞ ամենայն d ամենայն
 * Ե ՏԻՆՔ. Բ 1-2
 32 A թեպէտեւ C թէպէտ եւ
 33 O անարժանութիւնն
 34 O մեր օ մեզ(զ)

վին իսկ աստուածապազ պալատանդ¹, յոր² սէրն Աստուծոյ լիով հանգուցեալ է, եւ շնորհք աստուածային պարգեւացն ամենեցուն իսկ յայտնի են ի վերայ ձեր: 114 Զի ահա թագաւորութիւն մեծ եւ հզաւրագոյն, քան զամենայն թագաւորութիւնս, որ ոչ մարդկային ձեռամբ, այլ աստուածային աջովն է պսակեալ, զոր ոչ ոք երբէք³ կարասցէ փոխանորդել⁴, բայց միայն⁵ Քրիստոսի թագաւորութիւնն⁶: 115 Քահանայապետութիւն սուրբ եւ ճշմարիտ, լի աստուածային շնորհիւ, նախարարք եւ գաւրք քրիստոսասէրք եւ բազմութիւն ամենայն ժողովրդոցդ՝ ժողովուրդ Քրիստոսի Աստուծոյ. եւ մեք⁷ պանծացեալ ի լոյս փառաց ձերոյ⁸ աստուածասէր թագաւորութեանդ⁹ անշարժելի հաւատով կացեալ մնացաք ի մէջ դառնաշունչ եւ դժուակ¹⁰ եւ անաւրէն թագաւորացն Պարսից: 116 Զի յորժամ բարձին զթագաւորութիւնն, կորուսին զամենայն նախարարս¹¹ եւ զգաւրս¹² աշխարհիս, կոտորեցին սրով զարս¹³ եւ զկանայս¹⁴, եւ ի գերութիւն վարեցին զբազմութիւն քաղաքաց եւ գիւղից¹⁵, իսկ¹⁶ ի մնացելոցն վերայ սուր շողացուցեալ¹⁷ բազում անգամ ջանացան դարձուցանել ի մոլորութիւն, բայց ոչ կարացին շարժել¹⁸:

117 Նաեւ¹⁹ ամաչեցին եւս անաւրէնքն²⁰ յունայնութեան իւրեանց, զի նշան քրիստոնէութեան հաւատոյ հզաւրագոյն է, քան զամենայն թագաւորութիւնս հեթանոսաց. մինչեւ հրաման տալ անաւրէն թագաւորացն Կաւատայ եւ յետ նորա որդւոյ նորին Խոսրովու, թէ «Իւրաքանչիւր²¹ ոք զիւր հաւատ²² կայցի, եւ յայսմ հետէ մի՛ ոք իշխեսցէ²³ նեղել զՀայս. ամենեքեան մեր ծառայք են, մարմնով մեզ ծառայեսցեն. վասն հոգւոց՝ որ զհոգին դատէ՝ նա գիտէ եւ նոքա»:

118 «Ապա դարձեալ յաւուրս Խոսրովու²⁴ որդւոյ Որմզդի յետ գերութեանն Երուսաղէմի, հրաման ետ արքայն Խոսրով ժողովել²⁵ ամենայն²⁶ եպիսկոպոսաց կողմանց արեւելից եւ Ասորեստանայց²⁷ ի դուռն արքունի. «Լսեմ, ասէ, թէ երկու²⁸ կողմանք են քրիստոնէից, եւ մին²⁹ զմիւսն նզովէ, վասնզի չհամարին իրաւացի. արդ միաբանութեամբ ամենեքեան ի մի վայր ժողովեսցին»: 119 Եւ ժողովեցան անդ ամենայն եպիսկոպոսունք³⁰ եւ երիցունք³¹ եւ ամենայն հաւատացեալք կողմանցն այնոցիկ: 120 Եւ կացոյց ի վերայ նոցա ոստիկանս³² զՍմբատ³³ Բագրատունի, զանուանեալն Խոսրովչնում եւ զբժշկապետն արքունի: 121 Էր անդ ի գերութեան եւ Զաքարիա³⁴ հայրապետն Երուսաղէմի եւ

1 ABCDO պաղատանդ
 2 C որ
 3 AE երբեք
 4 B փոխանակել
 5 ABCDE միայն
 6 A թագաւորութիւնն BD թագաւորութիւն
 7 BDO չի՞ մեք do մեք
 8 ABCDEO ձերոց
 9 ABCO թագաւորութեանց
 10 ABCO դժուակ
 11 O նախարարսն
 12 O գաւրսն
 13 B գարս CDEO գայրս
 14 O (գկանայս) սրով
 15 AC գեղից գեղից
 16 B չի՞ ի
 17 T1 իսկ մնացելոցն սուր ի վերայ շողացուցեալ
 18 CE (շարժել) գնա

19 CE եւ
 20 BD անաւրէնք
 21 C գիրաբանչիւր
 22 O հաւատն
 23 E իշխեսցէ
 24 ACOE Խոսրովայ BD Խոսրովա
 25 T2 ժողովիլ
 26 CO զամենայն
 27 ABO ասորեստանեաց o ասորեստանեայց
 28 ABCO Բ
 29 ABCOD միւսն
 30 B եպիսկոպոսուք
 31 C իրիցունք
 32 B ոսկիկանս
 33 AO զամպատ զգամպատ
 34 BOE զաբարիայ

այլ¹ իմաստասէրք բազումք, զորս² գերեալ էր յԱղեքսանդրացւոց³ քաղաքէն: 122 Ուրոց հրաման ետ արքայ Խոսրով՝ արդարութեամբ ի վերայ հասանել եւ զուղիղն եւ զճշմարիտն ծանուցանել⁴ արքայի: 123 Եւ ժողովեալ ամենեքեան ի դահլիճն արքունի՝ եղեւ վէճ եւ աղաղակ մեծ, քանզի ոմանք էին ուղղափառութեան հաւատով, եւ գրով եւ կնքով հին թագաւորացն, միաւորեալք եւ միաբանեալք⁵ ընդ հաւատոց աշխարհին Հայոց: 124 Եւ ոմանք Նեստորականք եւ ոմանք Սեւերիտք եւ այլ⁶ բազմութիւն խառնիճաղանճ⁷ աղանդոյն⁸: 125 Նաեւ հրէապետն⁹ եւս իւրովք համազգեաւքն¹⁰ յառաջ մատուցեալ՝ առնէր ամբաստանութիւն ըստ իւրեանց բնիկ սովորութեանցն՝ «Մի կոչեսցի, ասեն, աստուած այրն¹¹ այն»: 126 Եւ ծանուցին զբանսն թագաւորին: 127 Ասէ¹² թագաւորն. «Ո՞ր հրամանաւ եկն¹³ նա ի տեղին յայն. արդ գանալից լիցի եւ գնասցէ ի տեղի իւր»: 128 Նոյնպէս եւ զայլ աղանդոյն բազմութիւնն¹⁴. բայց միայն զՆիկիականն¹⁵ եւ զԿոստանդնուպաւսին¹⁶ եւ զԵփեսոսին¹⁷ եւ զՔաղկեդոնին հրամայեաց¹⁸ քննել:

1 A այլ
 2 ABCO գոր
 3 C յաղէքսանդրացւոց
 4 C ծանուցանելն
 5 T₂ չիբ միաբանեալբ
 6 A այլ
 7 ABCO խառնաշաղանջ
 8 A աղանդոյ C աղանդույ
 9 A հրէապետն a (հրէ)ա(պետն) B հրապետն DO հերապետն do հրէապետն T₁ հայրապետն
 10 ABCO համազգոֆն
 11 A աստուած T₁ աստ O այր փիս այրն
 12 E և (ասէ)
 13 DO եկ
 14 A բազմութիւնն BD բազմութեան
 15 ABCO զնիկեականն
 16 AD զկոստանտնուպաւսին
 17 B եփեսոսին
 18 C հրամայեցաբ

129 Դիպեցան անդ ի ժամանակին յայնմիկ արք երկու¹⁹, եպիսկոպոսք²⁰ յաշխարհէն Հայոց, արք հաւատարիմք, զորս վասն բռնութեան աշխարհիս էին²¹ արձակեալ, զի ծանուցեն թագաւորին, Կոմիտաս²² Մամիկոնէից²³ եպիսկոպոս²⁴ եւ Մատթէոս²⁵ Ամատունեաց. եւ ունէին ընդ ինքեանս պատրաստական²⁶ զպատմութիւնս սրբոյն Գրիգորի եւ այլ²⁷ եւս վարդապետական պատմութիւնս: 130 Եւ հրամայեաց հարցանել թագաւորն, եթէ²⁸ յորո՞ց թագաւորաց աւուրս²⁹ եղեն ժողովքդ այդոքիկ: 131 Ասացին, թէ³⁰ «Նիկիոյ³¹ ժողովն առ Կոստանդիանոսիւ³² եղեւ, Կոստանդնուպաւսին՝ առ Մեծն Թէոդոսիւ³³, Եփեսոսին՝ առ Թէոդոսիւ Փոքու³⁴, Քաղկեդոնին՝ առ Մարկիանոսիւ³⁵»: 132 Պատասխանի ետ թագաւորն եւ ասէ. «Երից

19 CE ք
 20 A եպիսկապոսբ
 21 ABCDEO գոր... էր
 22 O կումիտաս
 23 ABC մամիկոնեից
 24 A եպիսկապոս
 25 BDE մաթէոս
 26 DO պատրաստականս
 27 A այլ
 28 A եթե
 29 ABCDEO աւուրսբ
 30 A թե
 31 ABCDE նիկիա O նիկիայ
 32 A առ կոստանտիանոսիւ
 33 A կոստանտնուպաւսին առ մեծ թէոդոսիւ C կոստանդնուպաւսին առ մեծ թէոդոսիւ O կոստանդնուպոսիւն առ մեծ թէոդոսիւ D կոստանտնուպոսիւն առ մեծ թէոդոսիւ
 34 AC եփեսոսին առ թէոդոսիւ փոֆու
 35 ACO յաւելում (ձեռ. C եւ T₁-ի միւս հիմբ ձեռագրում մարկիանոսիւ բառից յետոյ) վասն որոյ թէ ֆաղկեդոնին ընդունելի էր, ապա թուրքս ընդէր ոչ տարաւ եւ զայն, զի եւ նշմարիտ գրեցի, այլ արտաբոյ է երից սուրբ ժողովոյն: AO յաւելումը աշխարհաց բառից յետոյ (A յուսանցում, O բնագրում, զծիկներով տարանջատուած: O-ի միւս ձեռագրում յաւելումը մարկիանոսիւ բառից յետոյ է: BE յաւելում չիբ: Երկու տպագիրներում յաւելումն այլ տեղում է (T₁ էջ 97, T₂ էջ 96): Հմմտ. T₂, էջ 350, ծմ 76:

Թագաւորաց¹ Հրամանքն² ճշմարիտ լինել թուի³, քան զմիոյն»: 133 Եւ ի վերայ հասեալ թագաւորին գրով վասն Նեստորի, թէ ո՛ր⁴, կամ ուստի՛, կամ յորո՛ւմ ժողովի եւ թէ զի՛նչ խաւսեցաւ եւ ո՛րպէս եղեւ նմա, եւ հրամայեաց զՆեստորականն հանել յատենէն արտաքս:

134 Նոյնպէս եւ վասն Քաղկեդոնի⁵ ժողովոյն եհարց, եթէ ո՛րք⁶ էին գլխաւորք, եւ կամ զի՛ իսկ եղեւ ժողովն այն: 135 Եւ ծանուցին նմա զամենայն եւ⁷ ասացին, թէ⁸ «Ի՞նչ Նիկիայն եւ ի Կոստանդնուպաւսին¹⁰ ինքեանք իսկ թագաւորքն¹¹ Կոստանդիանոս¹² եւ Թէոդոս Մեծն¹³, իսկ յԵփեսոս՝ Կիւրեղ Աղեքսանդրոս¹⁴ եպիսկոպոսն¹⁵ եւ ի¹⁶ Քաղկեդոնի¹⁷ Թէոդորեոս¹⁸ ոմն եպիսկոպոս¹⁹, որ զՆեստորին²⁰ խաւսէր, եւ Աննա²¹ անուանեալն կաթողիկոս եւ այլ²² եպիսկոպոսունք եւ երիցունք բազումք ի նորին իշխանութենէ, յԱրուստանէ, ի Խոնժաստան կողմանէ եւ յայլոց աշխարհաց»:

136 Վասն որոյ Հրաման ետ արքայ Խոսրով՝ քանդել²³ զամենեցուն նոցա զե-

կեղեցիս. «Թէ Քաղկեդոնին ընդունելի էր, ասէ²⁴, ապա²⁵ թուղթս ընդէ՛ր ոչ տարաւ. եւ այն²⁶ զի ես ճշմարիտ գրեցի. այլ արտաքոյ է երից սուրբ ժողովոցն²⁷»: 137 Եւ սրով սպառնացեալ²⁸ զամենեսեան զնոսս սատակել, եթէ²⁹ ոչ ի բաց դարձցին ի մոլորութենէն եւ ելանիցեն յարքունական պողոտայն³⁰:

138 Իսկ որք զՔաղկեդոնի³¹ Իվերիոյ³² եւ Աղուանից կաթողիկոսն³³, որ էր ի Փայտակարան, ի³⁴ դրան արքունի, եւ այլք³⁵ ոմանք եպիսկոպոսունք եւ երիցունք քաղաքաց, որ ի Յունաց կողմանէ, եւ իշխանք, որք եկեալ էին ի ծառայութիւն թագաւորին Պարսից, որոց զպայքարն³⁶ իսկ հրամայեաց տալ: 139 Եւ ապա խնդրեալ նա յետկար տերանց ի կողմանցն³⁷ երկոցունց՝ զՆիկիայն, որ առ Կոստանդիանոսի³⁸ եւ³⁹ զԿոստանդնուպաւսին⁴⁰, որ առ Մեծն Թէոդոսի⁴¹ եւ զԵփեսոսին, որ⁴² առ Փոքր Թէոդոսի, եւ զՔաղկեդոնին, որ⁴³ առ Մարկիանոսի. եւ

1 ACO Թագաւորացն
2 ACDE հրամանք
3 ABCDO քուի լինել
4 BD (թէ) ո՞ր O ո՞ր
5 ABDO քաղկեդովնի
6 A եթե ո՞րք B թէ (ոյք)
7 ABDO չի՞ք եւ
8 A եթե
9 ABO չի՞ք ի
10 AD ի կոստանտնուպոլսին
11 C չի՞ք Թագաւորքն
12 AD կոստանտիանոս
13 A Թեոդոս ABDO մեծ
14 A կիւրիղ աղեքսանդրոս CO կիւրիղ աղեքսանդրոս
15 A եպիսկոպոս O հայրապետ B հայրապետն
16 O չի՞ք ի
17 B քաղկեդովնի DO քաղկեդովնի
18 A Թեոդորիտոս BCDO Թեոդորիտոս
19 A եպիսկոպոս
20 A զնեստորին
21 C աննայ
22 A այլ
23 B քանդել

24 ACDO չի՞ք ասէ d ասէ
25 O չի՞ք ապա
26 ACDO գայն
27 DO ժողովոյն (Հմմտ. T₂, էջ 95, ծն. 4)
28 B սպառնալիցաց
29 A Թե BCO թէ
30 ACDEO պաղատն B պաղատն e (պաղատ)է(ն) T₁ պալատն T₂ պողոտայն
31 B քաղկեդովնի
32 ABCDO վիրոյ
33 AD կաթողիկոսն
34 O չի՞ք ի
35 A այլք
36 AD զչիւստարն B զըչչիւստարն CEO զչչիւստարն T₁ զչիւստարն T₂ զչիւստարն ՆԲ.Ն. զչիւստարն = զպայքարն
37 C յետ կարտերաց (ի կողմացն) փ/ս յետկար տերանց (ի կողմացն)
38 A կոստանտիանոսի
39 ABO չի՞ք եւ
40 A (առ) կոստանդնուպաւսին BO կոստանդիանոսի պոլսին
41 A Թեոդոսի
42 BDO չի՞ք որ
43 BO չի՞ք որ

զամենայն¹ քննեալ եւ ի վերայ հասեալ՝
ասէ. «Նոքա ընդէ՞ր ոչ ասացին երկուս²
բնութիւնս բաժանմամբ որպէս զսոսա³.
յայտ է եթէ եւ զմե՛զ պարտ է յերկուս⁴
բաժանել, երկուս ասել թագաւորութիւն
եւ ոչ մի. զի եթէ զբնութիւնն⁵ ոք քննէ,
եւ ես յերկուց⁶ բնութեանց եմ՝ թէպէտ ի
հաւրէ եւ ի մաւրէ, թէպէտ ի հոգւոյ եւ ի
մարմնոյ: 140 Բայց Աստուածութիւնն⁷, որ
յամենայն տեղւոջ է, թէ ինքն զինչ կամի
զամենայն լինել եւ կամ առնել ոչ կարէ՝
ապա⁸ Աստուածութիւնն⁹ զի՞նչ է»:

141 Ապա հրամայեաց հարցանել զԶա-
քարիա¹⁰ հայրապետն Երուսաղէմի եւ
զայլս¹¹ բազումս, զորս ածեալ էր¹² յԱղեք-
սանդրացւոց¹³ քաղաքէն՝ թէ «Ո՛ր իցէ¹⁴
ճշմարիտն. զարդարն ասացէք երգմամբ»:
142 Եւ նոցա պատասխանի տուեալ ասեն.
«Եթէ¹⁵ ոչ էաք խոտորնակի գնացեալ ա-
ռաջի Աստուծոյ, եւ¹⁶ ոչ նա բարկութեամբ
խոտորնակս գնացեալ էր ընդ մեզ:
143 Բայց արդ երկուցեալ յԱստուծոյ՝ ա-
ռաջի ձեր զճշմարիտն ասեմք. հաւատ
ճշմարիտ¹⁷ այն է, որ ի Նիկիայն ասացաւ
առ երանելեալն Կոստանդինոսիւ¹⁸, եւ
նմին միաբան¹⁹ են Կոստանդնուպոլսին²⁰

եւ Եփեսոսին. եւ նոցին միաբան Հայոց
հաւատն է ճշմարտութեամբ: 144 Իսկ
Քաղկեդոնի²¹ ասացեալն ոչ է միաբան նո-
ցին, որպէս ձեր իսկ բարերարութիւնդ ծա-
նեաւ»:

145 Եւ հրաման տուեալ թագաւորին
Խնդիր առնել ի գանձս արքայի²², եւ
Խնդրեալ գտին տետրեայս²³ գրեալ ի վե-
րայ հաւատս ճշմարիտս ըստ միաբանու-
թեան հաւատոյ աշխարհիս Հայոց, որ էր²⁴
կնքեալ մատանեաւ Կաւատայ արքայի եւ
որդւոյ նորին Խոսրովու²⁵: 146 Յորոյ վե-
րայ հրաման ետ եւ արքայ Խոսրով, եթէ²⁶
«Ամենայն քրիստոնեայք, որք²⁷ ընդ իմով
իշխանութեամբ են, հաւատ զՀայոցն կալ-
ցին»: 147 Եւ որ միաբանէին ընդ Հայոց
հաւատոյս ի կողմանս Ասորեստանի՝ կամ
Կայէչով մետրապալիտ²⁸ եւ այլ²⁹ տասն³⁰
եպիսկոպոսք³¹ եւ նոցին միաբան աստուա-
ծասէր թագուհին Շիրէն³² եւ քաջն
Սմբատ³³ եւ բժշկապետն մեծ: 148 Իսկ
զպատճէն³⁴ ուղիղ խոստովանութեանն³⁵
արքայ Խոսրով հրամայեաց կնքել³⁶ իւրով
մատանեաւ եւ տալ ի գանձն³⁷ արքունի:

149 Իսկ արդ զի եհան զմեզ Աստուած
ի խաւարին³⁸ իշխանութեանց³⁹ եւ արժանի

1 BCE զամենայն
2 CO Բ ս
3 B զսոսայ
4 O երկուս
5 BO զբնութիւն
6 B երկուց
7 BD աստուածութիւն
8 B ապայ
9 BD աստուածութիւն
10 CEO զգաֆարիայ
11 ABC ցայլս
12 B ածել էր
13 A յաղեկսանդրացւոց C յաղեկսանդրացւոց
14 A բե (ո՞ր իցէ)
15 A եթե
16 ABCO չի՞ եւ
17 C ճշմարիտն
18 A կոստանտինոսիւ
19 ABCO միաբանին
20 AD կոստանտնուպոլսին O կոստանդնու պոլսին

21 AB քաղկեդոնի DO քաղկեդոնիին
22 ABCO արքային
23 C տետրապայս
24 O որ է
25 BO խոսրովոյ
26 A եթե
27 ACO որ
28 A մետրապոլիտ C մետրապոլիդ
29 A այդ B այլև
30 ABCO Ժ
31 A եպիսկոպոս CO եպիսկոպոս
32 ABCDEO շիրէն T1T2 Շիրին
33 DO սմպատ
34 B պատմէն
35 BO խոստովանութեան
36 O կըմբել B քննել փխ կնքել
37 ACO ի գանձ
38 O ի խաւարային
39 ABO իշխանութեանցն

արար ծառայութեան երկնաքաղաքացի¹ թագաւորութեանդ, ո՞րչափ² եւս առաւել քան զառաւել արժան է մեզ վայելել ի խաղաղութեան, որ³ եւ պարտիմք աղաւթել եւ խնդրել ի Քրիստոսէ Աստուծոյ վասն բարեպաշտ եւ աստուածասէր թագաւորութեանդ Հաստատուն եւ անշարժ կալոյ մնալոյ մինչեւ յաւիտեան, իբրեւ զաւուրս երկնից ի վերայ երկրի»⁴...:

150 Իսկ յետ գնալոյ կայսեր երկուցեալ Ներսէս ի ցասմանէ իշխանացն՝ փախչի⁵ ի Տայս, ի բնիկ գաւառն իւր: 151 Յետ վեց⁶ ամի, յորժամ վախճանեցաւ⁷ Թէոդորոս⁸ զաւրավարն, դարձաւ ի Հայս:

152 Յաւուրս յայտոսիկ եւ յիշխանութեանն⁹ Թէոդորոսի Ռշտունւոյ¹⁰, յԶԶ¹¹ թուականին եղեւ առաջին ելք¹² ի Հայս Տաճկաց, Հրամանաւ Ոմարայ¹³ ամիր-ալմուճնւոյ¹⁴, որ էր երկրորդ ի Մահմետէ¹⁵. եւ ի ՂԵ ամի¹⁶ թուականութեան¹⁷ դարձեալ սաստիկ զաւրու եկեալ Տաճկաց՝ առին զԴուրին¹⁸ քաղաք, եւ եղեւ Համար գերութեան¹⁹ ՂԵՌ²⁰. եւ ապա տիրեցին Հայոց, Վրաց եւ Աղուանից:

153 Իսկ աշխարհս Հայոց ի բաց կացեալ ի Տաճկաց՝ Հնազանդի²¹ կայսեր, եւ ի խնդրոյ Ներսիսի²² լինի Համազասպ Հրամանատար Հայոց ի ՃԴ թուականին²³:

154 Զոր լուեալ ամիրապետին՝ զայրացեալ կոտորէ²⁴ զպատանդան²⁵ Հայոց ոգիս իբրեւ ՌՉՀէ²⁶: 155 Եւ իսկոյն մեռանի ինքն յիւրոց²⁷ զաւրացն. եւ զաւրն Իսմայիլի²⁸, որ յԵգիպտոս, միաբանեալ կայսեր՝ Հաւատացին ի Քրիստոս եւ մկրտեցան ԺԶՌ:

156 Իսկ ի վախճանեալ²⁹ Համազասպայ³⁰ Հայցէ Ներսէս նախարարաւքն Հանդերձ յամիրապետէն զԳրիգոր Մամիկոնեան՝ եղբայր³¹ Համազասպայ³², որ ի պատանդի իսկ էր առ նմա՝ կացուցանել³³ իշխան Հայոց. եւ շինեաց³⁴ զկաթողիկէն³⁵, որ յԱրուճ:

157 Իսկ Ներսիսի³⁶ կացեալ ամս Ժ յաջորդէ զաթոռն Անաստաս ի ՃԻ թուականին³⁷, որ էր սենեկապետ Ներսիսի³⁸, ի գաւառոն³⁹ Մասեացոտնէ⁴⁰, ի գեղջէ Ակոոււոյ⁴¹. որ⁴² եւ զեկեղեցին Ակոոււոյ⁴³ վայե-

1 CE երկնաքաղաքացի ի (թագաւորութեանդ)
2 A ո՞րչափ T2 ո՞րչափ
3 ABCDEO չի՞ր արժան է մեզ վայելել ի խաղաղութեան որ եւ
4 Ըստ Ստ. Մայիսանցի՝ այստեղ չնկատված պակաս կա (էջ 98, ծմ. 4, էջ 353-354, ծմ. 80): Այն չի նշուած ABCDEGOP ձեռագրերում եւ T1-ում (էջ 99):
5 A փաղչի
6 ABCO յետ գ ամի
7 DO վաղնանեցաւ
8 A Թեոդոն BO Թեոդոս
9 O յիշխանութեան B իշխանութեան
10 ABO Թեոդոսի ուշտունւոյ C ըորշտունոյ
11 C յ ձգ թվականին O ձգ թվին
12 ABCO ել
13 ABO ոմարայ C մարայ
14 ACO ամիրմուճնոյ
15 B երկրորդ մահմետէ
16 C (ի) ղ ամի
17 A Թուականութեանն CO թվականութեանն B թվական
18 O գղվին
19 AEO գերութեանն

20 D L, եւ եո
21 BO հնազանդին
22 O ներսեսի
23 CO թվականին B թվին
24 BDO T1 կոտորեաց
25 BC զպատանդան
26 T1 777 Սեբ., Հովհ. Կաթ. 1775
27 A ի յիւրոց
28 A իսմայիլի B իսմայելի D իսմայելի
29 ABC (իսկ) վախճանեալ O (իսկ) վաղնանեալ
30 A համազասպայ BD համազասպա O համազասպայ
31 O գեղբայր
32 A համայզասպայ O համազասպայ B համազասպ
33 B կացուցեալ
34 ABCO շինեալ
35 AB զկաթողիկէն O զկաթողիկեն
36 AC ներսեսի
37 CO թվականին
38 C ներսեսի
39 ABCO ի գաւառէ
40 O մասեաց ոտնէ
41 A ակոուոյ CO ակուուոյ
42 ABD չի՞ր որ եւ
43 A ակոոոյ O ակոուոյ

լուչ շինուածով զարդարեաց¹: 158 Ի սորա աւուրս² հաւատաց սուրբն Դաւիթ:

159 Իսկ Անաստաս խորհեալ Հայաստանեայցս կարգել տոմար³ անշարժ ըստ այլոց ազգաց՝ եւ հրամայէ Անանիայի Շիրակացոյ⁴ կարգել զքրաւնիկոնն⁵ հրաշագան, յորում գտոմարս⁶ մեր կարգեաց անշարժ: 160 Եւ Անաստասայ⁷ խորհեալ ժողովով⁸ եւ եպիսկոպոսաւք հաստատել զքրաւնիկոնն⁹ եւ վախճանի¹⁰ կացեալ յաթոն ամս Զ: 161 Ի սորա աւուրս¹¹ էր եւ Փիլոն Տիրակացին¹², որ զՍոկրատայ¹³ պատմութիւնն թարգմանեաց ի հայ լեզու:

162 Եւ զկնի նորա Տէր¹⁴ Իսրայէլ¹⁵ ի գաւառէն¹⁶ Վանանդայ, ի գեղջէ Ութմսոյ¹⁷ ամս Ժ:

163 Եւ զկնի նորա Տէր Սահակ, որ էր ի Զորափորոյ¹⁸ յԱրքունաչէն գեղջէ՝ ամս ԻԵ: 164 Ի սորա Ե¹⁹ ամին իշխանն Գրիգոր պատերազմեալ ընդ Խազրաց՝ մեռանի ի²⁰ ձև²¹ թուականին²²:

165 Եւ ի ձևե թուականին²³ Աշոտ Բագրատունի Հայոց իշխան եղեւ²⁴ ամս Գ: 166 Յայսմ ժամանակի հալածումն եւ աւերումն սաստիկ եհաս աշխարհիս Հայոց. զի ի ձև Դ թուականին²⁵ տիրեցին հիւսիսային²⁶ զաւրքն, որ են Խազիրք՝ Հայոց, Վրաց եւ Աղուանից, եւ սպանին ի պատերազմին զիշխանն Հայոց եւ զՎրացն²⁷: 167 Իսկ Յուստիանոս ի յերրորդ ամի թագաւորութեանն²⁸ իւրոյ զաւր սաստիկ առաքեաց ի Հայս. եւ հրով եւ գերութեամբ քանդեցին գաւառս ԻԵ, եւ ԸՌ²⁹ երգ գերեալ՝ վաճառեցին: 168 Եւ ի³⁰ միւս ամին այլ զաւր առաքեաց ԽՈ:

169 Եւ էր խռովութիւն մեծ յաշխարհիս Հայոց. զի յարեւելից հարաւոյ տաճիկ զաւր եկեալ՝ գերեցին գաւառս սակաւս³¹: 170 Իսկ Աշոտ իշխանն Հայոց գնաց պատերազմել ընդ Տաճիկն³² եւ սպանաւ ի պատերազմին: 171 Իսկ ոմանք ի Հայոց իշխանացն անձնատուրք³³ եղեն առ զաւրս Տաճկաց³⁴:

172 Իսկ ի գալ չորրորդ ամին Յուստիանոս ինքն խաղացեալ զաւրու ծանուկէն ի կողմն³⁵ մի Հայոց, ի լեռնն, որ կոչի Արարտակ, եւ յերիս բաժանէ³⁶ զզաւրս իւր, առաքէ ի Հայս, ի³⁷ Վիրս եւ յԱղուանս. եւ կոչեալ առ ինքն զամենայն

1 ACE (վայելուչ) յարդարեաց BDO T1 (վայելուչ) շինեաց, չի՛հ շինուածով զարդարեաց
2 EO յաւուրս
3 ABO տօմար
4 AC շիրակեցոց
5 ABCDEO գֆննիկոնն փ/ս գֆրօնիկոնն (տե՛ս նձԲ, Բ, 1009)
6 ABCO գտօմարս
7 ABCDE անաստա O անաստայ
8 ABCEO ժողովով
9 ABCDEO գֆննիկոնն փ/ս գֆրօնիկոնն
10 DO վաղնամի
11 O յաւուրս
12 AC տիրակացի
13 B գոկրատա
14 C չի՛հ տէր
15 A իգրաէդ B իսրաէլ
16 ABDO ի գաւառէ
17 ABDEO յութմսոյ
18 ABCO ի ձորոյ փորոյ
19 A հիւնգ ափն
20 O չի՛հ ի
21 C նի Բվին
22 O Բվին C Բվականին

23 O նլէ Բվին
24 B իշխան եղեւ հայոց
25 CE (ի) նլգ O Բվին C Բվականին
26 AD հիւսւային d հիւսւային C հիւսւային
27 A ի պատերազմի O գիշխանն հայոց եւ վրաց ի պատերազմին AC եւ վրաց
28 ABO Բագաւորութեան
29 ABCO փ (երդ գերեալ)
30 O չի՛հ ի
31 AE սակաւ գաւառ C սակաւ գաւառս BD գաւառ սակաւ d գաւառս սակաւս
32 B ընդ տանիկսն
33 ACE անձնատուր
34 C առ զօրսն հայոց AB (ջնջված է) հայոց փ/ս տանկաց
35 Ce ի կողմ մի a ի կողմն (հայոց)
36 T2 յերիս բաժանեալ
37 A չի՛հ ի

իշխանս աշխարհացս¹ այսոցիկ. եւ ոչ ի կամաց, այլ² ի հարկէ գնացեալ առ նա: 173 Իսկ նորա զոմանս յիշխանացն³ ընդ իւր առեալ եւ զոմանց զորդիսն⁴ պատանդս⁵ խնդրեալ, ընդ որս եւ զկաթողիկոսն⁶ Հայոց զՍահակ հանդերձ Ե եպիսկոպոսաւք արգելեալ առ ինքն. եւ զոմանս յիշխանացն արքունատուր⁷ պատարագաւք պատուեալ՝ կացոյց իշխանս⁸ աշխարհացն, զՆերսէհ⁹ Շիրակայ¹⁰ տէր¹¹, կոմս Կոպոյտիրոց¹² Հայոց իշխան, եւ զՎարագդատ¹³ պատրիկ էքսարխոս¹⁴, որ էր երկրորդ թագաւորին՝ Աղուանից իշխան, եւ ԼՌ զաւր աւգնական¹⁵ իշխանացն, եւ ինքն ի Կոստանդնուպոլիս¹⁶ դարձաւ:

174 Եւ Ներսէհ¹⁷ Կամսարական եկաց իշխան Հայոց ամս Դ: 175 Ի սորա աւուրս¹⁸ պայծառանայր Գրիգորիս Արշարունեաց¹⁹ քորեպիսկոպոս²⁰ փիլիսոփայական²¹ արուեստիւ, որ զընթերցուածոց²² մեկնութիւնն զարդարեաց ի խնդրոյ Ներսէհի Կամսարականին²³:

176 Եւ զկնի նորա, ի ձեռ թուականին²⁴ Սմբատ²⁵ Բագրատունի Բիւրատեան Հայոց²⁶ իշխան եղեւ ամս Ի:

177 Եւ եկեալ ոստիկան ի Հայս Աբղլայ²⁷ անուն՝ կալաւ զիշխանսն Հայոց եւ խաղացոյց ի Դամասկոս: 178 Ի սմանէ մարտիրոսացաւ սուրբն Դաւիթ ի Դուին²⁸ քաղաքի: 179 Եւ ի սոյն աւուրս²⁹ լինի կոիւն ի Վարդանակերտի, յորում բնաջինջ սպառեցաւ զաւրն Իսմայիլի³⁰: 180 Եւ Ոկբայ³¹ գաւրագլուխ Տաճկաց, վանի ի Կամսարականացն եւ զնայ գոյթ³² տալ ամիրապետին, որոյ³³ գայրացեալ՝ զաւր բազում առաքէ ի Հայս՝ հրդեհել, քանդել, կործանել զեկեղեցիս Աստուծոյ ի Հայս:

181 Իսկ կաթողիկոսն³⁴ Հայոց Սահակ, գերեալն³⁵ յԱբղլայէ, կայր ի պատանդս ի Դամասկոս. լուեալ զսպառնալիսն Ոկբայի՝ խնդրէր հրաժեշտ՝ երթալ առ նա, թերեւս կարացցէ դարձուցանել զնա: 182 Եւ նորա հրամայեալ: 183 Իսկ իբրեւ չոգաւ ի Խառան՝ հիւանդացաւ. եւ զբէ զվերջինս³⁶ բանից իւրոց առ Ոկբայ³⁷ յուշ առնելով զհասարակաց մահն եւ զտարտարոս³⁸ դժոխոցն, դարձեալ եւ զաւտարամահն լինել³⁹ իւր. եւ հրամայէ զհրովարտակն դնել յաջոյ ձեռին իւրոյ, զի ինքն Ոկբայ եկեալ

1 C հայոց C չի՞ աշխարհացս
 2 A այդ
 3 B իշխանացն
 4 C որդիսն
 5 ABO պատանդ
 6 A զկաթողիկոսն
 7 A արքունատուր
 8 C իշխան
 9 BO զմերսեհ
 10 BD շիրակայ
 11 A տերն
 12 A կոպոյտիրոց BCDO կոպոյ տիրոց E կոմս կոպոյ տիրոց T1 Կապուտուր, T1 այլ մեռ. T2 Կապոյտիրոց R, էջ 82, մն. 58 Капутры
 13 C վագդատ
 14 AB եքսարխոս
 15 B չի՞ արգնական
 16 ADEO կոստանտնուպոլիս C կոստանդնուպոլիս
 17 E մերսեհ
 18 BO աւուրսն
 19 ADO յաշարունեաց օ յարշարունեաց
 20 A քորեպիսկոպոս
 21 A փիլիսոփայական
 22 C գոր ընթերցուածոյ
 23 AB մերսիսի A կամսարականի CO մերսեհի

24 DEO թվին
 25 ABO սմպատ
 26 B չի՞ հայոց
 27 ABD արղլա
 28 O դուին
 29 BD աւուր
 30 A իսմայիլի BC իսմայէլի DO իսմայիլի
 31 A աւկբա BD Օկբա
 32 BCD գոյթ տալ
 33 BD որ մ որոյ
 34 A կաթողիկոսն
 35 BD գերեալ մ (գերեալ)ն
 36 E զվերջինսն
 37 A առ Օկբայ DO առ Օկբա
 38 ACE գտարտարոսս BD տարտարոսս մ գ(տարտարոսս)
 39 O զաւտարամահ լինելն

առցէ: 184 Իսկ Ոկբայ¹ իբրեւ լուաւ զմահ սրբոյ հայրապետին՝ հրամայէ պահել մինչեւ ցգալն² իւր: 185 Եւ³ իբրեւ եկն եւ ետես զայրն Աստուծոյ, ձեռն նմա շարժեալ ողջունէր՝ Սալամ⁴ ալէք ասելով: 186 Եւ նորա⁵ ազգամամբ սուրբ Հոգևոյն⁶ շարժեաց զձեռնն⁷ ընդդէմ նորա յաղաչանս: 187 Ընդ որ սարսուցեալ⁸ առնու զնամակն եւ ընթերցեալ՝ ասէ՝ «Այս⁹ խնդիրք քո կատարեալ է, այրդ Աստուծոյ»: Եւ առաքեալ զմարմին նորա ի Հայս, եւ գիր խաղաղութեան առաքէ ի Հայս՝ թողեալ զյանցանս նոցա:

188 Իսկ զկնի Տեառն Սահակայ¹⁰, ի¹¹ ՃԾԸ¹² թուականին¹³ յաջորդէ զաթոռն Եղիա¹⁴ ի գեղջէ¹⁵ Արճիշոյ, յԱղիովտէ¹⁶, յեպիսկոպոսութենէ Բզնունեաց՝ ամս ԺԳ: 189 Սա հրամանաւ Աբղմէլիքայ¹⁷ արար զժողովն ի Պարտաւ եւ ետ տանել զՆերսէս Բակուր՝ չկաթողիկոս¹⁸ Աղուանից առ ամիրապետն, զի ջանայր զԱղուանս քաղկեդոնիկ առնել:

190 Եւ զկնի նորա Տէր Յովհաննէս¹⁹ փիլիսոփայն ի գաւառէն²⁰ Տաշրաց, ի գեղջէ Աւճնայ²¹ ամս ԺԱ: 191 Սա արար ժողով ի Մանազկերտ քաղաք, ի սահմանագ-

լուխսն Հարքայ²² ամենայն եպիսկոպոսաւք²³ Հայոց, ընդ որս էր եւ Գրիգորիս փիլիսոփայ²⁴ քորեպիսկոպոս²⁵ Արշարունեաց, եւ Զ եպիսկոպոս²⁶ յԱսորւոց²⁷ Յակոբիկ²⁸ տանէ՝ հրամանաւ պատրիարգին²⁹ իւրեանց, յաւուրս³⁰ Սմբատայ³¹ իշխանութեանն³², սրբելով յաշխարհէս զքաղկեդոնականացն երկաբնակ խոստովանութիւն³³ եւ գաւառեցութիւնն, որ խմորով եւ ջրով ապականեն³⁴ զսուրբ Խորհուրդն, եւ ձկամբ եւ ձիթով եւ գինով³⁵ զպահս քառասնորդացն³⁶ եւ զայր աւուրս կանոնեալս, որ յաւուրցն³⁷ Եզրի մինչեւ ցայս մնացեալ³⁸ էր յաշխարհիս³⁹ Հայոց ի մասինն⁴⁰ Յունաց: 192 Զայս ամենայն իբրեւ խմոր⁴¹ հին ի բաց ընկեցեալ՝ սահմանեցին խոստովանութիւն հաւատոյ⁴² մի բնութիւն մարմնացելոյ⁴³ Բանին Աստուծոյ, եւ առանց խմորոյ եւ ջրոյ կատարել զսուրբ Խորհուրդն, եւ զպահոց աւուրսն սրբութեամբ տանել ի գլուխ. այլ վասն կարեաց հիւանդաց եւ մարմնասէր իշխանաց թողացուցին զչաբաթ եւ զկիրակէ⁴⁴. ո՛չ

1 AD (իսկ) Օկբա
 2 ACE մինչեւ ցգալ
 3 Օ չիբ եւ
 4 Օ սալամ
 5 ABC եւ նմա Օ եւ նա
 6 B հոգոյն
 7 BD գձեռնն Օ գձեռնն
 8 ABCDEO սարսուցեալ (տես ՆՅԲ, 2-րդ հատ., էջ 702) T₁T₂ սարսեալ
 9 ՆԲ.Ն. այո փ/ս այս
 10 BD սահակա
 11 B չիբ ի
 12 D Գ եւ Ծ եւ Ը
 13 BD Թվին CO Թվականին
 14 B եղիայ
 15 C ի գեղջէն
 16 AD յաղիովտէ CO յաղիոյ ովտէ
 17 ACE արղմելայ Օ արղմելեայ BD արղմելայ
 18 A չկաթողիկոս Օ չկաթողիկոսն T₁ զկաթողիկոս
 19 ABC յոհաննէս
 20 ABCDEO ի գաւառէ
 21 AD Օճնա

22 BCD հարբա
 23 Օ եպիսկոպոսոֆն
 24 A փիլիսոփա BD փիլիսոփայն
 25 A քորեպիսկոպոս BD եպիսկոպոս d քոր(եպիսկոպոս)
 26 A եպիսկոպոս
 27 A ի յասորւոց BO յասորոց C ի յասորոց
 28 ABDE յակովբիկ
 29 Օ պատրիարգին
 30 Օ յաւուր
 31 A սմպատայ BD սմպատա
 32 BD իշխանութեան
 33 ABC խոստովանութիւնն
 34 A ապականեին BDOT₁ ապականեին
 35 CDO զինով
 36 C զքառասնորդացն
 37 CE յաւուրս
 38 B ցայժմ անցեալ էր
 39 B աշխարհիս
 40 BDO մասին
 41 BD (իբրեւ) խոր ին փ/ս խմոր հին d (իբրեւ) (խմոր) հին
 42 B հաւատայ
 43 C մարմնացելո
 44 C զկիրակէ

ուխտի մանկանց եկեղեցւոյ եւ ճգնաւորաց Քրիստոսի:

193 Եւ ինքն Յովհաննէս¹ էր յոյժ գեղեցիկ տեսլեամբ², լի ամենայն առաքինութեամբ. ունէր զգեստս³ այծեայս⁴ եւ ի վերայ պայծառերանդ նիւթով զգեստաւորեալ պճնազարդէր. եւ ոսկի մանր խարտեալ աղացեալ՝ անոյշ⁵ իւղովք⁶ խառնեալ եւ փչեալ զծաղկեալ ալեաւք մաւրուացն⁷:

194 Զոր տեսեալ ոստիկանին Վլթի՝ երթեալ պատմեաց ի Բաղդատ⁸ ամիրապետին զմեծվայելչութիւնն Յովհաննու⁹:

195 Եւ նա տենչացեալ տեսլեան նորա՝ կոչէ զնա ի դուռն արքունի եւ հայցէր ըստ սովորական զարդուն պճնազարդիլ եւ երեւել¹⁰ նմա: 196 Իսկ նորա գաւարտահասակ դիտակն իւր եւս առաւել փայլուն եւ պաղպաղուն¹¹ զգեստաւորեալ, եւ զաղբեկ ծաղկեալ մաւրուսն¹² ոսկեփուշս¹³ կազմեալ՝ զոսկիրանկար գաւազանն ի ձեռն առեալ¹⁴ մտանէր յարքունիսն:

197 Ընդ որ հիացեալ ամիրապետն՝ մեծաւ պատուով հրամայէ նստել եւ հարցանէր, թէ «Ընդէ՞ր այդպէս պճնազարդիս, զի Քրիստոսն քո եւ աշակերտքն¹⁵ նորին զգծուծն եւ զչնչինն պատուեցին¹⁶»:

198 Եւ նա ասէ. «Քրիստոսն մեր թէպէտ¹⁷ եւ զաստուածային զփառան¹⁸ մարմնովն ծածկեաց, սակայն ցոյցք նշանացն ահաւոր տեսողացն զնա ցուցանէին¹⁹. եւ աշակերտքն զնոյնն²⁰ առնելով նշանս՝ զտեսողսն²¹ ահացուցանէին: 199 Իսկ զի ի մէնջ բազում նշանաց ցոյցք նուագեցան՝ սակս այնր ահարկու²² զգեստուք²³ զխակ տեսողսն ընդոստուցանեմք յերկիրդն²⁴ Աստուծոյ, որպէս եւ դուք՝ թագաւորքդ, վասն ահաւոր երեւելոյ մարդկան՝ ծիրանափառ ոսկեճամուկ²⁵ պճնազարդիք: 200 Այլ²⁶ թէ յզգեստ²⁷ իմ կամիս հայել, միայն ընդ միայն տես»: 201 Եւ արտաքս տրոհեալ զամենայն²⁸ եցոյց նմա զխոշորագոյն²⁹ քուրճն³⁰: 202 Ընդ որ զարմացեալ ամիրապետին՝ ելթնպատիկ³¹ պճնազարդէ զնա եւ մեծապատիւ գանձու³² առաքէ ի Հայս:

203 Իսկ յետ³³ Սմբատայ³⁴ եկաց իշխան Հայոց Աշոտ Բագրատունի՝ որդի Վասակայ³⁵ ամս ժե: 204 Զսա խաւարեցուցին զզգն Մամիկոնէից՝ սակս մախանաց իշխանութեանն³⁶, յաւուրս Մրուանայ³⁷ ամիրալ-մուճնուոյ³⁸:

1 C յոհաննէս
2 ABCDE տեսանելով d տես(լեամբ)
3 ABCDEO զգեստ
4 D այծայս d այծ(ե)այս
5 ABDEO անուշ
6 C եւղովք
7 ABC մուրուացն EO մուրուացն
8 A ի բաղդատ
9 C յոհաննու
10 BDEO երեւիլ
11 ABCDEO պաղպաղուն T₁T₂ պաղպաղուն
12 BCDEO մուրուսն
13 BCD ոսկեփուշս E ոսկեփունցն O ոսկե փունցս T₁ ոսկեփունցն T₂ ոսկեփունցս Ն.Բ.Ն. ոսկեփուշս, ՆՀԲ, II, 520, ոսկեփունց կամ ոսկեփունցս
14 O ի ձեռին առեալ
15 ABC աշակերտք
16 B չնչին D զչնչինն T₁T₂ պատուիրեցին Ն.Բ.Ն. պատուեցին

17 A թեպէտ
18 B փառան
19 ABC ցուցանէր O ցուցանէին
20 BDO զնոյն
21 BCO զտեսողսն D տեսողս d զ(տեսողս)ն
22 ADO (այնր) հարկու do ահարկու C (այնր) հարկու (զգեստուք)
23 ABC զգեստոք O զգեստուք
24 A յերկիրդն
25 BCO ոսկեճամուկ
26 A այլ
27 A զզգեստս B զգեստ C զգեստն
28 A զամենեան
29 C զխոշորագոյն
30 քուրճն
31 AE ելթնպատիկ DO եօթն պատիկ C ելթն պատիկ
32 CE գանձու
33 O զկնի փի/ս յետ
34 AO սմպատայ BD սմբատս
35 BD վասակայ
36 BO իշխանութեան
37 BDC մրուանայ
38 ABCDO ամիր մուճնուոյ E ամիրմուճնուոյ T₁ Մրվանայ Ամիրալմուճնուոյ

205 Եւ յետ նորա Սմբատ¹ որդի նորին ամս ԻԲ:

206 Իսկ ըստ Հայրապետաց կարգին՝ զկնի² Յովհաննիսի³ եկաց կաթողիկոս⁴ Տէր Դաւիթ ի գաւառէն⁵ Կոտայից⁶, ի գեղջէն⁷ Արամոնեաց⁸ ամս ԺԳ:

207 Եւ զկնի նորա⁹ ի ՃՂ թրուականին¹⁰ Տէր Տրդատ¹¹ ի գաւառէ¹² Վանանդայ¹³, յՈւլթմսոյ գեղջէ՝ ամս ԻԳ:

208 Եւ զկնի նորա Տէր Տրդատ ի Դասնաւանից¹⁴ ամս Գ:

209 Եւ ապա Տէր Սիրոն ի Բաւաւանից¹⁵ գեղջէ՝ ամս Ը: 210 Յաւուրս սորա եղեւ կոտորածն Թալնայ¹⁶, եւ սպանան ոգիք Չ¹⁷, եւ գերեցան ՌՄ¹⁸:

211 Եւ զկնի սորա յՄԻԱ թրուականին¹⁹ Տէր Եսայի²⁰ ի գաւառէն²¹ Նգայ, ի գեղջէն²² Եղապատրշոյ²³ ամս ԺԳ: 212 Սա էր միամաւր որդի կնոջ այրւոյ, որ վասն աղքատութեան մուրացիկ գոլով՝ ստնդիայ²⁴ մանկամբն յարեցաւ ի տուն կաթողիկոսա-

րանին²⁵. եւ ոչ մտեալ ընդ յարկաւ²⁶ խորշակաւ եւ ցրտով տառապեալ պաշտէր զդրունս եկեղեցւոյն: 213 Զոր Հարցեալ քահանայիցն, թէ «Զի՞նչ այդչափ տառապիս», եւ նա ասէ. «Ո՞չ գիտէք, զի²⁷ սակս կաթողիկոսութեան²⁸ սնուցանեմ զորդեակս իմ»: 214 Որ եւ սնեալ ի նմին եկեղեցւոյ՝ լինի նախ՝ եպիսկոպոս²⁹ Գողթան եւ ապա՝ կաթողիկոս³⁰ Հայոց:

215 Եւ զկնի սորա Տէր Ստեփանոս³¹ ի Դուրին քաղաքէ՝ ամս Բ:

216 Եւ զկնի սորա յՄԽ թրուականին³² Տէր Յովաբ՝ ամս Զ, որ էր ի յՈստանէն ի կիրապաղատին³³ ապարանից:

217 Եւ ապա Տէր Սողոմոն³⁴ ի գիւղաքաղաքէն³⁵ Գառնւոյ³⁶ ամ Ա³⁷:

218 Եւ ապա Տէր Գէորգ³⁸ յԱրագածոտնէ³⁹, ի գեղջէ Աշտարակաց՝ ամս Գ:

219 Եւ զկնի սորա⁴⁰ Տէր Յովսէփ, որ Կարիճն կոչուի՝ ի գաւառէ Արագածոտնէ, ի գեղջէ սուրբ Գրիգորի⁴¹ ամս ԺԱ⁴²:

220 Եւ յետ սորա⁴³ Տէր Դաւիթ ի գաւառէ Մազազայ, ի գեղջէ Կակաղայ⁴⁴ ամս ԻԵ:

1 ABO սմպատ
2 O յետ
3 AD յովհաննիսի O հովհաննիսի
4 AB կաթուղիկոս
5 ABO ի գաւառէ
6 A կոտայից C կոտէից O կուտայից
7 ABO ի գեղջէ
8 ABCDO արամոնեաց
9 A սորա
10 BO Թվին C Թվականին T1 Թուին
11 B տըրդատ
12 C ի գաւառէն
13 BD վանանդայ
14 CD ի դասն աւանից
15 C ի բաւանից E ի բաւանից e (ի բագ)վանից
16 BD Թալնայ
17 O էն
18 D n եւ մ
19 ACO ի միա Թվականին B միա Թվին BD մ եւ իա Թուին
20 A էսայի C յեսայի
21 ABO ի գաւառէ
22 ABCO ի գեղջէ (ի գեղջէ)
23 A եղիպատրշոյ T1T2 եղիպատրշոյ O եղի պատրշոյ ՆԲՆ (եղապատրուշ) եղապատրշոյ
24 ABDO ստնդիայ CE ստընդիայ

25 A կաթուղիկոսարանին
26 C եւ ոչ մտաւ ընդ արկաւ
27 ABCDEO չի՞ր գի
28 A կաթուղիկոսութեան
29 A եպիսկոպոս
30 A կաթուղիկոս
31 DO ստեփաննոս
32 A յ մի B ի մի Թվին CO Թվականին D մ եւ ի Թվին
33 ABCO ի կուրապաղատին O ի կուրապաղատէն
34 ABDO սողոմովն T1 Տէր Սաղոմոն
35 AC գեղաքաղաքէն BDO չի՞ր ի գիւղաքաղաքէն od ի գեղաքաղաքէն
36 BCO ի գառնոյ
37 ABCOT1 (ամ) մի
38 A գեորգ
39 ACE ի յարագածոտնէ T1 յԱրագածոտնոյ
40 T1T2 եւ ապա (Տէր)
41 AC գրիգորոյ Bd գէորգա O գէորգեայ d գըրիգորոյ
42 C ամս Ժ
43 T2 ապա
44 D կակաղայ

221 Եւ յետ նորա¹ Տէր Յովհաննէս² ի գաւառէ Կոտայից³, ի գեղջէ Ովայիցն⁴ ամս ԻԲ: 222 Ի սորա ժամանակս⁵ Մամու- նիկն ամիրայ⁶ եկն ի Հայս:

223 Իսկ ըստ իշխանաց⁷ կարգին զկնի Սմբատայ⁸ որդւոյ Աշոտոյ⁹ Աշոտ որդի նորա, որ Մսակերն կոչուի¹⁰ ամս Ի: 224 Սա գանձագին արար զգաւառն Արշարունեաց յազգէն Կամսարականաց եւ զարքունիսն ի Կողովտէ յԱրշարունիս փոխեաց:

225 Եւ զկնի սորա Սմբատ¹⁰ որդի նո- րին, որ Ապլաբասն¹¹ կոչեցաւ՝ ամս Լ: 226 Սա էր¹² ի մանկութեանն պատանդ¹³ ի Սամարայ¹⁴, ի¹⁵ դրան արքունեացն յա- ւուրս Ռաշտին¹⁶ Հարունոյ¹⁷. եւ ապա ար- ձակեալ յՄՀԵ թուականին¹⁸ եկն ի Հայս եւ շինեաց ձեռակերտ մի յԱրշարունեաց¹⁹ գաւառին եւ անուանեաց Ագրճկոյս: 227 Ի սորա աւուրս, յՄՂ²⁰ թուականին²¹, Խալթ իպն Եգիտ²² Հայոց ամիրայ²³ եկն եւ ֆանց բազմութեամբ ի Վիրս. եւ մեռաւ ի Զաւախս, ի գիւղն²⁴, որ կոչի Խոզաբիր²⁵:

1 BDO եւ ապա
2 C յոհաննէս
3 AE կոտայից
4 ABD ովայիցն T1 յովայիցն
5 O ժամանակն
6 ABC ամիրա
7 O իշխանացն
8 AO սմպատայ BD սմպատա
9 ABCO աշոտի
10 ABD սմպատ
11 B արլաբասն
12 BDO T1 չիբէր
13 O (Սա) ի մանկութեանն պատանդ էր AC մանկու- րեանն
14 ACEO ի սամաոիայ BD ի սամաոիա
15 O ի դրանն
16 ABCO ըռաշտին
17 ACEO եւ (հարունոյ) B եւ հարունոյ
18 CO թվականին B (արձակեալ) մին թվին D մ եւ հե թվին
19 C արշարունեաց
20 ACE (ի սորա աւուրս) իյ մղ BO ի մղ D ի մ եւ գ
21 AE թուականին B թվին CO թվականին
22 ABCEO իգիտն AD իալթիպ նիգիտն
23 ABCO ամիրա
24 B գեղն CD ի գեղն
25 AB խազաբիր E խոզաբեր

228 Յայսմ ժամանակի, ի Հայրապե- տութեան²⁶ Տեառն²⁷ Յովհաննիսի եւ յՅ թուականին²⁸ Հայոց՝ ոստիկան ոմն առա- քի²⁹ յամիրապետէն Զափրայ³⁰, Ապուսէթ անուն: 229 Եւ եկեալ ի Տարաւն եւ կա- լեալ զիշխանն Բագարատ առաքէ առ Զափր³¹: 230 Իսկ բնակիչք Տաւրոս³² լե- րինն³³ ի մի վայր ժողովեալ եւ տարմաբար յարձակեալ՝ սպանին զոստիկանն եւ զգաւրս նորա: 231 Եւ մնացեալքն երթեալ գոյթ³⁴ տային Զափրայ³⁵: 232 Եւ նա մոնչեաց³⁶ առիւծաբար³⁷ գազանութեամբ. եւ³⁸ գաւրս անթիւս գումարեալ՝ տայ³⁹ ի ձեռն ընդոմնի միոյ Բուղայ⁴⁰ անուն եւ ա- ռաքէ ի Հայս: 233 Հրամայէ նմա զիշ- խանս աշխարհին⁴¹ առ ինքն ածել եւ զգաւրս⁴² նոցա կոտորել, եւ եթէ ոք ի պաշտաւն Մահմետի դարձցի, պատուել եւ զկնի իւր ածել:

234 Որոյ եկեալ ի Տարաւն՝ կալաւ⁴³ գե- րեսին⁴⁴ որդիսն Բագարատայ⁴⁵ եւ կոտո- րեաց զԽութացիսն առհասարակ ի վերայ լերինն, որ Վաչգինակ⁴⁶ ասի: 235 Եւ յա- ռաջ խաղացեալ՝ կալաւ գամենայն իշ- խանս⁴⁷ Հայոց. զիշխանն⁴⁸ Արծրունեաց Ա-

26 ACE ի հայրապետութեանն
27 B չիբ տեառն
28 B յ թվին CO թվականին D յ գ թուին
29 B առաքեալ
30 ABCO զափոայէ
31 ACO Զափո
32 ABCOT1 տորոս T2 Տորոս
33 B լերին
34 BC գուծ
35 ACO զափոայ B զափոայի
36 ABO մոնչեաց
37 BC առիւծաբար
38 ABCDEO չիբ եւ
39 ACDE տա d տայ
40 ABDO բուղա d բուղայ
41 A աշխարհիս
42 ACE գորս
43 O եւ (կալաւ)
44 ABCO գերիս
45 BD բագարատա
46 ACE վաչգինակն
47 BDO իշխանսն
48 B զիշխան

չոտ՝ գհայր Դերենկին, եւ զսպարապետն Հայոց Սմբատ¹ գհայր թագաւորին Աշոտոյ, եւ զիշխանն Սիւնեաց Վասակ, եւ² զԿարիճն՝ Գարգմանայ³ իշխան⁴, եւ զիշխանն Խաչենոյ Ատրնեբսէհ, եւ զԵսայի⁵ Աղուանից իշխան, եւ զիշխանն Սեւորդեաց՝ զՍտեփանոս⁶, որում Կոնն կոչէին, որ եւ պսակեցաւ ի Քրիստոսէ վկայութեամբ ի դրան⁷ արքունի ի քաղաքին Սամարայ⁸: 236 Զսոսա զամենեսեան եւ զայլս⁹ բազումս եւս երկաթի կապանաւք խաղացոյց¹⁰ ի Սամարայ¹¹. եւ գերեաց զաշխարհս ամենայն:

237 Նաեւ ձեռն արկ յեկեղեցի¹² դարձուցանել ի մորորութիւնս ակրինաց¹³ իւրեանց եւ ընտրեաց զգեղեցիկսն¹⁴ եւ¹⁵ զնորահասակսն եւ արկ ի խոշտանգանս¹⁶ բանտից¹⁷ ուրանալ զՔրիստոս: 238 Իսկ նոցա քաջապէս համբերեալ¹⁸ նախատանաց եւ չարչարանաց, գելարանաց եւ հարուածոց, եւ արհամարհեալ զվիշտս՝ համբերէին բազում ճգանց¹⁹ եւ եկին ի մահ խնդութեամբ: 239 Ընդ որ զայրացեալ²⁰ բռնաւորն՝ հրամայէր²¹ զամենեսեան սա-

տակել, որք կատարեալք քաջութեամբ պսակեցան ի Քրիստոսէ:

240 Էին²² ի սոցանէ²³ արք եւթն²⁴, որոց զլխաւորին անուն²⁵ Ատոմ կոչիւր, որ էր յԱղբակ²⁶ գաւառէ, յՈսիրան գեղջէ. եւ վասն զի յոյժ զուարթատեսակ եւ քաջք էին ի մարտս, զնոսս ոչ սպանին ընդ այլսն²⁷, այլ²⁸ ջանային դարձուցանել յուրացութիւն. եւ բազում գանձս ոսկւոյ²⁹ եւ արծաթոյ³⁰ մատուցեալ՝ խոստանային գիւղս³¹ եւ գերդաստանս յարքունուստ: 241 Իսկ քաջ նահատակքն առաւել պայծառանային ի Քրիստոս խոստովանութեամբ. վասն որոյ սաստկապէս զայրացեալ բռնաւորն՝ դառնապէս տանջանաւք կտտէր, զոր ո՛չ լեզու բաւէ պատմել: 242 Սակայն յոյսն աւետեաց³² եւ սէրն Քրիստոսի եւ ուրախութիւն վկայութեանն³³ թեթեւացուցանէին³⁴ զանհարին³⁵ վիշտսն³⁶. ընդ որ զայրացեալ բռնաւորն՝ հրամայեաց խաչել զնոսս: 243 Իսկ սուրբն Ատոմ պրկեալ ի խաչափայտին³⁷ քաջալերէր զընկերան ասելով. «Մի՛ գարհուրիք, եղբարք³⁸, զի թէպէտ եւ չարչարիմք՝ հազորգութիւն ունիմք ընդ Աստուծոյ կենդանւոյ», եւ հայեցեալ ընդ յերկինս՝ ասէ. «Գոհանամ զքէն, Քրիստոս յոյս իմ, զի ուխտաւոր գոլով իմ տաւնիս

1 ABO սմպատ
 2 ABCOT₁ չիբ եւ
 3 BD գարդմանա
 4 ABCO իշխանն
 5 A գէսաի
 6 ABCEO գստեփաննոս
 7 O (ի) դրանն
 8 ACEO սամառայ B սամառիայ
 9 AC (եւ) այլս DO (եւ) այլ բազում (եւս) B (եւ) այլիս (բազումս)
 10 AE խաղացոյց
 11 ABD ի սամառիա CO սամառիայ
 12 B յեկեղեցիսն
 13 ABCO չիբ օրինաց D յօրէնս
 14 C զգեղեցիկս
 15 D չիբ եւ d և
 16 BDE ի խոշտանգս d ի խոշտանգ(անս)
 17 BO բանտից
 18 A համբերալ
 19 C ճգանաց
 20 O գարմացեալ փիս զայրացեալ
 21 BE հրամայէ

22 B են
 23 B ի նոցանէ
 24 ABCO (արբ) է T₂ եօթն
 25 B անունն
 26 ACDEO ի յաղբակ
 27 A ընդ այլսն
 28 A այլ
 29 B ոսկոյ
 30 D արծաթոյ d արծաթոյ
 31 ACDE գիւղս B գիւղս
 32 B աւետեաց T₂ աւետաց
 33 DO վկայութեան
 34 ABCDEO թեթեւացուցանէր
 35 C անհարին
 36 ABD T₁ վիշտն
 37 ABDEO T₁ ի փայտին փիս ի խաչափայտին
 38 BDO եղբարք

այսորիկ սրբոյն Գէորգայ¹ նոխագս եւ զառինս ի սմա զենուլ վասն փառաց քոց. արդ զիս ինքն փոխանակ զոհի մատուցանեմ քեզ բոլորապտուղ. ընկա՛լ, Տէր, եւ խառնեա՛ զմեզ ի թիւս սրբոց քոց»:
 244 Եւ այսպէս յաղթեալ² ամենայնի՝ աւանդեցին զհոգիս³ իւրեանց եւ պսակեցան ի Քրիստոսէ յՅԲ թուականին⁴ Հայոց աւելի քան զՃԾ այր, որոց անուանքն գրեալ են ի դպրութեան⁵ կենաց: 245 Եւ հայրապետն Յովհաննէս սահմանեաց տաւն զաւր յիշատակի նոցա, տարեւորական պատուով⁶ ի ԻՅ⁷ մեհեկանի ամսոյ ի փառս ամենակալին Աստուծոյ:

246 Եւ նոյնժամայն խաղայ⁸ ի վերայ Տփղեաց⁹, եւ զՍահակ՝ զորդին Իսմայելի¹⁰ ի փայտ հանէ: 247 Եւ անցեալ ի Պարտաւ՝ սրով կատարէ զՄովսէսի վանանդացի, որ վկայեաց բարի խոստովանութեամբ հաւատովն որ ի Քրիստոս:

248 Իսկ յետ լնլոյ ԻԵ ամին¹¹ հայրապետութեան¹² Յովհաննիսի, ի¹³ ՅԲ թուականին¹⁴ փոխի յաշխարհէս: 249 Եւ սպարապետն Սմբատ¹⁵ հրամայէ ժողովել¹⁶ եպիսկոպոսաց եւ ձեռնադրել կաթողիկոս¹⁷ զՋաքարիա¹⁸ ի գաւառէ Կոտայից, ի գեղջէ Ջազայ, որ եկաց ամս ԻԲ: 250 Սա յառաջ

քան զհայրապետութիւն¹⁹ ոչ ինչ աստիճան²⁰ ընկալեալ երիցութեան կամ սարկաւազութեան²¹, այլ²² անարատ կեանս կեցեալ՝ ի միում աւուր բոլոր աստիճանացն²³ եհաս պատուոյ²⁴:

251 Եւ Սմբատ²⁵ սպարապետն զնաց ընդ Բուղայի առ ամիրապետն Ջափր²⁶. եւ լինի սպարապետ Հայոց աւրհնեալն Աշոտ՝ որդի Սմբատայ²⁷, որ թագաւորեաց²⁸ Հայոց յետոյ: 252 Բայց իշխանքն Հայոց, որք²⁹ գերեցան ի Բուղայէ³⁰, յետ ամաց ինչ դարձան յիւրաքանչիւր³¹ աշխարհս, միայն սպարապետն Սմբատ³² եւ Ստեփանոս³³ Կոնն, որք³⁴ վասն Քրիստոսի խոստովանութեանն կատարեցան ի Սամարայ³⁵:

253 Իսկ յՅԺԱ թուականին³⁶ Հայոց նստաւ ամիրաւ-մովսէսին³⁷ Ահմատ³⁸. եւ տայ³⁹ գերկիրս Հայոց Ալեայ⁴⁰, որդւոյ Յահէի⁴¹: 254 Սա կացուցանէ իշխանաց իշխան զԱշոտ որդի Սմբատայ, որ եկաց իշ-

1 A գէորգայ B գէորգեա D գէորգա
 2 C աղաւթեալ
 3 AC գոգիս
 4 B յԲ (300+2=302 ք.) թուին O յերեմ հարիւր CO թվականին D յԳ եւ Ճ եւ Բ թուին (3×100+2=302 ք.)
 5 ABCDEO ի դպրութիւն
 6 DEO պատուով
 7 ACO ի ԻԵ ն T_i ի 27 (մեհեկանի)
 8 D խաղա d (խաղայ)
 9 ABCO տփխեաց
 10 A իսմիլի DO իսմայելի T_i իսմայելի
 11 ABCO ամի
 12 AC հայրապետութեանն
 13 ABCDO չիԲ ի
 14 D յ եւ ք թուին B թվին
 15 ABO սմպատ
 16 B չիԲ ժողովել
 17 AB կաթուղիկոս
 18 B զգաբարիայ

19 ACO գհայրապետութիւնն B գհայրապետութեանն
 20 ADETI աշտիման
 21 A սարկավազութեան
 22 A այլ
 23 ADETI աշտիմանացն
 24 CDO պատուոյ
 25 ABO սմպատ
 26 ABCO Ջափո
 27 AO սմպատայ B սմբատա
 28 B (որ) յետոյ (թագաւորեաց)
 29 ABCDEO որ
 30 A ի բուղաէ
 31 C իւրաբանչիւր
 32 ABO սմպատ
 33 ABO ստեփաննոս
 34 ABCO որ
 35 A սամառաի CO սամառիայ B սամառիա
 36 ACO (իսկ) յժա թուականին CO թվականին B (իսկ) յետ յժա թվին D (իսկ) յ եւ ժա թուին
 37 ABCO ամիրմուսմի
 38 C սահմատն
 39 BC տա
 40 ABCO ալէ
 41 C ահէի

խանաց իշխան ամս ԻԵ¹ մինչեւ ցՅԼԶ
թուականն² եւ ապա թագաւորեաց:

255 Ի սորա աւուրս, յՅԺԲ թուակա-
նին³, ի քառասնորդս⁴ պահոց⁵, ի փոքրիկ
շաքաթուն եղեւ շարժումն ահագին եւ
զբազումս կոտորեաց եւ զգեղեցիկ շի-
նուածս տապալեաց եւ տեւեաց մինչեւ ի
ժամանակս երից ամսոց:

256 Եւ յայսմ ամի Շահապ որդի Սեւա-
դայի⁶ ամբոխասաստ զաւրու գայ յերկիրս
Հայոց՝ աւերել, գերել գերկիրս կամելով:

257 Եւ եկեալ յԱրշարունիս գաւառ՝ իջանէ
յեզերս Երասխայ⁷ ըստ հարաւոյ կուսէ, ի
տեղին⁸, որ այժմ ասի Քառասունք: 258 Իսկ
մանուկն Աբաս՝ սպարապետն Հայոց, յու-
սալով յԱստուած, ելեալ ի Կաղզուան ա-
ւանէ ԽՈՒ արամբք ամենայն Հայոց զաւ-
րուն, քաջաւք եւ մրցողաւք⁹, գայ¹⁰ հասա-
նէ ի վերայ նոցա. զբոլոր բանակն ցիր ու
ցան վայրացն ընկեցեալ՝ սրախողխող եւ
գետավէժ զամենեսեան առնելով: 259 Սակս
որոյ եւ անուն տեղւոյն¹¹ ըստ թուոյ¹²
մանկանցն Սեբաստիոյ¹³ մինչեւ ցայսաւր
կոչի Քառասունք: 260 Իսկ Շահապայ ԻԶ
արամբք¹⁴ մագապուր պրծեալ՝ անցեալ
զնայր ամաւթալից:

261 Եւ զկնի այսորիկ, յ ՅԻԴ թուակա-
նին¹⁵ վախճանի¹⁶ Տէր Զաքարիա¹⁷: 262 Եւ

1 AO սմպատայ BD սմպատա T1 ամս 27
2 ABCO (մինչեւ) յլգ D (մինչեւ) յգն եւ յգ C թվակա-
նին O թվականն D թուին
3 ABCO յժր D գ.ն. եւ ժր թուին B թվին D թուին Co
թվականին
4 AB ի քառասնորդս C ի քառասնորդ O ի քառաս-
նորդ T1 քառասնորդս
5 ABCO պահոցն
6 A սևանայ
7 BD երասխա
8 CDEO ի տեղի
9 O մրցողով
10 BCD գա d գայ
11 C տեղոյն
12 C ըստ թվոյ
13 ABO սեբաստու C սեբաստոյ
14 ACEO ժգ արամբ BD չիբ իգ արամբ d ժգ արամբ
15 BO յիդ թվին D Գձ եւ ԻԿ թուին C թվականին

նստի կաթողիկոս¹⁸ Տէր Գէորգ¹⁹ մեծաշուք
պատուով²⁰ յաւուրս²¹ տաւնի թլփատու-
թեան²² Տեառն: 263 Եւ ի նոյն ամի մահն
ահագին համաշխարհական: 264 Սա էր ի
գիւղաքաղաքէն²³ Գառնւոյ²⁴, որ կալաւ
զաթոռ հայրապետութեան²⁵ ամս ԻԲ²⁶:
265 Եւ յԺԲ²⁷ ամի սորա²⁸ թագաւորեաց Ա-
շոտ:

266 Այլ²⁹ մեր ըստ աւրինի ուղեւորացն
արարեալ, որք միանգամայն³⁰ ոչ կարեն
բառնալ զոր կամինն՝ տկարութեան ուժոյն
զանգրագարձութիւնն³¹ արարեալ յաւե-
լուած³². այսպէս եւ ի մնացեալսն³³ ի բա-
նէս կրկին դարձցուք՝ բերել զկարգ թա-
գաւորացն³⁴ Պարսից եւ զամիր-ալ-մում-
նիսն Տաճկաց, եւ ապա զկայսերս³⁵ Յու-
նաց. զի ընդ նմա³⁶ համեմատեսցի վախ-
ճան³⁷ բանիս:

16 DO վաղնանի
17 CE գաբարիայն
18 A կաթողիկոս
19 A Գեորգ
20 DO պատուով
21 ABD յաւուր
22 ACO թլփատութեանն
23 ABCE ի գեղաքաղաքէն
24 BCOD գառնոյ
25 AC հայրապետութեանն
26 ABDO T1 ժԲ R 12 T2 ԻԲ
27 A յերկուսասան BO յ ԲԺ ն C յ ԲԺ ան
28 A սորայ
29 A պղ
30 AE միանգամ C մի անգամ
31 BD զանդրագարձութիւնն d (զանդրագարձութիւնն)
32 O յաւելած
33 ABCO (եւ) զմնացեալն
34 AC թագաւորութեանն
35 BO զկայսերսն
36 ACE (ընդ) նման
37 DO վաղնան

ԳԼՈՒԽ¹ Գ²

Թագաւորք Պարսից Սասանականք³,
անուանք եւ ժամանակք նոցիրն⁴

1 Արտաշիր ամս Խ.
Շապուհ ամս ԾԳ.
Ներսէհ ամս ԺԴ⁵.
Որմիզդ ամս Գ.
Շապուհ ամս ԾԸ.
Արտաշիր ամս Գ.
Վռամ, որ եւ Կրման երկանուն⁶ ամս
ԺԱ.

Յագկերտ ամս⁷ Ի.
Վռամ ամս ԻԲ⁸.
Յագկերտ Զախջախ ամս ԺԹ⁹.
Պերոզ ամս ԻԷ.
Վաղարշ ամս Դ.
Կաւատ ամս ԺԱ.
Զամասպ ամս Դ¹⁰.
Կաւատ ամս ԼԱ¹¹.

Խոսրով, որ մկրտեցաւ՝ ամս ԽԸ¹²: 2 Սա
ի ժամ մահուան¹³ իւրոյ ընկալաւ գերկնա-
յին շնորհս¹⁴, հաւատաց ի Քրիստոս եւ
մկրտեցաւ յԵրրորդութիւն¹⁵ սուրբ. եւ ի
սենեկի¹⁶ իւրում ետ պատարագ մատուցա-

նել եւ հաղորդեցաւ մարմնոյ եւ արեան¹⁷
Տեառն:

3 Որմիզդ ամս ԺԲ: 4 Ի սորա ժամա-
նակս¹⁸ էր Վահրամ ոմն Մեհեւանդ¹⁹ իշ-
խան արեւելից կողման աշխարհին Պար-
սից, որ հարկանէր քաջութեամբ զգաւրսն
Թետալաց²⁰ եւ բռնութեամբ ունէր զԲահդ
եւ զամենայն երկիրն²¹ Քուշանաց մինչեւ
յայնկոյս գետոյն մեծի, որ կոչի Վեհ-
ռոտ²², եւ մինչեւ ցտեղին, որ կոչի Գաս-
բուն: 5 Այս Վահրամ պատերազմեալ ընդ
արքային²³ Մազքթաց՝ եհար զբազմու-
թիւն զաւրացն եւ սպան զթագաւորն եւ
յափշտակեաց զգանձս թագաւորու-
թեանն²⁴. եւ սուղ ինչ աւարամասն առա-
քեաց ի մեծամեծ ընչիցն թագաւորին
Որմզդի եւ զայլսն²⁵ զաւրացն բաշխեաց:

6 Իսկ թագաւորն²⁶ առեալ զայն՝ ասէ
ցասմամբ. «Ընթրիքն առաւել մեծագոյն,
եւ զնշանն ի պատառոյս ծանեալ²⁷. յայն-
չափ²⁸ մեծամեծ գանձուց²⁹ զա՞յս³⁰ միայն
բերէք յարքունիս»: 7 Եւ հրամայեաց
փշտիպանացն՝ երթալ ժողովել զգանձան ի
զաւրացն:

8 Ընդ որ զայրացեալ զաւրացն՝ սպա-
նին զփշտիպանսն եւ թագաւորեցուցին
զՎահրամ եւ միաբանութեամբ դիմեցին
յԱսորեստան՝ սպանանել զՈրմիզդ. զոր
լուեալ Որմզդի՝ փախչել³¹ կամելով, եւ ան-

1 ABCDO չի՞ գլուխ
2 ABO (գլուխ) Գ
3 BD սահմանականք d սասանականք
4 B նոցա D չի՞ նոցին d նոցին
5 CEO ներսեհ ժԳ
6 BDO չի՞ երկանուն o երկանուն
7 ABCDO (ամ) մի
8 BDO (ամ) բ
9 ABCO (ամ) իթ
10 BCDO (ամ) ք
11 ABCDEO (ամ) խա
12 ABCO (ամ) խէ
13 ABD մահուն
14 AB երկնային ընկալաւ շնորհս E երկնային շնորհս
ընկալաւ D երկնային d (երկնային) T2 ընկալաւ
գերկնային շնորհս
15 ACO յերրորդութիւն
16 AD սինեկի

17 A արեանն
18 ABCO ժամանակն
19 A մեհեւանդ
20 A թետաղաց D թետալաց
21 B երկիր
22 C մեծի գետոյն... վեհուստ
23 AC ընդ արքայն
24 BD թագաւորութեան
25 A զայլսն
26 C թագաւոր
27 ABOC ծանեա
28 O յայն չափ
29 BO գանձուցն
30 A զայս միա՞յն O զայս C զայս T1T2 բերի՞ նԲ.Ն.
բերէ՞
31 COD փաղչել

ցեալ ընդ գետն Դիլաթ ընդ զոմն՝ ի Վեհ-
կաւատ¹: 9 Այլ² խորհուրդ արարեալ խոր-
հին արանցն եւ համահարգացն եւ փշտի-
պանաց՝ սպանին զՈրմիզդ³ եւ նստուցին
Թագաւոր զԽոսրով որդի նորին ի վերայ
աշխարհին⁴ Պարսից:

10 Եւ ոչ⁵ յետ բազում աւուրց Վահ-
րամ ամենայն զաւրաւքն եկն հասս փու-
թանակի իբրեւ զխոյանալ արծուեաց, իսկ
Խոսրով իւրայաւքն⁶ փախստեայ⁷ անց ընդ
գետն մեծ Դիլաթ⁸: 11 Եւ Վահրամ հա-
սեալ՝ էառ զտուն եւ զգանձն արքունի եւ
նստաւ ի գահոյս Թագաւորին⁹...

12 ...ապստամբեցին¹⁰ զաւրն, որ ի Թի-
րակ¹¹ եւ կացուցին իւրեանց Թագաւոր¹²
զՓոկաս, եւ եկեալ ի Կոստանդնուպոլիս¹³
սպանին զՄաւրիկ եւ զորդիս նորա:
13 Եւ¹⁴ լուեալ Խոսրովու¹⁵ առ զբազմու-
թիւն զաւրաց իւրոց եւ ել ի կողմանս ա-
րեւմտից. եւ առ նախ զԴարայ¹⁶ քաղաք
եւ ապա զԽոռեմ զաւրավար¹⁷, որ Ռազ-
մանն անուանի, զաւրաւք առաքէ ընդ Ա-

սորիս¹⁸, եւ զԱշդատ¹⁹ ընդ սահմանս Հա-
յոց: 14 Որոյ եկեալ պատերազմեցաւ ընդ
զաւրսն²⁰ Յունաց, որ ի Դու եւ ի յՈրդրու,
եւ²¹ փախստեայ²² տանի մինչեւ ի Սատա-
ւայ²³ եւ առնու զքաղաքն Կարնոյ²⁴ եւ գե-
րէ²⁵ զկաթողիկոսն²⁶ Յովհան²⁷ ամենայն
սպասիւք կաթողիկոսարանին²⁸, եւ ամե-
նայն բնակչաւք քաղաքին տանի յԱհմա-
տան²⁹:

15 Իսկ Խոռեմ անցեալ ընդ Ասորիս՝
հնազանդեցոյց զԱմիթ, զՈւռհայ³⁰ եւ
զԱնտիոք³¹: 16 Եւ Շահնայ³² զաւրավա-
րի³³ Պարսից առեալ զքաղաքն Կեսարիա³⁴
եկաց ի նմա³⁵ տարի մի:

17 Եւ Խոռեմայ³⁶ անցեալ ի Պիսիդայ³⁷
առնու զՏարսոն քաղաք եւ պաշարեալ
զԵրուսաղէմ աւուրս ժԹ՝ փորեաց զհիմն
քաղաքին եւ առ զնա: 18 Եւ այրեցին³⁸
զնա հրով եւ սատակեցին սրով ԾէՌ եւ
գերեցին³⁹ ԼեՌ. եւ զՋաքարիա⁴⁰ հայրա-
պետն եւ զսուրբ Խաչն փրկչական ամե-

1 ABCO վահկաւատ
2 A այդ
3 ABCOD (խորհուրդ արարեալ) խորհի (արանց եւ
համարգացն եւ փշտիպանաց) արարին (d ջնջել է՝
արարին)
4 O աշխարհիս (պարսից)
5 CE չի՞ ոչ C եւ յետ բազում
6 A իւրայեալն B իւրայովն
7 A փախստեայ BCD փախստեա O փախըստեայ
8 ABD դիլայի
9 Հմմտ. Սեբ. գր. ԻԱ: (Ասողիկի ձեռագրերում եւ
տպագիր բնագրերում մի մեծ հատուած պակաս է:
O ձեռագրում գրիչը գրել է. «Բ քուղթ ի յորինակ
պակաս է, անմիտ գրիչս չի մեղադրէք»: Ազատ է
թողնուած երկու մեծ թերթ՝ 4 էջ (էջ 372-375): A
175բ-176ա էջերում պակասը չի նշուած: B-ն բնա-
գրի պակասը չի նշել (էջ 273բ): Տե՛ս T2 , էջ 113 եւ էջ
360-362, ծն. 87: D դատարկ է թողել ինը էջ:
10 A ապստամբեցին
11 ABD գոր O ի թիրախ T1 տորք T2 գորն որ (ի թիրակ)
12 AC եւ բազաւորեցուցին
13 A ի կոստանդնուպոլիս OC կոստանդնուպոլիս
14 AO չի՞ եւ ABOD գոր (լուեալ)
15 ACO խոսրովայ BD խոսրովա (խոսրովայ)
16 ABCO գղարա (ֆաղաֆ)
17 AO գորավարն

18 ABC ընդ յասորիս
19 BD աշդատ d գաշդատ նԲ.Ն. Աշտատ
20 CE ընդ գորս
21 T1T2 և (փախստեայ)
22 ABCDO փախստեա d (փախստեայ)
23 A ի սաղատա BD իսաղալա O ի սաղաղա
24 ABCD կարնա
25 AC գերէր
26 A գկաթուղիկոսն B չի՞ գկաթողիկոսն CD գկաթո-
ղիկոս
27 AC յոհան BO չի՞ Յովհան o յովհան
28 A սպասուք կաթողիկոսարանին BDO չի՞ ամե-
նայն սպասիւք կաթողիկոսարանին d ամենայն
սպասուք կաթողիկոսարանին
29 AC ի յահմատան O ի յահմաղան
30 AD գուռհա d (գուռհայ)
31 ABCDE գանտուք d (գանտ)ի(տնֆ)
32 BD շահեմա
33 BD գորավար d (գորաւար)ի
34 BC կեսարիայ
35 C ի մայ
36 BD խոռեմա
37 AE պիսիդա BD ի պիսիդոն
38 C այրեաց
39 O գերեցին
40 C գգաֆարիայ E գաֆարիայ

նայն սպասիւքն¹, ոսկւով² եւ արծաթով տարան ի դուռն արքունի: 19 Իսկ թագաւորն զկալանաւորսն³ հրամայեաց ի քաղաքն դարձուցանել եւ շինել զքաղաքն եւ հալածել զՀրէայսն⁴ եւ կացուցանել երիցապետ քաղաքին զՄոդեաստոս⁵, որ ի Հայս թուղթ գրեաց:

20 Եւ յամի Իթ⁶ թագաւորութեան⁶ Խոսրովո⁷ քակեաց Կոմիտաս⁸ զմատուռն⁹ սրբոյն Հռիփսիմէի¹⁰ զշինեալն ի սրբոյն Սահակայ¹¹: 21 Եւ եգիտ¹² անդ զմարմին սրբոյն Հռիփսիմէի¹³ ինն թիզ եւ չորս մատն¹⁴ կնքեալ¹⁵ մատանեալ սրբոյն Գրիգորի եւ սրբոյն Սահակայ¹⁶. Եւ իւրով եւս մատանեալ կնքեալ¹⁵ շինեաց զեկեղեցին եւ ի նոյն տեղի եդ զնշխարսն: 22 Եւ զսուրբ կաթողիկէին¹⁷ փայտայարկսն վերացուցեալ քարայարկ շինեաց: 23 Եւ էր Յովհանն¹⁸ վանաց երէց¹⁹:

24 Իսկ Խոռեմ զաւրավարն Պարսից, որ գերեաց զԵրուսաղէմ, ամենայն զաւրաւքն ի Քաղկեդոն հասանէր եւ մարտուցեալ նաւուք²⁰ ընդ Կոստանդնուպոլիս²¹ ի

միում աւուր ի Պարսից զաւրացն²² մեռան արք ԴԹ²³:

25 Եւ ապա Հերակլէս թագաւորն²⁴ զԿոստանդին²⁵ զորդի իւր թագաւորեցուցեալ²⁶ ի Կոստանդնուպոլիս²⁷, ինքն ել ի Կեսարիա²⁸ ժողովել զամենայն զաւրս²⁹ իւր ձիթ³⁰: 26 Եւ³¹ դիմեաց ի վերայ արքային Պարսից եւ եկն ի Կարնոյ³² քաղաք³³. Եւ հասեալ ի Դուին՝ աւերէ զնա, եւ զՆախճաւան եւ զԳանձակ³⁴ եւ զՀիեղակ³⁵ ի հիմանց բրէ. կործանէ եւ զբազինս հրատին մեծի, որում Վնասպն³⁶ կոչէին: 27 Յաւարի առեալ զաշխարհն Պարսից՝ դառնայ³⁷ ընդ Մարս³⁸. գայ³⁹ հասանէ ի Փայտակարան, յաշխարհն Կասպից⁴⁰, բանակի⁴¹ ի Տիգրանակերտ աւանի: 28 Եւ զաւրավարքն⁴² Պարսից Շահր-Վարազ եւ Շահէն⁴³ երկուք բանակաւք⁴⁴ յառաջոյ⁴⁵ եւ զկնի հասանեն Հերակլէսի⁴⁶: 29 Եւ դարձաւ Հերակլէս⁴⁷ ի թիկունս կոյս, հար-

1 ABE սպասուքն D սպասոքն O սպասուքն
2 BC ոսկով
3 B զկալանորսն E զկալանաւորս
4 A զհրեայսն
5 B զմոդեստոս E զմոդեստոս
6 ACO թագաւորութեանն
7 ACO խոսրովայ B խոսրովայ
8 O կոմիտաս
9 BD զմատուռ
10 AD հռիփսիմէ BC հռիփսիմէ d (հռիփսիմէ)ի
11 BD սահակայ
12 O եգիդ
13 AD հռիփսիմէ B հռիփսիմէ d (հռիփսիմէ)ի
14 ABCO ք (թիզ) եւ դ (մատն)
15 B կնքեալ
16 B սահակայ
17 A կաթողիկէին
18 BD յովհանն E յովհան
19 B էրէց
20 BCEO նաւով
21 A կոստանդնուպոլիս CEO կոստանդնուպոլիս

22 ACE ի պարսից զորացն մեռան BDO մեռանի պարսից զորացն T2 մեռանին ի պարսից զորացն
23 ABCE (արք) տ փիս դո D (արք) դ.ո.
24 AC թագաւորն Հերակլէս T2 Հերակլէս թագաւորն
25 ADO զկոստանտինն d զկոստանդինն
26 C թագաւորեցուցանել
27 A ի կոստանտնուպոլիս BCEO ի կոստանդնուպոլիս
28 C ի կեսարիայ
29 AC զգորս
30 D ք եւ իո
31 ABCEO չիթ եւ
32 AD ի կարնո d ի կարնոյ
33 O քաղաքն
34 BD զգանձակ
35 BCDEO չիթ եւ զհեղակ Ad եւ զհիղակ T1T2 զՀեղակ
36 O վնասպ D վրնասպ d (վրնասպ)ն
37 BD դառնա
38 CO ի (մարս) CO չիթ ընդ (մարս)
39 DE գա d գայ
40 ABD կասպից CEO կազբից
41 ABCO բանակին
42 ABCDEO զորն չիթ զորավարն d զորավարն
43 B շահեն
44 AD բանական
45 ABCE առաջոյ O առաջոյ
46 ACO երակլի BD հերակլի C հերակլոս
47 BCE հերակլոս

կանէ զՇահէն¹ ԼՌ-աւքն²: 30 Եւ ինքն ընդ Ծղուկս ի Նախճաւան³ թափի. եւ անցեալ ընդ գետն Երասխ յաւանն⁴ Վրնջունս⁵ զնաց ի Բագրեւանդ⁶ եւ անցեալ յԱպահունիս⁷ բանակի ի գիւղն⁸, որ կոչի Խարճտաւնք⁹: 31 Եւ Շահր-Վարազ այրընտիր¹⁰ եղեալ՝ ԶՌ-աւ¹¹ նստի յԱրճէշ՝ դարան գործեալ Հերակլէսի¹²: 32 Եւ հասանէ ի վերայ նոցա ի¹³ գիշերի. հուրք վառեաց զքաղաքն, եւ գեղեակսն ի նմանէ սրով սատակեաց. եւ առեալ զաւարն¹⁴ ամենայն՝ զնաց ընդ Կեսարիա¹⁵ յԱմասիա¹⁶ հանգուցանել զզաւրս իւր:

33 Եւ դարձեալ դառնայ¹⁷ զաւրաւք¹⁸ ի Հայս, անցանէ ի Շիրակ, ընդ Կոգովիտ ճանապարհ կալեալ ի Հեր¹⁹ եւ Զարեւանդ գաւառ, դէպ ուղիղ ի Տիգրոն²⁰ ի վերայ Խոսրովու²¹. եւ անցեալ յայնկոյս լերինն Վարասայ²² յերկիրն Ասորեստանեաց: 34 Եւ անցեալ ընդ արեւմուտս²³ զնաց ի Նինուէ: 35 Եւ Հերակլէս²⁴ սաստիկ զաւրութեամբ դարձաւ ի վերայ նոցա. եւ

զաւրն Պարսից ոչ գիտացին²⁵ զդառնալն²⁶ Հերակլէսի²⁷, զի բալ ունէր գերեսս դաշտին, մինչեւ երթեալ խառնեցան ընդ միմեանս: 36 Եւ աւզնեաց Տէր Հերակլէսի²⁸ յաւուր²⁹ յայնմիկ. եւ պարտեցան զաւրն Պարսից առաջի նորա, սպանաւ եւ զաւրավարն³⁰ նոցա. եւ ասպատակ սփռեալ³¹ յաւարի առեալ զաշխարհն³² Պարսից:

37 Եւ ինքն կայսրն հասանէ ի դուռն Տիգրոն³³ քաղաքի եւ այրէ շուրջ զքաղաքան զամենայն թագաւորական ասպարանս եւ դառնայ յԱտրպատական: 38 Յայնժամ զաւրն Պարսից եւ նախարարքն թագաւորեցուցին զԿաւատ որդի Խոսրովու³⁴ եւ սպանին զԽոսրով: 39 Եւ Կաւատ առաքեաց հրեշտակս³⁵ պատարագաւք առ կայսրն³⁶ ի հաշտութիւն. առաքեաց եւ նա նոյնպէս, եւ խաղաղութիւն արարին ընդ միմեանս. եւ սահման նոյն հաստատեցաւ, որ ի մէջ Մաւրկայ եւ Խոսրովու³⁷:

40 Իսկ Կաւատ կեցեալ ամիսս վեց³⁸ վախճանի³⁹. եւ թագաւորէ Արտաշէր որդի նորա, մանուկ տղայ⁴⁰: 41 Իսկ կայսրն⁴¹ Հերակլէս⁴² գրէ առ Խոռեմ զաւրավարն

1 A գշահնմն CO գշահնմն B գշահնմն
 2 ACEO ԼՌ - օբ
 3 A ի նաղնաւանն O ի նախնուան
 4 ABDO յաւան
 5 ABCO վրնջունիս
 6 A ի բագրանդ
 7 AT₁ ընդ ապահունիս DO ընդ յապահունիս
 8 B ի գեօղն E գեւղն
 9 A խարնաւբ a (խարն)տ(աւնբ) BO T₁ խարնտօբ o (խարնտօ)ն(բ) T₂ խրնտօնբ
 10 CD այրընդիր Bd այրընտիր
 11 ABCE Յ աւ
 12 AE երակղի B հերակլի CDO երակլի d հերակլի
 13 ABCO չիբ ի
 14 BDOT₁ գօրն փխ գաւարն (ՆԲ.Ն. գաւր, գաւրաց փխ գաւար, գաւարաց)
 15 B (գնաց) ի (Կեսարիա) B չիբ ընդ C կեսարիայ
 16 BC յամասիայ
 17 BCD դառնա
 18 ABCO գօրօն
 19 ABCEO ի հէր
 20 ABC տիսրն
 21 C ի խոսրովու չիբ ի վերայ
 22 BD վարասայ T₂ Զարասայայ
 23 C ընդ յարեւմուտս
 24 A Հերակղ CDEO հերակլ

25 ACE ոչ գիտաց D ոչ գիտացին d ոչ գիտացինբ
 26 O գգալն
 27 ABCO հերակլի
 28 ABCO հերակլի
 29 C յաւուրն
 30 ABCO գօրն P գօրավարն
 31 E ասպատակս փռեալ
 32 O զաշխարհս
 33 ABCDE տիսրն
 34 CEO խոսրովայ ABD խոսրովա
 35 C գիւրեշտակս
 36 ACO առ կայսր
 37 BD եւ սահմանեցին հաստատ մոյնպէս ի մէջ մուրկա եւ խոսրովա d սահման մոյն հաստատեցաւ ի մէջ ACO խոսրովայ
 38 ABCO ամս գ
 39 A վախճանի DO վաղնանի
 40 AD տղա
 41 CE կայսր
 42 A երակղ BD հերակլ CO երակլ

Պարսից, որ էր ի կողմանս Աղեքսանդրի¹, եւ կոչէ առ ինքն եւ թագաւորեցուցանէ Պարսից. եւ խնդրէ ի նմանէ գնաչն փրկչական եւ առաքէ զկնի նորա արս² հաւատարիմս սակաւ զաւրաւք: 42 Եւ եկեալ Խոռեմայ³ սպան զմանուկն Արտաշիր. եւ խնդիր արարեալ փրկչական Խաչին՝ առաքեաց առ Հերակլէս⁴. եւ նորա առեալ տարաւ յԵրուսաղէմ:

43 Աստանաւր դադարէ թագաւորութիւնն⁵ Պարսից յազգէն Սասանայ⁶ սկսեալ յերրորդ ամի Փիլիպպոսի թագաւորի Հոռմայ⁷ եւ դադարեալ յԺԸ⁸ ամի Հերակլէսի⁹, յՀԷ¹⁰ թուականին՝ կալեալ¹¹ ընդ ամենայն թագաւորութիւնն¹² Պարսից ազգին Սասանեան ամս ՅԶԶ:

44 Յետոյ թագաւորեցին մի մի ամ¹³ բազում պատանիք¹⁴ այլ եւ¹⁵ աղջկունք, ամսականաւք, որ ոչ իսկ են արժանի յիշատակի¹⁶. բայց անուանք նոցա են այսոքիկ. յետ Խոռեմայ թագաւորէ Բորն, դուստր Խոսրովու¹⁷. եւ ապա Յագկերտ որդի Կաւատայ թոռն Խոսրովու¹⁸, որ թագաւորէ ի Տիգրոն¹⁹:

1 BCO աղէֆսանդրի
2 BDO այրս
3 Bd խոռեմա
4 A առ երակղ B առ հերակլ CDO առ երակլ d (առ) հ(երակլ)
5 BD թագաւորութիւն
6 BD սասանա
7 ABC հոռովմայ O հոռմայ
8 A յուք եւ Ժ (ամի) BC յ Ը եւ Ժ O յ Ը եւ Ժ E յուքն եւ Ժ
9 ACO հերակլի B երակլի
10 A ի Հէ թուականին C ի Հէ թվականին B յՀէ թվին O Հէ թվականին
11 ACO կալեալք
12 ACO թագաւորութիւնն T2 գրագաւորութիւն
13 ABCDO մի ժամ
14 ACEO պիտանիք
15 A այլ եւ (աղջկունք)
16 ABC (ոչ իսկ են) յիշատակի արժանի
17 ABCEO խոսրովայ
18 ACO խոսրովայ
19 ABCO ի տիգրոն

ԳԼՈՒԽ²⁰ Դ²¹

Ամիր-ալ-մուսնիքն²² Տաճկաց եւ որ ինչ յաւուրս նոցա գործեցաւ

1 Այլ²³ դոյզն ինչ յառաջ քան զմահն Խոսրովու²⁴, յութերորդ ամի Հերակլէսի²⁵ կայսեր եւ ի ԿԸ թուականին²⁶ Հայոց²⁷ երեւեցաւ Մահմետ ի չքաստանէ, որդի Աբդլայի, մարգարէ Տաճկաց:

2 Յայնժամ Հրէայքն²⁸, որ²⁹ ապստամբեալ³⁰ էին ի³¹ Յունաց եւ ամրացեալ ի քաղաքն Եդեսիա³², յորժամ ոչ կարացին զգէմ ունել զաւրացն Յունաց, ելեալ գնացին ի Տաճկաստան առ որդիսն³³ Իսմայիլի³⁴ ԺԲՌ մարդ, եւ ծանուցանեն նոցա զհարազատութիւն³⁵ իւրեանց եւ կոչեն յաւանականութիւն³⁶: 3 Եւ զի խաւսեցեալ էր Մահմետի առ նոսա, եթէ «Ձեզ³⁷ խոստացեալ է Աստուած տալ զերկիր³⁸, եւ ոչ ոք կարէ կալ ընդդէմ ձեր պատերազմաւ»: 4 Ժողովեցան որդիքն Իսրայէլի³⁹ յԵւրլայ⁴⁰ մինչեւ ցՍուր եւ յանդիման Եգիպտոսի⁴¹: 5 Եւ

20 ABCO չիֆ գլուխ
21 AO (գլուխ) Դ
22 A ամիրաղմուսնիք O ամիրալմուսնիք C ամիրալմուսնիք
23 A այլ
24 BD խոսրովա
25 ABC հերակլի O հերակլեայ
26 AO թուականութեանն C թվականութեանն BD Ը երորդ թվին
27 Bd չիֆ հայոց d հայոց
28 A հրեայքն
29 DO չիֆ որ ո որ
30 A ապստամբեալ եին D ապստամբեալ էին
31 ABCDEO չիֆ ի
32 ACE Եդեսայ O Եդեսիայ
33 BD առ որդին
34 B իսմայէլի D իսմայելի
35 A զհարազատութիւնն
36 C օգնականութիւն
37 T2 Ձեզ
38 BDO զերկիրն
39 Ad իսրայիղի
40 AO յԵւրլայ B յԵւրլա C յԵւրլա
41 A Եգիպտոսի

զնացին յանապատէն Փառանու ԺԲ¹ ցեղ, ըստ ցեղի տանց² նահապետութեան իւրեանց: 6 Եւ հասեալ յՌաբովթ Մովաբու, ի սահմանս³ Ռուբինի⁴ պատերազմեցան ընդ Թէոդոսի⁵, եղբաւր Հերակլէսի⁶ եւ ի փախուստ դարձուցին: 7 Եւ դարձեալ այլ զաւր կազմեաց կայսրն⁷ Հերակլէս⁸ ՀՌԻ եւ առաքեաց ընդդէմ նոցա: 8 Եւ հասեալ ի Յորդանան՝ անցին ի յԱրաբիա⁹ եւ հետիոտս զնացեալ ճակատեցան ընդ բանակին Իսմայիլի¹⁰. Եւ պարտեալ ի նոցանէ ի փախուստ դարձան. եւ նոքա¹¹ անցեալ ընդ Յորդանան՝ բանակեցան¹² յԵրիքով: 9 Յայնժամ զարհուրեալ ամենայն Երուսաղէմացիք¹³ զսուրբ Խաչն ամենայն սպասուք¹⁴ եկեղեցւոյն նաւաւք¹⁵ ի Կոստանդնուպոլիս¹⁶ յուղարկեցին:

10 Իսկ Մահմետ յետ երկու¹⁷ ամի իշխանութեան¹⁸ իւրոյ մեռանի ի մետասաներորդ¹⁹ ամի Հերակլէսի²⁰: 11 Եւ փոխանորդէ զիշխանութիւնն²¹ Աբուբաքը²², Ոթման²³ եւ Ամր²⁴ ամս ԼԸ²⁵:

12 Եւ իբրեւ թագաւորեաց Կոստանդին²⁶ որդի Հերակլէսի²⁷, տիրեցին Տաճիկք²⁸ Հրէաստանի եւ Ասորեստանի եւ բաժանեցին զգաւրս իւրեանց²⁹ յերիս մասունս. մասն մի յԵգիպտոս³⁰, որ երթեալ կալան մինչեւ ցԱդեքսանդրիա³¹. Եւ մասն մի ընդ հիւսիսոյ կողմն³² ընդդէմ թագաւորութեանն Յունաց, եւ կալան ի վերջնոյ³³ ծովէն մինչեւ յեզր գետոյն մեծի Եւփրատայ³⁴, եւ յայն կողմն³⁵ գետոյն զՈւռհայ³⁶ եւ զամենայն քաղաքս Միջագետաց. եւ մասն մի յարեւելս³⁷, ի վերայ թագաւորութեան³⁸ Պարսից, որք երթեալ ի Տիզբոն³⁹ հարին զգաւրս Պարսից⁴⁰ եւ⁴¹ սպանին⁴² զթագաւորն նոցա զՈրմիզդ, որ էր թոռն Խոսրովու. եւ աւարեալ⁴³ զՊարսս⁴⁴ զգանձն արքունի⁴⁵ հասուցին յաշխարհն իւրեանց:

13 Եւ մեծ մասն զաւրուն ասպատակեալ յաւարի առին⁴⁶ զՄարս, զԳողթն⁴⁷, զՆախճաւան: 14 Եւ գունդ մի ասպատա-

1 A երկուսասն B ԲԺ և CO ԲԺ-ան
 2 ABCDEO T1 տանց T2 չի՞ տանց
 3 CE ի սահմանս
 4 A ուրբինի T1T2 ուրբնի R рубин (էջ 87)
 5 A ընդ թեոդոսի
 6 A երակղի CDO երակլի B հերակլի d հերակլի
 7 ACD կայսր E չի՞ կայսրն
 8 A հերակղ BCO հերակլ
 9 C ի արաբիայ DEO ի յարաբիայ
 10 A իսմայիլի B իսմայելի DO իսմայելի
 11 A մոքայ
 12 CE եւ (բանակեցան)
 13 A Էրուսաղեմացիք B Երուսաղէմացիքն
 14 ADO սպասուք B սպասուքն C T2 սպասիւք
 15 ACO T2 նաւովք BD նաւով T1 նաւովք
 16 A ի կոստանտնուպոլիս CO ի կոստանտնուպոլիս
 17 ABCO Բ (ամի)
 18 C իշխանութեանն
 19 O մետասաներորդի
 20 ABCO հերակլի
 21 C իշխանութեանն
 22 ABO պարսիք
 23 C օթմոն
 24 ABCO ամր
 25 D Լ, և Ը

26 ADO կոստանտին
 27 A Հերակղի BCO հերակլի
 28 B տանիկ
 29 O իւրց փխ իւրեանց
 30 A յեգիպտոս
 31 A ցաղեկսանդրիա C ցաղեֆսանդրիա EO ցաղեֆսանդրիայ
 32 ABCO ընդ հիւսւսոյ կողմանն
 33 B ի վերջո E ի վերջնոյն D ի վերջնո
 34 ACO Եւփրատայ
 35 ACO յայն կողմ B յայնմ կողմ
 36 AD գուռեա
 37 AD յարեւելս
 38 ACO թագաւորութեանն
 39 BD (յարեւելս), որք երթեալ ի տիսրոն ի վերայ թագաւորութեան պարսից
 40 BD (հարին) եւ զգորս նոցա փխ պարսից ACO զգորսն պարսից
 41 ADE չի՞ եւ
 42 AE (Սպանիան) եւ
 43 ABCDEO աւերեալ
 44 BD զպարս
 45 B յարեւելս
 46 A ասպատակ ամպ (ջնջում կա)եալ C ասպատակ ամպեալ O ասպատակեալ o (ասպատակ) սփն(եալ) E ասպատակ արաբեալ C աւարի (առին)
 47 BD զգողթ d (զգողթ)ն

կեալ ընդ գաւառն Արտազ ի վերայ զաւրավարին Յունաց, որում անուն¹ էր Պռոկոպ, եւ հարկանէին զնա. եւ յաւարի առին² զբանակն նոցա եւ³ զնացին յաշխարհն իւրեանց: 15 Եւ եղեւ այս⁴ ի ԻԲ ամի Աբուբաքրայ⁵, Ոթմանայ⁶ եւ Ամրայ⁷ իշխանաց⁸ Իսմայիլի⁹:

16 Եւ դադարեալ ամս երիս¹⁰ ապա ի ԻԶ ամի նոցին իշխանութեան¹¹ եւ յերրորդն Կոստանդնի¹² թոռին¹³ Հերակլէսի¹⁴ ել զաւրն¹⁵ Իսմայիլի¹⁶ յԱսորեստանէ ընդ ճանապարհ Չորոյ յերկիրն Տարաւնոյ. ընդ Բզնունիս, ընդ Բերկրոյ ձորն յԱյրարատ¹⁷ թափեցան: 17 Եւ առին զԴուին քաղաք եւ զգտեալ արսն¹⁸ ի նմա կոտորեցին, եւ զկանայս¹⁹ եւ զմանկունս ի գերութիւն վարեցին ոգիս ԼԵՌ, որ աւր Ի էր տրէի²⁰ ամսոյ²¹, ի կութս այգեստանի²²: 18 Իսկ իշխանն Հայոց Թէոդորոս²³ Ռշտունեաց²⁴ տէր, որ շինեաց²⁵ զԱղթամարայ կղզին²⁶, պատերազմեցաւ ընդ նոսա ի Կողովիտ²⁷

եւ ոչ կարաց²⁸ յաղթել: 19 Եւ եղեւ այս յամս²⁹ Եզրի³⁰ կաթողիկոսի³¹:

20 Արդ իբրեւ ետես արքայն Իսմայիլի³², եթէ բարձաւ թագաւորութիւնն Պարսից, հրաման ետ ամենայն զաւրաց իւրոց ունել զգործ պատերազմի ընդ Հոռոմոց թագաւորութեան³³, զի առցեն զԿոստանդնուպոլիս³⁴ եւ բարձցեն³⁵ զայն եւս³⁶ թագաւորութիւն: 21 Եւ գրեաց թուղթ նախատանաց առ թագաւորն, յորում էր եւ այս բան, եթէ³⁷ «Քրիստոսն քո, որ զանձն ի Հրէիցն³⁸ ոչ ապրեցոյց, զքեզ ի³⁹ ձեռաց իմոց զիա⁴⁰ ըզ կարէ ապրեցուցանել»: 22 Եւ ժողովեցան ամենայն զաւրն, որ ի կողմանսն⁴¹ արեւելից, ի Պարսս⁴² եւ ի Խուժաստան եւ ի կողմանէն Հնդկաց եւ յԱսորեստանէ եւ յԵգիպտացւոց⁴³ կողմանէն, առ Մաւիա⁴⁴ իշխան⁴⁵ զաւրուն, որ նստէր ի Դամասկոս: 23 Եւ կազմեցին նաւս պատերազմականս⁴⁶ յԱղեքսանդրիա⁴⁷ եւ յամենայն⁴⁸ քաղաքս ծովեզերեայս⁴⁹, եւ լցին զինուք եւ մեքենայիւք⁵⁰ զնաւսն. Յ նաւ մեծ, եւ յամենայն⁵¹ նաւի Ռ այր. եւ ԵՌ⁵¹

1 DO անունն էր
2 T1T2 առին յաւարի
3 ABCDO չի՛ք եւ
4 CE եւ այս եղեւ
5 O ապուրաբի B արուբաբա
6 ACO յօթմանայ o օթմանայ BD յօթմանա
7 ACO յամոայ B յամոա
8 O իշխանացն
9 A իսմաիլի B իսմայելի O իսմայելի
10 ABCO (ամս) Գ
11 AC իշխանութեանն
12 ABD կոստանտնի
13 ACO քոռիմն
14 ABC հերակլի O հերակլայ D հերակլա
15 C գոր
16 A իսմաիլի DO իսմայելի B իսմայելի
17 AC յայրարատ B յարարատ
18 B այրսն
19 DO գկանայսն
20 ABCDO տրէ
21 O ամսոյն
22 O այգէստանի
23 A քեոդորոս BDO քեոդոս
24 ABD ուշտունեաց CE ըրշտունեաց
25 AC շինեացն
26 ABO գաղթամար կղզին C գաղթամարա կղզին
27 C կողովիդ

28 C ոչ կարեաց
29 C ամս
30 C եզր
31 A կաթողիկոսի
32 A իսմաիլի B իսմայելի O իսմայելի
33 ACO քագաւորութեանն
34 A զկոստանտնուպոլիս CO կոստանդնուպոլիս
35 B քառնան D քարձեն d քարձցեն
36 AE զայ եւս C չի՛ք եւս
37 A եթե
38 BDEO հրէից
39 A զի փիս ի
40 A ի կողման E ի կողմանս
41 ABCD ի պարս d ի պարսս
42 A յեգիպտացւոց
43 CE մաւիայ B մամիա
44 C իշխանն
45 B պատրաստականս
46 BCO յաղէֆանդրայ DE յաղէֆանդրիա
47 B այլ (յամենայն)
48 ABE ծովեզերայս
49 A մեքենայիւք
50 B ամէն փիս յամենայն
51 ABC Բ

նաւ փոքր, եւ յամենայն նաւի ճ' այր. եւ արձակեաց զնոսա ընդ ծով¹: 24 Եւ ինքն առեալ զգաւրս իւր զնաց ընդ ցամաք² ի Քաղկեդոն: 25 Եւ զաւրն³ Յունաց մտին⁴ ի Կոստանդնուպոլիս⁵ պահապան քաղաքին, յամի ԺԳ⁶ Կոստանդին⁷:

26 Եւ զաւրն Իսմայիլի⁸ յորժամ եհաս ի Քաղկեդոն, առաքեցին⁹ զթուղթն թագաւորին առ կայսրն Կոստանդին: 27 Եւ էառ արքայ զթուղթն¹⁰ թագաւորին առ կայսրն Կոստանդին¹¹: 28 Եւ էառ¹² արքայ զթուղթն եւ եմուտ ի տունն Աստուծոյ եւ¹³ անկաւ ի վերայ երեսաց իւրոց եւ ասէ. «Տե՛ս, Տէր»: 29 Եւ զգեցաւ քուրճ¹⁴ եւ նստաւ ի վերայ մոխրոյ եւ քարոզեաց պահս:

30 Եւ հրամայեաց իշխանն Իսմայիլի¹⁵ կարգել զնաւսն ճակատս ճակատս ի վերայ ծովուն. եւ զիմեցին ի քաղաքն: 31 Եւ ակնարկեաց Տէր յերկնից սաստիկ հողմոյ բռնութեամբ, եւ զղրղեցաւ¹⁶ ծովն ի ներքուստ անդնդոց¹⁷ ի վեր եւ կորոյս¹⁸ զամենայն նաւսն հանդերձ զաւրաւքն¹⁹, եւ ոչ մնաց ի նոցանէ եւ ոչ մի, զի աւուրս Զ ծփեալ ծածանէր ծովն: 32 Իսկ զաւրն, որ ի

Քաղկեդոն էր, ի²⁰ գիշերի փախուցեալ զնացին ի տեղիս իւրեանց:

33 Եւ դարձեալ յԼԶ ամի²¹ իշխանութեան²² Աբուբաքրայ²³, Աւթմանայ եւ Ամրայ²⁴ յարձակեցան զաւրն²⁵ նոցա յաշխարհս²⁶ Հայոց. եւ յերիս յառաջս²⁷ բաժանեցան²⁸ ի Վասպուրական եւ²⁹ ի Տարաւն:

34 Եւ մի առաջն հասեալ ի Կոզովիտ՝ առին ի գիշերի զբերդն Արծափ եւ այն աւր յանհոգս³⁰ եղեալ՝ զագրալի պղծութեամբ կային: 35 Յորոց վերայ³¹ եհաս իշխանն Թէոդորոս Ո արամբք³², եւ զամենեսեան ի սուր սուսերի մաշեաց, որք էին ԳՌ³³ եւ զգերեալսն դարձոյց եւ զկապուտսն յաւարի³⁴ էառ: 36 Եւ մեռան Աբուբաքր³⁵ եւ Ոթման:

37 Եւ յետ նոցա ունի զիշխանութիւն³⁶ Մաւրիա ամս ԺԹ: 38 Ի սորա առաջի³⁷ ամին եւ ի ԻԵ Կոստանդին³⁸, իշխանն Սմբատ Բագրատունի³⁹ եւ զաւրավարն Յունաց հրամանաւ⁴⁰ Կոստանդին⁴¹ երթեալ պատերազմեցան ընդ նոսա, անցեալ

1 C ընդ ծովն
 2 ACO (զնաց) ընդ ցամաքն B (զնայ) ցամաքաւ ի ֆաղկեդոնս
 3 B իսկ փխ եւ (զօրն)
 4 CE մտան
 5 A կոստանտնուպոլիս CO կոստանդնուպոլիս
 6 ACDO երեմտասան
 7 A կոստանտին
 8 ADO իսմայիլի B իսմայլի
 9 BDO առաքեց
 10 ACE գրուղթ
 11 AD կոստանտին
 12 T₂ առ
 13 B չի՛ք եւ (անկաւ)
 14 D փուրց
 15 A իսմաիլի B իսմայլիլի O իսմայիլի
 16 O դղրղրղեցաւ
 17 AE յանդնդոց B յանդնդոց O յանդնոց
 18 BDO կորուս d կորոյս
 19 O չի՛ք հանդերձ գորօքն o հանդերձ գորօքն

20 CDEO չի՛ք ի
 21 BD ԼԶ ամի
 22 AC իշխանութեանն
 23 Bd արուբաքրա O ապուբաքրայ
 24 ACO ամոայ B ամոա D ամաոա
 25 BDO գօր
 26 C յաշխարհն
 27 ABDO առաջս d յառաջս
 28 BD բանակեցան d բաժանեցան
 29 ABCDEO չի՛ք եւ
 30 A յանյոզք BDO անհոզք C յանհոզ
 31 C վերա
 32 ABC Ո արամբք DO զճ արամբք
 33 ABCO վ
 34 T₁T₂ յաւարի
 35 O ապուբաքր
 36 AC զիշխանութիւնն
 37 AEO առաջին
 38 ACE եւ ի ԻԵ-ն կոստանտին BDO չի՛ք ի ԻԵ կոստանդինի d ի ԻԵ կոստանդինի T₁T₂ չի՛ք եւ (ի իԵ)
 39 A սմպատ բագրատունի O սմպատ բագրատունի
 40 CE հրամանաւ
 41 AO կոստանտին

ընդ գոմն Եւփրատայ¹. եւ պարտեալ ի փախուստ դարձան:

39 Եւ ապա գրեն հրովարտակ ի Հայս՝ հարկել² նոցա. եւ յանձն առին իշխանքն նախարարաւքն եւ կաթողիկոսն³ Ներսէս՝ Շ դահեկան յամենայն ամի հատուցանել⁴:
40 Եւ Մաւիա⁵ զԳրիգոր՝ իշխան⁶ հաստատեաց Հայոց եւ Վրաց. եւ ինքն մեռաւ:

41 Եւ յետ Մաւիայ⁷ որդի իւր եկաց իշխան Տաճկաց ամս Բ:

42 Եւ յետ նորա Աբղլմէլիք⁸ որդի Մրուանայ⁹ ամս ԻԱ:

43 Իսկ Գրիգոր իշխան¹⁰ Հայոց խաղաղացոյց զաշխարհս Հայոց եւ շինեաց զեկեղեցին որ յԱրուճ. եւ մեռաւ ի հիւսիսային¹¹ ազգացն: 44 Եւ յաջորդէ զիշխանութիւնն Աշոտ պատրիկ¹², այր երեւելի, ուսումնասէր եւ լի երկիրղիւն Աստուծոյ, որ շինեաց զեկեղեցին Դարիւնից¹³. եւ զկենդանագրեալ պատկեր¹⁴ մարդեղութեանն Քրիստոսի ածէր ի մտիցն արեւու, մեծասքանչ զաւրութեամբ հանգուցանէր ի նա. յորոյ զեկեղեցին անուանեաց յանուն: 45 Եւ յառաջնում¹⁵ ամին¹⁶ սորա երեւեցաւ աստղն վարսաւոր, զճաճանչ նշուկիցն սիւնաձեւ փողփողէր ի յետոյս¹⁷ ինքեան:

1 ACO եւփրատայ BD եւփրատա
2 ADEO հարկիլ
3 A կաթողիկոսն
4 AB յասուցանել CO հասուցանել
5 CE մաւիայ
6 BC իշխանն
7 AB մաւիա
8 A արղլմէլք BCO արղլմէլք
9 BD մրուանա
10 CE իշխանն
11 ACD հիւսիսային C հիւսիսային
12 CE պատրիկն
13 ABCO դարունից
14 B պատկերն
15 ABO յառաջնումն
16 O ամի
17 ACO ի յետոյսն

46 Եւ եղեւ նշան սովոյ, սրոյ եւ մեծի սասանման:

47 Իսկ յետ ԺԶ ամի իշխանութեանն¹⁸ իւրոյ Աբղլմէլիք¹⁹ հրամայեաց զաւրաց իւրոց ի ձեռն զաւրագլխին²⁰ Մահմետի եւլանել յաշխարհս²¹ Հայոց: 48 Որոց եկեալ եւ տեսեալ զուխտ սրբոյն Գրիգորի պայծառ զարդուք²² եւ երեւելի սպասուք. նիւթեն չարիս ի վերայ նորա: 49 Եւ երթեալ գունդ մի անաւրինաց²³ աւթեւանել ի յարկս²⁴ նորա եւ ի գիշերին²⁵ խեղդեալ ծառայ մի զինքեանց եւ ընկեցեալ ի խորափիտ մի եւ ընդ լուսանալն յոյզ արարեալ գտին զծառայն: 50 Եւ ապա²⁶ հրամանաւ Մահմետի ծայրակտուր արարեալ զկրաւնաւորս վանիցն²⁷ եւ զփայտէ²⁸ կախեցին աւելի քան զԽ մարդ եւ յաւարի վարեցին²⁹ զսրբութեան սպասս³⁰ եկեղեցւոյն:

51 Իսկ Մահմետն³¹ գնացեալ յԱսորիս՝ իշխան յիւրոցն կացուցանէ ի Հայս³², որ կամեցաւ բառնալ զազատագունդն Հայոց:

18 BD իշխանութեանն
19 ABCO արղլմէլք
20 C գորագլխին BD չիք գորագլխին (Մի ընդարձակ հատուած բացակայում է BD ձեռագրերում: D էջ 100ա, ն. 9-101ա, ն. 11, B էջ 280 բ, վ. 1-281 բ, վ. 11) D ձեռագրի գրիչը ներքեւի լուսանցում յաւելագրել է. «Սրջեա՛ գթուդքս եւ գթերիմ սորա գի՛տ ի բանն (ելանել յաշխարհս Հայոց) եւ անտի ընթերցիր մինչեւ ցայն բան (թէ կրօնաւորելն կարգս յանձն առեալ եւ յարժանական դուռն հասեալ), ապա դարձիր ցայսր»: ACO ձեռագրերը լրիւ են:
21 ABD ի յաշխարհս
22 ABDO զարդիւք
23 ABCO անօրինացն
24 A օթեվանեալ յարկս B յօթևանել յարկս O օթևանեալ C օթեվանեալ CO չիք ի (յարկս)
25 B ի գիշերի
26 B չիք ապա
27 D վայն իցն փիս վանիցն
28 B փայտէ
29 B վանեցին
30 BD սպաս
31 B մահմետ
32 ACO ի հայս կացուցանէր

52 Եւ յայտնեցաւ նենգութիւնն¹ Սմբատայ Բագրատունւոյ²: 53 Եւ կոչէր առ ինքն զՍմբատ³ որդի Աշոտոյ⁴ իշխանի եւ զՎարդ որդի Թէոդորոսի⁵ իշխանի եւ զեղբայր իւր՝ զԱշոտ. եւ կամեցան գնալ յաշխարհն Յունաց: 54 Որոց հետամուտ եղեն զաւրքն Իսմայիլի⁶ արք ԵՌ⁷, եւ հասանեն ի Վարդանակերտ⁸ աւանի. եւ զաւրքն Հայոց ԲՌ⁹: 55 Եւ պատերազմեալ յառաւատուն¹⁰ պարտեցին զԻսմայելացիսն¹¹, եւ սրոյ ճարակ տային. զի սառուցեալ էին զցայգն ի բացեայ¹² աւթագայեալք¹³, եւ որք փախեան, ի վերայ սառին ելեալ՝ ընկղմեցան ի գետն Երասխ: 56 Իսկ Սմբատ¹⁴ ձիւ տաճիկա եւ զունչս¹⁵ դիականցն առաքէ առ կայսրն Յունաց. եւ ի նմանէ զպատիւ կիւրապաղատութեան¹⁶ ընկալեալ՝ գնաց ի Տայս յամուրն որում Թուխարսն կոչեն:

57 Եւ իբրեւ լուաւ Աբղլմէլիք¹⁷ իշխանն Իսմայիլի¹⁸ զբեկումն զաւրաց իւրոց, հրամայէ Մահմետի զաւրավարի¹⁹ բազմութեամբ զաւրաց ելանել ի Հայս: 58 Որոյ ընդդէմ գնացեալ կաթողիկոսն²⁰ Հայոց Սահակ եւ արար²¹ խաղաղութիւն

մահուամբ²² իւրով ի Խառան քաղաքի, որպէս վերագոյն²³ ասացաք:

59 Եւ Աբղլմէլիք²⁴ վախճանեալ²⁵ տիրէ Տաճկաց Վլիթ որդի նորա՝ ամս Ժ: 60 Սա յառաջնում ամի իշխանութեան իւրոյ խորհեցաւ բառնալ յաշխարհէս զազատագունդն Հայոց. եւ հրամայէ Մահմետի²⁶ զաւրավարին²⁷ զայս առնել: 61 Եւ նա հրամայէ Կասմայ²⁸ ումեմն, որ էր հրամանատար ի կողմանս Նախճաւան²⁹ քաղաքին³⁰, կոչել առ ինքն զնախարարսն Հայոց նոցին հեծելովք³¹, իբրեւ թէ³² ի հանդիսի անցուցանել եւ առնուլ հոռգ³³ յարքունուտ: 62 Եւ նոքա ըստ աւրինակի պարզմտութեանն³⁴ իւրեանց վաղվաղակի ժողովին անդ: 63 Եւ հրամայեցին յերկուս³⁵ բաժանել զնոսա, զոմանս յեկեղեցին Նախճաւանայ³⁶ եւ զկէսն³⁷ յեկեղեցին Խրամայ³⁸. եւ հրով վառեալ³⁹ զեկեղեցիսն՝ այնպէս այրեցին զամենեսեան⁴⁰ ի ՃՄԳ թուականին⁴¹. եւ զգլխաւոր նախարարսն զփայտէ⁴² կախեալ դատապարտէին: 64 Անդ ըմբռնեցան⁴³ Սմբատ⁴⁴ որդի Աշո-

1 BD մեմգուքիւնս
 2 AO սմպատայ B սմպատա C բագրատունոյ
 3 ABO գամպատ
 4 C աշոտո
 5 A թեոդորոսի
 6 A իսմաիլի B իսմայելի O իսմայելի
 7 ABCO (արբ)ր
 8 B վանանդակերտ
 9 ABC (հայոց)ս
 10 AD առաւատուն BCO առաւտուն
 11 A զիսմայելացիսն O զիսմայելացիսն
 12 ABCO ի բացեա
 13 ABCO օթագնացեալք
 14 BO սմպատ
 15 BD ունչս
 16 ACO կիւրապաղատութեանն BD կիւրապաղատութեան
 17 ABO արղլմելիք
 18 A իսմաիլի B իսմայելի O իսմայելի
 19 O զօրագլխի
 20 A կաթողիկոսն
 21 BDT₁ արարեալ

22 O մահուամբն D մահուամբ
 23 ACO վերագոյնն
 24 ACO արղլմելիք B արղլմելիք
 25 DO վաղնանեալ
 26 C մահմետի
 27 B զօրավարի
 28 ACO կամայ BD կամայ
 29 A նախճաւան B նախճաւանա D նախճաւանա E նախճաւան
 30 ACO քաղաքի
 31 BD հեծելովք
 32 A իբրեւ թե B իբր թե
 33 A հոռգ a (հոռ)յ(գ)
 34 T₂ պարզմտութեան
 35 C J Բ
 36 BD նախճաւանա
 37 A զկէսն EO զկէսն
 38 BD իրամա C իրամայ
 39 D վառել
 40 O զամենեսիս
 41 CO թվականին D ի ձ եւ Ծ եւ Վ թվին
 42 B փայտէ
 43 A ըմբռնեցան
 44 BO սմպատ

տոյ¹ Բագրատունւոյ² եւ Գրիգոր եւ Կորիւն ի տոհմէն Արծրունեաց: 65 Եւ զկանայս եւ զորդիս նոցա ի գերութիւն վարեալ. ընդ որ³ եւ զՎահան⁴ որդի Խոսրովու Գողթան տեառն, փոքր մանուկ՝ տարեալ սնուցին, եւ ուսուցանէին անաւրէն⁵ անաւրէնսդրութեամբն իւրեանց: 66 Որ յետոյ յարբունս հասակի հասեալ եւ զիշխանութիւն հայրենեացն⁶ առեալ յարքունուստ՝ ի Հայս ելանէ⁷. եւ զքրիստոսական հաւատն եւ զկրօնաւորական վարս յանձն առեալ եւ յարքունական դուռն հասեալ՝ զվճիռ մարտիրոսութեան⁸ սրով ընկալաւ⁹ ի ՃԶԶ թուականին¹⁰, որպէս ուսուցանէ՝ որ վասն նորայն ասի Պատմութիւն:

67 Իսկ յետ այրելոյ իշխանացն¹¹ Սմբատ կիւրապաղատն¹² եւ որ ընդ նմա նախարարքն¹³ պրծեալ գնացին ի կողմանս Եգերացոց¹⁴: 68 Եւ տայ նոցա թագաւորն Յունաց զքաղաքն Փոյթ, յոր¹⁵ մտեալ ընակեցան. եւ յետոյ յաւարի առեալ զքաղաքն եւ զսպաս եկեղեցոյն՝ այսրէն դարձան: 69 Եւ կայսրն հրամայէ¹⁶ արքեպիսկոպոսացն¹⁷ եւ մետրապալ-

տաց¹⁸ նզովս կարգել նոցին եւ ի¹⁹ զատկի տաւնին ընթեռնուլ, յորում զապիրատութիւնն²⁰ գործեցին:

70 Իսկ փոխանակ Մահմետի²¹ առաքէ Վլիթ զԱբդլազիզ ոմն, որ էր խաւթ լսելաւք²², որ խաղաղացոյց զաշխարհս Հայոց եւ շինեաց զքաղաքն զԴուրին²³ հզաւագոյն եւ եւս արձականիստ²⁴ մեծութեամբ քան զառաջինն: 71 Զի ասէր. «Ի ձեռն իմ եղեւ կործանումն քաղաքիս, եւ ես կանգնեցից զսա. զի էի ես, ասէ, մանուկ ժիւմեայ²⁵ եւ ունէի սփածանելի կարմիր. եւ յորժամ մարտնչէր²⁶ զաւրն Իսմայիլի²⁷ ընդ քաղաքս, մտի ես ընդ խողովակ մի եւ ելի ի պարիսպն եւ ի²⁸ ձայն ուժգին աղաղակեցի առ զաւրսն²⁹ մեր. եւ թաւթափեցան ամենայն պայիկք նախամարտկացն ի պարսպէն. եւ զաւրացեալ զաւրն Տաճկաց՝ առին զքաղաքս»: 72 Եւ այս այսպէս:

73 Իսկ ապա դարձեալ զրդուէր սիրտ զաւրավարին Մահմետի³⁰ ի վերայ աշխարհին ձենաց³¹, եւ խնդրէր յիշխանէն Իսմայիլի³² զաւրս ԲՃԻ³³, եւ անցեալ ընդ Ասորեստան եւ ընդ աշխարհն Պարսից՝ հասանէ ի մասն ինչ աշխարհին ձենաց եւ բանակի յեզր գետոյն, որում Բաւտիսն³⁴ կոչեն: 74 Եւ գրէ հրովարտակ առ արքայն ձենաց. «Ընդէ՞ր դու միայն ոչ մտանես

1 ABCO աշոտի
 2 BDT₁ չիբ քագրատունւոյ
 3 A ընդ (որ)
 4 ACEO վահան T₁T₂ զվարդան ՆԲ.Ն. Վահան
 5 A (ուսուցանէին) ջնջում կա... պեղծ (օրէնսդրութեամբն) O անօրէն (օրէնսդրութեամբն)
 6 A զիշխանութիւն CO զիշխանութիւն T₁ հայրենի
 7 AO T₁ եւ զքրիստոսական հաւատ T₂ չիբ եւ զքրիստոսական հաւատ
 8 ACO մարտիրոսութեանն d (յարբունական) դուռն հասեալ՝ զվճիռ մարտիրոսութեան ընկալաւ (այստեղ D-ն այս չունի, այն կայ էջ 99ա)
 9 AC սրով ընկալաւ T₂ ընկալաւ սրով
 10 D ի ձ եւ ԶԶ թվին
 11 B զիշխանացն
 12 BD սմպատ կիւրապաղատն
 13 B նախարարք
 14 ACO եգերայ BD եգերատա d եգերատայ
 15 BC որ
 16 BD հրամայեաց
 17 A արհեպիսկոպոսաց BD արհեպիսկոպոսաց

18 BD մետրապոլաց
 19 BD չիբ ի (զատկի տօնին)
 20 BD զապիրատութիւն
 21 ACO մահմետին
 22 ABCO լսելով D լսելովն օ լսել(ե)ով
 23 ACEO դուրին BD գրուին քաղաք
 24 D արձականիստ
 25 A երկոտասանամեա BD Բժ ան ամեա O Բժ ն ամեա d (Բժ ան ամեայ) C Բժ-ան ամեայ
 26 A մարտնչէր
 27 A իսմայիլի B իսմայելի O իսմայելի
 28 ACO չիբ ի
 29 CE գորս
 30 O մահմեդի
 31 BD նենայ d նենաց
 32 A իսմայիլի CO իսմայելի B իսմայելի
 33 ABCO ՄԻ D գոր ՄԻ
 34 CE քաւտիս

ընդ լծով իշխանին մերոյ, յորմէ ամենայն ազգք¹ սարսեցին»։ 75 Եւ պատասխանէ արքայն ձենաց. «Բաբելացւոց թագաւորն, որ² տրեզերաց տիրեաց եւ Մակեդոնացւոցն³ եւ Պարսիցն, ընդէ՞ր եւ նոքա ոչ կարացին տիրել⁴ ի վերայ մեր։ 76 Ոչ տաց քեզ հարկս, բայց միայն թէ⁵ պարգեւս թագաւորականս»։ 77 Եւ դարձեալ Մահմէտ յէ⁶. «Տո՛ւր ինձ, ասէ, աղջկունս ԼՌ, եւ գնացից ի քէն», զի ցանկացեալ էր գեղոյ գեղեցիկ կուսիցն⁷ ձենաց։ 78 Եւ պատրաստեաց արքայն ձենաց սայլս⁸ դիպակաւք⁹ վաչէիւք եւ ի վերայ նոցա¹⁰ սպառագէնս ԽՌ եւ գայ¹¹ յեզր գետոյն։ 79 Եւ ինքն բանակի սակաւ մի բացազոյն ի սայլիցն եւ առաքէ առ Մահմէտ. «Ա՛ռ զպատուաւորս քո ըստ թուոյ աղջկանցն¹² իմոց ԼՌ¹³, եւ անցցե՛ս յայսկոյս գետոյս, զի վիճակաւ բաժանեսցուք զաղջկունս¹⁴ եւ մի՛ մարտ լիցի ի մէջ զաւրացդ»։ 80 Եւ Մահմէտ առեալ¹⁵ ԼՌ զգլխաւորս¹⁶ իւր անցանէ նաւաւք¹⁷ յայնկոյս։ 81 Եւ հրաման ետ արքայն ձենաց զաւրաց իւրոց յարձակել¹⁸ ի վերայ նոցա։ 82 Եւ ելին որ ի սայլսն¹⁹ ընդ վաչէիւք²⁰ թաքուցեալ²¹

էին եւ ի²² մէջ առեալ զնոսա՝ ի սուր սուսերի մաշեցին²³. Եւ Մահմէտ սակաւուք ի գետն²⁴ անկեալ՝ գնաց փախստեայ²⁵։

83 Եւ վլիթ կացեալ²⁶ ամս Ժ՝ վախճանի²⁷. Եւ ունի գիշխանութիւնն Սուլէյման²⁸ ամս Գ։ 84 Սա յերրորդ ամի իշխանութեան²⁹ իւրոյ գումարէ զաւրս ի ձեռն Մսլիմայ³⁰. որ³¹ եկեալ ի Դարբանդ քաղաք՝ հանին զգաւրսն³² Հոնաց եւ հալածեցին։ 85 Եւ մինչդեռ քանդէին զպարիսպն՝ գտին վէճ ի հիմունսն, յորում կայր գրեալ. «Մարկիանոս³³ ինքնակալ կայսր³⁴ շինեաց զքաղաքս³⁵ եւ³⁶ զաշտարակս³⁷ զայս բազում տաղանդաւք յիւրոց գանձուցն։ 86 Եւ ի յետին³⁸ ժամանակս որդիքն Իսմայիլի³⁹ քանդեսցեն զսա եւ յիւրեանց գանձուցն⁴⁰ վերստին շինեսցեն»։ 87 Եւ իբրեւ գտին զգիրն, դադարեցին ի քանդելոյ⁴¹ եւ վերստին շինեցին զկործանեալ պարիսպն։

88 Իսկ յետ Ոմարայ⁴² եկաց իշխան Եզիրտ⁴³ ամս Զ։ 89 Սա շարժեալ յայսոյն⁴⁴

1 B ազգ
 2 ABCDO չի՞ որ
 3 ABO մակեդոնացւոցն
 4 BD ոչ տիրեցին կարել ը ոչ կարացին տիրել
 5 A թե
 6 D հղէ ը յղէ
 7 BD կուսից
 8 BD սայլ ը ս(այլ)ս
 9 A չի՞ դիպակաւք a դիպակաւք
 10 ACO նորս
 11 D գա ը գ(ա)յ
 12 ABC ըստ թուոյ աղջկանց
 13 BD չի՞ ԼՌ ը ԼՌ
 14 B գաղջկունսն
 15 D չի՞ առեալ ը առեալ
 16 CE գլխաւորս (իւր)
 17 BD նոքոք փիս նաւօք
 18 T₂ յարձակիլ
 19 ABCO ի սայլին ը ի սայլս
 20 A ընդ վաչէիւքն CEO ընդ վաչիւքն D ընդ վաչէիւքն օ (ընդ վաչ)է(իւքն)
 21 O թաքուցեալ

22 BD չի՞ ի
 23 O (առեալ զնոսա) ... (մաշեցին) զնոսա
 24 C ի գետ
 25 ABCO փախստեայ
 26 ACO կեցեալ
 27 DO վաղմամի
 28 ABCDO սուլիման
 29 BD իշխանութիւն
 30 BD մսլիմա O մսլիմայ
 31 B որոյ
 32 CE ըզգորս
 33 BD մարկիանոս փիս մարկիանոս ը մարկիանոս
 34 O կայսրն
 35 AE զքաղաք
 36 ADE չի՞ եւ
 37 ADE աշտարակս (A շինեաց զքաղաք՝ աշտարակս գայս) CO զքաղաքաշտարակս
 38 ABCDO չի՞ ի
 39 A իսմայիլի B իսմայիլի DO իսմայիլի
 40 ABCD գանձուց
 41 B քանդելոյն
 42 ABCEO ոմարայ D օմարոս
 43 ABCD իզիրտ O իզիրդ
 44 BD յայսոյն E այսոյն

չարութեանէ՝ մարտնչէր¹ ընդ ազգիս Քրիստոնէից. տայր հրաման փշրել զկենդանագրեալ պատկերս ճշմարիտ² մարդեղութեան Տեառն եւ նորին աշակերտացն, խորտակէր եւ զնշան տէրունական խաչին Քրիստոսի, զոր ուրէք ուրէք³ կանգնեալ էր ի պատճառս երկրպագութեան համագոյ Երրորդութեանն, եւ ապա հրամայէր զխողոս սպանանել եւ ջնջել յերկրէ: 90 Եւ ինքն խեղդամահ սատակէր ի բռնութեանէ այսոյն:

91 Եւ փոխանակ նորա տիրէ Հէշմ⁴ ամս ժԲ: 92 Սա ծանրացոյց զսակ հարկի⁵ աշխարհիս Հայոց: 93 Եւ յետոյ սկսաւ գոռալ ընդ Լեւոն կայսրն⁶ Հոռոմոց⁷ զալ նմա ի հնազանդութիւն հարկատրութեան: 94 Եւ իբրեւ ոչ էառ⁸ յանձն՝ սրտմտեալ առաքեաց զՄսլիմ զեղբայր⁹ իւր զաւրու ծանուլ յաշխարհն Յունաց: 95 Որոյ անցեալ ընդ Կիլիկիա¹⁰ յաշխարհն Միւսիդոն¹¹, որ թարգմանի Միջերկրեայք¹², եւ հասանեն մինչեւ ի Բիւթանիա¹³, հարկանէին զզաւրն Յունաց եւ յաւարի առնուին¹⁴ զաշխարհն¹⁵ նոցա: 96 Եւ դառնան յերկիրն¹⁶ իւրեանց: 97 Եւ տեսեալ զյաղթու-

թիւն¹⁷ մեծի¹⁸ իշխանին իւրեանց Իսմայիլի¹⁹ դարձեալ զաւր գոռմարէ եւ տայ ի ձեռս զաւրավարին Մսլիմայ²⁰ եղբաւր իւրոյ եւ առաքէ ի վերայ կայսերն Յունաց: 98 Որոյ ուխտեալ երդմամբ չափ՝ չդառնալ առ նա, մինչեւ կործանեսցէ զԿոստանդնուպոլիս²¹ եւ զսուրբն Սոփիա²²:

99 Եւ խաղացեալ յառաջ՝ հասանէ յեզր ծովուն Պոնտոսի եւ գրէ հրովարտակ առ Լեւոն կայսրն²³. «Զի՞նչ է յամառութիւնդ քո, որ ոչ եկիր ի հնազանդութիւն մեզ. ո՞չ լուար զչարն, զոր ածաք ի վերայ ամենայն թագաւորութեանց, որք²⁴ ընդդէմ մեր դարձան. քանզի փշրեցաք իբրեւ զանակ խեցեղէն. զի խոստումն²⁵, որ առ հայրն մեր Իսմայիլ²⁶ ի գլուխ ել: 100 Արդ իմ ուխտ²⁷ եղեալ է²⁸ չդառնալ յերկիր իմ, մինչեւ բարձից զթագաւորութիւնդ²⁹ քո եւ կործանեցից զպարսպաւոր քաղաքդ քո³⁰, եւ զանուանեալդ Սոփիա, որ է տուն երկրպագութեան քո, արարից լուալիս³¹ զաւրաց իմոց. եւ զփայտ խաչիդ, որում երկրպագես, խորտակեալ ջախեցից³² ի գլուխ քո»:

101 Իսկ կայսրն իբրեւ³³ ընթերցեալ զգիր այսպանութեանն³⁴ ընթանայ³⁵ ի

1 AD մարտընչէր
 2 BD չի՛ր նշմարիտ մ նշմարիտ
 3 A գոր ուրե՛ք ուրե՛ք BD T1 չի՛ր գոր ուրե՛ք ուրե՛ք... երրորդութեանն մ գոր ուրե՛ք և կանգնեալ էր ի պատճառս երկրպագութեան համագոյ երրորդութեանն
 4 ABCDEO արշամ փիս հէշմ
 5 BD գհարկ մ գսակ հարկի
 6 AC կայսր
 7 B հոռոմայ Dd հոռոմա
 8 A չի՛ր էառ BCDO առ
 9 BD եղբայր
 10 ABD ընդ կիլիկիա CEO կիլիկիայ
 11 T2 միւսիդոն
 12 BD չի՛ր որ թարգմանի միջերկրեայք մ որ թարգմանի միջերկրեայք O թարգմանի ACO միջերկրայք
 13 BC բիւթանիայ
 14 C աւարի առնուն T2 յաւարի առնուն O յաւարի առնուն
 15 B յաշխարհն
 16 A յերկիր

17 AE յաղթութիւնն
 18 AE մեծ
 19 A իսմայիլի B իսմայլի O իմսայիլի
 20 BD մսլիմա
 21 A զկոստանտնուպոլիս CO կոստանդնուպոլիս
 22 ABCDO սոփի
 23 A առ Ղևոն կայսր
 24 ABCDO որ
 25 AC խոստումն BD խոստումն
 26 A իսմաէդ
 27 O ուխտեալ է o ուխտ եղեալ է
 28 BD չի՛ր է
 29 ABD զթագաւորութիւն O զթագաւորութիւնն
 30 E չի՛ր եւ կործանեցից զպարսպաւոր քաղաքդ քո
 31 A լըվալիս
 32 A խորտակեցից a (խորտակ)եալ ջախ(եցից) T2 ջախջախեցից
 33 ABO իբրև T1 իբրև ընթերցաւ T2 չի՛ր իբրև
 34 BD այսպանութեան
 35 BCD ընթանալ մ (ընթանալ)

սուրբն Սոփիա¹ հայրապետան եւ ամենայն բազմութեամբ քաղաքին եւ տարածանէ զգիր նախատանացն առաջի Տեառն, եւ մինչեւ յերիս² առուրս զպաշտան աղաթիցն³ անդադար կատարեն անճաշակ կացեալ: 102 Եւ ապա գրէ պատասխանի առ Մսլիմ զաւրավարն⁴. «Ընդէ՞ր պարծիս ի չարութիւն⁵, հզաւրդ⁶ յանաւրէնութեան. գի⁷ թէ՞ դաւազանն Մովսիսի⁸, որ աւրինակ էր Խաչին Քրիստոսի, խորասոյգ արար զՓարաւոն⁹, ո՞րչափ եւս առաւել նշանս¹⁰ սուրբ Խաչիս¹¹ կործանեսցէ զքեզ¹²: 103 Արդ¹³ եթէ դառնաս անդրէն¹⁴, ընտրես անձինդ¹⁵ եւ զաւրացդ¹⁶ բարի. ապա թէ՛ ոչ՝ արա՛, զոր ստիպիս ի խորհուրդս քո»:

104 Եւ զաւրավարն Մսլիմ, իբրեւ ընթեռնոյր զայս հրովարտակ, սրտմտեալ զազանութեամբ հրաման տայր¹⁷ զաւրացն մտանել ի նաւան, զորս¹⁸ պատրաստեալ էր, եւ երթայր¹⁹, մերձենայր ի քաղաքն: 105 Եւ իբրեւ ետես²⁰ կայսրն Լեւոն²¹ զամբոխ բազմութեանն²² անտառացեալ²³ ի վերայ ծովուն, տայր հրաման կազմել զվան-

դակակապ²⁴ կազմած երկաթեղէն պարսպին²⁵ եւ աղխել²⁶ զդուռն²⁷ շղթայագործ ամրոցին եւ ոչ ումեք ետ պատերազմել ընդ²⁸ թշնամւոյն, այլ²⁹ յուսալով յԱստուած՝ մնայր այցելութեան ի բարձանց:

106 Եւ ինքն³⁰ թագաւորն առեալ զանյաղթելի նշանն ի վերայ ուսոցն³¹, եւ հայրապետն եւ ամենայն բազմութիւն ժողովրդոցն³² մոմեղինաւք եւ բուրմամբ խնկոցն³³ բարձրացուցանէին զաւրհնութիւնսն. եւ ելեալ ընդ դուռն քաղաքին՝ հարկանէր թագաւորն նշանաւ սուրբ Խաչին³⁴ զջուրս ծովուն, ասելով երիցս³⁵. «Աւգնեա՛ մեզ, Քրիստոս, փրկիչ աշխարհաց»: 107 Եւ նոյնժամայն դղրդեալ խորք ծովուն խորասոյգ առնէին զգաւրսն³⁶ Իսմայիլի³⁷. եւ զկէսն ալէկոծ ծփանաւք վարեալ³⁸ յաշխարհն Թրակացուց եւ զայլսն ի կղզիս³⁹ հեռաւորս. քանզի էին⁴⁰ աւելի քան զԾ բիւր⁴¹ արանց:

108 Եւ զՄսլիմ կալեալ ածին⁴² առ թագաւորն. եւ ասէ թագաւորն. «Զդատաստանս իմ Տէր դատեցաւ, եւ ես⁴³ ոչ մխեցից զձեռս իմ ի քեզ: 109 Ե՛րթ յերկիր⁴⁴ քո եւ պատմեա՛ զսքանչելիսն Աստուծոյ»:

1 CE սոփիայ
 2 B երիս
 3 B աղօթից
 4 C գորաւարն
 5 CO ի չարութիւնդ
 6 C հզոր
 7 BCO չի՞ր գի
 8 ABCO մովսէսի
 9 A գփարաւովն
 10 CO նշան (սուրբ)
 11 ACE չի՞ր խաչիս a խաչիս
 12 CE զձեզ
 13 O ապա
 14 A անդրնէն BDO T1 անդրէն ABDO չի՞ր յինէն T2 յինէն
 15 CE անձին
 16 B գորաց
 17 C տայ
 18 ABCDO գոր
 19 O երթեալ
 20 O եւ իբրեւ տեսեալ o եւ իբրեւ ետես
 21 A դեռն
 22 BD բազմութեան
 23 ACDO անդառացեալ o (ան)տ(առացեալ)

24 B վանդակակապ
 25 ABCO պարսպն
 26 C ախել
 27 ABC գրուոնն
 28 ABC ընդդէմ O ընդ o ընդդէմ
 29 A այլ
 30 C չի՞ր ինքն
 31 DEO ուսոյն o (ուսո)ց(ն)
 32 BD ժողովրդովն d ժողովրդո)ցն
 33 A խնկոցն B խնկոք
 34 A զնշանաւ խաչին O (նշանաւ) սուրբ (խաչին)
 35 a երիցս
 36 AC գորսն B գոփսն
 37 A իսմայիլի O իսմայելի B իսմայելի
 38 ABCO վարեալ d վարեալ
 39 B ի կղզիսն
 40 A եին
 41 A բիւր C Ծ
 42 BD չի՞ր ածին d ածին
 43 T2 և (ես)
 44 BDO յերկիրն

110 Եւ գնաց ամաւթով յերկիր¹ իւր, եւ այլ² ոչ յաւել արկանել³ սուր ընդ անձն:

111 Յայնժամ իշխանն Իսմայիլի⁴ Հէշմ⁵ առաքէ ի վերայ ազգիս Հայոց զՄրուան որդի Մահմետի: 112 Սա զԱշոտ որդի Վասակայ⁶ Բագրատունւոյ⁷ պատրիկ կացուցանէ ի վերայ Հայոց⁸:

113 Եւ ապա Հէշմ⁹ վախճանեալ¹⁰ տիրէ փոխանակ նորա Վլիթ ամ մի եւ կէս:

114 Ջսա հրամանաւ կուռայիցն սպանին նախարարք¹¹ իւր եւ փոխանակ նորա կացուցանեն զՍուլէյման¹²:

115 Իսկ Մրուան իբրեւ լուաւ զմահն Վլիթի՝ փութանակի ժողովեալ զգաւրս իւր եւ անցեալ ընդ գետն Եւփրատ¹³ եւ¹⁴ պատերազմեալ ընդ Սուլէյման¹⁵ պարտեաց եւ սպան գնա, եւ տիրեաց ինքն ամս Զ:

116 Եւ պաշարեալ զքաղաքն¹⁶ Դամասկոս՝ առ գնա, եւ զբնակիչս¹⁷ քաղաքին՝ զորդիսն Իսմայիլի¹⁸ ի չորս¹⁹ ցիցս պրկեալ՝ հիւսնական գործեալք²⁰ տաչէին զդէմս նոցա եւ զյղի կանայս²¹ հերձուին²² ընդ մէջ. եւ զմանկունսն արուս դնէին ի մէջ

որմոցն²³ եւ զաղջկունսն²⁴ ի գերութիւն վարէին²⁵: 117 Եւ կատարի մարգարէութիւնն²⁶ Ամովսայ. «Ի վերայ երից ամբարշտութեանցն²⁷ Դամասկեայ²⁸, եւ ի վերայ չորիցն ո՛չ դարձայց ի նոցանէ»:

118 Քանզի արտացեալք²⁹ մտաւք եւ զգայութեամբք՝ կատարէին զերկունս³⁰ մահու, զսպանութիւն եւ զցանկութիւն ընչից եւ զհեշտ ցանկութիւն. եւ չորրորդ³¹ զի ոչ ակն ունէին³² այցելութեանն³³ Աստուծոյ³⁴:

119 Եւ զայսու ժամանակաւ էր իշխանն³⁵ Աշոտ պատրիկ՝ կալեալ զիշխանութիւնն³⁶ ամս ժԵ փառաւորապէս. եւ ապա խաւարումն աչաց նորա ի Մամիկոնեանն³⁷ Գրիգորէ. եւ յետ այնորիկ կեցեալ ամս ժԴ վախճանէր³⁸ եւ դնէր ի տապանի ի գիւղն³⁹ Դարիւնս⁴⁰:

120 Եւ մինչդեռ Մրուան ունէր զիշխանութիւնն⁴¹ եւ մարտնչէր⁴² ընդ իւրում ազգին՝ զաւր շարժեալ ի Խորասանայ⁴³, եւ Աբղլայ⁴⁴ ոմն զլուխ նոցա, անցեալ ընդ Տրգրիս, ի մեծ⁴⁵ բանակետոյն Տաճկաց Ա-

1 BDO յերկիրն
 2 A այդ
 3 C արկանէր
 4 A Իսմաիլի B Իսմայիլի O Իսմայելի
 5 BD հեշմ
 6 D վասակա d (վասակայ)
 7 ACO բագրատունի BD չիբ բագրատունւոյ d բագրատունւոյ
 8 o (ի վերայ) ազգիս (հայոց) T₂ չիբ ազգիս
 9 BD հեղմ
 10 O վաղմանեալ
 11 C նախարարքն
 12 ABDO զալիման C զսիլիման
 13 ABCD եւփրատ O եփրատ
 14 CO չիբ եւ T₂ և (պատերազմեալ)
 15 ABDE սլիման CO սիլիման
 16 OT₁T₂ չիբ զբաղաւն
 17 ACE զբնակիչ
 18 A Իսմաիլի O Իսմայելի
 19 BD ի Դ C Դ
 20 BD գործիւք
 21 DO կանայսն
 22 O հերձուիւն

23 ABCDO որմոյն
 24 B զաղջկունս O զաղջկունսն
 25 A վարելի
 26 BD մարգարէութիւն
 27 A ամպարշտութեանցն
 28 ABCDO դամասկեա
 * Լ՝Վ՝Լ՝Յ
 29 BCE արտացեալ
 30 O գերկունսն
 31 ACO չորրորդն BD զչորրորդն
 32 A ոչ ակն ունեին
 33 BD այցելութեան
 34 B տեանն
 35 D իշխան
 36 BD զիշխանութիւն
 37 BD ի մամիկոնեան
 38 C վախճանի O վաղմանէր
 39 ACO ի գիւղն B ի գեղն
 40 O դարիւնս o դարունս CE դարունս
 41 BD զիշխանութիւն
 42 A մարտնչէր
 43 C ի Խորոսանայ
 44 BD արղլայ O ապղլայ
 45 A չիբ մեծ a մեծ

կողայ¹ եւ² պատերազմեալ՝ սատակեցին ի զաւրացն Մրուանայ ՅՌ, եւ հասեալ ի Մրուան՝ սպանին զնա:

121 Եւ տիրեաց փոխանակ Մրուանայ Աբղլայ³: 122 Եւ առաքէ զեղբայր իւր զմիւս Աբղլայ⁴ շրջել ընդ ամենայն աշխարհս իւրոյ իշխանութեանն⁵, առնուլ հարկս ի կենդանեաց եւ ի մեռելոց ըստ մարդաթուի: 123 Որ⁶ բազում վշտաւք եւ նեղութեամբ վտանգէր⁷ զամենեսեան եւ հասուցանէր ի չքաւորութիւն: 124 Ստիպէր զքահանայս՝ ի⁸ յայտ ածել զթիւ մեռելոցն, զի զհարկն ընտանիքն⁹ հատուցեն. եւ դնէր կնիք կապարեայ¹⁰ ի պարանոցս ամենեցուն¹¹: 125 Եւ գնացեալ¹² ի Հայոց ի Խորասան եւ յԵգիպտոս¹³ եւ ի Պենդապաւլիս՝ զնոյն չարիս գործէր: 126 Եւ թողոյր հրամանատար Հայոց զԻզիտ որդի Ուսադայի: 127 Եւ Իզիտ կացուցանէր իշխան Հայոց զՍահակ որդի Բագարատայ Բագրատունւոյ¹⁴, այր գեղեցիկ տեսեամբ եւ ծանաւթ երկիրդին¹⁵ Աստուծոյ:

128 Եւ Աբղլայն յետ Գ ամաց¹⁶ վախճանի¹⁷, եւ առնու զիշխանութիւն նորա¹⁸

եղբայր նորա միւս Աբղլայ¹⁹ ամս Դ²⁰: 129 Ի սորա աւուրս կայսրն²¹ Կոստանդին²² որդի Լեւոնի ելեալ յարեւելս՝ առնու²³ զքաղաքն Կարնոյ²⁴, եւ կործանեաց զպարիսպ նորա²⁵ եւ բացեալ գտուն գանձուցն եւ զբնակիչս քաղաքին²⁶ զՍառակինոսն²⁷ նոցին ընչիւք տարեալ յաշխարհն Յունաց: 130 Իսկ ի գալ ամին միւսոյ Իզիտ շինեաց զԿարնոյ քաղաքն²⁸ եւ այլ Տաճիկս բնակեցոյց ի նմա:

131 Եւ ապա գունդ մի յիսմայէլացուոց, եւ անուն²⁹ զաւրավարին նոցա Սլիման, ի կողմանցն Պարսից ասպատակեալ յաշխարհն Վասպուրականի: 132 Որոց ի դիմի հարեալ իշխանքն Արծրունի Սահակ եւ Համազասպ եւ սուր ի գործ արարեալ՝ զբազումս ի թշնամեացն խողխողէին:

133 Ուր կարեվէր խոցեալ Համազասպն՝ անկանէր յերիվարէն³⁰ եւ սպանեալ ի թշնամեացն լինէր: 134 Եւ Սահակ տեսեալ զայն՝ դիմեաց ի վերայ, եւ զբազումս սպանանէր, եւ ինքն մեռանէր ի նմին, որք էին որդիք Վահանայ:

135 Եւ եղբայր նոցա Գագիկ ապստամբեալ³¹ յիսմայէլացուոցն³² ամրանայ յա-

1 ACO ստողայ BD ստողա d (ստողայ)
2 ABCO չի՛ բւ
3 BD արդլա
4 BD չի՛ բւ առա՛քէ գեղբայր իւր զմիւս արդլայ d եւ առա՛քէ գեղբայր իւր զմիւս արդլայ
5 BD իշխանութեան
6 ABCDO չի՛ որ d որ
7 C վնտանգէր
8 ABDO չի՛ ի
9 CO ընդանիքն
10 BCD կապարեա
11 D չի՛ ամենեցուն d ամենեցուն Ծն. ըստ T₂-ի պակաս են B, D էջ 132, վ. 5, 2-րդ հանդէսի Ե, Զ գլուխները ներառեալ T₁ էջ 134, վ. 8-145, C էջ 144, վ. 10-145: AO լրիւ են:
12 CE եւ գնաց
13 A յեգիպտոս
14 T₂ բագրատունոյ AEO բագրատունոյ
15 CEO երկիրդի
16 CE ամի
17 O վաղնանի
18 O իւր

19 A արդլա
20 (A ամս Դ) T₂ ամս Բ
21 A չի՛ կայսրն a արքայն
22 A կոստանտին
23 A եւ էառ
24 AC կարնայ O կարնա
25 A նորայ
26 C աշխարհին
27 AO գաստակիմոսսն CE սատակիմոսն T₂ սատակիմոսն
28 C կարնո քաղաք O զկարնոյ քաղաք a (քաղաքն)
29 a եւ ապա գունդ մի յիսմայելացուոց եւ անուն a (անկանոն նոտրգրով A-ի գրածի տողամէջերում) եւ այլ տանիկս... եւ անանուն, եւ ապա գունդ մի յիսմայելացուոց եւ անուն
30 A յերիւարէն a (յերի)վ(արէն) Ծն. B (էջ 284ա), D (էջ 103ա) ձեռագրերի շարադրանքն ընդհատում է մինչեւ III հանդէսի ցանկերը:
31 A ապստամպեալ
32 A յիսմայելացուոցն O յիսմայելացուոցն

մուրն նկան¹ եւ զաւրաւք² իւրովք ելեալ
աւերէր զաշխարհն Պարսից: 136 Յորոյ
վերայ եկեալ զաւր Իսմայիլի³ պաշարեալ
պահէին⁴ զամրոցն տարի մի. եւ իբրեւ
չկարացին⁵ ինչ առնել, դաւով նենգու-
թեամբ կոչէին⁶ ի խաղաղութիւն. եւ ի
բանտի եղեալ ի նմին վախճանեցաւ⁷:
137 Եւ որդիք նորա Համազասպ եւ Սա-
հակ կան փոխանակ Հաւրն:

138 Այլ⁸ յիշխանութեանն⁹ Աբդլայի¹⁰
միւսոյ եւ ի հրամանատարութեան¹¹ Իգի-
տի յոյժ ծանրացաւ անուր լծոյ Հարկապա-
հանջութեան¹² երկրիս Հայոց. զի ոչ ըստ
երդ պահանջումն, այլ¹³ ըստ գլուխս ա-
րանցն. մինչեւ նախարարքն եւ մեծա-
մեծքն ի չքաւոր աղքատութիւն¹⁴ անկան:
139 Զոր թէպէտ¹⁵ եւ բազում անգամ բո-
ղոքէր իշխանն Սահակ եւ Հայրապետն
Տրդատ, ոչ ինչ աւգտէին, զի ի Տեառնէ էր
պատուհասն սաստկացեալ ըստ յանցանաց
մերոց, որ եւ զկարկուտ եւ զմարախ եւ
զերաշտութիւն ածեալ պատուհաս պար-
տեաց մերոց: 140 Եւ յիշխանութեանն
Մուսէի մարտիրոսացան¹⁶ Սահակ եւ Հա-

մազասպ, սրով զգլուխսն¹⁷ բարձեալ եւ ա-
պա զփայտէ կախեալ ՄԼ Դ թուականին:

141 Եւ Մուսէ կալեալ զիշխանութիւնն
ամ մի՝ սատակի¹⁸. եւ յետ նորա Ահարոն
եղբայր նորա: 142 Սա տայ զԱտրպատա-
կան եւ զՀայս հանդերձ Վրաւք եւ Ա-
ղուանաւք¹⁹ եղբաւր իւրում Աւբեթլայ²⁰:
143 Սա զԻպն Դաւիթ յազգէ Հռոմ առաքէ
հարկահան ի Հայս. որոյ եկեալ ի քաղաքն
Դուրն՝ սաստիկ հարկապահանջութեամբ
խոշտանգէր²¹ զբնակիչս երկրին: 144 Առ
որ ժողովեալ ամենայն նախարարքն եւ
կաթողիկոսն²² Յսայի՝ աղաչէին²³ թեթեա-
ցուցանել զանուր ծանրութեան հարկին,
զոր պահանջէր. եւ ոչինչ աւգտէին. այլ
անդրէն յղէր պահանջողս²⁴ կրկին քան
զառաջինն²⁵ ժողովել, եւ տայր կնիք կա-
պարեա դնել յամենեցուն պարանոցս եւ
առ մի մի պահանջէր բազում զուղէս՝ մին-
չեւ հասանել մարդկանն ի²⁶ յետին տնան-
կութիւն յանհամբեր նեղութեանցն առ ի
չարաչուք դահճէն: 145 Եւ երկոտասան
հազար²⁷ մարդ տարադէմ գնացին յաշ-
խարհն Յունաց, որոց առաջնորդէր Շա-
պուհ ի տոհմէն²⁸ Ամատունեաց եւ Համամ
որդի նորա: 146 Եւ թշնամեաց²⁹ հետա-
մուտ եղեալ՝ հասանեն ի սահմանս Կողայ.

1 O ողկան նԲ.Ն. նկան AT; Ողկան
2 O գորոֆն E գորովֆ
3 A իսմայիլի O իսմայիլի
4 A պահեիին
5 AO չկարացին T2 ոչ կարացին
6 կոչէին
7 A ի խաղաղութիւն եւ իբրեւ ի բանտի եղեալ ի
նմին վախճանեցաւ a (ի խաղա)ղութիւն... վախճա-
նեցաւ (կրկնագիրը տողերի միջեւ անկանոն
նոտրգրով)
8 A այդ
9 C իշխանութեանն
10 A արդլայի O ապդլայի
11 A հրամատարութեանն CO հրամանատարու-
թեանն
12 CO հարկապահանջութեանն
13 A այդ
14 AEO ի չքաւոր աղքատութիւն (ՆՃԲ, Բ, 581) T2 ի
չքաւորութիւն աղքատութեան
15 A թեպէտ
16 A մարտիրոսացան

17 C գլուխսն
18 A թուականին և մուսէ կալեալ զիշխանութիւնն
ամ մի սատակի և հետ նորա ահարոն a (թու)ա-
կանին ... ահարոն (կրկնութիւնը տողերի միջեւ
անկանոն նոտրգրով):
19 AO աղուանիւֆ
20 EO օրեթլայ
21 O խոշտանկէր
22 A կաթողիկոսն
23 A աղաչեիին
24 CO պահանջողս
25 AO զառաջինն
26 ACEO չիք ի
27 C (եւ) ԲԺ ան Ռ (մարդ) O ԲԺ և Ռ
28 A մարդ տարադէմ գնացին յաշխարհն յունաց, ո-
րոց առաջնորդն շապուհ ի տոհմէն a մարդ տա-
րադէմ... ի տոհմէն (կրկնութիւն տողերի միջեւ
անկանոն նոտրգրով):
29 ACEO թշնամեացն

եւ դարձեալ նոցա¹ ի մարտ պատերազմի փախստական առնեն զՏաճիկն², եւ ինքեանք անցեալ ընդ գետն Ակամսիս, որ ի Տայոց բղխեալ երթայ զՀիւսիսով³ արեւմտից անցանելով, ընդ որ մտանէ ի Պոնտոս⁴: 147 Եւ ազգ եղեալ կայսերն Կոստանդնի⁵ բնակեցուցանէ զնոսա ի բարւոք եւ յարգաւանդ երկրի: 148 Իսկ սինլքորքն⁶, որք⁷ մնացին յաշխարհս մեր⁸, առ սաստիկ կարաւտուլթեանն անձնատուրք եղեն ի ծառայութիւն որդւոց⁹ Իսմայիլի¹⁰ փայտակոտորք եւ ջրաբերք նոցին եղեալք:

149 Յայնժամ¹¹ կաթողիկոսն¹² Հայոց Եսայի բարի վարուք¹³ վճարեաց զկեանս իւր: 150 Եւ Իբն Դաւի¹⁴ զամենայն զանձս եւ զսպասս¹⁵ եկեղեցւոյն սպառնալեալք¹⁶ եւ ահիւ տայ¹⁷ բերել առաջի իւր եւ առնոյր որ ինչ ցանկալի թուէր¹⁸ անձին իւրոյ: 151 Եւ բազում կաշառաւք յաջորդի յաթոռ հայրապետութեանն Ստեփանոս¹⁹:

ԳԼՈՒԽ²⁰ Ե²¹

Յայլմէ պատմաբարէ: Յաղագս Ամիր-ալ-մուճնեացն²² Տաճկաց

1 Որպէս յառաջն ասացաք՝ ի ԿԸ թուականին²³ երեւեցաւ Մահմէտ²⁴ մարգարէ Տաճկաց, պետացեալ ամս Բ:

2 Աբուբաքր ամս Կ.

Ոմառ ամս ԺԱ.

Ոթման իպն Ափան ամս Ժ.

Մովիա²⁵ ծեր ամս ԻԳ.

Իգիտ ամս Զ.

Մաւիա իպն Յիզիտն²⁶ ամ Ա²⁷.

Մրուան ամ Ա²⁸.

Աբդլմելք²⁹ իպն Մրուան ամս Ի.

Վլիթ իպն Աբդլմելք³⁰ ամս Թ, մինչեւ ի ճԿԳ թուականն Հայոց:

3 Իսկ զկնի Վլիթի եկաց ամիր-ալ-մուճնի³¹ ի ՃՂԲ թուականին Մրուան:

4 Աբդլայ մեռաւ ի³² ՄԺԹ թուականին:

5 Մահգրի ամիր-ալ-մուճնի եղեւ: 6 Ահարոն³³ մեռաւ ի ՃԾԵ թուականին³⁴: 7 Աբդլայ³⁵ միւս իպն, որ ի Հոռոմս եմուտ:

8 Ահարոն, որոյ եղբայր Զափու ի³⁶ ՄՂԸ թուականին³⁷ մեռաւ: 9 Զափու ի³⁸ ՅԺԱ

1 Օ նոցին
 2 a (գտանիկ)ս(ն)
 3 AC գհիւսւսով երթայ
 4 A ի պոնդոս
 5 AO կոստանտնի
 6 AE իսկ սինլքորքն որ a իսկ այլ որք C սինել ֆորքն
 7 CO որ
 8 C յաշխարհն մեր
 9 ACO որդւոցն
 10 A իսմաիլի C իսմայէլի O իսմայելի
 11 Օ յայնմ ժամանակի
 12 A կաթուղիկոսն
 13 a վարուք
 14 A իպն դաւիլ O իպն դօլի CO իպն դօլի
 15 C գսպաս
 16 A սպառնալաւք a (սպառնալ)օ(ք)
 17 C ահիւ տա
 18 Օ չիք ցանկալի օ ցանկալի a եւ առնոյր որ ինչ ցանկալի թւէր (վերանորոգուած է)
 19 Օ ստեփանոս

20 ABCO չիք գլուխ
 21 A չիք (գլուխ)ե Օ (գլուխ)ե
 22 A Ամիրալմուճնեացն Օ Ամիրալ մուճնեացն տան կաց
 23 CO թվականին
 24 AC մահմետ
 25 AEO Սովիա C սովիայ
 26 Օ յիզիտն օ իզիտ
 27 ACO ամ մի
 28 Օ չիք մրուան ամ ա օ մրուան ամ մի
 29 A Աբդլմելք C ապղլմէլք Օ ապղլմէլք
 30 A իպն արղլմելք Օ ապղլմելք
 31 A Ամիրալմուճնի
 32 A չիք ի
 33 ACO ահարոն
 34 CO թվականին
 35 A արղլայ
 36 ACO չիք ի
 37 CO թվականին
 38 ACO չիք ի

Թուակահանին: 10 Ահմատ, որ գԱլի որդի Յահէի Հայոց¹ ամիրայ առաքեաց եւ գԱ- շոտ² իշխանաց իշխան արար, ի³ ՅԺԱ Թուակահանին⁴:

11 Թէեւ⁵ շատ ինչ աշխատեցաք ի պատմագրական տառս⁶ առաջնոցն՝ գրել կարճ ի կարճոյ զգրոյցս⁷ անցելոցս (եւ ստուգիւ են ասացեալքն⁸), սակայն զա- նուանս եւ զժամանակս ամիր-ալ-մուս- նեացն⁹ զոմանց այլ եւ այլս¹⁰ գտաք ի պատմութիւնսն. ոչ գիտեմ, թէ¹¹ երկանուն նոքա¹² եղեալք, թէ¹³ մի ընդ միով երեւեալ ահաւորք¹⁴ եւ շքեղք իբրեւ զինքնակալս երեւեցան, զորոց զանուանան յիշատակ գրոյ¹⁵ առին. սակայն մեք զբոլորն ի գրի աստ գրեցաք, զի մի՛ թերութիւն բանի ե- րեւեսցի աստ: 12 Եւ զայն ճշգրտեալ գի- տասցես, եթէ¹⁶ ի ԿԸ Թուակահանին¹⁷ եւ յու- թերորդ ամի¹⁸ Թագաւորութեանն Հերակլի երեւեցաւ Մահմէտ¹⁹, եւ յայնմհետէ եղեւ բռնութիւն կամ Թագաւորութիւն նոցա ի վերայ աշխարհի եւ տեւեալ կալաւ մինչեւ ՅԿԴ Թուակահանին²⁰ Հայոց եւ ի ԻԴ ամին²¹

Թագաւորին Սմբատայ²², որ զփայտէ կա- խեցաւ, մինչեւ ցթագաւորելն Յունաց Լե- տոնի, որդւոյ Վասլի²³: 13 Իսկ յայնմհետէ եւ յառաջ թէ եւ ոչ այլ ազգք տիրեցին ի վերայ նոցա, այլ ինքեանք յինքեանս բա- ժանեալ²⁴ հակառակ ինքեանց եղեալ. զի ոչ միայն որ գերեւելի քաղաքս ունէին՝ պետացեալ բռնակալուք²⁵ եղեն, այլ եւ իշ- խանք դոյզն քաղաքաց եւ բերդից ինք- նակալք եղեն՝ զայրացեալ ցասամբ ընդ- դէմ միմեանց:

ԳԼՈՒԽ²⁶ Զ²⁷

Կայսերք Յունաց ի Կոստանդիանոսէ²⁸ եւ այսր. անուանք եւ ժամանակք նոցա²⁹

1 Յերրորդ ամին Դիոկղետիանոսի³⁰ Թագաւորէ Տրդատ Հայոց. իսկ Դիոկղե- տիանոս³¹ ի վերայ երիցն այլ եւս ժէ ամ³² Թագաւորեաց: 2 Եւ ապա Կոստանդին³³ ամս ԼԲ. սա յերկրորդ ամի Թագաւորու- թեանն³⁴ իւրոյ փոխեաց զարքունիսն ի Հոռովմայ³⁵ ի Բիւզանդիա կղզի եւ պարս- պեալ զնա քաղաք մեծ՝ անուանեաց յիւր անուն Կոստանդնուպալիս³⁶: 3 Եւ բերեալ ընդ իւր մասն ինչ ի նշխարաց սրբոյն Պետրոսի եւ Պաւղոսի՝ առ ի հաստատու- թիւն Թագաւորութեանն, յետոյ շինէ զմեծ

1 A ի ՄԳԸ բուակահանին մեռաւ, ջափո ՅԺԱ. բուակա- ցին: Ահմատ որ գալի որդի յահէի հայոց a (ՄԳԸ բու)ակահանին...հայոց (կրկնութիւն աչ լուսանցում, անկանոն մոտրգրով) O (գալի) որդին
2 C առաջեաց հայոց գաշոտ
3 ACO չի՛բ ի
4 CO քվակահանին
5 A քեւ
6 CE տոնս
7 CO գրոյցս
8 ACE ասացեալքս
9 A ամիրալմուսնեացն
10 A այդ եւ այլս
11 A քե
12 C չի՛բ նոքա
13 A եթե CO եթէ
14 AC սհաւոր
15 C գրոց
16 A եթե
17 CO քվակահանին
18 AC (եւ) յԸ երորդ ամի
19 A մահմետ
20 CO քվակահանին
21 AC ամի

22 O սմպատայ
23 A վասլի O վասլին
24 C չի՛բ բաժանեալ
25 C բռնակալք
26 ABCO չի՛բ գլուխ
27 O (գլուխ) Զ ABC չի՛բ Զ
28 A ի կոստանդիանոսէ
29 A մոցին
30 AO դեոկղետիանոսի C դիոկղետիանի
31 AO դեոկղետիանոս
32 C չի՛բ ամ
33 A կոստանտին
34 A քաղաւորութեան
35 C ի հոռովայ
36 A կոստանդնուպալիս

եւ զհռչակաւոր եկեղեցին ի տիեզերական մայրաքաղաքին, զոր յանգագոյն ա- նուամբ Առաքեալս անուանեաց: 4 Եւ յեր- րորդ ամին արար ժողով¹ ՅԺԸ սուրբ Հայ- րապետացն² ի Նիկիա³ Բիւթանացւոց⁴ վասն Արիոսի Աղեքսանդրացւոյ, որ արա- րած ասէր զՈրդին Աստուծոյ: 5 Եւ յեւթ- ներորդ⁵ ամին առաքէ զմայր իւր յերու- սաղէմ ի խնդիր պատուական սուրբ Խա- չին Քրիստոսի: 6 Սա խնդրեաց եւ առ զնախկին⁶ թագն Դաւթի մարգարէին ի Շապհոյ Պարսից արքայէ, զոր բարձեալ էր ի գլխոյն⁷ Յեքոնիայ որդւոյ Յովսիայ⁸ Նաբուգոդոնոսոր արքայն⁹, որպէս ուսու- ցանէ քեզ¹⁰ Պատմութիւնն Շապհոյ Բազ- րատունոյ՝ որդւոյ Աշոտոյ¹¹ անթիպատր- կի: 7 Ի սորա քսանամեկին¹² ՄՂԱ ամ էր ի կենարար չարչարանաց¹³ Տեառն:

8 Եւ զկնի նորա թագաւորեցին որդիք նորա Կոստանդնոս¹⁴ եւ Կոստաս եւ Կոս- տանդիանոս¹⁵ Յունաց եւ Հռոմոց՝ ամս ԻԴ: 9 Ի սոցա¹⁶ աւուրս Անդրէաս եղբայր Մանգնոսի¹⁷ եպիսկոպոսի յաւրինէր զչա- րադրութիւն տոմարացն. եւ առ սա թուղթ գրեաց Կիւրեղ¹⁸ Երուսաղեմացի վասն Նշանին երեւման:

10 Եւ ապա Յուլիանոս եղբաւրորդի Կոստանդիանոսի¹⁹ Բ ամ: 11 Ի սորա ա- ւուրս երանելին Աթանաս Հայրապետն Ա- ղեքսանդրիոյ²⁰ էր ի Սկիւթ՝ երկրորդ ան- գամ Հալածեալ յարիանոսաց: 12 Սա մե- ուաւ ի Պարսս եւ թաղեցաւ ի Տարսոն՝ որ- պէս Սոկրատ ասէ:

13 Յորբիանոս²¹ ամ Ա:

14 Վաղենտիանոս²² եւ Վաղէս ամս ԺԱ. սա աքսորեաց զսուրբն Ներսէս Հայ- րապետն²³ Հայոց ի Պատմոս կղզի եւ զայլ բազում Հարս, որ ի ձկանցն, զոր ծովն ինքնին²⁴ արտաքս ընկենոյր, կերակրեալ լինէին: 15 Ի սոցա²⁵ մետասան ամին վախ- ճանեցաւ²⁶ երանելին Աթանաս յԱղեք- սանդրիա²⁷ դարձեալ ի Հալածանաց: 16 Եւ ի սոցա աւուրս էին²⁸ սուրբ վարդապետքն Բարսեղ Կեսարացի²⁹ եւ Գրիգոր Նիւսացի՝ եղբայր նորին եւ Գրիգոր Նազիանզու³⁰ աստուածաբան³¹:

17 Գրատիանոս ամս Ե. առ սովաւ Ե- պիփան եպիսկոպոս Կիպրացւոց³² զՊարու- նակախաւսսն գրեաց:

18 Սուրբ Թէոդոս³³ ամս ԺԵ. սա արար ժողով ի Կոստանդնուպոլիս³⁴ ՃԾ Հարցն վասն Մակեդոնի հոգեմարտի³⁵, եւ էր նա յառաջագոյն մեռեալ:

1 C ժողովս
 2 ACO սուրբ (հայրապետացն) T2 չիբ սուրբ
 3 C ի նիկիայ
 4 C աղեքսանդրացւոյ
 5 CO յէ երրորդ ամին T2 յեթներորդ
 6 AEO զնախկին
 7 C ի գլուխն
 8 AO յովսիա
 9 ACO արբայ
 10 A զքեզ
 11 ACO որդիոյ աշոտի օ որդւոյ
 12 ACEO Ի ամեկին
 13 ACEO չարչարանացն
 14 AO կոստանտնոս
 15 A (և) կոստանտինոս CO կոստանդինոս (յունաց)
 16 C ի սորա
 17 C մագնոսի
 18 A կիւրիղ

19 A կոստանտիանոսի
 20 A աղեքսանդրի C աղեքսանդրի O աղեքսանդրի
 21 AC յուրիանոս Ա ամ O ամ մի
 22 A վաղենդիանոս
 23 AC հայրապետ
 24 A ինքնին
 25 C ի սորա
 26 O վաղմանեցաւ
 27 A յաղեքսանդր
 28 A եին O աւուրսն
 29 AO բարսիղ կեսարացի C կեսարացին
 30 A Գրիգոր Նազիանզու C ազիանզու O գրիգորն ազիանզու
 31 O աստուածաբանն
 32 A եպիփան եպիսկոպոս Կիպրացւոց C կիպրա- ցոց
 33 AO սուրբն թեոդոս CO սուրբն C թեոդորոս
 34 A կոստանտնուպոլիս
 35 CO հոգեմարտի

19 Արկադէոս¹ եւ Ռնորիոս² որդիք³ Թէոդոսի ամս ԻԴ. Ի սոցա աւուրս պայծառանայր Յովհան Ոսկեբերան⁴ եւ Եպիփան Կիպրացի⁵ եւ Ամոն Աղեքսանդրացի⁶, որ զԱւետարանին ցանկան⁷ զարդարեաց, եւ Եւթաղի Աղեքսանդրացի⁸, որ հրաշագան յաւրինուածով զսուրբ առաքելոց⁹ եւ զգործոց առաքելոցն եւ զկաթողիկէից յառաջաբանսն¹⁰ եւ զգլուխսն եւ զմասնաւորսն եւ զվկայութիւնսն եւ զտունսն¹¹ կարգեաց:

20 Թէոդոս¹² Փոքր՝ որդի Արկադու, ամս ԽԲ. սա արար ժողով յԵփեսոս զերկերիւր սուրբ հարցն¹³ վասն Նեստորի, որ մարդածին ասէր զՄարիամ եւ ոչ աստուածածին, եւ նզովեալ որոշեցաւ ի ժողովոյն. Ի սորա աւուրս էր սուրբ հայրապետն Հայոց Սահակ, յորոյ աւուրս զպրովիւն Հայոց լեզուիս ԻԹ՞ զիր ի Դանիել¹⁴ փիլիսոփայէ Ասորոց¹⁵ կարգեցաւ, իսկ զԵւթն գրոցն¹⁶ պակասութիւն¹⁷ Մեսրոպ¹⁸ երանելի¹⁹ տարաւնեցի խնդրուածովք²⁰ յԱստուծոյ առնու:

21 Մարկիանոս ամս Է. սա յերրորդ ամի թագաւորութեանն²¹ իւրոյ արար ժողով

ի Քաղկեդոն՝ քինախնդիր եղեալ լուծմանն Նեստորի եւ հրամայեաց զՆեստոր ի Խուժաստանէ ածել վերստին. այլ²² բարկութիւն Աստուծոյ հասեալ ի վերայ նորա՝ եղեալ որդնալից, սատակեցաւ:

22 Լեւոն Մեծ ամս ԺԷ²³:

23 Ռնտոս Լեւոն ամ Ա²⁴:

24 Զենոն առաջին ամ Ա²⁵:

25 Բասիլիսկոս²⁶ ամ Ա:

26 Ռնտոս Զենոն ամս ԺԲ. սա էր այր որկորեայ²⁷ եւ յաւուր բարեկենդանին²⁸ ազահացեալ յուտել եւ յըմպելն մինչեւ ի լուսանալն²⁹ պահոց³⁰. ապա յարուցեալ ի քնոյ՝ մնացած ինչ մսոյ եգիտ յատամունսն, զի Հոռոմք ոչ ունին սովորութիւն յետ կերակրոյն լուանալ եւ մաքրել զբերանն, մանաւանդ լուալի իրաւք, զոր աւշնանն կոչեն, այլ³¹ լոկ ջրով ողողեն: 27 Ապա հրամայեաց հրամանաւ պատրիարքին³² նզովիւք չափ՝ զվերջին բարեկենդանն պանրուտոյ³³ առնել: 28 Սա զրեաց թողիթ առ ամենայն աշխարհն Յունաց եւ Հոռոմոց, որ կոչի Հենատիկոն, յորում նզովէ զժողովն Քաղկեդոնի եւ որք երկու³⁴ բնութիւն ասեն ի Քրիստոս: 29 Սա դարձոյց զՏիմոթէոս յԱղեքսանդրիա³⁵, որ արտասահմանեալն³⁶ էր ի Զենոնէ³⁷, որ յերկրորդ ամին վախճանեցաւ³⁸:

1 C արկաթէոս
 2 ACO ռնորէոս
 3 O որդիքն
 4 C յոհան AC ոսկեբերան
 5 A եպիփան կիւպրացի
 6 A ամոն աղեկսանդրացի C (եւ) ոմն փիւ և ամոն O աղեփսանդրացին
 7 AC ցանգսն
 8 CO եւթաղի աղեփսանդրացի
 9 AO առաքելոյն C առաքելոցն
 10 ACO առաջաբանսն
 11 C գտունսն c (գտ)ն(նսն)
 12 A թեոդոս
 13 ACO հարսն փիւ հարցն
 14 A ԻԹ՞ գիր ի դանիելէ CO ի դանիելէ
 15 C ասորոց
 16 ACEO գ է գրոյն T2 գեթփն
 17 ACO պակասութիւնն
 18 C մեսրոպ
 19 C երանելին
 20 O խնդրուածով o (խնդրուած)ով
 21 A թագաւորութեանն

22 A այլ
 23 A Ղևոն մեծ ամս ԺԵ C Ղևոն
 24 ACO ամ մի
 25 C ամ մէկ O ամ մի o ամ մի
 26 ACO քասիլիսկոս O ամ մէկ Co ամ մի
 27 C որկորեայ
 28 C բարեկենդակին
 29 A մինչեւ ի լուսանալ
 30 A պահոցն
 31 A այլ
 32 ACO պատրիարքին
 33 A պանրոց
 34 ACO Բ
 35 ACO յաղեփսանդր
 36 C արտասահմանեալ էր
 37 A ի զինոնէ
 38 O վաղնանեցաւ

30 Անաստաս ամս ԻԵ. սա եկաց ի նմին միաբանութեան¹ Զենոնի² ուղղափառութեանն:

31 Յուստիանոս ամս Թ. սա գթաղկեղոնացւոցն ընկալաւ:

32 Յուստիանոս ամս ԼԷ. ի սորա չորեքտասաներորդն կարգեցաւ թուականս Հայոց³ ի Դունայ⁴ ժողովին, եւ ի սորա ԻԳ ամին կարգեցին Աղեքսանդրացիքն⁵ զիննեւտասներեակն⁶ զչորեքտասաներորդն Զատկաց՝ ԻԸ շրջագայութեամբ⁷ ՇԼԲ ամաց բոլորակին: 33 Սա հալածի ի զաւրաց իւրոց վասն դոյզն ինչ պատճառաց, երթայ առ խաքան թագաւորն Խազրաց եւ առեալ զգոստր նորա ի կնութիւն իւր եւ Իհոնթեայ քաղաք ի ժառանգութիւն իւր⁸, եւ աւգնութեամբ զաւրացն⁹ Խազրաց դառնայ ի թագաւորեալ քաղաքն Կոստանդնուպալիս¹⁰ եւ հաստատի յաթոռ թագաւորութեան իւրոյ. եւ ապա շինէ զմեծ եւ զհոնչակաւոր¹¹ եկեղեցին զսուրբն Սովի:

34 Յուստիանոս ամս ԺԱ՝ ուղղափառ:

35 Տիբեր ամս Դ. առ սովաւ եղեւ ժողով ի Կոստանդնուպալիս¹² Հայոց եւ Հոռոմոց վասն սահմանին Քաղկեդոնի, յորում պարտեցան Հայք:

36 Մաւրիկ ամս Ի. զսա ասեն լինել յերկրէն Հայոց, յԱրագածոտն գաւառէ, ի գեղջէ, որ Աւշականն կոչի, որ ի Կոստանդնուպալիս¹³ խնամ ածէր գեղջն իւ-

րում. եւ այս արդարացուցանէ¹⁴ զառասպելին, որ ասեն. «Աստի յԱւշական¹⁵ խունկ առաքի»: 37 Առ սովաւ սպանաւ Որմիզդ Պարսից արքայ եւ թագաւորէ Վահրամ, իսկ Խոսրով որդի Որմիզդի փախստական¹⁶ անկանի առ Մաւրիկ եւ կնքեցաւ ի Քրիստոս եւ աւգնականութեամբ Մաւրիկայ թագաւորէ Պարսից:

38 Փովկաս ամս Ը, որ սպան զՄաւրիկ:

39 Եւ սկսաւ Խոսրով վրէժ խնդրել սպանմանն Մաւրիկայ եւ սրով եւ գերութեամբ աւերեաց զերկիրն¹⁷ Յունաց՝ առեալ եւ զսուրբ քաղաքն Երուսաղէմ գերի տարաւ եւ զսուրբ Խաչն¹⁸ ի Պարսս¹⁹:

40 Հերակլ ամս ԼԱ. սա ի ԺԸ ամի թագաւորութեանն²⁰ իւրոյ սպան զԽոսրով թագաւորն²¹ եւ դարձոյց զսուրբ Խաչն ի Պարսից, յորում ամի ՀԷ էր Հայոց թուականն²²:

41 Ժողովի ամենայն ժամանակն ի ԺԹ ամէն Տիբերի ի խաչելութենէ Փրկչին մինչեւ ի ԺԸ ամն Հերակլի²³ եւ ցարձ²⁴ փրկչական Խաչին ամք ՇՂԵ, իսկ յԱղամայ ԲՁԷ:

42 Կոստանդին²⁵ ամս Գ. առ սովաւ Տաճիկք զԱսորիս կալան եւ գերուսաղէմ ընդ հարկաւ արարին:

43 Կոստանդին որդի Կոստանդնու²⁶ թոռն Հերակլի²⁷, ամս ԺԹ. ի սորա երկրորդ²⁸ ամին առաւ Դուլին ի Տաճկաց:

1 AO միաորութեան
2 AO զինոնի
3 CO թվական հայոց
4 O ի դրւնայ
5 A աղեկսանդրացիքն CO աղեխանդրացիքն
6 AE զինն եւ տասնեակն C զինն եւ Ժ եակն O զինն եւ Ժ երեակն
7 ACO շրջագայութեամբն
8 A իհոիթեայք O չիբ եւ իհոիթեայ քաղաք ի ժառանգութիւն իւր o եւ իհոիթեայ քաղաք ի ժառանգութիւն իւր AC չիբ ի (ժառանգութիւն)
9 AC գորաց
10 A ի կոստանտնուպոլիս
11 O զերոչակաւոր
12 A ի կոստանտնուպոլիս
13 A կոստանտնուպոլիս

14 C արդարացուցանէր
15 AO խունգ o (խուն)կ (կրկնակի ուղղում՝ լուսանց-
փում) o խունգ ԿԲ.Ն. առաքի T2 առաքի
16 A փախստական (ոչ բնագրային լուսանցազրու-
թիւն՝ Գ արարի հասկ ոչ)
17 O զաշխարհն
18 A սուրբ խաչն a (սուրբ) գ(խաչն) O սուրբ զխաչն
19 AO ի պարս
20 A թագաւորութեան
21 AC չիբ թագաւորն
22 CO թվականն
23 A հերակլի
24 C ցարձն
25 AO կոստանտին
26 A կոստանտին որդի կոստանտնու O կոստանտին
27 A հերակլի
28 ACO Բ (ամին)

44 Կոստանդին Գ¹ ամս ԺԳ:
 45 Յուստինիանոս² Գ Կոստանդինի որդի՝ ամս Է³. Ի սորա առաջին ամին տիրեցին հիւսիսային ազգն, որ ասի⁴ Խազիրք՝ Հայոց, Վրաց եւ Աղուանից:
 46 Լեւոն⁵ ամս Գ⁶:
 47 Աղսիմարոս⁷ ամս Է Թուար⁸ ամս Զ. Փիլիպպոս⁹ ամս Բ. Արտեմ ամս Բ. Թէոդոս¹⁰ ամ Ա. Լեւոն¹¹ ամս ԻԳ. Ի սորա ԺԲ ամին Տաճիկն ի Նիկիա¹² եկն:
 48 Կոստանդին¹³ ամս ԼԳ. սա ի ԻԱ¹⁴ ամի թագաւորութեան իւրոյ էառ զԿարնոյ քաղաքն ի ՄԴ թուականին¹⁵ Հայոց. եւ ի սորա յերկրորդ ամին¹⁶ ի¹⁷ ՄԵ թուականին իզիտն¹⁸ Հայոց ամիրայ շինեաց զԿարնոյ¹⁹ քաղաքն²⁰:
 49 Լեւոն²¹ ամս Ե:
 50 Կոստանդին²² եւ Եռինէ մայր նորին ամս Ժ. ի սոցա աւուրս²³ եղեւ²⁴ պատկերացն կանգնումն ի Հռովմ²⁵ ի²⁶ ՄԼԷ

թուականին²⁷: 51 Զսոցանէ ասեն, եթէ²⁸ տեսեալ տապան մի մեծ մարմարիոն մեծ լայնութեամբ եւ զարմացեալ ընդ մեծութիւնն՝ հրաման ետուն²⁹ շուրջ տալ խփան տապանին. գտին գրեալ ի նմա ըստ ներքուստ³⁰, թէ «Զի՛նչ է աւգուտ քեզ ծածկելդ զիս³¹, զի ի ժամանակս Կոստանդին³² թագաւորին եւ Եռինեայ³³ մաւր նորին³⁴ արեգակն տեսանելոց է զիս»:
 52 Նիկիփոռ³⁵ ամս Թ. սա ի³⁶ ՄԿ թուականին³⁷ ի Բուլղարս եմուտ եւ կորեալ ինքն եւ ժողովուրդն³⁸ իւր:
 53 Միքայէլ³⁹ ամս Բ. առ սովաւ Թրակացւոց⁴⁰ աւերումն եղեւ:
 54 Լեւոն⁴¹ ամս Ե. եկն թշնամին յՈսկի Դուռնն եւ առան բազում քաղաքք, եւ գերեցաւ մայր քաղաքացն Մակեդոնացւոց⁴² Ադրիանապալիս. եւ զպատկերսն ընկեաց Լեւոն. սա շինեաց զԲիւզու եւ զԱրկաղուպալիս եւ զԿամառախ ի⁴³ ՄԿԵ թուականին⁴⁴:
 55 Միքայէլ⁴⁵ ամս Թ. առ սովաւ Թումայի⁴⁶ մոլորեցուցչի գալ եւ քրիստոնէից չփոթումն եւ կործանումն: 56 Իսկ ի⁴⁷

1 AO կոստանտին երրորդ երրորդ
 2 ACO յուստիանոս չորրորդ
 3 AO կոստանտին որդի ամս Ե
 4 AC ասիմ
 5 A դեւոն
 6 AO ամս Ի
 7 C աղսիմարոս
 8 AO կուար
 9 A փիլիպպոս
 10 ACO թէոդոս ամ մի
 11 A դեւոն
 12 CO նիկիայ
 13 AO կոստանտին
 14 C (սա ի) ԻԲ
 15 CO թվականին
 16 AO ի սորա երկրորդ (ամին) C եւ երկրորդ ամին T₂ եւ յերկրորդ ամին
 17 ACO չիֆ ACO ի թվականն
 18 C ամիրա
 19 A զկարնո
 20 ACO քաղաք
 21 AC դեւոն
 22 A կոստանտին
 23 C աւուր
 24 O եղաւ
 25 ACO ի հռովմ

26 ACO չիֆ ի
 27 CO թվականին
 28 A եթե
 29 O հրամայեաց
 30 C ըստ ներքուսայ
 31 A թե զի՞նչ օգուտ է քեզ ծածկելդ զիս C թէ զի՞նչ օգուտ է քեզ ծածկել զիս
 32 AO կոստանտին
 33 AO եռինա C եռինայ
 34 A նորս
 35 ACO նիկիփոն
 36 A չիֆ ի
 37 CO թվականին
 38 ACO ժողովուրդ
 39 A միֆաւէդ
 40 C թրակացոց
 41 A դեւոն
 42 AO մակեդոնացւոցն C մակեդոնացւոցն
 43 ACO չիֆ ի
 44 O թվականին
 45 A միֆաւէդ
 46 A թումայի
 47 ACO չիֆ ի

ՄՀԲ թուականին¹ Միքայէլ² թագաւորն³ կռուեալ ընդ Թուամայի եւ կալեալ կտրեաց զոտս եւ զձեռս եւ հան ի փայտ⁴. եւ ապա պատերազմեալ Միքայէլի⁵ ընդ Տաճիկ⁶ զաւրուսն⁷ եւ զբազումս ի նոցանէ սատակեաց⁸ ի Կուռն աւանին⁹ եւ յաղթեաց նոցա¹⁰ եւ Անկիւռփան¹¹:

57 Իսկ ի¹² ՄՀԸ թուականին¹³ վախճանեցաւ¹⁴ Միքայէլ¹⁵, եւ թագաւորեաց Թէոփիլոս¹⁶ որդի նորա ամս ԺԳ. ի սորա աւուրս եղեւ գալուստ հոռոմդիերոյն¹⁷ ի գաւառն Բասեան¹⁸, եւ զբազումս խողխողեցին սրով ի վերայ յարուցեալ գեղաքաղաքին Գոմաձորոյ: 58 Իսկ Թէոփիլոս զնաց ի Խաղտիս եւ ել ի ցամաք կամուրջ եւ գերեաց զբազումս ի Հայոց հանդերձ ընտանեաւք¹⁹ իւրեանց, եւ տուեալ²⁰ զհիւպատաւորութեան²¹ պատիւն, այսինքն՝ ապուհիւպատ պատրկութիւն՝ Աշոտոյ որդւոյ Շապհոյ եւ թողու ի Սպեր գաւառի, եւ ինքն առեալ հարկս ի Թէոդուպաւլսե-

ցեաց²² դարձաւ անդրէն: 59 Եւ ապա եկեալ Հոռոմդի արանցն²³ ի Վանանդ, ի գիւղն²⁴ Կաճկաքար՝ կոտորեցան ի ձեռն Սահակայ որդւոյ Իսմայիլի²⁵: 60 Եւ ի նոյն ամի եմուտ Թէոփիլոս²⁶ յԱսորիս եւ էառ²⁷ զքաղաքն Ուրբելի եւ պատերազմեցաւ ընդ Տաճկաց²⁸ յԱյմուլատ²⁹ եւ յաղթեաց: 61 Սա ի խաղալն իւրում յարեւելս³⁰ կոյս, ի սահմանս Հայոց՝ առնու զԾմուբերդն Հայոց, զԱսաղին եւ զՄեծկերտ եւ զԱլբերդ³¹ ի գաւառին Գեղամայ, եւ զԽոզան եւ զԶորրորդ Հայս անապատ առնէ ի մարդոյ եւ յանասնոյ:

62 Եւ յետ նորա թագաւորէ Միքայէլ որդի նորա ամս ԻԳ, եւ նա զանխլաբար մեռանի ի Վապէ, զոր ընդ իւր թագաւորեցուցեալն էր:

63 Եւ դարձեալ այլ³² թագաւորէ Վասիլ ամս ԻԲ: 64 Սա շինեաց զմեծ եկեղեցին ի Կոստանդնուպաւլիս³³ եւ զարդարեաց ի զարդ ոսկիպատ եւ Սուրբ զաւրափարս անուանեաց: 65 Զսա ասեն լեալ ի Տարաւնոյ³⁴ գաւառէ ի գեղջէն Թլայ: 66 Եւ յաւուրս սորա պայծառանայ սուրբ պատրիարգարանն³⁵ առատութեամբ եւ դպրութեամբ:

67 Յաւուրս սորա թագաւորէ Աշոտ Հայոց Մեծաց, ուր³⁶ վախճանեալ³⁷ երկ-

1 CO քվականին
 2 A միբաէդ
 3 AC քագաւոր
 4 O հան ի փայտի
 5 A միբաիլի O միբայիլի
 6 AC ընդ տանկին Ծն. a կան գրեթէ անընթեռնելի լուսանցագրութիւններ:
 7 A չիբ գորուն A ընդ տանկին O ընդ տանկի գորուն
 8 AO չիբ եւ գրագումս ի նոցանէ սատակեաց o եւ գրագումս ի նոցանէ սատակեաց A (անընթեռնելի լուսանցագրութիւն)
 9 A (ընդ տանկին) ի կուռնաւանին a ի կուռն աւանին CO ի կուռ նաւին
 10 AC չիբ նոցա
 11 AC եւ անկիւռփան O անկիւռփայիան
 12 CO չիբ ի
 13 CO քվականին
 14 O վաղնանեցաւ
 15 A միբաէդ
 16 A թեոփիլոս C թեոփիլոս
 17 CE հոռոմդի O հոռոմիդիերոյն
 18 CE բասեն
 19 AC ընտանոֆ a ընտանեոֆ
 20 CE չիբ տուեալ բառից մինչեւ III հանդէսի ցանկերը:
 21 A զհիւպատութեան O զհիպատաւորութեան

22 A թեոդուպաւլսացեաց
 23 AO հոռոմդիարանցն C հոռոմի դիրանցն
 24 A ի գիւղն
 25 AO իսմայիլի
 26 A թեոփիլոս
 27 A եառ
 28 A ընդ տանկին
 29 AO յաշմուշատ T₂ յալմուլատ
 30 AO յարեւեալս
 31 A զաղբերդ
 32 A այդ
 33 A ի կոստանտնուպոլիս
 34 A տարօն
 35 A պատրէարգն
 36 A աւուր O ուր
 37 A վախճանելի է O վաղնանել o վաղնանեալ

րորդ¹ գլխոյ գրոցս՝ դարձեալ սկսանի ընդ երրորդ² նորոգման թագաւորութեանս Հայոց՝ ի նոր դառնալով³ գիրս⁴:

ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ՏԱՐԱԻՆԵՑԻՈՅ
ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՅ
ԻՆՔՆԱԽԱՍՈՒԹԵԱՆ

ԵՐՐՈՐԴ ՀԱՆԴԵՍ⁵

Ցանկ գլխոց երրորդ գրոցս⁶

1 Ա. Բան նախասացութեան⁷ եւ յաղագս թագաւորելոյ⁸ Աշոտոյ Բագրատունւնւոյ:

2 Բ. Յաղագս թագաւորութեանն Աշոտոյ⁹ Բագրատունւոյ, թէ յորո՛ւմ ժամանակի¹⁰:

3 Գ. Յաղագս թագաւորելոյն Սմբատայ¹¹, եւ որ ինչ յաւուրս նորա գործեցաւ:

4 Դ. Վասն մահուանն Սմբատայ¹² եւ աւերածոյ¹³ աշխարհիս Հայոց յանաւրէն¹⁴ Յուսուփայ՝ որդւոյն¹⁵ Աբուսաճի¹⁶:

5 Ե. Յաղագս նահատակացն¹⁷, որ ի Դուրին քաղաքի¹⁸ կատարեցան յանաւրէն¹⁹ Յուսուփայ:

6 Զ. Յաղագս փախստի²⁰ երկուց²¹ որդւոցն Սմբատայ²² եւ դառնալոյ²³ այսրէն, եւ թագաւորելոյն Աշոտոյ²⁴:

7 Է. Յաղագս թագաւորելոյն Աբասայ²⁵, եւ որ ինչ յաւուրս նորա գործեցաւ²⁶: 8 Եւ վարք միանձանց եւ բազմակեաց կրանաւորաց²⁷:

9 Ը. Յաղագս թագաւորութեանն Աշոտոյ²⁸ որդւոյ Աբասայ²⁹, եւ որ ինչ յաւուրս³⁰ նորա գործեցաւ³¹. եւ շինուածք սրբութեան տեղեացն:

10 Թ. Յաղագս կաթողիկոսութեան³² Տեառն Խաչկայ³³ եւ շինելոյ³⁴ զեկեղեցիքն եւ զտուն³⁵ կաթողիկոսարանին³⁶ ի գիւղն Արգինայ³⁷:

1 A գերկրորդ
2 A ընդ որ (երրորդ)
3 A ի նորդ առնելով O ի նոյն դառնալով
4 A (Գրչի հիշատակարան). «Հայր, մի մոռանար զաշխատութիւնս իմ, որ գրեցի շատս ի լի սրտէ առ Աստուած: Ի Քրիստոս ողորմեա յոհանայ (T2 Յովհանայ) Բարգի սորա յանկաշառ դատաւորութեանն, եւ յանկնունելի ատենին, յորժամ դատես տիեզերս»:
5 A Ստեփանոսի տարանցելոյ պատմութեան ժամանակաց, ինքնախաւորութիւն երրորդ հանդէս C չի՞ պատմութիւն ժամանակաց ինքնախաւորութեան OT: Ստեփաննոսի տարանցելոյ պատմութիւն ժամանակաց ինքնախոսութիւն, երրորդ հատոր
6 ABCO չի՞ ցանկ գլխոց երրորդ գրոցս C ցանկ Ստեփանոսի տարանցելոյ պատմութեան: Երրորդ հանդէս
7 BD բան նախասութիւն
8 AC յաղագս թագաւորելոյն աշոտի O յաղագս աշոտոյ բագրատունւոյ թագաւորելոյ B թագաւորելոյն
9 A աշոտի բագրատունւոյ
10 ACD ժամանակս
11 A սմբատա BO սմպատայ

12 BO սմպատայ
13 O աւերածի
14 A յանօրէնն
15 B որդոյն
16 ABCO պպուսիմայ D պպուսիմա
17 BDO նահատակութեան մ նահատակացն
18 ABCEO չի՞ քաղաքի
19 A յանօրէնն
20 CE փախուստի
21 A երկու (որդուցն) CO Բ (որդուցն)
22 B սմպատա
23 A դառնալոյ
24 ACE աշոտի D աշոտո
25 CE սմբասայ D արասա
26 ABC գործեցան
27 B չի՞ եւ վարք միանձանց եւ բազմակեաց կրօնաւորաց
28 BO թագաւորելոյն աշոտի D թագաւորելոյ մ թագաւորութեան
29 ACDEO (որդոյ) սմբատայ B սմպատայ
30 ACE յաղագս
31 ABCDEO գործեցան
32 A կաթողիկոսութեան
33 CD իսաչկա
34 CD շինելոյ
35 DO գտունն
36 A կաթողիկոսարանին
37 AD ի գիւղն արգինա B գեօղն C գեղն նորգինա

11 Ժ. Վասն պատերազմին Յունաց որ
յԱմիթ, եւ երեւման աստեղն¹. եւ մա-
հուանն² Կիւռ-ժանայ³ թագաւորի:

12 ԺԱ. Վասն⁴ թագաւորելոյն Սմբա-
տայ⁵ որդւոյ Աշոտոյ⁶, եւ շինելոյ զպա-
րիսպն Անւոյ⁷ հանդերձ եկեղեցեաւն, եւ
զալոյն⁸ կիւրապաղատին⁹ Դաւթի ի Շի-
րակ:

13 ԺԲ. Վասն գալոյ¹⁰ ամիրային Աբլ-
հաճայ¹¹ ի Հայս, եւ յետոյ բառնալոյ իշ-
խանութեան նորա, եւ¹² խեղճամահ լինե-
լոյ նորա¹³:

14 ԺԳ. Յաղագս կոտորածին Վասպու-
րականի¹⁴ եւ ձերբակալ լինելոյ¹⁵ իշխա-
նացն¹⁶ ի ձեռն Աբուտլիփոյ¹⁷ Գողթան ամի-
րային:

15 ԺԴ. Յաղագս թագաւորելոյն Վասլի
Յունաց, եւ բռնակալութեանն¹⁸ Վարդայ¹⁹
եւ աւերածոյ աշխարհին Յունաց:

16 ԺԵ. Վասն²⁰ վերջին պատերազմին
Յունաց, եւ փախստական լինելոյ բռնա-
կալին Վարդայ:

17 ԺԶ. Յաղագս ամիրայութեանն²¹
Իբն Խոսրովու²² եւ իմաստութեան նորա:

18 ԺԷ. Յաղագս թագաւորելոյն Աբա-
սայ ի Կարս եւ բարեգործութեանցն²³ նո-
րա²⁴, եւ շինելոյ զՇիրիմ վանս²⁵ անուամբ
իւրով:

19 ԺԸ. Թէ²⁶ որպէս եկն Աբլհաճ²⁷ որ-
դին²⁸ Ռովդայ²⁹ ի Դուին քաղաք եւ հարկս
ի Հայոց առեալ՝ դարձաւ:

20 ԺԹ. Դարձեալ եկն Աբլհաճայ³⁰ յաշ-
խարհն Վասպուրականի, եւ մահ նորին.
եւ ամիրայանալ Մամլանայ³¹ որդւոյ նո-
րա³²:

21 Ի. Յաղագս անցուցանելոյ³³ թագա-
ւորին Վասլի ի ժողովրդէս³⁴ Հայոց յաշ-
խարհն Մակեդոնացոց³⁵. եւ հալածանք ի
ձեռն մետրապալտին Սեբաստիոյ³⁶:

22 ԻԱ. Պատասխանի³⁷ թղթոյն մետրա-
պալտին Սեբաստիոյ³⁸ գրեալ հրամանաւ
Տեառն Խաչկայ՝ Հայոց կաթողիկոսի³⁹:

23 ԻԲ. Թէ⁴⁰ զիւրոյ չարաչար մա-
հուամբ մեռաւ մետրապալտն Սեբաս-
տիոյ⁴¹. եւ վասն⁴² թագաւորացն Բուլղա-
րաց⁴³, որք սպանին զնա⁴⁴:

1 O աստեղ
2 B մահուան
3 AB կուռժանայ C կիւռժանա D կուռժանա
4 B յաղագս
5 BO սմպատայ
6 ABCDEO չիբ որդւոյ աշոտոյ
7 CO անուոյ A անոյ BD անու d անւոյ
8 ABCDO գալն
9 ABO կիւրապաղատին CO կիւրապաղատին
10 AE վասն գալոյ B վասն գալոյն
11 ACO ապլիանէ B ապլիանայ
12 ABCDEO չիբ բառնալոյ իշխանութեան նորա եւ
13 ABDO չիբ նորա
14 C վասպուրականին O վասպուրակին
15 ACE լինել
16 BDO իշխանաց
17 B ապտուլիփոյ CO ապտուլիփոյ
18 ACE բռնակալութեանն
19 CD վարդա
20 B յաղագս
21 AC ամիրայութեանն
22 ABCDO իպն խոսրովու

23 O բարեգործութեան
24 C չիբ նորա
25 CE վասն փխ վանս
26 A թե
27 ABCEO ապլիանայ
28 ABCDEO որդի
29 BD ոռվոյ
30 ACEO ապլիանայ BD ապլիանա
31 A մարմանայ CO մալմանայ B ամիրալ փխ ամի-
րանալ մամլանա B չիբ եւ (ամիրանալ)
32 O նորին
33 C անցուցանելոյ
34 ՆԲ.Ն.ի ժողովրդէս T1T2 ի ժողովարանէս
35 ABDO մակեդոնացոց
36 ABCDEO սեբաստու
37 ACDEO պատասխանիբ
38 ABCDEO սեբաստու
39 ABDE հայոց կաթողիկոսի O հայոց կաթողիկոսի
40 A թե
41 ABCDEO չիբ Սեբաստիոյ
42 CE եւ վասն
43 C եւ ի թագաւորացն բուլղարայ
44 ABO արխային զնա, փխ որք սպանին զնա d որ
սպանին

24 ԻԳ. Եթէ¹ ո՛րպէս չոգաւ զաւրաւք թագաւորն Յունաց Վասիլ² յաշխարհն Բուլղարաց եւ պարտեալ³ փախստեայ⁴ այսրէն դարձաւ:

25 ԻԴ. Վասն ելանելոյ բռնակալին Վարդայ⁵ ի Բաղդատայ⁶ եւ մտանելոյ⁷ յաշխարհն Հոռոմոց:

26 ԻԵ. Ելն Փոկասու-Վարդայ⁸ եւ ունել զթագաւորն Վարդ⁹ եւ թագաւորել ինքեան¹⁰:

27 ԻԶ. Գալն Փոկասու-Վարդայ¹¹ յեզր¹² ծովուն զաւրաւք, եւ ելանելն¹³ Վասլի¹⁴ եւ սպանանել զնա:

28 ԻԷ. Յաղագս երեւման աստեղն, եւ շարժման¹⁵ Կոստանդնուպոլսի¹⁶, եւ մահ ասպտամբին Չորտուանէլի¹⁷:

29 ԻԸ. Յաղագս մերժելոյ զԹեւտաս¹⁸ ի թագաւորութենէն¹⁹ Ափխազաց²⁰ եւ թագաւորեցուցանելոյ²¹ զԲագարատ որդի Գուրգենայ²²:

30 ԻԹ. Յաղագս չար գործոցն Սմբատայ²³, եւ մահ նորին²⁴:

31 Լ. Յաղագս թագաւորելոյն Գագկայ²⁵, եւ որ ինչ յաւուրս²⁶ նորա գործեցաւ²⁷:

32 ԼԱ. Յաղագս մահուան Տեառն Խաչկայ:

33 ԼԲ. Յաղագս կաթողիկոսութեան²⁸ Տեառն Սարգսի:

34 ԼԳ. Թէ զիւրո՞ւ չոգաւ կրկին անգամ թագաւորն Վասիլ յաշխարհն Բուլղարաց²⁹ եւ առ³⁰ զքաղաքն Վէռայ³¹:

35 ԼԴ. Առաքումն ժան պատրկի³² յաշխարհն Բուլղարաց եւ կալանաւոր լինելն³³:

36 ԼԵ. Ելն³⁴ տաճիկ զաւրուն Եգիպտացւոց³⁵ յաշխարհն³⁶ Յունաց եւ միանգամ եւ երկիցս պատերազմելն, եւ ելն թագաւորին Վասլի ի վերայ նոցա³⁷:

37 ԼԶ³⁸. Յաղագս շարժման³⁹ Չորրորդ Հայոց:

38 ԼԷ. Դարձեալ ելն Եգիպտացւոց⁴⁰ զաւրուն, եւ վասն Բաբելոնի⁴¹. եւ մահ Դալասանոսին⁴²:

1 A եթե BDO եւ թէ
2 CE չի՞ վասիլ
3 ABO չի՞ պարտեալ C եւ պարս փիս եւ պարտեալ
4 ABCDO փախստեայ
5 A վարդայ
6 BD բաղդատա O ի բաղդադայ
7 ABD մտանիլ CE մտանէ
8 AB (ելն)իպն վարդայ C փոկասայ վարդայ O իպն վարդանայ
9 A ունել գթագաւորութիւնդ A չի՞ գթագաւորն վարդ BD չի՞ վարդ
10 ABD ինքն
11 ABD փոկասայն վարդայ CE փոկասայն վարդայ O փոկասայն վարդայ
12 C յեզրն
13 ABD ելանել
14 O վասլի
15 B շարժման C շարժմանն
16 A կոստանտնուպոլսի CO կոստանդնուպոլսի
17 A ապստամպին ABCDO չորտուանիլ
18 ABD գթատա a (գթատո)ս CEO գթոտայ
19 O ի թագաւորութենէն
20 AC ափխազայ
21 A թագաւորեցուցանելո BDO թագաւորեցուցանել d թագաւորեցուցանելոյ
22 B գորգենայ CDEO գորգենայ

23 B սմպատա D սմբատա O սմպատայ
24 DO եւ մահնն նորին
25 D գագկայ
26 B յաւուր
27 ABCDEO չի՞ գործեցաւ
28 AE կաթողիկոսութեանն C կաթողիկոսութեանն
29 A բուլղարաց
30 C եւ առնու E առաւ
31 AB վեոհա CEO վեոհայ D վեոհ
32 ABCO ժանն BD պատրիկ d պատրիկ O պատրիկի
33 ABD լինել CO լինելն
34 ACEO ել փիս ելն o ելն B եւ ի (տանիկ) փիս ելն տանիկ
35 A եգիպտացւոց C յեգիպտացւոց
36 ABD գաշխարհն
37 ABCDE երիցս պատերազմեալ թագաւորին գալ ի վերայ նոցա ABCDE չի՞ եւ ելն վասլի O պատերազմեալ թագաւորին (ի վերայ նոցա) o (պատերազմել) եւ ելն (թագաւորին) վասլի (ի վերայ նոցա)
38 ծն. ABCDO ձեռագրերի վերնագրերի ցանկում (ոչ բուն շարադրանքում) լգ եւ լէ գրուանքի վերնագրերը տրուած են հակառակ դասաւորութեամբ՝ լէ փիս լգ, լգ փիս լէ:
39 ABCDO շարժմանն
40 C դարձեալ յեգիպտացւոց C չի՞ ելն O ել
41 ABDO բաբելոնի C բաբելոնի
42 O դալասանոսի

39 **ԼԸ.** Յաղագս ամիրային Բատին մահուանն¹, եւ առումն² Մանագկերտի³, եւ գալն Մամլանայ եւ ի պատահումն կիւրապաղատին⁴ Դաւթի:

40 **ԼԹ.** Թէ գիա՛րդ⁵ քեռորդին⁶ Բատին ամիրայ եղեալ⁷ հանէ ի նփրկերտոյ զտաճիկ բնակիչսն. եւ մահ⁸ նորին յԱմիթ:

41 **Խ.** Կոտորած Վրաց զաւրուն ի Խլաթ քաղաքի⁹:

42 **ԽԱ.** Վասն մեծի պատերազմին Պարսից եւ Քրիստոնէից յԱպահոսնեաց գաւառին¹⁰:

43 **ԽԲ.** Մուտն միւսանգամ թագաւորին Վասլի յաշխարհն Տաճկաց ի կողմն¹¹ Ասորոց:

44 **ԽԳ.** Վասն մահուան¹² մեծի կիւրապաղատին¹³ Դաւթի, եւ գալն Վասլի թագաւորին Յունաց յաշխարհն Արեւելից¹⁴:

45 **ԽԴ.** Վասն գալոյն Գուրգենայ¹⁵ յերկիրն Տայոց, եւ զաւրացն Յունաց՝ ի գաւառն Բասենոյ:

46 **ԽԵ.** Թէ գիա՛րդ¹⁶ Գագիկ աւերեաց զգաւառն Տաշիր¹⁷ եւ զՎրաց դաշտ:

47 **ԽԶ.** Յաղագս նահապետութեանն¹⁸ Արծրունեաց, որ զմերովք¹⁹ ժամանակաւքս²⁰ թագաւորեցին Վասպուրականի:

1 C եւ (մահուանն) BO մահուան
 2 O եւ աւերմանն O չի՛ր առումն
 3 ABCDO մանակերտի
 4 ABCO կիւրապաղատին
 5 A գիա՛րդ
 6 AC Քեռորդի
 7 ABD ամիրա O ամիրա եղև
 8 AO գմահ o մահն D գմահն
 9 ACO Բաղաթ
 10 AE գաւառն
 11 AO ի կողմանս C ի սահմանս c չի՛ր ի կողմն
 12 BO մահուանն
 13 ABCO կիւրապաղատին
 14 AD յաշխարհ արևելից C յաշխարհս յարևելից B յարևելից
 15 BD վասն գալուն Գուրգենա O գուրգենա
 16 A թե գիարդ
 17 ABD աւերեաց գտաշիր ACO չի՛ր գգաւառն CO գտաշիր
 18 BD նահապետութեան
 19 DO գմերով o գմերով
 20 O ժամանակով

48 **ԽԷ.** Յաղագս շինելոյն²¹ Գագկայ արքայի²² ի քաղաքն Անուոյ²³ զեկեղեցին մեծ անուամբ սրբոյն Գրիգորի²⁴:

49 **ԽԸ.** Յաղագս վճարելոյ²⁵ մահուամբ իշխանացն Փառխոսոյ²⁶:

ԳԼՈՒԽ Ա.²⁷

Բան նախասացութեան²⁸ եւ յաղագս թագաւորելոյ²⁹ Աշոտոյ Բագրատունւոյ³⁰

1 **Զմիշտ եւ զանսպառ խաղացմունս ի մեզ աստուածայնոց³¹ շնորհաց ի գերագոյն հոլթենէ գերալիր լրութեամբ ծայրածաւալ ծագողութեամբ, ի դարս դարուց³² եւ ի ժամանակս ժամանակաց քան զբնաւ իմաստս իմաստնոց գերազանցեալ, եւ անհասական ի հասութենէ³³ մտաց մնացեալ. որ ոչ միայն բանիւ ընդ իմանալի³⁴ բանա-**

21 BCDEO շինելոյ
 22 ABCEO չի՛ր գագկայ արքայի d գագկայ արքայի
 23 ACDO անոյ
 24 ABCDEO (սրբոյն Գրիգորի) թագաւորն Գագիկ
 25 D վնարելոյ d (վնարելոյ)
 26 O + Աւարտեցաւ Ցանկ Հատածի Գրոց Երրորդ Հատորի Ստեփաննոսի Տարօնեցոյ (գրչի յաւելում) C Ո՛վ սրբաւէր եւ բանաստեղծ փիլիսոփայի, յորժամ օգտիք բան ինչ գրոցս այս, յիշեցիք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր գտացօղ գրոյս զմահդասի Ղարաղաշն եւ գծօղ գրոյս զԱրքախամ երէցն եւ դուք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ. ամէն (գրչի յիշատակարան):
 27 ABCO չի՛ր Ստեփաննոսի Տարօնեցոյ Պատմութիւն Երրորդ հանդէս Գլուխ Ա. T₁ Ստեփաննոսի Տարօնեցոյ պատմութիւն ժամանակաց ինքնախօսութեան երրորդ հատոր T₂ Ստեփաննոսի Տարօնեցոյ Պատմութիւն Երրորդ հանդէս, Գլուխ Ա.
 28 A Ստեփաննոսի Տարօնեցոյ ACE Ստեփաննոսի Տարօնեցոյ ACE բան նախասաց BDO բան նախասացութիւն
 29 ABCDO յաղագս թագաւորելոյն
 30 AC աշոտի A բագրատունոյ
 31 ABCEO աստուածայնոյ D աստուածայնո
 32 ABCDEO ի դարս դարս
 33 ABCDEO հասութենէ T₁T₂ ի հաստութենէ
 34 O ընդ դիմանալ o ընդ իմանալ BE ընդ իմանալի ՆԲՆ. ընդ իմանալի

կանան պատուեաց զմեզ, այլ¹ ի կերպ անկերպութեան իւրոյ, իշխանական կերպիւն զմերս զարդարեաց տեսակ՝ անդուլ խորհրդով խոկալ հասանել հանդերձելոցն անճառ ճառիցն² գիտութեան եւ բերել զյիշատակ հանդերձելոցն ճշմարտապատում պատմագրութեանցն³:

2 Երեքկին լուսով Երրորդութեանն⁴ պայծառացեալ՝ զերից ժամանակաց անստուեր⁵ եւ անմոլար ճառեսցուք զճառս, զանցեալսն⁶ եւ զներկայս⁷ եւ զապառնիսն. զի մի՛ ի յանցեալսն՝ սուտանուն փիլիսոփայիցն⁸ ստապատում բանիցն հետեւեսցուք՝ ինքնակայ զաշխարհս ասել եւ⁹ առանց նախախնամութեան եւ ինքեամբ բերիլ¹⁰ ամենայնի. եւ մի՛ ի ներկայումս սուտ հաւատոյ հերձուածողացն հանդիպեսցուք եւ ի բարեաց գործոց¹¹ արտաքս անկցուք. եւ մի՛ մոլորեսցուք ի մոլար բանս հեթանոսաց, որք զյարութեան¹² յոյս հատանեն յանձանց եւ արդար դատաստանին Քրիստոսի ոչ հաւատան: 3 Այլ¹³ մեր¹⁴ զճրագ պատուիրանաց Տեառն եւ զլոյս գիտութեան¹⁵ առաջի աչաց ունելով՝ իմանամք զամենայն եղեալքս յոչէէ էացեալ յէէն¹⁶ Աստուծոյ եւ նորին նախախնամութեամբ խնամեալք. եւ գովելի գտեալ նախահարքն¹⁷ եւ արդարք ի դարս դարս պատուեցան յԱստուծոյ՝ յիշատակաւ գրոց փառաւորեալք. իսկ ստերիւրեալքն ի կամացն Աստուծոյ ցասումն աստուածասատ¹⁸ ընկալան, եւ վատ անուն յիշատակի մինչեւ ցայժմ պատմի:

4 Եւ նոյն լուսով գիտութեան ի ներկայումս ճանաչեմք զճանապարհն¹⁹ ճշմարտութեան, որ է նոյն ինքն Քրիստոս, որով առ Հայր ուղեւորիմք²⁰ ի բաց կալով ի հեթանոսական անհաւատութեանցն՝ ի բազմախաբ հերձուածողացն մոլորութենէ: 5 Եւ նոյն լուսով²¹ հանդերձեալ յուսոյն զլինելոցն սրատես ակամբ առաջի աչաց տեսանեմք, զգաւր²² նորոգման արարածոց: 6 Այս է խորհուրդ քրիստոնէիցն, որով զանցեալսն պատմագրեմք եւ զհանդերձեալսն²³ մարգարէանամբ ըստ շնորհատուողին²⁴ Աստուծոյ:

ԳԼՈՒԽ Բ²⁵

Յաղագս թագաւորութեանն Աշոտոյ Բագրատունւոյ²⁶, թէ²⁷ յորո՛ւմ ժամանակի

1 Արդ երիս զարմս յերիս²⁸ ժամանակս թագաւորեալ Հայոց՝ ամենեցուն յայտնի է, զՀայկազեանցն²⁹ ասեմ եւ զԱրշակունեաց եւ զԲագրատունեաց: 2 Սակս այսորիկ եւ յերիս³⁰ հատուածս զբան պատմու-

1 B այլ
2 E աննառ ի նառիցն
3 B պատմագրութեանց
4 BD երրորդութեան
5 E անըստուեր
6 ACEO զանցեալսն BD զանցեալս T2 զանցեալն
7 O զներկայսն
8 A փիլիսոփայիցն E ֆիլիսոփայիցն
9 T2 չիբ եւ
10 BD բերել
11 O գործոցն
12 A ըզարութեան
13 A այլ
14 BDO մեբ օ մեր
15 ACO գիտութեանն
16 ACDO յէն աօժ (յէ)է(ն)
17 A նախարարքն

18 B յաստուածասատ
19 A զնախապարսիս BCEO զնախապարսիս
20 B յուղեւորիմք
21 ABCDO յուսով E յուսալով
22 BD զգորն O զգոր օ գոր
23 CE զհանդերձեալսն
24 C շնորհատուողին
25 ABCD չիբ գլուխ Բ A (գլուխ) Ա. Օ Ա. (թոնկակերպ նախազարդ)
26 AO Աշոտի Բագրատունւոյ C աշոտի բագրատունւոյ
27 A թե
28 B եւ երիս
29 ADE հայկազեանցն B զհայկազեանցն O զհայկազեանցն
30 B երիս

թեան¹ մերոյ որոշեցաք: 3 Զառաջինն ի նախաստեղծէն սկսանելով՝ զժամանակս անգիտութեան խաւարին ընդ նմա զնելով, մինչեւ ցթագաւորելն Տրդատայ² եւ լուսաւորել չայաստանեայցս³. Իսկ գերկրորդն՝ ի նոյն լուսաւորութենէ⁴ չայոց եւ ի թագաւորութենէն⁵ Տրդատայ⁶ մինչեւ ցերրորդ⁷ նորոգումն թագաւորութեանս չայոց ի ձեռն Աշոտոյ Բագրատունւոյ⁸, որ եղեւ յաւուրս Վասլի Յունաց թագաւորին⁹ եւ կամակցութեամբ նորին յՅԼԶ թուականութեանս¹⁰ չայոց, եւ ի գալստենէ¹¹ Փրկչին մերոյ Տեառն Աստուծոյ ամբ ՊԶԼ¹², յաւուրս Տեառն Գէորգայ¹³ յ ժԲ ամի¹⁴ չայրապետութեան¹⁵ նորա:

4 Այս Աշոտ որդի Սմբատայ, որ Աբղլաբասն¹⁶ կոչեցաւ, սպարապետն չայոց՝ ի զաւակէ Աբրահամու: 5 Որ ի ժամանակս գերութեանն Իսրայէլի¹⁷ ի չայկազանց մերոց պսակաւորաց խնդրեալ եղեն նախնիք¹⁸ սորա ի Նաբուգոդոնոսորայ¹⁹ արքայէ Բաբելացոց. եւ յաւուրս Վաղարշակայ Արշակունւոյ զթագադիր²⁰ ասպետութիւնն²¹ չաւատացան եւ²² ի կռապաշտ

թագաւորացն մերոց բազումս²³ չարչարեցան վասն աստուածպաշտութեան²⁴. եւ ի լուսալրական ժամանակիս, ի վերայ մովսիսական աւրինացն, զաւետարանականն²⁵ ընկալան շնորհս ի Քրիստոս չաւատոյս²⁶: 6 Եւ բազում անգամ զիշխանութիւնս պետութեանս չայոց առեալ, ընդդէմ պատերազմեալ²⁷ պարսկական կրակապաշտութեանցն եւ ապա ընդդէմ Տաճկաստանաց²⁸ մահմետատուր անաւրէն²⁹ անընդհատութեանն, որ եւ որդի ի չաւրէ ծննդաբանեալ³⁰ մինչեւ ցԱշոտս այս:

7 Սա նախ քան զթագաւորութիւնն³¹ երեսնամեայ³² ժամանակաւ իշխան եւ իշխանաց իշխան եղեալ չայոց եւ Վրաց, եւ յաղթող³³ ամենայն ազգացս շուրջանակի, պայծառացոյց զուխտս³⁴ սրբոյ եկեղեցոյ եւ զարդարեաց զեկեղեցիս չայաստանեայց³⁵, զի էր այր քաղցր եւ հեզ եւ անարատ. եւ անբամբաս կեանս³⁶ կեցեալ եւ ոչ անաւրինեալ արտաքոյ աւրինաց բնութեանն³⁷ եւ հաճոյ էր Աստուծոյ յամենայն վարս անբիծս³⁸:

8 Ի սորա յաւուրս³⁹ էր Սահակ վարդապետն⁴⁰ չայոց, որ ըստ աւելածայնութեան⁴¹ Ապիկուրէշն կոչիւր, որ զրեաց

1 ABCD պատմութեանս
 2 BD տրդատայ
 3 ABDE հայաստանեայցս
 4 O լուսաւորութենէն
 5 C եւ թագաւորութենէն
 6 BD տրդատայ
 7 ABCDO ցերկրորդ
 8 ABDE աշոտի բագրատունւոյ CO աշոտի բագրատունոյ
 9 ABCEO թագաւորի
 10 ABCDEO ՅԼԶ CEO թվականութեանս BD թվին
 11 C գալստենէ D գալստենէ d ի գալստենէ
 12 B (ամբ) ՊԶ փի ՊԶԼ E (ամբ) ԼՃ D Յ եւ ԼԶ
 13 AE Գիորգէ BD գէորգէ C գրիգորէ O գէորգայ
 14 ACO ժԲ ամի E ԲԺ ան ամի
 15 O հայրապետութեանն
 16 A արլաբասն BD արլաբասն d արլաբասն O ապլաբասն
 17 ABD O իսրայիլի
 18 B նախնիք
 19 B ի նաբուգոդոնոսայ
 20 A ըզթագադիր o թագադիր
 21 ABCO ասպետութեանն
 22 BD չիբ եւ d և

23 CE բազում
 24 A աստուած a (պաշտ)ութեան
 25 O զաւետարանականն BD զաւետարանականն
 26 ABDOT, հաւատով
 27 BD չիբ ընդդէմ պատերազմեալ d ընդդէմ պատերազմեալ
 28 AO տանկաստանեայց
 29 BCD չիբ անօրէն d անօրէն
 30 AEO ծննդաբանեալ
 31 B գրագաւորութեանն
 32 ABCDO երեսնամեայ
 33 CEO յաղթող
 34 O զուխտ
 35 O հայաստանեայց
 36 T2 յանբամբաս կեանս
 37 A բնութեանն BD բնութեան
 38 ACEO ամբիծս
 39 ABCDO աւուրս
 40 ABCDO վարդապետ
 41 O ըստ աւելածայնութեանն

պատասխանի թղթոյն Փոտայ Յունաց պատրիարքին¹, լի իմաստութեամբ եւ գիտութեամբ: 9 Եւ Համամ Արեւելցի², որ զվերլուծութիւն³ Առակացն գրեաց եւ Յովբայ⁴ զ՝Ո՞վ է դայն⁵ թարգմանեաց եւ զաւրհնութիւնսն որ ի գլուխս⁶ սաղմոսացն ասացեալ, գիրս մի, եւ⁷ զԱմբիծսն գիրս մի⁸ եւ վերլուծութիւն⁹ քերականին:

10 Այս Աշոտ կեցեալ ամս ԼԲ¹⁰, թագաւորեալ ամս Ե փոխի մահուամբ¹¹ առ Քրիստոս:

ԳԼՈՒԽ¹² Գ¹³

Յաղագս թագաւորելոյն¹⁴ Սմբատայ¹⁵, եւ որ ինչ յաւուրս նորա գործեցաւ¹⁶

1 Իսկ զկնի Աշոտոյ՝ յՅԽ թուականին¹⁷ թագաւորէ Սմբատ¹⁸ որդի նորին ամս ԻԳ, կամակցութեամբ Լեւոն¹⁹ թագաւորի²⁰ Յունաց. զի Վասլի²¹ թագաւորեալ ամս

ԺԹ վախճանեցաւ²² եւ թողու փոխանակ զորդի²³ իւր զԼեւոն²⁴, որ թագաւորեաց ամս ԻԶ, այր խաղաղարար եւ բարեխորհ ամենայն երկրի, առատաձեռն ի տուրս, եւ ի բաշխելն ոչ որպէս զՀոռոմ²⁵ ուիշտ²⁶. զի չէ սովորութիւն Հոռոմոց²⁷ առատ լինել, եւ ոչ յիւրեանց²⁸ լեզուն ասի առատ. այլ²⁹ նա որդի Հայոց³⁰ էր, եւ առաւել³¹ քան զՀայ առատատուր:

2 Յաւուրս Սմբատայ³² յՅԽԶ թուականին³³ վախճանի³⁴ Տէր Գէորգ³⁵ կաթողիկոս Հայոց³⁶ եւ փոխանորդէ զաթոռ Հայրապետութեանն³⁷ այրն Աստուծոյ սուրբն Մաշտոց³⁸: 3 Սա էր Հայրենեաւք³⁹ յԱրագածոտն⁴⁰ գաւառէ ի գեղջէ Եղիվարդայ⁴¹:

4 Ի մանկութենէ խոտաբուս կենաւք կեցեալ անապատաւոր ճգնութեամբ. որ եւ⁴² ի ծովուն Գեղամայ զկղզին⁴³ Սեւանայ⁴⁴ բնակութիւն իւր արարեալ՝ չինէ զեկեղեցին ի նմա, որ Առաքեալս⁴⁵ անուանի⁴⁶:

5 Յոր միացեալ ժողովեցան եղբարց բազ-

1 ABC պատրիարգի
2 C արեւելից
3 A զվերլուծութիւնսն
4 ABCE յովբ
5 ABO զո՞վդեան CE զովէդայն T1 Այս ո՞վ է դան
6 ABCO ի գլուխ
7 A չի՞ք
8 A ամբիծսն BDO T1 չի՞ք զամբիծսն գիրս մի օ և զանբիծսն գիրս մի
9 O զվերլուծութիւնսն
10 ABD (ամս) իա
11 A փոխի ի մահուամբ BCDEO փոխի մահուամբ T1T2 մահուամբ փոխի
12 ABCDO չի՞ք գլուխ
13 AO (գլուխ) Գ B չի՞ք (գլուխ) Գ
14 ACE թագաւորութեանն B թագաւորութեան
15 BD սմբատա O սմպատայ
16 ABDE գործեցան C եւ զինչ յաւուրս նորա գործեցան
17 ABCO ՅԽ B թվին CDO թվականին D Յ եւ Խ
18 AB սմպատ
19 A դէովնի BC լեւոնի O լեովնի
20 A թագաւորին
21 ABD վասիլ

22 AO վաղմանեցաւ
23 O փոխանորդ (իւր) օ փոխանորդ գորդի (իւր)
24 AD զլեւոն
25 A հոռոմ B գիռոմ
26 O ըրիշտ
27 B հոռոմոց
28 BC իւրեանց
29 A այլ
30 ABD հայու (էր) O հայո օT2 հայոյ (էր)
31 DT1 աւելի քան
32 AO սմպատայ BD սմպատա
33 ABCEO ՅԽԶ D Յ եւ ԽԶ BE թվին C թվականին BDEO թվին
34 ADO վաղմանի
35 ACO Գիորգ D Գրիգոր
36 A հայոց կաթողիկոս
37 BD հայրապետութեան
38 A սուրբն մաշոց BCD մաշոց
39 AD այրեմօf O հայրեմօf օ (հայրեմ)ե(օf)
40 AD յարագածոտնէ O յարագածոտ օ (յարագածոտ)ն
41 D եղիվարդայ
42 B չի՞ք եւ
43 a գեղամայ կղզին
44 BC սևանա O սևանայ
45 C առաքեալսն
46 O անուանեաց

մուծիւն, կանոնադրութեան¹ սահմանաւ սրբոյն Բարսղի, միակրանք ի տան Աստուծոյ եղեալ, ստանալով զբազմութիւն զրոց² սրբոց, զի լուսաւոր եղիցին աչք ոգւոց ի տեսութիւն ճանապարհին Տեառն ըստ անստերիւր³ ուղեւորութեանց:

6 Յայսմ ժամանակի պայծառանայր առաքիւնութեամբ հայրն⁴ Գագիկ՝ առաջնորդ ուխտին սուրբ Ատոմայ, որ գլխատակ⁵ մարտիրոսացն⁶ միայարեալ ի⁷ դիր, որ Ատոմայ գիր անուանեալ ասի⁸: 7 Այլ⁹ Մաշտոց¹⁰ այրն Աստուծոյ, կացեալ¹¹ ամ մի ի հայրապետութեան¹² փոխի առ Աստուած, եւ նշխարք ոսկերաց նորա հանգուցեալ եղեւ ի Գառնի մերձ առ հովանոցին Խոսրովիդխտոյ, զոր էր շինեալ Տրդատայ Հայոց արքայի:

8 Եւ յետ նորա նստի յաթոռ հայրապետութեան յՅնՁ¹³ թուականին Տէր Յովհաննէս¹⁴ ի Դունայ¹⁵, ճարտասան եւ պատմադիր՝ ամս ԻԲ: 9 Յաւուրս սորա երեւեցաւ Սմբատ¹⁶ Թոնդրակաց¹⁷ առաջինն¹⁸ ի Զարեհաւան գեղջէ, ի Մաղկոտն գաւառէ¹⁹, հակառակ ամենայն քրիստոնէական կարգաց:

10 (Գրչի յաւելում)²⁰:

11 Իսկ Սմբատ²¹ թագաւորեալ՝ տիրէ բոլոր հայրենեաց իւրոց, Հայոց եւ Վրաց, ժառանգելով զքաղաքս հակառակորդաց իւրոց: 12 Յաւուրս սորա եւ յիշխանութեան²² հաւր իւրոյ էր շինութիւն եւ²³ խաղաղութիւն յաշխարհիս²⁴ Հայոց ըստ մարգարէութեանն²⁵ հանգչել իւրաքանչիւր ուրուք ընդ որթով իւրով²⁶ եւ ընդ թգեւեալ²⁷: 13 Եւ այսպէս ազարակաց աւանացեալ եւ աւանաց քաղաքացեալ բազմամարդութեամբ եւ ընչեղութեամբ, մինչեւ հովուաց եւ անդէորդաց մետաքսեայս²⁷ զգեւնուլ պատմուճան: 14 Սա շինեաց²⁸ զԱմենափրկիչ եկեղեցին յաւանին Շիրակայ, զմբէթաւորեալ բարձրագոյն յաւրինուածով, կոփածոյ քարեայ²⁹ որմով:

15 Յայսմ ժամանակի դիմադարձ եղեւ Դունին. ընդ որ պատերազմեալ թագաւորին՝ առնու զքաղաքն յաւուր մեծի ուրբաթին: 16 Եւ ապա պատերազմի Սմբատ³⁰ ընդ Ահմատայ եւ պարտի ի նմանէ՝ դառնալով ի փախուստ բազում հարուածովք: 17 Եւ լուեալ զայս ամիրայն Ափշին՝ որդի Սաճին³¹, որ էր ոստիկան ի Պարսս³², որ եւ

1 O կանոն դրութեան D կանոնադրութեամբ
2 B եղեալ սրբոց B չի՞ ստանալով զբազմութիւն գրոց
3 B անստուեր իւր b անստեր իւր E անստեր իւր
4 ADEO հայր
5 C յիշատակ
6 A մարտիրոսացն
7 C ի դիր
8 ACEO որ ատումադիրն անուանի BD ատումագիրն անուանի
9 A այդ
10 A մաշոց BDE մաշոց
11 ABDO կեցեալ
12 ACO ի հայրապետութեանն
13 ABCDEO յԽե թուականին BD թվին C ՅնՁ
14 ABCO յովանէս
15 A ի դունայ E ի դունայ BD ի դունա
16 BO սմպատ
17 ABCO թոնդրակաց
18 BD առաջին
19 B ի ծաղկոտն գաւառէ ի գարեհաւանդ գեղջէ

20 ACO լուսանցում, E քնագրում, BD չի՞: ACEO Սա կալաւ գտուտանն տանկաց, եւ ծամ ետ առնել իբրեւ աղջկան ամենայն տանկաց: Եւ կալաւ եւս զքաղաւորն ավիսագաց, եւ մարդկանն խագեաց զափ, վասն զի գողի էին. եւ անուանեցաւ ավիսագփ:
21 BO սմպատ
22 ABC չի՞ յիշխանութեան O իշխանութեան
23 B (հոր իւրոյ) իշխանութիւն եղև խաղաղութիւն B չի՞ էր շինութիւն և
24 ABCDO աշխարհիս
25 ABCDO ըստ մարգարէութեանն
26 O իւրոփ
* ՄԻՆԿԷ Գ. 4, ՀՏՏԳ. Ը Թ. ագ. Գ. 4
27 ACEO մետաքսայս o (մետաքս)ե(այս) BD մետակսայս
28 C շինեց
29 D յօրինուածով ABCDEO կոփածու քաղաք որմով d (կոփածու) քարեաց (որմով)
30 BD սմպատ
31 C ավիշի որդին շանի
32 ABCO ի պարս

պսակեաց զՍմբատ¹, մանաւանդ զչարեալ ընդ բարեկամանալն Սմբատայ² Յունաց կայսերն³, եւ ելեալ Ափշին⁴ յաշխարհս Հայոց⁵ առնու զբերդն Կարուց, գերի վարեալ զազատս կանամբք եւ մանկամբք⁶ իւրեանց եւ⁷ ողորմելի տեսակաւ հասուցանէ⁸ ի քաղաքն Դուին: 18 Այս այն Ափշին է, որ զՏէր Գէորգ⁹ գերի տարաւ, զոր գնեաց Համամ Աղուանից թագաւորն: 19 Իսկ Շապուհ՝ կրտսեր եղբայր թագաւորին Սմբատայ, եղեալ զանձն իւր ի մէջ մահու եւ կենաց՝ գնաց առ Ափշին¹⁰. եւ մեծաւ փառաւք պատուի ի նմանէ՝ դարձուցեալ զամենայն գերութիւն¹¹ Հայոց: 20 Առնու ի նմանէ թագ թագաւորութեան, եւ¹² բերեալ դնէ ի գլուխ Սմբատայ¹³ եղբար իւրոյ՝ հաստատելով զթագաւորութիւն¹⁴ նորա: 21 Եւ աշխարհս¹⁵ Հայոց խաղաղանայր շինութեամբ եւ լիութեամբ իբրեւ զառաջինն այլ եւս ամս յոլովս:

22 Այլ¹⁶ յորժամ գիրացաք¹⁷, ստուարացաք, լայնացաք եւ անկուշեցաք¹⁸ զսիրելին՝ մոռանալով զԱստուած, արարիչն խաղաղութեան եւ ամենայն բարութեան տուիչն¹⁹, քահանայք եւ ժողովուրդք, մե-

ծամեծք եւ փոքունք բամբասեցան²⁰ ի լիութիւն հացի եւ ի²¹ յղփութիւն գինուոյ²² ըստ մարգարէին՝: 23 Եւ փոխանակ զի ի վերայ բարութեանցն ոչ յիշեցաք զԱստուած, լսել ձայնի պատուիրանաց նորա, ի թշուառանալն եւ ի վշտանալն ոչ լուաւ ձայնից մերոց, յորժամ պաղատեցաք առ նա, այլ մատնեաց զաշխարհս մեր Իսմայէլացոց²³ զաւրուն՝ ի քանդել եւ յաւերել²⁴ սրով եւ գերութեամբ:

ԳԼՈՒԽ²⁵ Դ²⁶

Վասն մահուանն Սմբատայ²⁷ եւ աւերածոյ աշխարհիս Հայոց յանաւրէն²⁸ Յուսուփայ²⁹, որդւոյն Աբուսաճի³⁰

1 Յայնմ ժամանակի³¹ մեռանի Ափշին, եւ փոխանակ նորա եկաց ամիրայ Պարսից եւ Ատրպատականի՝ Յուսուփ եղբայր նորին: 2 Եւ Սմբատ ոչ կամեցաւ Հնազանդել³² նմա, այլ գրէ հրովարտակ ընծայիւք առ ամիրայպետն Բաբելոնի³³ ազատել զնա յանաւրէն որդւոյ Սաճին. զոր եւ արար իսկ: 3 Զոր լուեալ Յուսուփայ՝ դիմէ գայ ի Պարտաւ եւ անտի³⁴ գաղտագնաց եղեալ ի Տփղիս³⁵ գայ ի Տաշիր: 4 Զոր գիտացեալ

1 B գամպատ
 2 B սմպատա
 3 ADEO (հունաց կայսերն): (Եւ)
 4 B յափշին
 5 B աշխարհս հայոց
 6 ACE մանկտեւի B մանկտիւի
 7 ADEO չի՛ք եւ
 8 D հասուցանէ d (հասուցանի)
 9 CO գտէր Գիորգ
 10 AEO ափշինն
 11 B գերութիւնն
 12 ABCO չի՛ք եւ
 13 BD սմպատա
 14 CO գթագաւորութիւնն
 15 C գաշխարհս
 16 A այլ
 17 AO (գիրացաք) տե՛ս (յուսանցում)
 18 B անգուշացաք D անկուշեցաք O (անկուշացեալ գսիրելին). (մոռանալով գած)
 19 O տուիչին

20 ABD ամբասեցան E պպստամբեցան ի/իս բամբասեցան
 21 BD չի՛ք ի (յղփութիւն)
 22 O յղբութիւն գինուոյ
 23 Եւ զի. ժ.Ձ 49, Էմմ. Ե. 27-28
 23 A իսմայելացոց CO իսմայելացոց
 24 BC աւերել
 25 ABCO չի՛ք գլուխ
 26 AO (գլուխ) Դ (նկարագարդ) B չի՛ք Դ
 27 B սմպատա D սմբատա
 28 A յանօրէնն O յանօրէն B անօրէն
 29 BD յուսուփա
 30 ABCO չի՛ք որդւոյն արուսանի
 31 T₂ ժամանակի ի/իս ժամանակի
 32 B հնազանդել
 33 A բաբելոնի CO բաբելոնի BD բաբելոնի
 34 AC անդի
 35 AO ի տփիսիս

Սմբատայ՝՝ զաւրաւք բազմաւք պահէ զանցս նորա: 5 Եւ նորա գողաւրէն գնացեալ ընդ լեառն՝ բարձանց՝ ի Շիրակ անկանի եւ՝ ի Դուին չուէ. եւ զհետ հասեալ Սմբատայ՝՝ սաստիկ զաւրութեամբ, եւ՝ զարհուրեալ՝ Յուսուփ խնդրէ զխաղաղութիւն եւ կրկին պսակեալ զՍմբատ՝ բազում ընչիւք՝ գնայ՝ ի Պարսս՝:

6 Եւ Սմբատ կալեալ զթագաւորն Եգեփացոց՝ զԿոստանդին՝ եւ ընդ ձեռամբ իւրով՝ նուաճեալ՝ թողոյ: 7 Ընդ որ զայրացեալ Ատրնեքսէ՝ Վրաց թագաւորն՝ հատուածեալ ի նմանէ՝ խորհէր նմա չարիս: 8 Եւ Սաճն անաւրէն ապստամբեալ՝ յամիրապետէն՝ նչկահեաց գնա: 9 Եւ ամիրապետն հրաման տուեալ՝ ընդ ծագս տէրութեան՝ իւրոյ առնուլ զվրէժ՝ ի նմանէ, գրէ եւ առ Սմբատ՝ զաւր ի վերայ նորա գումարել: 10 Եւ Սմբատ յոչ կամաց բազմութիւն զաւրաց առաքէ՝ ազդելով՝ Յուսուփայ, թէ յաւգնութիւն քեզ առաքեցի: 11 Իսկ Յուսուփ՝ հնազանդեալ ամիրապետին՝ գումարէ բազմութիւն զաւրաց

ի վերայ Սմբատայ՝. գայ հասանէ ամբոխասաստ զաւրու յաշխարհս Հայոց ՅԿԵ՝ թուականին:

12 Առ որ երթեալ՝ Արտնեքսէ՝ Վրաց թագաւոր՝ եւ Գագիկ իշխան Վասպուրականի, որ էր քեռորդի՝ Սմբատայ՝, եւ Աշոտ որդի Շապուղ, եղբաւր Սմբատայ՝, ամենայն զաւրաւքն՝ իւրեանց միաբանին ընդ նմա, թողոյ ի բաց զթագաւորն Սմբատ՝ նենգագործն՝ նախանձեալ ընդ շինութիւն աշխարհիս Հայոց: 13 Զոր իմացեալ թագաւորն Սմբատ՝ զնենգաւոր խորհուրդս նոցա՝ հանդերձ տերամբք՝ Հայոց եւ ամենայն զաւրաւք՝ գնաց ի գաւառն Տաշրաց՝, ի գիւղն՝ Աւձուն եւ անդուստ՝ յԱփխազս անցանէ: 14 Եւ Յուսուփ՝ հետամուտ՝ լինի մինչ ցամուրն, եւ մարտուցեալ ընդ Կուելայ՝ բերդին՝ առնու գնա: 15 Եւ յետ այնորիկ ի Տփղիս՝ անցեալ գնաց: 16 Իսկ թագաւորն անդրէն ի Շիրակ դառնայ:

17 Եւ ի գալ ամին՝ միւսոյ դարձեալ սաստկագոյն զաւրու ելանէ Յուսուփ՝

1 B սմպատա
 2 ACEO ընդ լեառնն
 3 D չիբ եւ d և
 4 B սմպատա
 5 C (գորութեամբ): (եւ)
 6 B գարիուրիլ
 7 B գամպատ
 8 B իննն (գնայ)
 9 ABDE ի պարս
 10 ABCDE եգիպտացոց օ եգերացոց նբ.ն. եգերացոց
 11 AC գկոստանտին
 12 B չիբ իւրով
 13 BD ատրնեքսեհ
 14 ACEO թագաւոր
 15 A ապստամպեալ
 16 C ամիրապետէն
 17 O հրաման տայ
 18 AE տերութեանն C տէրութեանն
 19 ABCO վրէժ
 20 B սմպատ
 21 C սաստիկով
 22 O յուսուփայ

23 B սմպատայ
 24 AB ՅԿԵ թուականին CO ՅԿԵ թվականին D Յ եւ ԿԵ T₁ յ336 թուին T₂ յ3ԾԶ
 25 C եքթալ
 26 ACO ատրնեքսեհի վրաց թագաւորի
 27 A փուերորդի C քուերորդի O փուեր որդի
 28 BO սմպատայ
 29 BD սմպատայ
 30 a եւ ամենայն գաւրաւք
 31 ABE նենգագործ
 32 BD սմպատ
 33 ABO տերամբքն C տէրամբք
 34 a ամենայն գորով BO գորովն
 35 ACO տաշրայ BD տաշրա
 36 AC ի գիւղն B ի գեղն
 37 O անտուստ
 38 a յուսուփ
 39 O գիետամուտ
 40 C (մինչեւ ցամուրն) կուայ
 41 A ընդ կուելայայ BC կուելայ E կուելա D կուելա O կուելայ
 42 ABCDO տփիխս
 43 ABO անցեալ գնաց T₂ անցանէ
 44 BD ամի d ամին
 45 O յուսուփ ելանէ

յերկիրս Հայոց: 18 Որոյ ընդդէմ երթեալ ամենայն զաւրուսն Սմբատայ¹ եւ երկու որդիք² նորին Աշոտ եւ Մուշեղ³ ի գաւառն Նիգ, եւ մարտուցեալ ընդ միմեանս ի տեղին, որ Զկնավաճառ⁴ կոչի, ուր պարտեալ եղեւ⁵ զաւրն Հայոց՝ ի փախուստ դառնային: 19 Յորում զՄուշեղ՝ որդին⁶ Սմբատայ⁷ ձերբակալ արարեալ ի Դուին տարան եւ անդ մահացու դեղովք⁸ սպանին⁹. զորոյ զդին ի Բագարան բերեալ թաղեցին: 20 Իսկ թագաւորն Սմբատ¹⁰ փախստեայ¹¹ ամրանայ յամուրն Կապուտայ: 21 Եւ հետամուտ եղեալ¹² տաճիկ զաւրուսն՝ զան ի գաւառն Բագրեւանդայ¹³ եւ առնուն զբերդն Վաղարշակերտ յՅԿԳ թուականին¹⁴ եւ ապա երթեալ հասանեն յամուրն Կապուտայ:

22 Իսկ թագաւորն ի դաւոյ ազատացն, որք¹⁵ առ իւրն էին մնացեալ, զարհուրեալ՝ ցուպ ի ձեռն առեալ¹⁶ երթայ առ Յուսուփն՝ որդի Աբուսաճի¹⁷: 23 Եւ անաւրէնն Յուսուփ հանդերձ թագաւորաւն ի Դուին չուեաց եւ երթեալ մարտնչէր¹⁸ ընդ դղեակ բերդին, որում Երնջակն կոչեն, յորում ամրացեալ էին կանայք ազատացն¹⁹ եւ

զանձք նոցին²⁰. եւ առեալ զամրոցն՝ անդրէն դառնայ ի Դուին: 24 Եւ ապա զթագաւորն Սմբատ²¹ զփայտէ²² կախեալ սպանանէ ի Դուին քաղաքի յՅԿԳ թուականին²³:

ԳԼՈՒԽ²⁴ Ե²⁵

Յաղագս նահատակացն, որ ի Դուին քաղաքի²⁶ կատարեցան յանաւրէն²⁷ Յուսուփայ²⁸

1 Իսկ զբազումս վասն առ ի Քրիստոս²⁹ խոստովանութեանն³⁰ ի հարց եւ ի փորձ տանջանաց արկեալ՝ ջանայր դարձուցանել ի Կուրանն³¹ Մահմետի: 2 Այլ³² Քրիստոս, որ զանձինս³³ նոցա դարձոյց ի կամս կենարարս՝ նոյն ինքն աստուածային հրով³⁴ ջեռոյց³⁵ զմիտս նոցա ի սէր սուրբ եւ ի հաւատս քաջութեան. որք կոխեցին զխայթոց³⁶ մահու եւ կատարեալք սրով³⁷ առին զպսակն³⁸ լուսոյ, եւ զայլս յայլում ժամու ըմբռնեալ եւ մատնեալ³⁹ տանջանաց:

1 B սմպատայ
 2 ABD Բ որդիք նորին O նմին
 3 C մուշեյ
 4 AB ձկնավաճառն CO ձկնավաճոն
 5 C որ պարտեալ եղիւ T2 ուր պարտեալ (գորն) E որոյ պարտեալ եղիւ
 6 AB գորդին
 7 BD սմպատայ
 8 BDT1 դեղովք
 9 ACDEO սպանեալ
 10 B սմպատ
 11 ABCD փախստեայ
 12 T2 հետամուտ ելեալ փխ եղեալ
 13 BD բագրեւանդայ
 14 AO ՅԿԳ CDE ՅԿԵ T2 յՅԿԳ A թուական. CEO թվականին BD թվին T2 թուականին
 15 ABCO որ
 16 O ի ձեռն առեալ
 17 ABCO ապուսիմայ
 18 ACEO մարտ
 19 B ազատաց

20 ACO նոցա
 21 CO զսմբատ թագաւորն
 22 B զփայտէ
 23 ABE ՅԿԳ թուականին CO ՅԿԵ թվականին
 24 ABCO չիք գլուխ
 25 AO (գլուխ) Ե B չիք Ե
 26 B քաղաքին C քաղաքն
 27 AO յանաւրէնն B անաւրէն
 28 O յուսփայ
 29 T2 վասն առ քրիստոս
 30 BD խոստովանութեան
 31 B դուրանն
 32 A այլ
 33 ABDO յանձինս d զանձինս C անձինս
 34 O հրով
 35 O ջեռոցոյց
 36 C զխայթոցք
 37 AEO սրով T2 սիրով (տողատակում՝ «քրիստոս սրով») ՆԲ.Ն. սրով
 38 ACEO զպսակս
 39 T2 ըմբռնեցին եւ մատնեցին

3 Եւ տեսեալ, զի դիմեցին վասն Քրիստոսի որպէս գոչխար ի սպանդ¹ զմի ոմն տիաւք² մանկուլթեան ծաղկեալ, Միքայէլ³ անուն, յաշխարհէն Գուգարաց՝ յինքեանս կորզէին⁴, զի մի՛ ընդ այլս⁵ մեռցի. թերեւս կարասցեն պատրել⁶ խողտանաւք մեծութեան: 4 Իսկ նա արտասուալից⁷ կականմամբ զաչս⁸ ի վեր առ Աստուած ամբարձեալ եւ զաւրացուցեալ զինքն⁹ վերին աւգնականութեամբ¹⁰ զինքն¹¹ ի նոցանէ ճողոպրեալ որոշէր, եւ դիմեալ առ ընկերսն՝ մատուցանէր սրոյն զպարանոցն: 5 Եւ այսպէս կատարեցան միաբան ի հոտանուշից Աստուծոյ Հաւրն¹²:

6 Էին¹³ յայնժամ եղբարք երկու¹⁴, Գնունիք ազգաւ, մեծք եւ պատուականք, Գուրգէն¹⁵ եւ Դաւիթ, որք ըմբռնեալք¹⁶ ի դահճացն՝ ածան առաջի Յուսուփայ¹⁷: 7 Որոց մեծապէս երգմամբ խոստանայր տալ զկէս տէրութեան¹⁸ իւրոյ, այլ¹⁹ եւ զգեատս պայծառս գունակս գունակս եւ մանեակս ոսկի եւ նժոյգս սրավարս ճոխապաճոյճս²⁰. եւ ձեռն զպարանոցաւն արկեալ՝ համբուրէր²¹ եւ շոգմոգ շողոմու-

թեամբ²² հրապուրէր ուրանալ զՔրիստոս: 8 Իսկ նոքա վառեալք աստուածային սիրովն՝ համարձակ պատասխանեալ²³ զբարւոք դաւանութիւնն²⁴, թէ «Քրիստոնեայք եմք, եւ զլոյսն²⁵ Աստուածգիրտութեան, որ²⁶ յինքն ունի զանմահութիւն, ո՛չ փոխանակեմք ընդ ձերում մահաբեր ստութեանդ, որ ոչինչ է²⁷ եւ յոչինչ համարեալ»:

9 Զոր տեսեալ չարին՝ զնոսա²⁸ արձանացեալ ի սէրն Քրիստոսի, հրամայեաց սրով սպանանել: 10 Իսկ նոքա արտասուալից պաղատանս առ Աստուած մատուցանէին՝ խառնել զնոսա ի թիւ վկայիցն, որք խաչակցեցան նմա: 11 Եւ իբրեւ եհաս դահիճն, ուղղէր երէց²⁹ եղբայրն նախ զկրտսեր եղբայրն զենուլ, զանգիտեալ ի մանկական տիոցն, եւ ասէր. «Եղբա՛յր ցանկալի, նախ դու պատարագեաց³⁰ Քրիստոսի յուսոյն մերոյ զենումն բանաւոր. զի նա վասն մեր եղեւ մեռեալ եւ վերագրեաց զմեզ ի կեանս»: 12 Եւ այսպէս յառաջեալ նորա, զկնի ապա եւ երէցն³¹ պսակեցան³² արեամբ:

13 Այսպէս վկայեցան բազում վկայք ի Դուին քաղաքի ի ձեռն անաւրէն ոստիկանին Յուսուփայ³³. որ զանուն իւրաքանչիւր³⁴ ուրուք գրեալ է ի դպրութեան³⁵ կենաց, որոց տարեւոր տաւնախմբու-

1 B ի սպանտ
 2 ABCEO աստեօփ
 3 A միքաէլ D միքայէլ
 4 A կորզեին
 5 A այլսն BC այլսն
 6 C պարտել
 7 A արտասուալից BO արտասուալից
 8 DT₁ (գաչս) իւր
 9 B ինքն
 10 ACO օգնականութեամբն
 11 B ինքն
 12 ACO հօր
 13 A եին
 14 ABCO Բ
 15 AD Գուրգեն O Գորգէն
 16 A ըմբռնեալք
 17 D յուսուփա O յուսփայ
 18 A տերութեան
 19 A այլ եւ D չի՛ք այլ d այլ (եւ)
 20 C նոխապանունս
 21 C համբուրել

22 ABCDE շղոմութեամբ O շոգմոգութեամբ o շոգմոգ շղոմութեամբ
 23 ABCO պատասխանեալք
 24 BD դաւանութիւն
 25 T₂ զլոյս
 26 C որոյ
 27 ABCO որ յոչինչ է
 28 B չի՛ք զնոսա
 29 CO էրէց
 30 T₂ պատարագեաց ՆԲՆ. պատարագեաց
 31 C եւ ապա երէցն O երեցն o երեց եղբայրն
 32 ABDE պսակեցաւ
 33 O յուսփայ
 34 B իւրաքանչիւրք
 35 BDO ի դպրութիւն

Թեամբ կատարի յիշատակն ի Ի¹ մարերի, զի անխէթ² հաւատով յաղթեցին խորամանկ³ չարին եւ հատին զոստս մահաբեր պտղոց⁴ նորա. զի չիք ահաւոր, ուր սէրն հարեալ է, որով վառեալ կոխեցին զմահ, եւ առեալ զպսակն լուսոյ՝ դասագրեցան յորդիս լուսոյ⁵ վերին⁶ Երուսաղէմի⁷: 14 Իսկ ոմանք խաբեալ պատրեցան⁸ ի խոստմունս չարին եւ վրիպեալ գտան, զի եւ ի մարմնի անարգեցան ի սով եւ յանարգանս եւ զրկեցան ի⁹ յաւիտենական լուսոյն:

15 Այս է խաւարաբեր ժամանակն Հայոց: 16 Եւ այս Յուսուփ՝ երկրորդ Թեւեղաս եւ առաջին¹⁰ ապստամբ¹¹ յամիր-ալ-մուսնեացն¹² Տաճկաց: 17 Յորում ժամանակի անապատ եւ աւերակ եղեւ երկիրս Հայոց. քաղաքաց քակիլ եւ աւանաց աւերիլ, ցիր եւ ցան յայլալեզուս¹³ եւ յաւտար ազգս բնակչաց աշխարհիս. ամայանալ եկեղեցեաց¹⁴ եւ թափուր¹⁵ մնալ յուխտէ պաշտաւնէից եւ ժողովրդոց, եւ յամենայն բարեզարդ¹⁶ զարդուց անզարդացեալ եղեն: 18 Եւ նոյն ինքն կաթողիկոսն¹⁷ Տէր Յովհաննէս¹⁸ փախստեայ¹⁹ երթայ²⁰ յերկիրն Յունաց, ի հանգստարան եւ ի մենարան

սրբոյ Լուսաւորչին մերոյ, ի լեառն, որ Մանեայ Այրք ասի²¹, ի Գարաղանեաց²² գաւառին, ի վանս²³ Գառնկայ²⁴:

19 Զայս ամենայն տեսեալ Գագկայ Արծրունույ²⁵, որ էր առաջնորդ Յուսուփի²⁶, ի գիշերի միում փախուցեալ անկանի յաշխարհն Կորդուաց²⁷. Եւ զաշխարհն Վասպուրական գաղթէ յԱսորեստան, մինչեւ անցանել²⁸ չար ամպրոպին²⁹. Եւ ապա դարձեալ շինէ³⁰ զաշխարհն՝ թագաւորեալ մասին³¹ Հայոց Վասպուրականի: 20 Այլ³² եւ եղբաւորդին Սմբատայ Աշոտ խորհրդակից³³ եղեալ³⁴ նոյն չարախորհ վիշապին՝ թագակապի³⁵ ի նմանէ ի տեղի հաւրեղբաւր իւրոյ:

21 Եւ այսպէս ամիրայն Յուսուփ Ե³⁶ ամ յամեալ ի Հայս սրով եւ³⁷ սովով եւ գերութեամբ վանեաց զաշխարհս:

1 AO ի Ի-ն (մարերի) BD Ի-ն նոյնմբերի
 2 C անխեթ
 3 ABD խորամանկ
 4 ABCO պտղոյ
 5 BDO չիթ դասագրեցան յորդիս լուսոյ do դասագրեցան յորդիս լուսոյ
 6 ACO վերինն
 7 C յերուսաղէմի
 8 CE կատարեցան
 9 ABCDO չիթ ի
 10 O չիթ առաջին o առաջին
 11 A ապստամպ
 12 AE յամիրալմուսնեացն C ամիրալմուսնեացն
 13 A յայդալեզուս
 14 E եկեղեցայց
 15 B թաբոր DO թափոր d թափ(ու)ր
 16 CE բարեզարդ
 17 A կաթողիկոսն
 18 ABCDO տէր յովաննէս
 19 A փախստեալ BE փախստեա C փախըստեա
 20 C երթա

21 ACDEO մանեա այրք BD ասեն
 22 C ի դարաղանեաց ՆԲ.Ն. Գարանաղեաց
 23 ABCO ի վանսն
 24 ABCO կառնոյ
 25 BDE արծրունոյ
 26 O յուսփայ
 27 DO կորդուաց
 28 ABE մինչ յանցանել
 29 ABDE ամբրոպին d ամպրոպին C ամբոխին
 30 T₂ շինէ դարձեալ
 31 ACEO մասինն
 32 A այլ
 33 A խորհրդակից
 34 D չիթ եղեալի d եղեալ
 35 CD թագակապ d թագակապի
 36 T₁T₂ Ե ամ ABCDEO է ամ
 37 B չիթ եւ

ԳԼՈՒԽ¹ Զ²

Յաղագս փախստի երկուց³ որդուցն
Սմբատայ⁴ եւ դառնալոյ այսրէն, եւ
Թագաւորելոյն Աշոտոյ⁵

1 Իսկ մնացեալ երկու⁶ որդիքն Սմբատայ⁷ Աշոտ եւ Աբաս: 2 Աշոտ փախստեայ⁸ երթայ ի Կոստանդնուպոլիս⁹, ի դուռն կայսեր¹⁰ Յունաց Լեւոնի: 3 Իսկ Աբաս գնաց յաշխարհն Վրաց, փեսայացեալ¹¹ նոցին՝ դառնայ յաշխարհս մեր զկնի դառնալոյ եղբաւր իւրոյ Աշոտոյ ի Կոստանդնուպոլս¹²:

4 Այս Աշոտ, որ ըստ քաջապինդ¹³ արութեան¹⁴ իւրոյ Երկաթ անուանեցաւ՝ բազում գործս արութեան ցուցեալ ի Կոստանդնուպոլիս¹⁵ եւ յաշխարհն¹⁶ Յունաց՝ հրամանաւ Լեւոնի¹⁷ դառնայ¹⁸ յաշխարհս մեր եւ գտանէ զծառայս հաւր իւրոյ¹⁹ Թագաւորեալ. զինքն²⁰ անուանեաց Շահանշահ²¹, այսինքն Թագաւորաց Թագաւոր. եւ հալածական առնէ զԻսմայելացւոց²²

զաւրն յաշխարհէս Հայոց. որոյ ի մարտս²³ զաւրաց ոչ պիտաւորէր, այլ²⁴ անձամբ մղէր զպատերազմն:

5 Այլ²⁵ զկնի Լեւոնի²⁶ Թագաւորէ Յունաց Աղէքսանդր՝ եղբայր նորին ամ²⁷ Ա: 6 Եւ ապա Ռոմանոս²⁸ Թագաւորեաց Յունաց յՅԿԵ Թուականին²⁹ Հայոց՝ ամս ԻԲ:

7 Սա յերկրորդ³⁰ ամի Թագաւորութեանն³¹ իւրոյ³² գումարեաց զաւր բազում եւ դեմեսլիկոս³³ առաքեաց ի Դուին քաղաք, յորում էր Սպքի³⁴ ամիրայ, որ զԱշոտն Շահանշահ³⁵ աւգնական իւր արկ ի քաղաքն: 8 Եւ եկեալ զաւրն³⁶ Յունաց՝ պաշարեցին զԴուին եւ ոչ կարացին³⁷ ստնանել՝ դարձան անդրէն:

9 Իսկ զկնի մահուան³⁸ Տեառն Յովհաննիսի³⁹ յերկրորդ⁴⁰ շինութեանս Հայոց եկաց կաթողիկոս⁴¹ Տէր Թէոդորոս⁴² ամս ԺԱ:

10 Այլ Աշոտ զկնի մահուան հաւր իւրոյ կեցեալ ամս ԺԵ եւ⁴³ Թագաւորեալ ամս Ը, վախճանի⁴⁴ յՅՀԸ Թուականին⁴⁵:

1 ABCDO չի՞ գլուխ
2 AO (գլուխ) գ BDE չի՞(գլուխ) Զ
3 CO Բ B Բ որդոյն
4 AO սմպատայ B սմպատա
5 ABCDO աշոտի
6 ABCO Բ
7 B սմպատա
8 ACO փախստեալ CEO փախստեա
9 A կոստանտնուպոլիս BCO կոստանդնուպոլիս
10 BO կայսերն
11 T1T2 եւ (փեսայացեալ) ABCDEO չի՞ եւ
12 A ի կոստանտնուպոլս BC ի կոստանդնուպոլս O կոստանդնոյ պոլս
13 B քաջապինտ
14 A արութեան
15 A կոստանտնուպոլիս BCEO կոստանդնուպոլիս
16 ABCDO յաշխարհին
17 AO լեւոնի
18 CO դառնա
19 B իւր
20 BD ինքն d գինքն
21 B շահան շահ
22 A գիսմայելացւոց O գիսմայելացւոց

23 ACDO իմաստս d (իմա)ր(տս)
24 A այդ
25 A այդ
26 A դէովնի C լեւոնի
27 CE ամ մի D ամս մէկ O ամս Ա
28 C ըռոմանոս
29 ABCO ՅԿԵ B քվին CO քվականին
30 B երկրորդ
31 B քաղաւորութեան
32 ABDO իւրում
33 ABDO դիմեսլիկոս CE դիմեալ իկոս
34 B սաբին D սրպի
35 ACO շահնշահ
36 O գորում
37 T2 ոչ կարացեալ
38 O զկնի մահուան
39 ABO յովանիսի C յովանիսի
40 C ի յերկրորդ B և յերկրորդ
41 A կաթողիկոս
42 A տէր թեոդորոս
43 ABDE չի՞ եւ
44 O վաղմանի
45 ABCO ՅՀԸ D ՅՀ եւ Ը A թուականին C քվականին B քվին O քրվականին

ԳԼՈՒԽ¹ Է²

Յաղագս թագաւորելոյն Աբասայ. եւ որ ինչ յաւուրս³ նորա գործեցաւ⁴, եւ վարք միանձանց եւ բազմակեաց կրաւնաւորաց⁵

1 Իսկ յետ մահուանն Աշոտոյ⁶ թագաւորեաց Աբաս եղբայր նորա՝ ամս ԻԴ: 2 Յաւուրս սորա եկաց կաթողիկոս⁷, գկնի Տեառն⁸ Թէոդորոսի⁹, Տէր Եղիսէ՛ եղբայր նորին ամս Է:

3 Եւ գկնի նորա Տէր¹⁰ Անանիա¹¹ Մոկացի՝ առաջնորդ սուրբ ուխտին Վարագայ, հայրապետ Հայաստանեայցս¹² ամս ԻԲ:

4 Այլ¹³ Աբաս խաղաղութեան եւ շինութեան պատճառ եղեալ աշխարհիս Հայոց, ըստ քաղցր բարուց իւրոց եւ ըստ քաջազար գաւրութեանն¹⁴, որով յաղթող¹⁵ եղեւ շուրջանակի: 5 Եւ զՎրաց եւ զՍարմատացւոց ասպատակն դադարեցոյց յաշխարհէս Հայոց. որ ի միում աւուր¹⁶ բազմախուռն բանակաւք, բիւրաւոր գաւրաւք ելանէր Բէրն¹⁷ բէլապէս¹⁸ ամբարտաւանութեամբ, իշխանն Ափխազաց¹⁹, ի Սարմատացւոց աշխարհէն, որ յայնկոյս²⁰ քան զԿովկասեան²¹

լերինսն: 6 Խաղայ գայ անթիւ բազմութեամբ առ ափն գետոյն, որ Կուրն կոչի՝ առնապատացուցանել²² կամելով զաշխարհս Հայոց: 7 Դեսպան առաքէ առ թագաւորն Հայոց՝ մի՛ արհնել նմա զեկեղեցին ըստ ուղղագաւան հաւատոյ սրբոյն Գրիգորի. վասն զի ասէր իւր գալ կատարել քաղկեդոնական սահմանաւն: 8 (Զի էր շինեալ թագաւորին զկաթողիկէն²³ սուրբ ի քաղաքին Կարուց վիմարդեան արձանաւք, որ ձաքար պողովատատաշ վիմաւք²⁴ բոլորապէս գմբէթաւորեալ²⁵ պայծառ զարդուք երկնանման խորան²⁶):

9 Եւ գայս պատգամ լուեալ թագաւորին Աբասայ՝ գումարտակ զաւրաց արարեալ այրուծիոյն²⁷ Հայոց՝ հասանէ ի գետն Կուր, բանակի ընդդէմ բանակին Բէրայ²⁸:

10 Իսկ ասպատակ զաւրացն երկոցունց յամենայն աւուրս²⁹ արշաւանս առնէին³⁰ յայսկոյս եւ³¹ յայնկոյս զափամբ գետոյն³²:

11 Եւ ի միում աւուր ասպատակն Ափխազաց անցեալ ընդ գետն Կուր՝ հասանէին³³ ի բանակն Հայոց. եւ ձայն չփոթին առ թագաւորն հասանէր³⁴: 12 Որոյ արագապէս զերիվարն³⁵ խնդրեալ³⁶, զգարդ³⁷ զինուցն զանձամբ առեալ, զերկսայրի սուսերն ի ձեռին ունելով՝ ընթանայր զկնի

1 ABCDO չի՞ գուխ
2 AO (գուխ) է BD չի՞ (գուխ) է
3 C աւուրս
4 ABCDE գործեցան
5 E չի՞ եւ վարք միանձանց եւ բազմակեաց կրօնաւորաց B կրօնաւորաց
6 ABCO աշոտի
7 A կաթողիկոս
8 C տէր
9 A թեոդորոսի
10 C չի՞ տէր
11 BC անանիայ
12 T2 հայաստանեացս
13 A այդ
14 BD գորութեան
15 O յաղթող E հաղթող
16 ACO (ի միում) ամի
17 CE բերն
18 ACEO բելապէս
19 A ափխզաց DO ապխզաց
20 C յայկոյս
21 A գկովկասիւն B գկովկասիւն CEO գկովկասայիւն

22 A անապացուցանել փխ անապատացուցանել
23 ACEO գկաթողիկէն
24 ADEO վիմովք
25 BD կմբէթաւորեալ Ce գմբէթաւորեալ
26 ACE գրչի յաւելում լուսանցում սա շինէ եւ գիտի կաթողիկէն (C կաթողիկէն) անւոյ եւ գուրք (C սուրբն) Գրիգոր ի քաղաքայ դաշտին: BO չի՞ յաւելում
27 B այրոյ ձիոյ D այրոյ ձիոյն E այր ու ձիոյն
28 ACD բերայ
29 ABCO աւուր
30 A առնէին
31 ABDO չի՞ եւ
32 C գետուց
33 A հասանէին B հասանէ
34 ABCO հասանէ
35 AE գերիւարն C երիւարն
36 C խնդրեալ
37 B գգարդն

ասպատակին եւ ի մէջ գետոյն հասեալ՝ հարկանէր հարուածովք ձեռին քաջի. կիսախողխող յերիվարացն¹ ի վայր կործանէր՝ յուղարկաւոր նոցա զջուրն տալով. եւ ինքն զափամբ գետոյն ելեալ՝ ուժգնապէս² ձայնիւ զԱստուած աւգնական կարգայր եւ զանուն իւր ասէր. յորմէ ահաբեկ եղեալ հիւսիսական³ ազգին՝ ի փախուստ դառնային:

13 Եւ Հայոց զաւրացն քաջապինդ⁴ զաւրութեամբ հետամուտ եղեալ՝ սրոյ ճարակ տային զամենեսեան՝ առեալ յաւարի⁵ զբանակս նոցա եւ ձերբակալ արարեալ զամբարտաւանն Բէր՝ ածին⁶ ի քաղաքն Կարուց: 14 Ասելով ցնա թագաւորին⁷ «Տեսցես զգեղեցկաշէն եկեղեցիդ, զի այլ⁸ ոչ ես տեսանելոց», եւ հրամայեաց փորել զաշս նորա: 15 Իսկ զխաւարեալ⁹ պատկերն արծաթով զնեցին ազգն¹⁰ նորա եւ ուխտ խաղաղութեան ընդ Հայաստանեայցս¹¹ հաստատեցին¹² երդմամբ՝ մի՛ այլ¹³ լինել պատերազմ ի մէջ նոցա:

16 Զայսու ժամանակաւ էր յաթոռ հայրապետութեանն¹⁴ Տէր Անանիա¹⁵, ամեներջանիկ¹⁶ սրբութեամբ գերապատուեալ, բարեշնորհ¹⁷ իւրոց վիճակելոցն:

17 Յայսմ ժամանակի ծաղկեալ պայծառանայր կարգ կրանաւորական հանդիսից

1 ACE յերիւարացն B երիւարացն
 2 O ուժգնակի
 3 AC հիւսուական B հիւսական
 4 O (գորացն) քաջապէս եւ արի o չիք քաջապինդ
 5 CB աւարի
 6 ACO ածեն
 7 O (ասելով) ցրագաւորին O չիք ցնա o (ասելով) ցնա թագաւորին
 8 A այդ
 9 C զխարեալ փիս զխաւարեալ
 10 ACO ազգն
 11 T2 ընդ Հայաստանեայցս
 12 ACE հաստատեալ
 13 A այդ
 14 BDO հայրապետութեան
 15 BCO անանիայ
 16 BCO ամեներջանիկ
 17 EO բարեշնորհ

յաշխարհիս¹⁸ Հայոց: 18 Եւ ի յոլով տեղիս շինեցան եղբայրանոցք¹⁹, եւ ժողովեցան²⁰ միաբանակեացք²¹ հաւասարականք սիրովն Քրիստոսի:

19 Նախ առաջին²² մեծահոգեակ ուխտն Կամրջաձորոյ²³ ի գաւառին Արշարունեաց, որոյ առաջնորդ²⁴ Հայր Յովհաննէս²⁵, որ հալածեալ յարեւմտեայ²⁶ աշխարհէն, յեգեւրացոց գաւառէն, ի քաղկեդոնական մարդադաւան աղանդիցն, բերեալ ընդ իւր զհրագէն նշանն տէրունական: 20 Եւ²⁷ ընդ որ անցանէր, բազում սքանչելիք եւ նշանք եւ բժշկութիւնք լինէին²⁸ ի ձեռն պատուական Խաչին. որպէս եւ ի մերում ժամանակիս աշաւք մերովք²⁹ տեսանեմք, զի բազում հիւանդք եւ ախտաժէտք³⁰ բժշկեցան³¹: 21 Եւ հանապազ կայ³² եւ կատարէ զիւր հրաշագործութիւնն³³:

22 Արդ եկեալ բնակեցաւ յառաջասացեալ տեղին Կամրջաձոր³⁴ կանոն կարգի ունելով զսահմանադրութիւն սրբոյն Բարսղի հայրապետին մեծի ի վերայ առաքելական հիմանն՝ թէ «էր նոցա ամենայն ինչ հասարակաց»³⁵. յոր ժողովեալ արք³⁶ ճգնագգեացք թուով³⁶ Յ:

18 O աշխարհիս
 19 ABCDE եղբայրանոց
 20 ABCDEO չիք եւ ժողովեցան d եւ ժողովեցան
 21 ABCDEO T1 (միաբանակեացք) հաւասարականք (սիրովն) T2 չիք հաւասարականք
 22 O առաջինն
 23 O կամրջաձոր
 24 B առաջնորդն
 25 AE հայր յովաննէս
 26 ABCO յարեւմտեայ
 27 B չիք եւ (ընդ որ)
 28 A լինեին
 29 DO մերոք o (մեր)ովք(f)
 30 BCO ախտաժէտք
 31 O առողջացան փիս բժշկեցան
 32 A հանապազ կատարէ a (հանապազ) կայ եւ (կատարէ)
 33 AE (զիւր) զհրաշագործութիւնն
 34 ACO կամրջաց ձոր
 35 Գործք Բ 44
 36 B այրք
 36 C փութով Յ փիս թուով Յ BO քովով Յ D Գձ

23 Եւ գկնի նորա նոյն ուխտի առաջ-
նորդ եղեալ եւ հաւաստի կրաւնիցն պա-
հապան՝ այրն Աստուծոյ Պաւղիկարպոս¹:

24 Եւ գկնի նորա իմաստակն Սամուէլ,
բազմաշնորհն² ի գիտութիւնս Գրոց սրբոց
եւ յերգս երաժշտութեանց:

25 Իսկ ի գաւառին Շիրակայ՝ Հոռոմո-
սին³ կոչեցեալ վանք շինեցաւ ի ձեռն
Յովհաննիսի⁴, որ էր զարդարեալ յամե-
նայն առաքինութիւնս, եւս առաւել⁵ յո-
ղորմածութեան զարդս: 26 Վասն զի ողոր-
մածութեամբ եւ առաքինութեամբ բաշ-
խէր, մինչեւ ի զգեստուցն իւրոց⁶ մերկա-
նայր զամենայն ի բաց՝ յորժամ աղքա-
տաց⁷ հանդիպէր. եւ անցաւորաց⁸ եւ⁹ ճա-
նապարհորդաց հանգստարան պատրաս-
տէր զտեղին՝ մինչեւ հանգչել¹⁰ իբր յիւ-
րեանց¹¹ տան ամենայն ատարաց, որ մին-
չեւ ցայսաւր երեւի նոյն նշան ողորմա-
ծութեան ի տանն¹² յայնմ:

27 Այսպէս եւ յայսմ ժամանակիս¹³ շի-
նեցաւ Նարեկ ի Ռչտունեաց¹⁴ գաւառին
նոյն կարգաւորութեամբ¹⁵, բազմազարդ
պաշտաւնապայծառ երգեցողովք¹⁶ եւ
գրական գիտողաւք¹⁷:

1 AD պողիկարպոս
2 ABDO բազմաշնորհ
3 B հոռոմոսին
4 ADE յովհաննիսի C յոհաննիսի
5 ABCDEO T₁ (գարդարեալ) յամենայն առաքինու-
թիւնս, եւս առաւել (յողորմածութեան զարդս) T₂
չի՛ք յամենայն առաքինութիւնս, եւս առաւել B ո-
ղորմածութեան
6 C իւրոցն
7 B աղքատ
8 CE յանցաւորաց
9 BD չի՛ք եւ
10 C հանգել
11 BC իւրեանց
12 ACO ի տանն յայնմ T₂ ի տան յայնմ
13 ABD յայսմ ժամանակի
14 ABCDO յողորմութեան չի՛ք ի
15 AOT₁ կարգաւորութեամբ BD կարգաւորութեան
16 O երգեցողովք
17 B գիտողովք

28 Նոյնպէս եւ ի գաւառին Դերջանայ
Խլաձորին անուանեալ վանք, որ ըստ վկա-
յարանի նորին՝ սուրբ Գրիգոր¹⁸ կոչի՝ ի
ձեռն հաւրն¹⁹ Սիմովնի հիմնեցեալ²⁰, ժիր
եւ ճգնողական ծառայի²¹ Քրիստոսի, որ ի
սահմանս անախտութեան հասեալ՝ վախ-
ճանի ի կենացս՝ փոխանակ իւր թողով վե-
րակացու ուխտին զՊետրոս ծերունին, որ ի
տուէ եւ ի²² գիշերի աշխատէր ի մշակու-
թիւն Տեառն՝ գործել ձեռաւք եւ սաղմոսել
բերանով, ցայգատարած²³ բազկատարա-
ծութեամբ, արտաւարիչոյց ողբովք լցեալ
գաւուրս: 29 Որոյ²⁴ ի ծերութեան վատեալ
աչացն՝ յընտրութենէ ամենեցուն տայ զա-
ռաջնորդութիւնն²⁵ հաւրն²⁶ Բարսղի, որ
ընդ ամենայնի ամենայն եղեւ. զամենե-
ցուն լնու զպակասութիւն կամ զվերակա-
ցութիւն գիտնական եւ իմաստնական
հանճարով. մեռեալ ի կենդանութեան եւ ի
մահու գկեանս քարոզեալ²⁷, աւրինակ բա-
րեաց եղեալ հեռաւորաց եւ մերձաւորաց:
30 Առ որ ժողովեալ բազմութեան²⁸ արանց
արդարոց՝ ճգնագգեստ, խոնարհագարդ²⁹
վայելչութեամբ զարդարեալք ի ճաշակս
անճաշակ, միանգամ միայն յաւուր³⁰ ճա-
շակեալ³¹ եւ զովացեալ ջրով ի շաբաթու եւ
ի կիրակէի³² արբամբ յաւուրս սուրբ քա-
ռասնորդացն: 31 Առ որս եղեալ իմ

18 ABCDEOT₁ Գրիգոր T₂ Գրիգորի
19 B մեծ (հորն)
20 ABCDO սիմովնի հիմնեցեալ AD (ի ձեռն) հոր
(սիմովնի) d սիմովնի
21 B ծառային
22 ABCDO (եւ) ի (գիշերի) T₂ չի՛ք ի (գիշերի)
23 CEO ցանգատարած
24 B որո
25 A գառաջնորդութիւնն BD գառաջնորդութիւն
26 ACO հոր
27 BD քարոզեաց
28 ABDO բազմութիւն CE բազմութիւնն
29 ABCD խոնարհագարդ b խոնարհագարդ d (խոնար)րի-
(գարդ)
30 B աւուրք C յաւուրք
31 ABCDEO նաշակեալք
32 B ի կիրակի CO ի կիրակէի

յաւուրս¹ սուրբ քառասնորդացն² գրեցի զբանս յիշատակիս այսորիկ սակաւուք եւ զչափ ժամանակացս³ թուեցի⁴ ըստ կարի:

32 Ի սոյն ժամանակս եւ ի Լիկանտիոն⁵ աշխարհին, ի Նահրնեար տեղիսն, ի Կարբերդ⁶ գաւառին⁷ ի ձեռն հաւրն Մովսիսի⁸ շինեցաւ վանքն⁹, որ անուամբ նորա կոչի, բարեզարդ կարգադրութեամբ, բազմութեամբ եղբարց, բազմապայծառ բանական իմաստնովք: 33 Եւ էր Մովսէս այրն Աստուծոյ ի Տարաւն գաւառէ ազգաւ, որ ամենայն արեւմտեայ¹⁰ աշխարհին պատճառ բարեաց եղեւ՝ ի բազմացուցանել զգասս կրաւնաւորաց. եւ իբրեւ աւանդապազ կրաւնիցս մեր եղեալ՝ բաւեաց մինչեւ յաւուրս մեր:

34 Նոյնգունակ եւ նոյն աւրինիւ վանքն¹¹ Հնձուց ի Կարին գաւառի ի ձեռն հաւրն¹² Սարգսի ամենայն աւրինաւք լցեալ. եւ վայելչազարդ տեղին, որ Կապուտաքարն անուանի, յԱրշարունեաց գաւառին. եւ Դպրէվանք¹³ ի Շիրակ գաւառի. եւ Յախաց քար¹⁴ ի Վայոց Ձորի¹⁵ ի ձեռն հաւր Ստեփանոսի¹⁶:

35 Սորա¹⁷ ամենեքեան եւ այլք¹⁸ յետ սոցա ի սոցանէ ուսեալք, միաբանական ճգնութեամբ անզբաղ յամենայն ինքնա-

սիրութեան¹⁹ հոգոց²⁰, ոչ ստանալ մարդոյ ինքեան եւ ոչ խերեւէչ²¹ մի. ոչ ճաշակել²² ուրուք քան զհասարակաց սեղանն, ո՛չ ի մրգաց²³ եւ ո՛չ ի դալար խոտոյ, այլ զհրամայեալսն²⁴ ըստ պատուիրանին²⁵ Տեառն գործել եւ զԴաւթեան նուագսն²⁶ Հնչեցուցանել ի գիշերի եւ ի տուրնջեան²⁷ Հանապազորդեան փառաբանութեամբ: 36 Եւ սոցա այս գործ նահատակութեան:

37 Իսկ զմիայնաւորացն բազմազարդ առաքինութիւնս զիս²⁸ ըրդ մարթասցուք սակաւ բանիւ ասել. որք խաչակցեալք խաչելոյն Բրիստոսի՝ քաղցիւ եւ ծարաւով եւ հանապազամեռիկ կենաւք քաղաքավարեալք ի ժամանակին յայնմ: 38 Որպէս մեծանուն հռչակելին Վարդուկ²⁸ Հայրն Վանգոց, եւ սուրբ Հայրն Կարմիր: 39 Որք ստուեր զկեանս աշխարհիս համարեալ՝ ամայութեամբ ընդ գազանս ի լերինս եւ յանապատ տեղիս անսուաղութեամբ կէին՝ մինչեւ նշանագործ զաւրութեան արժանանալ ի Տեառնէ. զի առիւծ²⁹ Հնազանդեցաւ Վարդկայ³⁰, եւ³¹ բերեալ նմա զեղջերացն³² կաշի, եւ կորիւնս երկուս³³ առաջի անկեալ ձգեաց առ ոտս նորա. եւ նա ձեռն եղեալ՝ բժշկեաց զլուսարանս³⁴ նոցա: 40 Եւ այլ³⁵ բազում հիւանդաց ձեռն եղեալ՝ արագապէս բուժէին յախտիցն:

1 B աւուրս
2 ACO Բառասնեբրորդացն E չի՞ առ որս եղեալ իմ յաւուրս սուրբ Բառասնեբրորդացն
3 CE ժամանակիս
4 ABC թուել O թուեալ
5 ABCO ի իկանտոն
6 ABD T₁ ի կարբերդ O ի կարբերդ
7 ACEO գաւառի
8 AC հօր մովսէսի
9 BD վանք
10 ABDO արևմտեա CE արևմտական
11 BD վանք
12 AC հօր
13 ABCDO դպրէվանս
14 E ցախացաբար
15 B վայոցձոր
16 BO ստեփաննոսի
17 ABCO սոբա (ամենեքեան)
18 A այլք

19 BD իմեմասիրութեամբ
20 CE հոգուց
21 ACDE խերեւեչ
22 ABCO ոչ ճաշակեալ
23 ADE ոչ ի մրգոց
24 A ըզհրամայեալսն
25 DO ի պատուիրանին չի՞ ըստ
26 B նուագս
27 T₂ ի տուրնջեան
28 T₂ վարդիկ
29 AC առիւծ
30 ACDO վարդկոյ
31 ABDEO չի՞ եւ
32 ACO զեղջերացն BD եղջերացն ՆԲՆ. եղջերու, եղջերաց T₂ զեղջերուաց
33 A կորիւն (երկու) BCO կորիւն Բ
34 T₁ զլուսարանս (նոցա) փիս զլուսարանս (նոցա)
35 A այլ

41 Եւ հանգիստ ոսկերաց նորա որ ի Վան-
զոց¹, յոր² մինչեւ ցայսաւր ի բժշկութիւն³
հիւանդաց լինի:

42 Իսկ սուրբ⁴ Կարմիր հայրն, որ եւ
բարձեալ զՔրիստոս մարմնով՝ ի կերպ ազ-
քատի⁵ ի Շոփաց գաւառին. մինչ⁶ Տաճկաց
էր աշխարհն՝ բնակէր անդ. եւ յաւուր
միում գնաց առ ամիրայն⁷ ի բերդն Պա-
ղին. եւ ի սահմանսն յայնոսիկ յաւերակ
տեղիսն էր եկեղեցի մի, զոր հանգիստ իւր
կալեալ՝ մտանէր անդ: 43 Ասեն ցնա մար-
դիկն⁸ մի՛ լինել անդ, զի մահաշունչ է վի-
շապն, որ կայ անդ: 44 Իսկ նա ի զաւրու-
թիւնն⁹ Աստուծոյ վստահացեալ՝ մտեալ ա-
ղաւթէր ի նմա¹⁰ զցայգն¹¹: 45 Եւ վիշա-
պին¹² մերձեցեալ ի դուռն եկեղեցոյն՝
զաւրութեամբ Տեառն եւ աղաւթիւք
սրբոյն վաղվաղակի սատակեցաւ: 46 Եւ
յառաւաւտելն անհաւատ հեթանոսքն ա-
սեն ցհաւատացեալսն. «Երթա՛յք¹³, տե-
սէ՛ք, զի կլեալ է վիշապն ահաւոր զայրն
զայն¹⁴, զոր Աստուծոյն ասէք». եւ ոչ ոք
իշխէր մերձենալ: 47 Յբազում ժամս ան-
շարժ մնացեալ¹⁵ վիշապին, եւ մարդիկն¹⁶
կասկածանաւք առ սակաւ սակաւ մաւ-

տէին¹⁷: 48 Իսկ ճգնաւորն Քրիստոսի ի
ներքուստ աղաղակեաց. «Քարշեցէ՛ք գ-
պիղծն¹⁸, զի արտաքս ելից¹⁹»: 49 Եւ այս ի
պարծանս²⁰ հաւատացելոց լինէր եւ յա-
մաւթ անհաւատիցն եւ ի փառս Քրիստոի:

50 Էին²¹ եւ վարդապետք վարժեալք
վարդապետութեամբ²² Տեառն եւ ուսու-
ցիչք ճշմարտութեան²³. Բասիլիոս ծերու-
նին, քաջակորովն ի խաւսս եւ քաջաքա-
րոզն ի պատմել զաւրէնս Տեառն. եւ Գրի-
գոր²⁴ քահանայ յամուսնացելոց, յորդա-
խաւսն եւ առատաբանն²⁵ ի պատգամս
Տեառն²⁶. եւ Ստեփանոս²⁷, աշակերտ Բարս-
ղի, որ Հոգեւորն կոչեցաւ առաքելաշնորհ
բանիւ եւ գործով. ընդ սմա եւ մեծանունն
ի գիտութեան եւ յառաքինութեան²⁸ Մով-
սէս, որ քառասուն²⁹ աւուրքք ձգտեցուցա-
նէր³⁰ զանսուաղութիւնն³¹: 51 Եւ Դաւիթ
աղքատակերպ եւ գծասէր զիտնականն³²,
որում անունն³³ Մաշկոտն կոչի³⁴. եւ Պետ-
րոս, հաւաստի մեկնիչ Գրոց սրբոց. եւ Ա-
նանիա³⁵, փիլիսոփայն³⁶ մեծ, որ եւ վանա-
կան Նարեկի: 52 Սորա եւ գիրս է ասա-
ցեալ ընդդէմ աղանդոյն Թոնդրակաց³⁷ եւ
այլոց հերձուածոց³⁸:

1 ABCO ի վանկոյս
2 ABCEO չի՛բ յոր
3 T2 չի՛բ ի (բժշկութիւն)
4 ABDO չի՛բ սուրբ օ սուրբ
5 AO (յաւելում լուսանցում) բժշկեաց լուսարանս
նոցա (T2 էջ 177, վ. 3) AO-ն ունեն յաւելման նշում
այդտեղ. «Որ եւ բարձեալ գրիստոս (A ըզգրիս-
տոս) մարմնով ի կերպ աղբատի» CG (T2, էջ 177, վ.
3) «նոցա» բառից յետոյ B (T2, էջ 176, ն. 7) յայնմ
բառից յետոյ: T1 (էջ 163, ն. 10) T2 (էջ 177, վ. 7) «Իսկ
Կարմիր հայրն» բառերից յետոյ:
6 ABCDEO մինչեւ d մինչ
7 C առ ամիրան
8 C մարդիկին
9 BD ի գորութիւն
10 BD չի՛բ ի նմա d ի նմա
11 O զցայգ եւ զցերեկ
12 CE վիշապն O վիշապին օ վիշապեն
13 C երթեալ
14 T2 չի՛բ զայն
15 ABCDEO մնալ
16 A մարդիկն DO մարդիկին

17 A մատնիւն
18 ABCDEO գպիղծն
19 O ելցի
20 B ի պարծս
21 A եին
22 ADO վարդապետութեամբն
23 ACEO նշմարտութեանն
24 O (տողերի ետեւտաջութիւն) ստեփանոս ... գրի-
գոր քահանայ փիլ գրիգոր քահանայ ... Ստեփանոս
25 BD առատաբան
26 E չի՛բ եւ Գրիգոր ... ի պատգամս տեառն
27 BDE ստեփանոս
28 ABCDEO գիտութիւն եւ յառաքինութիւն
29 CE Խ (աւուրք)
30 ABC ձկտեցուցանէր
31 BD զանսուաղութիւն
32 B գծասէր գիտնական
33 ABCDO չի՛բ անուն d անուն
34 ABCO որում մաշկոտն կոչեն
35 BC անանիայ
36 C փիլիսոփոսն որ չի՛բ մեծ օ փիլիսոփոսն մեծ
37 ABCO քոնդրակաց
38 B հերձուածոց

53 Զոմանս ի սոցանէ ի ծերութեան իւրեանց՝ ի տղայութեան մերում տեսաք աչաւք մերովք՝ ճաշակելով ի քաղցր ճաշակաց բանից նոցա:

54 Սոքա ամենեքեան խորհրդական¹ քննութեամբ, ընտրութեամբ գրովք աստուածայնովք՝ Հրամանաւ Տեառն Անանիայի² գքաղկեղոնական մկրտեալսն կրկին անգամ հրամայեցին մկրտել: 55 Վասն զի ուրանան քաղկեղոնականքն զԱստուած ի մարմնի³ իւրում լինել ի խաչին եւ ի մահուն. այլ⁴ եւ երկուս բնութիւնս կամաւք եւ⁵ ներգործութեամբ ասեն ի Քրիստոս, եւ զմարդկայինսն ասեն ոչ Աստուծոյ վասն մեր կրեալ կիրս եւ մեռեալ, այլ⁶ սոսկ մահ մարդոյ. եւ ի մահ մարդոյ մկրտին: 56 Իսկ ի⁷ ճշմարիտ Բանին Աստուած խոստովանիմք զմիացեալն ի մարմնի. եւ սոյն Աստուած եկեալ ի չարչարանս, որ խաչեցան⁸ վասն մեր. զի այսպէս յԱստուած իցցէ մկրտութիւնն⁹ մեր եւ ի մահ Տեառն կատարեալ, եւ ոչ ի սոսկ մարդոյ, զի մի՛ ընդ անիծիւքն¹⁰ Երեմիայի¹¹ անկցուք, թէ¹² «Անիծեալ է¹³, որ դնէ զյոյս իւր ի մարդ»:

57 Այլ¹⁴ յաւուրս¹⁵ Ռոմանոսի կայսերն Յունաց եւ ի ժամանակս Աբասայ¹⁶ թագաւորի¹⁷ Հայոց առաւ Մելտենի¹⁸ ի Տաճկաց

յՅԶԳ թուականին¹⁹: 58 Հան Ռոմանոս զԱլախութէթն՝ Հալածիչ Հաւատոյս մերոյ: 59 Եւ յՅԶԸ թուականին²⁰ Համտուն²¹ ի Կողոնիա²² եմուտ զաւրաւք բազմաւք եւ անդրէն դարձաւ:

60 Եւ ապա թագաւորեաց Կոստանդին²³ որդի Լեւոնի՝ յՅԶԲ թուականին²⁴ ամս ԺԶ: 61 Ի սորա վեցերորդ²⁵ ամին եւ յՅԶԷ թուականին²⁶ էառ²⁷ զՄարաշ ի Տաճկաց: 62 Եւ ապա յերկրորդ ամին, յՅԶԸ թուականին²⁸ առաքէ կայսրն Կոստանդին²⁹ զդեմեսիկոսն զՉմշկիկ զաւրու ծանու ի կողմանս Կարնոյ³⁰: 63 Որ եկեալ պաշարեաց զԹէոդուպոլիս³¹ եւ պատերազմեցաւ, պարտեալ զզաւրն Իսմայիլի³² պատառեաց զխանդակ քաղաքին³³ եւ փլոյց զբարձրաբերձ³⁴ աշտարակս նորա եւ էառ զքաղաքն: 64 Ուր բազում գործս արուլթեան³⁵ ցուցեալ Կիւռ-Ժան³⁶ թոռն Չմշկայ³⁷, ի մանկութեան³⁸ տիս գոլով յայնժամ: 65 Եւ զկնի այսորիկ զաւրն Յու-

1 A խորհրդական
2 AO անանիայի
3 a (ի) մարմնի
4 A այդ
5 T2 չի՛ւ
6 A այդ
7 B իսկ զի փիս իսկ ի O (իսկ) մեք (նշմարիտ) օ չի՛ւ ի
8 BE խաչեցաւ
9 BD մկրտութիւն
10 DO անիծիւքն AB անիծիւքն T1T2 անծիւքն
11 A երեմիայի
12 A եթե BCO եթէ
13 ACE չի՛ւ է
• ԼԵՂԵ՛ ԺԼԵ՛ 5
14 A այդ
15 E աւուրս
16 BD արասս
17 O թագաւորին
18 B մելտենի O մելտինի

19 ABCO ՅԶԳ BD թվին C թվականին
20 ABCDO ՅԶԸ BD թվին C թվականին
21 ABCO համտունի
22 C ի կողոնիայ
23 A կոստանտին
24 ABCO ՅԶԲ BD թվին CO թվականին
25 ABCDEO Զ երրորդ ամին
26 ACO ՅԶԷ A թվին CO թվականին
27 A ետո
28 AC ՅԶԸ O ՅԶԹ BD չի՛ւ ՅԶԸ կամ ՅԶԹ մ ՅԶԸ A թուականին C թվականին O թվին
29 AD կոստանտին մ (կոստանդին)
30 ABC կարնայ
31 A գթեոդուպոլիս BO գթեոդուպոլիս C գթեոդուպոլիս
32 A իսմայիլացոց B իսմայելի C իսմայիլացոց O իսմայելի
33 C պատառեաց գեղաբին խանդակն B պատառեալ զխանդակ քաղաքին
34 C գրարձարաբերց
35 AC արուլթեան
36 ACE կուծան BDO կոծան մ կուծան
37 BD թոռն չմշկա O թոռն չմշկակալ
38 CE ի մանկութեան

նաց առնու զՍամուսատ¹ քաղաք ի նէ թուականին²:

66 Եւ մեռաւ Կոստանդին³, եւ թագաւորեաց Ռոմանոս ամս Գ⁴: 67 Իսկ ի ՆԲ թուականին⁵ վախճանեցաւ⁶ Աբաս թագաւորն Հայոց, որ թագաւորեաց ամս ԻԴ:

ԳԼՈՒԽ⁷ Ը⁸

Յարգա թագաւորութեանն⁹ Աշոտոյ՝ որդւոյ Աբասայ, եւ որ ինչ յաւուրս¹⁰ նորա գործեցաւ¹¹. եւ շինուածք սրբութեան տեղեացն¹²

1 Եւ զկնի Աբասայ¹³ թագաւորեաց Աշոտ որդի նորա, որ եւ Շահանշահ¹⁴ կոչիր՝ ամս ԻԵ: 2 Եւ Մուշեղ եղբայր նորա առ նովաւ թագաւորեաց ի Կարս:

3 Այս Աշոտ խաղաղասէր բարուք կալեալ զաշխարհս Հայոց՝ խոնարհութեամբ եւ ողորմածութեամբ զանցոյց զամենեքումբ¹⁵, վասն զի զգոնջացեալսն¹⁶ եւ զկաղան եւ զկոյրան¹⁷ հաւաքէր առ ինքն եւ¹⁸ բարձակից ինքեան առնելով ի խրախճանութիւնսն. զոմանս ի նոցանէ իշ-

խանս¹⁹ եւ իշխանաց իշխանս եւ կիւրապաղատս²⁰ անուանէր եւ զբաւանոյր նոքաւք. եւ²¹ զքոսն²² կարմիր եւ զվէրս նոցա առաջի աչաց իւրոց փոխանակ զարդուց եւ ականց փայլելոց համարէր: 4 Այլ եւ զբաժակն իւր թագաւորական ըմպելեաւք²³ մատուցանէր նոցա, եւ յորժամ թարախ վիրաց նոցա խառնէր ընդ գինւոյն²⁴, յայնժամ զմնացորդս նոցա առեալ ինքն ճաշակէր: 5 Եւ այնքան²⁵ առատաձեռնութեամբ բաշխէր կարաւտելոց՝ մինչեւ ի մահուն իւրոյ²⁶ ոչ լինել զբամ մի ի գանձատան նորա. այլ²⁷ եւ զկապուտ զարդուցն եւ զբազմականացն²⁸ եւ որմոց տայր կարաւտելոց²⁹: 6 Եւ քաւեաց զմեղս իւր ողորմութեամբ եւ զթով տնանկաց³⁰:

7 Յաւուրս սորա շինեցան կրաւնաւորանոցք, ճգնաւորականաց տեղիք Սեւորդեաց աշխարհին, հաւասարակեացք³¹, միաբանականք, ըստ յառաջասացեալ³² կանոնին սահմանադրութեան սրբոյն Բարսղի, որոց երկոցունց տեղեացն առնուանք Հաղբատ եւ Սանահին հանդէպ միմեանց, միակրաւնք ի տան Աստուծոյ՝ արանց Շոց³³: 8 Եւ առաջնորդ Սանահինի³⁴ Յովհաննէս գիտնական այրն Աստուծոյ, իսկ Հաղբատայ՝ Սիմէոն³⁵ ճգնազգեաց ծառայն Քրիստոսի:

1 C սամուսաթ
2 CO քվականին BD քվին
3 A կոստանտին
4 B Գ
5 CO քվականին BD քվին
6 O վաղնանեցաւ
7 ABCO չիբ գրուիս
8 AO (գրուի) Ը
9 BD քագաւորութեան
10 C աւուրս
11 ABCO գործեցան
12 C չիբ սրբութեան տեղեացն O տեղեաց
13 B արասա
14 ABCD շահնշահն O շահնշահ
15 ABD գամենեքումբ
16 BD զգոնջացեալսն d (զգո)ն(ջացեալսն) C զգոնջացեալսն
17 BD զկոյրսն
18 BT₂ չիբ եւ

19 B իշխան
20 ABCDO կիւրապաղատս
21 B չիբ եւ
22 ACO գրոսն
23 A ըմպելիք BO ըմպելիք (ըմպելիք(ոք))
24 BD ընդ գինոյն
25 C յայնքան
26 BD իւր
27 A այլ
28 ABO քազմականաց C գրազմականաց
29 O կարօտելոցն
30 A տնանկաց
31 B հաւատարակեացք
32 B ըստ առաջասացեալ
33 ABCDEO Շոց
34 ACO սանահին BD սանահին
35 ABC սիմէոն

9 Այլ¹ Տէր Անանիա² լցեալ զաւուրս
իւր բարւոք ծերութեամբ՝ ի ՆժԴ թուա-
կանին վախճանեցաւ³:

10 Եւ ապա եկաց կաթողիկոս⁴ Վահա-
նիկն⁵ ի Բաղաց գաւառէ, որդի Ջուանշիրի
իշխանի Բաղաց: 11 Սա ընդ քաղկեդոնա-
կանս⁶ սիրելութիւն եւ⁷ հաճութիւն կամե-
ցաւ առնել թղթովք⁸: 12 Յորոյ վերայ ժո-
ղովեցան կրաւնաւորքն⁹ Հայոց ի քաղաքն
Անույ. Տէր Խաչիկ՝ Արշարունեաց եպիսկո-
պոս¹⁰ եւ հայր Պողիկարպոս¹¹ առաջնորդ
կամրջաձորոյ¹² եւ հայրն¹³ Սարգիս՝ Հոռո-
մոսի վանաց վանական եւ հայր Ստեփա-
նոս¹⁴ Սեւանայ¹⁵ վանաց վանական, եւ այլ
եպիսկոպոստունք եւ հարք¹⁶ բազումք:
13 Իսկ Վահանիկն փախստեայ¹⁷ անկանի
ի Վասպուրական, առ Ապուսահլ¹⁸ թագա-
ւոր Վասպուրականի, որ էր որդի Գագ-
կայ¹⁹ Արծրունւոյ²⁰: 14 Իսկ ժողովն կա-
մակցութեամբ²¹ Աշոտոյ Շահանշահի²² կա-
թողիկոս²³ հաստատեաց²⁴ Հայոց²⁵ զՍտե-

փանոս²⁶ վանական Սեւանայ²⁷: 15 Եւ յեր-
կոցունց կողմանց նզովիւք լցին զաշ-
խարհս Հայոց: 16 Իսկ Ստեփանոս²⁸ վար-
դապետն մեծ, որ էր յաստիճան երանել-
ւոյն²⁹ Մեսրոբայ³⁰ եւ³¹ հովուէր³² զարեւմ-
տեայ կողմն³³ Հայոց, ժողով բազմութեան
կրաւնաւորաց արարեալ ի Տարաւնոյ, ի
Հաշտենից, ի Ծոփաց եւ ի Խորձենոյ³⁴
հանդերձ Մովսիսի³⁵ վարդապետաւ եւ
Բաբկենիւ³⁶ ընտիր արամբ, որ էր յաշխար-
հէն³⁷ Սիւնեաց՝ երթայր ի Վասպուրական՝
ի յանդիմանութիւն Վահանայ եւ Ապու-
սահլի³⁸:

17 Իսկ նոցա վաղէսաբար արարեալ, ոչ
տեսեալ³⁹ զնոսա եւ ոչ լուեալ ինչ՝ հրամա-
յեցին աքսորել⁴⁰ ի⁴¹ յԱխթամար կղզի⁴²
զՍտեփանոս⁴³ եւ զՄովսէս վարդապետ եւ
զհայր Բաբգէն⁴⁴: 18 Եւ ապա զհայր⁴⁵
Բաբգէն եւ զՄովսէս արձակեալ եւ⁴⁶
զՍտեփանոս⁴⁷ ի Կոտորաց⁴⁸ բերդն փոխե-
ցին, որ եւ մեռաւ ի նմին, ոչ զիտեմ⁴⁹, թէ

1 A այդ
2 BCD անանիայ
3 AC վախճանի ի ՆժԴ բուականին C վախճանի ի
ՆժԳ քվականին B ի ՆժԳ քվին վախճանեցաւ O
վաղմանի ի ՆժԴ քվականին
4 A կաթուղիկոս
5 C վաղանիկն
6 ABCDO քաղկեդոնականսն
7 ABCDEO չիբ եւ
8 T1 թղթովք առնել
9 ACE կրօնաւորացն
10 A եպիսկոպոս O եպիսկոպոս արշարունեաց
11 BDO T1 պողիկարպոս C պողիկարպոս
12 AC կամրջաց ձորոյ O կամրջաձորոյ o (կամրջա)ց-
(ձորոյ) T1 կամրջաձորոյ վանական
13 ACO հայր սարգիս
14 ABC ստեփաննոս
15 BD սեւանայ C սեւանա
16 BCD հայրք d հարք
17 ABCD փախստեա
18 A ապուսահլ
19 BD գագկա
20 BC արծրունոյ
21 O կամակցութեամբն
22 ABCO շահնշահի
23 A կաթուղիկոս
24 ABCO հաստատեցին

25 BD չիբ հայոց
26 ABCO գտեփաննոս
27 BD սեւանա
28 ABCDO ստեփաննոս
29 ABCO երանելոյն
30 BC մեսրոպայ
31 BD չիբ եւ
32 AB հովուել O հովել
33 ABD գարևմտեա C գարևմտեան կողմն d (գարև-
մտեա)յ
34 CE ի խորձենից
35 ABC մովսէսի
36 ABCDO բաբգենիւ
37 C աշխարհէն
38 O արուսահլի
39 BDO ոչ տեսանել d ոչ տեսեալ
40 B յախորել
41 O չիբ ի
42 B կղզին
43 ABCDO գտեփաննոս
44 A (գհայր բաբգէն) արձակեալ
45 B գհայրն
46 a եւ (գտեփաննոս)
47 BD գտեփաննոս
48 ABCDEO ի կոտորոց
49 AO ոչ գիտեմք

նենգութեամբ ինքեանց եւ¹ թէ այլով պատճառաւ²: 19 Եւ ապա Վահանիկն եւ Ստեփանոս³ ի միում ամի վախճանեցան⁴, եւ բարձաւ խոովութիւնն⁵ յաշխարհէս Հայոց:

20 Այլ⁶ յաւուրս Ռոմանոսի՝ Յունաց թագաւորի էր մաթիստրոս⁷ Նիկիփոս⁸ եւ պատրիկ Կիւռ-ժան, որք⁹ զարհուրեցուցանէին զամենայն Տաճկաստանեայս¹⁰ զաւրութեամբ իւրեանց: 21 Եւ ի մեռանել Ռոմանոսին նոքա պաշարեալ էին¹¹ զԱնաւարգայ¹² եւ զՀալպ, զորս¹³ եւ առին իսկ:

22 Եւ թագաւորեաց ի Կոստանդնուպոլիս¹⁴ Մարինոս¹⁵ ոմն: 23 Իսկ Նիկիփոս¹⁶ եւ Կիւռ-ժան ամենայն զաւրաւքն գան յեզր ծովուն Յունաց: 24 Եւ մտեալ Կիւռ-ժան ի Կոստանդնուպոլիս¹⁷ ընկենու զՄարինոս¹⁸ եւ թագաւորեցուցանէ զՆիկիփոս¹⁹ ի ՆժԲ թուականին²⁰, որ թագաւորեաց ամս է: 25 Սա քաջապէս յաղթեաց իսմայէլական²¹ զաւրուն, յոլով քաղաքս²² Հանեալ ի նոցանէ՝ զՄսիս ի ՆժԳ թուականին²³, զՏարսոն²⁴ ի ՆժԳ թուականին²⁵:

26 Եւ ապա ի ՆժԵ²⁶ թուականին խաւարեցաւ արեգակն²⁷, եւ վախճանեցաւ²⁸ Տարաւնոյ²⁹ իշխանն Աշոտ: 27 Եւ Տարաւնոյ Հոռոմք տիրեցին:

28 Եւ ի ՆժԷ թուականին Վարդ՝ եղբաւորդի Նիկիփոսայ³⁰ զաւրու ծանու գայ յԱպահունիս, պաշարէ զՄանազկերտ քաղաք. եւ առեալ զնա՝ ի հիմանց բրեալ³¹ խրամատեաց զպարիսպ նորա: 29 Եւ ապա ի ՆժԸ թուականին³² առնու զԱնտիոք³³ Մեծ քաղաք Ասորոց:

30 Եւ ի նմին ամի սպան Կիւռ-ժան զՆիկիփոս³⁴ ի պաղատանն նենգութեամբ թագուհւոյն³⁵ մաւր Վասլին³⁶, եւ ինքն թագաւորեաց ամս Զ: 31 Իսկ Վարդ դուքսն մեծ՝ եղբաւորդին Նիկիփոսայ³⁷, ապստամբեալ³⁸ թագաւորեաց ի ժողունգն: 32 Ընդ որ պատերազմեալ յաղթողն³⁹ Կիւռ-ժան, յաղթեաց եւ էարկ⁴⁰ զՎարդ ի բանտ⁴¹ ի կղզին⁴²:

33 Եւ ինքն գնաց յաշխարհն Բուղարաց՝ պատերազմել ընդ նոսա⁴³: 34 Որոց⁴⁴ զագզն Ռուզաց⁴⁵ աւգնական առեալ⁴⁶

1 ABCO չի՛բ եւ (թէ)
2 O պատմառով
3 ABD ստեփաննոս
4 O վաղնանեցան
5 BD խոովութիւն
6 A այլ
7 ACO մաթիստոս
8 ABCO միկիփոս
9 ABCOT₁ որ
10 ACDO տանկաստանայս do (տանկաստան)ե(այս)
11 A պաշարեալ եին
12 BD զանաւարգա
13 ABCDO որ
14 A ի կոստանտնուպոլիս BCO ի կոստանդնուպոլիս
15 ACDEO մառինոս B չի՛բ մարինոս... ի կոստանդնուպոլիս (ընկենու):
16 A միկիփոս BDE միկիփոս
17 AD կոստանտնուպոլիս CO կոստանդնուպոլիս
18 ABCO զմառինոս
19 ABCDEO զմիկիփոս
20 BD չի՛բ ի (ՆժԲ) BD քվին CO քվականին
21 A իսմայելական O իսմայելական
22 C քաղաք
23 CO քվականին BD քվին T₂ չի՛բ քուականին

24 ABCO գտարսուս
25 A (ի ՆժԳ) քուակ.
26 ABCO ի ՆժԶ B քվին CO քվականին
27 AO արեգակն
28 O վաղնանեցաւ
29 C տարաւնոյն
30 ABCEO միկիփոսայ
31 ABCO բրեաց
32 A ի ՆժԸ քու. CO քվականին
33 ACDE զանտոնք BD չի՛բ ի ՆժԸ քուականին առնու (զանտոնք) d (եւ ապա) ի ՆժԸ քուին d չի՛բ առնու
34 ABCDO զմիկիփոս E զմիկիփոս
35 BD քագուհոյն
36 BD մորն վասլի O մորն վասլին
37 ACO միկիփոսայ
38 A ապստամբեալ
39 BCDO յաղթողն
40 A եարկ
41 BDO բանդ
42 ACO ի կղզի
43 T₁ ընդ նոցա
44 ABCDO որոյ T₁ որոց
45 T₁ զագզն ոռուզաց
46 T₁ (օգնական) եղեալ

ելանեն¹ ի² մարտ ընդդէմ նորա³. եւ ի ճակատելն ընդ միմեանս՝ գերկուս թեւս ճակատուն Յունաց վանէին⁴ Ռուզքն⁵:
 35 Իսկ⁶ թագաւորն ամենայն հետեւակ զաւրուն Հայաստանեաւքն⁷ անշարժ մնացեալ ի միջոցի⁸ ճակատուն, որ քաջապէս նահատակեալ գունդ հետեւակացն, որ սաղարքն ասին՝ առաջի թագաւորին պատառեալ զվահանափակն, որ ընդդէմ նոցա:
 36 Անդր թագաւորին⁹ ամենայն հեծելագունդ¹⁰ զաւրաւքն մտեալ եւ սուր ի գործ շահատակեալ՝ սրախողխող զնոսա առնելով եւ ցիր եւ ցան վայրացն¹¹ տուեալ՝ ի հնազանդութիւն նուաճեաց զազգն Բուլղարաց:

37 Այս Կիւռ-ժան բազում գործս արութեան¹² ի մանկութենէ ցուցեալ զարմացուցանէր զբազումս, որ եւ¹³ ի թագաւորելն՝ ինքնակամ հնազանդեցան հարկատրութեամբ ազգն Տաճկաց ըստ հարաւոյ կուսէ եւ ազգն Սարմատացւոց, որ ըստ հիւսիսոյ¹⁴, եւ ազգն Վրաց, որ ըստ արեւելից:

1 BD չի՛բ ի
 2 BD չի՛բ ի
 3 BD ընդ նմա
 4 A վանեին
 5 O ոռուսն d (ոռուս)(ոռուս)
 6 AE (իսկ) որ
 7 AB հայաստանոփ C հայաստանոփ O հայաստանոփն օ հայաստանոփ
 8 B ի միջի
 9 ABC ընդ թագաւորն O ընդ թագաւորին ՆԲՆ. («ոռնիս» մտեալ պահանջէ անդր T2 Մն. 2 «թերեւս անդ»
 10 B չի՛բ հեծելագունդ
 11 C վայրեացն
 12 AC արութեան a ի մանկութեան A ցուցեալ B արիութեան O արութեան
 13 C չի՛բ եւ
 14 AD ըստ հիւստոյ C ըստ հիւստոյ

ԳԼՈՒԽ¹⁵ Թ.¹⁶

Յաղագս¹⁷ կաթողիկոսութեան Տեառն Խաչկայ եւ շինելոյ գեկեղեցին եւ գտուն կաթողիկոսարանին¹⁸ ի գիւղն Արգինայ¹⁹

1 Յաւուրս Կիւռ-ժանայ Յունաց կայսեր եւ²⁰ ի թագաւորութեան²¹ Հայոց Աշոտոյ²² ի ՆԻԱ թուականին²³, գկնի Վահանայ²⁴ եւ Ստեփանոսի²⁵, եկաց կաթողիկոս²⁶ Հայոց Տէր Խաչիկ եպիսկոպոս²⁷ Արշարունեաց քուերորդի²⁸ Տեառն Անանիայի²⁹, որ միապետեալ խաղաղացոյց զաշխարհս Հայոց ամս ժԹ: 2 Եւ նորոգեաց գտուն կաթողիկոսարանին³⁰ ի Շիրակ գաւառի ի գիւղաքաղաքին Արգինայ³¹, յեգերս Ախուրեան գետոյ, ի հանգստարանի³² Տեառն Անանիայի³³ Հայոց վերադիտողի: 3 Եւ ի նմին գեղ³⁴ շինեաց գտուրբ կաթողիկէ³⁵ եկեղեցին վիմարդեան կոփածոյիւք, հաստահեղոյս արձանաւք գմբէթարդ³⁶ խորան³⁷ երկնանման, հանդերձ եւս երիւք ե-

15 ABCDO չի՛բ գլուխ
 16 AO (գլուխ) Թ
 17 A Յաղագս կաթողիկոսութեանն O կաթողիկոսութեանն
 18 A կաթողիկոսարանին
 19 ABCO չի՛բ ի գիւղն Արգինայ
 20 T2 չի՛բ ի
 21 CO թագաւորութեանն
 22 ABCO աշոտի
 23 BCD չի՛բ ի (ՆԻԱ) CO թվականին BD թվին
 24 BD վահանա
 25 BC ստեփաննոսի
 26 AD կաթողիկոս
 27 A եպիսկոպոս B եպիսկոպոսն
 28 O քուերորդի D քուերորդի
 29 O անանիայի
 30 A կաթողիկոսարանին
 31 ACE ի գեղաքաղաքին արգինայի B գեղաքաղաքին BDO արգինայի
 32 A ի հանգստարանի
 33 AO անանիայի
 34 O գիւղ T2 գեղ
 35 A կոթողիկէ B չի՛բ գտուրբ
 36 B կմբէթ արդ CE գմբէթարդ
 37 B խորանն

կեղեցեաւք¹ նոյնաձեւ, հրաշատեսակ²,
չքնաղագեղ յաւրինուածովք³, եւ զարդա-
րեաց մեծապայծառ, ծիրանածաղիկ, ոսկե-
թել⁴ անկուածովք⁵ ի զարդ ոսկւոյ⁶ եւ ար-
ծաթոյ եւ ամենագարգ⁷ պայծառութեան
Չահաբորբոք լուսաւոր անաւթոց. այլ եւ
զաստուածախաւս կտակս յոլովակի ստա-
ցեալ⁸, զԳիրս սուրբս զառաքելասացս եւ
զմարգարէաքարոզ պատգամս, հանդերձ
ամենայն վարդապետացն ճայնիւք:

4 Եւ յաւուրս սորա⁹ էին վարդա-
պետքն¹⁰ Յովհաննէս՝ խաչակիրն Քրիստո-
սի, որ տկար բանիւ եւ մեծ գիտութեամբ
բացայայտէր զգիտութիւն Գրոց սրբոց:
5 Սա մեռաւ ի մոլեալ ազգէն¹¹ վրաց սրով
եւ թաղեցաւ ի վանս, որ Ակսիգոմս ասի, ի
Բասեան գաւառի, եւ այժմ սուրբ¹² Յով-
հան, առ ստորոտով լերինն Միրանեաց:

6 Հանգոյն նմին եւ առատ գիտու-
թեամբ գերամաքուր¹³ հայրն Յովսէփ՝ ա-
ռաջնորդ ուխտին, որ Հնձուցն անուանի
վանք, ի Կարին գաւառի:

7 Եւ Կիրակոս¹⁴ գծակերպ գիտնա-
կանն, որ վարուք¹⁵ առաւել քան թէ բա-
նիւք¹⁶ վարդապետէր. որ բնակէր յոլովակի
յանապատին, որ Թեղենիսն կոչի, ի Նիգ
գաւառի, առ հաւր Երեմիայի ճգնաւորին¹⁷
Քրիստոսի եւ ընկերակցի իմոյ:

1 ABCEO Գ եկեղեցովքն
2 ACEO հրաշատեսիկ
3 ABDE յորինուածով
4 BCD ոսկեթել
5 ABCDEO անգուածովք
6 BD ոսկոյ
7 T₂ ամենայն գարդու
8 B ըստացեալ
9 A սորա եին CE սորայ էին
10 T₁T₂ վարդապետքն
11 B յազգէն
12 B սուրբն
13 B գեղամաքուր
14 ABCDO կիրակոս
15 BD վարիւք
16 B բանիւ
17 CDEO ճգնաւորի

8 Եւ վայելչաբանն Սարգիս յաշխար-
հէն Աղուանից, որ ի մանկութենէ զԳիրս
սուրբս ի բերան առեալ եւ ծերացեալ արդ:
9 Եւս եւ¹⁸ Յովհաննէս քահանայ յամուս-
նացելոց:

ԳԼՈՒԽ¹⁹ Ժ²⁰

Վասն²¹ պատերազմին Յունաց որ²²
յԱմիթ²³, եւ երեւման աստեղն. եւ
մահուանն²⁴ Կիւռ-ժանայ²⁵ թագաւորին²⁶

1 Իսկ Կիւռ-ժան թագաւորն Յունաց
բերաւոր զաւրաւք զՄլեհ դեմեսիլիոսն²⁷
առաքէ յԱմիթ. որ եկեալ պաշարէ²⁸ զԱ-
բութալհապ²⁹ թոռն Համտունայ³⁰: 2 Եւ
յանկարծ յեղակարծ³¹ ժամու արք Ն սուսե-
րամերկք, հեծեալք յերիվարս³² ի բաց ե-
լանէին ընդ դուռն քաղաքին, սուսերա-
հար արարեալ զգունդն, որ առաջի
դրանցն³³ կայր, եւ զամենայն զաւրն ցիր
եւ ցան տուեալ, զբազումս սրախողխող ա-
րարեալ³⁴. եւ կալան զՄլեհ զդեմեսիլի-
ոսն³⁵, որ եւ մեռաւ ի Տաճկունսն³⁶:

18 ABCO T₁ եւ ծերացեալ արդ եւս: եւ
19 ABCO չիք գլուխ
20 AO (գլուխ) Ժ
21 O յաղագս վասն (պատերազմին)
22 CE չիք որ
23 C ի յամիթ
24 ABCDO (եւ) մահ
25 B կիւռ ժան D կիւռ ժանա
26 ABCDEO թագաւորի
27 O զվեհ գրեմեսիլիոսն
28 ACOT₁ (պաշարէ) գհաղաքն, մարտ եղեալ ընդ պա-
յիկսն, յորում էր (ապուրախապ թոռն համդունայ)
o համտունոյ T₂ չիք (պաշարէ) գհաղաքն մարտ ե-
ղեալ ընդ պայիկսն, յորում էր
29 ABCDEO ապուրախապ T₂ գԱրուրախապ
30 ABCDEO համդունոյ T₂ համտունայ o (համ)տ(ունոյ)
31 B եղակարծ (ժամու)
32 ADE յերիւարս
33 AC դրացն O դրանցն o դրացն
34 AC (սրախողխող) արարին
35 C գղէմէտիկոսն
36 ABCO ի տանկունս

3 Եւ ապա ի միւս ամին՝ ի ՆԻԳ թուականին¹ նիզակաւոր աստղն երեւեցաւ յաւուրս Հնձոցն, ի մուտս ամառնային եղանակին, ինքն յարեւելս² կալով եւ զնշոյլս լուսոյն նիզակածեւ յարեւմուտս³ ձգեալ⁴ ի վերայ աշխարհին Յունաց. եւ տեւեաց մինչեւ յաշնանային⁵ եղանակն:

4 Եւ ի նոյն ամի յելս մեռաւ Կիւոժան թագաւորն⁶ ի պաղատանն: 5 Եւ զկնի նորա, ի ՆԻԵ թուականին⁷ թագաւորեաց Վասիլ:

ԳԼՈՒԽ⁸ ԺԱ.⁹

Վասն թագաւորելոյն Սմբատայ¹⁰ որդւոյ Աշոտոյ¹¹, եւ շինելոյ¹² զպարիսպն Անւոյ¹³ Հանդերձ եկեղեցեան¹⁴, եւ գալոյն¹⁵ կիւրապաղատին Դաւթի¹⁶ ի Շիրակ¹⁷

1 Զայսու¹⁸ ժամանակաւ մեռաւ թագաւորն Հայոց՝ աւրհնեալն Աշոտ՝ ի ՆԻԶ թուականին¹⁹, եւ ի նոյն աւուր²⁰ թագաւորեաց Սմբատ²¹ որդի նորա ամս ԺԳ:

2 Սա²² լիւր արկեալ՝ պարսպափակ առնէ²³ զպարիսպն Անւոյ²⁴, յԱխուրեան²⁵ գետոյ մինչեւ²⁶ ցճորն Ծաղկոցաց, կրով եւ վիմաւք²⁷ մածուցեալ, մահարձանաւք եւ աշտարակաւք բրգանց²⁸, բարձրաբերձ պարսպեալ բացագոյն քան զհին պարիսպն յընդարձակութիւն քաղաքին, եւ մայրագերան դրամբք՝ երկաթագամ հաստահեղոյս բեւեռապինդ²⁹ ամրացուցեալ: 3 Արկանէ հիմն եւ մեծաչէն եկեղեցոյն ի նոյն քաղաքին Անւոյ ի ձեռն ճարտարապետին Տրդատայ, որ զկաթողիկոսարանին³⁰ եկեղեցին շինեաց յԱրգինայ³¹:

4 Եւ էր խաղաղութիւն եւ շինութիւն յաշխարհիս Հայոց: 5 Եւ սկսաւ նա գոռալ ընդ հաւրեղբաւր իւր³² Մուշեղայ, որ ի Կարս. եւ առնու զբերդն, որ ի Ճակատս³³, որում Շատիկն³⁴ կոչեն:

6 Յայսմ³⁵ պատճառէ կիւրապաղատն³⁶ Տայոց Դաւիթ ամենայն զաւրաւքն Վրաց խաղայ³⁷ ի վերայ Սմբատայ³⁸ եւ գայ իջանէ ի Շիրակ, ի գիւղն³⁹, որում Բաւաց ձորն կոչեն. ընդ նմա եւ Մուշեղ, որ կոչեացն գնա: 7 Եւ Սմբատայ⁴⁰ զամրոցն անդրէն ի ձեռս նոցա⁴¹ տուեալ՝ խաղաղութիւն հաստատեն, ոչ ինչ մեղուցեալ աշխարհին

1 BD չի՞ի (նիԳ) BD քվին CO քվականին
 2 AO յարևելս BD արևելս d յարևելս
 3 B արևմուտս
 4 A ձրգեալ
 5 A յաշնային a (յաշն(նային))
 6 BD չի՞ քագաւորն
 7 CO քվականին
 8 ABCD չի՞ գլուխ
 9 AO (գլուխ) ԺԱ.
 10 O սմպատայ BD սմբատա
 11 ABCO աշոտի
 12 B շինելոյն
 13 O անուոյ C անոյ
 14 BCDO եկեղեցան օ եկեղեցեան
 15 AO եւ գալն B ի գալն
 16 ABO Դաւթի կիւրապաղատի C եւ ի գալն դաւթի կ...ապաղ
 17 B ի շիրակն C չի՞ ի շիրակ
 18 C յայսու
 19 BD քվին CO քվականին
 20 ABDO (ի և ինոյն) օր BO (և) նոյն (օր)
 21 O սմպատ

22 A սայ (լիւր արկեալ)
 23 A պարսպական առնէ
 24 AO անուոյ
 25 A յա յախուրեան B ախուրեան
 26 A միչեւ
 27 C վիմովք D վիմովք T2 վիմով
 28 ABDO քրգանց C քրգայն
 29 B քեւեռապինտ
 30 A կաթուղիկոսարանին
 31 A յարգինաի BCO յարգինայի
 32 T2 իւր
 33 O ի նակատսն
 34 A շատիկ
 35 ABCO յայսր
 36 ABCD կիւրապաղատն
 37 C խաղաց
 38 B սմբատ O սմպատայ D սմբատա
 39 ACD ի գիւղն BE գեղն
 40 A սմպատա B սմբատա O սմպատայ
 41 O չի՞ նոցա օ նոցա

Սմբատայ¹, վասն զի խաղաղասէր եւ իրա-
ւարար էր կիւրապաղատն²:

ԳԼՈՒԽ³ ԺԲ⁴

Վասն գալոյ ամիրային Աբլհաճայ⁵ ի Հայս
եւ յետոյ բառնալոյ⁶ ի շխանութեան⁷ նորա,
եւ խեղդամահ⁸ լինելոյ նորա⁹

1 Բայց Մուշեղ ոչ ունէր զերկիւղն¹⁰
Աստուծոյ ի մտի, վասն զի բազմաբոյժ բո-
զիւք կեայր նա: 2 Եւ առաքեաց կոչեաց
զԱբլհաճայ Դեմաստանի¹¹, թոռն Սալա-
րին, ամիրայ¹² պարսիկ. որ թէ եւ ընդ նո-
սա ոչ ժամանեաց, այլ¹³ յետոյ եկեալ զՀո-
ռոմոսի վանքն¹⁴ այրեաց եւ զփրկական¹⁵
Նշանն¹⁶, որ ի վերայ սրբոյ Շողակաթի¹⁷
գմբէթին¹⁸ կանգնեալ էր, ճոպանաւք¹⁹ ի
վայր բերէր ի²⁰ ՆԼԱ թուականին²¹. եւ ի
վերայ նորա շարժեալ ցատումն Աստուծոյ՝
զիւրաբախ լինէր: 3 Եւ մարտուցեալ ընդ

ամիրային Գողթան²² Աբուտլիոյ²³ պար-
տեցաւ ի նմանէ. եւ կալանաւոր արարեալ
զնա՝ հանէ²⁴ ի նմանէ զԴուին եւ զամե-
նայն քաղաքս նորա: 4 Եւ նա թափառա-
կան շրջէր ամենայն ընտանեաւքն²⁵ իւ-
րովք յաշխարհիս Հայոց եւ Վրաց՝ պատ-
մելով, եթէ²⁶ «Վասն զի թշնամի եղէ իսա-
չին Քրիստոսի՝ եհան զիս յիմմէ²⁷ հայրե-
նեացն»: 5 Որ եւ երթեալ ի դուռն կայ-
սեր²⁸ Յունաց Վասլի, եւ ոչ ինչ աւգնա-
կանութիւն ի նմանէ գտեալ՝ դառնայ²⁹
անդրէն. եւ յիւրոց ծառայիցն խեղդամահ
լինի ի քաղաքին Ուխթեաց:

ԳԼՈՒԽ³⁰ ԺԳ³¹

Յաղագս կոտորածին³² Վասպուրականի եւ
ձերբակալ լինելոյ ի շխանացն ի ձեռն
Աբուտլիոյ³³ Գողթան ամիրային

1 Յայսմ ժամանակի Աբուտլուի³⁴ Գող-
թան ամիրայն Ջե հետեւակաժողով խազ-
կաւքն³⁵ գայ յաշխարհն Վասպուրականի:
2 Որոց ընդդէմ երթեալ ի շխանաց ի շխանն
Վասպուրականի ամենայն զաւրաւքն, ո-

1 O սմպատայ
2 ABCDE կիւրապաղատն O չիբ կիւրապաղատն o
կիւրապաղատն
3 ABCO չիբ գլուխ
4 AO (գլուխ) ժԲ
5 AB ապլիանայ C ապլիանոյ
6 ABCO բառնալ
7 B իշխանութիւն
8 AC խեղդամահն լինելոյ
9 ABC չիբ նորա
10 AB գերկիւղն
11 A գապլիանայ դիմաստանի B գապլիանայ գե-
մաստանի C գապլիանայ դիմաստանի O դիմաստի
12 BD ամիրա
13 A այդ
14 BD վանք d (վանք)ն
15 CE չիբ գփրկական
16 C եւ զնշանն
17 CE շողակաթին
18 A գմբէթին O կմբէթին
19 A նոպանաւք B նոպանաւ
20 ABCDE չիբ ի (ՆԼԱ)
21 BD բվին CO բվականին

22 ABEO (եւ մատուցեալ) ընդ ամիրայն գողթանի C
ընդ ամիրան գողթանի
23 ABCDEO T1 ապուտլիոյ
24 CE համ ամնայն
25 OT1 (եւ նա բափառական շրջէր) ընդ ամնայն աշ-
խարիս հայոց եւ վրաց. ամնայն ընդանեօֆն (T1
ընտանեօֆն) իւրով A ընտանեւն C ընտանեօֆն
ABCE չիբ իւրով
26 A եթե
27 BDO յիմ
28 BCDO կայսերն d կայսեր
29 DO դառնա
30 ABCO չիբ գլուխ
31 AO (գլուխ) ժգ
32 CE (կոտորածին) և
33 ABCD ապուտլիոյ
34 ABCD ապուտլուի
35 AD ջեհետաժողով CEO հետաժողով B ջեհտայ ժո-
ղով ADO խազկոֆն CE խազկանօֆն T1T2 հետեւա-
կաժողով խազկոֆն

րում Աբլխարիբն¹ կոչիւր, հրամանաւ Ա-
շոտոյ թագաւորի² Վասպուրականի, հան-
դերձ Գրիգորի³ իշխանաւ եւ Տիգրանաւ
մարզպանաւ⁴: 3 Եւ երթեալ իջաւանի⁵ ի
ձուաշ գաւառի, ի տեղին որ կոչի Բա-
կեար, պաճարարաւտ⁶ թողեալ զերիվարս⁷
իւրեանց:

4 Յորոց⁸ վերայ հասեալ տաճիկ զաւ-
րուն՝ առնուն զերիվարս⁹ նոցա. եւ նոքա
յամրոցին յարգելանի մնացեալ: 5 Առ որս
ըստ անաւրէն աւրինացն¹⁰ իւրեանց երդ-
մունս հաստատեալ տաճիկ զաւրուն՝ ասե-
լով եթէ¹¹ «Ոչ մեղիցուք ձեզ, միայն զզէնս
ձեր ցմեզ տուք, եւ դուք երթա՛յք խաղա-
ղութեամբ»: 6 Եւ նոքա յիմարեալ¹² ան-
միտ մտաւք¹³ ետուն¹⁴ ցնոսա զզէնս իւ-
րեանց: 7 Եւ նոցա ստեալ երդմանցն ըստ
հեթանոսական դենին՝ սրախողխող առ-
նէին¹⁵ զամենեսեան, ձերբակալ արարեալ
զԱբլխարիբ¹⁶ եւ զերկուս¹⁷ իշխանսն՝
զԳրիգոր եւ զՏիգրան մարզպան, որք
զանձիւ փրկեցան¹⁸:

8 Իսկ յայն մեռեալ մարմինս¹⁹ գտան
նշանք²⁰ հեթանոսական պղծութեան, զոր

չէ աւրէն ասել. վասն որոյ մատնեաց զնո-
սա Աստուած ալլազգեացն²¹, ի ՆԼԲ թուա-
կանին²²:

ԳԼՈՒԽ²³ ԺԴ²⁴

Յաղագս թագաւորելոյն²⁵ Վասլի Յունաց²⁶,
եւ բունակալութեանն Վարդայ, եւ աւերա-
ծոյ²⁷ աշխարհին Յունաց

1 Եւ իբրեւ թագաւորեաց Վասլի ի ՆԻԵ
թուականին²⁸, որպէս յառաջն²⁹ ասացաք՝
Վարդ, որ ըստ աւելաճայնութեան³⁰ Սիկ-
լառոս³¹ կոչիւր, ապստամբեալ³² թագաւո-
րեաց ի կողմանս Ջահանայ³³ եւ Մելտե-
նոյ³⁴, որ էր³⁵ այր քաջ եւ կորովի ի գործ
պատերազմաց: 2 Եւ միաբանեալ ընդ ին-
քեան զհեծելազունդ զաւրն Հայոց, որ
ընդ Յունաց թագաւորութեամբն, եւ բա-
ժանեալ³⁶ զթագաւորութիւնն Յունաց՝ հա-
սանէ մինչեւ ցԲիւթանիա³⁷, ճակատ տա-
լով ընդ թագաւորին Վասլի զամս Դ. եւ
արեան ճապաղիւք³⁸ լնուին զաշխարհն ա-
մենայն:

1 ABDE ապլխարիբն C մապլխարիբն O ապլխա-
րիպն
2 B թագաւորին
3 ACE գրիգորի
4 B պարզպանաւ b մարզպանաւ C եւ (մարզպա-
նաւ)
5 ACE իջաւանի T1 իջեւանի T2 իջեւանի
6 A պանար արաւտ O պանար արօտ
7 ABDE զերիվարս
8 ABDEO յորոյ C որոյ
9 ABCE զերիւարս
10 BD անօրինացն
11 A եթե
12 O յիմարեալք
13 O մտով
14 B ետունս
15 A առնեին
16 ABD գապլխարիպ CO գապլխարիպ
17 C գլ. Բ ս(իշխանսն) BD գԲ O գ.Բ
18 A (մարզպան) եւ քաղաք գանձիւ փրկեցան ABD
չի՛ր որք BD քաղաքն
19 C մարմինն O մարմինսն
20 ABCO գրտաւ նշան

21 C ալլազգացն
22 CO թվականին BD թվին
23 ABCO չի՛ր գլուխ
24 AO (գլուխ) ԺԴ
25 ACEO թագաւորութեանն B թագաւորութեան
26 ABCO չի՛ր յունաց
27 ABCDO աւերածի
28 BD թվին CO թվականին
29 C առաջն
30 AC ըստ աւելաճայնութեանն
31 B սիկլառոս
32 A ապստամբեալ
33 A ի կողմանայ a (ի կողման)ս ջահան(այ)
34 AC մելտենոյ O մելտինոյ
35 A զի էր BD գոր (էր) d T2 որ (էր)
36 A բաժանեալ
37 BCDO մինչեւ ցբիւթանիայ
38 (ABCO մապաղիւք) DE մապաղիւք նշի՛ր մապաղիւք
ն.ն. մապաղիւք

3 Վասն զի թագաւորն Վասիլ գումարեաց զգաւրսն¹ Բիւզանդիոնի եւ զԹրակացին եւ զՄակեդոնացին Հանդերձ ամենայն² արեւմտեայ³ ազգաւքն, առաքէ ի⁴ պատերազմ ընդդէմ Վարդայ⁵ բռնակալին⁶: 4 Իսկ Վարդայ⁷ զինեալ ընդդէմ նորա⁸ ի պատերազմ, յորում քաջապէս մարտոցեալ զաւրն Հայոց, որպէս որդիք իշխանին Տարաւնոյ, Գրիգոր⁹ եւ Բագարատ¹⁰, եւ Զափրանիկ¹¹ իշխան Մոկացի, ահաբեկ արարեալ զգաւրսն Յունաց՝ զաւրէն փոթորկեալ¹² մրրկի շփոթէին, զյուրվս սրախողխող արարեալ եւ զբազումս ձերբակալ¹³. ուր սպանեալ եղեւ ներքինին¹⁴ Պետռանոս՝ զլուխ զաւրուն: 5 Եւ ապա ողորմածաբար¹⁵ գթացեալ յաղագս քրիստոսական հաւատոցն՝ մնացելոցն կեանս շնորհէին:

6 Եւ այսպէս երկիցս եւ երիցս եւ բազում անգամ մարտոցեալք՝ յաղթեցին արեւմտեայ¹⁶ զաւրուն. եւ գրեթէ¹⁷ ընդ բոլոր աշխարհն Յունաց տարածեցաւ պատերազմն, մինչ զի¹⁸ գեւղ¹⁹ ընդ գեւղ եւ քաղաք ընդ քաղաք մարտնչէր, եւ ամենայն ուրեք²⁰ արեանց հեղմունք լինէին: 7 Եւ

սով սաստիկ յընդհանուր աշխարհս²¹ տարածանէր²², եւ դիակունք մեռեալք²³ ի ճանապարհս եւ ի գոհս բազմանային, եւ կենդանիքն ողորմելի քան զմեռեալս շրջէին, եւ գայլք գիշիչք²⁴ ի մարմինս մեռելոցն խանձեալք՝ եւ զկենդանիսն ուտէին²⁵:

8 Եւ մինչ զայսու²⁶ շփոթմամբ էր թագաւորութիւնն Յունաց, Խլաթայ եւ Նփրկերտոյ ամիրայն Բատն վերստին շինէ զքաղաքն Մանագկերտ եւ սրով եւ գերութեամբ անմարդացոյց զգաւառն Տարաւնոյ, յաւարի առեալ զքաղաքն Մուշ, խողխողեալ զքահանայս²⁷ յեկեղեցւոջն, որ սուրբ Փրկիչ անուանի՝ ողորմելի տեսակաւ. յորում²⁸ արեան ներկուածք²⁹ ցարդ եւս ցուցանին³⁰ ի նոյն յեկեղեցւոջ³¹:

ԳԼՈՒԽ³² ԺԵ³³

Վասն վերջին պատերազմին Յունաց, եւ փախստական լինելոյ բռնակալին Վարդայ

1 Եւ ապա³⁴ յետ այսր ամենայնի անցից անցելոց՝ Վասիլ թագաւորն³⁵ Յունաց³⁶ գթոռնիկ զաւրավարն, որ էր յազգէն Վրաց, աբեղայ ի սուրբ լերինն, հանեալ

1 A գգօրս
 2 O չի՛ր ամենայն
 3 ABCDO արեւմտեայ
 4 A չի՛ր ի
 5 BD վարդայ
 6 AC բռնակալի
 7 BCD վարդայ
 8 B (ընդդէմ) նոցա
 9 ABCDEO գրիգորի
 10 B բագարատայ
 11 BDO ափրանիկ do գ(ափրանիկ)
 12 ACD թոփորկեալ d փոթորկեալ
 13 ABCO ձերբակալս
 14 BCD ներքինին
 15 ABCDO ողորմաբար T2 ողորմածաբար
 16 ABCD արեւմտեայ
 17 A գրեթէ BCDO գրեթէ
 18 O մինչեւ (գիւղ) o մինչ զի
 19 A գեւղ ընդ գեւղ O գիւղ ընդ գիւղ T2 գեղ ընդ գեղ
 20 BCD ուրեք

21 ABCE ընդհանուր յաշխարհս O ընդհանուր աշխարհս
 22 BDO տարածեցաւ o տարածանէր
 23 C մեռելք
 24 BDO գիշերիչք (ACbdo գիշիչք) T2 գիշատիչք
 25 A ուտելին
 26 ABCDEO գայս (d գայս)ու
 27 AC գփահանայսն
 28 ABCDO որում
 29 B ներկուածքն
 30 ABCO ցուցանին
 31 ABCO եկեղեցւոջ
 32 ABCO չի՛ր գլուխ
 33 AO (գլուխ) ժե
 34 B եւ արդ
 35 C թագաւորին
 36 C չի՛ր հունաց

առաքէ առ¹ կիրապաղատն² Տայոց³ Դա-
 ւիթ. եւ խոստանայ⁴ տալ նմա զԽաղտոյա-
 ռիծ⁵ Կղէսուրաւն⁶, զՉորմայրի եւ զԿա-
 րին, զԲասեան եւ զՍեւուկ բերդակ⁷, որ է⁸
 Մարդաղի, զՀարք եւ Ապահունիս⁹,
 (զորս¹⁰ եւ ետ իսկ) որպէս զի զաւր առա-
 քեսցէ յաւգնականութիւն նմա:

2 Եւ կիրապաղատին¹¹ Դաւթի գումա-
 րեալ զգաւրսն Վրաց, եւ զիշխանաց իշ-
 խանն զՋոշիկ տայ զկնի Թոռնկայ՝ պատե-
 րազմել ընդ Վարդայ¹² բռնակալին¹³:

3 Որք սկսեալ ի Տայոց աշխարհէն՝ քան-
 դեալ աւերեցին զամենայն աշխարհն Յու-
 նաց, որ ընդ ձեռամբ բռնակալին էր¹⁴:

4 Նոյնպէս եւ հանեալ թագաւորին ի բան-
 տէ զՎարդ, որ եւ Փոկասն¹⁵ կոչիւր, զոր
 արկեալ էր Կիւռ-ժանայ ի կղզի՝ եւ տայ ի
 ձեռս զամենայն արեւմտեայ¹⁶ զաւրն Յու-
 նաց եւ հանդերձ Վրաց զաւրուն¹⁷ առաքէ
 ի վերայ բռնակալին Վարդայ երկուս¹⁸
 բանակս:

5 Իսկ բռնակալին¹⁹ ընդ միոյ բանակին
 մարտուցեալ, այն ինչ ի փախուստ դար-
 ձուցանէր, եւ ահա²⁰ հասեալ ի վերայ երկ-
 րորդ բանակին՝ նորոգապէս յարդարէին²¹

զպատերազմն: 6 Յորմէ զանգիտեալ
 բռնակալին²² Վարդայ՝ փախստեայ²³ լի-
 նէր:

7 Եւ ելեալ յաշխարհէն Յունաց՝ թի-
 կունս աւգնականի կալեալ զամիրայն
 Բաղդատայ²⁴, որ իբն խոսրովն²⁵ կոչիւր,
 զի եւ յառաջն²⁶ իսկ բարեկամացեալ էր
 ընդ նմա: 8 Եւ երթեալ հասանէ մերձ առ
 քաղաք²⁷ նորա ի Մարտիրոսաց պոլիս²⁸ որ
 է Նփրկերտ, ի տեղին որ Փշփաշն կոչի²⁹:

9 Իսկ թագաւորն Վասիլ հրեշտակ խաղա-
 ղութեան առաքեալ զկնի՝ դառնալ անդ-
 րէն թագաւոր Վարդ³⁰: 10 Ջոր իմացեալ
 աւագ հեծպացն իբն խոսրովու³¹ զգացու-
 ցանեն նմա ի Բաղդատ³²: 11 Եւ նորա
 հրաման տուեալ՝ ունել զթագաւորն, եթէ³³
 հնար լիցի: 12 Եւ նոքա յանկարծ յեղա-
 կարծ ժամու ի վերայ հասեալ՝ ձերբակալ
 արարեալ զթագաւորն Վարդ հանդերձ մե-
 ծամեծաւքն³⁴ հասուցանեն ի դուռն իբն
 խոսրովու³⁵, ի քաղաքն Բաղդատ³⁶, որ է
 Բաբելոն³⁷: 13 Ջոր հրամայեաց երկաթե-
 ղէն կապանաւք ի բանտի³⁸ պահել զամե-
 նայն աւուրս կենաց իւրոց իբն խոսրով³⁹:

1 A էառ (կիրոպաղատն)
 2 ABCO կիրոպաղատն
 3 BDO չի՛ տայոց od տայոց
 4 C խոստանա
 5 A գխախտոյաոիմ O գխաղտոյաոիմն
 6 B կղէսուրօն
 7 C սեւուքերդակ
 8 ABCDO որ և
 9 ABT1 գապահունիս CO գապահունի՛
 10 ABCDO գոր
 11 ABCO կիրոպաղատին
 12 BDE վարդա
 13 AC բռնակալի
 14 ABDO չի՛ էր o էր
 15 BD փոկաս
 16 ABD արեւմտեա
 17 D (հանդերձ) գորուն վրաց d վրաց գորուն
 18 A երկու BDO Բ C Բ.ս
 19 AC բռնակալի
 20 ABCO և ապա փիս և ահա
 21 AB յորդորեին CO յորդորէին

22 C քոնաւորին
 23 ABO փախստեա (լիւնէր)
 24 AB բաղդատայ
 25 ABCDEO իպն խոսրովն
 26 A զի զի յոաջ իսկ CE յառաջ իսկ
 27 O առ քաղաքն
 28 A մարտիրոսաց պաւղիս C մարտիրոսոյ պօլիս O
 մարտիրոսացն պօլիս
 29 CO կոչիւր
 30 T2 թագաւորին Վարդայ
 31 ABCDO իպն խոսրովու
 32 A ի բաղդատ
 33 A եթե
 34 B մեծամեծօք
 35 ABCO իպն խոսրովայ
 36 A բաղդատ
 37 AB բաբել CO բաբել
 38 O ի բանդի B ի բանտ D ի բանդ d (ի բանդ)ի
 39 ABCO իպն խոսրով

ԳԼՈՒԽ¹ ԺԶ²

Յաղագս ամիրայութեանն³ Իբն Խոսրովու⁴
եւ իմաստութեան նորա

1 Այս Իբն Խոսրով⁵ խոհական⁶ իմաստիւք հանգոյն Աղեքսանդրի գտեալ՝ զարմացոյց զաշխարհս. հրամանաւք զքաղաքս առնոյր եւ բանիւ ի դղեակ բերդիցն⁷ հալածէր զբնակիչսն⁸: 2 Որ եւ ընդ քաղաքի միոյ մարտուցեալ՝ ոչ հաւանէին բնակիչքն⁹ տալ ի ձեռս նորա. եւ խնդրեալ ի նոցանէ հնազանդութեան աղազաւ հարկատրիլ յիւրաքանչիւր տանէ¹⁰ շուն մի, (եւ էր քաղաքն¹¹ յեզերս եղեգնաբոյս շամբի¹², եւ ամենայն բնակութիւն¹³ նոցա եղեգամբ պատրաստեալ), եւ առեալ զշունսն զամենայն՝ հրամայեաց նաւթ¹⁴ եւ հուր մատուցանել ի նոսա¹⁵ եւ արձակել: 3 Եւ նոքա դիմեալ յիւրաքանչիւր¹⁶ բնակութիւնս ընդ խողովակ պարսպին՝ հրով տոչորեցին զամենայն քաղաքն:

4 Այս գործ իմաստութեան սորա հանգոյն ցուցաւ Սամփսոնի, որ¹⁷ չորեք հարիւր¹⁸ աղուեսաւքն զոճ ալազգեացն¹⁹

հրդեհեաց, կամ Աղեքսանդրի²⁰, որ թռչնաւքն զփայտակերտ ապարանսն ի վերայ բարձր դիտանոցի²¹ վիմին ելոյց²²:

5 Ի սմանէ զարհուրեալ մեծ ազգն Համտունայ²³, որ էին²⁴ բնակեալ ի դաշտին Ասորոց²⁵ թողին զամուր քաղաքս իւրեանց՝ զնփրկերտ, զԱմիթ, զԱզրուն²⁶ եւ զայլն ամենայն, փախստեայ²⁷ դնացին յաշխարհն Յունաց: 6 Եւ հրամանաւ Վասուլի դարձեալ բնակեցան ի Հալպ²⁸, մինչեւ սպառեալ վճարեցան²⁹ մահուամբ:

7 Այս Իբն Խոսրով³⁰ մեծարեալ պատուէր զքրիստոնեայս, մինչեւ զամենայն տաւնս³¹ տէրունականս համարձակապէս կատարել յաշխարհի նորա: 8 Այլ եւ ինքն իսկ ի գալուստ³² Փրկչին ի տաճարն, որ Տեառնընդառաջ³³ կոչի՝ պայծառաբորբոք ջահիւք եւ մոմեղինաւք³⁴ եւ բազմակոյտ վշով զլուցմունսն³⁵ կատարեաց: 9 Այլ³⁶ եւ զաղաւնեացն նաւթիւ³⁷ եւ հրով զթեւս³⁸ պայծառացոյց, եւ ընդ երկինս առաքէր³⁹:

10 Սա թագ եղեալ թագաւոր թագաւորաց կոչեցաւ, զոր ոչ էր աւրէն Տաճկաց զարմին: 11 Եւ սպիտակափայլ արծաթ հրամա-

1 ABCO չի՛ գլուխ
2 AO (գլուխ) ԺԶ
3 ACO ամիրայութեանն
4 ABC իպն խոսրովայ DO իպն խոսրովու
5 ABCO իպն խոսրով
6 C խորհական
7 T2 ի դղեակ բերդից
8 O գրնակիչքն օ բնակիչսն
9 O չի՛ որ եւ ընդ քաղաքի միոյ մարտուցեալ ոչ հաւանէին բնակիչքն
10 B չի՛ տանէ
11 D քաղաքն (քաղաք)ն
12 AB շամբից O շամբիոյ օ շամբիոյ CE շամբից
13 AO բնակչութեան C բնակչաց
14 A մաւթ CE մօթ
15 O մոցա
16 B իւրաքանչիւր
17 ABCO չի՛ որ
18 AC չորբի արիւր
19 A պալազգեացն D պալազգեաց d (պալազգեաց)ն

20 BCO աղեքսանդրի
21 BDTi բարձրադիտանոցի
22 C ելոյց
23 ABCO համտունայ օ համտունայ
24 A եին
25 C ասորոց
26 ACO զգարունն
27 ABC փախտեա
28 A ի յալպ
29 B վնարեցաւ
30 ABCDO իպն խոսրով
31 A տաւնս BCE տօն
32 ACE զգալուստ փի/ս ի գալուստ
33 BD տեառն ընդ յառաջ O տեառն ընդառաջ T1T2 տեառն-ընդ-առաջ
34 AC մոմեղինով
35 A զլուցմունսն BD զլուցմունսն CE զլուծմունսն T1 զլուացմունսն R զլուցմունսն (էջ 137, ծմ. 2) նԲ.Ն. լուացումն փի/ս լուցումն
36 A պլ
37 CE մօթիւ
38 ABCEO գրեւսն B գրեւսն
39 A ընդ յերկինս առաքեալ

յեաց ընդ պղնձոյ եւ ընդ կապարոյ խառնել¹, որ ի չընտրել վաճառականացն²՝ գանունն իւր ի վերայ խեցոյ³ եւ կամ⁴ կաշւոյ հրամայեաց գրել եւ տալ ի ձեռս ոմանց, զի գնեսցեն⁵ այնու կերակուր կամ հանդերձ. եւ ոչ ոք⁶ իշխեաց ընդգրիմանալ:

ԳԼՈՒԽ⁷ ԺԷ⁸

Յաղագս թագաւորութեան⁹ Աբասայ¹⁰ ի Կարս, եւ բարեգործութեանցն նորա¹¹, եւ¹² շինելոյ զՇիրիման վանս¹³ անուամբ իւրով¹⁴

1 Յայսմ ժամանակի, ի ՆԼԳ թուակառնին¹⁵ Մուշեղ՝ թագաւորն մայրաքաղաքին Կարուց վախճանի¹⁶, եւ փոխանակ նորա թագաւորէ¹⁷ Աբաս որդի նորա ամս Զ:
2 Սա յառաջ քան զթագաւորելն էր մանուկ փոյթ եւ կայտառ, եւ կարծիս տայր տեսողացն՝ անհաղորդ լինել բարեաց ինչ գործոց հոգեւորաց: 3 Իսկ յորժամ եհաս նա յաթոռ թագաւորութեանն¹⁸, երեւեցաւ

նա այր շքեղ, լի հանճարով եւ իմաստուն, ընդ առաջին¹⁹ իմաստունս²⁰ համարեալ, եւ դարձաւ նա յայր այլ²¹:

4 Եւ սկիզբն արարեալ²² ամենայն բարեգործութեանց՝ նախ եւ առաջին եբարձ նա յաշխարհէն իւրմէ զաւագակուծիւն, զմարդադաւուծիւն, զոր ազգն Վանանդայ²³ իբրեւ զհայրենիք ունէին, ըստ ասելոյ պատմագրին: 5 Եւ յաւուրս հաւր սորա ոչ միայն ի ճանապարհս եւ ի բացեայ²⁴ տեղիսն կողոպտէին, այլ ի նոյն ինքն ի քաղաքին՝ յերեկոյացեալ ժամուն եւ զգիշերն ամենայն ճիչք եւ ձայնք կողոպտանաց լինէին²⁵: 6 Այլ²⁶ սա ինքնին վրէժխնդիր եղեալ եւ զգտեալ զողսն՝ անաչառ մահու դատապարտեալ՝ ոչ խնայելով ի մեծս կամ ի փոքունս, յիշխանս կամ ի շինականս²⁷. եւ այնպէս խաղաղացոյց զաշխարհն իւր՝ մինչ զի ի գիշերի իբրեւ ի տուրնջեան²⁸, եւ յանապատի իբրեւ յապարանս շրջէին²⁹ ամենեքեան՝ շինութեան եւ աշխատաժիր գործոց պարապեալք³⁰, արդարադատ իրաւամբք³¹ ուղղեալք:

7 Նա եւ որ սովորութեամբ անկարգութիւն էր յաշխարհիս³² Հայոց՝ իշխանաց եւ ազատաց որովայնամոլութեամբ ապականել զկարգեալ աւուրս պահոց, զչորեքշաբաթ³³, զուրբաթ եւ զաւուրս շաբաթոց,

1 ABO T₁ եւ սպիտակափայլ արծաթ հրամայեաց ընդ պղնձոյ (BO պղնձոյ) եւ ընդ կապարաց (BOT₁ ընդ կապարոյ) խառնել T₂ եւ գսպիտակափայլ արծաթ ընդ պղնձոյ եւ ընդ կապարոյ հրամայեաց խառնել
2 T₁ որ ոչ ընտրել վաճառականացն եւ (գանունն իւր)
3 ABCDE խեցոյ
4 ABCD չի՛բ եւ (կամ)
5 A գրեմեսցեն
6 A և գո՛բ (իշխեաց) փ/ս ոչ ո՛բ
7 ABCO չի՛բ գրուխ
8 AO (գրուխ) ժէ
9 ACO թագաւորութեանն
10 O արասա
11 ABCDO չի՛բ եւ բարեգործութեանցն նորա
12 (ACE գշիրիման) T₁T₂ գշիրիման
13 A վանս C (գշիրիման) վանս BD վանս
14 BD անուան իւրոյ
15 BO թվականին, ՊՆ. մշտապէս C-ում գրուած է թվական, որն այլևս չի նշուելու:
16 O վաղնանի
17 ACE թագաւորեաց
18 Bd թագաւորութեան

19 B ընդ յառաջին
20 ABDEO իմաստունսն
21 A յայր յայդ BCDO յայր յայլ
22 ACE սկիզբն արար
23 BD վանանդա C վանանդացի
24 ABC ի բացեա տեղիսն
25 A լինելին
26 A այլ
27 B յիշխանականս փ/ս շինականս D իշխանականս
28 T₂ ի տունջեան
29 A շրջելին
30 ABO T₁ (շինութեան) և աշխատաժիր գործոց պարապեալ T₂ շինութեան եւ աշխատութեան գործոց պարապելին
31 C իրաւամբ
32 B աշխարհիս
33 O գշորեք շաբաթն C գ՛ր շր

բաց ի մտոյ կլթեղէն կերակրովք՝ յայնմ՝ անձամբ աւրինակ եղեալ² ո՛չ ի կլթեղինաց ինչ եւ ո՛չ ի ձկանց ճաշակեալ, եւ հացիւ եւ բանջարեղէն մրգաւք անցուցանէր գաւուրսն զայնոսիկ³ զաւրինաւորեալս⁴ կանոնիւ:

8 Եւ ապա խորհուրդ բարի⁵ կայեալ յանձին⁶ շինել վանս ի փրկանս անձին իւրոյ եւ ի⁷ յիշատակ հոգևոյ յաւիտենական: 9 Եւ ընտրեաց տեղի ընտրանաւ ի գլուխս Արշարունեաց գաւառին, որում Շիրիմսն⁸ կոչիւր. եւ ընդարձակագոյն պարսպեալ որձաքար վիմաւք, չորեքկուսի ձեւով, յիւրոց գանձուցն⁹ մեծածախ աշխատութեամբ յարգարեալ զամենայն շինուածսն¹⁰ պիտոյից ի¹¹ բնակութիւն կրանաւորաց: 10 Եւ ըստ հռչակաւոր տեղւոյն կացուցանէ առաջնորդ ուխտին զայրն Աստուծոյ զՄովսէս, ընտիր երեւեալ յամենայն աշխարհիս¹² Հայոց: 11 Զի էին¹³ սոքա արք երեք¹⁴ Մովսէս եւ Յովհաննէս եւ Ամղիքոս¹⁵ եղբարք ըստ մարմնոյ, եւս առաւել հոգևով միասնունդք¹⁶, միակրանք ի կարգս Աստուծոյ: 12 Յորս էր մի հոգի եւ անձն եւ բնութիւն շնչակապութեան յերիս անձինս բնակեալ՝ երիւք խոստովանութեամբ զերրորդութիւնն¹⁷ սուրբ փառաւորել բարեպաշտութեամբ, եւ երիւք առաքինութեամբ

պայծառացեալ՝ գործելով եւ պահելով եւ աղաւթիւք: 13 Եւ այսպէս կեցեալ առաքինութեամբ եւ բարի անուամբ՝ ի միում ամի վախճանեցան¹⁸ ի ՆԾԱ թուականին:

14 Իսկ մայր թագաւորին Աբասայ, բարեպաշտուհի ի բարեպաշտ ծնողաց¹⁹, որ էր քոյր թագաւորացն Փառխոսոյ Սենեքերիմայ եւ Գրիգորի²⁰, ի բաց ընկեցեալ զերկրաւոր պսակն եւ²¹ յոչինչ համարեալ զփառս անցաւորս՝ ընթանայր զհետ²² երկնաւորին: 15 Զվարս կրանաւորութեան յանձն առեալ՝ երթեալ բնակէ ի տեղին, որ թրին վանք անուանի²³, (գի են²⁴ եկեղեցիք փորածոյ ի սպիտակ քարի ընդդէմ հարաւոյ). եւ աղաւթից եւ գործոց բարեաց պարապեալ եւ հոգեւոր առաքինութեան:

ԳԼՈՒԽ ²⁵ ԺԸ ²⁶

Թէ²⁷ ո՛րպէս եկն Աբլհաճ²⁸ որդին Ռովդայ²⁹ ի Դուին քաղաք եւ հարկս ի Հայոց առեալ՝ դարձաւ

1 Իսկ ի ՆԼԶ թուականին Աբլհաճ³⁰ որդին Ռովդայ³¹, ամիրայ³² Ատրպատականի, ճ՛Ռ³³ պարսիկ զաւրու գայ ի վերայ Աբուտլփոյ³⁴, հանէ ի նմանէ զքաղաքսն

1 ABCDO գայն
2 O օրինակեալ
3 C գայսոսիկ
4 B գորինաւորեալ
5 ABC բարւոյ O բարեաց
6 BD (յանձին) իւրոյ
7 ABCDO չի՛ր ի
8 (ABCO շիրիմսն) T₂ Շիրիմն
9 ACE գանձուց
10 ABCO շինուածն
11 ABCDEO չի՛ր ի (բնակութիւն) d ի
12 B յաշխարհիս
13 A էին
14 ABCDEO Գ
15 (ABCDEO ամղիքոս) T₂ Յամղիքոս
16 O սընունդի
17 BD գերրորդութիւն d (գերրորդութիւն)ն

18 O վաղնամեցան BD Թվին
19 BCEO ծնողաց
20 ACO գրիգորոյ
21 BD չի՛ր եւ
22 A ըզհետ
23 T₂ կոչի
24 C չի՛ր են
25 ABCO չի՛ր գլուխ
26 AO (գլուխ) ԺԸ
27 A Թե
28 AO ապիւհանայ ABDO ընովանդիկ C ապիւհանա ընովանդի
29 ABCDO չի՛ր որդին ուովդայ C ընովանդի
30 ACD ապիւհանա BO ապիւհանայ
31 ABCO որդի ուովդայ
32 ACD ամիրայ
33 A հարիւր հազար
34 A (ի վերայ) ապուտլփու BCO ապուտլփոյ

Սալարին. յաւարի առեալ զաշխարհն նորա զԳողթն՝ գայ հասանէ ի Դուին քաղաք եւ¹ առնու զնա, խնդրէ² հարկս³ զանցեալ ամացն ի Հայոց. զոր ընդդէմ յուղարկեալ զհարկսն թագաւորն Սմբատ մեծամեծ ընչիւք՝ դարձոյց:

ԳԼՈՒԽ⁴ ԺԹ⁵

Դարձեալ եկն⁶ Աբլհաճայ⁷ յաշխարհն Վասպուրականի, եւ մահ⁸ նորին. եւ ամիրայանալ⁹ Մամլանայ՝ որդւոյ նորա

1 Դարձեալ ի ՆԼԷ թուականին¹⁰ բորբոքեցաւ Աբլհաճ Ռովղայ¹¹ ցասամբ մեծաւ ի վերայ աշխարհին Վասպուրականի յայսպիսւոյ¹² պատճառէ: 2 Վասն զի որդի Ալեւորին¹³ Հերայ հատուածի պատճառաւ անցանէ յամիրայն¹⁴ Ապահունեաց. եւ ի կրկին անդրէն դառնալն, յորժամ մերձ եղեալ¹⁵ ի սահմանսն Հերայ, անցանէին ընդ գեւղ¹⁶ ինչ, տեսանէին¹⁷ զմանկունս քրիստոնեայս գեղեցիկս ի խաղու. եւ գայլաբար արշաւեալ՝ բառնան յերիվարս¹⁸ իւրեանց եւ ի փախուստ մտանեն¹⁹: 3 Զոր

տեսեալ ազատ ոմն ի հաւատացելոց²⁰, Սարգիս անուն, յերիվար²¹ հեծեալ՝ զհետ ընթանայր. «Զի՞ եւ զի՞ առնէք զայդ²²» ասէր: 4 Եւ նոքա դարձեալ՝ թշնամանս զնէին նմա: 5 Եւ նա զպողոպատիկ սուրն քաջապէս շահատակեալ²³ արեամբ նոցա արբուցանէր՝ զամենեսեան սատակելով, միջակտուր արարեալ զորդի Ալեւորին՝ դարձուցանէր զմանկունսն գերեալս²⁴:

6 Եւ Ալեւորն Հերայ առաքէ առ ամիրայն Ատրպատականի Աբլհաճ²⁵, տալ ցնա²⁶ խոստանայր զքաղաքն Հեր²⁷, միայն թէ²⁸ զվրէժ²⁹ արեան որդւոյ նորա խնդրեսցէ յաշխարհէն Վասպուրականի: 7 Եւ նորա յանձն առեալ, ի բազմութիւն զաւրացն վստահանալով՝ անմարդացուցանել խոստանայր զաշխարհն ամենայն: 8 Եւ ժողովեալ զբազմութիւն խուժադուժացն Պարսից՝ գայ հասանէ ի մուտս սահմանացն Վասպուրականի: 9 Յերիս յառաջս³⁰ զզաւրսն³¹ բաժանելով յերեկոյացեալ ժամուն. զի առ վաղիւն գունդ բանակին միոյ ընդ աջակողմսն³² սփռեալ ընդ եզերս աշխարհին, եւ մինն՝ ընդ ահեկեայսն³³, եւ ինքն բանակաւ մեծաւ զմիջոց³⁴ աշխարհին կալցէ, զի մի ոք կարացցէ ապրել ի քրիստոնէիցն:

10 Զայս խորհեալ եւ խաւսեցեալ ընդ զաւրս իւր ի մուտս արեւուն: 11 Իսկ ի գի-

1 B չի՞բ եւ (առնու)
2 T₂ եւ (խնդրէ)
3 O հարկսն
4 ABCO չի՞բ գլուխ
5 AO (գլուխ) ԺԹ
6 ABCDO (դարձեալ) ելն փիս եկն
7 ABO ապլիանայ C ապլիանոյ
8 ABC (մահ) նորա O մահն նորա
9 AO ամիրայանալն B ամիրանալ
10 BD չի՞բ ի ՆԼԷ թուականին d ի ՆԼԷ թուականին CO չի՞բ ի (ՆԼԷ)
11 ACO ապլիանայ ոռվադիկ B ոռվարիկ
12 A յայսպիսու BCO յայսպիսույ
13 C ալեորին
14 C յամիրան
15 ABCDO մերձ եղեալ
16 O գիւղ T₂ գեղ
17 A տեսանեին
18 A յերիւարս
19 ABCO ի փախուստ մտեալ

20 A ազատ ոմն ի հաւատացելոց C ի հաւատացելոց ազատ ոմն O ի հաւատացելոցն ազատ ոմն
21 C յերիվարի հեծեալ
22 C չի՞բ գայդ
23 AD շահատեալ d (շահատ)կ(եալ)
24 D գերեալ
25 AB ապլիանա CO ապլիանայ
26 BD (տալ) նմա
27 ACO հէր
28 ACO (միայն) եթէ
29 A զվրէժ
30 ABCDEO (յերիս) առաջս
31 B գորբն
32 (BCDO ընդ աջակողմսն) T₂ ընդ աջակողմն
33 AC ընդ յահեկայսն BO ընդ ահեկայսն
34 O զմիջոցն

չերին յայնմ ասացաւ առ նա բան Փրկչին. «Անմիտ եթէ¹ յայսմ գիշերի ոգիդ² ի բաց պահանջի, իսկ այդ խորհուրդ ամբարհաւածութեան³ մտացդ զիա՞րդ կատարեսցի»:

12 Եւ ի վաղիւն գտաւ մեռեալ, եւ խափանեցաւ խորհուրդ չարութեան նորա:
13 Եւ յետ մահուան նորա առնու գիշխանութիւնն Մամլան՝ որդի նորա: 14 Իսկ Աբուտուփ⁴ Գողթան ամիրայն⁵, միւսանգամ տիրէ Դունայ⁶ եւ երդմունս դաշանց հաստատէ թագաւորն Հայոց Սմբատ⁷ ընդ նմա, միջնորդութեամբ Տեառն⁸ Խաչկայ՝ խաղաղութեամբ կեալ առ միմեանս⁹:

ԳԼՈՒԽ¹⁰ Ի¹¹

Յաղագս անցուցանելոյ թագաւորին¹² Վասլի ի ժողովրդէս¹³ Հայոց յաշխարհն Մակեդոնացւոց¹⁴. եւ հալածանք ի ձեռն մետրապալաւտին¹⁵ Սեբաստիոյ¹⁶

1 Այլ¹⁷ յորժամ էր ի Բաղդատ¹⁸ թագաւորն Վարդ, եւ խաղաղանայր թագաւորութիւն¹⁹ Վասլին²⁰, կամեցաւ յագգէն

Հայոց, որ ընդ իւրով թագաւորութեամբն, անցուցանել ի Մակեդոնիա²¹ ընդդէմ Բուլղարացն, զի շինեսցեն զերկիրն: 2 Որ եւ²² տարեալ²³ բնակեցոյց²⁴ գյուղիս յաշխարհն յայն: 3 Եւ կանացի հովիւքն եւ մետրապալաւտն Սեբաստիոյ²⁵ սկսան նեղել զագգն Հայոց վասն հաւատոյ. եւ զբռնութիւն ի ձեռն առեալ՝ սկսաւ տանջել զքահանայս վասն հաւատոյ, եւ զգլխաւոր քահանայս Սեբաստիոյ²⁶ քաղաքին երկաթեղէն կապանաւք հասուցանեն²⁷ ի դուռն թագաւորին: 4 Եւ ի բանտի չարչարեալ զաւագն²⁸ երիցանցն²⁹ զԳաբրիէլ³⁰, սպանին, զի էր այր ծեր եւ իմաստիւք լի եւ քաջապինդ ի հաւատս աստուածեղէնս: 5 Այս եղեւ ի ՆԼԵ թուականին³¹: 6 Իսկ այլք յաննչան քահանայիցն³² եւ երկու եպիսկոպոսունք Սեբաստիոյ³³ եւ Լառիսոյ³⁴, Սիոն եւ Յովհաննէս³⁵, ի ձեռն նոյն մետրապալաւտին³⁶ ընկալան զժողովն Քաղկեդոնի³⁷ ի բաց կալով ի միաւորութենէն Հայոց: 7 Եւ յայնմհետէ արգելին զժամաձայն Հայոց ի քաղաքէն Սեբաստիոյ³⁸ մինչեւ ցգալ թագաւորին Վասլի

1 A եթե (յայսմ գիշերի) BO եթէ D թէ
2 C ոգիտ
3 A ամպարհաւանութեան
4 ABCD ապուտուփ O ապուտըլուփ
5 C ամիրան
6 O դըւնայ
7 O սմպատ
8 O տէր
9 T1T2 ընդ միմեանս (ABCDEO առ միմեանս)
10 ABCO չի՛ գլուխ
11 AO (գլուխ) Ի
12 O թագաւորութեանն
13 ՆԲ.Ն. ի ժողովրդէս T1 T2 ի ժողովարանէս
14 ABCDO մակեդովնի
15 ABCO մետրապոլտին
16 ABCO սեբաստու
17 A այդ
18 A քաղտատ
19 ABCO թագաւորութիւնն
20 B վասլի

21 ACDO ի մակեդովն B ի մակեդովնեայ
22 E չի՛ (որ) եւ
23 D չի՛ տարեալ d տարեալ
24 C բնակեցոյց
25 ABCDO մետրապոլտն սեբաստու
26 ABCDO սեբաստու
27 BD հասուցանէ T2 հասուցանէր
28 ABCDO զաւագ d զաւագն
29 BD երիցունսն d երիցանց
30 A զգաբրիէլ
31 CEO ի ՆԼԵ
32 ABD քահանայն T1 (այլ) աննչան քահանայ
33 ABDE Բ եպիսկոպոսոս CO Բ եպիսկոպոսոս սեբաստու T2 երկու եպիսկոպոսունք
34 CO զառիսոյ
35 T1T2 Սիոն ADE յոհաննէս E յոհանէս
36 A մետրապալաւտի CO մետրապոլտին B մետրապոլտի
37 ABDO քաղկեդովնի
38 ABCDO սեբաստու

Բանին երկու բնութիւնս եւ երկու կամս¹ եւ հնազանդիմք իբրեւ ուղիղ բանի: 4 Ապա թէ պաճուճանս միայն² դնէք զանուանս նոցա, զաւրէն ռամկի թագաւոր կերպարանեալ, (զի մի ասացից առիւծենեան³ կերպարանեալ զկենդանին զայն, կամ զարծուովն զանց արարեալ զճային առասպել առ⁴ այլոց⁵ հաւուցն գեղեցկութեամբ), ո՞չ ապաքէն խաբէութիւն է առ տգէտս, ո՞վ իմաստունդ յայտոսիկ:

5 Իսկ որոց աչք ի գլուխ, եւ միտք յիմաստութեան⁶, եւ⁷ կատարեալ հասակաւ, եւ կիրթ ճաշակելեալք⁸ նոցա կարողութիւն է ընտրութիւն առնել ի մէջ բարւոյ եւ չարի: 6 Սակս այնորիկ⁹ եւ մեք զհաւատոյս մերոյ զբարեպաշտութիւն¹⁰ յայտնի քարոզեմք եւ գրեմք ի նամակի աստ: 7 Զի ի վերայ լերին բարձու հրամայեցաւ բարձրացուցանել զբարբառն¹¹ հաւատոց, եւ ի Տեառնէ հրամայեցաւ՝ զի¹² յունկանէ լուեալն ի վերայ տանեաց բարձրութեան¹³ ասել եւ քարոզել:

8 Արդ թէպէտ¹⁴ եւ յոլորտս հիւսիսական¹⁵ աշխարհիս բնակեալ եմք, ուր սառնասառոյց¹⁶ ցրտութեան աւզոցն¹⁷ շնչմունք, եւ ըստ մասին սառուցեալ յառաջագոյն անգիտութեան խաւարաւն ոգւոց մերոց՝ անճաճանչ ի ծագմանէ աւե-

տարանական¹⁸ լուսոյն մնացաք հարուստ ամս եւ ժամանակս, սակայն յորժամ այցարար մեզ ի բարձանց Արեգակն արդարութեան ի ձեռն քաջաճայն առաքինութեան եւ չարչարանաց ամեներջանկին¹⁹ Գրիգորի, Լուսաւորչին սրբոյ եւ խոստովանողին Քրիստոսի, որ աստուածասաստ հարուածովք եւ աստուածահրաշ սքանչելեալք²⁰ դարձոյց յանգիտութենէ յաստուածգիտութիւն ճշմարտութեան²¹ զագգսս եւ զթագաւորութիւնս Հայաստանեայց: 9 Յորմէ ուսաք զերրորդութիւնն²² սուրբ խոստովանել եռանձնեայ²³ դիմաւք եւ մի զաւրութեամբ եւ փառաւք եւ աստուածութեամբ երկրպագեալ, համագոյական Հաւր՝ զՈրդին²⁴ եւ զՀոգին սուրբ խոստովանեալ, եւ զնոյն մինն յերրորդութենէն, միածին Աստուած յԱստուծոյ, լոյս ի լուսոյ, որ է պատկեր աներեւութին²⁵ Աստուծոյ, լոյս փառաց եւ նկարագիր էութեան Հաւր, իջեալ յորովայն սրբոյ²⁶ կուսին Մարիամով²⁷ կամաւք Հաւր եւ հովանաւորութեամբ սուրբ Հոգւոյն՝ շրջաստեղծեաց ինքեան մարմին միաւորութեամբ Աստուածութեանն²⁸, ծնեալ ի Կուսէն աստուածախառն մարմնով, յառաջ եկեալ անճառաբար եւ առանց ազտոյ, ի փրկութիւն մեզ եւ ամենեցուն, որք կարգան զանուն նորա:

10 Զոր եւ սուրբ Սիւնհոգոսն Նիկիոյ²⁹, որ ի ձեռն Կոստանդիանոսի³⁰ ՅԺԸ հա-

1 BCDEO Բ բնութիւնս եւ Բ կամս
 2 ABCEO միայն պանունանս E պանունանս միայն
 3 ABCE առնծննեալն
 4 ABCDO չի՞ք առ
 5 A այլոց
 6 B իմաստութեան C իմաստութիւն
 7 ABCDEO չի՞ք եւ
 8 ACD նաշակելելք
 9 T₁T₂ այտորիկ
 10 ABDT₁ բարեպաշտութիւն
 11 A ըզբարբառն BD գրարբառ d (գրարբառ)ն
 12 ABCDEO զի փ/ս գ'ի d գ'ի
 13 D բարձրութիւն d (բարձրութիւն)ե(ան)
 14 A թեպէտ
 15 AD հուսական C հիւսական d հիւսիւսական
 16 BD սառնասառուց b (սառնասառ)ոյ(ց)
 17 T₁ (աւոց)լեմ

18 A աւետարական
 19 ACE ամէնեքանկին
 20 ADE սքանչելելք
 21 AOT₁ չի՞ք նշմարտութեան a նշմարտութեան
 22 BD գերրորդութիւն
 23 ABD եռանձնեան C եռանձնեա O խոստովանիլ եռանձնեան
 24 ABCDEO գորդի
 25 C աներեւոյթիւն
 26 CD չի՞ք սրբոյ
 27 ABC մարիամայ
 28 BD աստուածութեան
 29 ABCD նիկիա O նիկիայ
 30 A կոստանտիանոսի

րանցն¹ սակս Արիոսի չարափառութեանն² ժողովեալք, ընդ որս եւ մերն Ռատակէս³ որդի սրբոյն Գրիգորի զնոյն⁴ ասացեալ եւ քարոզեալ ծագաց տիեզերաց՝ նոցին դաւանութեանն⁵ ձայնակցեալ: 11 Եւ երկրորդ ժողով⁶ ՃԾ հարցն, որ ի Կոստանդնուպոլիս⁷, ի ձեռն բարեպաշտ թագաւորին Թէոդոսի, ընդդէմ Մակեդոնի⁸ հոգեմարտ⁹ հայհոյչին. ընդ որս եւ սուրբ հայրապետն Հայոց Ներսէս: 12 Սոցս սակի եւ միաբարբառէ¹⁰ եւ երրորդ ժողովն յԵփեսոս¹¹ Ն հարանցն¹², ի ձեռն Թէոդոսի Փոքուն բարեյաղթ թագաւորի¹³ ժողովեալ՝ ի¹⁴ յանդիմանութիւն եւ յեղծումն մարդազաւան աղանդիցն¹⁵ Նեստորի. ընդ որս միաբանեաց թղթովք եւ սուրբն Սահակ¹⁶ հայրապետն Հայոց եւ Մեսրոբ¹⁷ երանելի վարդապետն մեր:

13 Ի սոցանէ ուսեալք՝ զսոցայն խոստովանիմք հաւատ, յոր դաւանէաքն եւ ուսաք, ե՛ւ մկրտեցաք. ե՛ւ պահեմք զգեղեցիկ աւանդութիւն հայրենատուր¹⁸ ժառանգութեանցն¹⁹. եւ իբրեւ զգոյն ի մարմ-

նի՝ անշրջելի²⁰ մնայ²¹ ի սիրտս եւ յոգիս մեր:

14 Այլ զի մի՛ երկայնագոյն բանիւ ցնդեացուք, իբրեւ զՂուրս²² ընդ դաշտս²³ տարածեալ եւ ոչ պնդեալ խողովակալ՝ հարցանեմք իբրեւ ընդ աշակերտս Առաքելոցն եւ սուրբ հարանցն: 15 Ո՞ւր արդեալք²⁴ ի սոցանէ գրեցաւ կամ քարոզեցաւ՝ բաժանեալ բնութեամբ եւ բաժանեալ²⁵ կամաւք Քրիստոս. զիա՞րդ ասէք բաժանեալ²⁶ բնութիւն աստուածախառն մարմնոյն, որ ո՛չ ի սերմանէ, այլ²⁷ ի սրբոյ Հոգւոյն նիւթեցաւ եւ ի բարձանցն²⁸ ծագմանէն, եւ ի ծնանելն²⁹, որպէս ասաց Գաբրիէլ³⁰ սուրբ կոչեցեալ եւ Որդի Բարձրելոյն³¹:

16 Ո՞ր բնութիւն է Որդի Բարձրելոյն³², կամ զո՞ր բնութիւն ասէք Փրկիչ եւ Աւծեալ եւ Տէր, որպէս ասաց հրեշտակն առ հովիւսն³³. ո՛չ երկու բնութեամբ³⁴, զորոյ զփառսն, ասէ, տեսաք՝ իբրեւ զմիածնի առ ի Հաւրէ՛: 17 Ո՞ւմ արդեալք³⁴ զփառսն հայրենի ասէք, մարմնո՞յն եթէ³⁵ Աստուածութեանն: 18 Եւ յերեւել Երրորդու-

1 T1 328 հարանցն
 2 D չարափառութեան
 3 ACE ռատակէս O ռեստակէս
 4 AEO զնոյնն
 5 B դաւանութեան
 6 ADEO եւ երկրորդ ժողովն
 7 A կոստանդնուպոլիս B կոստանտնուպոլիս CO կոստանդնուպոլիս
 8 ABDE մակեդոնի
 9 AB հոգեմարտ C հոգեմարտ T2 հեգեմարտ
 10 ABCO չի՛ք է
 11 B Եփեսոսի
 12 T1R 200 (հարանցն)
 13 ABCDO ի ձեռն Թէոդոսի փոքուն (BD փոքուն) ժողովեալ բարեյաղթ (B բարեյաղթ) թագաւորի
 14 A չի՛ք ի (յանդիմանութիւն)
 15 ABDO աւանդիցն նեստորի C նեստորի աւանդիցն
 16 A սուրբն սահակ a (սուրբն) ի (սահակ) O իսահակ
 17 BE մեսրոպ O մեսրովպ
 18 B հայրատուր
 19 O ժառանգութեանց BD ժառանգութիւն d (ժառանգութեանց

20 A անշրջելի
 21 ABCO մնայ
 22 AE իբրեւ զըստ
 23 O ընդ դաշտ B ի (դաշտս)
 24 ADE արդեալք
 25 ABD բարձանեալ (կամաւք)
 26 BD չի՛ք բնութեամբ... ասէք բաժանեալ (բնութիւն) d (բարոզեցաւ) բաժանեալ բնութեամբ եւ բաժանեալ կամաւք Քրիստոսի, զիարդ ասէք
 27 A այլ
 28 ABCDEO ի բարձանց
 29 ABCDE չի՛ք ի (ծնանելն) O զծնեալն
 30 A գաբրիէլ
 31 a (բարձրելոյն) D բարձրելոյ d (բարձրելոյն)
 * Ղ.՝-Կ. Ը 35
 32 C չի՛ք ո՞ր բնութիւն է որդի բարձրելոյն O բարձրելոյ
 ք Ղ.՝-Կ. Ը 11
 33 C բնութիւն O բնութեամբ o բնութիւն BCDO Բ (բնութիւն)
 ք Յ.՝-Կ. Ը 14
 34 ACE արդեալք D արդեալք
 35 A եթե C թէ

թեանն¹ ի Յորդանան գետ ի մկրտութիւն Որդւոյ, յորում Հոգին սուրբ ի նմանութիւն աղաւնոյ գայ ի վերայ նորա, եւ ձայն հայրենի ի յայտնութիւն տրեգերաց եկեալ, թէ «Դա² է Որդի իմ սիրելի», յանդգնեսցի՞ս արդեաւք³ եւ ըստ բնութեանցն բաժանել եւ զբարբառն հայրենի: 19 Եւ նոյն ձայն ի լերինն, ի ծագման փառացն Տեառն՝ որո՞յ բնութեան արդեաւք⁴ ասաց Որդի եւ Սիրելի: 20 Եւ յորժամ զսահման սիրոյն Աստուծոյ առ աշխարհս յայտնէ աստուածաբան Աւետարանիչն, ո՞չ ապաքէն ասէ, թէ «զմիածինն ետ»⁵. եւ ո՞ւր արդեաւք⁶ ետ եթէ⁷ ոչ ի խաչն եւ ի մահ: 21 Արդ բաժանեա՛ զՄիածինն, թէ՞⁸ ո՞ր արդեաւք⁹ բնութիւն էր, ո՛վ քաջ, որ տուաւ¹⁰ ի Հաւրէ:

22 Ձոր բացափայլ լուսաւորութեամբ նոյն ինքն Աւետարանիչն վասն անբաժանելի եւ անճառ միաւորութեանն¹¹ երբեմն զմարդկութիւնս¹² աստուածութիւն անուանէ, եւ երբեմն զաստուածութիւնն մարդ եւ որդի մարդոյ կոչէ. քանզի «Յերկինս¹³, աւսէ, ո՛չ ոք ել, եթէ¹⁴ ոչ՝ որ էջն յերկնից¹⁵ Որդին մարդոյ, որ էն յերկինս»¹⁶: 23 Եւ յորժամ զայս ասաց Տէրն¹⁶, ո՛չ յերկինս էր մարմնովն, եւ ո՛չ կանխաւ յերկնէ իջեալ

մարմին¹⁷, որպէս Եւտիքեայ¹⁸ թուեցաւ, այլ¹⁹ զաստուածութիւնն կոչեաց որդի մարդոյ՝ «Եւ տեսանիցէք զորդի²⁰ մարդոյ, զի ելանիցէ ուր էր²¹ գառաջինն»²¹. եւ զիա՞րդ նախ քան զմարդանալն զորդին մարդոյ յերկինս ասիցէ: 24 Բաժանեա՞²² աստանաւր զբնութիւնն, ո՛վ նոր աւետարանիչդ. ո՞չ ապաքէն նոյն ինքն միածինն ի Հաւրէ եւ կուսածինն²³ ի մաւրէ անորոշաբար ասաց, եթէ²⁴ «Խնդրէք զիս սպանանել, մարդ՝ որ զճշմարտութիւն²⁵ ընդ ձեզ խաւեցայ, զոր ուսայ²⁶ ի Հաւրէ իմմէ»²⁵: 25 Եւ յորժամ ինքն զաստուածութենէ²⁷ իւրմէ հարցանէր՝ «Ձորդւոյ մարդոյ զի՞նչ ասէք»²⁸ եւ յայտ առնէ խոստովանութեամբ պատասխանին Պետրոսի, զի որդի Աստուծոյ դաւանեաց²⁹: 26 Եւ մեկնէ բերան²⁸ ոսկի Յովհանն²⁹, եթէ զաստուածութիւնն³⁰ կոչէ որդի մարդոյ, եւ զվերագոյն զրեալսդ ի վկայութիւն բերէ, եթէ³¹ ո՛րպէս բազում անգամ ասէ զաստուածութիւնն³² որդի մարդոյ:

27 Ձայսքան բազմապատիկ եւ հզաւրագոյն բացերեւութեամբ զխորհուրդ միաւորութեան մարմնացելոյ Բանին Աստուծոյ թողեալ՝ յերկուս պատառէք զմիա-

1 B երրորդութեան
 2 A թե BCEO թէ «Դայ է...»
 * Մատթ. Գ. 17. Գ. 14. Գ. 22
 3 AC արդեւք
 4 ACE արդեւք
 5 Յովհ. Գ. 16
 6 ACDE արդեւք
 7 A եթե
 8 B ի մահն
 9 A թե
 10 AC արդեւք
 11 B տուաւ
 12 BD միաւորութեան
 13 (ABCDE զմարդկութիւն) T₁T₂ զմարդկութիւնն
 14 CE յերկին
 15 A եթե
 16 B երկնից
 17 Յովհ. Գ. 13
 18 T₁O զայս տէրն ասաց

17 ACE մարմինն
 18 ABD Եւտիքեայ C Եւտիքեայ
 19 A այլ
 20 ABCO զորդին (մարդոյ) T₁ Որդի (մարդոյ)
 21 O էրն
 * Յովհ. Գ. 63
 22 ACE բարձրեալ
 23 B կուսածին
 24 A եթե
 25 AC O զճշմարտութիւնն
 26 D ուսաւ d (ուսալ)
 27 Յովհ. Գ. 40
 28 ACEO զաստուածութիւնն
 * Մատթ. Գ. 15
 29 Մատթ. Գ. 16
 28 ABCO բերանն ոսկի
 29 BD յոհան
 30 BDO զաստուածութիւն
 31 A եթե BCDO թէ
 32 BD զաստուածութիւն C զաստուածութեանն

ւորութեան¹ պատմուճանն՝ զանազանեալ բնութեամբ եւ կամաւք, զոր ոչ գրեցին եւ ոչ քարոզեցին Առաքեալքն:

28 Որո՞վ բնութեամբ ըստ մարմնոյ զԲրիստոսն² Պաւղոս Աստուած ի վերայ ամենայնի ասէ՞, կամ ո՞ր կերպարանի եւ բնութեան ամենայն ծուներ կրկնի՞³. մարմնո՞յն եթէ³ աստուածութեանն⁴: 29 Բաժանեա՛ երկու բնութեանն⁵ եւ երկուս երկրպագութիւնս⁶. (քանզի ոչ իշխէք ասել երկուս⁷ երկրպագութիւնս, թէպէտ⁸ եւ յոյժ էք բաժանասէրք, եւ եթէ⁹ ասէք զմի եւ զնոյն զերկրպագութեանն¹⁰, զերկրպագութիւնն¹¹ բաժանէք, եւ աւտար ոմն Աստուած ի ներս¹² ածէք): 30 Այլ¹³ որպէս մի երկրպագութիւն խոստովանիք՝ հարկ է ձեզ եւ ահամայ, թէպէտ եւ ոչ կամիք՝ միութիւն¹⁴ խոստովանել Տնաւրինեցելոյն. քանզի ոչ երկրպագի մարդկային բնութիւն ըստ աստուածութեան¹⁵, եւ ոչ իսկ վայել է երկնաւորացն երկիր պագանել երկրային բնութեան. ընդ որս եւ հասարակաց բնութիւն ամենայն մարդկութեանս երկրպագէ՞¹⁶ յաղազս մեզ բնութեանակից լինելոյ:

1 AC զմիաւորութեանն
2 ACO Բրիստոսն
3 Հռովմ. Թ 5
4 Փ Գ Գ Գ Գ 9-10
5 A եթե
6 BD աստուածութեան
7 ABCDEO բարձանեա Բ բնութեանն
8 ABCDEO երկուս եւ երկրպագութիւն ABCDO չի՞ք եւ (երկուս)
9 ABCDO չի՞ք երկուս (երկրպագութիւնս)
10 A թեպէտ եւ
11 A եթե
12 B գերկրպագութիւն
13 ACDEO գերկրպագութիւն (բաժանէք)
14 ACDEO ի ներս ածէք
15 A այդ
16 a միոթիւն
17 ACO ընդ աստուածութեանն
18 ABCDO երկրպագի

31 Ո՛վ անբանութեանս¹⁷, մանաւանդ եթէ¹⁸ անգիւտ մոլորութեանս. պարտ է ձեզ ի մէջ երկուց բնութեանցն¹⁹ այլ²⁰ եւս բնութիւն խնդրել, զի ճողոպրիցիք ի հայհոյութեանէ²¹, կամ յեւս մեծագոյն հայհոյութիւն անկանիցիք²²: 32 Արդ զայս կնքէ մեծն Կիւրեղ յեւթներորդ²³ գլուխ երկուտասան գլխոցն²⁴. «Եթէ²⁵ ոք ոչ, ասէ, միով երկրպագութեամբ եւ փառաւորութեամբ պատուեսցէ զէմմանուէլն²⁶, նզովեա՛լ եղիցի»: 33 «Բարձրացուցանել, ասէ Պաւղոս, եւ անուն շնորհել գեր ի վերոյ քան զամենայն անուն մարմնոյ»²⁷. եւ զի՞նչ իցէ գեր ի վերոյ²⁷ անունն, եթէ²⁸ ոչ՝ Աստուած: 34 Եւ զիա՞րդ ոք յանդգնի²⁹ ասել երկուս³⁰ Աստուածս: 35 Քանզի Բանն եւ յառաջ իսկ ունէր զաստուածութեանն³¹ անուն, եւ զի զկնի անճառ միաւորութեանն³² եւ խառնելոյ զանխառնելի բնութիւնսն՝ եւ զառեալ մարմինն³³ աստուածացոյց եւ եղեւ ըստ բնութեան առողին եւ ըստ զաւրութեան, որպէս³⁴ Գրիգոր Աստուածաբան³⁵ ասէ. եւ դարձեալ յայլում¹

17 A ով անբանութեանս B ով անբանութեան CE ով անբանութեանս
18 A եթե
19 T1T2 երկուցն բնութեանց
20 A այդ եւ
21 ACEO ի հայհոյութեանէ
22 B չի՞ք ի հայհոյութեանէ կամ յեւս մեծագոյն D չի՞ք կամ յեւս մեծագոյն հայհոյութիւն ձ կամ յեւս մեծագոյն հայհոյութիւն
23 A Կիւրիղ յեւթներորդ BDO յէ երորդ T2 յեթներորդ C յեւթներորդ
24 B ԲԺ.ն D ԲԺ ան O ԲԺ ն (գլխոցն)
25 A եթե
26 a (գե)մ(մանուէլն) BC զէմանուէլն O զեմանուէլն
27 Փ Գ Գ Գ Գ 10
28 C գեր ի վերոյ
29 A եթե
30 CE անդգնի ասել
31 A երկու BCDO Բ (Աստուածս)
32 BD միաւորութեան
33 BD մարմին
34 O (որպէս) եւ
35 BE աստուածաբանն

ճառի՝ եթէ «Զաստուածային պատկերն ընդ մարդկային կերպարանն խառնեաց, եւ ծանեալ տունն Իսրայէլի², թէ Տէր եւ աւծեալ զնա Աստուած արար»։ զոր մեկնեալ իւր նոյն ինքն Աստուածաբանն³, յոր⁴ դուքն պարծիք, ի մերն պարծանք՝ եթէ Աւծեալ եւ Քրիստոս կոչեցաւ, ո՛չ զաւրովեամբ ըստ այլոց աւծելոց⁵, այլ մերձաւորութեամբ⁶ բովանդակ Աւծաւղին⁷, որոյ գործ էր՝ մարդոյն լինել աւծեալ եւ առնել Աստուած զաւծեալն։

36 Բաժանեա՛ր⁸ արդ զաւծեալդ անուն յերկուս⁹ բնութիւնս, եւ ցո՛յց զմիջոց երկուց Աստուծոց ըստ երկու բնութեանց¹⁰։ 37 Եւ զի ոչ կարես, պարտ է քեզ¹¹ խոստովանել՝ մի Տէր, մի Քրիստոս, մի Աստուած, եւ մի բնութիւն։

38 Ե՛կ չըջեցոցից զքեզ եւ ընդ այլ¹² բանսն Աստուածաբանին¹³։ 39 Յորժամ ասէ, թէ «Ոչ միայն զաստուածութիւնն ասեմ կատարեալ, այլ¹⁴ եւ զմարմինն աւծեալ յաստուածութենէն¹⁵ եւ եղեալ՝ որպէս որ էաւծն¹⁶։ եւ համարձակիմ ասել մի Աստուած»՝ զի՞նչ զայս իմանաս¹⁷, ո՛վ բնութիւնասէրդ, եւ զիա՞րդ զմի Աստուածն յերկուս¹⁸ բնութիւնս բաժանես։ 40 «Եկեալ՝ Աստուած հանդերձ առեցելովն, մի յեր-

կուց ընդդիմակցացն¹⁹, ի՞²⁰ մարմնոյ ասեմ եւ հոգւոյ, յորոց մին²¹ աստուածացոյց եւ միւսն²² աստուածացաւ»։ զաստուածացեալն²³ զիա՞րդ իշխես աւտար բնութիւն ասել։ 41 Զի՞նչ իցէ նորաձեւութիւն բնութեանցն ըստ աստուածաբանին²⁴, եթէ²⁵ ոչ՝ միութիւն։ քանզի Աստուած մարդ լինի. ո՛չ՝ որ ինչ էրն՝ փոխեցաւ, այլ զոր ինչ ոչն էր՝ էաւ. զի տարեալ լիցի անտանելին միջնորդաւ հոգւոյն աւծութեանն²⁶, միջնորդելով եւ մարմնոյն թանձրագուլնի։

42 Աստանաւր պարտ է զարմանալ. միջոց ասաց զմարդկային հոգին՝ մարմնոյն²⁷ եւ աստուածութեանն խառնման։ 43 Ո՞չ ահա²⁸ յայտ է, եթէ բաժանումն²⁹ առնես բնութեանցն, ո՛չ միայն երկու³⁰, այլ³¹ եւ երիս բնութիւնս հարկ լինի քեզ խոստովանել՝ զմիջոցն³² յաւելլովն. եւ եթէ³³ բառնաս՝ ո՛չ լինի խառնումն երկուցն³⁴, եւ ո՛չ Աստուած մարդ լինի. եւ ամենքեան զրկեալք ի փրկութենէն։ 44 Տեսանե՛ս՝ ո՛ւր արդեաւք³⁵ բաժանումնդ³⁶ քո վարէ զքեզ։ 45 Նա ի նոյն ճառի ոչ միայն խառնմամբ³⁷ զաստուածային բնութիւնն³⁸ ընդ մարդկային³⁹ բնութեան՝ ասէ, այլ² եւ

1 A յայդում՝ նաոի
 2 A իսրաիդի
 3 ACDEO աստուածաբան
 4 C որ (դուքն)
 5 A ըստ այդոց CE օծելոյ
 6 ACD մերձաւորութիւն
 7 A ամոնիկն BCDO օծողիկն
 8 ACE բարձանեա՛
 9 C յ Բ ս
 10 CO բնութեան
 11 AB ձեզ (խոստովանել)
 12 A այդ BD չի՞՛ այլ d այլ
 13 T₁T₂ Աստուածաբանի
 14 A այդ եւ
 15 ACEO յաւծութեանէն փիս յաստուածութեանէն
 16 CE որ է օծն O էօծն D որ էօծն
 17 ACEO յիմանաս
 18 CD յ. Բ

19 CO ընդդիմակցայցն
 20 ABCDEO չի՞՛ ի (մարմնոյ)
 21 ABCDO միմն
 22 CE միմն փիս միւսն
 23 B և (զաստուածացեալն)
 24 ACEO ըստ աստուածաբանի BD T₁ ըստ աստուածաբանից
 25 A եթե
 26 BD օծութեան d (օծութեան)ն
 27 B մարմնի
 28 O ահայ
 29 A բարձանումն
 30 ABCDEO Բ
 31 A այդ եւ
 32 T₂ միջոցն
 33 A եթե
 34 D երկուց d (երկուց)ն
 35 AC արդեւք
 36 ADE բարձանումնդ B բաժանումն
 37 ABCEO խառնմամբն
 38 BD բնութիւն CE բնութիւնսն
 39 ABCEO ընդ մարդկան

եւ ընդ մահկանացուին³ զանմահն, եւ ընդ չարչարելին զանչարչարելին եւ ընդ անպատուութեանն⁴, որ քան զամենայն պատիւս գերագոյն է:

46 Եւ Աթանաս ի թղթին Ապողինարի մի բնութիւն ասաց Աստուծոյ Բանին մարմնացելոյ: 47 Զնոյն եւ Հետեւող⁵ նորին Կիւրեղ⁶, յորժամ եհարց զնա⁷ Սեկունդոս⁸ եպիսկոպոս⁹, եթէ¹⁰ պարտ է երկո՞ւս¹¹ բնութիւնս իմանալ Բանին մարմնացելոյ եթէ մի, եւ նա գրով պատասխանի առնէ, եթէ «Յետ միաւորութեանն ո՛չ անջատեմք զբնութիւնս¹² ի միմեանց, ո՛չ յերկուս¹³ որդիս Հատանեմք զմիւնն եւ զանբաժանելին¹⁴, այլ¹⁵ միաւորեմք. որպէս եւ սուրբ Հարքն ասացին մի բնութիւն մարմնացելոյ Աստուծոյ Բանին¹⁶»: 48 Եւ դարձեալ յերկրորդ թղթին, որ առ Սեկունդոս¹⁷ «Այլ¹⁸ ասեն, ասէ, Հակառակորդքն՝ եթէ մի բնութիւն է մարմնացելոյ Բանին Աստուծոյ, Հարկ է ամենայնի¹⁹ շփոթումն ընդունել²⁰ եւ խառնակումն, որպէս ծախեցելոյ եւ ի ներքս գողացելոյ²¹ մարդկայնոյ բնութեանն²². եւ անգիտացան զուղիղսն թիւրել, թէ ըստ ճշմարտութեան²³ ասէ մի

բնութիւն մարմնացելոյ Բանին²⁴ Աստուծոյ»: 49 Դարձեալ սուրբն Կիւրեղ²⁵ առ Լէգէոս²⁶ քահանայ՝ «Եթէ²⁷ ասեմք, ասէ, մի բնութիւն խոստովանիլ²⁸ եթէ մարմնոյ Հոգեւորի եւ իմանալոյ²⁹ եւ ոչ մեկուսին ի միմեանց միաւորեալքն. այլ³⁰ է մի որդի այնուհետեւ եւ մի բնութիւն նորա»: 50 Եւ դարձեալ գրէ առ Թէոդոս³¹ թագաւորն³². «Թէպէտ³³ ի զանազանից եւ յաննմանից³⁴ եկեալ առ միմեանս բնութիւնքն՝ մի Քրիստոս, եւ³⁵ մի Որդի, եւ մի բնութիւն Հանդերձ առեցելովն»: 51 Զնոյն գրէ եւ առ Ակակ Մելտինոյ³⁶ եպիսկոպոսն³⁷ Հետեւող³⁸ սուրբ Հարանցն. «Ամենայն ուստեք³⁹ աստուածայնոց ի սուրբ կուսէն ասեն⁴⁰ առնուլ⁴¹ զմարմին⁴² Աստուծոյ Բանին, որ է մի եւ միայն Որդի եւ մի Տէր Յիսուս Քրիստոս. յերկուց⁴³ բնութիւնս միաւորեալ ասեմք⁴⁴ յետ միաւորութեանն՝ որպէս⁴⁵ ի բաց բարձելոյ⁴⁶ յերկուս Հատման⁴⁷. եւ մի գոլ Հաւատամք զՈրդւոյ բնութիւնն»: 52 Եւ սուրբն Բարսեղ⁴⁸ ի ճառի ծննդեանն⁴⁹ Քրիստոսի ասէ. «Աստուած ի

1 ACO բնութեանն
2 A այդ և
3 ABCDE ընդ մահկանացուն
4 BD (ընդ) պատուութեան (ընդ)ան(պատուութեան)ն
5 A հետևաղ BE հետևող
6 AD կիրիղ d կիրեղ
7 ABCO ցնա
8 ABCDE սեկունդոս ad (սեկ)ու(նդոս)
9 A եպիսկապոս B եպիսկապոսն
10 A եթե
11 ABCDEO Բ
12 ABE գրնութիւնն CO բնութիւնն
13 E Բ (որդիս)
14 A զանբաժանելին
15 A այդ
16 O բանին աստուծոյ
17 ABCDE սեկունդոս
18 A այդ
19 O ամենայնիւ
20 T1T2 ընդունիլ
21 B չի՞ եւ ի ներքս գողացելոյ
22 BD բնութեան
23 ACEO ըստ նշմարտութեանն T1T2 ըստ նշմարտութեան

24 ADO չի՞ բանին o բանին
25 A կիրիղ
26 A առ դեզնոս CO առ լեզնոս
27 A եթե
28 T2 խոստովանել
29 ABCEO իմանալոյ
30 A այդ է
31 A առ թեոդոս
32 AC թագաւոր
33 A թեպէտ EO թեպէտ և
34 B աննմանից
35 CE չի՞ և
36 AE մելիտինոյ C մելիտինոյ
37 A եպիսկապոսն
38 A հետևաղ BCD հետևող
39 ABCD ուստէք
40 A չի՞ ասեն a ասեն
41 C առեալ O առնուլ o առեալ
42 ABCEO զմարմինն
43 A երկուց
44 C յերկուս բնութիւնս միաւորեալ ասեմք T1T2 յերկուց բնութեանց ասեմք միաւորեալ
45 e ոչ (որպէս ի բաց)
46 ABCEO բարձեցելոյ D բարձեցելոց d բարձեցելոյ
47 ABCO յերկուս հատման
48 AO բարսիղ
49 BCEO ծննդեանն

մարմնում ո՛չ առածոյ¹ գործովք, որպէս ի ձեռն մարգարէից², այլ³ բուսակից ինքեան եւ միաւորեալ ներկայացուցանելով⁴ զմարդն: 53 Եւ զի՛նչ աւրինակ ի մարմնումն աստուածութեան⁵ որպէս հուր յերկաթում, ո՛չ փոխարկաբար, այլ⁶ փոխաւրաբար⁷. քանզի ո՛չ եթէ⁸ արտաքս ինչ յիւրմէ⁹ ընթանայ հուր առ երկաթ, այլ¹⁰ մնալով ըստ բնութեանն¹¹ ի¹² տեղւոջ՝ փոխատրէ ի նմա յիւրմէ զաւրութեանէն, որ ոչ նուազ¹³ է փոխատրութեամբ. եւ զբոլորն լնու զընդունողն¹⁴: 54 Ըստ այսմ եւ աստուածային Բանն ոչ շարժի յիւրմէ եւ բնակեաց ի մեզ, եւ ոչ յեղումն ինչ կրեաց, եւ Բանն մարմին եղեւ: 55 Եւ զիա՞րդ, ասեն, ի մարմնական տկարութենէ ոչ լցաւ Աստուածն Բան. ասեմ՝ եթէ ոչ հուրն¹⁵ ի յատկութենէ երկաթոյն առնու ինչ. սեաւ է երկաթ եւ ցուրտ, բայց սակայն հրացեալ՝ զհրոյ կերպարան զգենու, եւ ինքն պայծառանալով՝ ոչ սեւացուցանէ զհուր¹⁶. քանզի եւ ոչ ստեղծականիս այս հրոյ¹⁷ հանգիտաբար տայցես¹⁸ ազդել Աստուածութեանն¹⁹»:

56 Զնոյն եւ Աթանաս ի ծննդեան²⁰ ճառին. «Ուղղորդապէս եւ մեք խոստովա-

նեսցուք յանապական²¹ մարմնի զտնաւրէնութիւնն²². քանզի մարմին եղեւ Բանն բնութեամբ եւ միացաւ ի նմա անորոշաբար ի մի. եւ Տէր²³ մեր եւ Փրկիչ Յիսուս Քրիստոս միով բնութեամբ եղեւ մարդ ի յարգանդի Կուսին: 57 Մարգարէից²⁴ տառիցն ունկն դիցուք. զի անապական ցուցին միով բնութեամբ²⁵: 58 Ո՛չ ուրանամ զբնութիւնն եւ ո՛չ բաժանեմ²⁶, այլ²⁷ միութիւն²⁸ ասեմ անշփոթաբար՝ ըստ Պրոկղ ի յայնմ ճառի²⁹, որոյ սկիզբն է³⁰ «Կուսական է տաւնս³¹», ասէ՝ «Կոչեաց զմեզ ի միասին այսաւր³² սուրբ եւ Աստուածածին կոյսն Մարիամ, անաղտ կուսութեան բաժակն, բանաւոր դրախտն³³ երկրորդ Ադամայ³⁴, գործարան միաւորութեան³⁵ բնութեանցն³⁶, սարսափելի տնաւրէնութեանն³⁷ ոստայն, յորում անճառաբար անկաւ³⁸ միաւորութեանն պատմուճան: 59 Նա անապականաբար ծնաւ, եւ դրաւքն փակելովք³⁹ անխափան ի ներքս եմուտ. զորոյ զմիութիւն բնութեանցն թովմաս⁴⁰ աղաղակեաց՝ «Տէր իմ եւ Աստուած իմ»: 60 Եւ յետ այլոց ասէ, եթէ⁴¹ «Բնութեամբ ան-

1 ABCDO ոչ առածոց
 2 O (մարգարէից)ն
 3 A այդ
 4 ABCDO ներկայցուցանելով
 5 ACO աստուածութեանն
 6 A այդ
 7 E չի՞ այլ փոխատրաբար
 8 A եթէ
 9 C իւրմէ
 10 A այդ
 11 BD ըստ բնութեան
 12 ABDEO չի՞ ի (տեղւոջ)
 13 AE որ ոչ նուազէ T₁T₂ ոչ նուազ է
 14 BCDEO զընդունողն
 15 ABCDEO ոչ հուր B (եթե ոչ) հուր երկաթն է փի հուրն ի յատկութենէ երկաթոյն առնու ինչ
 16 B գիւրն C հուր
 17 T₁ չի՞ հրոյ
 18 E տայցես
 19 BD աստուածութեան d (աստուածութեան)ն
 20 CDEO ծննդեան

21 D յանական d յանապական
 22 BD գտնորէնութիւն d (գտնորէնութիւն)ն
 23 AEO անորոշաբար. մի եւ տէր չի՞ ի (մի)
 24 A մարգարէիցն a (մարգարէ)ից տառ(իցն)
 25 BD բնութիւն
 26 ACDO ո՛չ բաժանեմ d ո՛չ բաժանեմ
 27 A այդ
 28 DT₁ միութեամբ
 29 ABD ի յայնր (ճառի) T₁T₂ Պրոկղի յայնմ (ճառի) ՆԲՆ. Պրոկղ ի
 30 ACDEO (սկիզբն) չի՞ է
 31 ACO կուսական տաւնս է
 32 RՆԲՆ. այսաւր T₁T₂ այսր
 33 BD դրախտ d դրախտն
 34 B աղամս
 35 C միաւորութեանն o միաւորութեանն
 36 ABCDEO բնութեանց
 37 BD տնօրէնութեան O տնօրութեան o (տնօր)էն(ու-թեանն)
 38 ABCDEO անգաւ
 39 C դրովն B փակելով
 40 C թովմաս
 41 A եթե

չարչարելին եղեւ գթութեամբ բազմաչարչարելի»։ 61 Եւ դարձեալ ասէ. «Գթասէրն Աստուած եկն, որ միշտ մերձն էր, եւ ետ փրկանս զիւր արիւնն¹ եւ գնեաց զաշխարհս² ի նզովից աւրինացն. որ գնեաց զմեզ՝ ո՛չ է սոսկ մարդ, ո՛վ Հրէայդ³»։ 62 Եւ դարձեալ՝ «Եթէ⁴ այլ ոք է Քրիստոս եւ այլ⁵ ոք՝ Աստուած Բանն, ո՛չ եւս Երրորդութիւն»։ 63 Մի՛ պատառեր գտնաւրէնութեանն⁶ պատմուճան զ՛ի վերուստ անկեալն⁷. մի՛ աշակերտիր Արիոսի, վասն զի նա ամբարշտելովն⁸ զբնութիւնսն Հատանէ։ 64 Դու զմիաւորութիւնն մի՛ բաժաներ⁹, զի մի՛ բաժանեսցիս¹⁰ յԱստուծոյ։

65 Եւ Եպիփան յեւթն եւ տասներորդ¹¹ սաղմոսին ասէ. «Քանզի միածին Որդին Աստուծոյ մարդացաւ, եւ եղեւ որդի Դաւթի ճշմարիտ, եւ անշփոթ մնացեալ բնութեանցն¹² եւ անքակ լեալ միաւորութեանն¹³»։ 66 Եւ դարձեալ նոյն Եպիփան ի Պարունակախաւսն¹⁴ ասէ. «Ինքն Աստուած՝ ինքն մարդ. ոչ շփոթեալ միութեամբն, այլ¹⁵ զերկուսին ի միասին խառնեալ, զերկրայինն ընդ Աստուածութեանն¹⁶»։

67 Տե՛ս, զանճառ միաւորութիւն Բանին եւ մարմնոյն ի մի գաւրութիւն զաւ-

րացոյց, ի մի աստուածութիւն ժողովեաց, մի գոլ Տէր, մի Քրիստոս. ոչ երկու¹⁷ քրիստոսք եւ ո՛չ երկու¹⁸ աստուածք ի նոյն մարմին¹⁹ հոգեւոր, ի նոյն աստուածութիւն²⁰ անհասանելի։ 68 Որպէս Գրիգոր Աստուածաբան²¹ սրբոյն Բարսղի պատասխանի առնէ ի Հարցմանն վասն բնութեանցն²² զանազանութեան. «Եթէ²³ զանազանութիւն²⁴, ասէ, աննմանութիւն, եւ եթէ²⁵ աննմանութիւն՝ ո՛չ պարզութիւն, եւ եթէ²⁶ ոչ պարզութիւն՝ ի բազմաց դրութիւն, որ լինի բազում դրութիւն»։ 69 Այլ²⁷ զի ճշմարտութիւնն²⁸ մի է եւ ո՛չ բազում բնութեամբ, ասէ Աստուածաբանն²⁹, իսկ ի բազումս բաժանելն՝ ստութիւն։

70 Յոր ոչ կարացեալ հասանել չար ախոյեանն Ապողինարէս ի ձեռն անհաւատութեան³⁰ երկու³¹ կատարեալ ասէ ի մի մարմին։ 71 Եւ սուրբն Կիւրեղ³² պատասխանի³³ առնէ, եթէ «Երկուց գոյութեանցն³⁴ կատարելոց³⁵ միաւորութիւն»։ 72 Եւ դարձեալ Ապողինարէս՝ եթէ «Երկու³⁶ կատարեալ ի³⁷ մի կատարեալ կենդանի լինել ո՛չ կարէ»։ 73 Եւ դարձեալ

1 A արեւնն C արևնն
 2 AC գաշխարհ
 3 A հրեայդ B չի՞ ով b ով
 4 A եթե
 5 A այդ
 6 BD գտնօրէնութեան
 7 ACE զի վերուստ անգեալն O գ՛ի վերուստ DO անգեալն T1 ըզի (վերուստ)
 8 AO ամպարշտելովն
 9 ACO մի բարժանեք
 10 ACE մի բարժանեսցիս
 11 CO յէ եւ Ժ երորդ (սաղմոսին) T1 ի 17 երորդ T2 յեօթն եւ տասներորդ
 12 B բնութեանց
 13 BD միաւորութեան
 14 AE ի պարունակախասն C ի պարունակախօսսն O ի պարունակախօսն o ի պարունակախօսսն
 15 A այդ
 16 T1T2 ընդ Աստուածութեան

17 BCDE Բ
 18 BCDEO Բ
 19 D u (ի նոյն մարմին) d չի՞ եւ
 20 O աստուածութիւն
 21 T2 աստուածաբան
 22 A բնութեանց a (բնութեանց)ն
 23 A եթե
 24 BD զանազանութեանէ d (զանազանութ)իւն
 25 A եթե
 26 A եթե
 27 A այդ
 28 D ճշմարտութիւն
 29 ACDEO աստուածաբան
 30 ACO անհաւատութեանն
 31 BCDE Բ
 32 AO կիւրիդ ACG (յաւելում լուսանցում) յիմա եւ տես զանունդ
 33 A պատասխանի
 34 ABDEO գոյացութեանցն C T1 գոյակցութեանցն
 35 ABCD կատարելոց
 36 ABCDO Բ
 37 ABCDO չի՞ ի

սուրբն Բարսեղ¹ «Ի մարդկանէ² անկարելի, իսկ առ ի յԱստուծոյ կարելի. որպէս ի Կուսէն³ ծնանելն⁴, եւ ի վերայ ծովուն գնալն⁵, որպէս զրաւքն փակելովք⁶ մարմին⁷ թանձրամած մտանելով՝ ի մտոյ եւ յոսկերաց հաստատեալ⁸: 74 Արդ զոր աւրինակ այս կարելի է Աստուծոյ, նոյնպէս եւ այն. քանզի Աստուծոյ է⁹ եւ աստուածային է ամենայն բնութիւն եւ կիրք եւ ներգործութիւն եւ կամք»:

75 Այսոքիկ յաղագս երկուց բնութեանց¹⁰ ընդդիմասացութիւնք¹¹ բաւականացին ի սուրբ հարանցն, եթէ¹² կամիցիք¹³ ախորժեղով լսել՝ ի բաց թողով զհակառակելն: 76 Արդ տեսցուք եւ որ յաղագս կամացն, զոր դուք առնուք¹⁴ զասացեալսն ի սրբոյն Կիւրղէ, եթէ «Յայնժամ¹⁵ կամէր՝ թոյլ տայր¹⁶ մարմնոյն կրել զիւրսն», որ անհնարին է այս լինել ի միում անձին: 77 Եթէ հարկաւորապէս զնէք երկաքանչիւր բնութեանցն կամել եւ գործել զիւրն, ապա ոչ էր աստուածացեալ բոլորն, այլ¹⁷ տակաւին եւս թշնամութիւն ի մարմնի: 78 «Զի յորժամ առնէաք, ասէ, զկամս մարմնոյ եւ մտաց՝ եւ

էաք¹⁸ արդարեւ որդիք բարկութեան»¹⁹. որ եւ ո՛չ Պաւղոսի ծառայական¹⁹ բնութեանն հաւասար էր²⁰, որ փոփոխմամբ զմիտս²¹ Քրիստոսի ունէր: 79 Իսկ եթէ աստուածացեալ ասէք զբոլորն, եւ ի մեր փրկութիւն տնաւորինաբար միով իշխանականաւ թողացուցանէր²² մարմնովն կրել զանանգոսնելի²³ կիրսն, յայտ է, եթէ²⁴ զաստուածային²⁵ միայն յայտ²⁶ առնէք զկամսն, վեհագունութեամբ²⁷ յաղթողն²⁸ ամենայնի: 80 Արդ եւ յաղագս այսորիկ²⁹ գիտասցուք զսուրբ³⁰ հարանցն ասացեալսն:

81 Ասէ յաղթող³¹ սպառազէնն Քրիստոսի Աթանասիոս³² ի ճառին, որ³³ ի Յայտնութիւն³⁴ Փրկչին. «Վասն այնորիկ³⁵ եկն Բանն Աստուած վասն առաջնոյ մարդոյն ի կենդանութիւն մարդոյն, ի բաց բարձումն անիրաւ³⁶ թշնամւոյն մեր. ծնաւ ի կնոջէ՝ զառաջին ստեղծուածն զմարդկային կերպարանս ինքեամբ հաստատել³⁷. ցուցաւ մարմնոյ³⁸ առանց մարմնական կամաց³⁹ եւ խորհրդոց⁴⁰ մարդկայ-

1 AO Բարսիղ
2 ABCDO մարդկան չի՞ր ի մարդկանէ
3 ACDEO կուսին չի՞ր ի կուսէն B կուսի
4 OT1 ծնանելն
5 BD չի՞ր եւ ի վերայ ծովուն գնալն
6 T1 փակելովք
7 BD T1 T2 մարմին (թանձրամած)
8 T1 հաստատեալ ի մտոյ և յոսկերաց, մտանելն T2 հաստատեալ ի մտոյ և յոսկերաց՝ մտանելն BD (հաստատեալ) եւ ի վերայ ծովուն գնալն: (Արդ)
9 A չի՞ր (բանգի) աստուծոյ է BCDEO (բանգի) աստուծոյ եւ աստուածային է
10 ACO բնութեանցն
11 B ընդդիմասացութեանց D ընդդիմասացութեանի d (ընդդիմասացութիւնի)
12 A եթէ
13 T1T2 կամիցիք
14 ACE առնուք
15 A եթէ նԲ.ն. եթէ յայնժամ
16 A թոյլ տայր
17 A այլ

18 A եաք
19 « Լւռւէ՛ւ. ԲՅ
20 A հաւասարի
21 A զմիտ
22 ADE թողացուցանէր C թուլացուցանէր
23 C զանգոսնելի
24 A եթէ
25 ACO զաստուածայինն
26 AB չի՞ր յայտ a յայտ (առնէ)
27 ABCO վեհագոյնութեամբ
28 CDEO յաղթողն
29 ABCE այսոցիկ
30 BD սուրբ d գ(սուրբ)
31 ABCDEO յաղթող
32 T1T2 Աթանաս
33 BD չի՞ր որ
34 ABCDEO (ի ճառին որ) ի յայտնութեան
35 T1T2 այսորիկ
36 A անիրաւի D անիրաւն BD մարդուն d մարդոյն
37 ABDE հաստատեալ
38 A մարմնով Ba մարմնոց
39 B առանց մարմնոյ կամաց
40 A խորհրդոց

նոց, ի պատկեր նորոգութեան, ի կամս աստուածութեան, վասն զի եւ բնութիւն բոլոր Բանին ցուցմամբ կերպիւ մարդկայնոյ մարմնոյ¹»:

82 Գրէ եւ եպիսկոպոսն² Հռոմայ³ Ոնորիոս⁴. «Զի եթէ էր ծանուցեալ, ոչ արդեաւք⁵ զՏէրն փառացն⁶ ի խաչ Հանէին⁷». որ եւ յայտնի է, եթէ աստուածութեանն ոչ է⁸ Հնար ի խաչ ելանել եւ ոչ զչարչարանաց⁹ մարդկայնոց զփորձ առնուլ, եթէ եւ զայսոսիկ կրէր վասն անճառելի միաւորութեան¹⁰ մարմնոյն եւ աստուածային բնութեանն: 83 Վասն որոյ մի կամք խոստովանիմք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. քանզի կամք այլ եւ այլք¹¹ Հակառակ ոչ եղեն ի Փրկիչն մեր, վասն զի ի վեր քան զաւրէնս մարդկութեան¹² ծանուցեալ եղեւ¹³:

84 Եւ¹⁴ Գրիգոր Աստուածաբան¹⁵ զկամացն այսպէս գրէ. «ԶՓրկչին ասելն՝ Ոչ զի զկամս իմ արարից^ա, զի եթէ¹⁶ ոչ ի ստորինս իջելոյն յինքենէ այսոքիկ ասացեալ լինէին¹⁷ ասէաք արդեաւք¹⁸, իբր ի մարդոյ տպաւորեալ զԲանն, որ ըստ Փրկչին¹⁹ իմանան. քանզի նորա կամելն ոչ ընդդէմ

Աստուծոյ է, այլ²⁰ յԱստուծոյ բովանդակն²¹. այլ²² ըստ մեզ՝ իբրեւ մարդկային խորթակացս ոչ ամենայն իրաւք զհետ երթայ²³ աստուածայնոյն»: 85 Տեսանե՞ս, զի որոշեալ կամս Փրկիչն²⁴ զՀասարակաց մարդկութենէս ասաց եւ ոչ զիւրոյ մարմնոյն:

86 Այլ եթէ²⁵ զհրաժարումն²⁶ բաժակին ասես, եւ եթէ²⁷ «Ոչ իմ կամքս, այլ²⁸ քոյդ զաւրասցին կամք»^բ, եւ զայս ի նոյն գլուխ եւթնեկին²⁹ ի տասներորդ³⁰ գլխոցն մեկնէ Աստուածաբանն³¹. «Իբրեւ ոչ եթէ կարողութիւն իցէ, ասէ, եւ կամ թէ ոչ կարողութիւն³², զայն անգիտանալ ի դէպ էր, եւ ոչ կամացն Հակառակ ի ներքս ածել կամս. այլ³³ զի առողին է բանս այս, որ էջն եւ որ առաւն»:

87 Տե՛ս զմիաւորութիւն առողին, եւ որ առաւն. Բանին ասեմ եւ մարմնոյն: 88 Ասա՛, ո՛վ անբան սպասաւոր Բանին, իբրեւ ոչ եթէ³⁴ առանձին ինչ իցեն Որդւոյ կամք քան թէ Հաւր³⁵, այլ որպէս թէ³⁶ ոչ իցեն, բանս է. զի եղիցի այնպիսի իմն ժողովումն:

1 AB մարմնոյ
2 A եպիսկոպոսն C եպիսկոպոս
3 AB հռովմայ E հռոմայ D հռոմա d (հռոմայ)
4 AO ռնորիա BC ռնորիայ
5 ACDE արդեւք D արդեւք o (արդե)աւ(f)
6 ABCO զտէր փառացն
7 A ի խաչ հանեին C հանին
8 O (ոչ) էր
9 BD չարչարանաց d զչարչարանաց)
10 ACO միաւորութեանն
11 A այլ եւ այլք
12 C մարդկնութեան
13 ACD (ծանուցեալ) եղէ d եղեւ
14 DT₁ չի՞ր եւ
15 B Գրիգոր աստուածաբանն
ա Ղ.՝-Կ. ԻԲ 42
16 A եթե
17 A ասացեալ լինեին
18 A արդեւք C արդեւք
19 O որ գփրկչին

20 A այլ
21 ACO բովանդակն
22 A այլ
23 AC երթա
24 O փրկչին o փրկիչին
25 A այլ եթե
26 C հրաժարումն
27 A եթե
28 A այլ
բ Ղ.՝-Կ. ԻԲ 42
29 AC եւթնեկին O եօթներեկին B է երեկին T₁T₂ եօթնեկին
30 AEO ի տասներորդ BD ի ժերորդ C ժ որդ o (ի տասն)եր(որդ)
31 ACDEO աստուածաբան
32 BD չի՞ր իցէ, ասէ, եւ կամ թէ ոչ կարողութիւն d իցէ ասէ եւ կամ թէ ոչ կարողութիւն
33 A այլ
34 A եթե
35 A կամք եւ հար a քան թե հար B հար եւ հար (այլ) E և քան թէ հար O (կամք) և հար o (կամք) քան թէ հար
36 A որպէս թե

89 «Ոչ զի արարից զկամս իմ, զի եւ ոչ են իսկ իմն¹ ի քումմէդ² բաժանեալ, այլ³ հաւասարակից իմ եւ քո են, որպէս մի աստուածութիւն՝ նոյնպէս եւ կամք»։ 90 Տեսե՞ր որպէս կորոյս զմարմնոյն կամս եւ ընդ մի աստուածութիւն⁴ Հաւր եւ Որդւոյ միաւորեաց։

91 Ոչ կարես բաժանել⁵, ո՛չ բնութեամբ եւ ո՛չ կամաւք, որպէս ահա ցուցաւ. քանզի մի է երեւելին եւ աներեւոյթն, անժամանակն եւ ընդ ժամանակաւն, եւ ո՛չ այլ ոք եւ այլ⁶ մի լիցի. վասն զի երկոքին ի մի⁷ խառնելովն, Աստուծոյ մարդանալովն, եւ մարդոյն աստուածանալովն⁸ բազում անգամ յեղանակէ՞⁹ Աստուածաբանն¹⁰ զաստուածանալն¹¹ մարդոյն¹², զի մի՛ հետք իսկ երեւեսցին բնութեան եւ կամացն¹³ զանազանութեան։

92 Եւ Գրիգոր Նիւսացին¹⁴ յերկրորդ գիրսն, որ ընդդէմ Եւնոմիոսի¹⁵ «Զի մեք, ասէ, զմարմինն, որով զհարչարանս¹⁶ ընկալաւ՝ ընդ աստուածային բնութեանն խառնեալ ասեմք, արարեալ ի ձեռն միաւորութեանն՝ զոր ինչ է առողին բնութիւն»։ 93 Նա եւ առ Թէոփիլոս Աղեքսանդրոս¹⁷ եպիսկոպոսապետն գրէ, եթէ «Ամենայն ինչ, որ տկար եւ ապականացու

բնութիւն էր, խառնեալ ընդ աստուածութեանն եղեւ, որ ինչ աստուածութեանն էր միշտ¹⁸»։

94 Եւ մեծն Բարսեղ¹⁹ յերրորդ սաղմոսի մեկնութեանն²⁰ ասէ. «Կարողակից արարեալ զհողեղէն մարմինն աստուածութեանն²¹ ի մի զաւրութիւն²² զաւրացոյց եւ ի մի աստուածութիւն ժողովեաց»։

95 Եւ Դիոնիսիոս²³ Պաղղոսի աշակերտն, որ եւ Փրկչին տեսլեան²⁴ արժանաւոր եղեալ, գրէ առ Գայիոս ասպնջական²⁵ Առաքելոցն. «Զառ ի թաքնութենէ²⁶ գերագունին ի մերս երեւոյթ մարդկաւրէն լինելոյ²⁷ գալն թագունեաց²⁸ եւ երեւելոյն²⁹, զի եւ աստուածականագոյն³⁰ ասացից զերեւելն մարմնով։ 96 Եւ այս խորհուրդ³¹ Յիսուսի անյայտ է ո՛չ միայն բանի կամ մտաց՝ Հպել ի խորհուրդն³² նորա, այլ³³ եւ ճառելովն անճառելի մնայ³⁴ եւ գիտելովն անգիտելի³⁵. ո՛չ մարդ էր Քրիստոս եւ ո՛չ որպէս ոչ մարդ, այլ³⁶ որպէս ի

1 ABDEO իմ փխ իմն
2 ADO ի ֆումէդ do (ի ֆու)մմէդ
3 A այդ
4 B մի աստուածութիւնն
5 AC բարժանել D չի՞ ոչ կարես բաժանել
6 A ոչ այդ ո՞ք և այդ T₁ չի՞ և
7 ABCDEO չի՞ (երկոքին) ի (մի)
8 ACOD (մարդոյն) աստուածանալով
9 T₁ եղանակէ
10 ACDEO աստուածաբան
11 CE զաստուածանալ
12 ABCEO մարմնոյն
13 ACO կամաց
14 AB գրիգոր նիւսացի
15 ABCDEO ընդդէմ Եւնոմիոսի
16 AB չարչարանսն CEO զչարչարանսն
17 A առ Թեոփիլոս աղեքսանդրոս CEO աղեքսանդրոս

18 T₂ չի՞ եղև որ ինչ աստուածութեանն
19 AO բարսիդ
20 D մեկնութեան
21 D աստուածութեան d (աստուածութեանն)
22 D չի՞ ի (մի գորութիւն) d ի
23 AC դիոնիսիոս BO դիոնիսիոս
24 ABCDEO տեսլան
25 AE ասպնջական
26 B (զառ ի) թաքնութեանն O (զառ ի) թագնութեանն
27 O լինելոյ o (լինելոյ)վ
28 ACD թաքնութեան B թաքնութեան և յետ
29 ACDEO յերևելոյն
30 B աստուածականագոյն O աստուածագոյն o (աստուածայն(գոյն))
31 B և այս է յիսուսի O չի՞ խորհուրդ o խորհուրդ
32 ACE ի խորհուրդ
33 A այդ
34 ABCD մնայ
35 T₁ (էջ 296, ծմ. 80) (Ֆաղուած Աստղիկի այլ ձեռագրից)։ «մարդկորէն լինելով գոյն. բայց սակայն թաքնու է և յետ երևելոյն. և կամ զի աստուածայնագոյն ասացից՝ և յերևելն մարմնով. և այս Յիսուսի խորհուրդ անյայտ է ո՛չ միայն բանի, կամ մտաց հպել ի խորհուրդն նորա. այլ մանաւանդ և նաեւ լովն աննաեւելի մնայ»։
36 A այդ

մարդկանէ, անդր եւս քան զմարդիկ¹. եւ ապա ո՛չ ըստ Աստուծոյ զաստուածա- յինսն² ներգործել եւ ո՛չ զմարդկայինսն³ ըստ մարդոյ. այլ⁴ այրացելոյ Աստուծոյ նոր իմն զաստուածային ներգործու- թիւնսն ի մեզ կենցաղավարեալ»:

97 Այլ⁵ եթէ⁶ գրեալ է՝ «Ո՛չ եկի զկամս իմ առնել, այլ⁷ զկամս առաքչին Հաւր»⁸, եւ «Ո՛չ որպէս ես կամիմ, այլ⁸ որպէս դուր»⁹՝ ո՛չ այսոքիկ այլ եւ այլ⁹ կամս ցուցանեն, այլ¹⁰ այս ըստ ասացելոյ մարդ- կայնոյս եւ ըստ տնաւրինեցելոյն վասն մեր ասացան, զոր ետ յաւրինակ¹¹ բարի Վարդապետն մեր, զի զհետ շաւղաց¹² նո- րա հետեւեցուք եւ ո՛չ ըստ իւրաքանչիւր կամաց. այլ¹³ յամենայնի յաւէտ¹⁴ Տեառն նախապատուեսցին կամք: 98 Եւ այսոքիկ՝ զանճառ միաւորութիւն եւ զաստուածա- նալն մարմնով:

99 Ահա՛ յայտ եղեւ մի կամս Քրիստոսի աստուածային, եւ միւսն հասարակաց. մարդկան ասէ եւ Քրիստոսին՝ բոլոր աս- տուածային:

100 Ասացուք այսուհետեւ եւ յազագս ներգործութեանցն՝ վկայութեամբ սուրբ հարցն:

101 Ասէ Աթանաս ի չորրորդ ճառին, որ առ Արիոս¹⁵. «Եւ Բանն զմարմնոյն

դարձեալ ունէր զտկարութիւն¹⁶, որպէս զիւրսն. զի նորա է մարմինն գործակից աստուածութեանն¹⁷ գործոց, զի նովաւ լի- նէր, զի Աստուծոյ մարմին էր»: 102 Եւ յետ սուղ ինչ բանի ասէ. «Քանզի եթէ¹⁸ Աստուծոյ Բանին գործք ոչ ի ձեռն մարմ- նոյն էր եղեալ, ո՛չ արդեաւք¹⁹ աստուածա- ցեալ մարդն»: 103 Եւ յետ այլոց²⁰ «Քան- զի զգործն Հաւր ի ձեռն մարմնոյն գոր- ծէր»: 104 Եւ բարձեալ²¹ նոյնն գրէ առ Դեղբիոս²² եպիսկոպոս²³ եւ խոստովա- նող²⁴. «Քանզի ձեռն ձգեալ յարոյց, որ ի ջերմութենէն էր ըմբռնեալ. եւ ձայն ար- ձակեալ յարոյց զՂազար»:

105 Եւ Գրիգոր Նիւսիոյ²⁵ յերկրորդ ճառին, որ ընդդէմ Եւնոմիոսի²⁶ «Քանզի եւ ներգործելն, ասէ, որպէս եւ ճշմարիտ Աստուծոյ ի ձեռն իւրոյ մարմնոյն՝ ամե- նեցուն, որպէս ձայնին կամ²⁷ գործոյն մարդկաւրէն եկեալ յառաջ. իսկ ի ներ- քուստ ծածկեալ իմացեալ լինի աստուա- ծութիւնն²⁸»:

106 Եւ գրէ եպիսկոպոսապետն²⁹ Հոռ- մայ³⁰ Յուլիոս³¹. «Եւ ոչ մի ինչ անջա- տումն, ասէ, Բանին եւ մարմնոյ³² նորա, բերիւր յաստուածային կիրս³³. այլ³⁴ է մի

1 B զմարդիք
2 ABCDE ոչ ըստ այլ զաստուածայինսն (ներգործել) ե ոչ ըստ աստուծոյ զաստուածայինսն
3 BD մարկայինսն
4 A այլ
5 A այլ
6 A բե T₁T₂ եթէ
7 A այլ
8 Յ՝ՎԸ. Չ՝ 38
9 A այլ
10 A այլ
11 T₁T₂ յորինակ
12 B շաղաց
13 A այլ
14 a (յամենայնի) յաւէտ
15 B չի՞՛նառին, որ առ արիոս

16 B տկարութիւն
17 T₁T₂ աստուածութեան
18 A եթե
19 ACDE արդեւք
20 A յետ այլոց
21 T₁T₂ դարձեալ ՆԲՆ. բարձեալ
22 ABD նոյն գրէ առ դեղփիոս C նոյն գիր առ դեփիոս O դելփիոս E դեփիոս
23 A եպիսկոպոս
24 ABCDE խոստովանաւղ
25 AC գրիգոր Նիւսիա BDO նիւսեա
26 ABCDEO եւնոմիոսի
27 O եւ (կամ) o չի՞՛ եւ
28 OT₁ (իմացեալ) լիցի ABCDE աստուածութիւն
29 T₁T₂ եպիսկոպոսն
30 A հոռովմա BCO հոռովմայ E հոռովմայ
31 AT₁ յուլիոս
32 T₁T₂ մարմնոյն
33 ABCDO գիրս
34 A այլ է

անձնաւորութիւն, մի ներգործութիւն եւ մի դէմք, բոլորովին Աստուած եւ բոլորովին մարդ, նոյն ինքն Յիսուս Քրիստոս»:

107 Եւ Յովհան Ոսկեբերան¹ ի ճառին, յորում ի լերինն² ազաւթէր Յիսուս, ասէ.

«Միով զաւրութեամբ եւ միով ներգործութեամբ զբազմատեսակ ախտս բժշկեաց»:

108 Եւ յետ սակաւուց ասէ. «Զի³ զզանազան սքանչելիսն ի ձեռն միոյ ներգործութեան⁴ լնլով»:

109 Եւ Կիրեղ Աղեքսանդրացի⁵ ըստ Մատթէոսի⁶ աւետարանին մեկնութեանն⁷ ասէ, թէ «Ընդ իւր միաւորեաց զմարմինն, ո՛չ որպէս⁸ ասեն՝ որ ընդ Հաւր եւ ի Հաւրէ Աստուած Բանն⁹, որպէս եւ յիւրսն կազմեալ ներգործ¹⁰ մարմնոյ ներգործութիւնս բնաւորականն¹¹, զկերպ մարմնոյն ողջ պահելով վասն ծնանելոյն ի մարմնոյն. եւ լցոյց աստուածավայելուչ ներգործութեամբք եւ յիւրն Հանէ փառս»: 110 Դարձեալ՝ «Զերկուս¹² կոյրսն բժշկէ մերձաւորութեամբ ձեռինն եւ լուսաւորէ աստուածագործ զաւրութեամբ. լի գոլ զիւր մարմինն ցուցանէ, որպէս գոքանչին Պետրոսի ձեռն ի վերայ եղեալ՝ առ ժամայն բժշկէր, եւ պարտէր զնոսա վասն¹³ պատճառին իւրոյ բնութեանն¹⁴, աստուածութեանն¹⁵ ասեմ, միազաւր ցուցեալ զիւր մարմնոյն ներգործութիւնսն»:

1 CEO ոսկեբերան B ոսկիբերան
2 T1T2 ի լերինն
3 B գիս
4 E ներգործութեանն
5 ADO կիրիղ BCD աղեքսանդրացի E աղեկսանդրացի
6 ABDEO ըստ մաթէոսի T2 ըստ Մատթէոս
7 D մեկնութեանն d (մեկնութեանն)ն
8 ABCDEO որպէս ոչ (ասեմ)
9 C ի հորէ բանն
10 T1T2 չի՛ր ներգործ
11 E բրնաւորականն
12 O գերկու BD զԲ
13 O չի՛ր վասն
14 DT1 բնութեան
15 T1T2 աստուածութեան

«Կարող գոլ¹⁶ զամենայն¹⁷ բանիւ ներգործել՝ վարի եւ թքովն, զի ծանիցուք, եթէ մարմին նորա զամենայն լնլով զներգործութիւնս կենդանարար¹⁸ բանին. եւ լուսաւորութեան¹⁹ առիթ լինի ի ձեռն սուղ ինչ մերձաւորութեանն²⁰, քանզի մարմին էր լուսոյ լոյս²¹ ճշմարտի»:

112 Որպէս մեծ ախոյեանն²² ուղղափառաց ի գիրս Պարապմանցն²³ յայտ առնէ Կիրեղ²⁴ «Աստուածային, ասէ²⁵, գոլ ասեմք զմարմինն Քրիստոսի, վասն զի Աստուծոյ մարմին է եւ²⁶ անձառելի փառաւք²⁷ զարդարեալ, անապական, սուրբ եւ կենդանարար»: 113 Եւ ի գիրս Գանձուցն²⁸ «Միաւորելով զկիրսն անբաժանաբար²⁹ թոյլ տայ³⁰ ինքեան, ասէ, որպէս մարդ, եղեալ ընդ մարդկան՝ եւ քաղցնուլ եւ ծարաւել եւ զայլսն³¹ կրել, զոր ինչ ասենն³² յաղագս նորա»:

114 Տեսանե՞ս, զի ոչ Հարկաւորք ասին, այլ³³ կամաւորք եւ ըստ թողացուցանելոյ³⁴ կրել զանանգոսնելի կիրսն վասն ճշմարտելոյ զմարմինն եւ լուծանելոյ³⁵ ի մէնջ³⁶ զդատապարտութիւնն³⁷. «Քանզի ծառայեաց ճշմարտապէս իւրով մարմ-

16 BCDEO կարող գոլ
17 ABCDEO գամենայն
18 A գկեմդանարար
19 ACEO լուսաւորութեանն
20 BD մերձաւորութեան
21 OT2 չի՛ր լոյս
22 C ախոյեանն BD ախոյեան
23 CE ի գիրս պարապմանց
24 ADO կիրիղ
25 BD չի՛ր ասէ
26 D չի՛ր եւ
27 O աստուածային փառաւք օ աննառելի
28 ABCDEO գանձուցն
29 ACO անբաժանաբար
30 A թոյլ տայ D տա d տայ
31 A զայլսն կրել
32 ACDEO ասինն
33 A այլ (կամաւորք)
34 A թուղացուցանելոյ C թուղացուցանելոյ
35 E չի՛ր զմարմինն եւ լուծանելոյ
36 BDO չի՛ր ի մէնջ օ ի մէնջ
37 ABD T1 զդատապարտութիւն

նովն, որպէս ծննդեանն¹, նոյնպէս եւ ախտից մերոց, ասէ Աստուածաբանն², յազազս մերոյ ազատութեան եւ ամենեցուն, զորս զերծոյց ի մեղաց զըմբռնեալքս³»:
 115 Եւ դարձեալ՝ եթէ «Ի կերպարանս լինելով ծառայի ընդ ծառայակիցս եւ ընդ ծառայս, եւ կերպարանէ զաւտարին՝ յինքեան բերելով զիս հանդերձ իմովքն. զի ինքեամբ⁴ ծախեսցէ զչարութիւն⁵, իբրեւ զմո՞՛ հուր, կամ իբրեւ զգոլորչի երկրի⁶ արեգակն, զի ես հաղորդեցայց նորայոցն⁷ յազազս խառնմանն⁸: 116 Այս է խորհուրդ միաւորական կրիցն Քրիստոսի յազազս բժշկելոյ զմեզ եւ ոչ բաժանեալ⁹ բնութիւն ցուցանելոյ, որպէս մեղք լեալ¹⁰ ասացաւ եւ նզովք, եւ ոչ եթէ¹¹ յայնոսիկ փոխեցաւ Տէրն. մի՛ լիցի¹², այլ¹³ վասն զտնաւրէնութիւնս մեր առնլոյ եւ զմեղս մեր բառնալոյ, այլ¹⁴ ո՛չ ինքն ախտացաւ:
 117 Փորձեցաւ ըստ մեզ, այլ առանց մեղաց. քանզի «լոյսն, որպէս աստուածաբան Աւետարանիչն ասէ, ի խաւարի անդ լուսաւորէ, եւ խաւար նմա¹⁵ ոչ եղեւ հասու»^ա, որպէս Ադամայ¹⁶ յառաջնումն եւ որք յԱդամայ:

118 Զի՞նչ ասէք, բաւակա՞ն են ասացեալքս առ ի յայտնի կացուցանել

զճշմարտութիւնն¹⁷, եթէ¹⁸ պիտոյ է, որպէս ի ծանրալուր ականջս՝ բազում անգամ զնոյն ասել: 119 Եւ արդ, աղէ, լո՛ւր դու զպիտառութիւն առածոց սուրբ հարանցն սակս անապականութեան մարմնոյն Քրիստոսի, զոր նախ Երինոս¹⁹ Առաքելոցն հետեւող²⁰, արտադրէ զանապականութիւն խոստովանութեան մերոյ եւ տարագրէ զապականութիւն հայհոյութեան ձերոյ. «Ընդունայնք եւ սնտոիք են, ասէ, ամենեւին, որ զամենայն տնաւրէնութիւն²¹ անարգեն զԱստուծոյ եւ զմարմնոյս փրկութիւն ուրանան եւ զվերստին²² ծնունդ²³ նորա անպատուեն՝ ոչ գոլ ընդունական ասելով զնա անապականութեան²⁴: 120 Եւ եթէ²⁵ ոչ ապրեցաւ սա, եւ ոչ Տէր արեամբ²⁶ իւրով ուրեմն փրկեաց, ոչ բաժակն²⁷ փրկութեան գոհութեան՝ հասարակութիւն արեան նորա, եւ ոչ հացն, զոր²⁸ բեկանեմք՝ հասարակութիւն մարմնոյ նորա. քանզի²⁹ արիւն³⁰ ոչ եղիցի՝ բայց եթէ յերակաց եւ ի մարմնոյ գոյացութենէ³¹, զոր ճշմարտապէս եղեալ Բանն Աստուծոյ՝ արեամբն³² իւրով փրկեաց զմեզ»:

121 Արդ ահա ցուցաւ ասացելովքս. որք ապականութեամբ կամ աւտար բնութեամբ զտէրունական մարմինն հայհոյեն, ուրացեալ եւ աւտարացեալ են ի փրկութենէն. եւ զխորհրդական հացն եւ զգոհու-

1 CDEO ծնընդեանն
 2 ACDEO աստուածաբան
 3 D զըմբռնալիս d (զըմբռ)ն(եալիս)
 4 E զինքեամբ
 5 ACEO զչարութիւնն
 6 OT₁ աշխարհի
 7 A նորայնոցն
 8 BD խառնմանն
 9 ACDEO ոչ բաժանեալ
 10 CE լիեալ
 11 A եթե
 12 A փոխեցաւ տերն. մի լիցի: O փոխեցաւ տերն, մի՛ լիցի
 13 A այլ
 14 A այլ
 15 D նմայ
 ա Յովհ. Լ՝ 5
 16 D Ադամայ d (ադամայ)

17 BDT₁ զճշմարտութիւն
 18 A եթե
 19 ACE երինոս
 20 A հետեւաւ BCEO հետեւող
 21 O տնաւրութիւն
 22 D զվերստին
 23 ADEO ծնունդն
 24 B անապականութեանն
 25 A եթե
 26 ABCED արեամբ T₂ արեմբն
 27 CE բաժակ
 28 B որ փիս գոր (բեկանեմք)
 29 D քան d (քան)զի
 30 AC արեւն
 31 A գոյացութեանն C գոյութեանն
 32 ACO արեամբ (իւրով)

Թեան բաժակն ոչ ի կեանս ինքեանց, այլ յապականութիւն ընդունին. զի թէպէտ¹ եւ Ադամ զանմեղանչական² մարմինն եւ զանդատապարտականն³ ի դատապարտութիւն եւ յապականութիւն մահու իջոյց, այլ⁴ Քրիստոս զսա անապական եւ փրկանակ⁵ մահու եցոյց՝ իշխանութիւն ունելով յերկրի թողուլ զմեղս, որպէս երանելոյն⁶ Աթանասի ասացեալ է ի բանին⁷, որ զԱպողինարէ⁸:

122 Եւ դարձեալ ի նոյն ճառէ՝ եթէ⁹ «Որպէս ոչ կարաց¹⁰ մահ ածել զինքեամբ զմարդկային զոգին¹¹ Քրիստոսի, եւ ոչ դարձեալ ապականութիւն գոռոզաբար յափշտակեաց զմարմինն Քրիստոսի զաւրուութեամբ յապականութիւն. զի եւ այսպէս ապականացու իմանալն ամբարշտութիւն է»: 123 Եւ դարձեալ ի չորրորդ ճառի¹² գրոցն ասէ նոյն Աթանաս, եթէ¹³ «Այն, որ եկն նորոգել իւրով մարմնով զմարմինս մահկանացուս, ոչ ըմբռնեցաւ յապականութենէ, այլ եւ¹⁴ զհզաւրն կապեաց»: 124 Եւ յետ այլոց¹⁵ «Եթէ¹⁶ զմեղս աշխարհիս ասաց բառնալ Յովհաննէս՝ զառն գոլով Աստուծոյ, զիա՞րդ ասեն ումանք ի մոլորելոցն, եթէ¹⁷ ապականացու¹⁸

էր մարմինն Քրիստոսի, քանզի մայր ապականութեան¹⁹ մեղք են»:

125 Եւ սրբոյն Եպիփանու ի Պարունակախաւսն²⁰ ասացեալ է, եթէ²¹ «Ամենայն ինչ կարողութիւն²² է Աստուծոյ, եւ զապականեալն²³ փոխել յանապականութիւն²⁴ եւ մի՛ ոք զարմասցի, ասէ, քանզի զայս եկն ի ցուցանել եւ եցոյց առնել²⁵ յապականելի մարմնոյն²⁶ եւ զգեցուցեալ²⁷ աստուածութեանն²⁸ եւ ցուցեալ անապականելի²⁹. քանզի ի՞նչ յանդիմանէ զԱստուած. եւ յանդիմանէ, որ ոչ խոստովանի զտնաւերէնութեան խորհուրդն, այլ³⁰ ուրանայ³¹, որ ոչ հաւատայ³² զմիաւորութիւն բնութեանն, այլ³³ բաժանէ³⁴ յԱստուած ուրոյն եւ ի մարդ ուրոյն, յանապական եւ յապականացու, յանմահ եւ ի մահկանացու³⁵ եւ յայլ³⁶ եւս յայսպիսիս»:

126 Այլ³⁷ մեք տակաւին եւս յաղագս անապականութեան աստուածային մարմնոյն եւ այլ եւս³⁸ ճեպեսցուք ասել ի հարցն սրբոց. քանզի ուր իցէ լոյս, սքաւղեսցի³⁹ անդ ամենեւին խաւար. սապես եւ

1 A բեպէտ
2 ABD զանմեղանչական
3 ACDO զանդատապարտական d (զանդատապարտական)ն
4 A այլ
5 BDE փրկական
6 T2 յերանելոյն
7 ABCDEO գրանէն չի՞ ի բանին T1T2 ի բանին
8 A (որ) զապողինարէ BDO զապողինարէ
9 A եթե
10 C ոչ կարեաց
11 O հոգին
12 CE նաոին
13 A եթե
14 A այլ և C այլ եւս T1 այլ եւ չի՞ այլ եւս
15 A յետ այլոց
16 A եթե
17 A եթե
18 O ապականելոց (էր) օ ապականացու A ապահասացու

19 B ապականութեանն
20 A ի պարունակախաւսն CEO ի պարունակախոսսն
21 A եթե
22 O կարողութիւն է օ (կար)ո(ղութիւն)է
23 AE զապականելն
24 CO զապականութիւն E զանապականութիւն
25 ABCDEO առեալ
26 T2 մարմնոյն
27 AO զգեցեալ
28 BD աստուածութեան
29 C յանապականելի
30 A այլ
31 AD ուրանա d (ուրանայ)
32 AD ոչ հաւատա d (հաւատայ)
33 A այլ
34 ACO բաժանէ
35 E չի՞ յանմահ եւ ի մահկանացու
36 A յայլ եւս
37 A այլ
38 A եւ այլ եւս
39 ADE ասգործեսցի CO անգործեսցի e անգործ լիցի B անգործ ուր b ոչ (իցէ լոյս) այս գործեսցի չի՞ սօդեսցի

յանապականութենէ¹ առ ընթեր եղելոյ փախնու ապականութիւն², ըստ ասելոյ³ սրբոյն Կիւրղի ի գիրս Պարապմանցն⁴:

127 Եւ դարձեալ՝ եթէ⁵ «Ոչն գիտողի զմեղս՝ իւրացուցանելով⁶ ընդ մեղաւք՝ խափանել⁷ զմեղս»: 128 Եւ դարձեալ՝ եթէ «Մարմինն, որ ի մէնջ առաւ՝ ընդ Բանին միաւորեալ, անապականութիւն էր եւ փառաւորեալ»: 129 Եւ նախ քան⁸ զԿիւրեղ⁹ վարդապետն նորա Աթանաս, ի թղթին որ առ Եպիկտիտոն¹⁰ եպիսկոպոս¹¹ Աթենացւոց՝ ասէ. «Բանն, որ ի մարմնին¹² էր, ի վեր էր քան զբնութիւն մահկանացու մարմնոյ, արար զմարմին իւր անմահ եւ անապական եւ լռեցոյց¹³ եւ ջնջեաց¹⁴ ի մարմնոյն զբնական մահն եւ զապականութիւնն»:

130 Ո՞ւր են¹⁵ ցոյցք անջատեալ բնութեան, ո՞վ անջատաւ¹⁶: 131 Տե՛ս եւ որ զհետ այսոցիկ. «Վասն զի եղեւ, ասէ, անապական մարմինն մահկանացու, եւ յաղթահարեցաւ մահ ի բնութեան մարմնոյ¹⁷ մահկանացուի»: 132 Եւ դարձեալ զկնի սորին՝ եթէ¹⁸ «Մարմնանալն Քրիստոսի, ասէ, յանամուսնութենէ եւ առանց

մեղաց. վասն այնորիկ¹⁹ ոչ գտաւ ապականութիւն ի մարմին նորա»: 133 Եւ դարձեալ նոյն ի նոյն²⁰ թղթի՝ եթէ²¹ «Ոչ կարէ մահ բնակել ընդ կեանս, եւ ոչ ապականութիւն՝ ընդ անապականութեան»:

134 Տեսե՞ր զանբաժանելի²² միաւորութիւնն²³, ո՞վ բաժանասէրդ²⁴, ի Հարցն երանելեաց²⁵, որք²⁶ ո՛չ բնութեան զանազանութիւն, եւ ո՛չ կրից, եւ ո՛չ ներգործութեան, եւ ո՛չ կամաց՝ ո՛չ ինչ ի ներքս բերեն²⁷: 135 Հաւատովք խոստովանեալ եւ երկրպագեալ եւ ոչ քննեալ: 136 Ապա թէ²⁸ քննեսցես՝ ընդդէմ այսոցիկ ասա՛ արդ զմի դէմն, զոր ասես կեղծաւորելով՝ եւ զերկուս բնութիւնսն:

137 Եւ նախ յԱռաքելոյն²⁹ սկսանիմք զայս ներդիմեալ³⁰. «Որ ի կերպարանս Աստուծոյ էր, ասէ, զկերպարանս ծառայի էառ³¹». կերպ եւ կերպ ասէ, որ է դէմ եւ դէմ. աստուածայնոյն³² ասեմ եւ մարդկայնոյն: 138 Արդ սահմանեա³³՝ զերկոսեան, կամ յերկուութեան³⁴ զերկաքանչիւրսն, որ լինի ըստ խոստովանութեանդ քո, եւ ասեմ ըստ քննութեան՝ ո՛չ միայն երկու բնութիւնք, այլ եւ երկու որդիք³⁵ ըստ նեստորի. (եւ ո՞ւր արդեաւք³⁶ դնիցես

1 ACEO յանապականութեանն BD յապականութեան
2 ABCDO փախնուլ d փախնու ACDEO զապականութիւն B զապականութիւնն
3 CEO ըստ ասելոյն O սրբոյն կիւրղի
4 B կիւրեղի (ի գիրս) պատգամանցն
5 A եթե
6 ABDT₁ (զմեղս) իւր ցուցանելով
7 ABCDEO խափանիլ d խափանել
8 O (եւ նախ) չի՞բանն o (եւ նախ) բան
9 ADO զկիւրիդ
10 ABCDEO առ եպիկտեմոն ՆԲ.Ն. եպիկտիտոն T₁T₂ եպիկտիմոն
11 A եպիսկոպոս
12 A (որ ի) մարմինն էր O (որ ի) մարմին էր o (որ ի) մարմինն էր
13 O լոյց o (լո)եց(ոյց)
14 D ջնջեաց
15 A ուր են
16 BCDEO ով անջատող
17 ABCDEO մարմին
18 A եթե

19 T₁T₂ վասն այսորիկ
20 AEO նոյն առ ի նոյն (թղթի) BD նոյն առ նոյն
21 A եթե
22 ADO զանբաժանելի
23 DT₁ միաւորութիւն d (միաւորութիւն)ն
24 ACD ով բարձրասերդ
25 CE երանելեացն
26 T₂ որ
27 ABCDEO բերին
28 A (ապա) թե BCDEO թէ T₁T₂ եթէ
29 ABCDEO յառաքելոյ
30 C ներգիմեալ D ներդիմեալն
31 A ետ
32 T₁ աստուածայնոյ
33 E սահանեա
34 ABCDEO յիւրութեան
35 ABCDEO Բ (բնութիւն) ABCDEO այլ և Բ (որդի)ք
36 ACDE արդեւ d (արդեւ)աւ(f)

զ«Բանն մարմին եղեալ¹» եւ զ«Ընդ մեզ Աստուած» ասացեալ զէմմանուէլն²) եւ կամ՝ միութիւն անշփոթելի յերկաքանչիւրոցն հաւատա³ ըստ հաւատոյ կաթողիկէ⁴ Եկեղեցոյ անճառելի եւ անքննելի⁵ խոստովանութեամբ. քանզի յառման կերպին Աստուծոյ զմարդկային կերպն եղեւ առողին զաւրութեամբ եւ բնութեամբ: 139 Եւ զի մեծամէծքն այնոքիկ եւ սիւնքն եւ զլիաւորք Եկեղեցոյ զերկոսին մեզ ուսուցին⁶ առնլով կերպին զկերպն՝ զանշփոթութիւնն⁷ եւ եղելութեամբ⁸ անեղ Բանին մարմին՝ զանքակ միաւորութիւնն⁹ եւ զմի բնութիւնն¹⁰. զոր աստուածային աւրէնքն թագաւորական ճանապարհ զիտելով¹¹՝ հրամայեն մեզ ոչ խոտորել¹² յաջ կամ յահեակ, ո՛չ միաւորութեամբ յեղումն կամ շփոթումն կամ ի բաց բարձումն ասել ի միոյն զմիւսն¹³, եւ ոչ անյեղութեամբն¹⁴ եւ անշփոթութեամբն կամ մարմնաւորութեանն¹⁵ ճշմարտութեամբ՝ քակտումն բնութեանց ասել եւ բաժանմանն¹⁶ Արիոսի. զոր եւ աստանաւր, որպէս եւ ասացի

վերագոյն¹⁷, պահել պարտ է գեղեցկապէս զերկոցունց չարեաց¹⁸ զմիջոց. եւ ոչ ի ձեռն անշփոթութեան¹⁹ աւտար բնութիւն²⁰ ի ներքս բերել ի համագոյ սրբոյ Երրորդութեանն²¹, կամ միաւորութեամբն ուրանալ, որպէս զԵւտիքէսն²². կամ զՀոգւոյն²³ իբրեւ զԱպողինարէս²⁴. կամ յեղումն ասել աստուածութեանն²⁵ ի մարմին, իբրեւ զՊանդուրացիսն²⁶. կամ ոչ առնուլ զմարմինն կատարեալ բնութեամբ, այլ²⁷ յերկնից բերեալ, իբրեւ զայլ²⁸ ոմն Եւտիքէս²⁹. կամ հակառակ այսմիկ՝ ի Մարիամայ³⁰ առնուլ սկիզբն աստուածութեանն³¹, իբրեւ զՓոտինոս³². կամ յարեգական զնել զմարմինն կամ յաւրս ցնդել, իբրեւ զՄարկեղոս: 140 Թողում ասել զբազմութիւն աղանդոց՝ ուրացելոց զտնաւրէնութեանն³³ ճշմարտութիւն³⁴, որք յաչաղելով զփրկութիւնն ամենակատար³⁵ մի բնութիւն ասացին այսպէս ամբարշտաբար³⁶. զորս տարագրեմք իբրեւ զզրոց³⁷ ինչ առեղծուածս եւ ոչ միոյ բանի արժանաւոր եւ գարշելի:

1 ABCDEO մարմին եղեալ T1 մարմին եղեալ T2 զ«Բանն մարմին եղեալ»
 2 AO զընդ մեզ աստուած T1 զընդ մեզ Աստուած T2 զ«ընդ մեզ Աստուած» ասացեալն B գէմմանուէլն A գեմմանուէլն CDEO գեմմանուէլն D չիբ եւ (զընդ մեզ) d եւ զընդ մեզ
 3 AT2 հաւատա CE հաւատայ BD հաւատ d հաւատայ T1 հաւատա՝
 4 ACO կաթողիկէ D եկեղեցոյ
 5 ABCDEO (աննառելի եւ անքննելի)
 6 BD ուսուց d ուսուցին
 7 A զանշփոթութիւնն BD զանշփոթութեան d զանշփոթութիւն
 8 C զեղելութեամբ
 9 BD միաւորութիւն
 10 T1T2 զմի բնութիւն
 11 CE դիտելով
 12 ABCDEO հրամայէ մեզ E (հրամայէ ոչ խոտորել) մեզ T1 ոչ խոտորիլ
 13 ACDEO (ասել) միւսոյն (զմիւսն) ե միւսուն
 14 B անեղութեամբն
 15 B մարմնաւորութեան
 16 ADO բաժանմանն

17 CE եւ ասաց ի վերագոյն D ասաց, ի վերագոյն պահել պարտ է O որպէս եւ ասաց ի վերագոյն
 18 T1 զերկոցունցն չարեաց T2 զերկոցունց չարեացն
 19 ABCEO անշփոթութեանն
 20 BD բնութեան d բնութիւն
 21 D համագո E սուրբ BD երրորդութեան T1 սուրբ երրորդութիւն
 22 O (որպէս) և ACDEO զԵւտիքէսն T1 Եւտիքէսն
 23 B զհոգոյն E զհոգւոյ
 24 O զապողինարէս T1 Ապողինարէս
 25 BD աստուածութեան
 26 B զպանդուրացիսն T1 Պանդուրացիսն
 27 A այլ
 28 A զայլ (ոմն)
 29 ABEO ևտիքէս T1 այլ ոմն
 30 D ի մարիամա
 31 BDT1 աստուածութեան
 32 T1 Փոտինոս
 33 BD զտնաւրէնութեան d (զտնաւրէնութեան)ն
 34 A ճշմարտութիւնն
 35 B յաչախելով BD զփրկութիւնն d (զփրկութիւնն)ն AT2 զփրկութիւնն ամենակատար
 36 A ամպարշտաբար
 37 ABCDO զզրոյ

141 Այսոքիւք¹ բաւականապէս ի նա-
նիր գայթակղելոցն² ի մեզ լուծցին կար-
ծիք՝ զմի բնութիւն Եւտիքեայն³ ասելով,
զորս նզովեմք եւ աւտար վարկանիմք⁴
յԱստուծոյ⁵ եւ յընդհանրական⁶ Եկեղեց-
ւոյ. եւ լո՛ւր լիցի լուր խոստովանութեան⁷
հաւատոյս մերոյ ամենեցուն, որք կամին
ուղիղ լսել: 142 Այլ զի՛նչ պէտք այսոցիկ⁸
ամենեցուն ընդդիմադրութեանց⁹, եթէ ոչ
չաղեալ¹⁰ էիք յաւելորդ խնդիրս եւ յըն-
դունայն¹¹ վիճաբանութիւնս¹²: 143 Քանզի
թողեալ¹³ զհաւատալն եւ զարժանաւորու-
թիւն գաւրութեան հաւատոյն՝ բանին¹⁴ եւ
քննութեան մատնեցիք¹⁵ զձեզ եւ ընդու-
նայն արարիք զԽաչն Քրիստոսի. քանզի
«Հաւատք յայժմու¹⁶ ժամանակիս լրումն
բանին է», ասէ, զոր¹⁷ ասացն¹⁸. «Այլ մեք
յո՛ւն¹⁹ յայլ ինչ պարծեալ, բայց միայն ի
Խաչն Քրիստոսի»:

144 Ընպեսցուք ճառել յաղագս անճառ
չարչարանաց մարմնացելոյ Բանին Աս-
տուծոյ, զոր Պաւղոս, յաղագս անճանալթ
լինելոյ՝ զՏէրն փառաց խաչեալ ասէ, եւ՝
փոխանակ ուրախութեան հայրենի ծոցոյն,

1 ABCDEO այսոքիկ T₁T₂ այսոքիւկ ՆԲ.Ն. այսոքիւք
2 ABDE գայթակղելոյն CO գայթակղելոյն
3 ABCDEO Եւտիքեայն T₁ Եւտիքեայն
4 CEO վարկանիմք
5 DO աստուծոյ d յ(աստուծոյ)
6 ABDEOժ ընդհանրական ընթիւնրական
7 T₁T₂ չի՛ր լուր (խոստովանութիւն)
8 D այնոցիկ
9 E ընդ դիմադարձութեանց
10 T₁T₂ չեղեալ ՆԲ.Ն. շաղեալ (Հմմտ. ABCDO)
11 B ընդունայն
12 BD վիճաբանութեանս d (վիճաբանութիւնս
13 ABDEO քան զթողեալ e քան զի թողեալ
14 AE (հաւատոյն) բանի BD չի՛ր հաւատոյն C բանի d
հաւատոյն
15 ABCDEO քննութեան մատնեցիք
16 ABCDEO հաւատ այժմու
17 ACEO որ
18 BD չի՛ր ասէ զոր ասացն d ասէ զոր ասացն ՆԲ.Ն.
որ
19 T₁T₂ յոչ (յայլ ինչ)

որ նմա առաջի²⁰ կայր, յանձն առնուլ ասէ
նմա զխաչն եւ արհամարհել զամաւթ²¹»^{*}:
145 Եւ Աստուածաբանն²² ի պասեքի ճա-
ռին՝ «Աստուած խաչեալ²³, ասէ, եւ արե-
գակն խաւարեալ. զի ընդ Արարչին պարտ
էր եւ արարածոցս չարչարել»։ եւ դար-
ձեալ՝ եթէ²⁴ «Կարաւտացաք Աստուծոյ
մարմնանալոյ²⁵ եւ մեռանելոյ»։ 146 Եւ
դարձեալ՝ «Արիւն²⁶ Աստուծոյ եւ չարչա-
րանս լսելով եւ մահ՝ մի՛ ուրեք ի վայր
անկցիս²⁷ անաստուածաբար որպէս Աս-
տուծոյ ջատագով»:

147 Տե՛ս, ո՛չ ես, այլ²⁸ ամենայն եկեղեց-
ւոյ վարդապետն անաստուածաճանալթու-
թիւն²⁹ ասէ ոչ խոստովանողացն Աստուծոյ
զարիւն³⁰ եւ զչարչարանսն եւ զմահն:

148 Եւ նոյն աստուածաբանն³¹ ի բա-
նին որ զԲարսղէ, ի Յաղթեցայ³² գիրսն՝
«Զի՞նչ քան զայս հրաշափառագոյն, ասէ,
զԱստուած խաչեալ տեսանելով եւ զնոյն՝
ընդ աւազակսն, եւ ի մերձ անցողացն
ծաղր լեալ³³ անըմբռնելոյն³⁴, եւ քան
զկրել³⁵ ինչ ախտս բարձրագունին»:

149 Արդ զո՞ր ասէք բնութիւն՝ Աս-
տուած անըմբռնելի³⁶:

150 Եւ բերանն³⁷ ոսկի Յովհանն¹ ասէ, ե-
թէ² «Առ զբնութիւն մարդկութեանս մերոյ

20 B յառաջի T₁ չի՛ր նմա
21 T₁T₂ գամթ
* Առ երբ. ժԲ 2
22 ACDO աստուածաբան
23 D խաչին d խաչեալ
24 A խաչեալ
25 BD մարմնացելոյ d մարմնանալոյ
26 ACDO արիւն (աստուծոյ)
27 T₁T₂ անկցիս ի վայր
28 A այլ
29 A անճանալթութիւն BCDEO անճանօրութիւն
30 A գարեւնն E գարիւնն
31 T₂ աստուածաբանն
32 BD յաղթեցաւ
33 ACE լիեալ
34 AE անըմբռնելոյն BCDOT₁ անըմբռնելոյն
35 O զկրելի oT₁ կրել
36 D անըմբռնելի
37 O բերան

ըոյ եւ ետ զաստուածութիւնն³ իւր եւ ընտանեցոյց⁴ իւր զչարչարելիս մեր, զի շնորհեսցէ մեզ զիւր անչարչարական աստուածութիւնն⁵ եւ ըստ եկամուտ մահուն՝ զանմահութիւնն⁶ պարգեւեսցէ մեզ: 151 Քանզի զմարդոյն չարչարանս ինքն ստացաւ⁷, ոչ ի բնութենէ փոփոխելով, այլ կամաւք զայս ընտանեցոյց իւր»: 152 Հարցանէ դարձեալ ի նոյն ճառի, որ է եւթներորդ ի խաչելութեան գրոցն⁸, եթէ⁹ «Վասն որո՞յ¹⁰ պատճառի իւր առնիցէ զչարչարանս մարդկան. վասն զի կամեցաւ չարչարանաւք¹¹ զչարչարանս բժշկել եւ մահու¹² զմահ խափանել: 153 Վասն որոյ¹³ նմանութեամբ նմանութեան կամեցաւ կռուել¹⁴»: 154 Եւ յետ սակաւու¹⁵ «Քանզի ոչ եթէ զականատես բնութիւնն¹⁶ բեւեռեցին, այլ¹⁷ որ ի նմա էր¹⁸ Աստուած՝ ի նա արկին ձեռս. եւ քանզի¹⁹ երեւելական բնութեամբն իւր ընտանեցոյց զչարչարանսն՝ Աստուծոյ ասին չարչարանքն²⁰»: 155 Որպէս եւ յայլ²¹ գիրս ասէ նոյն Յովհանն²², եթէ²³ «Զաստուածեղէն

զլուխն մերթ կռփէին, մերթ փշեղէն պսակաւքն թշնամանէին եւ մերթ եղեգամբ ծեծէին²⁴» եւ ո՛չ երբէք²⁵ մարդկային բնութիւն յայտնէ, այլ զմի եւ զնոյն Աստուած եւ զնոյն մարդ: 156 Զոր կատարելապէս ուսուցանէ մեծ եւ տիեզերական վարդապետն Աթանաս²⁶ զնոյն Աստուած եւ զնոյն մարդ, եւ բնութեանց ինչ խնդիր ոչ առնէ²⁷. «Զնոյն որդի Աստուծոյ. զնոյն որդի²⁸ մարդոյ. զնոյն յերկնից, զնոյն յերկրէ²⁹. զնոյն չարչարելի, զնոյն անչարչարելի. ո՛չ զայլ ոք եւ այլ եւ այլ³⁰»:

157 Տե՛ս, ո՛չ իմ են բանքս, այլ Աթանասի ընդդէմ Պաւղոսի Սամոստացոյ³¹. ո՛չ երկուս³² դէմս, ո՛չ անձնաւորութիւնս³³, ո՛չ երկրպագութիւնս երկուս³⁴: 158 Զի՞նչ պէտք են խնդրել եւ բանակոխելիւնել. Հաւատալն է աւգտակար եւ պաշտելն եւ երկրպագել³⁵ լուծեամբ: 159 Գիտեմ զնա Աստուած ճշմարտապէս յերկնից³⁶. գիտեմ զնա որդի Դաւթի ըստ մարմնոյ, մարդ յերկրէ³⁷ չարչարելի, եւ ոչ խնդրեմ, եթէ³⁸ զիա՛րդ անչարչարելի եւ

1 C յովհաննէս D յոհան
 2 A եթե
 3 ACO զաստուածութիւնն
 4 CE ընդանեցոյց
 5 DT1 աստուածութիւն
 6 CEO զանմահութիւնն
 7 O ըստացաւ
 8 A եթեներորդի (խաչելութեան) CE է երրորդի BDO է երրորդ (ի խաչելութեան գրոցն) T2 եթեներորդ
 9 A եթե
 10 D որո d որոյ
 11 O չարչարոք
 12 B մահուամբ
 13 ABCDEO չի՞ որոյ d որոյ T1 վասնորոյ
 14 D կռել
 15 ABCDEO (յետ) սղի փիս սակաւու
 16 BO բնութիւն
 17 A այդ
 18 CD ի նմայ էր
 19 T2 չի՞ եւ (բանգի)
 20 B չի՞ զչարչարանսն Աստուծոյ ասին T1 չարչարանք
 21 A այդ
 22 BD յովհանն O յոհան

23 A եթե
 24 A մերթ կռփէին, մերթ փշեղեն պսակաւքն թշնամանիւն եւ մերթ եղեգամբ ծեծեին CE կռփէին փիս կռփէին AO չի՞ եւ (մերթ փշեղէն) T1T2 եւ (մերթ փշեղեն)
 25 ABDEO երբեք
 26 ABCDE աթանասիոս
 27 O (խնդիր) ո՛չ ո՛չ (առնէ)
 28 o T2 եւ (որդի մարդոյ)
 29 B երկնից, (զնոյն) երկրէ T1 յաշխարհէ
 30 A ոչ զոք այլ և այդ a ոչ զայլ ոք և այլ B չի՞ եւ այլ (եւ այլ) E ոչ զոք (ո՛չ զայլ ոք) D ոչ զայլ ոք եւ այլն d (ոչ զայլոք) այլ (եւ) այլ CO ոչ զոք (ոչ զայլ ոք) T1 ո՛չ զայլ ոք այլ եւ այլ R ոչ այլ ոք քան զբանն
 31 O սամոստացոյ D սամտացոյ d (սամ)ոս(տացոյ)
 32 BDO Բ
 33 O չի՞ ոչ անձնաւորութիւնս o ոչ անձնաւորութիւնս
 34 BDO Բ d Բ.ս.
 35 B երկիրպագելն D երկիր պագել
 36 B երկնից
 37 T1 յաշխարհէ
 38 A եթե

զիա՛րդ չարչարելի¹, եւ զիա՛րդ Աստուած եւ զիա՛րդ մարդ. մի՛ գուցէ զզիարդն խուզելով եւ զեղանակն խնդրելով՝ անկայց ի բարութեանցն, որ առաջի կայ² մեզ: 160 Քանզի միայն հաւատալն³ պարտ է եւ ի վերուստ հայցել⁴ եւ⁵ ո՛չ ի մարմնոյ եւ յարենէ:

161 Եւ մեծն Եպիփան ի ճժժ սաղմոսին⁶ մեկնութեան⁷ յայտնի ասէ զմիանալ բնութեանցն եւ զչարչարանացն՝ «Անբարժանելի⁸ յաստուածային⁹ էութեանն¹⁰ արարեալ զմիանալն. այլ¹¹ թողացուցանէր¹² նմա չարչարիլ՝ մարդկան շահաւորելով զփրկութիւն, եւ քանզի դիւրին էր նմա անմահ զնոյն գործել զբնութիւնն, զոր էառ¹³: 162 Այլ¹⁴ քանզի փրկութիւն էր տիեզերաց չարչարիլն, թողացուցանէր¹⁵ զախտանալն, որով զանմահութիւն եւ զանապականութիւն շնորհեսցէ ազգի մարդկան»:

163 Իսկ Կիւրեղ¹⁶ Երուսաղեմացի, որ զառաքելականն¹⁷ ունէր զպատիւ եւ զշնորհս, այսպէս ասէ ի խաչելութեան ճառին, ի գիրսն, որ Կոչումն ընծայութեան կոչի. «Եւ զի՞ զարմացեալ ես, եթէ աշխարհս ամենայն փրկեցաւ. զի ո՛չ եթէ¹⁸

դուզնաքեայ¹⁹ մարդ ոք էր, այլ²⁰ Որդի Աստուծոյ միածին, որ եկն եւ մեռաւ վասն մեղաց մերոց»: 164 Յետ սակաւուց՝ «Իսկ արդ [արիւն] անասուն գառինն²¹ զփրկութիւն տայր ժողովրդեանն²²»: 165 Եւ դարձեալ ի նոյն ճառի՝ «Եկն եհաս ժամ, զի փառաւորեսցի որդի մարդոյ, զի փառաւորեալ էր փառաւք յառաջ քան զարարածս եւ փառաւորեալ էր յառաջ իբրեւ զԱստուած, բայց այժմ առաւել փառաւորեցաւ²³, զի զհամբերութեան պսակն խաչին յանձն իւր էառ»: 166 Եւ դարձեալ զնոյն կրկնելով ասէ. «Չէ՛ր ինչ ամաչեցեալ յերկանցն, զի զփրկութիւն բարձեալ բերէր ամենայն արարածոց. զի ո՛չ եթէ²⁴ մարդ ոք էր դուզնաքեայ²⁵, որ չարչարեցաւն, այլ²⁶ Աստուած էր, որ զմարմինն²⁷ զգեցաւ եւ զհամբերութեան պսակն էառ²⁸ եւ²⁹ ճշնութեամբ պատերազմէր: 167 Եւ յողբալն իւրում Երեմիա³⁰ ասէ³¹. «Ոգի երեսաց մերոց Տէր Քրիստոս՝ որ ըմբռնեցաւ յապականութեան մերում»³²: 168 Մի՞թէ³² ես ինչ բան գիտութեան խաւսիմ. ահաւասիկ վկայէ, եթէ³³ Տէր Քրիստոս ի մարդկանէ ըմբռնեցաւ³⁴: 169 «Վա՛յ անձանց նոցա, ասէ Եսայի³⁵, զի ասացին՝ կապեսցուք զարդարն»³⁵:

1 BD չիբ եւ զիարդ չարչարելի d և զիարդ չարչարելի
 2 D կա
 3 ACOE հավատալ
 4 D չիբ ի (վերուստ) d ի (վերու)ս(տ) B հայցելմ
 5 ABCDE չիբ եւ (ո՛չ)
 6 AO Ի ճժժ D ի ճ եւ ԾԹ (սաղմոսին) T2 ճժժ ՆԲ.Ն. ճժժ
 7 B մեկնութեանն
 8 B անբարժանելի
 9 ACEO աստուածային B չիբ աստուածային
 10 BD էութեանն d (էութեանն)
 11 A այլ
 12 AO թողացուցանէր C թուլացուցանէր
 13 A ետ
 14 A այլ
 15 BCDE թուլացուցանէր O թուլացուցանէր
 16 AO կիւրիղ
 17 D գառաբնական
 18 A եթե

19 ABCDEO դուզնաքեայ
 20 A այլ
 21 T1T2 չիբ [արիւն] գառնն ՆԲ.Ն. [արիւն] անասուն գառինն (Հմմտ. ABCDEO գառինն)
 22 T2 ժողովրդեան
 23 O (առաւել) փառաւորեալ (փառաւորեցաւ)
 24 A եթե
 25 ABCDEO դուզնաքեայ
 26 A այլ
 27 BT1T2 զմարմին զգեցաւ
 28 A ետ
 29 ABCDEO չիբ եւ (նզնութեամբ)
 30 ABCE երեմիաս O երեմիայ
 31 O ասէր
 * Ո շէ՛ւ Լ շէ՛ւ. Գ 20
 32 A միբե
 33 A եթե
 34 A ըմբռնեցաւ
 35 A էսայի
 † Լ * Գ 10

170 Քանզի Եսայի¹ սղոցեցաւ, եւ Երեմիա² ի գուր³ ընկեցաւ, սակայն բժշկեցան վերք չրէիցն, զի փոքրագոյնք էին⁴. Իսկ իբրեւ⁵ յԱստուած ինքն⁶ գլխովին յանցեան, որ եկն մարդկութեամբ⁷. արդարեւ վա՛յ⁸ է անձանց նոցա⁹: 171 Եւ այլք եկեալ՝ ընդ երեսս թքանէին¹⁰ այնորիկ, որ թքովն իւրով զ՛ի ծնէ¹¹ կոյրն բժշկեաց: 172 Եւ թերեւս ասիցէ ոք, թէ¹² «Որ զՂազար¹³ ձայնիւ արձակեաց ի¹⁴ կապանաց մահու, զանձն իւր ո՞չ կարէր լուծանել»: 173 Զսոյն մարգարէն զարմացեալ¹⁵ ասէ. «Ո՞հաւատաց ի լուր մեր»¹⁶. անհաւատ¹⁶ են գործքս, եթէ Աստուած եւ Որդի Աստուծոյ՝ բազուկ Հաւր¹⁷, զայս համբերել¹⁸ հաւանեսցի¹⁹: 174 Արդ²⁰ նա ինքն Աստուած էր իսկ, եւ ի վերայ մարդկան անցից յանձն առնոյր²¹. զի յապա²² մարդիկ²³ ի վերայ մարդկան չարչարեսցին: 175 Այլ²⁴ զինուորքն²⁵ շուրջ եկեալ²⁶ զնովաւ՝ խաղ

առնէին²⁷ զնա. եւ լինէր խաղ Տէրն երկնից, որպէս ասէ մարգարէն. «Հայեցան յիս եւ շարժեցին զգլուխս իւրեանց»²⁸:

176 Տեսանե՞ս, զի ո՛չ բնութեանց ինչ զանազանութիւն ասացին, այլ²⁸ զնոյն ինքն զԱստուած ասացին ի խաչն եւ ի չարչարանս²⁹ եւ զնոյն յո՛յժ պարծանաւք:

177 Բայց որովհետեւ մտաք մեք ի բուրաստան ծաղկանց³⁰ աստուածային գրոց³¹, եկ շրջեաց³² դու եւ յայլ³³ ծաղիկս աստուածազարդ բանիցն, զի առցես զհոտ անուշուրթեան հոտոյ չարչարանաց Տեառն մերոյ³⁴ եւ Աստուծոյ, եւ մի՛ մեռցիս ի հոտ մահու անհաւատութեան կամ թերահաւատութեան: 178 Եւ լո՛ւր վայելչազարդ բանիցն Եւսեբեայ³⁵ Եմեսացոց³⁶ եպիսկոպոսի՝ «Երիս ժամս թաքեալ լոյս արեգականն³⁷, ասէ, մինչդեռ Արեգակն արդարութեան էր ի նսաչին ի չարչարանս. աւազակքն ընդ նմա խաչեցան: 179 Իրք կարեւորք, զի ուսցիս, թէ ո՛րպէս մարդիկ մեռանին, եւ ո՛րպէս՝ Աստուած: 180 Որք ընդ բնութեան³⁸ կարեաւք էին³⁹, նոցա բարձքն խորտակեցան, զի ըստ բնութեանն⁴⁰ նոյնպէս եւ⁴¹ զմահն⁴² կրեսցեն, իսկ որ իշխանութիւն ունէր դնել զանձն եւ առնուլ՝

1 A Էսայի
 2 BE երեմիայ
 3 C ի գուրն
 4 A փոքրագոյնք էին
 5 BD չի՛ր իբրեւ d իբրեւ
 6 D ինքն d (ինքն)
 7 A մարդութեամբ
 8 B վա՛յ է
 9 C նոցա անձանց
 10 A թքանէին
 11 ABCD զի ծնէ OT₁ ըզի ծնէ E զծնէ
 12 A թե
 13 BDT₁ գղազարն
 14 C չի՛ր ի (կապանաց)
 15 ACEO զարմացեալ մարգարէն
 16 « Ե․․ Ե՛ր Գ Ի
 16 AE անհաւատ են
 17 E հզաւր փիս հաւր
 18 D հարեալ d (համբ)եր(եալ) T₁T₂ համբերել հաւանեսցի
 19 ACO եւ (հաւանեսցի)
 20 B ա՞րդ
 21 T₁ Աստուած էր իսկ ի վերայ մարդկան անձին յանձն առնոյր B չի՛ր անցից
 22 B յապայ T₂ ապա
 23 B մարդիք
 24 A այլ
 25 D զինուորքն
 26 ABCDO (շուրջ) եղեալ (զնովաւ)

27 A խաղ առնէին
 28 « Ս․․ Մ Ը 25
 28 A այլ
 29 CE ի չարչարանս
 30 C ծաղկանցն
 31 O գրոցն
 32 ABCDEO եկ շրջեցիս d շրջեաց
 33 A յայլ (ծաղիկս)
 34 ABC չի՛ր մերոյ a մերոյ O տեսոն եւ աստուծոյ մերոյ
 35 ABCDEO Եւսեբայ d (Եւսեբայ)
 36 ACO Եմեսացոյ
 37 A արեգակն a լոյս արեգանն D արեգակ d (արեգակն)
 38 ACEO ընդ բնութեանն
 39 A կարաւք էին BCDE կարաւք էին e (կար)ե(աւք) d կարեօք
 40 DT₁ բնութեան
 41 ABE չի՛ր եւ
 42 CE զմահ

որպէս ի կուսէն կամաւ եւ ո՛չ ակամայ առ զմարմինն, նոյնպէս եւ ի խաչին կամաւ եւ ո՛չ ակամայ¹ արար որոշումն հոգւոյն² ի մարմնոյն»:

181 Իսկ Դիոնիսիոս³ Աղէքսանդրացին⁴, ի հակաճառին որ ընդ Պաւղոսի Սամոստացւոյ՝ ասէ. «Զոր ասացն Երեմիա⁵, եթէ՛ ունելով կալան զիս թշնամիք իմ որպէս ճնճղուկ⁶». զի որպէս ճնճղուկն ո՛չ ինչ հատուցանէ՛ որք ունինն⁷ զնա⁸, նոյնպէս եւ Քրիստոս՝ որդի⁹ Աստուծոյ, մինչ խաչեցին¹⁰ ոչ ինչ հատոյց ըստ գործս նոցա: 182 Պիղատոս չարչարէր, եւ ծառայն կռփահարէր, եւ Կայիափայ¹¹ թքանէր ընդ երեսս¹² նորա, ժողովուրդն հայհոյէր. զոր Եսայիաս¹³ ասէ. «Զթիկունս իմ ետու ի հարուածս եւ զերեսս իմ ոչ դարձուցի յամաթոյ ընդ երեսս թքանելոյ»¹⁴: 183 Ո՛վ արդեաւք¹⁴ իցէ սա. բայց միայն Աստուած, որ եթուք յերկիր եւ արար կաւ եւ եղ ի վերայ աչաց կուրին, եւ բացաւ. ընդ աւազական խաչեցաւ եւ բեւեռեաց զմեղս մեր ընդ խաչափայտին¹⁵ եւ սպան զմահ եւ զսատանայ, զի զմեզ ողորմութեամբ եւ շնորհաւք յարքայութիւնն¹⁶ իւր ձգեսցէ:

184 Ո՛վ նոր զարմանացս¹⁷, որ եղեւ¹⁸ առ սուրբ Խաչին: 185 Զինուորքն¹⁹ եւ զպատմուճանս նորա ոչ պատահեցին. իսկ հերետիկոսքն²⁰ զՈրդին Աստուծոյ պատահել կամին եւ բաժանել²¹ յերկուս²² զայն, որ անքննելին է եւ անբաժանելին²³ Քրիստոս»: 186 Եւ յետ սակաւուց՝ «Նա ետ նոցա զմանանայն, եւ նոքա ետուն նմա լեղի²⁴, նա ետ նոցա մեղր, եւ նոքա ետուն նմա քացախ եւ ի վերայ խաչին կախեցին զայն, որ զոչընչէ²⁵ կախեաց զերկիրս²⁶, որ է կեանք ամենայն կենդանեաց, եւ գոչմամբ ի Խաչին ետ զհոգի իւր Բանն Աստուած²⁷, որ կամաւորութեամբ եկն ի մահ»:

187 Իսկ բերանն ոսկի Յովհան, ի մեկնութեան աւետարանին, յորժամ զչարչարանս²⁸ եւ զճաղանսն պատմէ, զորս²⁹ ի Խաչին կրեաց Բանն Աստուած՝ եթէ³⁰ «Վասն այնորիկ, ասէ, ի բազմաժողով³¹ տաւնին եւ ի մէջ բազմամբոխ³² ուամիկ ժողովրդեանն ընթեռնումք զայս ամենայն, զի մի՛ ասիցեն հեթանոսք, եթէ³³ «Զմեծամեծսն եւ զպայծառագոյնսն, այսինքն զնշանսն եւ զսքանչելիսն, ընթեռնոյք առաջի ժողովրդեանն³⁴ եւ զնախատինսն թաքուցանէք»: 188 Յորժամ բնա-

1 C չի՞ ո՛չ ակամայ առ զմարմինն, նոյնպէս եւ ի խաչին կամաւ եւ ո՛չ ակամայ D ակամա
2 C հոգոյն
3 AD դիոնիսիոս BCEO դիոնիսիոս
4 ABCDO արիսպագացի E արիսրագացի ո աղէփսանդրացի T1T2 Արիսպագացի RՆԲՆ. Աղէփսանդրացի
5 BCE երեմիայ T2 երեմիա, եթէ ունելով կալան
6 D ճնճղուկ (զի)
7 BDT1 ունին
8 BDT1 չի՞ զմա d զմա
9 B որդին
10 ACO խաչեցին
11 AD կայիափա
12 ACEO ընդ յերեսս
13 A Էսայիաս
14 «... Ի՞նչ
14 ACDE արդեւք D արդեւք
15 T1T2 ընդ խաչափայտն
16 T1T2 յարկայութիւնն

17 ABCDEO զարմանաց d (զարմանաց)ս
18 ABCDEO եղեւ
19 C զինուորքն
20 AB հերետիկոսք
21 AE բաժանել O բաժանել
22 BC երկուս
23 ADEO անբաժանելին
24 A դեղի
25 C ոչընչէ
26 ABCDO զերկիրս
27 DT1 աստուած բանն
28 ACEO զչարչարանսն
29 T1T2 գորս
30 A եթէ
31 BD բազում ժողով
32 D բազմամբոխ
33 A եթէ
34 T1 ժողովրդեանն

ւին¹ ամենայն ժողովուրդն ի մի վայր իցէ, յայնժամ մեծաճայն բարբառով ամենայնն քարոզի, եւ յորժամայն² ընթեռնու եւ քարոզի, յայնժամ հաւատարիմ եղեւ, թէ Քրիստոս³ Աստուած է. եւ հանդերձ այլովք⁴ եւ այսու եւս առնու երկրպագութիւն»:

189 Այսքան եւ քան զսոյնս բազմապատիկ եւ բերապատիկ են ասացուածք ի⁵ սուրբ հարանցն, որք պարծանաւք քարոզեն Աստուած զխաչեալն. եւ դու թշնամանն⁶: 190 Եթէ⁷ խաչեալ զնա ասեմ, երիցս⁸ սրբասացութեամբ եւ երեքկին⁹ տիրական անուամբ Աստուած ընդ արարածի, եւ հզաւր ընդ տկարութեան, եւ անմահ ի մահու, որպէս վերագոյն ճառեալքդ հարցն սրբոց ուսուցին, եթէ զցանկ¹⁰ հարցն ոչ էիք¹¹ պատառեալ¹² եւ բաժանեալ¹³ զմի Տէրն եւ զՔրիստոս եւ զԱստուած ի զանազանութիւնս՝ ոչ աշխատութեամբ ընդդէմ ամրութիւն¹⁴ ցանկոյ¹⁵ եւ փականս պիտոյ էր¹⁶ դնել. զի եւ վասն ախտից դեղք:

191 Արդ ըստ հինգ¹⁷ պատառմանցդ քոց, զոր բաժանեցեր զբնութիւնն Աստուծոյ, զկամսն, եւ զներգործութիւն¹⁸, եւ իշխեցեր ապականացու ասել զմարմին Աս-

տուծոյ Բանին, եւ ոչ Աստուած խաչեալ վասն աշխարհի՝ ի հինգ գլուխս որոշեցեր զարձանագրութիւնս¹⁹ բանիս, ըստ հնգագլխեան²⁰ գրոց Մովսիսի²¹ եւ ըստ հնգից²² զգայութեանց քոց, որով ափշեալք ես. ես ըստ հնգից որոշեալքար վիմացն Դաւթի հարի զճակատ քո պարսիւք Հոգւոյն եւ զաւրութեամբ բազկի²³ Տեառն, զի այլ²⁴ մի՛ յանդգնեսցիս նախատել զճակատ Աստուծոյ կենդանոյ: 192 Եւ զգրեալսն կատարեցաք՝ ի բերանոյ երկուց եւ երից²⁵ վկայից հաստատել ամենայն բանի՞: 193 Ընկալ՛ զվկայսն երիս եւ արժանի հաւատարմութեան տնաւրէնութեանն²⁶ Տեառն քարոզք՝ զառաքեալս եւ զմարգարէս եւ զվարդապետս²⁷, զորս եդ²⁸ Աստուած յեկեղեցւոջ: 194 Եւ եթէ²⁹ զամենայն բանս սոցա³⁰, որ յաղագս տնաւրէնութեանն Քրիստոսի, կամիք լսել՝ բազում քարտիսի եւ մագաղաթի պէտք³¹ են. բայց սակաւք³² ի բազմացն³³ մեզ բաւականասցին:

195 Այլ³⁴ զի զԴէոսկորոս եւ զՊետրոս թշնամանս դնէք, իբր³⁵ նոցա աշակերտս գոլ զմեզ. եւ ե՞րբ արդեաւք³⁶ բանիւք նո-

1 A յորժամ (ամենայն) a (յորժամ) բնաւիմ (ամենայն) T1 բնաւ
2 T2 յորժամայն
3 A քրիստոս քե BCDEO քրիստոս քե
4 A այդովք
5 ABCDEO չիք ի (սուրբ)
6 AE քշնամանն⁶
7 A եթե
8 ABCDO երից d (երից)ս
9 ABCEO երիքիմ
10 ACDEO զցանկ
11 A ոչ եիք
12 ABC պատառել
13 AC բաժանել B բարձանել
14 D ամբուքեան
15 ACDE ցանգոյ
16 CE պիտոյ էր
17 C ճե
18 O զներգործութիւնս

19 ABCEO գարձանագրութիւն
20 CE հինգագլխեան BD հնգեա գլխեան O հնգեագլխեան d (հնգեա)յ(գլխեան)
21 ABCDE մովսէսի d մովսիսի
22 D երեքից
23 ABCDE բազկիմ
24 A այլ
25 T2 չիք եւ երից
* Մարգ. ժ. Ը 16
26 T1T2 տնօրէնութեան
27 C գառաբնալսն T2 չիք գառաբնալս եւ զմարգարէս եւ զվարդապետս
28 ABD եդիմ
29 B քե
30 T1 Աստուծոյ
31 CE մագաղաթի D մագաղթի d (մագ)աղ(աթի) ABCDE պէտ են
32 ABCDE սակաւութ
33 BD ի բազմաց d (ի բազմաց)մ
34 A այլ
35 ABCDEO իբրև
36 ACE արդևք D արդևք d (արդև)ք(f)

ցա մարտ եղաք ընդ ձեզ եւ ընդ ժողովն Քաղկեդոնի¹ եւ ընդ տուժարն² Լեւոնի: 196 Յորոց³ ոչ երբէք գիր ընկալաք հաւատոյ, այլ⁴ միայն եթէ⁵ ոչ հաւանեցան ժողովոյն որ ի Քաղկեդոն⁶, որպէս եւ այլ աշխարհք եւ⁷ քաղաքք եւ ազգք բազումք: 197 Մեք ո՛չ միայն զի նոքաւք եւ ի ձեռն նոցա բան դնեմք⁸ ընդդէմ բաժանողացդ, այլ⁹ եւ ո՛չ ազգական եւ սեռն ընտանի¹⁰ եւ ուսուցիչ վարդապետաւք մերովք. այլ¹¹ որպէս ընդ Հրէայսն ո՛չ աւետարանական եւ¹² առաքելական վարդապետութեամբք վիճիմք¹³, այլ¹⁴ ի նոցունց մարգարէիցն հաւանեցուցանեմք՝ սոյնպէս եւ ընդ ձեզ՝ ի վարդապետաց ձերոց եւ որ յաշխարհ ձեր պայծառացան՝ բանագիր¹⁵ լինիմք յոգնազան¹⁶ եւ բազմապատիկ պիտառութեամբք, զի առաւել երեւելի եւ նշանաւոր յաղթութիւնն¹⁷ լիցի [ընդդէմ¹⁸] ամենայն հերձուածողաց եւ պիղծ աւանդիցն¹⁹:

198 Երբեմն գրելոցն անհմտութեամբ եւ երբեմն յաչաղանաւք²⁰ թիւրերով գճշմարտութիւնն²¹ կամ բռնադատելով՝ ոչ պակասեաց պատճառ՝ առնուլ ի Գրոց

սրբոց եւ հաւատարիմ առնել զչարն կերպարանաւք բարւոյ տգիտաց եւ պարզատաց: 199 Որով եւ դուք մանաւանդ, սեղանակապուտք եղեալ գրոցն²², եւ գողացեալք զմիտս գրելոցն²³, եւ բարեաւն վարեցեալ առ չարն եւ զփափագումն²⁴ մարդկան գողանայք զանազան աւրինակաւք²⁵. Երբեմն բազմութեամբ սահմանէք զհաւատ, եւ երբեմն՝ մեծութեամբ, ա՛յնքան²⁶, մինչ զի Աստուծոյ²⁷ ձայն²⁸ ձեզ առնել՝ «Իմ է ոսկի եւ իմ է արծաթ», որ հեռի է յիսկզբանէ²⁹ հաւատոյն եւ ի գալստենէ Փրկչին. զի մայր ընտրեաց³⁰ տառապելապետ եւ³¹ աշակերտս տգէտս եւ աղքատս եւ նուազունս թողով, «զի զէսն իմն³² խափանեսցէ. որպէս զի մի՛ պարծեսցի ամենայն մարմին առաջի Աստուծոյ»³³: 200 Եւ եթէ³⁴ բազմութեամբ կամ մեծութեամբ հաւատ սահմանի, խուժքն Պարսից եւ դուժքն Տաճկաց եւ եւս³⁴ անդր, որք ի ծայր եզերաց տիեզերաց, բազումք եւ փարթամք են քան զձեզ. այլ³⁵ հեռի է այս յայնմանէ, թէ³⁶ «Մի՛ երկնչիր³⁷ հաւտ փոքրիկ»³⁸ եւ «Երանի՛ աղքատաց հոգւով³⁸»³⁸, որովք այդոքիկ հաւատարիմ լինիցին¹ մեզ:

1 DO Բաղկեդոնի
 2 CO (ընդ) տուժարին BD տոմարն E տաւմարին
 3 ABCDEO գորոց
 4 A այլ
 5 A եթե CEO եթէ T2 թէ
 6 O Բաղկեդոնի
 7 ABCDEO եւ (բաղաւթ) T2 չի՞ք եւ (բաղաւթ)
 8 D դեմք d (բան)դն(եմք)
 9 A այլ
 10 CDE սեռնընդամի O սեռն ընդամի d սեռնընտանի o սեռնընդամի
 11 A այլ
 12 E (եւ) ոչ առաքելական
 13 T2 վիճեմք
 14 A այլ
 15 ABDET1 (բանագիր) T2 բանադիր
 16 ACDEO յո՞քնագան
 17 BD յաղթութիւն
 18 ABCE աւանդից
 19 ABCDET1T2 չի՞ք ընդդէմ
 20 O յաչախանոօօ (յաչա)դ(անաւթ) B յանախանոօօ
 21 BD գնշմարտութիւն

22 ABDOT1 գրոյն
 23 T1 գրելոյն
 24 CO զփափաւումն
 25 A եղանակաւթ B եղանակոօօ a աւրինակաւթ
 26 BD չի՞ք այնքան d այնքան
 27 ACEO զաստուծոյ
 28 ABCDEO ձայնն
 29 ABCDEO յիսկզբան
 30 T2 չի՞ք ընտրեաց ՆԲ.Ն. ընտրեաց
 31 CE տառապելապետի աշակերտս CE չի՞ք եւ (աշակերտս)
 32 BCDE զէսն իմ d իմն
 * Ե Կ * ր * ք * Ե 29
 33 A եթե
 34 D եւ փիս եւս
 35 A այլ
 36 A թե
 37 D մի երկնչիր
 ք Գ * - Ժ * Բ 32
 38 C հոգով

201 **Զտէրունեան եւ զաստուածախառն² մարմինն³ եւ զաստուածացեալ ծառայական⁴ եւ արարածական բնութիւն ատարացուցանէք ի Բանէն, եւ զքանդակեալն⁵ կամ զգրեալ⁶ պատկերն ի նիւթս ոմանս՝ պաշտէք աստուածարեւաբար⁷ այնքան բազմութեամբ եւ պաշտանասիրութեամբ⁸, մինչ զի եւ յանձանաւթս⁹ եւ որք ոչ են մեզ՝ յանուն եկեալ ձգիք, զի իւրաքանչիւր ոք առանձին¹⁰ է քուրմ եւ տաւն. եւ յաճախագոյն ընդ նիւթ գոլով¹¹ տգիտաց՝ ո՛չ է զգուշագոյն¹²: 202 Եւ յայտ առնէ Աստուածաբանն¹³ յաստուածաբանութեան¹⁴ ճառին¹⁵. «Են ոմանք, ասէ, որք պատկեր սիրելեացն արարին. եւ որք զկնի եկին, անգիտացան զպատճառն եւ սովորութիւն կալեալ՝ Աստուած պաշտեցին. վասն որոյ¹⁶ Մովսէս խրատէ աւրինաւքն զԻսրայէլ¹⁷, թէ¹⁸ «Մի՛ արացես¹⁹ նմանութիւն ինչ եւ պատկեր»²⁰, եւ յերկրորդ աւրէնսն խրատէ, թէ «Յորժամ երեւեցաւ Աստուած՝ նմանութիւն ինչ ո՛չ տեսաք²⁰»^բ. եւ զհրեշտակաց լինելութենէ²¹ ինչ ո՛չ ճա-**

ռեաց վասն նորին պատճառի: 203 Եւ հրեշտակք որդի եւ պատկեր Աստուծոյ ո՛չ կոչեցան իբրեւ զմարդ յաղագս սորին խորհրդոյ²², զի մի՛ ի²³ բազում պաշտամանցն մոլորութիւն լինիցի ի մարդիկ²⁴:

204 **Իսկ եթէ ի Պեննադայ²⁵ քաղաքի, ի խառնուրդս Յար եւ Դան աղբերացն Յորդանանու²⁶ զարարեալ²⁷ պատկեր Փրկչին ի տեռատես կնոջն յիշեացես՝ նոյն, որ պատմեաց զպատմութիւնն զայն՝ Եւսեբէս²⁸ յեկեղեցական շարածին ասէ²⁹, եթէ «Չեն ինչ զարմանք, զի հեթանոսաբարոյ մարդիկ³⁰ ըստ հեթանոսական սովորութեանն³¹ արարին զայն»:** 205 **Եւ եթէ³² ասիցես զանձեռագործ պատկերն, զոր Փրկիչն Աբգարու շնորհեաց, մեզ ո՛չ մարթի ձեռագործ անձեռագործին աւրինակ առնուլ³³, որպէս եւ³⁴ ո՛չ փոխանակ անեղին Աստուծոյ եղական Աստուած:** 206 **Այլ³⁵ փառաւորեմք եւ երկրպագեմք զանեղն Աստուած եւ զանձեռագործ պատկեր Փրկչին:**

207 **Եւ զի հեզնելով գրեալ էիք³⁶, եթէ³⁷ «Զխաչն կնքէք եւ երկիր պագանէք»:** 208 **Եւ վասն զի Քրիստոս մկրտեցաւ, մի երկիր պագանէք³⁸, որով զմեզ սրբեաց եւ**

4 Մատթ. Ե 3
 1 ACEO լինիցի BD լիցի d լինիցի
 2 BD աստուածախառն d գ(աստուածխառն)
 3 T₂ մարմին
 4 D ծառայականն
 5 B գրանդեալն
 6 B գգրեալն
 7 D աստուածարեւաբար d գ(աստուած)յ(արեւաբար)
 8 B պաշտելասիրութեամբ
 9 Bd յանոթս
 10 ABCDEO առանձինն
 11 T₂ գալով
 12 D զգուշագուն Ed զգոյշագոյն
 13 ABCDEO աստուածաբանն d (աստուածաբան)ն
 14 CEO յաստուածաբանութեանն
 15 ABCDE նաոի d (նաոի)ն
 16 ABCO չի՞ վասն որոյ
 17 AD զիսրայէլ
 18 A թե
 19 B մի արացեսն
 20 **Եւսեբ. Ի 4**
 20 A ոչ տեսաք a (ոչ տես)եք CEO ոչ տեսեք
 21 **Տէ. Բ. Օր. Գ. 12. 15-16**
 21 ABCDEO լինելութիւն

22 BD խորհրդոց
 23 BD չի՞ ի
 24 B ի մարդիկ
 25 ABCDE պեննադայ
 26 B չի՞ յորդանան
 27 D զարդարեալ փիլ զարարեալ
 28 ABDE Եւսեբէս T₁T₂ Եւսեբի
 29 O չի՞ յեկեղեցական շարածին ասէ o յեկեղեցական շարածին ասէ
 30 B մարդիկ
 31 BD սովորութեան
 32 B թե
 33 A (ոչ մարթի ձեռագործ անձեռագործին աւրինակ առնել) T₂ չի՞ ձեռագործ T₁T₂ անձեռագործի BCDEO աւրինակ առնել
 34 BD չի՞ եւ (ո՛չ) d եւ
 35 A պղ
 36 A եի՞ T₂ հենգնելով
 37 A եթե
 38 AOT₁T₂ մի՛ երկիր պագանեք

զջուրսն, մկրտեաց եւ զփայտն, յորում բե-
 ւեռեցաւ՝ ջրով եւ արեամբ ի կողէն հոսե-
 ցելով¹, վասն որոյ եւ մեք ըստ այնմ աւրի-
 նակի ջրով ու գինևով² մկրտեմք՝ ի խորհր-
 դական աւրինակէն ուսեալք, որով սրբագ-
 նագործի³ հանդերձ աղաւթիւք եւ ըն-
 թեցմամբ⁴ առաքելականաց եւ աւետա-
 րանականաց⁵ գրոց: 209 Որովհետեւ ոչ
 համարիք սրբութիւն՝ ընդէ՞ր եւ դուք
 մկրտիք կամ ընկղմիք. ընդէ՞ր եւ զխորհր-
 դեան բաժակն ձեր մկրտէք ջրով կամ ա-
 պականէք. եթէ⁶ մկրտելի⁷ ոչ է⁸ սրբու-
 թիւն, ընդէ՞ր ուռն վարիցէք⁹ ընչ ա-
 նութա՞ խաչին, զոր դրոշմէք, որպէս եւ
 առնէք իսկ, եւ յորժամ գերախայսն¹¹ ձեր
 քրիստոնեայս կամիցիք¹² առնել՝ փոխա-
 նակ ջրոյն մկրտելոյ նոյնպէս առնիցէք.
 զի ասացի՞ց ինչ եւ ծաղրականս այլ¹³ եւ
 ամաւթալիս. ընդէ՞ր եւ զխորհրդական
 բաժակն ձեր մկրտէք ջրով, զաւրէն կրպա-
 կաւորացն՝ խաբէութեամբ ժանտացուցա-
 նելով¹⁴ զանապական եւ զսեռն զուրախա-
 ցուցիչն¹⁵ սրտից մարդկան. զոր մեծն¹⁶
 Դաւիթ կոչէր¹⁷ զբաժակին այնորիկ զաւ-
 րութիւն իբրեւ անապակաւ¹⁸ արբեալ՝. զո-

րոյ¹⁹ զհետ երթեալ՝ ասէ. «Զողորմութիւն
 Տեառն եւ ի տանն²⁰ Աստուծոյ զերկայնա-
 կեցութիւն²¹»^բ. զոր ո՛չ այլ²² ինչ իմա-
 նամք՝ այլ²³ զՀոգւոյն սրբոյ զընդունելու-
 թիւն եւ կամ²⁴ գերկուց կտակաց. հնոյն ա-
 սեմ եւ նորոյս²⁵ արբումն զաւրութեամբ
 հոգւոյն²⁶ եւ մտաց, եւ կամ խորհրդական
 բաժակին սեռնութեան եւ անխառնու-
 թեան խորհուրդ, ի ձեռն որոյ իմանամք
 զանայլայլութիւն²⁷ գերաբուն շնորհին:
 210 Եւ յայսցանէ, իբրեւ ընտանեգոյն²⁸ եւ
 հարազատ տարացուցիւ՝ զմի եւ զանայ-
 լայլութիւն²⁹ արտաքոյ բնութեան մարմ-
 նացեալ Բանին, զոր խոստովանելով յետ
 անճառ միաւորութեան՝ աւտար բնու-
 թեամբ կամ ապականութեամբ ո՛չ յար-
 բումն բերկրութեան հաւատոյ ունակու-
 թեան զաւրանայ³⁰, այլ³¹ ըստ ործկացե-
 լոցն նողկտութեան ժայթքեալ³² արտաքս
 հոսի:

211 Եւ զի՞նչ ասէք վասն խորհրդա-
 կան բաժակին, զոր յաւետարանսն գրեալ
 է՝ «բաժակ աւրհնել եւ տալ աշակեր-
 տացն». եւ ջրոյ ինչ³³ յիշատակ ո՛չ գոյ. եւ
 «ի բերոյ որթոյ» ասաց ըմպել. զի որթն
 գինի բերէ եւ ոչ ջուր: 212 Զոր Յովհան³⁴,
 ի նոյն բանի մեկնութեան՝ հերձուածողս³⁵

1 ABCDEO հոսեցելոյ
 2 BCD գինով
 3 ACO սրբագանագործի
 4 ACDO ընթերցման օ ընթերցմամբ
 5 d (աւետարանականաց)ն
 6 A եթե
 7 T₂ մկրտութիւնդ
 8 B չի՞ք է
 9 ABCE (ոչ է սրբութիւն): Ոոն վարեցէ՞ O ոչ է
 սրբութիւն: Ուոն վարեցէ՞ ACO չի՞ք ընդէր
 10 T₂ ընդ անօթս
 11 C գերխայսն
 12 D կամիք
 13 A այդ
 14 A ժանտացուցանելով a (ժանդ(ացուցանելով)
 BCDEO ժանդացուցանելով
 15 ABCDEO գուրախացուցիչ
 16 C մեծ
 17 ABCDEO գոչէր
 18 A անապակաւ
 * Ս * շ * Ի * Բ * 5

19 E գորոյ
 20 ACEO ի տան
 21 D երկայնակեցութիւն CE գերկայնակացութիւն
 Բ Ս * շ * Ի * Բ * 6
 22 A այդ
 23 A այդ
 24 ABCDEO և (կամ)
 25 D նորոյն d նորոյս
 26 AC հոգւոյ
 27 A զանայլայլութիւն CT₂ զանայլայլութիւն
 28 BDO ընտանեգոյն CE ընդանեգոյն
 29 A զանայլայլութիւն CE զանայլայլութեան
 30 D գորանա
 31 A այդ
 32 ABCDEO ժայտեալ
 33 BD չի՞ք ինչ
 34 B յոհան
 35 ABCDEO հերձուածողս

ասէ զայնոսիկ¹, որ զՂուրն ի սուրբ խորհուրդն ի կիր արկանեն: 213 Բայց թէ զի է կողէն կենաց ջուր եւ արիւն² կայլակացեալ՝ Կիւրեղ³ ի Կոչումն ընծայութեան գիրսն զՂուրն ի մկրտութեան խորհուրդն⁴ մեկնէ եւ զարիւնն⁵ սակս վկայիցն ըստ վկայութեանն⁶ Քրիստոսի:

214 Հարցանեմ դարձեալ այլ⁷ ինչ մեծագոյն, որ փոքրագոյն թուեցաւ յաչս ձեռ⁸. զքահանայութիւնն⁹, որ բարձր է պատուով ըստ նմանութեան քահանայապետին Քրիստոսի՝ զի¹⁰ զհամարձակեցայք կանանց տալ. եւ զի¹¹ նչ ասեմ՝ կանանց, զի եւ այն¹² ստեղծուած Աստուծոյ է, այլ չէ կանացն՝ չէզոքացն, զոր դուք ստեղծիք¹³ իբրեւ զիշակէս, արտաքոյ¹⁴ սահմանաց եւ ստեղծուածոց Աստուծոյ. զորոց Մովսէս մարգարէն¹⁵ ասէ, եթէ¹⁶ զձեռին գործի արկեր ի վերայ նորա, պղծեալ է. եւ կանոնական սահմանն արտաքոյ եկեղեցոյ հրամայէ առնել զայնպիսին՝ ընդ¹⁷ այնպիսին համարել¹⁸: 215 Եւ բերանն ոսկի Յովհանն¹⁹, ի մեկնութեան Մատթէոսի աւետարանին, յայնմ բանի որ²⁰ ասէ, եթէ «Են ներքինիք²¹,

որք²² զանձինս իւրեանց արարին ներքինիս²³», եւ ի Գաղատացոց թղթին²⁴ մեկնութեան²⁵ բանին՝ «Երանի՛, թէ մատակտուր իսկ լինէին²⁶»²⁷ յորժամ սաստկութեամբ այպանէ զնոսա եւ զարմանայ²⁸, եթէ²⁹ ուստի³⁰ այնպիսի անաւրէն աւրէնք եմուտ յազգս Հռոմայեցոց³¹. եւ այն՝ զի ոչ ի մասին³² քահանայութեան էին³³ յայնժամ, այլ³⁴ ի³⁵ զինուորաց եւ յաշխարհականաց³⁶ կարգի: 216 Արդ ձեզէն³⁷ տուք զիրաւն. արժան է զայնպիսին ի գլուխ եկեղեցոյ³⁸ եւ բաշխիչ շնորհաց կացուցանել: 217 Աւա՛ղ զընդունող³⁹ շնորհաց անշնորհութեանն⁴⁰, որք տգիտաբար եւ սովորութեամբ մոլորին:

218 Մեծ է յեկեղեցոյ աւրէնքն⁴¹ խոստովանութեան ա՛յնքան, մինչ զի հաւասար⁴² է աղբերն մկրտութեան՝ ապաշաւանք⁴³ արտասուաւք⁴⁴ լեալ⁴⁵, զոր ի կաթողիկէական⁴⁶ թուղթսն⁴⁷ ասէ, թէ⁴⁸ աւ-

1 B գայսոբիկ
2 A արեւն
3 ADO կիւրիդ
4 AE խորհուրդ
5 A գարեւնն
6 BD վկայութեան
7 A այլ
8 C (թուեցաւ) ձեզ c յաչս ձեռ
9 ABCDEO գահանայութիւն
10 T2 զի այն
11 A այլ չէ կանացն, զոր դուք ստեղծուած BD այլ չէ (զոր դուք) ստեղծուած d (այլ չէ) կանացն CO այլ չեզոքացն զոր դուք ստեղծած T1 այլ չըկանացն զոր դուք ստեղծիք T2 այլ չէզոքացն
12 ABCEO արտաք
13 ACO մովսէս ասէ T2 մարգարէն ասէ
14 A եթե
15 O և. (ընդ)
16 T2 համարեալ
17 C յոհան B յօհան
18 ABCDEO չիք որ
19 BCDEO ներքինիք

20 ABCE որ
21 BCDEO ներքինիս
* Մարք. ԺԹ. 12
22 CE քղթի
23 CE մեկնութիւն
24 A լինելին
* Գաղատ. Է. 12
25 C գարմանէ BD գարմանա d գարմանայ
26 A եթե
27 AE ուստի^o
28 ABCD հոռովմայեցոց EO հոռովայեցոց
29 B միասին
30 A եին
31 A այլ
32 CE զի փիս ի
33 A յաշխարհականակաց
34 C ձեզ
35 B յեկեղեցոյ
36 ABCDEO զընդունող
37 ABCDEO անշնորհութեան
38 A արեւն BCDEO օրէնք
39 BCDO հաւասարէ
40 A ապաշանք a (ապաշ)աւ(անք)
41 AO արտասուովք
42 A լիեալ
43 ABCDO կաթողիկէական
44 D քղթին d թուղթսն
45 A քե

ըէնք եկեղեցւոյ¹ ուսուցանեն մեզ՝ «Խոստովան լերուք միմեանց զմեզս, եւ աղակթս արարէք ի վերայ միմեանց, որպէս² զի բժշկեսջիք³», եւ «Ասա՛ դու նախ զանաւրէնութիւնս քո, զի արդարասցիս»։ եւ «Ասացի ինձէն պատմել⁴ զմեզս իմ, եւ դու թողցես զանաւրէնութիւնս իմ»⁵։

219 *Զիա՞րդ զայսոսիկ ապախտ արարեր եւ այլ աւրէնս անաւրէնութեամբ⁶ եղեր ազգիդ⁷ քո՝ ոչ յայտնել զյանցանս⁸ քահանային, եւ անխտիր մատչել ի մարմին եւ յարիւն⁹ Տեառն, զոր Պաւղոս բարձրաձայն աղաղակէ. «Փորձեսցէ¹⁰ մարդ զանձն իւր¹¹, ապա¹² ի Հացէ անտի¹³ կերիցէ եւ ի բաժակէն արբցէ»¹⁴. որ է խոստովանութեամբ քննութիւն¹⁵ քահանային զպատշաճն¹⁶ իւրաքանչիւր ումեք¹⁷ որոշել զտեղին:*

220 *Իսկ զի՞նչ վասն վարսաւոր գիտուցդ ասիցէք, զոր իբրեւ սահման քրիստոնէութեան¹⁸ զայդոսիկ ունիք. տեսէ՛ք զգրեալն Պաւղոսի ի թղթին Կորնթացւոց¹⁹, զի ասէ. «Այլ եթէ գիտաւոր է²⁰, անարգանք են նմա»²¹։ 221 *Եւ Յովհան ի նոյն բանի մեկնութեան²² ասէ, եթէ²³**

«Զծածկելն յայնժամ արգելու, յորժամ աղաթիցէ. իսկ վարս ունել՝ միշտ հրաժարեցոյց»։ եւ այլս²⁴ բազումս հրաժարելիս ասէ. բայց ձեզ չէ ինչ փոյթ զգրելոցն. զի ո՛չ միայն դուք յանցանէք, այլ եւ զոչ յանցուցեալսն²⁵ Սարակինոսս²⁶ անուանէք վասն ոչ զգէսս²⁷ ունելոյ:

222 *Այլ²⁸ զի՞նչ գրեմք վասն «գտանելոյդ զմեզ՝ ի կորստենէ եւ դարձուցանելոյդ իբրեւ ի մոլորութենէ. որպէս որք²⁹ զճշմարտութիւնն³⁰ ստուծիւն³¹ իմանան, կամ զլոյսն՝ խաւար, եւ զքաղցրն³² դառն» զի մի՛ զմարգարէական վա՛յն³³ ասացից:*

223 *Եւ երկիր ի Հաստատութեան իւրում շուրջ գալ թուի թմբերլոցն եւ արբեցելոցն³⁴, իսկ լուրջ³⁵ եղելոցն՝ կալ մնալ Հաստատուն:*

224 *Արդ եթէ իցես քաջ ոմն Թէոփիլոս³⁶, ծանիցես զՀաստատութիւն մերոյ³⁷ ուղղափառութեանս եւ աշակերտեսցիս ո՛չ հնութեան³⁸ սովորութեանն³⁹, այլ⁴⁰ նորոգ ճշմարտութեանս, եւ խոստովանեսցիս զմի եւ զնոյն⁴¹ Բանն Աստուծոյ յեութենէն⁴² Հաւր, որ էն առ Աստուած եւ է Աստուած, որպէս միացուցիչ նիւթոյ ի բովս, եւ կամ*

1 B յեկեղեցւոյ
 2 BD (որպէս) եւ d (որպէս)գի
 3 ACDE բժշկեսցիք
 4 D չի՞ր պատմել պատմել
 5 Բ՝Պ՝. Լ՝Լ 5
 6 BD անաւրէնութեան
 7 C ազգի քո
 8 E զանցանս
 9 A յարիւնն CO յարիւնն յարիւն DE յարիւնն
 10 ABCDEO փորձիցէ
 11 ABCE չի՞ր իւր
 12 ABCDEO և (ապա)
 13 A անդի
 14 Բ՝Պ՝. Լ՝Լ 28
 15 BD քննութեան
 16 BD զպատշաճն
 17 B ումեք
 18 CE (քրիստոնէութեան)է
 19 BO ի կորընթացւոց թղթին
 20 B գիտաւոր էն
 21 Բ՝Պ՝. Լ՝Լ 14
 22 B մեկնութեանն

20 A եթե
 21 DT₁ և այս
 22 B անցուցեալսն
 23 ABDO սակառիմոսս C սատակիմոսս
 24 A զգեսս
 25 A այլ
 26 ABCDEO ոք do որք
 27 D զնշմարտութիւն
 28 AB սուտութիւն
 29 D քաղցրն d (քաղցրն)
 30 AEOT₁ վայն
 31 B արբուցելոցն
 32 ՆԲՆ. լուրջ (եղելոցն)
 33 AE թեովփիլոս BCDO թեովփիլոս
 34 B չի՞ր մերոյ D մերոց
 35 CE ոչ հնութեան D հընութեան
 36 DT₁ սովորութեան
 37 A այլ
 38 ABCDEO զմի զնոյն ABCDE չի՞ր եւ (զնոյն)
 39 D յեութեանն d (յեութեանն)ն

իբրեւ մակարդ ինչ կաթին¹ յորովայնի² Կուսին մածոյց իւր մարմին ճշմարիտ ի կուսական արենէ³, եւ ո՛չ ըստ ինքեան ինչ ենթակայացեալ⁴ մարմին, այլ⁵ աստուածային շարառութեամբն շարժեցաւ մարմինն⁶ ի գոլ մարմին, եւ բնութեամբ անկերպացաւ⁷ բնութիւն մարմնոյն եւ եղեւ բնութիւն Աստուծոյ: 225 Զի նովաւ էառ⁸ սկիզբն՝ գոլ բնութեան յապականացուէն⁹ սկսեալ. եւ վասն այսորիկ¹⁰ անպական մարմին: 226 Զի որպէս արեգական ընդմիջաբար¹¹ հանգէտ ընթացեալ՝ անպականութիւն յղութեանն¹² ի բաց փախուցեալ¹³ զխաւար ապականութեան¹⁴, եւ առեալ եղեւ այն, որ ինչ առողին¹⁵ է բնութիւն, նոյնպէս եւ կամք առեցելոյն եւ որ ինչ զհետ երթայ բնութեանն¹⁶: 227 Իբրեւ ճառագայթք ճրագի, արեգականն հասեալ պայծառութեան առանց ի բաց բարձեցելոյ¹⁷ ոչ ուրեք¹⁸ մնաց իւր անձնաւորութիւնն¹⁹, այլ հզաւրագունին յաղթեալ, յինքն փոխարկեալ զաղաւտագունին զլոյս, եւ ոչ ինչ ընտրութիւն կամ միջոց կամ տեսութիւն ճառագայթիցն մնաց: 228 Այսպէս ո՛չ մարմնական բնութեան²⁰

կա՛մ կամաց, կա՛մ ներգործութեանց թիւ մնաց ի մարմնացեալ Աստուծոյ Բանին առնելոյ. քանզի բոլորն աստուածային կամք եւ ներգործութիւնն ասի. զի մնաց Երրորդութիւնն²¹ պարզ եւ անզանազանապէս անխառն ի նիւթականացս: 229 Եւ այսպէս ի կուսէն ծագեաց լոյսն ներշնչմամբն, որ յաշխարհի. ել նա ի կառս խաչին Աստուած մարդացեալ լնլով զգրեալան, եթէ «Ելեր դու ի կառս քո. հեծելութիւնդ քո փրկեաց զաշխարհս ամենայն», եւ ի խաչէ անտի²² ինքնիշխանական²³ ճայնիւ արձակեաց զոգին մարդկային, որով էջն ի դժոխս ներքինս փրկել զ՛ի²⁴ նմա գերեալ հոգիսն: 230 Եւ նոյն աստուածախառն մարմնովն յարուցեալ՝ երեւեցաւ իւրոց ընտրելոց աշակերտացն²⁵ քառասնաւրեայ²⁶ ժամանակաւ. եւ յայտ յանդիման նոցա ի Զիթաստանեաց²⁷ լեռնէն ամպաչու գնացիւք հրեշտակացն դասուք վերացաւ, ել նա ի բարձունս վերինս եւ նստաւ ընդ աջմէ մեծութեանն²⁸ Աստուծոյ Հաւր, որպէս ետես նախավկայն Ստեփաննոս²⁹ եւ զկնի՛ անաւթն ընտրութեան Պաւղոս: 231 Եւ եկեսցէ դարձեալ հանդերձ փառաւոր իւրով գալստեամբն³⁰ դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս, ո՛չ³¹ եւս իբրեւ³² զմարմին, այլ³³ եւ ոչ անմարմին³⁴, որովք³⁵ ինքն զիտէ բանիւք աստուածատեսակագոյն մարմնով, զի տեսցի յայնցանէ, որ

1 C և կամ ինչ ինչ իբրեւ մակարթ կաթինն B մակարթ E կաթինն
 2 ABOT1 յորովայն
 3 T1T2 ի կուսական յարենէ
 4 ACO ենթակայցեալ BD ինչ են թակայցեալ
 5 A այլ
 6 B մարմին
 7 CT1 բնութեամբն կերպացաւ
 8 A ետ
 9 B յանապականացուէն
 10 ABCDEO վասն այնորիկ
 11 B ընդմիջաբար
 12 BD յղութեանն d (յղութեանն)ն
 13 T2 փափուցեալ
 14 B ապականութեանն
 15 O առողին o առողին
 16 DT1 բնութեան
 17 BD բարձելոյ d (բարձ)ցել(ոյ)
 18 CO ոչ ուրեք
 19 T2 անձնաւորութիւն
 20 ACEO բնութեանն

21 BD երրորդութիւնն d (երրորդութիւնն)ն
 * Հմմտ. Լ.ճ. Գ. 8
 22 ACE անդի T2 անտի
 23 ABCDEO ինքն իշխանական
 24 ABCDE զի d գ՛ի T1 ըզի
 25 A չի՛ աշակերտացն a աշակերտացն
 26 A քառասնաւրեայ BCDE քառասնորեայ
 27 o օ իթաստանեաց
 28 T1T2 մեծութեան
 29 T2 Ստեփանոս
 30 A գալստեամբն
 31 B և (ո՛չ)
 32 A ոչ իբրև a ոչ ևս իբրև
 33 A այլ
 34 O չի՛ այլ եւ ոչ անմարմին o այլ եւ ոչ անմարմին
 35 O որով

խոցեցինն, եւ կացցէ մնասցէ¹ Աստուած արտաքոյ թանձրութեան. զի ո՛չ եւս իբրեւ զցաւղ ի վերայ գեղման իջանէ², ըստ առաջին գալստեանն³, այլ⁴ գայ⁵ ահեղակերպ, լուսածագ, գեր ի վերոյ⁶ ճառագայթիւք վեհագունեան, նորաքանչ, սքանչելի երեւմամբ, որպէս ինքն Փրկիչն ասէ, եթէ «Եկեսցէ որդի մարդոյ փառաւք Հաւր եւ ամենայն հրեշտակք ընդ նմա», եւ Դանիէլ⁷ ասէ⁸, եթէ «Տեսանէի⁹ ընդ ամպս երկնից իբրեւ որդի¹⁰ մարդոյ՝ զի գայր»^բ:

232 Արդ դու խոստովանեսցի՞ս մի եւ անբաժանելի¹¹ բնութիւն¹² գեկեալն եւ զգալոցն յանուն¹³ Տեառն եւ զերծցի՞ս ի բաժանմանէ¹⁴ բաժանողաց¹⁵ սրոյն¹⁶ եւ յառաջահետեոյ¹⁷ հրոյն. արդեաւք¹⁸ սակայն սիւնհոգոսացն լիցի՞ս կաճառակից, եւ ընդ մեզ երկրպագեսցե՞ս Երրորդութեանն¹⁹, եւ փառաւորեսցե՞ս զՈրդի եւ զՀայր Հանդերձ Հոգւովն սրբով²⁰, որ է աւրհնեալ²¹ յաւիտեանս: 233 Ամէն²²:

1 D մընասցէ
 2 CE իջանի
 3 A գալրստեանն
 4 A այլ
 5 CD գա
 6 D չի՞ր գեր ի վերոյ d գեր ի վերոյ
 Բ Մարթ. ԻԵ 31
 7 A դանիէլ
 8 ABCE չի՞ր ասէ a ասէ
 9 A տեսանեի
 10 B գորդի
 Բ Գ. Կ. Է 13
 11 AO անբաժանելի BD գանբաժանելի
 12 ABDO բնութեամբն T1 բնութեամբ
 13 C յանուան
 14 AEO ի բաժանմանէ
 15 ADEO բաժանողաց
 16 T2 սրբոյն (ABCOET1 սրոյն)
 17 BDEO յառաջահետեոյ
 18 ACE արդեւք d (արդեւ)օ(f)
 19 BD երրորդութեանն d (երրորդութեանն)ն
 20 D հոգւովն սրբով d հոգւովն սրբով
 21 A արիւնեալն է CEO որ արիւնեալն է
 22 O ամէն եւ ամէն D ամէն ամէն d ամէն

ԳԼՈՒԽ²³ ԻԲ²⁴

Թէ զիա՛րդ²⁵ չարաչար մահուամբ մեռաւ²⁶ մետրապալիտն²⁷ Սեբաստիոյ²⁸, եւ վասն թագաւորացն²⁹ Բուլղարաց, որք սպանին զնա³⁰

1 Իսկ յետ ընդունելոյ զթուղթս զայս՝ ամաւթալից լինէր մետրապալիտն³¹ այն: 2 Բայց ոչ ինչ թուլացաւ³² յիւրմէ³³ չարութեանէն: 3 Այլ³⁴ ի նմին ամի առաքեաց զնա թագաւորն Վասիլ յաշխարհն Բուլղարաց՝ խաղաղութիւն առնել: 4 Եւ նոցա խնդրեալ զքոյր թագաւորին Վասիլ ի հարսնութիւն ինքեանց, եւ տուեալ թագաւորին կին մի ի ծառայից իւրոց ի կերպ քեռն³⁵ իւրոյ, առաքեաց ի ձեռն մետրապալիտն³⁶: 5 Եւ յերթալն³⁷ յաշխարհն Բուլղարաց՝ ծանեան զկինն³⁸ զայն, եւ դատեալ զմետրապալիտն³⁹ իբրեւ զչուն եւ խաբեբայ⁴⁰ ցաւղուն եւ ժժան⁴¹ պատեալ զնովաւ՝ հրով տոչորեցին թագաւորքն Բուլղարաց: 6 Զի էին⁴² նոքա երկու⁴³ եղբարք, որք կոմսաճագքն⁴⁴ կոչէին, անուն երիցուն Սամուէլ⁴⁵, յագգէս

23 ABCO չի՞ր գլուխ
 24 AO (գլուխ) ԻԲ B չի՞ր իր
 25 AB զիա՛րդ D (թէ) արդ d (թէ) զի (արդ)
 26 ABCDEO սատակեցաւ
 27 AE մետրապալիտն DO մետրապոլիտն
 28 AO սեբաստիոս BDE սեբաստոս
 29 CE թագաւորելոյն
 30 ABDOT1 որ CE չի՞ր որք սպանին զնա
 31 A մետրապալիտն CEO մետրապոլիտն
 32 A ոչինչ թուլացաւ O (բայց) ինչ ո՛չ թուլացաւ
 33 E իւրմէ
 34 A այլ
 35 ACE քեռ
 36 A մետրապալիտն BCDEO մետրապոլիտն
 37 B յերթեալ
 38 ABC զկինն
 39 A զմետրապալիտն BE մետրապոլիտն CDO զմետրապոլիտն
 40 ADE զխաբեբա BO զխաբեբայ C խաբեբա
 41 DO ժժան
 42 A (զի) էին
 43 ABCDEO Բ (եղբարք)
 44 CE կոմսաճագն B կամսաճագն
 45 A սամուիլ BCDE սամայլ

Հայոց, ի գաւառէն Դերջանայ, զոր ընդ գունդս¹ սաղարացն² տարեալ էր զնոսա թագաւորն Վասիլ ի Մակեդոնիա³ պատերազմել ընդ Բուլղարացն. որոց ի դիպող⁴ ժամու ապստամբեալ ի թագաւորէն⁵ Յունաց՝ զնացին առ թագաւորն Բուլղարաց, որ էր⁶ կուրտ, եւ ըստ քաջութեան⁷ իւրեանց մեծացան յաչս նորա⁸:

7 Եւ ապա⁹ յետ այսորիկ թագաւորն Յունաց Վասիլ ի պատերազմի կալաւ¹⁰ զթագաւորն Բուլղարաց զկուրտն՝ զներքինին¹¹: 8 Իսկ Կոմսաձագքն¹² տիրեալ ի վերայ աշխարհին Բուլղարաց՝ ընդդէմ կացին խիստ մարտիւք թագաւորին Յունաց, զոր ըստ ժամանակին¹³ ասասցուք:

ԳԼՈՒԽ¹⁴ ԻԳ¹⁵

Եթէ¹⁶ ո՛րպէս չոգաւ զաւրաւք¹⁷ թագաւորն Յունաց Վասիլ¹⁸ յաշխարհն Բուլղարաց եւ պարտեալ փախստեայ¹⁹ այսրէն դարձաւ²⁰

1 Եւ զկնի այսորիկ ինքն²¹ թագաւորն Վասիլ զաւրածողով եղեւ²² զնալ յաշ-

1 CE գունդն
2 ABCDEO սաղարանացն
3 ABCDO ի մակեդոն
4 BCDEO ի դիպող ժամու
5 A ապստամբեալ C ի թագաւորէ
6 E որ է
7 ACE ըստ քաջութեան B ընդ փ/ս ըստ
8 O նոցա
9 BDT₁ չի/բ ապա C յապա
10 CE կալեալ
11 ABD զկուրտն a զներքինին O զկուրտն զներքինին BDT₁ չի/բ ներքինին
12 CE կոմսաձագքն
13 ACDE ըստ ժամանակի d (ըստ ժամանակի)ն
14 ABCO չի/բ գլուխ
15 AO (գլուխ) իգ
16 A թե BCDEO թէ
17 C չի/բ գաւառաւ
18 ABCDEO չի/բ վասիլ
19 ABCDE փախստեայ
20 ABCDEO եկն չի/բ դարձաւ
21 C չի/բ ինքն
22 D (զաւրածողով) եղև

խարհն Բուլղարաց: 2 Եւ Հաստաբուն զաւրութեամբ երթեալ՝ ունի զմիջոց աշխարհի նոցա լայն բանակաւ: 3 Եւ Բուլղարացն աճապարեալ կալան զնեղ տեղիս, զկիրճս կապանաց ճանապարհին (զի են վայրք մացառուտք եւ²³ դժուարագնացք), եւ ի բանտի արգելեալ զթագաւորն Հանդերձ ամենայն զաւրաւքն՝ սրախողխող առնէին²⁴ զամենեսեան: 4 Այլ²⁵ Հետեւակագունդն²⁶ Հայոց ի մէջ առեալ զթագաւորն²⁷ Վասիլ զկնի եւ յառաջոյ²⁸ ընդ այլ ճանապարհ լեռնագնաց տարեալ²⁹ Հանին ի Մակեդոնիա³⁰: 5 Եւ ամենայն Հեծելագունդ զաւրն մատնեցաւ նոցա Հանդերձ աւարաւն եւ պալատամբ³¹ թագաւորին:

ԳԼՈՒԽ³² ԻԴ³³

Վասն երանելոյ բռնակալին Վարդայ³⁴ ի Բաղդատայ³⁵ եւ մտանելոյ³⁶ յաշխարհն Հոռոմոց³⁷

1 Եւ յայսմ ամի, որ էր ՆԼԵ թուականն³⁸ Հայոց, յորում չարչարեալ մեռանէր Գաբրիէլ՝ երէց³⁹ Սեբաստիոյ⁴⁰, եւ

23 B չի/բ եւ (դժուարագնացք)
24 A սրախողխող առնէին
25 A այլ
26 D հետեւակագունդն
27 C գրագաւոր
28 ABCO զկնի եւ առաջոյ D առ աջոյ
29 ACO ընդ այլ լեռնագնաց արեալ o ընդ այլ E յայլ նանապարհ BD լեռնագնաց արեալ b (ար)ար(եալ) O լեռնագնացեալ o (լեռնագնաց) տար(եալ)
30 ABCDEO մակեդոն
31 ABCDEO պալատամբ e (պա)լ(ատամբ)
32 ABCO չի/բ գլուխ
33 AO (գլուխ) իդ D չի/բ իդ
34 DO վարդայ
35 A ի բաղդատայ D ի բաղդատայ
36 A մտանելոյ CE մտանել
37 ABCEO (յաշխարհն) յունաց
38 BD թվին EO թվական Co թվականն T₁ ի 435 թուին
39 BCD էրէց
40 ABCDEO սեբաստոյ

մետրապալալիտն¹, որ էր պատճառ չարչարանաց² նորա, չարաչար մահու չարչարեալ ի Բուլղարս սատակէր վրէժխնդրութեամբն Աստուծոյ, եւ հարաւ գաւրն Վասլի յաշխարհին Բուլղարաց:

2 Ի նոյն³ ամի թագաւորն Վարդ ելեալ ի Բաղդատայ⁴ ի Մելտենի⁵ մտանէ. վասն զի Իպն⁶ Խոսրով, զոր յառաջն ասացաք, ի մահուանն⁷ իւրոյ պատուէր տուեալ որդւոյն⁸ իւրոյ՝ արձակել ի կապանաց զթագաւորն Վարդ, զի էր դաշնադիր երդմամբ: 3 Եւ նորա զինուք եւ⁹ հանդերձիւք եւ երիվարաւք¹⁰ արձակեալ զնա ամենայն իւրայովքն, եւ հանեալ¹¹ ըստ քաղաքն¹² Բաղդատայ¹³ բացադոյն ինչ. ամենայն խառնիճաղանձ¹⁴ բազմութիւն քաղաքին շարժեցաւ զկնի՝ սպանանել զնա: 4 Այլ վայրաբնակ Արապկացն ընդդէմ կացեալ¹⁵, առեալ զթագաւորն՝ ընդ անշէն տեղիս ածեն ի վրանս իւրեանց եւ անդուստ¹⁶ արագ հասուցանեն ի Մելտենի քաղաք¹⁷ ի Բաբելոնէ¹⁸ յաւուրս ԼԱ: 5 Եւ ամենայն զաւրք աշխարհին առ հասարակ¹⁹ ի հնազանդութիւն²⁰ գային, եւ Բատն Ապահունեաց, եւ Նփրկերտոյ ամիրայն, եւ վայ-

րաբնակ Արապիկքն²¹ որ ընդ նմա: 6 Եւ դարձեալ առաջին²² խոռվութիւնն²³ շարժեցաւ յաշխարհին²⁴ Յունաց:

ԳԼՈՒԽ²⁵ ԻԵ²⁶

Ելն Փոկասու-Վարդայ²⁷ եւ ունել զթագաւորն Վարդ եւ թագաւորել ինքեան

1 Իսկ Վարդ, որ²⁸ եւ Փոկաս²⁹, հրամանաւ Վասլի գայ ընդդէմ նորա ի պատերազմ ամենայն զաւրաւքն Յունաց եւ Վրաց: 2 Եւ բանս³⁰ պատրողականս առաքէ առ նա ի ձեռն հրեշտակաց իւրոց ասելով, եթէ³¹ «Ե՛կ զի խաղաղութիւն արասցուք առ միմեանս³² եւ ի միջի մերում բաժանեսցուք³³ զաշխարհս Յունաց՝ բառնալով զթագաւորութիւն³⁴ Վասլի»: 3 Որում հաւանեալ թագաւորն Վարդ՝ արձակեալ յինքենէ³⁵ զզաւրսն Տաճկաց. եւ ի հանդիպելն միմեանց՝ Վարդ, որ եւ Փոկաս³⁶, ստեալ երդմանն իւրոյ, յետ աւուրց եւթանց³⁷ կալանաւոր³⁸ արարեալ զսիկլառոսն Վարդ³⁹ զինակիր պատրաստութեամբ հրամայէ

1 AE մետրապալալիտն CDO մետրապալալիտն
2 T2 սպանման
3 O ի սոյն (ամի)
4 A ի բաղտատայ BD ի բաղդատա
5 A ի մելտենի
6 T2 Իբն Խոսրով
7 T1T2 ի մահուան
8 T1T2 որդւոյ
9 BDT1 չիբ եւ (հանդերձիւք)
10 ABC երիւարաւք
11 C չիբ գնա ամենայն իւրայովքն եւ հանեալ E ամենայնիւ փխ ամենայն
12 ABCDE ըստ բաղաբին O ըստ բաղաբն
13 A բաղտատայ O բաղդադայ o (բաղդա)տ(այ)
14 ACO խառնիճաղանջ B խառնիճաղանն
15 ABCDEO ընդդէմ կալեալ
16 O անտուստ
17 A ի մելտիսն բաղաբն O ի մելտիսնի
18 A բաբելոնէ BDO ի բաբելոնէ
19 O առհասարակ
20 A ի հնազանդորութիւն D ի հրնազանդորութիւն

21 B արապիկք
22 D յառաջին
23 B խոռվութիւն
24 CO յաշխարհն հունաց
25 ABCO չիբ գլուխ
26 AO (գլուխ) ին D չիբ ին
27 AO փոկասայ վարդայ E փոկասայ D վարդա C փոկասայ վարդայ
28 CE չիբ եւ (փոկաս)
29 DO փոկաս
30 A և (բանս)
31 A եթե
32 O ընդ (միմեանս)
33 AO բարձանեսցուք
34 ACEO գրագաւորութիւնն
35 A (արձակեալ) յինքեան B ինքեան
36 CDEO փոկաս
37 O եօթանց T1T2 եօթանց
38 BCDEO կալանաւորս (արարեալ) A կալանաւոր a (կալանաւոր)ս
39 A գսիկլառոս վարդ O գսիկլաւորս վարդ o գսիկլառոսն

տանել ի բերդն ժեռաւս¹: 4 Իսկ տաճիկ զաւրն, որ արձակեալ էին² ի սիկլառոսէն, երթեալ ի բնակութիւնս իւրեանց. եւ յորժամ լուան զհամբաւ ունելոյ սիկլառոսին ի հարաւ քաղաքի³ գերեւն առիւ ի հարաւոյ⁴ մինչեւ յԱպահոսնս⁵:

5 Եւ Վարդն, որ եւ Փոկաս⁶, ի ՆԼԵ թուականին⁷ թագաւոր բռնակալ եղեալ՝ ճակատս տալով ընդ թագաւորական քաղաքին Կոստանդնուպոլսի⁸ հանդերձ ամենայն Յունաց եւ Վրաց զաւրուն ամս երկու⁹: 6 Որ եւ ընդդէմ թագաւորական քաղաքին ամրոց շինեալ՝ եւ զՏլփինաս¹⁰ մածիստոռոս հանդերձ զաւրականաւք պահպան կացուցանէ, զի մի՛ ել լիցի ի քաղաքէն¹¹ կամ մուտ արտաքնոցն: 7 Այլ պահպան նաւահանգստին¹² ուրտ խաղաղութեան առ թագաւորն Վասիլ հաստատեալ¹³ զամենայն զաւրս քաղաքին եւ որ ինչ արեւմտեայ¹⁴ կողմանցն՝ ի միում գիշերի յայսկոյս¹⁵ անցուցանէր, որք ելեալ¹⁶ ըստ թիկանցն կողմանէ ամրոցին՝ զաւրեալ թաքչէին¹⁷: 8 Իսկ ըստ քաղաքին կողմանէ¹⁸ յառաւաւտանալ ժամուն նաւս պատե-

րազմականս¹⁹ պատրաստեալ մոմեղինաւք՝ գալ ընդդէմ ամրոցին. որոց տեսեալ որք²⁰ յամրոցին՝ ելանէին²¹ ի պատերազմ ընդդէմ նոցա: 9 Իսկ զաւրեալ զաւրն ի թիկանց կողմանէ յարուցեալք ի վերայ՝ սրախողխող եւ ծովընկէց առնելով զզաւրսն Տլփինասայ՝ ձերբակալ արարին եւ զՏլփինաս²² գլուխ զաւրուն, զոր յանդիման արարին Վասիլ²³ թագաւորին. եւ²⁴ դատապարտեցաւ ի փայտ ելանել: 10 Այս եղեւ²⁵ ի ՆԼԵ թուականին²⁶:

ԳԼՈՒԽ²⁷ ԻԶ²⁸

Գալն Փոկասու-Վարդայ²⁹ յեզր³⁰ ծովուն զաւրաւք, եւ ելանելն³¹ Վասիլ եւ սպանանելն³² զնա

1 Իսկ Փոկասու-Վարդայ³³ արձակեալ յինքենէ զզաւրսն Վրաց³⁴, եւ ինքն ամենայն զաւրաւքն³⁵ Յունաց խաղայ յեզր ծովուն: 2 Իսկ ի գալ ամին միւսոյ³⁶, մինչդեռ³⁷ գարնանային էր ժամանակն, թագա-

1 BCE ժեռաւս
2 A արձակեալ եին
3 T1T2 ի ժեռաւս քաղաքի
4 ACEO ի հարաւայ BD գերեւն առիւ ի հարաւայ d գերի առին T1T2 (գերի առին) ի հարաւայ
5 B յապահոսնս
6 ACO եւ վարդ որ և փովկաս E չիբ (որ) եւ E փովկաս
7 ABCDEO չիբ ի (ՆԼԵ) թվին CDO թվականին
8 A կոստանտնուպոլսի BCO կոստանդնուպոլսի D կոստանտնոն պալսի
9 ABCDEO ամս Բ
10 BO գալփինոս C գալփինոս E գալփինաս D գրտլփինոս
11 ACDEO (գի մի ել լիցի) քաղաքին
12 AB նաւահանգստին
13 BD հաստատեցին d հաստատեալ
14 ABCDE արեւմտեա
15 CD յայս կոյս (անցուցանէր)
16 D չիբ ելեալ d ելեալ
17 A թաքչեին a (կրկնում է)՝ ամրոցին դողեալ թաքչէին, իսկ ըստ քաղաքին կողմանէ
18 CE կողման և

19 B պատրաստականս փիս պատերազմականս
20 T1T2 որ
21 A ելանելին
22 A գալփինոս CE գալփինոսայ O ըզլփինոս BD գալփինոս
23 AC վասիլ թագաւորին B թագաւորին վասիլ DT2 վասիլ թագաւորին
24 ABCDEO չիբ եւ
25 B չիբ այս եղեւ
26 BD թվին C թվականին
27 ABCO չիբ գլուխ
28 AO (գլուխ) ԻԶ B չիբ ԻԶ
29 A գնալն փոկասայն վարդայ B գնալ O գալն փովկասայ վարդայ
30 B եզր
31 BD ելանել
32 ABCDEO սպանանել
33 A փոկասայն վարդայ CE փոկասն այն վարդայ O փոկաս այն վարդայ
34 A գաւրսն a գ(գաւրսն) E գաւրսն վրաց D գգորս վրաց
35 B չիբ գաւրսն վրաց եւ ինքն ամենայն գաւրաւքն D գաւրով
36 B միւսոյն DT1 միւսուն
37 CE մինչ

ւորն Վասիլ Հանդերձ եղբարքն Կոստանդեալ¹ եւ ամենայն զաւրաւքն արտաքս ելեալ, յերկուս² բաժանեալ զզաւրսն, մասն մի ընդ ծով առաքէ ի վերայ բանակին Վարդայ, որք եկեալ հրով լուցին զնաւս նորա յեզր ծովուն: 3 Եւ ինքն թագաւորն ցամաքաւն եկեալ³ մերձենայր ի բանակն. եւ ի լուցանելն⁴ նաւացն⁵, զի զայն նշանակ⁶ տուեալ էր, հնչեցուցանել⁷ հրամայէր⁸ զպատերազմական փողսն. եւ շփոթեալ բանակին Վարդայ⁹ ահաբեկ լինէին¹⁰ ի փախուստ դառնալով: 4 Մեռաւ եւ ինքն՝ Վարդ բռնակալ¹¹ թագաւորն¹², չարաչար մահուամբ ի ՆԼԸ թուականին¹³:

ԳԼՈՒԽ¹⁴ ԻԷ¹⁵

Յաղագս երեւման աստեղն եւ շարժման¹⁶ Կոստանդնուպոլսի¹⁷ եւ մահ ապստամբին¹⁸ Չորտուանէլի¹⁹

1 Ի սոյն ամի, որ էր ի ՆԼԸ թուականին²⁰, նիզակաւոր աստղն կրկին անգամ

երեւեցաւ յամսեանն²¹ Քաղոց, որ աւր ժե էր²² ամսոյն, ի տաւնի փոխման ամենասուրբ Կուսի²³ Աստուածածնին, յարեւելից կուսէ երեւեալ²⁴ եւ զնշոյլս²⁵ լուսոյն ընդ հարաւ առաքէր աւուրս ինչ. եւ ապա փոխեալ²⁶ յայնմ տեսութենէ՝ կայր ի վերայ արեւմտեայ²⁷ աշխարհին ընդ մուտս արեւուն՝ զնիզակաձեւ լոյսն ընդ արեւելս²⁸ ձգելով:

2 Եւ զկնի սակաւ աւուրց շարժեցաւ աշխարհն Յունաց ահաւոր դըրդմամբ, մինչեւ կործանել²⁹ բազում քաղաքաց եւ գիւղից³⁰ եւ գաւառաց, եւս առաւել ի³¹ Թրակացւոց եւ Բիւթանացւոց աշխարհին³² Հանդերձ ծովովն, որ ի մէջ նոցա ծածանեալ³³ ծփէր սասանմամբ, մինչեւ ի նոյն ինքն թագաւորական քաղաքին Կոստանդնուպոլսի³⁴ մեծաշուք եւ բազմապայծառ զարդ³⁵ հրաշատեսիկ սեանց³⁶ եւ պատկերաց եւ եկեղեցեաց մեծամեծաց կործանեալ փլուզանիւր³⁷, եւ³⁸ նոյն ինքն Սոփիայն, այն³⁹, որ կաթողիկէն է՝ հերձանիւր պատառմամբ վերուստ ի վայր: 3 Վասն որոյ բազում ջան եղեւ արհեստա-

1 ADO կոստանտնեաւ BC կոստանդնեաւ E կոստանդնու
 2 T₁T₂ և (յերկուս)
 3 A չիբեկեալ (մերձամայր) O եկեալ մերձեցաւ
 4 BCEO ի լուցանել
 5 T₁T₂ նաւուց
 6 AB նշան a (նշան)ակ
 7 D հրնչեցուցանել
 8 AO հրամայէ
 9 D վարդա
 10 A ահաբեկ լինեին
 11 E ինքնակալ
 12 BD թագաւորին
 13 a (վերանորոգում) ի ՆԼԸ թվականին BDO T₁ չիբ ի ՆԼԸ թուականին
 14 ABCDO չիբ գուլս
 15 AO (գուլս) իէ D չիբ իէ
 16 ACEO շարժման
 17 A կոստանտնու... a (կոստանտնու)պոլսի D կոստանտնուպոլսի BCO կոստանդնուպոլսի
 18 AB ապստամպին
 19 A չորտուանի CE չորտուանի BD չորտուանիին
 20 ABCDEO չիբ ի (ՆԼԸ) CO թվականին BD թվին

21 C ամսեանն
 22 B չիբ էր
 23 CE կուսին
 24 C երևել
 25 A զնշոյլս
 26 BD չիբ ապա փոխեալ BDT₁ (և) ամփոփեալ
 27 ABCDE արևմտեա
 28 A ընդ յարևելս CEO ընդարևելս օ արևելս
 29 ABCE կործանիլ
 30 B գեղից CE գեղից
 31 ABCDO չիբ ի
 32 R в странах Тракии и Византии T₁T₂ Բիւզանդացւոց (Հմմտ. ABCODE եւ Բիւթանացւոց) ABCDEO աշխարհն
 33 A ծածկեալ a (ծածկ)ե(ալ) BDEO ծածկեալ C ծածեալ
 34 A կոստանտնուպոլսի B քաղաքն կոստանդնուպոլսի CO քաղաքին կոստանդնուպոլսի
 35 T₂ զարդ
 36 D սեանցն
 37 A չիբ եւ (նոյն ինքն)
 38 ACDEO նոյն ինքն սոփի օ սոփիայն T₁ փլուզանիւր
 39 T₁T₂ չիբ այն (որ)

ւոր ճարտարացն Յունաց առ ի վերստին՝ նորոգել: 4 Այլ² անդ դիպեալ ճարտարապետին Հայոց Տրդատայ³ քարագործի՝ տայ⁴ զաւրինակ շինուածոյն⁵, իմաստուն Հանճարով պատրաստեալ զկաղապարս կազմածոյն եւ սկզբնաւորեալ զշինելն. որ եւ զեղեցկապէս շինեցաւ պայծառ քան զառաջինն:

5 Այլ⁶ դեռ եւս մնացեալ էր յապստամբացն⁷, որ ընդ Փոկասուն⁸ վարդայ⁹ Չորտուանէլ¹⁰ մաթիստոսն՝ եղբաւորորդի թռռնկայ¹¹ աբեղայի, որ բռնացեալ էր ի կողմանս Դերջանայ¹² եւ Տարաւնոյ¹³:

6 Յորոյ վերայ առաքէ թագաւորն Վասիլ զժանն պատրիկ, որ եւ Պոռտիզ¹⁴ կոչիւր:

7 Որ եկեալ պատերազմեցաւ միանգամ. եւ յերկրորդումն սպան զնա ի դաշտին Բազառնոյ¹⁵, ի Դերջան գաւառի, ի Նւթթ թուականին: 8 Եւ յայնմհետէ խաղաղանայր¹⁶ երկիրն¹⁷ Յունաց՝ ընդ ձեռամբ Վասիլի նուաճեալ:

1 DO վերստին
2 A այլ
3 D տրդատա
4 D տա
5 C շինուածուն
6 A այլ
7 AB յապստամպացն D յապստամբացն E յապստամբացն
8 ABCDEO փոկասայն T2 փոկասուն
9 BD վարդա
10 CE չորտուանել
11 D (եղբորորդի) թռռնկա
12 D դերջանա
13 C տարաւնոյ
14 C կոչի իւր T1T2 Պոտտեզ
15 T1 Բագառնոյ
16 A խաղաղայր a (խաղաղան(այր)
17 T1T2 աշխարհն (AC երկիրն)

ԳԼՈՒԽ¹⁸ ԻԸ¹⁹

Յաղագս մերժելոյ²⁰ զԹեւտա²¹ ի թագաւորութենէն²² Ափխազաց²³ եւ թագաւորացուցանելոյ զԲագարատ՝ որդի Գուրգենայ²⁴

1 Բայց սակաւ ամաւք²⁵ յառաջ քան զայս՝ զթագաւորն Ափխազաց²⁶ զԹեւտաս²⁷ կուրացուցին մեծամեծք աշխարհին՝ բառնալով ի նմանէ²⁸ զթագաւորութիւնն²⁹:

2 Եւ կիւրապաղատն³⁰ Տայոց Դաւիթ եւ Սմբատ³¹ արքայ Հայոց թագաւորեցուցին Ափխազաց³² զՍմբատ³³ որդի Գուրգենայ³⁴, թռռն Բագարատայ³⁵ թագաւորին վրաց: 3 Եւ մեռեալ Հանւոյ³⁶ նորա՝ Հաւն³⁷ նորա Բագարատ այլ կին արարեալ, որ Հաւածէր զԳուրգէն³⁸ որդի Բագարատայ ի Հայրենեացն:

4 Յայսմ³⁹ պատճառէ որդին Գուրգենայ՝ թագաւոր Ափխազաց⁴⁰ խաղայ⁴¹ զաւրաւք բազմաւք ի Սարմատացուց աշխար-

18 ABCO չի՞ գլուխ
19 AO (գլուխ) ԻԸ
20 A յաղագս մերժելոյ
21 A գթաւտաւս O գթոտու B գթաւտուն C գթոտա
22 BDT1 ի թագաւորութենէ T2 ի թագաւորութենեն
23 A ափխզաց
24 A Գուրգենոյ O Գորգենայ D Գուրգենա
25 CE (բայց) սակաւամարտ
26 A ափխզաց
27 ABCDEO գթոտու
28 BDT1 չի՞ ի նմանէ
29 D գթագաւորութիւն
30 ABCDOE կիւրապաղատն տայոց
31 BD սմպատ O զսմպատ
32 A ափխզաց
33 O զսմպատ
34 D Գուրգենա E զգուրգեն
35 C բագարատ D բագարատա
36 ABCODE հանու
37 ABCODE հաւ նորա D չի՞ հաւն նրա d հաւն նորա
38 AE զգուրգեն
39 ABCODE յայս
40 A ափխզաց
41 BDT1 խաղաց

Հէն ի վերայ կիրապողատին Տայոց¹ Դաւիթ եւ հաւուն իւրոյ Բազարատայ, յայսկոյս անցեալ² ընդ կովկասային լեւրինսն, գայ³ բանակի յեզերս Կուրն կոչեցեալ գետոյ:

5 Եւ կիրապողատն Տայոց⁴ Դաւիթ եւ թագաւորն Վրաց Բազարատ առաքեն առ թագաւորն Հայոց Սմբատ⁵ կոչել յաւզնականութիւն⁶ իւրեանց: 6 Եւ նորա առեալ զամենայն զաւրս⁷ Հայոց եւ զԳազիկ՝ զեղբայր⁸ իւր, գնաց առ նոսա ի գաւառն Զաւարաց. եւ⁹ բանակին¹⁰ ի գիւղն¹¹, որ կոչի Դիւեկն¹², եւ մանուկն Աբաս՝ թագաւորն Կարուց¹³, կարմրազգեստ զգունդն իւր ունելով: 7 Եւ ամենայն զաւրն Վրաց եւ Վասպուրականի, Սիւնեաց եւ Աղուանից իշխանքն¹⁴ միահաւաք լինէին¹⁵ ընդգէմ Ափխազաց¹⁶ զաւրուն: 8 Որոց երկուցեալ՝ զխաղաղութիւն խնդրեն¹⁷ եւ սէր հաստատեն առ միմեանս¹⁸: 9 Կիրապողատն¹⁹ Դաւիթ խնդրէ ի թագաւորէն Ափխազաց²⁰ զբերդն Սակուրէթ²¹, եւ առեալ տայ²² թագաւորին Հայոց Սմբատայ²³ շնորհ նմա ա-

րարեալ վասն աւզնականութեանն²⁴. զոր ի մահուն Սմբատայ²⁵ դարձեալ հանեն²⁶ ի Հայոց զբերդն Սակուրէթ²⁷: 10 Բայց յայնժամ զխաղաղութիւն առ միմեանս հաստատեալ՝ դառնան²⁸ յիւրաքանչիւր²⁹ բնակութիւնս: 11 Այս եղեւ ի Նէէ թուականին³⁰:

ԳԼՈՒԽ³¹ ԻԹ.³²

Յաղագս չար գործոցն³³ Սմբատայ³⁴ եւ մահ նորին³⁵

1 Եւ յորժամ յաջողեցաւ³⁶ գործ թագաւորին Հայոց Սմբատայ³⁷ ի ներքնոց եւ յարտաքնոց³⁸, եւ մեծացաւ յոյժ ի յղփութիւն³⁹ հացի եւ ի լիութիւն զինւոյ, անաւրինեցաւ նա. բարձրացաւ սիրտ նորա եւ բարձրացաւ առաւել քան զինքն: 2 Գործեաց նա երիս չարս⁴⁰ եւ դժուարինս առ ի յասել⁴¹ եւ արժանի արտասուլաց:

3 Առաջին՝ զի այրեաց նա հրով զայրոմն անմեղ այսպիսի պատճառաւ: 4 Էր նորա համբարանոց⁴² խոտի եւ աւրանի⁴³ ի

1 ABCOD կիրապողատին BDT₂ չի՛ տայոց
2 DE յայս կոյս B անցել
3 CD գա
4 ABCODE կիրապողատն BD չի՛ տայոց
5 O սմպատ
6 BOD յաւզնութիւնն օ (յաւզն)ակն (ուրիւն)
7 ACOE զաւրսն
8 C զգալիկ CO զեղբայրն B զեղբայր
9 AO չի՛ եւ
10 A բրնակին (ի գեւղն) փիս բանակին BD չի՛ եւ բանակին d բնակին փիս բանակին
11 C ի գեղն BO ի գեօղն
12 C զիվեկն E զիւեկն T₁T₂ զիվեկն
13 C կարուրց
14 ABCODE իշխանին
15 A լինեին
16 A ափխզաց
17 CE խնդրէին
18 A առ մի միմեանս
19 ABCODE կիրապողատն
20 A ափխզաց a (ափխ)ա(զաց)
21 ABODE սակուրեթ
22 CD տա
23 D սմբատա O սմպատայ

24 BDT₁ վասն օգնականութեանն
25 BCD սմբատա O սմպատայ
26 T₁T₂ հանին
27 D զբերթն ABODE սակուրեթ
28 O դարձան օ դառնան
29 C իւրաքանչիւր
30 A ի Նէէ թուականին CO թվականին BD Նէէ թվին
31 ABCO չի՛ գլուխ
32 AO (գլուխ) իթ CO չի՛ իթ
33 A յաղագս չարեացն B չարագործոյն
34 D սմբատա O սմպատայ
35 AB մահ նորա O մահու նորա
36 AC յաջողեալ էր (գործ) B յաջողեալ
37 A սմպատա O սմպատայ D սմբատ
38 BC արտաբնոց
39 A ի յղփութիւն B ի յղփութեմ
40 B չարիս
41 ABCODE եւ (դժուարինս) O դժարինս
42 ACDE ամբարոցն BO ամբարանոց
43 B աւրանի փիս օրանի D աւրանի d օրանի

քաղաքն¹ Անևոյ, ի բազում ամաց կուտեալ. եւ լուցին զնա հրով: 5 Եւ այր ոմն ի քաղաքին ցնորեալ ի խելաց՝ մաղասկաթ² գոլով, եւ աղաւթէր նա յառաւատանալ ժամուն յեկեղեցւոջն ընդ ժողովրդեանն³. եւ ելեալ բառնայր զբով կրակին, որով զխունկն բուրեցուցանէին⁴: 6 Եւ ասեն մարդիկ⁵. «Զի՞նչ է այդ⁶», եւ նա ասէ. «Երթամ այրել զհամբարանոցս⁷ թագաւորին»: 7 Եւ եկեալ պատմեցին թագաւորին, եւ նա հրամայեաց նախ⁸ զաչսն փորել⁹ եւ ապա՝ ձողով եւ եղեգամբ¹⁰ պատել եւ հրոյ ճարակ տալ: 8 Եւ արարեալ այնպէս՝ ընկեցին արտաքոյ քաղաքին:

9 Եւ անապատաւոր¹¹ կրաւնաւորաց ոմանց ի քաղաքին հանդիպեալ՝ զլուրն լուան եւ յողորմելի տեսութիւնն¹² ժամանեցին. կամեցան հողոյ տալ զքրիստոնէին մարմինն¹³, եւ թաղեցին ըստ աւրինի քրիստոնէից: 10 Իսկ թագաւորն լուեալ¹⁴ ցասամբ մեծաւ բարկացաւ, հրամայէ ի գիշերի հանել եւ շանց¹⁵ ընկենուլ զքրիստոնէի¹⁶ մարմինն զխանձողեալ: 11 Եւ կրաւնաւորացն յառաւատանալ աւուրն¹⁷ կամեցեալ ելանել ընդ դուռն քաղաքին՝ երթալ ի բնակութիւնս իւրեանց, եւ տե-

սեալ¹⁸ զնա ի գիշերի¹⁹ շանց եղեալ եւ ձայնս բարձեալ՝ լացին²⁰ ի վերայ ողորմելի տեսութեանն. բարբառեցան եւ թագաւորին անէծս²¹ ցաւագինս, եւ առ զայրանալ սրտիցն՝ ասացին. «Այսպէս եւ նորա ոսկերացն ելանել²² ի գերեզմանէն»: 12 Որ եւ կատարեցաւ իսկ:

13 Եւ երկրորդն ի չարեացն²³ զի ստեաց նա երդմանն. զոր հաստատեալ էր նա առ ամիրայն Գողթան, զոր նա ըստ հեթանոսական դենին²⁴ պահեաց, եւ սա քրիստոսական աւրինաւք²⁵ ոչ պահեաց. այլ ուխտադրուծ եղեալ՝ տայ²⁶ զզաւրսն²⁷ Հայոց աւգնական Սալարին²⁸ ամիրայացուցանել²⁹ զնա, որ մերժեալն էր յԱստուծոյ³⁰. եթէ³¹ ոչ էր խափանեալ ի կասկածանաց³² նենգոյ եղբաւր իւրոյ³³ Գազկայ:

14 Եւ երրորդ չարն սարսափելի եւս է, զի զդուստր քուերն³⁴ իւրոյ էառ³⁵ խառնակութեամբ:

15 Եւ այսու ամենայն չարեաւք³⁶ բարկացոյց նա զանբարկանալին Աստուած. եւ անդէն եհար Աստուած ցասամբ մեծաւ նախ զկինն զայն եւ սատակեաց³⁷, եւ թագաւորին կոծ մեծ արարեալ ի վերայ³⁸ նո-

1 B ի քաղաքին
 2 A մաղասակաթ գոլով
 3 ACOE (ընդ) ժողովրդականսն BD ժողովրդեանսն d ժողովրդեանսն
 4 AC զխունկն A բուրեցուցանեին OCE բուրացուցանեին
 5 ACOE մարդիկն
 6 BD զինչ այտ
 7 BC զամբարնոցս
 8 BD չի՞նչնախ d նախ
 9 D փորել զաչս d զաչս փորել
 10 D եղեգամբ
 11 ABCODE յանապատաւոր
 12 BD տեսութեան
 13 T1T2 մարմին
 14 A թագաւորին լուեալ
 15 B ի (շանց ընկենուլ)
 16 CO զքրիստոնէին (մարմինն)
 17 B յաւուրն C աւուրցն

18 E տեսին
 19 T1T2 գէշ O (եւ) տես (շանց եղեալ) o (տես)եալ զնա ի գիշերի (շանց եղեալ)
 20 T2 լային D ողորմելի տեսութեան d (տեսութեան)ն
 21 B յանէծս
 22 B ելեալ
 23 ABDCOE և երկրորդ զարեացն
 24 O (ըստ) սովորութեան (հեթանոսական դենին)
 25 O օրինօֆն
 26 CD տա
 27 O զզօրն (հայոց)
 28 A սաղարին
 29 O ամիրացուցանել
 30 B աստուծոյ
 31 A եթէ
 32 A ի կասկած a ի (կասկած)անաց
 33 ABCDE (եղբաւր) նորա D զազկա
 34 A (զղուստր) բլեւրն (իւրոյ) D դուստր d զղուստր
 35 AD ետո
 36 A չարեւք D չարիւք
 37 ABCODE սատակեացաւ
 38 A ի վերայ

րա, հարաւ եւ ինքն բորբոքմամբ տապոյ բոցակէզ ցաւոց. եւ մեռաւ անդէն¹ եւ թաղեցաւ ի նմին քաղաքի ի ՆԼԸ թուականին²:

16 Եւ ապա կին ոմն³ ի քաղաքէն երազ պատմէր⁴ յաւուրս բազումս⁵, թէ⁶ «Թագաւորն թմբրական դեղովք⁷ դնի ի գերեզմանի, եւ կենդանի է, եւ երեւեցաւ ինձ»: 17 Եւ համբաւ դղորդէր⁸ զքաղաքն⁹ ամենայն, մինչ եղբայր նորա Գազիկ հրամայէ¹⁰ նոյն առն¹¹, որ զգի ալրեցեալ մեռելոյն հէտն, երթալ¹², հանել եւ տեսանել եւ պատմել քաղաքին եւ զաւրացն, եթէ¹³ ահա՛ մեռեալ¹⁴ է: 18 Եւ այսպէս յայլմէ այլ¹⁵ պատճառով զբան կրանաւորացն կատարեաց Տէր, վասն զի արդարադատ է՝ զմասնաւորն աստ՝ եւ զբովանդակն առ հանդերձեալսն¹⁶ հատուցանելով¹⁷ ամենեցուն:

1 A անդրէն փ/ս անդէն
2 A ՆԼԸ թուականին O ի ՆԼԸ թվականին BD թվին
3 A եւ ապա կին ոմն OBDT₁ եւ կին մի OB չի/ապա
4 OT₁ երազ պատմեր ի քաղաքին B չի/ ի քաղաքին
5 B աւուրս բազումս T₁T₂ գաւուրս բազումս
6 A թե
7 CDE թմբրական դեղովք
8 d (համբաւ)ն E դղորդէր T₁T₂ համբաւն դղորդէր
9 ABODE քաղաքն
10 A հրամայէր
11 C առնել փ/ս առն
12 BD երթեալ d երթալ
13 A եթե
14 C մեռեալ է
15 A յայլմէ, յայլ CDE յայլմէ, յայլ B յայլ մի յայլ
16 DT₁ առ հանդերձեալսն
17 ACODE հատուցանել T₁T₂ հատուցանելով

ԳԼՈՒԽ¹⁸ Լ¹⁹

Յաղագս թագաւորելոյն Գազկայ²⁰, եւ որ ինչ յաւուրս²¹ նորա գործեցաւ²²

1 Եւ իսկ եւ իսկ զկնի Սմբատայ²³, ի նոյն²⁴ աւր՝ թագաւորեաց Գազիկ եղբայր նորա ի ՆԼԸ թուականին²⁵, յաւուրս ձմերայնոյ, ի քաղաքին Անուոյ²⁶:

2 Եւ տիրեաց նա յոլով բերդից եւ գաւառաց ի սահմանացն²⁷ Վայոց ձորոյ եւ Խաչենոյ²⁸ եւ Փռուխոսոյ՝ առաւել քան զեղբայր իւր. եւ ոչ ոք էր, որ զարհուրեցուցանէր զՀայաստանեայս²⁹ մինչեւ ցաւր գրելոյ իմոյ զբան յիշատակիս այսորիկ: 3 Զի էր այր սրամիտ եւ վարժ ի պատերազմի եւ առատաձեռն ի բաշխելն. եւ զբաժ հարկաց յոլովից տեղեաց³⁰ ազատեաց, եւ զկիրակէիցն զցայգապաշտաւն սաղմոսերգութեամբ³¹ կատարէր: 4 (Աւա՛ղ միում չարին, որ արգել զբան գովեստի պատմութեան իմոյ):

5 Այլ³² կին նորա Կատրամիդէ թագուհի բարեպաշտուհի եղեալ, որ էր դուստր Վասակայ³³ Սիւնեաց իշխանին³⁴, շինեաց զհիմնարկեալ³⁵ եկեղեցին Սմբատայ³⁶ ա-

18 ABCO չի/ գլուխ
19 A (գլուխ)ի փ/ս Լ O (գլուխ) Լ
20 D գազկա E գազակայ
21 C աւուրս նորա
22 ABCOE չի/ գործեցաւ
23 D սմբատա d (սմբատայ) O սմպատայ
24 ABCODE չի/ ի (նոյն)
25 A ի ՆԼԸ թու. D ի ՆԼ, Ե Լ BD թվին CO թվականին
26 A անուոյ
27 B ի սահմանս
28 C իսաչկենոյ
29 ACODE գիւսաստանայս T₁ գիւսաստանեայս
30 A տեղաց a (տեղ)ե(աց)
31 A զկիրակէացն ցայգան պաշտաւն սաղմոսերգութեան (կատարէր) B զկիրակէից CE զկիրակեացն... O զկիրակէացն ցայգան (կատարէր)
32 A այդ
33 B վասակա
34 T₂ իշխանի
35 C զհիմն արկեալ փ/ս հիմնարկեալ
36 DO սմպատայ

մենապայծառ վայելչութեամբ, բարձրաբերձ կամարաւք գմբէթաւորեալ¹ խորան երկնանման, եւ զարդարեաց ի զարդ ծիրանեծաղիկ², ոսկեթել³ նկարագործ անկուածոց⁴, արծաթեղէն եւ ոսկեղէն անաւթոց եւ բազմապայծառ լուսատու⁵ անաւթոց⁶ վայելչութեամբ, որովք ջահանայր ըստ երկնային կամարին կաթողիկէն⁷ սուրբ, որ ի քաղաքին Անուոյ⁸:

6 Իսկ եղբարորդին⁹ նոցա՝ Սմբատայ¹⁰ եւ Գագկայ, Դաւիթ որդի Գուրգենայ Հանդերձ եղբարբն իւրով Սմբատաւ¹¹ ունի զկողմանս Տաշրաց¹² եւ զՎրաց դաշտի¹³. զՇամշուլտեայ¹⁴ մեծ քաղաքանիստ դղեակն նիստ¹⁵ արքունական պատրաստեալ ինքեան՝ արագապէս տիրէ քաղաքին Դմանեաց, Հնազանդեցուցանէ¹⁶ եւ¹⁷ զամիրայն Տփղեաց¹⁸ քաղաքաւն իւրով: 7 Եւ ի պատանեկութեան¹⁹ տիս պատանի²⁰ եղեալ շքեղաշուք Հասակաւ եւ վայելչութեամբ՝ իմաստնանայր²¹ Հանճարով, Հաճոյ²² Աստուծոյ եւ մարդկան, արիացեալ քաջութեամբ, քաջազաւր զաւրութեամբ²³

յաղթող²⁴ եղեալ ամենայն²⁵ Հակառակորդաց իւրոց:

8 Եւ ամիրայն Գանճակայ²⁶ Փատլունն փութացաւ պատերազմել ընդ նմա՝ զի մի՛ զաւրացեալ նկուեն արասցէ զնա: 9 Իսկ Դաւիթ քաջապինդ²⁷ սրտիւ պատերազմեալ՝ պարտեաց զնա²⁸, սրախողխող եւ գետավէժ արարեալ զզաւրս նորա. եւ ինքն [փալտուն]²⁹ մազապուր փախստեայ³⁰ զերծանիւր:

10 Յայնժամ³¹ մարզպանն Դեմետր³², որ էր իշխան ի Գագ բերդին³³ ի սահմանսն յայնոսիկ՝ կասկածեալ ի նմանէ՛ թողու զՀաւատս Հայրենի Հայութեան³⁴ եւ³⁵ թիկունս աւզնականի զՎիրս արարեալ՝ ի նոցին³⁶ կրկնամեռ լուանայ ջուր, եւ զորդին իւր՝ մամփուղ (¹³⁹) Տաշրաց³⁷ կացուցանէր ի Հիւնէ վանս: 11 Իսկ Դաւիթ, գեղեցկածաղիկ մանուկն եւ նորատի³⁸ արքայն՝ Հանճարով Հանէ զնա ի բերդէն Գագայ³⁹, առեալ ի նմանէ զամենայն ամրոցս⁴⁰ նորա եւ զբոլոր Հայրենիսն. որ թափառեալ⁴¹ շրջեալ՝ չարաչար մահուամբ սատակեցաւ. եւ բարձաւ տոհմն⁴² նորա: 12 Եւ ծանեաւ Դեմետր⁴³, թէ⁴⁴ որք հեռա-

1 AD գմբէթաւորեալ
2 ABCODE ծիրանեծաղիկ
3 BCOE ոսկեթել
4 ABCODE անգուածոց
5 CE եւ (լուսատու)
6 BD անաւթից
7 ABCOD կաթուղիկէն
8 O անուոյ
9 ABCODE եղբարորդի նոցա
10 BD սմբատա d (սմբատա)յ O սմպատայ
11 O սմպատաւ
12 ABCODE տաշրայ
13 ABCDE վրաց դաշտի
14 ABCDE զշամշուտեա d (զշամշու)լ(տեա)
15 B եւ (նիստ)
16 D հընազանդեցուցանէ T₁ եւ (հնազանդեցուցանէ)
17 D չիբ եւ
18 ABOD գամիրայն տփիսեաց ֆաղաֆաւն C գամիրան ափիսագաց փիս գամիրայն տփիսեաց E ափիսագաց
19 B ի պատանեկութեանն
20 ՆԲ.Ն. Պիտանի (Հմմտ. ABCODE պիտանի)
21 A իմաստնայր a (իմաստ)ան(այր)
22 C հաճոյ
23 C ֆաջագորութեամբ

24 CODE յաղթող եղեալ
25 B յամենայն
26 C ամիրան D գանճակայ
27 B ֆաջապինտ
28 AO պարտեց զնա o (պատերազմեալ) ընդ նմա
29 եւ իմքն [փալտուն]
30 ABCD փախստեա E փախստեա d (փախստեայ)
31 DE յայն ժամ
32 A դեմէտր
33 ABCOE ի գագ բերդի T₁ ի գագկայ բերդին
34 ACO զհաւատն B ի հայութեան T₁T₂ հայութեան
35 ABCODE չիբ եւ
36 ABODT₁ ի նոցայն CE ի նոցա
37 ABD մամփալ COE մամփայլ ABDO տաշրայ CE տաշրա
38 ABCODE նորատիբ
39 BT₁ Գագկայ
40 AD ամրոցս փիս ամրոցս
41 C փաթառեալ փիս թափառեալ
42 D տոհմ
43 A դեմէտր
44 A թե

նան¹ Ի Տեառնէ՝ կորնչին² սատակին եւ իսպառ մաշին:

ԳԼՈՒԽ³ ԼԱ⁴

Յաղագս մահուան⁵ Տեառն Խաչկայ⁶

1 Իսկ յաւուրս Տեառն Խաչկայ⁷ Հայրապետին⁸ Հայոց սփռեալ⁹ տարածեցաւ ազգս Հայոց զկողմամբքն արեւմտից, մինչեւ ձեռնադրել նմա եպիսկոպոսունս¹⁰ յԱնտիոք¹¹ Ասորոց¹² եւ ի Տարսոն Կիլիկեցոց¹³ եւ ի Սուլնդայ¹⁴ եւ յամենայն¹⁵ գաւառսն¹⁶ յայնոսիկ: 2 Սա լցեալ աւուրբք, կատարեալ ժամանակաւ ի բարւոք ծերութեան փոխի յաշխարհէս եւ զնի յիւրում¹⁷ Հանգստարանին¹⁸ ըստ Հիւսիսոյ¹⁹ կուսէ եկեղեցոյն²⁰ Արգինայի, զոր ինքն շինեալ էր ի ՆԼԹ թուականին²¹ Հայոց²². զոր ի նորուն ժԹ ամն համարեալ՝ թուեսցուք²³ գաւուրս Հայրապետութեան նորա ամս Ի:

1 ABODE հեռանման
2 OD կորնչիմ
3 ABCO չի՛ գլուխ
4 A (գլուխ) ԻՍ. փի՛ ԼԱ. O (գլուխ) ԼԱ.
5 B չի՛ մահուան
6 D Խաչկա
7 D Խաչկա
8 ABO հայրապետի
9 B սրփռեալ
10 ABE երիսկապոս COD եպիսկոպոս
11 ACDE յանտոնք B յանտոնք
12 OD ասորոց
13 AE կիւղիկեցոց BDE կիւղիկեցոց
14 ABCODE ի սուլընդայ
15 B ամենայն
16 C գաւառս
17 B իւրում
18 O հանգստարանի
19 A ըստ հւսւոյ
20 B յեկեղեցոյն
21 A ի ՆԼԹ թուակա CO թվականին D ի Ն.Լ. եւ Թ
22 BDO չի՛ հայոց C (էջ 57ա) հայոց (T2 էջ 258, ծմ. 3՝ վիպակ՝ C չի՛ հայոց)
23 O թվեսցուք

ԳԼՈՒԽ²⁴ ԼԲ²⁵

Յաղագս կաթողիկոսութեան²⁶ Տեառն Սարգսի

1 Իսկ ապա, ի ՆԽԱ թուականին²⁷ Գագիկ արքայ²⁸ Հայոց կացոյց կաթողիկոս²⁹ Հայոց³⁰ զՏէր Սարգիս:

2 Սա ի տղայական տիս ընծայեալ Աստուծոյ, սնեալ եւ զարգացեալ առ հաւրեղբաւր իւրոյ, առաքինաջան եւ ժիր մշակին³¹ Քրիստոսի, եւ ոչ ինչ երկրաւորացս³² պարապեալ հոգոց³³. այլ³⁴ ի բաց եղեալ զգրաւսանս³⁵ աշխարհածուփ անցաւոր զբաղմանց՝ ըստ պատուիրանին սրբութեան՝ առաքելական խորանացն սպասաւոր եղեալ ի ծովակին Գեղամայ³⁶, ի վանսն³⁷ Սեւանայ, զոր շինեալ էր երանելոյ³⁸ առնն Աստուծոյ Տէր Մաշտոցի³⁹:

3 Որ եւ ըստ ցանկութեան անձին անապատասէր կենացն⁴⁰, զվարսն⁴¹ գտեալ գաւրէն զուարթուն⁴² անմարմին Հրեշտակաց՝ սաղմոսանուագ ձայնիւ⁴³ ժրաջան աղաւթիւք զցայգ եւ զցերեկ պաշտէր առաջի Տեառն:

24 ABCO չի՛ գլուխ
25 A (գլուխ) ԻԲ փի՛ ԼԲ O ԼԲ
26 A կաթողիկոսութեան
27 CO թվականին BD թվին
28 D արքա
29 A կաթողիկոս
30 C չի՛ հայոց
31 ABCODE մշակի
32 T1 յերկրաւորացս
33 E հոգոց
34 A այլ
35 CO գրասանս B գրաս փի՛ գրոս
36 D գեղամա d (գեղեմայ)
37 T1T2 ի վանս
38 ABCE երանելոյ
39 A մաշտոցի BD մաշտոցի
40 ABCE կենաց
41 ABE զվարսն CO ի վանսն
42 CE զըվարթուն
43 ABCODE ձայնից

4 Իսկ Գագիկ յաւուրս մանկութեան
 իւրոյ, յորժամ շրջէր նա ի գաւառին Գե-
 դամայ, տայ¹ նմա տեղի եւ վանս բնակու-
 թեան, զվանսն, որ յաղագս ծագման իրիք
 լուսոյ աստուածայնոյ՝ Շողագայ³ անուա-
 նի: 5 Եւ ապա ի թագաւորելն, բոլոր Հա-
 յաստանեայցս՝ դարձեալ ի նոյն տեղի
 սննդեան⁴ իւրոյ, ի վանս Սեւանայ ածեալ⁵
 զհայրութեան եւ զառաջնորդութեան պա-
 տիւն նմա տալ⁶: 6 Որ եւ ամենայնիւ⁷ յա-
 մենայնի ընտիր գտեալ բարւոք վերակա-
 ցութեամբ՝ հաճոյանայր Աստուծոյ եւ
 մարդկան: 7 Եւ ապա զկնի Տեառն Խաչ-
 կայ⁸ Գագիկ արքայ⁹ Հայոց ժողով եպիս-
 կոպոսաց արարեալ, որ յաշխարհէս Հայոց
 եւ որ ի Յունաց կողմանէն¹⁰, որոց գլուխ¹¹
 Տէր Սահակ Արշարունեաց եպիսկոպոս¹²,
 եւ նստուցանեն զնա յաթոռ կաթողիկո-
 սութեանն¹³ մեծաշուք պատուով զկնի
 զատկին, յաւուր երեքշաբաթուջ¹⁴, առանց
 կաշառոյ եւ այլ երկրաւոր շողոքորթու-
 թեանց¹⁵. զի ոչ ինքն զկնի պատուոյն,
 այլ¹⁶ պատիւն¹⁷ զկնի ինքեան ընթացաւ:
 8 Եւ ի փառս առաքելականին¹⁸ ծայրա-
 գունին ժամանեալ պատուոյ՝ եկաց ի նոյն

միտս ըստ առաջին խոնարհութեանն¹⁹ եւ
 ոչ փոխեաց զվարս իւր. այլ²⁰ ըստ Աստու-
 ծոյ պատկերեալս²¹ առատաձեռն յողոր-
 մութիւնս²² եւ ի խոնարհութեան²³ զարդս,
 ժրաջան²⁴ աղաւթիւք ի տուէ եւ ի գիշերի
 կատարէր զկանոն կարգի կրաւնաւորա-
 կան սահմանին²⁵, պնդութեամբ²⁶ վարե-
 ցեալ եւ պահոցն սրբութեամբ²⁷ եւ ձեւով²⁸
 մարմնոյ որդունակ²⁹ սրբոյն Բարսղի յԱս-
 տուածաբանէն³⁰ ներբողեալ:

ԳԼՈՒԽ 31 ԼԳ³²

Թէ զիւրդ չոգաւ կրկին անգամ³³
 Թագաւորն Վասիլ յաշխարհն Բուլղարաց
 եւ առ³⁴ զքաղաքն Վեռայ³⁵

1 Այլ³⁶ իբրեւ պարապ գտեալ թագաւո-
 րին Յունաց, յորժամ բարձան ապս-
 տամբքն³⁷, որք³⁸ յարեան ի վերայ նորա, ի
 Նիս թուականին³⁹ զաւրածողով լինի ան-
 թիւ բազմութեամբ՝ երթալ⁴⁰ յաշխարհն

1 CDE տա
 2 B չի՞ աստուածայնոյ
 3 D շողագա
 4 B սրնդեան DE սննդեան
 5 A ի վանսն սեւանայ ածեալ C (սեւանայ) օծեալ D սեւանա
 6 ABCE (պատիւն) տալ մմա T₂ (պատիւն) մմա տալ
 7 B ամենայնի
 8 D խաչկա
 9 D արգա
 10 C որ հայոց յաշխարհէս եւ որ յունաց կողմանէն ACO չի՞ ի (հունաց) BD որ եւ փիս և որ d և որ (յունաց) E հայոց աշխարհէս
 11 O գլուխն
 12 A եպիսկոպոս
 13 A կաթողիկոսութեանն D կաթողիկոսութեան
 14 AC երկշաբաթոջ O երկշաբաթոջ
 15 aCoE շողոքորթանց D շողոքորթութեանց
 16 A այլ
 17 BD պատիւ
 18 D առաքելակ ին B առաքելակին d (առաքելակ)ա- ն(ին)

19 BDT₁ խոնարհութեան
 20 A այլ
 21 T₁T₂ պատկերացեալ, ՆՀ.Բ. պատկերեալս (Հմմտ. ABCODE)
 22 ABCODE յողորմածութիւնս
 23 E խոնարհութեանն
 24 D ժրաջան
 25 C սահմանի
 26 B պնտութեամբ CE պնդութեամբ
 27 ABCODE սրբութեան
 28 ABCODE ձև մարմնոյ
 29 BDET₁ որ գունակ d որգունակ
 30 ABCODE յաստուածաբանէ
 31 ABCD չի՞ գլուխ
 32 A (գլուխ) ԻԳ փիս ԼԳ O (գլուխ) ԼԳ
 33 ABCOD կրկին անգամ չոգաւ T₂ չոգաւ կրկին ան- գամ
 34 BD էառ
 35 ABCE վեռիայ OD վեռիայի d վեռայի
 36 A այլ
 37 E ապրստամբքն
 38 ABCODE որ
 39 BD քվին CO քվականին
 40 ODT₁ եւ երթեալ

Բուլղարաց, պահանջել զքէն վրիժուց¹ իւրոց: 2 Երթեալ պաշարէ զքաղաքն Վէռայ² եւ առնու զնա, եւ զմաժիստոռսն զԳրիգոր՝ զորդի իշխանին Տարաւնոյ³, զաւրաւքն թողու անդէն ընդդէմ Բուլղարին: 3 Ընդ նմա [թողու]⁴ եւ ի Հանձիթայ⁵ զՍահակ՝ զորդին Հաբելի⁶, որ եւ բազում անգամ պատերազմեալ ընդ Բուլղարին՝ յեղակարծ ժամու եկեալ ի վերայ զաւրն Բուլղարաց. որոց ընդդէմ ելեալ որդին Գրիգորոյ՝ պատանեակն Աշոտ, զոր ձերբակալ առնէին⁸: 4 Եւ ապա հաւրն զկեանս ի վերայ եղեալ պատերազմաւ, մինչեւ ի նմին մեռաւ ամենայն զաւրաւքն: 5 Ձերբակալ արարին եւ զՍահակ, որ ընդ նմայն⁹ էր:

ԳԼՈՒԽ¹⁰ ԼԴ¹¹

Առաքումն ժան պատրիկ յաշխարհն Բուլղարաց¹² եւ կալանաւոր լինելն¹³

1 Յետ այսորիկ թագաւորն Վասիլ առաքէ յարեւելեայս¹⁴ եւ կոչէ զժանն պատրիկ, որ սպան զՉորտուանէն¹⁵, եւ զնա մաժիստոռս արարեալ՝ առաքէ ի Մակեդոնիա¹⁶ ընդդէմ Բուլղարին: 2 Որ եւ նա

1 ABCODE վրիժուցն
 2 ADE վեռիա BCO վեռիայ
 3 T₁T₂ Տարոնոյ
 4 ABCODE չիթ [թողու]
 5 T₁T₂ ի Հանձիթոյ
 6 ABCDE հարիլի O հարիլէ
 7 B Գրիգորի
 8 A ձերբակալ առնեին
 9 BD (ընդ)նմայ(էր) dT₁ (ընդ)նմա(էր)
 10 ABCO չիթ գլուխ
 11 A (գլուխ) ԻԴ փխ ԼԴ O ԼԴ B չիթ ԼԴ
 12 ABCODE ժամն պատրիկի ի բուլղարս ABCODE չիթ յաշխարհն
 13 T₂ կալանաւոր լինել
 14 AOD յարեւայս
 15 B զչորտուանելն T₁ չորդուանելն
 16 ABCD ի մակեդոն E ի մակեդոն

քաջապէս պատերազմեալ բազում անգամ, յետոյ պարտեալ՝ անկաւ ի ձեռս նոցա, զոր առեալ տանէին¹⁷ յաշխարհն իւրեաց եւ¹⁸ ի բերդի¹⁹ ուրեմն ի²⁰ բանտի եղեալ պահէին²¹, որպէս զՍահակ եւ զԱշոտ: 3 Եւ այսպէս ի բազում²² ամս ձգեցաւ պատերազմն որ ընդ Բուլղարս²³:

ԳԼՈՒԽ²⁴ ԼԵ²⁵

Ելն տաճիկ²⁶ զաւրուն Եգիպտացոց²⁷ յաշխարհն Յունաց եւ միանգամ եւ երկիցս պատերազմելն²⁸, եւ ելն թագաւորին Վասիլ ի վերայ²⁹ նոցա

1 Յայսմ ժամանակի ամիրայն Եգիպտացոց, որ ի Բաբելոն³⁰, Ազազ անուն³¹ զաւրաւք բազմաւք առաքէ ի վերայ քաղաքին Հալպայ³² եւ ի կողմանս Անտիոքացոց³³: 2 Որոց ընդդէմ երթեալ Ռոմանոս³⁴ մաժիստոռսն՝ որդի Սիկլառոսին, սակաւ զաւրաւք եւ ոչ կարացեալ պատերազմել³⁵ ամրանայ³⁶ ի կողմանս լերանցն:

17 A տանեին
 18 BD չիթ եւ
 19 ABD ի բերդն
 20 B չիթ ի
 21 A պահեին
 22 ACDE այսպիսի բազում
 23 T₁ ընդ Բուլղարաց
 24 ABCD չիթ գլուխ
 25 A (գլուխ) ԻԵ փխ ԼԵ O ԼԵ
 26 BDO ել bd (ել)ն BOD տանկաց
 27 A եգիպտացոց
 28 ACE պատերազմ BD պատերազմեալ O պատերազմել d (պատերազմ)ելն
 29 DE ի վերս
 30 A ի բաբելոն BCODE ի բաբելոն
 31 AO ազազ անուն BD ազազուն անուն d (ազազ) անուն
 32 B յալպա D յալբա d (յալբա)
 33 ADC անտոնացոց E յանտիոնացոց
 34 ABCODE ռոմանոս
 35 A պատերազմեալ C ոչ կարաց
 36 BD ամրանա d (ամրանայ)

3 Եւ նոցա զսակաւ տեղիս յաւարի առեալ՝ դառնան յԵգիպտոս¹:

4 Եւ զկնի երկրորդ ամի² նոյն ամիրայն զամենայն մախրարապին³ եւ զզաւրսն⁴ Երուսաղէմի եւ Լիբէացւոց⁵ առաքէ յաշխարհն Յունաց ի նոյն կողմանս Անտիոքոս⁶: 5 Որոց ընդդէմ երթեալ⁷ Բուռն մածիստոսն⁸, հրամանաւ թագաւորին Վասլի ի Նիւր թուականին⁹, պարերազմի ի Բուրգոյ¹⁰ դաշտին եւ պարտեալ ի նոցանէ՝ ի փախուստ դառնայ¹¹: 6 Որոց հետամուտ եղեալ զաւրն Տաճկաց՝ զբազումս սրախողխող առնէին¹² եւ գյուղովս ձերբակալ¹³, որպէս զԺանակ¹⁴ պատրիկ՝ որդի Խաւաասայ¹⁵, եւ զԹորոս¹⁶ բարեպաշտ եւ աստուածասէր ի գաւառէն Հաշտենից եւ զայլս յաշխարհէն¹⁷ Հայոց յազատաց¹⁸: 7 Զայս լուեալ թագաւորն Յունաց՝ ինքնին զաւրաւք բազմաւք¹⁹ անդր հասանէր. եւ Եգիպտացւոցն²⁰ զգացեալ զգալուստ թագաւորին, զաղիս²¹ բանակին իւրեանց ի գիշերի հրով տոչորեալ՝ եւ ինքեանք փախստեայ²² գնացին յաշխարհն իւրեանց: 8 Եւ թագաւո-

րին²³ անցեալ յաշխարհն²⁴ նոցա՝ զբազում²⁵ գաւառս յաւարի առեալ եւ յեզր²⁶ ծովուն մեծի²⁷ քաղաք շինեալ՝ յամրութիւն զաւրաց իւրոց, եւ ինքն դարձաւ անդրէն ի Կոստանդնուպոլիս²⁸ փութանակի:

ԳԼՈՒԽ ²⁹ ԼԶ ³⁰

Յաղագս շարժմանն ³¹ Չորրորդ Հայոց

1 Ի սոյն ժամանակի, ի Նիւր թուականին³² շարժեցաւ երկիր, բայց սաստկագոյն³³ աշխարհն Չորրորդ Հայոց, Հաշտեանք, Խորձեան, Ծոփք³⁴, Բալու եւ Պաղնատուն:

2 Եւ բոլորովին փլան շինուածք ամենայն՝ ի հիմանէ³⁵ դղրդեալք³⁶ ըստ գրեցելումն³⁷, թէ «Շարժէ զառ ի ներքոյս³⁸ առ ի հիմանց, եւ սիւնք նորա դողան»³⁹, եւ կամ թէ «Ո հայի³⁹ յերկիր⁴⁰ եւ տայ⁴¹ դողալ սմա»⁴²:

3 Փոխանակ մարգարէիցն արար Աստուած որմոցն աղաղակել, եւ փոխանակ առաքելոցն լերինք ձայն արձակեցին, զի

1 A յեգիպտոս O յեգիպտոս
2 ABCE ամին
3 BDO մախր արապին T1 Մախր Արապին
4 T1T2 զզաւրսն
5 ABCDE եւ ի լիբէացւոց
6 ABCDE անտոսն
7 B ելեալ
8 A մածիստոսն C մածիստոսն
9 ACE չիբ ի (նիսգ) BD չիբ ի նիսգ թուականին d ի նիսգ թուին
10 E ի բուրդոյ
11 B դառնա D դառնային
12 A առնեին
13 O ձերբակալս
14 C գժանա (պատրիկ) E գժանապատրիկ
15 BD խոսաս
16 AD գբաւրոս Ed գթորոս
17 T1 յաշխարհին
18 BD ազատաց
19 ACDOE T1T2 չիբ բազմոք
20 A եգիպտացւոցն
21 ABCODE գախ (բանակին) d (գախ)ս
22 ABDE փախստեայ C փախրստեայ d (փախստեայ)

23 ABOE թագաւորին
24 T1T2 յաշխարհս
25 ABCOE և (զբազում)
26 E յեզեր
27 BD չիբ մեծի d մեծի
28 A Կոստանդնուպոլիս BCOE Կոստանդնուպոլիս
29 ABCO չիբ գլուխ
30 A (գլուխ) Եզ փիւ ԼԶ O ԼԶ D չիբ ԼԶ
31 T1T2 շարժման
32 CO թվականին BD թվին
33 T1T2 սաստկագոյնս
34 ABCODE ծոփք
35 AO ի հիմանէ o ի հիմանէ
36 O դղրդեալք o դղրդեալք
37 B ըստ գրեցումն
38 C գառ ի ներքուստ BE ի ներքուստ O գառ ի ներքոյս
* ԹՅՎԻԹ 6
39 ABCOE որ հային
40 B երկիր
41 D տա (դողալ)
* ՍՊՄՆՆԳ 32

ծանրցեն եւ իմասցին¹ անզգայքն զահա-
 ւոր զաւրութիւնն² Աստծոյ. որք ոչ լուան
 ի լրոյ, զփորձ առցեն տեսութեամբ եւ
 չարչարանաւք անձանց: 4 Զի հերձան լե-
 րինք եւ պատառեցան վէճք, բացան աղ-
 բիւրք³ եւ ջուրք յանջրդին⁴ տեղիս, եւ ցա-
 մաքեցան ելք սովորական ջուրց. դաշտք
 ծածանէին⁵, եւ լերինք որպէս⁶ թէ առ մի-
 մեանս խոնարհէին⁷. ծխոյ նմանութեամբ՝
 փոշտոյն⁸ ծառացելոյ զաւզսն⁹ լնոյր: 5 Եւ
 ամենայն շինուածք¹⁰ քաղաքաց, գիւղից
 եւ ագարակաց տապալեալ՝ զբնակիչսն ի
 ներքոյ առնէին՝ մեռեալս¹¹ եւ կիսամեռս¹²
 զնոսա առնելով, եւ մնացելոցն¹³ կենդա-
 նեաց ճիւղք¹⁴ լալեաց եւ վայք ողբոց ի վեր
 բարձրանային¹⁵: 6 Եւ բերդն¹⁶ Բալու հան-
 դերձ շինուածովքն¹⁷ եւ քարն եւս փլու-
 զանիւր: 7 Խարխալեալ ճապաղաջուր¹⁸,
 բերդին Դկլաթայ¹⁹, Աթթախայ եւ Ամ-
 թայ²⁰ եւ ամենայն քարուկիր գեղեցկաչէն
 եկեղեցեաց եւ ապարանից:

8 Այս լինէր յամսեանն Քաղոց ի վերջ-
 նումն աւուր²¹. եւ զայս ձեւ աւրինակի
 կացեալ ամիսս է, մինչեւ ցՆաւասարդ²²:

1 T₁ իմասցեն
 2 T₁T₂ զաւրութիւն
 3 ACE (բացան) աղբերք B աղբիր DE (բացան)
 ջուրք d աղբիրք
 4 BDT₂ յանջրդի
 5 A ծածանեիմ
 6 A որպէս թե
 7 A խոնարհեիմ
 8 B փոշտոյ
 9 BD չի՞ գողսն լնոյր E լնոյր
 10 ADCE շինուած
 11 E եւ (մեռեալս)
 12 ABCODE եւ կիսամեռք
 13 B մնացելոց D մնացելոցն
 14 AE նիմք
 15 ACODE ի վերայ բարձրանայր
 16 C գրերդն (բալու)
 17 ABODET₁ հանդերձ շինուածովն
 18 ՆձԲ. ճապաղաջոր (ABCODE) T₁T₂ նապաղջուր
 19 B դկլաղայ
 20 CE աթթաղայ D չի՞ աթթախայ եւ ամթայ D աթթա-
 խայ եւ ամթայ
 21 ABCDE աւուրն d աւուր

ԳԼՈՒԽ²³ ԼԷ²⁴

Դարձեալ ելն²⁵ Եգիպտացւոց²⁶ զաւրուսն.
 եւ վասն Բաբելոնի²⁷, եւ մահ
 Դաւասանոսին²⁸

1 Դարձեալ, ի ՆԼԷ թուկանին²⁹ նոյն Ե-
 գիպտացւոց³⁰ ամիրայն՝ որդի Ազազին,
 յետ մեռանելոյ հաւր³¹ նորա զաւր գումա-
 րեալ սաստկագոյն³² քան զհայրն իւր յԵ-
 րուսաղեմէ եւ ի Բաբելոնէ³³ եւ առաքէ
 յաշխարհն Յոռնաց:

2 Այս Բաբելոն³⁴ ոչ է այն, որ յերկրին
 Սենէար³⁵ ի Քաղդէացւոց³⁶ աշխարհին,
 ուր աշտարակն շինեցաւ, զոր Նաբուգոդո-
 նոսոր³⁷ որդին³⁸ Նաբուպալասարայ ի ԺԵ
 ամ³⁹ պարսպեաց⁴⁰, որ այժմ փոխեալ տեղ-
 ւոյ քաղաքին սակաւ բացագոյն՝ Բաղ-
 դատ⁴¹ անուանի⁴². այլ⁴³ է սա բերդ իմն
 յերկրին Եգիպտացւոց⁴⁴, Բաբելոն⁴⁵ ա-
 նուանեալ, որպէս պատմէ Եպիփան ի

22 ABCDE ցնաւասարդի
 23 ABCO չի՞ գլուխ
 24 AB (գլուխ) չի՞ ԼԷ O ԼԷ
 25 O ել
 26 A եգիպտական OCBД եգիպտական
 27 A եւ վասն բաբելոնի CO բաբելոնի
 28 ABCDE դաւասանոսին
 29 BDO թվին C թվականին
 30 ABD եգիպտացւոց O եգիպտական
 31 A հաւրն (նորա)
 32 BD չի՞ սաստկագոյն d սաստկագոյն
 33 ABD չի՞ եւ (ի բաբելոնէ) ABCODE ի բաբելոնէ
 34 ABCODE բաբելոն
 35 ABCDE սենեար
 36 CE ի քաղդէացւոց
 37 ABCDE նաբուգոդոնոսորն
 38 ABCE որդի
 39 A նաբուպալասարայ C նաբուպալասարայի BDE
 նապալասարայի d (նա)բուպալասարայի T₁T₂ նաբու-
 պալասարայ ABCDE T₁T₂ չի՞ ի (ԺԵ ամ) ՆԲ.Ն. նա-
 բուպալասարայ՝ ի հնգետասան ամ
 40 BD պարբսպայ
 41 A բաղտատ
 42 D անուանի
 43 A այլ է
 44 A եգիպտացւոց
 45 A բաբելոն BCDE բաբելոն

գիրսն ականց. որ այժմ արքունիք շինեալ՝ մեծացաւ անուամբ. յորմէ ելեալ զաւրն՝ զան՝¹ յաւարի առնուլ զկողմանս Անտիոքոս² Ասորոց³:

3 Որոց ընդդէմ երթեալ հրամանաւ արքային⁴ Յունաց մաժիստոռոսն Դալասանոս⁵ պատերազմեցաւ ընդ նոսա եւ պարտեալ ի փախուստ դարձուցանէր. եւ ապա զաւարաւ բանակին եղեալ զաւրն Յունաց: 4 Եւ տաճիկ զաւրուն ընդ կրուկն⁶ դարձեալ ի վերայ նոցա՝ քաջաճիգ աղեղամբք եւ կորովատէգ⁷ նիզակաւք սուսերահար արարեալ զզաւրն Յունաց: 5 Եւ մեռաւ մաժիստոռոսն Դալասանոս⁸ եղբարբն եւ որդւոյն, եւ այլ⁹ ամենայն զաւրն¹⁰ ի փախուստ դառնային: 6 Եւ զյոլովս ի նոցանէ ձերբակալ արարեալ՝ տանէին¹¹ ընդ այլսն եւ զՉորտուանէլ¹² պատրիկն՝ եղբարորդին Թոռնկայ¹³ արեղայի¹⁴:

1 B գայ D գա d (գա) յ
2 ACDE անտոնոս
3 C ասորոց B յասորոց
4 BD արբայի
5 ABD դալանոս C գալանաս OE դալանաս
6 (A ընդ կրուկն) B ընդ կրկնուկն O ընդ կրուկն T₁T₂ ընդ կրուկն
7 ACE կորով տէգ BD կորովի տէգ O կորովիս տէգ
8 ABCDE դալանոս
9 A այդ
10 C չիբ գաւրն
11 A տանեին
12 T₁ զչորդուանէլն
13 D քոռնկա
14 A արեղայի

ԳԼՈՒԽ¹⁵ ԼԸ¹⁶

Յաղագս ամիրային Բատին¹⁷ մահուան¹⁸ եւ առումն¹⁹ Մանազկերտի, եւ գալն Մամլանայ²⁰ եւ պատահումն կիւրապաղատին²¹ Դաւթի

1 Այլ²² նախ քան զայս ակաւ ամաւք յառաջ ամիրայն Ապահուեաց եւ Նփրկերտոյ Բատն մեռանի ի պատերազմի²³ ընդ վայրաբնակ Արապկացն. եւ փոխանակ նորա եկաց ամիրայ²⁴ որդի քուեր²⁵ նորա որդի Մրուանայ²⁶:

2 Իսկ ի մեռանել Բատին կիւրապաղատն Տայոց²⁷ Դաւթի պաշարեալ զՄանազկերտ քաղաք, սրով²⁸ եւ սովով նեղեալ՝ առնու զնա. յորմէ²⁹ հանեալ արձակեաց զՏաճկաստանեայն, եւ ինքն լնու զքաղաքն Հայ եւ Վրացի բնակչաւք ընդ իւրով իշխանութեամբ: 3 Յայս³⁰ պատճառէ ի նախանձ բարկութեան բրդեցան ամենայն Պարսիկք եւ Տաճիկք. եւ առաքեն դեսպանս պատգամաւ առ Դաւթի կիւրապաղատն³¹ դարձուցանել ի նոսա³² զքաղաքն, ապա թէ ոչ՝ պատերազմաւ պատահեցեն նմա:

15 ABCO չիբ գլուխ
16 A (գլուխ) ԻԸ փխ ԼԸ O ԼԸ
17 ABCOE բատայ D բատա
18 BE մահուանն
19 T₁ անբումն փխ առումն
20 A մամլայնայ D մամլանա
21 ABCO ի (պատահումն) ABCOE չիբ եւ (պատահումն) ADE կիւրապաղատին CO ի պատահումն կուպաղատին
22 A այդ
23 CE ի պատերազմին
24 D ամիրա
25 D բւեր
26 T₁ որդի բուեր նորա Մրվան D մրուան
27 D հայոց d տայոց T₁T₂ Կիւրապաղատն Հայոց (ABCE կիւրապաղատն տայոց) ԿԲ.Ն. Տայոց
28 T₁T₂ եւ (սրով)
29 ABCDE չիբ յորմէ d յորմէ
30 E յայսու
31 B առ կիւրապաղատն դավիթ DC (դավիթ) կիւրապաղատ E կիւրապաղատ
32 CE ի նա փխ ի նոսա

4 Որոց ընդդէմ պատասխանիս լուեալ՝ ժողովին¹ զաւրաց բազմութիւն եւ ամիրայն Ատրպատականի Մամլան, գան ի գաւառն Մաղկոյտոն² ի գիւղն³, որ Կոստեանքն⁴ կոչի: 5 Իսկ կիւռապաղատն⁵ Դաւիթ եւ արքայն Հայոց⁶ Գագիկ եւ Աբաս ընդ նմա, եւ Բագարատ՝ թագաւոր Վրաց, գան ընդդէմ նոցա ի գաւառն Բագրեւանդ, բանակ մեծ բոլորեալ⁷ ի Վաղարշակերտ⁸ քաղաքի: 6 Իսկ պարսիկ զաւրուսն զարհուրեալ յայտնապէս պատերազմել՝ գունդ հատեալ եւ⁹ ցայգագնացս արարեալ՝ դամպարաւք¹⁰ եւ ջահիւք այրեցին զգիւղերն ամենայն զկողմն Բագրեւանդայ եւ¹¹ յոլով շէնս, որ ըստ արեւելից, եւ ինքեանք¹² դարձան յերկիրն¹³ իւրեանց:

ԳԼՈՒԽ¹⁴ ԼԹ¹⁵

Թէ զիարդ¹⁶ քեռորդի¹⁷ Բատին ամիրայ¹⁸ եղեալ՝ Հանէ¹⁹ ի Նփրկերտոյ զտաճիկ բնակիչսն²⁰. եւ մահ նորին յԱմիթ²¹

1 Իսկ քեռորդի Բատին Ապուլսար ամիրայ²² եղեալ եւ ի Նփրկերտոյ կասկած

1 T₁ ժողովն
 2 E ծաղկոյ ոտն
 3 ACDE ի գեղն Bd գեղն
 4 AD կոստեանք
 5 T₁T₂ կիւռապաղատն
 6 ABCODE (արբայն) տայոց (Գագիկ) փխ հայոց
 7 OD T₁ ժողովեալ O բոլորեալ
 8 CE վաղաշակերտ
 9 ABCODE չիք եւ
 10 A դամբարաւք BCDE դամբարոք
 11 ABCOD չիք եւ (յոլով)
 12 D ինքեան d (ինքեան)ք
 13 CODE յերկիր
 14 ABCO չիք գլուխ
 15 A (գլուխ) ԻԹ՝ փխ ԼԹ՝ O ԼԹ՝
 16 A թե զիարդ
 17 OD քեռորդին
 18 D ամիրայ
 19 T₂ հանե
 20 ABOD բնակիչս
 21 D Յամիթ
 22 D ամիրայ

երկիրդի կալեալ²³ ի տաճիկ բնակչացն՝ հնարաւորի²⁴ յաւուրս տաւնին իւրեանց, յորում զգեմունսն²⁵ առնէին, յերեքն ամսոյն, որ Զլհեջէն²⁶ կոչի ի նոցանէ, ասելով ցբնակիչս քաղաքին, թէ²⁷ «Ամենայն արուք միաբան ելցեն արտաքոյ քաղաքիս²⁸ կատարել²⁹ զգեմունսն³⁰, վասն զի դեսպան մեծ է ի թագաւորէն Յունաց»: 2 Եւ յելանելն³¹ նոցա արտաքս³² քան զպարիսպն՝ զեղբայրն իւր զաւրաւք արտաքս հանեալ, եւ ինքն զգրուսս պարսպին առեալ՝ զոմանս սրով սպանանէին³³ եւ զայլսն³⁴ ի բաց արձակեալ յուղարկէին³⁵, մինչեւ ոչ մնալ Տաճիկ ի Նփրկերտ. այլ³⁶ Հայ եւ Ասորի³⁷ բնակէր³⁸ ի նմա:

3 Իսկ Տաճիկն ցրուէր ի տեղիս³⁹ տեղիս. յոլովք⁴⁰ ի նոցանէ յԱմիթ երթային: 4 Եւ բնակիչք քաղաքին Ամթայ⁴¹ քինախնդիր այնմ⁴² եղեալ՝ կոչեն զամիրայն⁴³ խաբկանաւք⁴⁴ ի քաղաքն. եւ ի մտանել⁴⁵ նորա ընդ դուռն քաղաքին՝ նիզակաւ հարեալ սպանին զնա:

23 ABCE կալ a (կալ)եալ
 24 D հրնարաւորի
 25 BD գեմունսն E զգեմունս T₁ գեմունս
 26 AT₁T₂ ալիեցեն O ալ հեղին ՆԲՆ. զլիեջէն (ն դիմորոշ հող)
 27 A եթե փխ թէ COE եթէ
 28 T₁ քաղաքին
 29 B կոտորել փխ կատարել
 30 D գեմունսն T₁T₂ գեմունս
 31 E ելանելն
 32 E յարտաքս
 33 A սպանանելն
 34 A զայլսն
 35 A յուղարկելն
 36 A այլ
 37 B այլեւ (հայ) D հա փխ հայ d (հայ) T₁ Հայք եւ Ասորիք
 38 T₁ բնակէին
 39 B գտեղիս փխ Ի տեղիս
 40 ACE յոլովքն
 41 D ամթայ
 42 B այն b (այն)մ
 43 B զամնայն փխ զամիրայն
 44 A խաբանաւք CODE խաբանոք
 45 A ի մտանել

ԳԼՈՒԽ¹ Խ²

Կոտորած³ Վրաց գաւրուն ի Խլաթ⁴
քաղաքի⁵

1 Զայտու⁶ ժամանակաւ լուեալ գայն կիւռապաղատին Դաւթի⁷ առաքէ զգաւրս⁸ Վրաց ի պաշարումն քաղաքին Խլաթայ⁹։

2 Որոց եկեալ ի ձմեռնային¹⁰ աւուրս¹¹ ի ՆԽԶ թուականին¹² սրով եւ սովով նեղէին¹³ զքաղաքն, եւ զեկեղեցին¹⁴ Հայոց, որ արտաքոյ¹⁵ պարսպին, եպիսկոպոսարան եւ ուխտի տեղիք լեալ¹⁶ էին յառաջին շինութեանն¹⁷ Հայոց, եւ զՍուրբ Խաչն եւ զսուրբ Գամաղիէլ¹⁸ գայն Վրաց գաւրուն գոմս եւ իջեւանս¹⁹ արարին։ 3 Եւ Տաճիկքն ի պարսպէն աղաղակէին, եթէ²⁰ «Զսրբութիւն²¹ քրիստոնէիցդ²² ա՞յդպէս²³ առնէք եւ դուք քրիստոնէայքդ²⁴»։ 4 Եւ Վրացեացն պատասխանեալ, եթէ²⁵ «Մեք զհայ²⁶ եկեղեցին եւ զձեր մզկիթն²⁷ միա-

պէս ընդունիմք», վասն որոյ շարժեցաւ ցասումն Աստծոյ ի վերայ նոցա։

5 Եւ փոխանակ որդւոյն Մրուանայ²⁸ եկաց ամիրայ²⁹ ի վերայ նոցա եղբայր³⁰ նորա, եւ նա եւս քեռորդի Բատին. եւ³¹ տիրեալ Ամթայ³² եւ առեալ սակաւ գաւրս՝ գայ³³ ի վերայ գաւրացն Վրաց, որք պաշարէին³⁴ զԽլաթ յաւուր³⁵ մեծի գատկին, ի ՆԽԷ թուականին³⁶։ 6 Եւ պատերազմաւ վառեալ ընդդէմ միմեանց³⁷ քաջակորով աղեղնաւորքն Տայոց խոցոտեալ ի նոցանէ յուրովս. եւ նոքա անդրէն դարձեալ³⁸ իջեւանս առնէին³⁹։ 7 Եւ յայնմ գիշերի գկնի գատկին ցասումն Աստուծոյ եհաս ի վերայ Վրաց գաւրուն. եւ ինքեանք յինքեանց⁴⁰ փախստական լինէին⁴¹ ի գիշերի առանց պատերազմի։ 8 Զոր իմացեալ տաճիկ գաւրուն⁴² եւ քաղաքացեացն⁴³ Հետամուտ եղեալ⁴⁴ Հարկանէին ի Հարուածս սաստկագոյնս⁴⁵ ի սուր սուսերի մաշելով զնոսա։ 9 Յայնմ փախստի⁴⁶ մեռաւ մաժիստոսն⁴⁷ Բագարատ՝ որդի Թոռնկայ ա-

1 ABCO չի՞ գուլիս
2 A (գուլիս) L, O (գուլիս) Խ
3 D կոտորածն
4 D որ (ի խլաթ)
5 A քաղաք CD չի՞ քաղաքի d քաղաք
6 E յայտու փիս զայտու
7 T1T2 կիւրապաղատն դաւիթ
8 C գորսն
9 BD խլաթա
10 ABCODE չի՞ ի ACODE զմեռնային B գամերային
11 ACE աւուրսն
12 ABCODE T2 չի՞ ի (ՆԽԶ) A թու BD թվին CO թվականին
13 A մեղեին BD մեղեալ
14 E եկեղեցին
15 D արտաքոյ d (արտաքոյ)
16 A լեալ եին D լեալ էի d (լեալ էի)ն
17 BDT1 շինութեան
18 A սուրբ գամաղիէլ BCD սուրբ գամաղիէլ
19 ACE իջեւանս O իջեւանս
20 A եթե
21 C գրքութիւնս
22 CE քրիստոնէիցն
23 O պայպէս (առնէ՞) B պայպէս
24 ACOE քրիստոնէայք
25 A եթե D թէ փիս եթէ
26 D գիւ փիս գիւս d (գիւս)

27 ABO մաքիթն C մըգիթն DE մըսիթն
28 D մրուանայ d (մրուանայ)
29 BD չի՞ ամիրայ d ամիրայ
30 O եղբայրն (նորա)
31 T1 չի՞ եւ
32 D ամթայ d (ամթայ)
33 CD գա d (գա)
34 A պաշարեին
35 E յաւուրս
36 C թվականին BD չի՞ ի ՆԽԷ թուականին d ի ՆԽԷ թվին
37 T1T2 ընդ միմեանց B պատերազմեալ B վառէ առեալ փիս վառեալ
38 A չի՞ դարձեալ a դարձեալ BD դարձան d դարձեալ
39 A իջեւանս առնեին C իջեւանս E իջեւանս
40 ACOE յինքեանս B յինքեանս
41 A փախստական լինեին BD փախստականս d փախստական
42 C տանիկ գաւրացն
43 A քաղաքացն a (քաղաք)աց(եացն)
44 BD (հետամուտ) եղնն d եղեալ
45 BD գիւրուածս փիս ի հարուածս D սաստկագոյն T1 գիւրուածս սաստկագոյն
46 D փախստի
47 A մաժիստոսն C մաժիստոսն

բեղայի: 10 Եւ կալանաւոր առնեն զԲա-
կուրան¹ ի իշխանաց ի իշխան եւ զայլսն բա-
զուսմ²:

ԳԼՈՒԽ³ ԽԱ⁴

Վասն մեծի պատերազմին⁵ Պարսից եւ
Քրիստոնէից⁶ յԱպաՀունեաց գաւառին⁷

1 Յայսմ⁸ ամի եւ ի սոյն աւուրս, ի Ննէ
թուականին⁹, դարձեալ զաւարժողով լինի
Մամլան որդի Աբլհաճի¹⁰, թոռն Ռովբայ
ամիրայի¹¹ Ատրպատականի գալ ի պատե-
րազմ ի վերայ կիւռապաղատին¹² Դաւ-
թի¹³: 2 Եւ կուտէ առ ինքն զբազմութիւն¹⁴
զաւրացն Պարսից եւ Մարաց, աւգնակա-
նութեամբ¹⁵ ամիրային խորասանայ եւ
այլ¹⁶ խուժողով զաւրաւք բազմաւք խոր-
հի տիրել Հայոց եւ Վրաց, շինել զքա-
ղաքն Կարնոյ¹⁷ եւ յաւարի առնուլ զեր-
կիրն Տայոց, փոխանակ զի ի Մանազկերտ
գտուն աղաւթից նոցա կործանեցին քրիս-
տոնեայք¹⁸: 3 Եւ ելեալ ի Թաւրիզոյ¹⁹ ի
քաղաքէն²⁰ իւրմէ ի սահմանս Հերայ²¹

1 CoE գրագուրան T1T2 գԲակուրան
2 AC եւ այլս բազուսմ
3 ABCO չի՛ք գլուխ
4 A (գլուխ) ԼԱ. փխ ԽԱ. O (գլուխ) ԽԱ.
5 CE պատերազմի
6 CE քրիստոնէիցն
7 A գաւառի
8 B գայսմ (ամի)
9 D ի ն եւ Խ եւ է BD քվին C քվականին
10 ABD ապլիանայի CE արլիանայի O ապլիաչայի o
ապլիանայ
11 AE թոռն ոռվաղայ ամիրայ BD չի՛ք թոռն ոռվաղայ C
ոռվաղայ ամիրայ d թոռն ոռվաղայ
12 T1T2 կիւրապաղատին
13 B դաւթին
14 C բազմութիւն
15 T1T2 եւ (աւգնականութեամբ)
16 A այղ
17 ABCDE կարնայ d (կարնոյ)
18 E քրիստոնեայքն
19 AE քաւրիչոյ BD քորիչոյ CO քարիչոյ
20 ABDE քաղաքէ
21

ծանր ամբոխիւ, լայն բանակաւ՝ անցանէ
ընդ աշխարհն²² Վասպուրականի, գայ²³ ի-
ջանէ ի գաւառն ԱպաՀունեաց:

4 Իսկ կիւռապաղատն²⁴ Դաւիթ ոչ ան-
ձամբ²⁵ երթայ²⁶ ի պատերազմ ընդդէմ նո-
րա, զի այր ծեր էր եւ անցեալ զաւուրբք,
այլ²⁷ առաքէ առ արքայն Հայոց Գագիկ
եւ առ թագաւորն Վրաց Գուրգէն²⁸, զի
մեռեալ էր Բագարատ հայր Գուրգենայ,
եւ թագաւորեաց Գուրգէն²⁹ որդի նորա
ընդ նորա, տալ զաւրս յաւգնականու-
թիւն: 5 Եւ Գագիկայ³⁰ յամենայն զաւրացն
Հայոց հատեալ զգունդ³¹ ԶՌ³² յընտիր³³
ընտիր վառելոցն՝ գումարէ ի ձեռն ի իշխա-
նաց ի իշխանին Վահրամայ³⁴ որդւոյ Գրի-
գորոյ³⁵ Պահլաւունւոյ³⁶, որ զՄարմաշէն
եւ զԲրզնէրն շինեաց³⁷, եւ Սմբատայ³⁸ մա-
ծիստոռսի՝ որդւոյ Վահրամայ³⁹, եւ մարզ-
պանին Աշոտոյ, եւ զաւրք թագաւորին

21 BD հերա d (հերալ)
22 B յաշխարհն
23 D գա d (գալ)
24 T1T2 կիւրապաղատն Դաւիթ
25 T1T2 ոչ անձամբն
26 ABD երթալ
27 A այղ
28 A գուրգեն D գորգեն d գուրգէն
29 AC գուրգենայ
30 D գագիկ
31 AE գունդ CO գունդս
32 AO վեց հազար BDT2 ԶՌ T1 6,000
33 O ընտիր
34 A վահրամայ (a յաւելում լուսանցում)՝ պահղա-
ւունոյ որ զմարմաշէն շինեց, որ զգնէրն շինեց
35 C բնագրում ի իշխանաց ի իշխան վահրամայ որդւոյ
գրիգորոյ. եւ սմբատայ մածիստոռսի որդւոյ վահ-
րամայ եւ մարզպանին աշոտոյ պահլաւունոյ որ
զմարմաշէն շինեաց. որ զգնէրն շինեաց:
36 ABCO չի՛ք պահլաւունոյ
37 B չի՛ք որ զմարմաշէն շինեաց եւ զգնէրն շինեաց
D վահրամայ. լուսանցում գրիգորի պահլաւունոյ
որ մարմաշէն եւ զգնէրն շինեաց E բնագրում որ
մարմաշէն շինեաց, որ զգնէրն շինեաց D լու-
սանցում (աշոտոյ) պահլաւունոյ որ զմարմաշէն
եւ զգնէրն շինեաց
38 D սմբատ
39 D վահրամայ

Վանանդեցւոց¹ Աբասայ²: 6 Նոյնպէս եւ Գուրգէն³ Վրաց թագաւորն յընտրելոցն իւրոց ԶՌ⁴ առնեւ ձեռք տայ ի ձեռն Փերսի իշխանաց⁵ իշխանին՝ որդւոյ Զոջկայ⁶: 7 Եւ ամենայն բազմութիւն զաւրաց⁷ կիւռապաղատին⁸ Դաւթի՝ ի ձեռն Գաբրիէլի⁹ որդւոյ Ոչոպընտրայ¹⁰:

8 Որք յառաջ երթեալ ի լեառն Սուկաւ, ի ձորն Աղտից՝ պահէին¹¹ զառաջս պարսիկ զաւրոն՝ կարծելով նախ ի Բագրեւանդ¹² մտանել: 9 Առ որ միաբան հասանէին¹³ զաւրքն Հայոց եւ Վրաց եւ չուեալ երթան ի գաւառն Ապահոնեաց. բանակին յանդիման բանակին Մամլանայ¹⁴, ի բարձրաւանդակ ամրագոյն տեղւոյ մի, ի սահմանս գեղջն Ծմբոյ¹⁵, եւ բազում աւուրս ի նմին տեղւոյ աւթեւանս¹⁶ կալեալ: 10 Զի ի սաստիկութենէ սպային Պարսից զարհուրեալք էին¹⁷ ոչ իշխելով քան զանձաւ տեղի բանակին արտաքս ելանել, այլ¹⁸ միայն աղաւթիւք պաղատանս առ Աստուած վերառաքէին¹⁹: 11 Նոյնն²⁰ եւ ամենայն²¹ քրիստոնէից աղերսական աղաւթք արտասուաւք սփռեալ լինէին²² առաջի Աստու-

ծոյ²³ յաւգնականութիւն²⁴ անձանց եւ զաւրացն կարգալով զանունն ահաւոր: 12 Եւ թագաւորքն²⁵ առատաձեռն զողորմութիւնսն²⁶ աղքատաց բաշխէին²⁷ եւ զցայգսն՝ պաշտան²⁸ սամոսանուագ երգոց²⁹ ուխտն սրբութեան հանդերձ հայրապետան կատարէին³⁰:

13 Եւ իբրեւ գիտաց զաւրն Պարսից, եթէ ոչ կամին նոքա կամաւ իջանել առ նոսա ի պատերազմ, մանաւանդ զսակաւութիւն նոցա³¹ գիտացեալ առ իւրեանց բազմութիւնն³², յայնժամ յարուցեալ յամսամտին Արեգ³³ ամսոյ, յերեքշաբաթւոյ³⁴ աւուր ընդ³⁵ առաւաւտանալն՝ ճակատ պատրաստէին³⁶ բազմակրկին յաւրինուածով, ռազմ յաւրինէին³⁷ ընդ երեսս լայն դաշտին³⁸ դելմաստանեան վահանափակովն, գային մերձենային մաւտ ի բլուրն³⁹ բանակին Հայոց եւ Վրաց: 14 Որոց եւ տեսութիւնն⁴⁰ իսկ ի բազմութենէն ահաւոր թուէր⁴¹ ամենայն տեսողացն⁴², որոց թիւն պատմեցաւ հարիւր հազարաց⁴³ լինել ընդ հետեւակազունդ⁴⁴ եւ ընդ այրուձին⁴⁵

1 AEd վանանդեցւոյ BD վանդանացւոյ
2 BD արասա
3 A գուրգեն
4 A վեց հազար
5 AB իշխանաց իշխանի D չի՛ր իշխանաց d իշխանաց
6 D ջոջկա d (ջոջկա)յ
7 BDO գաւրացն
8 T1T2 կիրապաղատին
9 A գաբրիիլի DE գաբրիելի O գաբրիիլի
10 A ոչոպնտրայ DO ոչոպընտրա d (ոչոպընտրայ)
11 A պահէին
12 D բագւանդ
13 A հասանեին
14 D մամլանա
15 ACDEO ծմբոյ BD չի՛ր ի սահմանս d ի սահմանս BDT1 ի գեղջն
16 AB արթեւանս CE արթեւանս T1 արթեւան
17 A գարիուրեալք եին
18 A այլ
19 A վերառաքէին
20 ET1 նոյն
21 ADOT1 յամենայն
22 A սփռեալ լինեին

23 B (առաջի) տեսոն փխ աստուծոյ
24 B աւգնականութիւն DT1 յաւգնութիւն
25 D թագաւորն d թագաւորին
26 T1 գողորմութիւնս
27 D աղքատացն A բաշխեին
28 T1 զցայգսպաշտանս
29 T1 երգով
30 A կատարեին
31 A նոցայ
32 B առ ինքեանց BD բազմութեանն C բազմութիւնն
33 C յարեգ
34 D յերեք շաբաթուոյ E յերեքշաբաթուոյ
35 BD չի՛ր ընդ d ընդ
36 A նակատ պատրաստեին
37 A ռազմ յարիւնեին BD ռազման արիւնեին d ռազմ յարիւնեին
38 BD լայնադաշտին d լայն դաշտին
39 ABC բլուր
40 D տեսութիւն
41 E թուէր
42 ACE տեսողաց
43 CEO ձմեաց A հարիւր հազարաց T1 100.000 T2 նո
44 E հետեւագոյնդ
45 ADEO (ընդ) այրուձիոյն C (ընդ) արուձիւնն B այրոյ ձիոյն

Պարսից: 15 Ձայն տային ի պատերազմ պատրաստել, յառաջ մատչել ի կռուարանն եւ ի տեղի հանդիսին: 16 Իսկ զաւրքն Հայոց եւ Վրաց զանգիտեալք՝ առաքեն՝ «Ոչ յայսմ աւուր, այլ յայլու՞մ՝ աւուր պատերազմեսցուք»: 17 Իսկ Պարսիկքն՝ պանծացեալ՝ պերճութեամբ՝ առաքեն զեսպանս առ նոսա՝ «Եթէ կամաւ եւ եթէ ապամայ՝ յայսմ աւուր պատերազմեսցուք»: 18 Բայց նոքա ոչ առին յանձն եւ ոչ հեծան յերիվարսն՝, այլ՝ մնացին անդէն՝ ի բանակին, միայն սակաւ արք՝ իջեալ առ նոսա՝ մենամարտիկս ելանէին: 19 Եւ մեռան ի Վրաց զաւրուէն՝ արք Ե: 20 Յայնժամ Պարսկաստանեայքն զպատրաստութիւն պատերազմին թողեալք, զկարգ ճակատուն քակեալք եւ զազգմին յարդարումն լքեալք՝ իւրաքանչիւր ոք ձիարձակ լինէին, յառ յաւար յապուռ դիմէին, իբրեւ ի կապուտ մեռելոց դիականց կամ փախուցելոց, յամենայն կողմանց գային ի վերայ բանակին քրիստոնէից:

21 Իսկ զաւրն Հայոց եւ Վրաց, զի ոչ թագաւոր գոք ունէին, զամենեցունց

- 1 A այդ ABCEO յայլմ D յայմմ d յայլում
- 2 D պարսիկն T₂ ծն. 6 վրիպումով նշուած է՝ «Ձ(C) պակասէր հատուածը, սկսեալ ի բառիցդ՝ իսկ պարսիկն»: Միևնչորս այն կայ Ձնո. C-ում (էջ 58ա):
- 3 O պանծացեալ
- 4 A եթե կամաւ եւ եթե ակամայ D ակամա d (ակամայ) T₁T₂ չի՞ք եւ (եթէ ակամայ)
- 5 T₁ պատերազմեսցարուք T₂ պատերազմեսցուք
- 6 T₂ յերիւարս
- 7 A այդ
- 8 BD չի՞ք անդէն d մնային անդէն
- 9 C այրք
- 10 A մենամարտիկս ելանեին B մենամամարտիկս BD լինէին փխ ելանէին
- 11 A ի վրաց գարուն C ի վրաց գորուն B չի՞ք ի գարուն Ed գարուն D գորաց B չի՞ք մեռան
- 12 D լքեալք
- 13 A (ձիարձակ) լինեին
- 14 A դիմեին
- 15 BD ի (փախուցելոց) d չի՞ք ի
- 16 A ունեին
- 17 T₁T₂ զամենեցուն (ABE զամենեցունց)

թագաւորն զՔրիստոս ունելով զլուխ եւ աւզնական՝ առ նա աղաղակէին՝ միաձայն, եւ զգարդ զինուցն զանձամբ՝ առեալ՝ արագապէս յերիվարս՝ աշտանակէին: 22 Եւ ոչ ըստ աւրինաց պատերազմի ճակատ յաւրինէին, այլ՝ իւրաքանչիւրքն ըստ տոհմից՝ եւ աւագութեան գնդից դիմէին, առիւծաբար մոնչելով՝ յանտառացեալ՝ բազմութիւն բանակին Պարսից: 23 Անդ շահատակեալ արագաշարժ շարժամբ զաւրն Հայոց՝ զաջոյ ձեռամբ ի խռան՝ մեծ խմբին դիմեալ՝ խուռն խոցուածովք՝ խիստ եւ խոր սուսերահար հարկանելով՝ զխժիցն դուծադարձուցանէին՝ դառն հարուածովք: 24 Իսկ Կամրակէլքն՝ գովեալ եղբարք՝ Մէսխունիք՝ վրացական զաւրուն միջամխեալք հարուստ ուժովք՝ ի հարկանելն զհեծեալն կամ զերիվարն՝ կիսակտուր կործանէին: 25 Յորոց յահէ ցիր վայրացն լինէին. եւ ամենայն զաւրն Տայոց տարածելոցն դիպէին, դիթաւալ՝ զդիակունս՝ ի ներքոյ ոտիցն տարածելով, զայս

- 18 A աղաղակեին
- 19 D միաբան d միաձայն
- 20 CE զանձամբն
- 21 A յերիւարսն CE յերիվարսն
- 22 A աշտանակեին
- 23 BDT₁ մակատէին փխ մակատ յորինէին
- 24 A այդ
- 25 CEO ըստ տոհմիցն
- 26 A դիմեին
- 27 BE մոնչելով
- 28 ACDE յանդառացեալ B յանդառացեալ
- 29 ABCDE չի՞ք ի (խռան)
- 30 A խոցուածով BCE խոցուածով D խոցուածով
- 31 A խիտ (եւ խոր) BDoT₁ (սուսերահար) արարեալ
- 32 A դարձուցանեին
- 33 D հարածովք
- 34 ABCDEO գամրակելին
- 35 ACE եղբարքն B եղբարքին
- 36 ABDEO մեսխունիք C մեսխունիք
- 37 ABD զերիւարն
- 38 A կործանեին
- 39 A լինեին CE ցիր վայրեացն
- 40 T₁T₂ դիարաւալ
- 41 ABCDE զդիակունսն

աւրէն նման ձեւով¹ աւրինակեալ՝ իբրեւ
 զհուր յանտառս² բորբոքեալ, կամ իբրեւ
 զարծիւս³ քաջասլացիկ⁴ զհաւուց⁵ երամս
 խուճապեալս: 26 Այլ⁶ անդ էր տեսանել
 զարեան⁷ վտակս առուք ելեալ եւ գետք⁸
 յորդէին, դիակունք թաւալեալք, եւ կիսա-
 մեռք ընդ մեռելոցն⁹ անկեալ դնէին¹⁰:
 27 Յայնժամ Մամլան պակուցեալ՝ Պարս-
 կաստանեաւքն¹¹ մնացելովք¹² զփախչելն¹³
 փութային: 28 Որոց հետամուտ եղեալ Հա-
 յոց եւ Վրաց զաւրուըն՝ սաստիկ հարուա-
 ծովք¹⁴ հարկանէին¹⁵ ի սուր սուսերի մա-
 չելով զնոսա¹⁶ մինչեւ ի մուտս արեւուն,
 մինչեւ ի դուռն¹⁷ Արճէչ քաղաքին¹⁸:
 29 Եւ անտի¹⁹ դարձեալ՝ յաւարի առին
 զբանակս նոցա, լցեալ բազմութեամբ
 զանձուց եւ երիվարաց²⁰ եւ պատուական
 հանդերձից: 30 Եւս առաւել այն էր ուրա-
 խութիւն, զի քան զայն առաջին հինգ
 մարդոցն²¹ ի մենամարտութեան²², որ ի
 Վրաց զաւրուէն²³ մեռան՝ այլ ո՛չ հարեալ
 ոք սրով եւ ո՛չ մեռեալ գտաւ²⁴ յամե-

նայն²⁵ բազմութեանն²⁶ Հայոց եւ Վրաց:
 31 Վասն որոյ ուրախալից ցնծութեամբ
 դարձան յիւրաքանչիւր աշխարհ²⁷ փառա-
 ւորելով զԱստուած:

ԳԼՈՒԽ²⁸ ԽԲ²⁹

Մուտն միւսանգամ թագաւորին Վասիլի
 յաշխարհն³⁰ Տաճկաց ի կողմն³¹ Ասորոց

1 Իսկ յետ հարկանելոյ զաւրացն Յու-
 նաց ի յեզիպտացոց³² զաւրացն, յորում
 մեռաւ Դալասանոս մաթիստոսն, ինքն³³
 իսկ թագաւորն Վասիլ եկն յԱնտիոք³⁴:
 2 Եւ անցեալ ընդ Հալպի դաշտն³⁵ Ասոր-
 ւոց, ի տեղին³⁶, ուր հարան զաւրքն նորա,
 եւ ժողովեալ զխաղիսաղակոյտ³⁷ ոսկերացն՝
 հրամայեաց փոս հատանել եւ ի միում
 տեղում թաղել զամենեսեան³⁸, եւ ի վերայ
 նոցա եկեղեցի շինեաց: 3 Եւ ինքն³⁹ ան-
 ցեալ՝ առնու զքաղաքն Շաթար եւ այլ⁴⁰
 բերդս⁴¹ յոլովս եւ ասպատակ սփռեալ⁴²
 մինչեւ ցլեառն Լիբանոս՝ յաւարի էառ⁴³
 զաշխարհն զայն: 4 Եւ ի տաւնէ Խաչվե-

1 B ձեւով
 2 AB յամրառս
 3 B զարծուիս T₁T₂ զարծուի
 4 T₁T₂ քաջասլացիկ
 5 ABC գիւտուցն
 6 A այլ
 7 A գ(արեան վտակս) B յարեան CE արեան
 8 ACDE գետ
 9 T₁T₂ ընդ մեռելոց
 10 A դնեին
 11 AC պարսկաստանեւքն B պարսկաստանիօք
 12 D մնացելովք
 13 ACO զփախչելն օ զփախչելն
 14 D հարուածովք
 15 A հարկանեին
 16 BD չի՞ գնոսս d գնոսս
 17 C չի՞ մինչեւ (ի դուռն) D չի՞ ի դուռն d ի դուռն
 18 ACE քաղաքի a (քաղաքի)ն
 19 AC եւ անդի
 20 ABD երիւարաց
 21 ABCDEO ե (մարդոցն) A զի քան զայն զառաջին ե
 մարդոցն T₁T₂ (զի քան) զառաջին հինգ (մարդոցն)
 22 ACE ի մենամարտութեանն
 23 CE ի վրաց գորուն BD գորուն
 24 ABCDE չի՞ գտաւ d գտաւ

25 B ամենայն
 26 BDOT₁ բազմութեանն
 27 E աշխարհն
 28 ABCO չի՞ գլուխ
 29 A (գլուխ) ԼԲ O ԽԲ
 30 B չի՞ յաշխարհն D Յ d յաշխարհն
 31 ABCDEO ի կողման
 32 AB յեզիպտացոց O ի յեզիպտացոցն
 33 B իսկ ինքն
 34 ADE յանտիոք C անտիոք
 35 T₁T₂ ընդ Հալպի դաշտն ՆԲ.Ն. հալպ ի դաշտն
(Հմմտ. ձեռ. AO)
 36 ABCDEO ի տեղի
 37 B զխաղիսաղակոյտ O զխաղիսաղակոյտս
 38 A զամենեսեանն CE զամենայնսն
 39 BD չի՞ ինքն d ինքն
 40 A այլ
 41 E բերքս
 42 O սփռեալ
 43 ABCDEO յաւարի T₂ յաւարի A ետ O անեալ

րացին¹ մինչեւ ցաւը Յայտնութեան² Տեառն յամեաց յաշխարհն յայն. եւ ապա դարձեալ³ եկն նա ձմերել յաշխարհն Կիլիկեցւոց⁴, ի Տարսոն քաղաք, զոր շինեալ էր Սենեքերիմայ⁵ արքայի Ասորեստանեայց⁶: 5 Սա պէսգունակ Բաբելոնի⁷, զի⁸ եւ ընդ սորա մէջն անցանէ գետն Կիզնոս, որպէս Արածանի ընդ մէջ Բաբելոնի⁹: 6 Եւ այս եղեւ ի Նիւ¹⁰ թուականին Հայոց¹¹:

ԳԼՈՒԽ¹² ԽԳ¹³

Վասն¹⁴ մահուան մեծի կիւռապաղատին Դաւթի¹⁵, եւ գալն Վասիլ¹⁶ թագաւորին Յունաց¹⁶ յաշխարհն Արեւելից¹⁷

1 Այլ¹⁸ վասն մահուան մեծի կիւռապաղատին¹⁹ Դաւթի պարտ վարկանէի²⁰ երկարածիգ²¹ ողբովք վիպասանել, եթէ²² ոչ գերկարանալ բանիս կամէի²³ կարճել. զի

ո՛չ ճառից են ժամանակ, այլ²⁴ դոյզն յիշատակարանաց: 2 Բայց զի էր այրն հեզ եւ հանդարտ, առաւել քան զամենայն թագաւորս, որ ի ժամանակս²⁵ յայս: 3 Եւ եղեւ նա պատճառ խաղաղութեան եւ շինութեան ամենայն արեւելեայց²⁶, մանաւանդ Հայոց եւ Վրաց. զի զգոռ պատերազմաց յամենայն կողմանց դադարեցոյց նա, յաղթող²⁷ եղեալ ամենայն²⁸ շուրջանակի ազգաց, եւ ամենայն թագաւորք կամաւ հնազանդեցան նմա: 4 Սա լցեալ աւուրբք, ծերացեալ ժամանակաւք՝ վախճանեցաւ յաւուր մեծի փրկական Զատիկին, ի Նիւթ²⁹ թուականին Հայոց²⁹: 5 Բայց զի ոչ գոյր նորա որդի կամ եղբայր, որ ժառանգէր զաթոռ թագաւորութեան նորա, յանձն արարեալ էր զազատագունդ³⁰ եւ զաշխարհ³¹ իւր թագաւորին Յունաց Վասիլի:

6 Որ եւ ի լսել զլուր համբաւոյ մահուան³² նորա, ի Տարսոն Կիլիկեցւոց³³, թագաւորն Վասիլ փութանակի յառաջեաց գալ յաշխարհս մեր: 7 Եւ ել նա ի կողմանս Մելտինոյ³⁴. եւ ի կալն³⁵ առաջի քահանայիցն Սեբաստիոյ³⁶ հրամայեաց համարձակ լինել յամենայն գործս³⁷ հաւատոց³⁸ եւ հնչեցուցանել զձայն³⁹ ժամահարի⁴⁰, զոր արգելեալ էր մետրապալիտն⁴¹,

1 ABD խաչավերացին
 2 ACE յայտնութեանն
 3 ABD դարձաւ
 4 A կիլիկեցւոց BDEO կիլիկեցւոց
 5 D սենեքերիմա d (սենեքերիմա)
 6 ABDE ասորեստանեայց
 7 A բաբելոնի BCDE բաբելոնի
 8 B չի՞ գի (եւ)
 9 A բաբելոնի BCDEO բաբելոնի
 10 BD չի՞ ի B Նիւ՞ Թվին D Նիւ եւ է Թվին BDT₁ չի՞ հայոց T₁ ի 447 Թուին T₂ Նիւէ Թուականին R 447-998 ր.
 11 Հմմտ. ABCDEO ի Նիւ՞ Թուականին
 12 ABCO չի՞ գլուխ
 13 A (գլուխ) ԼԳ փխ ՆԳ O (գլուխ) ԽԳ
 14 B յաղագս
 15 T₁ վասն մեծի կիւռապաղատին Դաւթի մահուան T₂ կիւռապաղատին
 16 ABCDE չի՞ թագաւորին յունաց
 17 A եւ գալն վասիլ յաշխարհս արեւելից D յաշխարհն արեւելից
 18 A այդ
 19 T₁T₂ կիւռապաղատին
 20 AC պարտ վարկանեի
 21 ABCD յերկարածիգ
 22 A եթե
 23 A կամեի

24 A այդ
 25 BD ժամանակիս
 26 BD արեւելեայց
 27 BE յաղթող
 28 C ամենայնի D յամենայն O ամենայնի
 29 D ի Նիւ եւ Թ BD Թվին
 30 ABCDE զազատագունդն
 31 D զաշխարհն T₁ չի՞ եւ զաշխարհ
 32 D մահուան
 33 A կիլիկեցւոց BCDEO կիլիկեցւոց
 34 ABDE մելտինոյ C մելտինոյ O մելտինոյ
 35 T₁ ի գալն
 36 ABDEO սեբաստիոն C սեբաստոն
 37 ABCDEO գործ
 38 D հաւատոց d (հաւատոյ)
 39 C ձայն
 40 D ժամահարին d ժամահարի
 41 A մետրապալիտն CDEO մետրապալիտն

որպէս յառաջն ասացաք: 8 Եւ անցեալ թագաւորն ընդ Հանձիթ եւ ընդ Բալու¹ ելանէ ի լեառն Կոհերայ² (յաւուր Վարդավառի տաւնին), որ ընդ մէջ Հաշտենից, Ծոփաց եւ Խորձենոյ. եւ անդուստ³ գայ⁴ հասանէ ի գաւառն Արշամունեաց ի քաղաքն Երիզայ: 9 Եւ ամիրայն Նփրկերտոյ՝ քուերորդի Բատին եկն առ նա ի քաղաքն Երիզայ. եւ արքունատուր ընծայիւք պատուեալ զնա՝ տայ նմա զմաժիստոռութեան⁵ պատիւն⁶: 10 Եւ հրամայէ գաւրացն Չորրորդ Հայոց եւ Տարոնոյ⁷ աւգնական լինել նմա յոր պէտս եւ կոչեսցէ:

11 Եւ ինքն չուեալ հասանէ ի լեառն⁸ Հաւճիչ⁹, ի քաղաքն յայն: 12 Անդ ընդ յառաջ եղեն¹⁰ նմա Բագարատ թագաւորն Ափխազաց¹¹, եւ հայր¹² նորա Գուրգէն¹³ թագաւոր Վրաց, զոր մեծապատիւ մեծարանաւք ընկալեալ զթագաւորն Ափխազաց¹⁴ տայ նմա զկիւռապաղատութեան¹⁵ պատիւն եւ զհայրն նորա մաժիստոռոս արարեալ՝ արձակեաց զնոսա զնալ յաշխարհն¹⁶ իւրեանց:

13 Եւ ի նոյն ակր գնալոյ նորա պատերազմ մեծ եղեւ ի բանակին Յունաց յազազս դոյզն ինչ պատճառի. զի իշխանք եւ ազատք կիւռապաղատին¹⁷ Դաւթի ե-

կեալ բանակեալ էին¹⁸ մերձ առ բանակին¹⁹ Յունաց: 14 Եւ ի հետեւակագնդէն²⁰ Ռուզաց²¹ ոմն ելեալ²² խոտ տանէր երիվարին²³ իւրոյ, իսկ ոմն ի Վրաց մատուցեալ խլեաց²⁴ գայն. եւ նորա աղաղակեալ²⁵ եկն ոմն յիւրոցն աւգնել նմա²⁶. նոյնպէս եւ Վրացւոյն²⁷ յիւրսն աղաղակեալ, որք²⁸ եկեալ սպանանէին²⁹ զառաջին Ռուզն³⁰: 15 Եւ ապա բոլոր ազգն Ռուզաց³¹, որ ի տեղւոջն յայնմ, շարժեցան ի պատերազմ. (զի էին³² նոքա արք ԶՌ³³ հետեւակամարտք, նիզակ եւ ասպար ի ձեռս նոցա, զորս էր խնդրեալ թագաւորին Վասլի³⁴ ի թագաւորէն Ռուզաց³⁵, յորժամ ետ զքոյրն իւր կնուծեան նմա, յորում ժամանակի եւ հաւատացին նոքա ի Քրիստոս): 16 Եւ ամենայն իշխանքն եւ ազատք Տայոց ելին ընդդէմ նոցա եւ պարտեալք ի նոցանէ՝ մեռաւ մեծ իշխանաց իշխանն³⁶, որում Պատրիարքն³⁷ կոչիւր, եւ երկու³⁸ որդիքն Ոչոպընտրեայ³⁹ Գաբրիէլ⁴⁰ եւ Յով-

1 O չիբ եւ ընդ բալու օ և ընդ բալու
 2 ACEO ի լեառնն D կոհերա d (կոհերայ)
 3 O անտուստ
 4 D գա d (գայ)
 5 A գմաժիստոռոսութեան
 6 BD պատիւ d (պատիւն)
 7 A տարամոյ CE տարոնոյ
 8 ACDE ի լեառնն
 9 O հաւիւն օ հաւնիչ
 10 ACE ընդ առաջ եղեն B չիբ ընդ
 11 AC (բագարատ թագաւորն) ափխզաց D թագաւորն բագարատ թագաւորն ափխզաց
 12 D հայրն
 13 A գուրգեն
 14 A ափխզաց
 15 T1T2 զկիւրապաղատութեան (պատիւն)
 16 T1T2 յաշխարհս
 17 T1T2 կիւրապաղատին

18 A բանակեալ եին
 19 BD չիբ առ (բանակին)
 20 A հետեւակ գնդէն O ի հետեւակագնդէն
 21 ACO ըռուզաց T1 ոռուզաց
 22 A չիբ ելեալ a ելեալ
 23 ABD երիւարին d երիվարին
 24 ADE (ոմն ի վրաց) մատուցեալ իսլի գայն B չիբ կամեցաւ (իսլի) b մատուցեալ B իսլաց լայն T2 իսկ ոմն ի վրաց կամեցաւ իսլի գայն
 25 D չիբ նորա աղաղակեալ
 26 A եւ ոմն յիւրոցն աւգնել նմա A չիբ եկն O եկն ոմն յիւրոցն օգնել նմա
 27 D վրացւոցն
 28 ABCDO որ (եկեալ)
 29 ACO սպանանեին
 30 ABCDE ըռուզն T1 Ռուսն
 31 A ըռուզաց BCDOE ըռուզաց
 32 A զի եին
 33 A արք վեց հազարք E ԶՌ.Բ.
 34 BD թագաւորն վասլի
 35 A ըռուզաց BCDE ըռուզաց
 36 T2 չիբ իշխանաց
 37 ABCDO պատրիարքն E կոչիւր T1 պատրիարքն
 38 B Բ որդիքն D Բ որդիք d (որդիքն)
 39 ABCDE ոչոպընտրեայ d (ոչոպընտրեայ)
 40 A գաբրիէլ

Հաննէս¹, եւ Չորտուանէլ՝ թոռն Ապուհարպայ² եւ այլք³ բազումք, զի ցատումն Աստծոյ էր ի վերայ նոցա ըստ մեծամտութեան իւրեանց:

17 Եւ սակաւ ինչ յառաջ խաղացեալ թագաւորն Վասիլ՝ եկն առ նա թագաւորն Վանանդայ⁴ մանուկն Աբաս՝ ի ձիավարելն ունելով զնշան քաջութեան արիականաւ զարդարեալ գեղու, եւ Սենեքերիմ թագաւորն⁵ Վասպուրականի՝ եղբայր Գուրգենայ⁶: 18 Ընդ որս առաւել ուրախ եղել թագաւորն Վասիլ եւ պատուեաց զնոսա արքունատուր պատուով եւ ետ նոցա ձիս եւ ջորիս եւ հանդերձս պայծառս եւ ոսկի յղով եւ դարձոյց զնոսա յիւրաքանչիւր⁷ տեղիս:

19 Եւ ինքն չուեալ անցանէ ի գաւառն Հարք⁸, ի Մանազկերտ քաղաք եւ անդուստ՝ ի Բագրեւանդ, բանակի ի դաշտին մերձ ի քաղաքն Վաղարշակերտ. մնայր գալստեան⁹ Գագկայ արքային¹⁰ Հայոց: 20 Այլ¹¹ նա իբրեւ փոքրութիւն համարեալ¹² զգնալն¹³ իւր առ նա, իսկ քուերորդին¹⁴ Գագկայ¹⁵ Ապուսահլ չարախաւս եղել զնմանէ առ Վասիլ: 21 Վասն որոյ Գագիկ հրաման տուեալ որդւոյ իւրոյ¹⁶ Յովհաննիսի¹⁷. եւ յաւարի¹⁸ էառ զգաւառն

Ապուսահլի զԿոզոյովիտն¹⁹ եւ զԾաղկոյտն:

22 Իսկ թագաւորն Վասիլ չու արարեալ զնաց²⁰ ի քաղաքն Ուխթեաց²¹ եւ զամենայն բերդս եւ զամրոցս Տայոց նուաճեաց ընդ ձեռամբ իւրով, զհաւատարիմս կարգեալ ի նոսա եւ զմնացեալ ազատսն²² Տայոց առեալ տարաւ ընդ ինքեան՝ բնակեցուցանել յաշխարհին²³ Յունաց: 23 Եւ դարձաւ նա ընդ Կարին²⁴ եւ ընդ Խաղտոյառիճ²⁵ ի Կոստանդնուպոլիս²⁶:

ԳԼՈՒԽ²⁷ ԽԳ²⁸

Վասն գալոյն²⁹ Գուրգենայ³⁰ յերկիրն Տայոց, եւ գաւրացն Յունաց՝ ի գաւառն Բասենոյ

1 Իսկ Գուրգէն³¹ թագաւոր Վրաց անարգանս իւր համարեալ զմաժիստոռսութեան պատիւն, զոր ետ նմա արքայն³² Վասիլ, եւ ի խելապատակէն³³ թեթեւ գոլով՝ նշկահեաց զնա. գայ³⁴ ամենայն գաւրաւքն իւրովք եւ տիրէ Տայոց աշխարհին: 2 Եւ մարտուցեալ ընդ փոքր բերդին Ուխթեաց՝ չկարաց ստնանել³⁵, եւ ոչ այլ բեր-

1 ABCDOE յովաննէս
2 BD ապուհարպա
3 A այղբ
4 BD վանանդա
5 ACE թագաւոր
6 B չիբ եղբայր Գուրգենա bD (եղբայր) Գուրգենա
7 B իւրաքանչիւր
8 BD հարկ փիս հարբ
9 A գալստեան
10 ABCDE արքայի
11 A այդ
12 AC համարել
13 ACE զգալն B գալն
14 D քուերորդին C քուերորդին
15 D գագկա
16 B չիբ իւրոյ
17 ABCDOE յովաննիսի
18 A յաւարի ետ BCDOE յաւարի էտ T2 յաւարի էտ

19 ABCE զկոզովիտ D զկոզովիտն
20 CE գնա
21 BD ուխտեաց
22 O (զմնացեալ) ազատորդիսն
23 ABDE յաշխարհն C յաշխարհ
24 ACD (ընդ կարին) եւ T1 չիբ ընդ կարին
25 D ընդ խաղտոյառիճ d (խաղ)տ (ոյ առին)
26 A ի կոստանտնուպոլիս BDE ի կոստանտնուպոլիս
27 ABCO չիբ գլուխ
28 A (գլուխ) ԼԳ փիս ԽԳ O (գլուխ) ԽԳ
29 BD (վասն) գալուն
30 D գուրգենա
31 A Գուրգեն
32 ACO արքայ
33 O ի խելապատակակէն o ի խելապատակէն
34 DE գա
35 BD ստանալ d ստնանել

դի ումեք¹, այլ² ժողովեալ զբազմութիւն զաւրացն բանակէ³ ի ձորն Մամրուանի:

3 Զոր լուեալ թագաւորին Վասլի⁴ հրաման տայ⁵ մաթիստոսին⁶, որում Կանիկլն⁷ կոչիւր, ամենայն⁸ զաւրաւքն Յունաց ելանել⁹ ի վերայ նորա. որ ընդ նոյնահետ¹⁰ ճանապարհաւ թագաւորն¹¹ եկեալ բանակի ի գաւառն Բասեան¹², ի ՆԾ թուականին¹³ Հայոց. եւ զողջոյն¹⁴ ամն մինչեւ ցձմեռնն երկոքին կողմանքն կացին ի նոյն տեղիս: 4 Եւ ապա զխաղաղութիւն խաւսեցեալ Կանիկլին ընդ Գուրգենայ, որպէս թէ առնել թագաւորին զկամս նորա, զոր խնդրիցէ¹⁵: 5 Եւ եկեալ ի Հանդիպումն միմեանց Գուրգէն եւ մաթիստոսն¹⁶ ի մայրաքուսակ լերինն Մեծրաց¹⁷, ի գիւղն¹⁸, որում սուրբ Աստուածածին¹⁹ կոչի, անուամբ եկեղեցւոյն, որ ի նմա, եւ Հանդիպեալ միմեանց եւ խաւսեցեալ զխաղաղութիւն՝ զնացին յիւրաքանչիւր²⁰ տեղիս:

ԳԼՈՒԽ²¹ ԽԵ²²

Թէ զԻւրդ Գագիկ²³ աւերեաց զգաւառն Տաշիր²⁴ եւ զՎրաց դաշտ²⁵

1 Իսկ Դաւիթ՝ եղբաւորորդի Գագիկայ²⁶, զոր վերագոյն²⁷ յիշեցաք, սակաւ ինչ ամբարձեալ անհնազանդութեան²⁸ մասամբ առ Հաւրեղբայր իւր Գագիկ: 2 Ընդ որ ցասուցեալ Գագիկայ²⁹ արքայի՝ զնաց զաւրաւք ի Տաշիր եւ³⁰ շրջան առեալ ընդ Շամշուլտէ³¹ եւ ընդ Վրաց դաշտ՝ քանդեալ աւերեաց զամենայն³², զի յամեաց ի նմա եռամսեայ³³ աւուրբք³⁴ ի ձմեռնային³⁵ ժամանակին³⁶, ի ՆԾ թուականին³⁷, եւ ընդ Գագ բերդ անցանելով՝ ել նա ի գաւառն Աղստեւ:

3 Եւ Դաւիթ, թէեւ³⁸ միանգամ եւ երկիցս պատերազմել կամեցաւ, եւ ոչ կարաց առնել ինչ յաղազս սակաւ լինելոյ զաւրաց նորա առ բազմութեամբ³⁹ զաւրացն Գագիկայ⁴⁰. այլ⁴¹ միջնորդութեամբ Հայրապետին⁴² Տեառն Սարգսի եկն ի հնազան-

1 ACOE ուրում BD ուրեմ d ուրում T2 ումեք
2 A այլ
3 ABCDOE բնակէ
4 BDO թագաւորն վասլի
5 E հրաման տա
6 CE մաթիստոսի
7 C կանիկլ
8 C յամենայն
9 D եկել d ելանել
10 AOE նոյն հետ C նոյնհետ BD նոյն (նանապարհաւ) d (նոյն)ահետ
11 AC թագաւորն եկեալ
12 T1 բասեն
13 C թվականին BD թվին T1ի 450 թուին
14 AB գողջ (ամն)
15 A որպէս թե առնել թագաւորին զկամս նորա զոր խնդրիցէ O որպէս թե առնել զկամս թագաւորին զոր և խնդրիցէ
16 A չիք եւ (մաթիստոսն) BCDE մաթիստոսս d մաթիստոսն
17 ABCODT1 լերինն մեծրաց d (մեծ)ո(րաց) ՆԲ.Ն. Մեծրաց T2 Մեծրաց
18 CDE գիւղն Bd գեղն
19 A չիք սուրբ a սուրբ ABCE աստուածածինն
20 B իւրաքանչիւր

21 ABCO չիք գլուխ
22 A (գլուխ) Լե փխ Խե O (գլուխ) Խե
23 D աւերեաց գագիկ
24 ACO զգաւառն ABCDOE գտաշիր B չիք զգաւառն
25 CE դաշտն
26 D գագիկ
27 AE վերագոյնն D վերագուն
28 B անհնազանդութեանն
29 D ցասուցեալ D գագիկ
30 C չիք եւ
31 ABCDOE ընդ շամշուլտէ
32 AE զամենայնն
33 A երեքամսեալ աւուրբք BDE Գ ամսեա O Գ ամսեայ d (ամսեայ)
34 A աւուրբք CET1 աւուրբ
35 BO ի ձմեռային
36 ABCOE ժամանակի
37 A ի ՆԾ. թու. BD չիք ի ՆԾ թուականին C թվականին d ի ՆԾ. թուականին
38 C թե փխ թեւ
39 ABDOE առ բազմութիւն C առ բազմութեան
40 D գագիկ d (գագիկ)
41 A այլ
42 B չիք հայրապետին

դուժիւն Գագկայ¹ արքայի, եւ Հանդիպեցաւ նմա² յաւանն Շիրակայ³: 4 Եւ ուխտ խաղաղութեան Հաստատեալ Տեառն Սարգսի՝ կալ ի Հնազանդութեան⁴ Դաւթի⁵, իբրեւ որդի առ Հայր, եւ Գագկայ⁶ Հայրենի⁷ խնամով սիրել զնա:

ԳԼՈՒԽ⁸ ԽԶ⁹

Յաղագս նահապետութեան¹⁰ Արծրունեաց. որ զմերովք¹¹ ժամանակաւք¹² թագաւորեցին Վասպուրականի

1 Այլ¹³ այն նահապետութիւն, որ ընդ¹⁴ որդւոցն¹⁵ Սենեքերիմայ¹⁶ Ասորեստանեայց¹⁷ թագաւորի, որ ի ժամանակս Պարուրայ Հայկազնոյ¹⁸ եկեալ բնակեցան յաշխարհս մեր եւ անուանեցան¹⁹ Արծրունիք: 2 Որք ծննդաբանութեամբ²⁰ եկեալ Հասին մինչեւ ց Գագիկ, որ յաւուրս²¹ Սմբատայ²² Մեծի, որ զփայտէ կախեալ

եղեւ յանաւրէն որդւոյն Ապուշիճայ²³, զոր վերագոյն²⁴ յիշեցաք. եւ յաւերմանն²⁵ աշխարհիս Հայոց թագաւորեաց նա ի կողմանս Վասպուրականի ամս Իթ. եւ վախճանի²⁶ յՅՂԲ թուականին²⁷:

3 Իսկ զկնի մահուանն²⁸ Գագկայ²⁹ թագաւորեաց Դերենիկն՝ որդի նորա, ամս Ժէ, եւ վախճանեցաւ³⁰ ի³¹ Նէ թուականին: 4 Եւ ապա թագաւորեաց Աշոտ՝ որդի Աբուսահլի³², ամս ԻԲ, եւ վախճանեցաւ³³ ի ՆԼթ թուականին³⁴: 5 Եւ ի միասին թագաւորեցին³⁵ երկու եղբարք³⁶ նորա Գուրգէն³⁷ եւ Սենեքերիմ, որդիք Ապուսահլի³⁸: 6 Եւ ի գալ թագաւորին Յունաց Վասլի յաշխարհս արեւելից՝ եկեալ Հանդիպեցան նմա նախ՝ Սենեքերիմ³⁹ եւ ապա՝ Գուրգէն⁴⁰ երէց⁴¹ եղբայր նորա, եւ արքունատուր ընծայիւք պատուեալք ի նմանէ առատաձեռն ոսկւով⁴² եւ արծաթով. եւ Հրովարտակ⁴³ առաքեալ առ մերձաւոր⁴⁴ ամիրայսն⁴⁵ Տաճկաց, զի մի՛ մեղիցեն աշխարհին Վասպուրականի. դադարեցոյց⁴⁶ զառ

1 D գագկա d (գագկալ)
 2 B չիբնմա
 3 D շիրակա
 4 ABCDE T₁ ի հնագանդութիւն O չիբի
 5 O չիբ դաւթի
 6 BD գագկա
 7 BD չիբ հայրենի d հայրենի
 8 ABCO չիբ գլուխ
 9 A (գլուխ) ԼԶ փխ ԽԶ O (գլուխ) ԽԶ
 10 BDO նահապետութեան
 11 D գմբոփ
 12 AO ժամանակաւք
 13 A այդ
 14 ABCOE ըստ
 15 A ըստ որդւոյն a (որդւոցն O որդւոցն
 16 D սենեքերիմա
 17 BD ասորեստանեայց
 18 T₁T₂ պարուրայ AE հայկազնու BDC հայկազնույ O պարուրեա o պարոյրայ O (պարոյրայ) քագաւորի հայկազնույ
 19 BD անուանեցին d (անուանեցան
 20 CE ծննդաբանութեամբ
 21 CE յաւուր
 22 O սմպատայ D սմբատա

23 T₁T₂ Աբուսահլի
 24 ACE վերագոյնն
 25 ABDO յաւարմանն C յաւարմանն
 26 T₁T₂ եւ (վախճանի) D վաղնանի
 27 A ի ՅՂԲ թուականին C ի ՅՂԲ թվականին BDEO չիբի (ՅՂԲ) BD ՅՂԲ թվին T₁ յ 392 թուին
 28 D զկնի մահուան
 29 D գագկա
 30 DO վաղնանեցաւ
 31 D չիբի (ՆԼէ)
 32 ABCDE ապուսահլի
 33 DO վաղնանեցաւ
 34 D չիբի (ՆԼթ) BD թվին
 35 CE քագաւորին
 36 ABCDEO ք (եղբարք)
 37 ABCE գուրգեն
 38 O որդիքն արուսահլին T₁T₂ արուսահլի
 39 CO սենեքերիմ
 40 ACE գուրգեն
 41 ABCDE երէց O չիբ երէց
 42 BCD ոսկով
 43 CE հրովարտակաւ
 44 AO առ մերձայար BD առ մերձայար d (մերձ)աւոր o առ մերձաւոր
 45 CE ամիրայն
 46 T₁ եւ (դադարեցոյց)

եւ զգերութիւնն եւ զհարկապահանջ բռնութիւնն¹: 7 Եւ ապա Գուրգէն² վախճանի³ ի ՆԾԲ թուականին⁴. եւ Սենեքերիմ ունի զաթոռ թագաւորութեանն⁵ ամս Ի⁶:

ԳԼՈՒԽ⁷ ԽԵ⁸

Յաղագս շինելոյն⁹ Գազկայ արքայի¹⁰ ի քաղաքն Անուոյ¹¹ գեկեղեցին մեծ՝ անուամբ սրբոյն Գրիգորի¹²

1 Յայնմ¹³ ժամանակի, յորում ընդ լրութեամբ ամն Ռ մարմնանալոյ¹⁴ կամ մարդանալոյ¹⁵ Տեառն մերոյ, ի Վասլի կայսեր յաւուրս¹⁶, Գագիկ՝ արքայ¹⁷ Հայոց խորհուրդ բարի ի յանձին կալեալ¹⁸ զմեծաչէն եկեղեցին, որ ի Քաղաքուղաշտի¹⁹, անուամբ սրբոյն Գրիգորի²⁰ շինեալ, որ էր փլեալ եւ կործանեալ, կամեցաւ նոյնաձեւ չափով եւ յաւրինուածով յարդարել ի քա-

ղաքին²¹ Անուոյ, հիմն արկեալ²² ի կուսէ Ծաղկոցաձոր ձորոյն²³, ի բարձրաւանդակ տեղւոջն, տարփատենչ տեսողացն, մեծատաշ, վիմարդեան, կոփածոյ վիմաւք²⁴, մանուածոյ քանդակաւ յաւրինեալ, լոյսանցոյց պատուհանաւք²⁵, երրակի դրանց դրանդեաւք²⁶, սքանչատես²⁷ տեսեամբ²⁸ զմբէթաւորեալ²⁹ գունակ գերամբարձ եւ երկնանման գնդին:

ԳԼՈՒԽ³⁰ ԽԸ³¹

Յաղագս վճարելոյ մահուամբ³² իշխանացն Փառխոսոյ

1 Յայսմ ժամանակի, ի ՆԾԲ թուականին³³ իշխանքն Փառխոսոյ, որ ի Հայկազնեայ³⁴ ազանց՝ բաւեալ մինչեւ ցՍենեքերիմ եւ ցԳրիգոր³⁵ սպառեցան մահուամբ: 2 Զորոց զաշխարհն³⁶ բաժանեալ³⁷ հակա-

1 ABD բռնութիւն
2 ACE գուրգեն
3 OD վաղնանի
4 AE թուականիս C թվականիս BD թուիւն
5 BD թագաւորութեան B նորա
6 T1 ամս 20 T2 ամս ի (AC ամս ի): Ծն. ըստ Ստ. Մալխասեանցի (T2, էջ 394) ամ մի, որը հաւանական է:
7 ABCO չի՛ք գլուխ
8 A (գլուխ) ԼԷ փխ իւէ O (գլուխ) իւէ
9 ABCEO շինելոյ
10 ABCE արքային գագկայ D գագկա d (գագկայ)
11 O անուոյ
12 CE որ անուամբ սրբոյն գեորգեա B գրիգորին T1T2 Գրիգորի a յաւելում լուսանցում՝ միդատ վարդապետ եկեղեցոյն CE բնագրում՝ միդատ վարդապետ եկեղեցոյն T2 (ծն. 2) տրդատ վարդապետ եկեղեցոյն B բնագրում՝ տրդատ վարդապետ եկեղեցոյ
13 ACD յայն d (յայն)մ
14 D մարմնալոյ
15 C չի՛ք կամ մարդանալոյ
16 A ի վասլի կայսերի աւուրս C ի վասլի կայսեր աւուրս O ի վասլի կայսեր BD չի՛ք կայսեր
17 D արքա
18 ACE կրեալ
19 B քաղաքուղաշտիմ
20 CE գրիգոր

21 ABCDE ի քաղաքին
22 AO հիմն արկեալ
23 E կծածկոցաձոր ձորոյն T1 Ծաղկոցաձորոյն
24 ACDE կոփածու վիմով O կոփածու վիմով B չի՛ք վիմարդեան, կոփածոյ B մեծատաշ վիմով
25 A մանուածոյ քանդակ a (քանդակ)աւ AB յորին (A յարին) լոյսանցոյց պատուհանով B քանդակայ E քանդակայ CE մանուածոյ քանդակայարինեցա յանցոյց պատուհանով O մանուածոյ քանդակեալ յորինէ լոյսանցոյց պատուհանով ED չի՛ք լոյսանցոյց d (լուս)անցոյց E յարինեցա
26 B դրանդեալ CE դրանդեալ
27 B սքանչելատես
28 ACDEO տեսեամբ
29 ACE գմբէթաւորեալ
30 ABCOE չի՛ք գլուխ
31 A (գլուխ) ԼԸ փխ ԽԸ
32 D մահուամբ
33 ACE ի թուարքեր ժամանակս ՆԾԲ O ի ՆԾԲ թվականին BD թվին T1 ի 452 թուին
34 ABCDE ի հայկազնեա d (հայկազնեայ) T1T2 ի Հայկազնեան
35 ABC (մինչեւ ցսենեքերիմ և) գրիգոր DO (եւ) ի Գրիգոր
36 T1 գաշխարհս
37 A բարձրեալ

ուսուցիչները ի միջի¹ իւրեանց արքայն Հայոց Գագիկ եւ Փատրուն ամիրայն² Գանձակայ³:

ԲԱՆ ՎԱԽՃԱՆԻ⁴ ՓԱՌԱՏՐԱԿԱՆ

Ի⁵ ՍՊԱՌՈՒԱԾ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԻՍ

1 Անբաւ են խորք հրաշից սքանչելագործ հրաշագործութեանցն Աստուծոյ առ ազգս բանականս բիւրուց⁶ բոցեղինացն. ինքն էն⁷ էիցս արարչագործէ լոյս⁸ ծայրագոյն, մշտածաւալ ծագողութեամբ, անհաս եւ անիմաց յամենայն իմացականացս մնացեալ:

2 Այսպէս եւ ի ստորինս զգալի արեգակամբ զզգալիսս պայծառացոյց քառահոլով եղանակաւ⁹, աւրաբեր ժամուք, մանրամասնեալ¹⁰ բարեզարդ¹¹ խառնուածով¹² ի սուզականն եւ ի ժամադրիտակն միշտ հոլովեալ անուաշրջիկ յարահոլով գնացիւք. զորս իմաստունքն յիմաստիցն Աստուծոյ առլցեալք՝ թուեալք¹³ յաւուրս եւ յամիսս¹⁴ ամահամար չափեալ գկենցադոյս չափ:

3 Զոր քննեալ գտաք ի հանդիպման ամին յԱղամայ մինչեւ առ մեզ լինել ամբ ՅՄՁԲ¹⁵ (6282), եւ ի խաչելութենէ¹⁶ կենա-

րար չարչարանաց¹⁷ Տեառն՝ ամբ ԶՀԲ¹⁸ (972): 4 Իսկ ըստ Յունաց թուականին¹⁹ ի Փիլիպպոս կայսերէ՝ ամբ ՉԾԷ²⁰ (757), եւ ըստ հայերէն չափոյ թուականիս մերոյ՝ ամբ ՆԾԳ²¹ (453), որ է ամ երեսներորդ թագաւորութեանն Վասլի կայսեր Յունաց եւ հնգետասան²² ամ²³ թագաւորութեանն²⁴ Հայոց Մեծաց²⁵ Գագիկայ արքայի: 5 Այս ամ երեքտասան է հայրապետութեան²⁶ Տեառն Սարգսի՝ տիեզերափայլ եւ մեծաշնորհ հովուապետի, զորոյ զհրաման²⁷ ընկալեալ՝ ի վեր քան զկար իմ՝ զհնազանդութեան աւրէնսն²⁸ կատարելով՝ աղքատիմաց բայիւք²⁹ զբանս յիշատակիս գրեցի:

6 Այլ³⁰ որ յամենայնի³¹ զխոնարհութեանն երթաս³² զհետ, եւ զխոնարհեալ³³ Բանն ի հոգւոյ³⁴ բարձեալ կրես՝ եւ յայսմ³⁵ եւս խոնարհեալ ընկալցիս զսակաւ սատարութիւնս³⁶, զոր քեզ եւ ամենայն մանկանց եկեղեցւոյ մաղթեմ՝ սիրով անտեսել զսխալանս եւ զյանդգնութիւնս³⁷ իմ. մանաւանդ յարածուփ³⁸ չըջանք եւ

1 ABCE ի մէջ
2 C ամիրան
3 D գանձակա d (գանձակա)
4 A LԹ՝ փ/ս խք C խք O բան վաղնանի
5 ABCDEO չիբ ի (սպառուած)
6 CT₁T₂ բիրոց
7 CE են D ինն էն d իննի
8 ABCDEO արարչագործելոյս d (արարչագործ)ել- (լոյս)
9 A յեղանակաւf CEO յեղանակոf
10 ABCDE մանրամասնեա d (մանրամասնեա)
11 E բարեզարդ
12 D խառնուածովf
13 b բուելիf
14 B ամիսս
15 T₁ ամf 6282

16 O ի խաչելութենէն
17 B չարչարաց
18 T₁ ամf 1,004 R 1004
19 BC թվականից
20 B թվից D թուից C թվականիս T₁ ամf 756
21 T₁ ամf 453
22 A (եւ) ի (հնգետասան) BCE ի հնգետասան
23 E ամի
24 T₁T₂ թագաւորութեան
25 E չիբ մեծաց
26 AC հայրապետութեանն
27 C հրաման T₁T₂ գիրամանն
28 D արէնս
29 C բացիւf DT₁T₂ բանիւf Ad բայիւf (Ծն. բա- յիւբ-բառերով, foubերով, հմմտ. ՆձԲ, հ. Ա., էջ 431):
30 A այդ
31 B ամենայնի
32 ABCDEO գիտնարհութեանցն E երթալ
33 A գիտնարհեալն
34 ABCDE ի յոգւոյ
35 B այսմ
36 ADOT₁ զսակաւատրութիւնս B զսակաւատա- րութիւնս o զսակաւ սատարութիւնս
37 BCDE զանդգնութիւնս de (գյ(անդգնութիւնս)
38 ABD մանաւանդ ի յարածուփ CE յարածու փշրանք ABDT₁ չիբ գի (յարածուփ)

Հանապազորդեան հոգք¹ եկեղեցւոյ, որ ըստ հրամանի ձեր՝ ոչ թողացուցանէին² մտաց իմոց զետեղել³ ի պատշաճ յաւրինուած բանիս, զոր կրեմ զփառս եւ զանարգանս, զգոզուածիւն⁴ եւ զպարսաւանս ի ծանրասիրտ եւ ի խստապարանոց ազգէս մերմէ, ի բարեխոհ⁵ եւ ի բղջախոհ մարդկանէ, որոց իւրաքանչիւրոցն է⁶ հատուցումն յարդար դատաստանին Աստուծոյ:

7 Այլ⁷ ըստ հայրենի խնամոցն⁸ ձերոց հայցեմ եւ ըստ եղբայրական սիրոյ յընթերցողացդ⁹, զի յիշեսջիք զիս¹⁰ ի ժամ

աղաւթից արդարահայց մաղթանաւք ձեր.զի որպէս դուք ընդ անմարմինսն խմբեալ դասս¹¹ բանակաց¹² եւ ես ընդ ձեզ գտեալ զողորմութիւն¹³ արժանացայց երգել զերգս աւրհնութեան եռանձնեան¹⁴ եւ միասնական սուրբ Երրորդութեանն¹⁵, որ է աւրհնեալ յաւիտեանս յաւիտենից: 8 Ամէն:

ՎԵՐՋ¹⁶

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ
ՏԱՐԱԻՆԵՑԻՈՅ

1 C հաց (եկեղեցւոյ) փխ հոգք (եկեղեցւոյ)
2 ABCDE ոչ թողացուցանէր
3 T₁ գետեղիլ
4 CE գոզուութիւն D գոզուութիւն T₁ գոհութիւնս
5 A ի բարեխոհի E բարեխոհ
6 A չի՞ք (հատուցումն)
7 A այդ
8 ABDd խնամոց
9 ABCOD ընթերցողացդ
10 C չի՞ք զիս

11 ABCD խմբել դաս O խմբեալ դաս
12 B բանակաց
13 T₁T₂ գողորմութիւն
14 B եռանձնեան
15 DT₁ երրորդութեան
16 ABCODET₁ չի՞ք վերջ պատմութեան Ստեփանոսի տարաւեցւոյ: